

T.C.
ERZİNCAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ
SÜLEYMÂN-NÂME-İ KEBÎR
(6-7. CİTLER / İNCELEME-TRANSKRİPSİYONLU METİN)

Yüksek Lisans Tezi

Yusuf BABÜR

Danışman

Prof. Dr. Turgut KARABEY

Erzincan 2013

EK 3: TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu çalışma, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalında jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

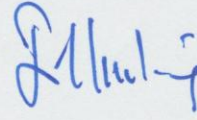
Danışman / Jüri:

Prof. Dr. Turgut KARABEY

Jüri:

Yrd. Doç. Dr. Erdoğan ULUDAĞ

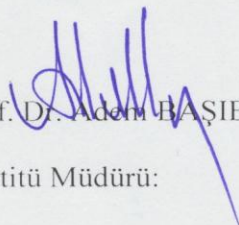

Jüri:

Yrdç Doç. Dr. Bülent ŞİĞVA

Yukarıdaki imzalar, adı geçen öğretim üyelerine aittir. 24 / 06 / 2013

Prof. Dr. Adem BAŞIBÜYÜK

Enstitü Müdürü:

FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ
SÛLEYMÂN-NÂME-İ KEBÎR
(6.-7. CİLTLER / İNCELEME- TRANSKRİPSİYONLU METİN)

Yusuf BABÜR

Erzincan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi, Haziran 2013

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Turgut KARABEY

ÖZET

Süleymân-nâme-i Kebîr'in, 15. yüzyılın ikinci yarısı ile 16. yüzyılın ilk yarısı arasında kaleme alındığı sanılmaktadır. Eser, Firdevsî-i Rûmî tarafından kaleme alınmıştır. Bu çalışmada, Topkapı Müzesi Kütüphanesi H. 1525'de bulunan Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme-i Kebîr adlı eserinin 6. ve 7. ciltleri transkripli olarak günümüz alfabesine aktarılmış ve eserde adı geçen şahıslar incelenmiştir.

Manzum-mensur olarak kaleme alınan Süleymân-nâme-i Kebîr, Eski Türk Edebiyatı ve Türk Dili açısından önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme-i Kebîr, Eski Türk Edebiyatı, Türk Dili.

FERDAWSI-I RUMI
SULEYMAN-NAMAH-I KEBIR (6th-7th VOLUMES)
(STUDY-TRANSCRIPTED TEXT)

Yusuf BABUR

**Erzincan University, Institute of Social Sciences,
Department of Turkish Language and Literature**

M.A. Thesis, June, 2013

Thesis Supervisor: Prof. Dr. Turgut KARABEY

ABSTRACT

It is thought that Sulayman-namah-i Kebir was written between the second half of the 15th century and the first half of the 16th century. The book was written by Ferdawsi-i Rumi. In this study, the 6th and 7th volumes of Ferdawsi-i Rumi's the Sulayman-namah-i Kebir, found at Topkapi Museum Library with registration number H.1525 , have been transferred to today's alphabet with transcript and the persons in the work have been examined.

Written in verse and prose, Sulayman-namah-i Kebir is important in terms of Old Turkish Literature and Turkish Language.

Key words: Ferdawsi-i Rumi, Sulayman-namah-i Kebir, Old Turkish Literature, Turkish Language.

İÇİNDEKİLER:

ÖZET	II
ABSTRACT	III
İÇİNDEKİLER:	IV
ÖNSÖZ	XI
KISALTMALAR	XIV
TRANSKRİPSİYON HARFLERİ	XVI
GİRİŞ	1
FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ	1
I - Hayâtı:	1
II - Eserleri	3
1. Süleymân-nâme-i Kebîr:.....	3
a. Süleymân-nâme'nin Bilinen Yazma Nüshaları	4
b. Süleymân-nâme Üzerine Yapılan Çalışmalar	5
2. Kıssa-nâme-i Süleymân Aleyhi's-selâm:	6
3. Hayât ve Memât veyâ Hayât-nâme:	7
4. Silahşör-nâme	7
5. Satraç-nâme-i Kebîr:.....	7
6. Kutb-nâme veyâ Kıssa-i Cezîre-i Midilli:	7
7. Pend-nâme-i Eflâtûn:	8
8. Da'vet-name-i Firdevsî:.....	8
9. Münâzara-i Seyf ü Kalem (Seyf-nâme):.....	9
10. Tercüme-i Câme-şuy-nâme:	9
11. Hakikat-nâme:	9
12. Teşhîsü'l-İnsân:	10
13. Firâset-nâme:	10
14. Hadikatü'l-Hakayık:	10
15. Tecnîsât-ı Süleymân:	10
16. Tâli-i Mevlûd-ı Kebîr:	10
17. Musallah-nâme:	11
BİRİNCİ BÖLÜM: (İNCELEME)	12
I – İNCELENEN ESER HAKKINDA BİLGİ:	12
a. Süleymân-nâme'deki Nesirin Üslup ve Dil Özellikleri:	12
b. Süleymân-nâme'nin Nesrindeki Teşbih ve Tasvirlere Örnekler:	14
c. Süleymân-nâme'deki Nazım Özellikleri:	15
d. Telmih Sanatına Örnekler:.....	17
e. Âyet ve Hadîs İktibaslarına Örnekler:	19
f. Özel İsimlerin Farklı Yazımı Hakkında:	22
II – SÜLEYMÂN-NÂME'DE GEÇEN HİKÂYE VE MECLİSLERİN ÖZETİ	23
a. Altıncı Cilt:	23
1. Yirmi Altıncı Meclis	23

2.	Yirmi Yedinci Meclis.....	26
3.	Yirmi Sekizinci Meclis	30
4.	Yirmi Dokuzuncu Meclis.....	33
5.	Otuzuncu Meclis	38
b.	Yedinci Cild.....	41
1.	Otuz Birinci Meclis	41
2.	Otuz İkinci Meclis.....	44
3.	Otuz Üçüncü Meclis.....	48
4.	Otuz Dördüncü Meclis	51
5.	Otuz Beşinci Meclis	53
III –	METNİN ŞAHİS KADROSU:	58
a.	Melekler ve Şeytân:	58
1.	Cebrâil (a.s.) :	58
2.	Hârût ve Mârût (a.s.):.....	59
3.	İsrâfil (a.s.) :	60
4.	Racîm (Şeytân) :.....	61
b.	Peygâmblerler	62
1.	Hız. Âdem ve Havvâ (a.s):.....	62
2.	Hız. Cercîs (Circîs) (a.s.):.....	64
3.	Hız. Dâvûd (a.s.) :	65
4.	Hız. Elyasa (a.s.) :	67
5.	Hız. Eyyûb (a.s.) :	68
6.	Hız. Hârûn (a.s.) :	69
7.	Hız. Hızır (a.s.) :	69
8.	Hız. İbrâhîm (a.s.) :	71
9.	Hız. İdris (a.s.) :	73
10.	Hız. İsâ (a.s.) :	74
11.	Hız. İshâk (a.s.) :	75
12.	Hız. İşmûil (Şemuyel-Sâmuel) (a.s.) :	75
13.	Hız. Lokmân (a.s.) :	77
14.	Hız. Lût (a.s.) :	79
15.	Hız. Mûsâ (a.s.) :	80
16.	Hız. Muhammed Mustafâ (a.s.) :	82
17.	Hız. Nûh (a.s.) :	83
18.	Hız. Sâlih (a.s.) :	85
19.	Hız. Süleymân (a.s.) :	86
20.	Hız. Şit (a.s.) :	90
21.	Hız. Yahyâ (a.s.) :	91
22.	Hız. Ya'kûb (a.s.) :	92
23.	Hız. Yûnus (a.s.) :	92
24.	Hız. Yûsuf (a.s.) :	93
25.	Hız. Yûşâ Bin Nûn (a.s.) :	95
26.	Hız. Zekeriyâ (a.s.) :	96
27.	Hız. Zelkefil (Hızkıl-Hazkıl) (a.s.) :	97
c.	Dört Halife (Hulefâ-yı Raşidîn):.....	98
1.	Hız. Ali (r.a):	99
2.	Hız. Ebû Bekir (r.a):	99

3.	Hz. Osman (r.a):.....	100
4.	Hz. Ömer (r.a):	101
d.	Sahâbeler ve Oniki imam:	102
1.	Hz. Hamza (r.a):.....	102
2.	Hz. Hasan (r.a):	103
3.	Hz. Hüseyin (r.a):.....	104
4.	İmam Askerî (Hasanü'l-Askerî) (r.a):.....	105
5.	İmam Câfer-Sâdık (r.a):	106
6.	İmam Muhammed Bakırî (r.a):	106
7.	İmam Mûsâ Kâzım (r.a):	107
8.	İmam Nâki (Aliyyü'n-Nakıyy) (r.a):.....	107
9.	İmam Şâh Rızâ (r.a):	107
10.	İmam Tâkî (Muhammedu't-Takıyy) (r.a):	108
11.	İmam Zeyne'l-Âbidîn (r.a):.....	108
e.	Târîhî ve Dînî Kahramânlar ve Kavramlar	109
1.	Âd Kavmi:.....	109
2.	Âsaf:.....	110
3.	Ashâb-ı Kehf:	111
4.	Câlût:	112
5.	Ebû Leheb (Bû Leheb) :.....	114
6.	Eflâtûn-ı Yunânî (Platon):.....	115
7.	Hatem (Mühr-i Süleymân) :	115
8.	Îşâ (Îşây) :	116
9.	Kârûn:.....	117
10.	Nemrûd:	118
11.	Şeddâd:.....	119
12.	Uzun Hasan:	120
13.	Tâbût (Tâbût-ı Ahd):	121
14.	Yezîd:	122
f.	Yıldız ve Gezegen İsimleri	123
1.	Gav (Arz Öküzü) :	123
2.	Merrîh (Merîh) :	124
3.	Müşterî:	125
4.	Semek (Mâhî-Hût) :	125
5.	Ülker (Pervîn):	126
6.	Zühre (Nâhîd) :.....	127
g.	Osmanlı Hânedânı	128
1.	Sultân Bâyezid (Yıldırım) :	128
2.	Sultân Bâyezid II (Bâyezid-i Velî) :.....	128
3.	Sultân Cem (Şehzâde Cem):	129
4.	Sultân Mehmed II (Fâtih Sultân Mehmed):	131
5.	Sultân Murad II :	132
h.	Şâirler:	133
1.	Ahmedî:.....	133
2.	Çâkerî	133
3.	Kemâl Hocendî:	134
4.	Nizâmî (Karamanlı):	135

5.	Sa'dî-i Şîrâzî:	136
6.	Selmân-ı Sâvecî:.....	137
7.	Şeyhî:	138
i.	Şehnâme ve İran Mitolojisi Menşe'li Kahramân ve Yer Adları	138
1.	Cemşîd (Cimşîd):	139
2.	Dahhâk :	140
3.	Efrâsiyâb :	142
4.	Ferhâd ile Şîrîn:.....	144
5.	Ferîdûn (Aferîdûn, Firidun):	145
6.	Gîv:.....	146
7.	Güstem (Gostehem):.....	147
8.	Gûderz:.....	148
9.	Hüsrev:	149
10.	İskender (Büyük İskender):.....	149
11.	Kaf Dağı:	151
12.	Kahramân:	152
13.	Key (Kevî):.....	153
14.	Kubâd (Keykubâd):	154
15.	Kûh-ı Demâvend (Demâvend Dağı):	155
16.	Kûh-ı Elburz (Elburz Dağı):.....	157
17.	Menûçehr:	158
18.	Mîhrâb Şâh:.....	160
19.	Nerîmân (Nîrem):.....	160
20.	Nevzer:	161
21.	Nûşîr-Revân (Nûşîrevân):	162
22.	Peşnun (Peşeng):	163
23.	Rûzâbe (Rudâbe):.....	164
24.	Rüstem:	165
25.	Sâm:	167
26.	Sîmurg:.....	169
27.	Şînduht (Sinduht) Bânu:.....	170
28.	Sührâb (Sohrâb) Şâh:	171
29.	Tahmâsab:	172
30.	Tehmûrs	173
31.	Zâl:	174
32.	Zû (Zâb) Şâh:	175
j.	Hayali Kahramânlar.....	176
1.	Gurgur Dev:	176
2.	Hümâyûn Şâh:.....	177
3.	Hümâ-yı Dil-firûz:	177
4.	Kamkam Dev:	178
İKİNCİ BÖLÜM: (TRANSKRİPSİYONLU METİN)		180
I - 6. CİLT: Topkap Müzesi Kütüphânesi H 1525		180
a.	Süleymân-nâme Yigirmi Altıncı Meclisinüñ Zikrindedür.....	182
1.	Dâsitân-ı Zâl-Destân-ı Kethuzâ Şoden-i Mâ' şuk Râ Resîden:	183
2.	Qışsa-ı Sâm-süvâr Pehlevân:.....	187
3.	Qışsa-ı Cedd-i Dâvûd ' Aleyhi's-selâm:	196

4.	ıŖŖa-ı Elyasa‘ Peyg‘amber ‘ Aleyhi’s-sel‘am:	201
5.	ıŖŖa-ı D‘asit‘an-ı Z‘al Kethuz‘a Ŗoden :	204
6.	D‘asit‘an-ı S‘am-s‘uv‘ar:	208
7.	Ender Ŗıfat-ı TemŖil‘at-ı Nefs-i Emm‘are Der Hik‘ayet-i M‘azı:	209
8.	Ender atm-i D‘asit‘an:	210
b.	S‘uleym‘an-n‘amen‘un Yıgirmi Yedinci Meclisin‘un Zıkrinded‘ur	210
1.	D‘asit‘an-ı S‘am-s‘uv‘ar ıŖŖa-ı H‘um‘ay‘un Dil-fir‘uz-ı Nig‘arın:	212
2.	ıŖŖa-ı Vil‘adet İŖm‘u’ıl ‘ a.s. :	216
3.	ıŖŖa-ı Z‘al-Dest‘an:	223
4.	ıŖŖa-ı S‘am-s‘uv‘ar:	231
5.	Ender ‘atımet-i Meclıs D‘asit‘an-ı TemŖil‘at	238
6.	Der atm-i meclıs	239
c.	S‘uleym‘an-n‘amen‘un yıgirmi sekizinci meclisin‘un zıkrinded‘ur:	240
1.	D‘asit‘an-ı İŖm‘u’ıl Peyg‘amber ‘ Aleyhi’s-sel‘am:	241
2.	ıŖŖa-ı Ceng-i C‘al‘ut u ‘ İl‘a u ‘ İl‘af:	243
3.	ıŖŖa-ı Z‘al-Dest‘an ve Z‘u-Ŗ‘ah:	249
4.	Der Bey‘an-ı Nevzer Ŗ‘ah:	252
5.	ıŖŖa-ı Loqm‘an H‘akım:	252
6.	D‘asit‘an-ı Loqm‘an H‘akım:	254
7.	ıŖŖa-ı Z‘al-Dest‘an:	255
8.	ıŖŖa-ı S‘am-s‘uv‘ar ‘ K‘uŖten-i Ejderh‘a:	256
9.	ıŖŖa-ı Duhter-i H‘um‘ay‘un Ŗ‘ah-ı Perih‘an:	259
10.	Ender ‘atime-yi D‘asit‘an, Maq‘al‘at-ı Firdevsı	261
11.	Ender ‘atime-yi D‘asit‘an:	262
d.	S‘uleym‘an-n‘amen‘un Yıgirmi Tokuzuncu Meclisin‘un Zıkrinded‘ur:	263
1.	D‘asit‘an-ı İŖm‘u’ıl Peyg‘amber ‘ Aleyhi’s-sel‘am:	264
2.	ıŖŖa-ı Cedd-i D‘av‘ud ‘ Aleyhi’s-sel‘am:	271
3.	ıŖŖa-ı İŖm‘u’ıl ‘ Aleyhi’s-sel‘am:	272
4.	ıŖŖa-ı Z‘al-Dest‘an ‘ Mevl‘ud-i R‘ustem:	276
5.	ıŖŖa-ı Mevl‘ud-i R‘ustem-D‘asit‘an:	278
6.	Der Bey‘an-ı ıŖŖa-ı S‘am-s‘uv‘ar:	279
7.	ıŖŖa-ı Sekıne v‘u azıyye-i C‘al‘ut:	280
8.	ıŖŖa-ı İŖm‘u’ıl ‘ ıŖŖa-ı T‘al‘ut:	284
9.	ıŖŖa-ı Pehlev‘an-ı Ŗ‘ah-ı R‘ustem-i Z‘al:	286
10.	Der Bey‘an-ı ıŖŖa-ı S‘am-s‘uv‘ar ‘ ‘Ameden-i Sı-murg:	289
11.	Ender ‘atm-i Dest‘an ve Mak‘al‘at-ı Firdevsı	292
12.	Ender atm-i d‘asit‘an:	293
e.	S‘uleym‘an-n‘amen‘un Otuzuncu Meclisin‘un Zıkrinded‘ur	294
1.	D‘asit‘an-ı S‘am-s‘uv‘ar Dıden-i H‘um‘a-yı Dil-fir‘uz:	295
2.	ıŖŖa-ı T‘al‘ut Ceng-i C‘al‘ut:	300
3.	Der Bey‘an-ı ıŖŖa-ı C‘al‘ut Ŗ‘ah:	306
4.	ıŖŖa-ı Ceng-i Nevzer Ŗ‘ah ve ıŖŖa-ı Efr‘asiy‘ab-ı G‘um-r‘ah:	310
5.	Ender D‘asit‘an-ı R‘ustem-i Z‘al:	315
6.	Der Bey‘an-ı ıŖŖa-ı S‘am-s‘uv‘ar:	316
7.	Der Bey‘an-ı Ender Ŗıfat-ı TemŖil‘at-ı Hik‘ayet-i M‘azı	318
8.	Der Bey‘an-ı Ender M‘un‘ac‘at-ı Firdevsı Der atm-i Mec‘alis-i ‘Ahır:	319

9. Der Beyân-ı Ender Hâtm-i Kitâb ü Der Du‘â-yı Pâzişâhü’l-İslâm Ve’l-Müslimîn:.....	321
II - 7. CİLT : Topkapı Müzesi Kütüphânesi H 1525	322
a. Süleymân-nâmenüñ Otuz Birinci Meclisinüñ Zikrindedür.....	325
1. Dâsitân-ı Ceng-i Câlût u Tâlût:.....	326
2. KİŞŞA-ı Ameden-i Melek-i Kudsî:.....	333
3. KİŞŞA-ı Şecâ‘at-i Dâvûd ‘Aleyhi’s-selâm:.....	335
4. KİŞŞA-ı Kuvvet-i Dâvûd ‘Aleyhi’s-selâm:.....	336
5. Der Beyân-ı KİŞŞA-ı Sâm-süvâr:.....	338
6. Ceng-i Sâm u Perîyân:.....	339
7. KİŞŞA-ı Perîhân u Sâm:.....	341
8. KİŞŞA-ı Dâvûd ve İsmü’îl ‘Aleyhi’s-selâm:.....	342
9. Ender Hâtm-i Dâsitân-ı Mağâlât-ı Firdevsî.....	342
10. Der Beyân-ı Meclis-i Âhîr:.....	343
b. Süleymân-nâmenüñ Otuz İkinci Meclisinüñ Zikrindedür.....	344
1. Dâsitân-ı Dâvûd Peygâmbere ‘Aleyhi’s-selâm:.....	345
2. Ender Dâsitân-ı Dâvûd b. İşâ ‘Aleyhi’s-selâm Helâk Kerden-i Beşer ü Râst Ameden-i Dehün-i Kudsî Be-ser-î Dâvûd:.....	347
3. Ceng-i Dâvûd u Câlût:.....	349
4. Dâstân-ı Helâk Kerden-i Câlût-ı Kâfir-i Be-dest-i Dâvûd bin İşâ:.....	353
5. Dâsitân-ı KİŞŞA-ı İblîs-i Aleyhi’l-la‘ne:.....	354
6. KİŞŞA-ı Vaşiyet Kerden-i İsmü’îl ‘Aleyhi’s-selâm Dâvûd Râ:.....	356
7. Der Vefât-ı Kerden-i İsmü’îl ‘Aleyhi’s-selâm:.....	359
8. KİŞŞA-ı İğvâ Kerden-i İblîs:.....	360
9. Pâdişâh Şoden-i Tahmâsab Şâh u Şulh-i Kerden-i Efrâsiyâb:.....	365
10. Rüstem ‘Azm-i Efrâsiyâb-ı Kerden:.....	366
11. Ender Şîfat-ı Hatime-i Dâsitân ve Makâlât-ı Firdevsî.....	368
12. Der Beyân-ı Meclis-i Âhîr.....	369
c. Süleymân-nâme’nüñ Otuz Üçüncü Meclisünüñ Zikrindedür.....	370
1. Dâsitân-ı KİŞŞA-ı Dâvûd [18a] Peygâmbere ‘Aleyhi’s-selâm:.....	371
2. İğvâ Dâden-i Şeytân-ı La‘în:.....	376
3. KİŞŞA-ı Sâm-süvâr u Ceng-i Erjenk-Dîv-i La‘în:.....	386
4. İğvâ Kerden-i İblîs Şeytân-ı La‘în Bend Dâden-i Erjenk Dîv Râ:.....	387
5. KİŞŞA-ı Dâvûd Peygâmbere ‘Aleyhi’s-selâm:.....	389
6. Ender Şîfat-ı der Temşîl-i Dâsitân u Mağâlât-ı Firdevsî.....	391
7. Der beyân-ı Meclis-i Âhîr.....	392
d. Süleymân-nâmenüñ Otuz Dördüncü Meclisinüñ Zikrindedür.....	393
1. Dâsitân-ı Ceng Kerden-i Dâvûd ‘Aleyhi’s-selâm ve Hürmürd Pehlevân-ı Cihân:.....	394
2. KİŞŞA-ı İğvâ Kerden-i İblîs Be-Hakq-ı Dâvûd:.....	402
3. Neşir-i KİŞŞA-ı Dâvûd u Yühünâşın:.....	409
4. Neşir: KİŞŞA-ı Tâlût :.....	412
5. Ender hâtm-i Dâsitân-ı Mağâlât-ı Firdevsî.....	413
6. Der beyân-ı meclis.....	414
e. Süleymân-nâme’nüñ Otuz Beşinci Meclisünüñ Zikrinde[dür]:.....	414
1. Dâsitân-ı Dâvûd u Tâlût Şâh:.....	415
2. KİŞŞA-ı Ser-encâm-ı Dâvûd Peygâmbere ‘a.s. :.....	416
3. KİŞŞA-ı Rüstem ü Efrâsiyâb:.....	420

4. Kıřřa-ı Benı-Dāvūd ‘ Aleyhi’s-selām:	425
5. Kışşa-ı İgvā Kerden-i İblıs-i la‘ ĩn:	426
6. Kıřřa-ı Pezer-i Dāvūd ‘ Aleyhi’s-selām:	430
7. Der Fevelid-i Terk-i Nefs-i Emmāre	432
8. Der Mūnācāt-ı Firdevsı Ender Hıatm-i Kitāb:	433
9. Der Du‘ ā-yı Pāk-ı Őāmıyi’l-İslām ve’l -müslimın Ender Hatm-i Kitāb:	434
SONUÇ	436
SÖZLÜK.....	437
KAYNAKLAR	464
DİZİN.....	468

ÖNSÖZ

Klasik edebiyatımızda muhtelif şair ve yazarlar tarafından kaleme alınmış birçok Süleymân-nâme bulunmaktadır. Bunların içerisinde hacim ve konu ile arkaik Türkçe kelimeler ve ifade açısından en dikkate değer olanı Firdevsî-i Tavîl veya başka bir ifadeyle Firdevsî-i Rûmî diye anılan ve takriben XV. yüzyılın ikinci yarısı ile XVI. asrın başında yaşayan müellifin İslam kültürü içerisindeki yerli ve yabancı kaynaklardan yararlanıp hazırladığı Süleymân-nâme-i Kebîr'dir. Bu eser hakkında günümüze kadar bazı çalışmalar yapılmış olmasına rağmen bütün olarak henüz yeni harflerle ortaya konulmamıştır; bu nedenle de diğer bilim adamları ve araştırmacılar, üzerinde ayrıntılı bir şekilde duramamaktadırlar. Bu hacimli eser tam olarak ortaya çıkarılmadığı için şimdiye kadar yapılan çalışmalar yetersiz kalmaktadır. Daha pek çok çalışma yapılması gerekmektedir. Medeni millet, kendi kültürel değerlerini işleyen, geçmişte yazılmış klasik eserlerini günümüz okuyucusuna ulaştırarak onları yabancı kültür ve ideolojilerden koruyarak milli kültürle donanımlı nesiller yetiştirip bilim ve sanatta atılımlar sağlayan millettir. Biz de kaynaklarda yer alan bilgilere göre 366 cilt olduğu ileri sürülen ancak 81 cildi tesbit edilebilmiş oldukça hacimli olan bu eserin Topkapı Müzesi Kütüphanesi H 1525 numarada kayıtlı bulunan Süleyman-nâme-i Kebîr'in 6. ve 7. ciltlerini çalışma konusu olarak ele aldık.

Çalışma, giriş, iki bölüm, sözlük ve dizinden oluşmaktadır. Girişte, kaynaklarda birçok eseri olduğu belirtildiği halde bunların bazıları henüz gün ışığına çıkmamış olan velut olduğu ileri sürülen Firdevsî-i Rûmî'nin hayatı ve eserleri hakkında mevcut kaynak ve bilgilere dayanılarak ayrıntılı bilgi verilmeye çalışıldı. Eser hakkında şimdiye kadar yapılan çalışmalar okuyucuya aktarıldı. Çalışmanın temelini birinci ve ikinci bölüm teşkil eder. Birinci bölüm inceleme kısmıdır. Burada eserde yer alan şahıs isimleri alfabetik olarak ele alınıp haklarında diğer kaynaklarda yer alan bilgiler verildikten sonra metinde işleniş şekli üzerinde durulmuş ve ayrıca bu kısımda metin ayrıntılı bir biçimde incelemeye tabi tutulmuştur. Eser incelendiğinde onun en önemli kaynakları arasında daha ziyade Kitab-ı Mukaddes'te Ahd-i Atik diye bilinen Tevrat'ın ve meşhur İranlı destan şairi Firdevsî-i Tûsî'nin ünlü eseri Şehnâme olduğu ve ayrıca Yahudi mitolojisinden de çok yararlandığı

anlaşılmaktadır. Süleymân-nâme-i Kebir'in yazarı, mahlasını da İranlı şair Firdevsi'den etkilenecek aldığını zannediyoruz. Çünkü eserinde Şehnâme'nin büyük bir tesiri görülmektedir. Hacim olarak da ona benzemektedir. Firdevsi'nin yazdığı Şehnâme çok hacimli bir eserdir.

İkinci bölüm çalışmanın en hacimli kısmı olup burada transkripsiyonlu metin yer almıştır. Metin dikkatli bir şekilde yeni harflere aktarılırken yer yer metin tamiri yoluna gidilmiş ve yazım yanlışları düzeltilmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümden sonra, yazma metinde geçen bugün kullanılmayan bütün kelimelerin manalarını ihtiva eden sözlük yer alır. Bu kısımdan sonra ise hem incelemede hem de transkripsiyonlu metinde geçen bütün özel isimleri içeren dizin bulunmaktadır.

Eski Türk Edebiyatı yüksek lisans çalışmasında karşılaştığım müşkülde bana her zaman yardımda bulunan ve yol gösteren danışman hocam Prof. Dr. Turgut KARABEY'e, çeşitli konulardaki yardım ve desteklerinden dolayı Doç. Dr. Faruk GÜRBÜZ ve bu tez konusunun belirlenmesinde bana fikir veren Doç. Dr. Mehmet Dursun ERDEM hocalarıma da müteşekkir olduğumu belirtmek isterim. Yine metin okuma çalışmalarım da bana her noktada yardımcı olan bölümümüz öğretim üyelerinden Yrd. Doç. Dr. Bülent ŞİĞVA'ya, metin kontrolü ve düzeltme hususlarında yardımlarını esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. Erdoğan ULUDAĞ'a, zaman zaman arkaik Türkçe ve yabancı kelimelerle ilgili güçlüklerde karşılaştığımda başvurduğum Yrd. Doç. Dr. Faysal Okan ATASOY'a ve Yrd. Doç. Dr. Bekir SARIKAYA'ya teşekkür ederim.

Yusuf BABÜR

18.06.2013 EZİNCAN

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı Geçen Eser

a.s. :Aleyhisselâm.

bk. :Bakınız.

b. :Bin (oğlu)

c.c. :Celle celalühü.

c. :Cilt.

Çev. :Çeviren.

H. :Hicrî/Topkapı Müzesi Kütüphanesi, Hazine Bölümü.

Haz. :Hazırlayan.

Hz. :Hazret.

İ.Ü. : İstanbul Üniversitesi

M. :Milâdî.

nr. :Numara.

r.a. :Radıyallâhu Anh.

s. :Sayfa.

s.a.s. :Sallallâhu Aleyhi ve Sellem.

v. : Varak.

DİA : Diyânet İslam Ansiklopedisi

TDV : Türkiye Diyânet Vakfı

TTK :Türk Tarih Kurumu.

TDK. :Türk Dil Kurumu.

Yay. :Yayımları, yayınevi.

yk. :Yaprak (Sahife)

[_] : Yazmada olmayıp sonradan eklenen unsurları gösterir.

[----] : Yazmada bu kısmın boş bırakıldığını gösterir.

() : Açıklama yapıldığını gösterir.

c. _/v. _ :Cilt numarası/varak numarası

_ / _ :Sûre adı /Âyet numarasını gösterir.

(?) : öncesindeki kelimenin okunuşunun emin olunmadığını, kelimenin sözlükte de bulunamadığını gösterir.

_ : Metinde iki kelimenin bitişik okunarak ulama yapılması gerektiğini gösterir.

˘ : Yazmada olan ancak okunmayan bir vav (و) harfinin olduğunu gösterir.

TRANSKRİPSİYON HARFLERİ

ا : a, e, ā	ش : ş
ء : ʾ	ص : ş
ب : b	ض : ž, đ
پ : p	ط : ʈ
ت : t	ظ : ʒ
ث : ʃ	ع : ʿ
ج : c	غ : g
چ : ç	ف : f
ح : ħ	ق : ḳ
خ : ħ	ك : g, k, ŋ
د : d	ل : l
ذ : ʒ	م : m
ر : r	ن : n
ز : z	و : v, o, ö, u, ü, ō, ū
ژ : j	ه : h, e
س : s	ی : y, ɪ, i, ī

GİRİŞ

FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ

I - Hayâtı:

Daha çok, Hz. Süleymân'ın kıssalarının anlatıldığı Süleymân-nâme-i Kebîr eseriyle bilinen ve 15. yüzyıl müelliflerinden olduğu düşünölen ve Firdevsî-i Rûmî, Firdevsî-i Tâvil, Uzun Firdevsî ya da Türk Firdevsî gibi sanlarla tanınan yazarın adı Şerefeddin Mûsâ'dır, Bursalı Mehmet Tâhir, İstanbul Arkeoloji Kütüphanesi'nde bulunan bir Gülistan nüshasının istinsah kaydına dayanarak adının İlyâs b. Hızır olduğunu ileri sürmektedir¹. Doğum târihi kaynaklarda 1453 olarak geçmektedir. Ölüm târihi hakkında kesin bir bilgi yoktur.

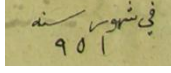
İsmi hakkında birçok çelişki bulunan Firdevsî'nin hacimli eseri Süleymân-nâme'nin tesbît edilebilen nüshaları 6. ciltle başlamaktadır. Biz eserin 6 ve 7. ciltlerini incelemiş bulunmaktayız ve yazar kendi kaleminden kendi adını Orhan olarak zikretmektedir:

“...Loqmân Hâkîm kavlince Eflâtûn-ı Yunânî naqlince bu üç yüz altmış altı mücellid kitâb-ı Süleymân-nâmenüñ mü'ellifi bu biñ sekizyüz otuz altı matlaç dâsitânuñ **muşannifi kim Firdevsî-i haķır Orhân faķirdür** ol vechile eṣaḥḥ ḥikâyet emlâḥ rivâyet kılub...” (c.7 / v. 2a)

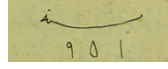
Yedinci cildin başında geçen bu kısım, isim belirsizliği tartışmalarını büyük oranda ortadan kaldırmaktadır.

¹ Firdevsî-i Rûmî, *Kutb-nâme*, Haz. İbrâhîm Olgun-İsmet Parmaksızoğlu TTK Yay. Ankara 1980, s. XI-XII

Ayrıca Topkapı Müzesi Kütüphânesi'nden mikrofilmlerini aldığımız H 1525 ve H 1527 numaralı yazmaların sonunda istinsah târihi 951 olarak geçmektedir ki bu da Firdevsî hakkında söylenen birçok bilginin yanlış olabileceğini ortaya koymaktadır.

(H 1525)

(H 1527)

Mîlâdî 1544 ya da 1545 yıllarına tekâbül ettiği düşünülürse hayâtı hakkında yürütülen tahminler yanlış olabilir. Çünkü kaynakların hemen hepsi onun 1512'den sonra İran'a gittiğini ve birkaç yıl sonra da öldüğünü söylemektedir.

Latîfî, tezkiresinde Firdevsî için: *Bursalı'dır. Târihçiler arasında Uzun Firdevsî lakabıyla tanınır. Târihle ilgili eserleri her tarafta meşhûrdur. O, konuda terkip kâbiliyeti olan biriydi. Sultân Bâyezid'in emriyle Süleymân-nâme adlı eserini onun adına nazım ve nesir halinde üç yüz altmış cilt olarak tertib etti. Dört kitaptaki bütün kıssa ve haberleri, dünyadaki bütün hikâyeye ve masalları, felsefe, matematik ve astromomi ilgili bilgileri bu kitapta toplamış, bilgi ve marifetten varını yoğunu münâsebet düşürerek orada kullanmıştı. Fakat Sultân Bâyezid eserden seksen cildi seçip geri kalanını yaktırınca İranlı Firdevsî gibi yakışık almayan birkaç beyit söyleyip İran'a gitmişti. Mezarı oradadır.* der. Fakat Firdevsî, Bâyezid'in ölümüyle 81.cildin 401-405'inci meclislerini Yavuz Sultân Selim'in pâdişâhlığı zamânında yazdığını ve Yavuz'a duâ ederek yazmakta olduğunu ve Yavuz zamânında İstanbul'da bulunduğunu belirtir. Bunun yanısıra Hayât-nâme'de, Süleymân-nâme'nin 82. cildini de bitirdiğinden bahseder². Bu bilgiler de çelişmektedir.

Nihad Sâmi Banarlı ise onun hakkında: *Eski kaynakların Firdevsî-i Rûmî veyâ Firdevsî-i Tavîl diye tanıttıkları bu velûd ve destâni eserler şâiri, aslında Süleymân-nâme adlı, büyük hacimli eseriyle tanınmıştır. 1453'de Bursa'da doğmuş, şâir Melihî'den aruz ilmini öğrenmiş; kendisini, geniş ölçüde ansiklopedik bilgiye sâhip*

² M. Ata Çatıkkaş, *Firdevsî-i Rûmî; Süleymân-nâme-i Kebîr (72. Cild)*, Haz., TDK Yay., Ankara 2009, s. 15

kılan bir tahsîl görerek yetişmiştir. Babası, İstanbul fethinde yararlıklar gösteren Hacı Genek Bey'dir. der.

II - Eserleri³

Firdevsî'nin kaç eser yazdığı, bu eserlerin kaç tanesinin var olduğu hala net şekilde bilinmemektedir. Kaynaklardaki bilgiler genellikle çelişmektedir. En bilinen ya da Firdevsî tarafından ismi zikredilen eserler hakkında kısaca bilgi vereceğiz.

1. Süleymân-nâme-i Kebîr:

Nihad Sâmi Banarlı, eserinde, *Hacim büyüklüğü dolayısıyla Süleymân-nâme-i Kebîr adı verilen bu kitap, dînî-târîhî-destânî bir eserdir. Esas mevzûu Hz. Süleymân Peygâmbere'in hayâtı ve menkıbeleri olmakla beraber, ve menkıbelerle işlenerek, Şark ilimlerinin: Şark târih, ahlâk, kültür ve mitolojisinin bir ansiklopedisi mâhiyeti almıştır. Eserde eski Tûran kahramânlarının hikâyesi, bilhassa Efrâsyâb-ı Türk denilen Alp Er Tunga' menkıbeleri dikkati çeker. Uzun Firdevsî bu Tûrân kahramânını âdeta millî bir heyecanla övmüş, büyük eserinde, Türklüğün eski târihî ile iftihâr eden bir ifâde kullanmıştır. Eserin, her gün bir parçası okunsun düşüncesiyle 366 mücelled hâlinde yazıldığı, mevcut nüshalardan anlaşılmalıdır. Bu eserin büyük yer tutan manzum bölümlerinde sanat değeri azdır. Daha büyük kısmı teşkîl eden nesir kısımlarının ise dikkate değer tarafı, bu nesrin çok sâde, halk söyleyişine çok yakın ve meselâ Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki Türkçeyi hatırlatan bir lisanla yazılmıştır. Ancak Süleymân-nâme'de Dede Korkut lisânındaki büyük sanat ve üstün ifâde güzelliği yoktur. demektedir.*

Burada değinilmesi gereken bir konu vardır Banarlı'nın ifâdesi incelediğimiz metinle çelişmektedir. Çünkü metnimizde Efrâsiyâb, diğer İran sultânlarına gâlip gelse de Rüstem'in erliğini pekiştiren bir konumdur. Cenkte Rüstem Efrâsiyâb'ı

³ Bu kısım hazırlanırken M. Ata Çatıkkaş'ın *Firdevsî-i Rûmî; Süleymân-nâme-i Kebîr (72. Cild), Haz., TDK Yay., Ankara 2009*, Mehmet Dursun Erdem'in *Kitab-ı Kısâ-nâme-i Süleymân Aleyhisselâm üzerine söz dizimi çalışması (Süleymân-nâme 74.cilt) 2005* ve İbrâhîm Olgun-İsmet Parmaksızoğlu'nun *Firdevsî-i Rûmî, Kutb-nâme, TTK 1980*, adlı çalışmalarından yararlanılmıştır.

kolayca yenmiştir. Tam Rüstem Efrâsiyâb'ı öldüreceği anda ise methiyesinden dolayı Rüstem, onu affetmiştir.

İncelediğimiz ciltleri tanıtırken Süleymân-nâme hakkında da yeri geldikçe bilgi verdik. Bu yüzden tekrara düşmemek için burada bahsetmedik.

Tevrât, İncil, Zebûr ve Kur'ân-ı Kerîm'den yararlanmakla kalmayıp peygâamber kıssaları, târîh kitapları (bu konuda en büyük kaynağı Taberî'dir) gibi birçok kaynaktan istifâde eden Firdevsî, Süleymân-nâme'yi ortaya koymuştur. Süleymân-nâme'nin tüm ciltleri bulunup Latin harflerine aktarılmadıkça Firdevsî ve Süleymân-nâme hakkındaki bilgiler yetersiz ve çelişkili kalacaktır. Bu hacimli eser ilim alemine bir an önce kazandırılmalıdır. Ansiklopedik bilgilerle süslenen ancak nesirlerin tekrarı niteliğinde nazım örnekleri içeren bir eser olmasına rağmen Süleymân-nâme Türk Halk Edebiyâtı, Türk Dili ve Klasik Türk Edebiyâtı alanlarına hitap etmektedir.

a. Süleymân-nâme'nin Bilinen Yazma Nüshaları⁴

6-13. cilt	Topkapı Müzesi Kütüphanesi	H. 1525
14. cilt	Topkapı Müzesi Kütüphanesi	H. 1526
15-20. cilt	Topkapı Müzesi Kütüphanesi	H. 1527
21-23. cilt	Üniversite Kütüphanesi	T.M. 9884
24. cilt	Üniversite Kütüphanesi	T.Y. 9884
25. cilt	Üniversite Kütüphanesi	T.Y. 9884
26-29. cilt	Üniversite Kütüphanesi	T.Y. 9884
30-36. cilt	Topkapı Müzesi Kütüphanesi	H. 1528
37-42. cilt	Topkapı Müzesi Kütüphanesi	H. 1529
43-48. cilt	Topkapı Müzesi Kütüphanesi	H. 1530
49-54. cilt	Topkapı Müzesi Kütüphanesi	H. 1532
55-60. cilt	Topkapı Müzesi Kütüphanesi	H. 1533
61-66. cilt	Topkapı Müzesi Kütüphanesi	H. 1534
67-71. cilt	Topkapı Müzesi Kütüphanesi	K. 892
72. cilt	İ.Ü.Edeb. Fak. Kitaplığı	4000
73. cilt	Topkapı Müzesi Kütüphanesi	H. 1536

⁴ Mehmet Dursun Erdem ve M. Ata Çatıkkaş'ın adı geçen çalışmalarından yararlanılmıştır.

74-76. cilt	Topkapı Müzesi Kütüphânesi	H. 1231
77-80. cilt	Topkapı Müzesi Kütüphânesi	H. 1537
81. cilt	Fâtih Millet Kütüphânesi	T. 317
82. cilt	Bulunamamıştır.	
Gotha, nr. 111 (357 yk.), 208 (253 yk.), 242 (48 yk.), (bk. Pertsch, W)		
Vaticano-Turco, nr. 28, 183 yk. XVI. yüzyıl		
Macaristan İlimler Akademisi, Török F. 1-2-3-4-5-6-7-8-9-10-11-12-13-14		
Bibl. Nationale, II supl. 1293 (bk. Blochet, E.)		
Uppsala, nr. 196 (Tonberg s.119)		
Berlin, nr. 470, 49 yk. (bk. Pertsch, W. s. 457)		

Büyük yekününün Topkapı Müzesi Kütüphânesi'nde yer aldığı Süleymân-nâme'nin birkaç cildi üzerine çalışmalar yapılmıştır; ancak tamamının gün yüzüne çıkması için birçok çalışmanın daha yapılması gerekmektedir.

b. Süleymân-nâme Üzerine Yapılan Çalışmalar⁵

M. Ata Çatıkkaş; *Süleymân-nâme-i Kebîr*, 72. cilt (gramer, sentaks, metin), 1979

Asuman Akay; *Firdevsî Süleymân-nâme (44. cilt) metin ve fiiller üzerine bir deneme*, 1990

Hamdi Güleç; *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme'si 42. Cilt, Dasitan-ı Ceng-i Âheng-i Efrâsiyâb-ı Türk üzerinde bir metin incelemesi*, 1994

Halil İbrâhîm Usta; *Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme-i Kebîr (İnceleme-metin-sözlük)*, 1995

Gülnaz Genç; *Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme (25 ve 26 ciltler)*, 1995

Mustafa Aksoy; *Uzun Firdevsî'nin Süleymân-nâme'sinde destan unsurları (2 cilt)*, 2000

İlhama Jafarova; *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme yazmasının (81. cilt, 54b-82a, 28 yk.) yayını ve üzerinde dil incelemeleri*, 2003

Sezer Özyaşamış Şakar; *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme yazması'nın (81. cilt, 28 yk.) bilimsel yayını ve üzerinde dil incelemeleri*, 2003

⁵ Yök'ün ulusal tez merkezinden alınan sonuçlardır.

İbrâhîm K z; *Firdevs -i R m 'nin S leym n-n me yazmasının (81. cilt 7a-54b yk.) bilimsel yayını ve üzerinde dil incelemeleri*, 2004

Mehmet Dursun Erdem; *Kitab-ı Kıs sa-n me-i S leym n Aleyhissel m  zerine söz dizimi  alışması (S leym n-n me 74.cilt)* 2005

Zeynep  elik; *Firdevs -i R m 'nin S leym n-n me yazmasının (81. cilt) (82b-123b yk.) bilimsel yayını ve üzerinde dil incelemeleri*, 2010

İlhama Jafarova; *Firdevs -i R m 'nin S leym n-n me-i Keb r (63. cilt) inceleme-metin-dizin*, 2010

Murat Vanlı; *Firdevs -i R m , S leym n-n me-i Keb r (8.-9. ciltler), (inceleme-metin)*, 2012

Bu çalışmaların dışında, bildiğimiz iki     çalışma dev m etmektedir. Kısa zam nda bu çalışmalar sonuçlanırsa bu hacimli eserin gün yüzüne çıkan parçaları artacak ve eser daha anlaşılır olacaktır.

2. Kıs sa-n me-i S leym n Aleyhi's-sel m:

Firdevs 'nin S leym n-n me'den evvel Balıkesir'de yazdđı bu mensur eser, Hz. S leym n (a.s.)'ın hik yesini ele almada bir ön deneme olarak değerlendirilebilir. Eser bütünüyle düz yazıdır, sadece başında ve sonunda birer kas de vardır. Eser 21 satırlı, 357 varaktır. Bu eser müstakil bir yazma olmayıp S leym n-n me'nin 74-75-76. ciltlerinin bir yazmasıdır. 74. cildin iki yazması bilinmektedir. Her ikisi de Topkapı Müzesi K t ph nesi'ndedir. Yazmaların birisi Haz ne 1231 numarada, öbürü ise Haz ne 1536 numarada kayıtlıdır. Haz ne 1536 numarada kayıtlı olan yazma, 1231 numaralı yazmaya göre eksiktir. Ayrıca bu yazmanın b zı yerleri harekesizdir.

Eser  zerinde Mehmet Dursun Erdem  alışmıŐtır.

3. Hayât ve Memât veyâ Hayât-nâme:

Konusu i'tibârıyla ahlâk ve tasavvuftan meydana gelen bu eser, 95 varak olup güzel bir nesihle yazılmıştır. Süleymâniye Kütüphânesi, Hacı Mahmut Efendi bölümü 2333 numarada kayıtlıdır. Kitabın başında Hayât ve Memât yazılıdır. Sonunda da eserin ismini “Hayât-nâme” diye belirtir. Eser, Farsça'dan Türkçe'ye tercüme olmuş mensur bir eserdir. Kitabın başındaki ve sonundaki târîh silinmiştir.

4. Silahşör-nâme

Topkapı Müzesi Kütüphânesi, H. 625 numarada mevcut olan bu eser, 18 varaktır. Son yaprağının yarısı yırtıktır. Silahlar için yazılan bu eser, Schlehta Wssehrd tarafından Almanca'ya tercüme olunmuş ve Türkçe'si Wicherhauser tarafından neşredildiği gibi daha sonra Bonelli tarafından da neşredilmiştir.

5. Satranç-nâme-i Kebîr:

Berlin ve Münih nüshalarından başka bir nüshanın Nuruosmaniye Kütüphânesi, 3353/4073 numarada olduğunu, Fuat Köprülü ve Bursalı Mehmet Tâhir belirtmişlerdir. Bu eser 95 varaktır. Eserde sayfa sayfa çizilmiş satranç oynama şekilleri ve târîhî kişilerin satranç oyunları örnek olarak gösterilmiştir.

Eseri M. Ata Çatıkkaş baskıya hazır hale getirmiştir. Ancak henüz yayınlanmamıştır.

6. Kutb-nâme veyâ Kıssa-i Cezîre-i Midilli:

Her iki ismiyle de anılan bu eserin bir nüshası kaynaklarda zikredildiği gibi Süleymâniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi Bölümü, 643 numarada kayıtlıdır. Eser, münacaat, naat ve II. Beyazıt'ı metheden kasidelerden sonra mesnevi tarzında 2500 kadar beyitle Fâtih zamânında alınan Midilli adasına Venedik ve Fransızların birleşerek II. Beyazıt devrinde açtıkları savaşı anlatır.

Eser, İbrâhîm Olgun ve İsmet Parmaksızoğlu tarafından yayımlanmıştır.

7. Pend-nâme-i Eflâtûn:

Bursalı Mehmet Tâhir, bu eseri herhâlde yanlışlıkla Firdevsî'ye mal etmiş olsa gerektir. Nitekim İstanbul Arkeoloji Müzesi 164 numarada Firdevsî'ye isnat edilen bu eser tamamen Farsça'dır. Şeyh Sa'dî'nin (Şirazî) "Gülistan" isimli eserin Firdevsî adlı birisi tarafından istinsâhıdır. 105 varaktır. Bursalı Mehmet Tâhir, Osmanlı Müellifleri'nde bu eserin sonundaki ibâreden Firdevsî'nin ismini İlyâs b. Hızır olarak ele almıştır.

8. Da'vet-name-i Firdevsî:

Garip ilimlerden sayılan cin çağırma şekillerinden bahseden bu kitap, 8 bölümden meydana gelir. H. 893 (m.1498) yılında Balıkesir'de yazmıştır. Eserin içinde yer yer çeşitli hayvan ve insan minyatürleri mevcuttur. Bursalı Mehmet Tâhir, bu eseri gördüğünü kaydeder fakat nerede bulunduğunu belirtmemiştir. M. Ata Çatıkkaş ise tesadüfen Üniversite Kütüphanesi'nde bulunduğunu söyler.

Eser üzerinde Boğaziçi Üniversitesi, araştırma görevlisi Fatma Büyükkarcı "Yüksek Lisans Tezi" olarak çalışmış ve eser "Firdevsî-i Taviil and His Da'vet-nâme, (İnceleme, Metin, Dizin, Tıpkıbasım ve Mikrofiş) Harvard Üniversitesi, Yakın Doğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, 1995" ismiyle basılmıştır.

9. Münâzara-i Seyf ü Kalem (Seyf-nâme):

Bir nüshası Fâtih Millet Kütüphânesi, Edb. Bölümü 576 numarada bulunur. Fuat Köprülü ve Bursalı Mehmet Tâhir, yazılış târîhini yanlış tesbât etmişlerdir. Kitabın sonunda 909 h. olarak Arapça yazılmıştır. Konusu i'tibârıyla kılıç ve kalemin karşılaştırmasını yapar. Firdevsî'nin bu eseri, diğer eserleri hakkında bilgi vermesi bakımından da mühim sayılır. Henüz nüshası bulunamamış pekçok eserinin ismini zikreder. Ayrıca yetmiş iki eser yazdığından bahseder. Ayrıca bu eserde adının Orhan olduğunu zikreder ki incelediğimiz ciltlerde geçen Orhan ismini destekler durumdadır.

10. Tercüme-i Câme-şuy-nâme:

Nasîreddîn-i Tûsî'ye isnat edilen ve 9 bölümden ibâret olduğu söylenen bu eseri Firdevsî, bir bâb ilave ederek tercüme etmiştir. Konusu bakımından muhtelif kumaşlar vesaireye ârız olan lekelerin giderilmcsinden bahseden bu eserin sanayi târîhi bakımından önemli olduğunu Bursalı Mehmet Tâhir ve Fuat Köprülü söyler.

Çatıkkaş, eserin istinsahına rastlanmadığını söyler; ancak Manisa İl Halk Kütüphânesi 2730 numarada kayıtlı bulunan eser, 2009 yılında Dr. Sezer Özyaşamış Şakar tarafından yeni harflere aktarılmıştır.

11. Hakikat-nâme:

Süleymâniye Kütüphânesi, Şehîd Ali Paşa bölümü, 1399 numarada kayıtlı olan bu eser, 21 varak ve harekeli nesihle yazılmış olup 18 satırdır. Bir kitap arasında

bulunan bu risale, Firdevsî'nin devrinde tanıdığı şeyhlerden birinin hayât hikayesiyle tasavvuf hakkında bilgiler verir. Bu şeyh meşhûr Simavlı Şeyh İlâhî Nakşibendî'dir.

12. Teşhîsü'l-İnsân:

H. 886/ M. 1481 yılında kaleme alınan eser, Farsçadan Türkçeye çevrilip Ahmet Paşa'ya sunulmuştur. 143 yapraktan oluşan eserin tek yazması İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Seminer Kitaplığı'nda bulunmaktadır.

13. Firâset-nâme:

Böyle bir eseri olduğunu “Münâzara-i Seyf ü Kalem” adlı eserinin mukaddimesinde belirtir.

14. Hadikatü'l-Hakayık:

Bu eser de “Münâzara-i Seyf ü Kalem”de zikredilmiştir. Nüshası bulunamamıştır.

15. Tecnîsât-ı Süleymân:

Bu eser de “Münâzara-i Seyf ü Kalem”de zikredilmiştir. Nüshası bulunamamıştır.

16. Tâli-i Mevlûd-ı Kebîr:

Bu eser de “Münâzara-i Seyf ü Kalem”de zikredilmiştir. Nüshası bulunamamıştır.

17. Musallah-nâme:

Bu eser de “Münâzara-i Seyf ü Kalem”de zikredilmiştir. Nüshası bulunamamıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM: (İNCELEME)

I – İNCELENEN ESER HAKKINDA BİLGİ:

İncelediğimiz ciltler, Topkapı Müzesi Kütüphânesi Yazma Eserler bölümünde H. 1525 kayıt numarasıyla muhafaza edilmektedir. H 1525 demirbaş numaralı yazma kitapta Süleymân-nâme'nin sekiz cildi (6-7-8-9-10-11-12-13) yer almaktadır. Eserin ilk beş cildinin nerede olduğu belli değildir. Bu çalışmada biz altıncı ve yedinci ciltleri inceledik. Eser güzel nesihle ve harekeli olarak yazılmış. Pâdişâha sunulduğu için de oldukça tertipli şekilde kaleme alınmış. Yirmi bir satır olarak kaleme alınan eser, satır sayısı ve yazı stili dolayısıyla transkripsiyonlu olarak Latin harflerine aktarıldığı vakit, oldukça hacimli olmuştur. İncelediğimiz iki cilt toplam 93 varaktır.

Firdevsî, altıncı cildin başında, eseri 366 cilt ve bin sekiz yüz meclis şeklinde tertib ettiğinden bahseder; ancak bilinen 81 cildi vardır ki uzun olduğu gerekçesiyle pâdişâhın emriyle kısaltıp 81 cilde düşürdüğü rivâyet edilir.

a. Süleymân-nâme'deki Nesirin Üslup ve Dil Özellikleri:

Firdevsî, eserini nazım-nesir karışık yazmıştır. Eseri meclislere ayıran Firdevsî, her mecliste birbirine karışmayan üç ayrı hikayeyi sırasıyla anlatır. Bir taraftan Sâm-süvâr'ın Şeytân'la devlerle ve ejderhalarla mücâdelesini ve bu esnâda perilerle olan münâsebetleri; diğer taraftan İran beylerinin Tûrân beyleriyle mücâdeleleri ve bir diğer taraftan İsrâiloğulları'nın başından geçen hâdiseler sırasıyla anlatılıyor.

Dikkat çeken nokta ise bazen kahramânları farklı dönemde yaşasalar bile buluşturması ya da özellik yüklemesidir. Meselâ eserde Hz. Dâvûd (a.s.), Adûlâm mağarasına sığındığı vakit bir çift güvercinin geldiği ve mağaranın ağzına yumurta yaptığını ve örümceğin ağ ördüğünü Firdevsî yazmıştır. Hz. Muhammed (s.a.s.)’e ait bir vakayı Hz. Dâvûd (a.s.)’un da yaşadığı bir hâdise olarak anlatmıştır. Ayrıca Hz. Dâvûd (a.s.), Tâlût’un memleketinden kaçtığı zamân Zâl’in oğlu Rüstem Hz. Dâvûd (a.s.)’a sâhip çıkmıştır. Firdevsî kıssaları ve farklı dönemdeki karakterleri keşiştirmiş ve hikayesini renklendirmiştir.

Kelime dağarcığı oldukça geniş olan Firdevsî, zamân zamân bir kelimenin Türkçe’sini, Arapça’sını ve Farsça’sını peş peşe kullanmıştır. Bu duruma birkaç örnek vereceğiz:

“... kılmasını meşveret kıldılar danışdılar...” (6. 17a)

“... kim kıza şîr-i bahâ olsun için Tâlût’ıla ‘ahd ve peymân kılmişidi...” (7. 27a)

“... İşâ bin Dâvud Yûhünâş’ı sağ esen görücek...” (7. 27a)

“... ‘ahdından dönmek rucû’ itmek devlete lâyıķdu...” (7. 40b)

Nesir kısımların en dikkat çekici husûsiyetlerinden birisi de **seci sanatının** oldukça yaygın olmasıdır. Firdevsî, nesirde ahenge önem vermiştir:

“... bu yünñ birisin oda dutub dütün düresin ben Hâķķın emriyle anda hâzır ve senñ ahvâlüne nâzır olam def’i gelem elden geldükçe saña hizmet kılam bu hizmetüni cânuma minnet bilem didi...” (c.6 / v.12b)

“... anlaruñ devri geçüb sen İlf-ı nâ-bekâr-ı kühün ve İlf-ı Kâhin kim mülük-i selef ve selâfîn-i halef ki dünyâ-yı necîsi dîn yolına telef ve ziyâfet-i dîn için kendülerin belâ tîrine hedef ve düşmân kılıcına ‘alef kılmadılar illâ kim dürlü ‘ibâdetler peydâ bid’atler müheyyâ kılub ‘isyânı âşikâr itdiler...” (c.6 / v.26a)

“... Sām’uñ kenarına tapu kılub didi kim iy pehlevān bir kadeh şarāb-ı gül-
rengi nūş vaktiñi hoş gam-ı gerdūn ferāmūş dilber ü tarrāruñı der-āgūş guşşadan
göñül hānesin boş eylegil...” (c.6 / v.42b)

b. Süleymān-nāme’nin Nesrindeki Teşbih ve Tasvirlere Örnekler:

Nesirde oldukça canlı tasvirlere yer veren ve birçok yerde teşbih unsurlarını kullanan Firdevsî, özellikle savaş sahneleri ve devlerin şekli husûsunda hayal gücünü zorlar.

Nesirde kullandığı **teşbih** unsurlarını örneklerle somutlaştıracak olursak:

“... ol nazarda göñül kuşunu anuñ hevâsı kafesine uçurdu ve hasta habne ‘ışk şarābın içürdi...” (c.6 / v.42b)

“... Nevzer kal’a kapusın açdı Qārūn ardınca kaçdı āb-ı rüyı yire saçdı Efrāsiyāb leşkeriyle hemān yirlerinden tırdılar ol dün Nevzer’ün ardın sürdiler tā aña degin ki ardından Nevzer’ün irdi qaşşāb koyuna girür arşlan cāna vere girür bigi verdi girdi toğan keklige ve kurd kelleye döner bigi hamle kıldı gösterem zaḥm-nāk olub kaçdı Nevzer leşkerinüñ a’yānlarından tamam biñ kişi ele getürdi nicesinüñ daḥı başların gevdelelerinden tığıla bī-dirīg götürdi...” (c.6 / v.49b)

Tasvîr unsurları ise masalları aratmayacak düzeydedir.

“... çün kim İlāf-ı Melik daḥı Cālūt leşkerinle muḳābile mu‘arız olub ki ceng itdiler bahadurlar muḥanneşler gözine cihānı teng itdiler ve ol kan içici kılıçların ef’î ininden çıkarur bigi kınından çıkarub ki çekdiler daḥı yedi başlu evren gibi iki düşmān çerîsi birbirine girişüb kılıçlar şalışub başlar alışub yir yüzine kanlar dökdiler yir yüzinde leşker uma tırdı şahrāda konmuş Türkmānî evlerüñ çığları bigi kan buḥarı felek yüzinde kat kat oldı şol şafaḳ kenarında kızarmış tığler bigi er geçiminden atlar kiminden yir yüzi Dımışķî demüre döndi ve leşker tozundan

felekdeki güneş eski ocağ yerindeki kömüre döndi felek yüzünde üç kanadlu bir ayaklu ve oğlar peykânından yedi kat felegi kuşadub içine alan ejderhâ çarğ oğlu kirpiye döndi ve atlar ayağı na‘lından hâk karşı tağ şahrâ üşenüben muğlar ucından yeri götüren öküzün bağı delinüb balıgun pulları yırtılıb eklenmiş türbeye döndi kılıçlar âdem başlarıñ kesdükce kafalar göge dökerdi zenbür bigi ve kanlar tıg mığından yir yüzine yağardı yagmur bigi ...” (c.6 / v.24a)

“... Sām dönüb şahrânun çevresinde tağa bağıdı kim ne hâldür dīvlerun tağ bigi başlarıñ şanur taşu bigi dişlerin kazan çolu bigi kulağların nite kimun şüreti ejderhâ ağızından odlar saçılıb felege külhân bigi yanar kiminiñ başı dağı fil başı bigi kıadd u kıâmeti şankim göklere çıkâr hınâ şüreti şekli cāmus gözleri yanar şanki fanus burnı delükleri öter şanki kürs yüzleri kara eyle kim ābnūs ba‘zınun dağı şekli şemâli neheng anda dutar göz yerine āsiyāb seniñ yüzine nazār idenun gözine ‘ālem olur tenun boyunlarında bağı altun gümüş halkalı zeng veli nefesleri eyle kara kim felek āyinesi duğâniden bağılamış jeng ammā kim bu dīvlerun ehli dīvlerun arasında ol şahrânun yöresinde bir ‘ifrīt şekli kabîh zışt dīv var kim kâmeti bir kara ziftten yapılmış mataraya beñzer başı hāmmām kıubbesi gibi ağızı tağ dağı mağaraya boğazı degirmen oluğı gibi mişālî velikin kıolları dağı köklü çınāra burnı delükleri öter neğāraya beñzer barmağları hıyāra bağuları digāre(?) gözleri iri ki zehri kıatıl ağar bınāra beñzer gövdesi alaca peleng gibi ve başı uzun şekli neheng bigi kıuyruğı uci ejderhāya ağızına beñzer heybetlü gözleri ‘arab ocağına beñzer yanar ağızınun nefesi göge dütun bigi direk direk olmış çıkâr ağızından kııkan od şererinden yatıda olan dīvler bir ferseng yir kıaçar kıadd ü kıâmeti dağı Keşiş tağına dişleri arasından ağan ağız şalyaları Kıızılca ırmağı beñzer ...” (c.6 / v.4a)

c. Süleymân-nâme’deki Nazım Özellikleri:

İncelediğimiz altıncı ve yedinci ciltlerde, eserin muhtelif kısımlarında konuyla bağlantılı toplam 194 adet manzum parça bulunmaktadır. Ciltlerin başında yer alan tevhîd kasideleri, diğer manzum parçalara göre çok daha sanatlıdır. Ayrıca eserde her beyti kendi arasında cinaslı bir manzum parça bulunmaktadır. Manzum kısımların aruz kalıplarına göre sayıca dağılımı ise aşağıdaki gibidir:

Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün / Fâ' ilün = 145 manzum parça

Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün / Fâ' ilün = 18 manzum parça

Mefâ' ilün / Mefâ' ilün / Fe' ülün = 28 manzum parça

Mefâ' ilün / Fe' ülün / Mefâ' ilün / Fe' ülün = 1 manzum parça

Mefâ' ilün / Mefâ' ilün / Mefâ' ilün / Mefâ' ilün = 2 manzum parça

Aruz kalıpları açısından çok zengin olmayan eserde Firdevsî, gazel, kaside, mesnevi, nazım, kıt'a, murabba gibi şekilleri kullanmıştır. İncelediğimiz ciltlerde **1 kıt'a-yı Kebîre, 1 murabba, 4 gazel, 34 kaside, 51 nazm, 103 mesnevi** vardır.

Altıncı ve yedinci ciltlerin başında Firdevsî'nin kaleme aldığı tevhîd kasideleri diğer manzum kısımlara nazaran çok daha sanatlıdır. Ciltlerin sonunda ise yine diğer manzum parçalara nazaran daha sanatlı münacaat ve methiye türünde kasideler mevcuttur. Ayrıca incelediğimiz ciltlerde bir de besmelenâme yer alır.

Nazımda pek başarılı olmayan Firdevsî, aruz kalıplarını tutturmak için özellikle imâleyi sıkça kullanmıştır. Bunun yanında yeri geldiğinde vezni tutturmak için Arapça kelimelerin Türkçe söylenişlerini kullanmıştır. Bu durumu örnekleyecek olursak:

Şabır dönse şaferîndür gidelüm bâri şehrüнден (6.18a)

Bu destâna haber olmaz gönül şındı **hayır** olmaz
Ölürsemde **kabir** olmaz gidelüm bâri şehrüнден (6. 18a)

d. Telmih Sanatına Örnekler:

Dikkat çeken husûslardan biri, Firdevsî'nin nazımda çok usta olmadığıdır. Kanaatimizce nesirdeki sözü gereksiz uzatmalar olsa da nazmı, nesrinin gerisinde kalmıştır. Nesirlerdeki tasvîrlerin renkliliği ve hayal gücünün kuvvetli oluşu da takdire şayandır.

Tüm bunların yanı sıra nesir ve nazımdaki telmihler ve tıp, astronomi, peygâamberler, satranç ve savaşa dâir kullanılan unsurlar, Firdevsî'nin ciddi bir bilgi birikiminin olduğunu göstergesidir.

Yazarın sanat gücünü göstermek açısından birkaç edebi sanatını örnek vereceğiz.

İns ü cinne hüküm iderdi dâdile
‘Alemler seyrân iderdi bādile (c.6 / v.42a)

Yukarıdaki beyitte ise rüzgarın Hz. Süleymân'ın emrinde olması zikredilerek hatırlatılmış ayrıca adâletli hükümdârlığına da değinilmiştir.

Ƙaldı bî-cân ƣayanuben bir ‘aşā
Gitdi milk ü tāc u ƣaht u hānuma (c.6 / v.42a)

Bu beyitte ise Hz. Süleymân öldükten sonra kimsenin fark etmemesine, öldüğünün ancak asasının bir kurt tarafından kemirilerek kırılması ve bedeninin devrildiğinde öldüğünün anlaşılmasına telmih vardır.

Şeh Sikender ƣanı isterken hayāt
Zulmeti devrinde gösterdi memāt (c.6 / v.42a)

Yukarıdaki beyitte de Büyük İskender'in ölümsüzlük suyunu ararken ölmesine telmih vardır.

Ƙanı Sultān-ı Hān bin Murād
Ƙaşrına hayrāniken Şeddād-ı ‘Ād (c.6 / v.42a)

Şeddâd'ın yaptırdığı İrem Bağları ve sarayına telmihte bulunulmuştur.

*Şem'ası Cemşîdiken cām-ı āfitāb
Çeşmi sinle içre oldı āh tūrāb (c.6 / v.42a)*

İran mitolojisinde geniş yer tutan Cām-ı Cemşîd, Cemşîd'in şarap içtiği ve kadehe bakınca dünyânın her yerindeki olayları gördüğü bir kadehtir. Cemşîd şarabın mûcidi olarak da bilinir. Yukarıdaki beyitte Cem'e ve kadehine telmih vardır.

*Kelāmuñ mu'ciz-i Mūsā tapuñ Tūr
Lebüñdür nefh-i İsā ibn-i Meryem (c.6 / v.52b)*

Yukarıdaki beyitte Hz. Mûsâ'nın Tūr Dağı'nda Allâhu Teâlâ'yla konuşmasına ve Hz. İsâ'nın nefesiyle ölüleri diriltmesine telmih vardır.

*Süleymānsın kamu millet muñi'ün
Cihān destüñde hem çün naqş-ı Hatem (c.6 / v.52b)*

Yukarıdaki beyitte, Hz. Süleymân'ın, Allâh (c.c.)'ın izni ve Hatem denilen yüzük sâyesinde cinlere, devlere ve daha birçok yaratılmış varlığa hükmetmesine telmih vardır.

*Māh-i tābiñ tıfliken mehdin olurudı Ka'bede
Şağ idüb engüştile mu'cizi peydā itdi ol (c.7 / v.1b)*

Kureyşli müşriklerin Hz. Muhammed (s.a.s.)'den mu'cize istedikleri bir gecede Hz. Peygâmbere Allâh (c.c.)'a yalvarmış ve Allâh (c.c.)'ın izniyle parmağıyla işaret etmiş ve Ay'ı ikiye bölmüş ve sonra tekrar birleştirmiştir. Yukarıdaki beyit bu mu'cizeye telmihtir.

e. Âyet ve Hadîs İktibaslarına Örnekler:

Eserde geçen ve doğrudan âyetin tamamını zikreden âyetleri dipnotlarla açıkladık. Firdevsî zamân zamân âyet ve hadîsleri olduğu gibi almış ve kullanmış bazen de telmihte bulunmuştur. Bunu, birkaç örnekle daha anlaşılır kılacağız:

*Çün re‘âyâ koyun olur şeh çoban
Koyunı kurd ala çobansuz hemân (c.6 / v.51a)*

Buhârî’den nakdilen ve çobanlıkla ilgili hadîs ise şöyledir:

"Hepiniz çobansınız ve hepiniz çobanlığınızdan sorumlusunuz. Devlet Başkanı üslendiği görevden sorumludur. Kişi ailesinin koruyucusu ve eli altında olanlardan sorumludur. Hizmetçi, efendisinin malının koruyucusu ve eli altında bulunanlardan sorumludur. Dikkat ediniz, hepiniz çobansınız ve hepiniz çobanlığınızdan sorumludur."

Hz. Ömer’in adâletli yönetimine de telmihte bulunulan yukarıdaki beyitte geçen koyun ile kurt hâdisesi için Hz. Ömer’in şöyle dediği rivâyet edilir: "Dicle kenarında bir kurt bir koyunu yese, Allâh (c.c.) adâleti gelir onu Ömer'den, benden sorar"

*Zill-i İzzid şâh-ı gâzî İldırım Hân Bâyezîd
Her gedâyı fâzlı birle hoş tûvânâ itdi ol (c.7 / v.1b)*

"Hükümdâr, Allâh (c.c.) 'ın adl ve emânının yerde gölgesidir." hadîsine telmihte bulunan bu beyitte Firdevsî, Yıldırım Bâyezîd’i Allâh (c.c.)’ın gölgesine benzetmektedir.

*Kâdir ol ki kudretine irmedi fehm ü ‘uqûl
Kim semî‘nâ ne kim ister hem afa‘nâ itdi ol (c.7 / v.1b)*

Bakarâ sûresinin son iki âyeti olan ve “Amener-resûlü” olarak bilinen âyetler hakkında Peygâmberimizin şöyle buyurduğu rivâyet edilir:

“...Allâhu Teâlâ sûre-i Bakarâ'yı iki âyetle sona erdirdi ki, bunları Arş'ın altındaki hazînesinden ihsân buyurdu...” Yukarıdaki beyitte bu âyetlere “semi'na” ve “ata'na” sözcükleriyle telmih vardır.

*Hükûm anuñdur hâkim oldur âdemi
Kim yaratdı **kün** demekden 'âlemi (c.6 / v.31a)*

Mânâsı “Ol” demektir. Kur'ân-ı Kerîm'in birçok yerinde Allâh (c.c.)'ın, bir şeyin olmasını istediği zamân ona “Ol!” demesinin yeterli olduğu; istenilen şeyin hemen olacağı husûsunda âyetler vardır.

(Huvellezî yuhyî ve yumît, fe izâ kadâ emren fe innemâ yekûlu lehu kun fe yekûn.-Mü'min/68) “O, yaşatan ve öldürenidir. Bir şeye karar verdiğiğinde, ona sadece “ol” der, o da oluverir”

Her şeyin yaratılış emrinin “Kün” olduğu kabûl edilir ki yukarıdaki beyit buna değinir. Firdevsî birkaç yerde daha “Kün” lafzını kullanır

*Gözetme sırr-ı kevneyi ki **fândur**
Aña bak kim hudâvend-i cihândur (c.6 / v.10b)*

Rahman sûresinin 26. Âyetinde (Küllü men aleyhâ fân) meâlen “Yer üzerinde bulunan her canlı yok olacaktır (fânîdir)” buyurulmaktadır. Yukarıdaki beyitte bu âyete telmih vardır.

*İlâhî olmuşam ‘ișyâna men ‘araf
Elüm dut ki menüm yâ Rab umaram (c.6 / v.52b)*

Firdevsî, yukarıdaki beyitte (Men arefe nefsehu, fegad arefe rabbehu) “Kendini tanıyan Rabbini tanır.” meâlindeki hadîse telmihte bulunur.

*Gerçi bu Firdevsîdürür mücrîmin
Lîk şâhî rahmeten lil ‘âlemîn (c.6 / v.22a)*

Peygâmberimize hitaben indirilen (Ve mâ erselnâke illa rahmeten lil âlemîn – Enbiya/107) âyetinde mealen “Ve biz seni, ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik” buyurulmaktadır. Yukarıdaki beyitte buna telmih vardır.

*Ol saçı ve’l-leyli yüzi ve’d-duhâ ki Aḥmeddürür
Ümmeti cürmin Ḥaḫdan ḥoş temennâ itdi ol (c.7 / v.1b)*

Buhârî’den rivâyet edilen “Her peygâmberin, müstecab (kabûl olan) bir duâsı vardır. Ben duâmı, ümmetime şefaât etmek için ahirete sakladım.” şeklindeki hadîse telmihte bulunan yukarıdaki beyit, Rasulullâh’ın büyüklüğünü de ortaya koymaktadır.

*Dindi levlâk ana Ḥaḫdan geldi Ṭâ-hâ şânına
Sâd u Yâ-Sîn oldi na’ı bu ‘aceb esrâra baḫ (c.6 / v.1b)*

Kudsî bir hadîste Hz. Peygâmberin Allâh (c.c.)’in kendisi için (Levlâke levlâk lemma Halaktu’l Eflâk) “Eğer sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım” buyurduğunu aktarır ki bu hadîse değinilmiştir. Ayrıca beyitte “Tâhâ” ve “Yâsîn” sûrelerinin sırlarına telmih vardır.

f. Özel İsimlerin Farklı Yazımı Hakkında:

Firdevsî, özel adları yazarken aynı kelimeyi birkaç farklı şekilde yazmıştır. Herhangi bir kâideye uymayan bu farklı yazımlar, yazarın hızlı yazmasından ya da yararlandığı kaynaklarda isimlerin farklı şekillerde geçmesinden kaynaklanıyor olabilir. Aşağıda aynı adın farklı yazımlarına örnek verilmiştir. Farklı yazımlar arasında en çok geçenler benimsenerek metinde kullanılmıştır.

(Rūziāba - Rūziabu - Rūziabah - Rūzibā - **Rūzābe**), (Berec-**Perec**),
(**Ġurgur**-Ġargar), (**İsrā'îl**- Āsirā'îl), (**U'ziret**, U'zeret, A'zeret, A'ziret),
(Yūḥnāşın, Yūḥānāş, Yuḥunāş, Yūḥūnāş, Yūḥūnāş, Yūḥnāş, Yūḥūnāşın- Yuḥūnāşın,
Yūḥūnāş), (Aşaf bin Baḥriya - Aşaf bin Barḳıya), (**Nevzer**, Tūzer), (**Ḳaylasun**,
Ḳaysun)

II – SÜLEYMÂN-NÂME'DE GEÇEN HİKAYE VE MECLİSLERİN ÖZETİ

a. Altıncı Cilt:

1. *Yirmi Altıncı Meclis*

Zâl'ın Rûzâbe'ye âşık olmuştur. Aşkını Rûzâbe'nin câriyelerine iletir. Câriyeler Rûzâbe'ye gelip durumu haber verirler. Bu haberi duyan Rûzâbe mest olur. Hizmetçisi ise sâkin olmasını ve aşkını belli etmemesini tavsiye eder fakat kız dinlemez. Rûzâbe, aşkını anlatmak için nakkaş çağırır ve kendi sûretini nakkaşa çizdirip hizmetçisine vererek Zâl'ın ava giderken kullandığı yolun üzerinde durmasını ve bu nakş Zâl'a vermesini tembih eder. Zâl ava giderken hizmetçi nakşı verir. Avdan döndükten sonra Zâl nakşı açıp bakar ve hayran olur. Aşkından yanıp tutuşur.

Devler, Sâm-süvâr uyurken Sâm'ı yattığı sahayla, atıyla ve silahıyla berâber yokluk alemine götürmektedirler. Sâm uyumaktadır fakat atı durumdan rahatsız olup kişneyince Sâm uykudan uyanır ve feleğin çemberine geldiğini açıkça görür fakat rüyâ mı gerçek mi olduğunu anlayamaz. Sâmın inlediğini ve atının kişnediğini gören dehşetli devler na'ra atarlar. Sâm içinde bulunduğu korkutucu durumu değerlendirir ve her şeyin sâhibi olan Allâh (c.c.)'a yönelir ve münacatta bulunur. Birçok peygâmberin adını zikrederek içinde bulunduğu durumdan kurtulmak için yalvarır. Bu esnâda Gurgur adlı dev gelerek Sâm'dan, Sâm'ın daha önce öldürdüğü kardeşi Kamkam devin ve kendisinin intikâmını alacağını söyler. Sâm'ı birinci kat feleğe çıkarttırdığını ve buradan aşağı atarak helâk edeceğini bildirir. Sâm ise devin

söyledikleri karşısında korkmaz ve kendisini uykuda yakaladığını söyler. Yer yüzünde olması halinde tüm devleri kılıcıyla öldüreceğini beyân eder. Eğer Hûda takdir ederse kendisinin öleceğini, takdir olunur da kurtulursa devlerin nicesini öldüreceğini söyleyince Gurgur dev kakhaha atar. Sâm öleceğini anlayınca “bâri savaşarak öleyim” diyerek kılıcını çeker ve Gurgur’a saldırır. Devler ise bu saldırıdan korkarak omuzlarında taşıdıkları sahra toprağını ve üzerindekiyi bırakıp Elburz Dağı’na kaçarlar. Sâm ve atı döne döne felek katından düşmeye başlarlar.

Hız. Ya’kûb öldükten sonra Hız. Yûsuf dahi ölür. Hız. Ya’kûb’un büyük oğlu Yehûdâ Benî-İsrâîl kavmine melik olur ve Tuga diye bilinen birinin kızını alır. Bu kadından üç oğlu olur. Bunlar: Ir, Sibla ve Onat’tır. İlk karısı ölünce Yehûdâ, ölen karısının küçük kardeşiyle evlenir. Ondandır iki oğlu olur. Birinin adı Hâric birinin adı Perc’dir. Yehûdâ öldükten sonra kavmin başına Perc geçerek 54 yıl meliklik eder. Perc de ölür. İki oğlu geride kalır: Hısrun ve Hâmul. Perc öldükten sonra kardeşi Hâric başa geçer. Hâric’in beş oğlu vardır: Cemri, Anan, Heman, Hulkul ve Dera. Hâric vefât edince Perc’in oğlu Hısrun melik olur. Hısrun âbid ve zâhid bir yöneticiyken kardeşi Hâmul zevke sefaya düşkün ve gururlu biridir. Hısrun makbûl bir yöneticidir. Sekine de onun katında olmaktadır. Hısrun’un da üç oğlu olur birinin adı Yerhaml birinin adı da Gelüdi birinin adı ise Ram idi. Hısrun öldükten sonra Ram melik olur. Ram, Hız. Hârûn neslinden bir kadınla evlenir ve Aminâdum adında bir oğlu olur. Aminâdum ise bireysel olarak ibâdete düşkündü. Ram’dan sonra tahta geçer fakat Benî-İsrâîl onu dinlemez. O da oğlu Nahsun’u meliklikle vazifelendirir.

Aminâdum’un melikliği zamânında Hız. İlyâs peygâamberden sonra Hız. Elyasa peygâamber olur ve halkı hak dîne dâvet eder. Fakat halk dinden ve Tevrât’ın esaslarında uzaklaşmıştır. Aminâdum ve Hız. Elyasa dostlardı. Hız. Elyasa Peygâamber on dört kişinin îmânına vesîle olur ve vefât eder. Hız. Elyasa vefât edince yerine geçecek kimse kalmaz. Aminâdum oğlu Selmâ hilâfete geçer. Fakat halkın küfre

daldığını ve ibâdet etmediğini görünce Tâbût'u da alıp Demâvend Dağı'na çekilir. Hz. Elyasa da öldüğü için peygâmbersiz kalırlar. Küfre gark olup puta taparlar. Allâh (c.c.) ise Benî-İsrâîl'in sapkınlığının artması dolayısıyla onlara Amâlika kavmini musallat eder. Amâlika kavmi Câlût başlarında olduğu cihetten gelerek Benî-İsrâîl'i tarumar eder dört yüz kırk dört melikzadeyi de tutsak eder. Hâric'in oğlu Hulkul'un Uzriya adında bir oğlu vardı ki meliklik etmekteydi. Kattal ve cabbar bir melikti fakat Câlût onu kılıçla paramparça eder. Benî-İsrâîl ibâdeti bıraktıkları ve Tâbût ellerinde olmadığı için Amâlika kavmi vâsıtasıyla gazâba uğrar ve Hz. İsmûîl peygâMBER gelinceye dek sekiz kez Amâlika kavmi Benî-İsrâîl'e saldırır.

Zâl aşkından dolayı perîşân olmaktadır. Beyler Zâl'ın halini görür ve huzûrunda toplanarak ne yapabileceklerini düşünürler. Bu sırada zeki biri olan Kaytan Peyk, aşık olup inlemekte çözüm yok, işin oluruna bakalım der. Zâl ne yapılabileceğini sorunca Kaytan Peyk: kağıt kalemi al ve bir name yazıp visalini iste, der. Zâl bir name yazar ve etrâfını makasla süsler ve güzel koku sürerek Rûzâbe'ye gönderir. Kaytan Peyk nameyi alır ve kızın sarayına gider. Sarayın kapıcısıyla tanışır Kaytan, ve Zâl'ın yazdığı şiiri bir vesîleyle okur ve saray görevlisi şiiri çok beğenip ezberler. ve sohbetin ardından Kaytan mektubu iletmesi için saray görevlisine verir. Görevli mektubu kokuyla berâber Rûzâbe'ye götürür ve şiiri okur. Rûzâbe şiiri çok beğenir, kendisi için yazıldığını anlar ve nameyi isteyip bakmayı diler. Kağıdı eline aldığı anda ise yazı göremez, sırrına eremez ve görevliye bu işin hikmetini sorar. Görevli de: “kağıda beyaz soğan ya da turunc ile yazı yazılırsa, kurduğu zamân yazı kaybolur; ancak ki kağıt ısıtılırsa yazı belirir” dedi. Kağıdı ısıtınca Rûzâbe gazeli görür okur ve çok beğenir. Rûzâbe hemen nişâdır ezer suyla ıslatır ve bir gazel yazıp mühürler, ardından da name yazarak Kaytan Peyke şekerle birlikte verilmesini ister. Name Zâl'a gelince nameye bakar yazıyı göremez fakat sevinir ve yazdıkları bilinmesin diye nişâdırı yazdığını anlayıp sevinir ve tütsü yaparak kağıda tutar ve yazı ortaya çıkar. Gazeli okuyup şad olur.

Sâm ve bineği yeryüzüne yaklaşır. Bu esnâda Sîmurg (Ankâ) kuşu da yavrularına yiyecek getirmek için avlanmaktadır. Sîmurg düşen leşleri fark ederek tanır birini bir pençesine diğerini de bir pençesine alarak Kulzüm Deryası'nı geçerek onları bir su kenarına koyar ve kanadıyla üzerlerine su serper, ardından da dağın tepesine çıkarak ne yapacaklarını izlemeye başlar. Sâm uyanır ve atını çayırdaki otlar vaziyette görür. Güzel bir bahçede olduğunu fark eder.

2. *Yirmi Yedinci Meclis*

Sâm kendinin bu güzel bahçe içinde olduğunu görünce öldüğünü ve cennete girdiğini düşünür. Fakat silahlarının da yanında olduğunu fark edince ölmediğini anlar ve kendisine bir melek ya da Hz. Hızır'ın a.s. yardım ettiğini ve düşüp ölmekten kurtardığını düşünür. Bu esnâda dağın tepesinde Sîmurg'u görür ve olayın aslını anlayarak büyük bir hürmet gösterir. Sîmurg da dağın tepesinden Sâm'ın yanına gelir. Sâm, Sîmurg'a minnetini bildirir ve ömrü oldukça ona hizmet edeceğini söyler. Sîmurg ise Sâm'a büyük bir hürmet gösterir ve Sâm'ın başından geçenleri anlatmasını diler. Sâm sergüzeştini anlatınca Sîmurg da Gurgur'un zulmünden bahseder ve serzenişte bulunur. Sâm da Sîmurg'dan kendisini Gurgur'un mekanına götürmesini ister. Sîmurg ise onu yenmenin imkansız olduğunu söyler ve Sâm'a, Zâl'in memleketine gitmesini ve orada rahat şekilde ikamet etmesini tavsiye eder. Sâm ise soyunun yüceliğinden dem vurup: "Allâh (c.c.) istemezse beni dev öldüremez" der. Kamkam kılıcıyla Gurgur'u öldüreceğini söyler. Sîmurg Sâm'ın kahramanlığını anlar ve ona üç tüy verir ve sıkıştığı zamân tüyün birini yakmasını söyler ve hemen orada olacağını bildirir. Sâm ise Sîmurg'a vasiyet ederek eğer kendisi ölürse Zâl'a gitmesini söyler ve kendisinin hükümdâr olmasını söyler ve Sîmurg'la ayrılırlar. Sâm atına biner ve yola çıkar.

Selmâ Tâbût yanında olduğu halde Demâvend Dağı'nda ibâdetle meşguldür ve ölünce yerine oğlu Bogad ibâdete devâm eder ve Tâbût'a sâhip çıkar. Bu arada Hz. İşmûîl zuhura gelir. Bu dönemde Benî-İsrâîl içinde İlaf isimli bir melik hükmetmektedir ve İla adındaki vezîr ve kâhinin sözüne i'tibâr etmektedir. İlaf'tan sonra İbn-i Yâmin neslinden Asan isimli bir melik kavmin başına geçer. Câlût'un takdiriyle başa geçen bu melik oldukça zâlimdir. Puta tapar ve altından putlar yaptırır. Hâric b. Yehûdâ neslinden olan zâhid bir kişi de bu dönemde yaşamaktadır ve iki hanımı vardır. Karısının birinden on oğlu olmuştur. Diğer karısının nesli Câlût'un yüzünden kurumuştur ve ikinci kadından çocuğu olmamıştır. Bir gün Benî-İsrâîl kavmi içinde cemiyet düzenlenir. Kavmin adetleri gereği kişi başına et dağıtılırdı. Kadınlardan biri kendisi ve on oğlu için epeyce et aldı. Diğer kadına ise bir parça et düştü. Aralarında düşmânlık da olan bu iki kadından çocuk sâhibi olan, diğerinin bu durumuyla alay eder. Çocuğu olmayan kadın ise bu duruma çok üzülür. Hz. Mûsâ peygâmberin dîninin gereğince Allâh (c.c.) (c.c.)'a duâ eder, yalvarır. Kendisine bir erkek evlat vermesini ve bu çocuğa mescitlerinden bir mescit de nasip etmesini diler ki çocuğunun ibâdetle meşgul olmasını istemektedir. Kadının duâsı kabûl olur ve hamile kalır. Kavim ise ilerleyen zamânlarda bunu öğrenir ve kendilerine bir peygâmberin gelmesini ve Tâbût'u tekrar ele geçirerek Amâlika kavmi belasından kurtulmak için beklemeye başlarlar. Beklenen çocuk doğar. Adını İşmûîl koyarlar. Yedi yaşına geldiğinde Kâhin İla Hz. İşmûîl'i oğlu edinir ve Hz. Mûsâ'nın Tevrât'ını okutur. Başına bir şey gelmesin diye de yanından hiç ayrılmaz ve anasında da hürmet eder. Bir gece Hz. İşmûîl'e İla'nın sesiyle Cebrâîl seslenir. Hz. İşmûîl sesi duyunca İla'ya: sen mi seslendin, der. İla ise olayı fark eder ve Hz. İşmûîl korkmasın diye evet der. Aynı sesi tekrar duyan Hz. İşmûîl tekrar sorar ve İla: hayır ben değildim oğlum aynı sesei bir daha duyarsan Lebbeyk Lebbeyk diye karşılık ver, der. Aynı sesi tekrar işiten Hz. İşmûîl, Kâhinin dediklerini söyler. Bunun üzerine Cebrâîl a.s. kendini gösterir ve Allâh (c.c.)'ın kendisine peygâmberlik verdiğini ve insanlar üzerine Hakîm kıldığını söyler. Bu durumu gidip İla'ya

anlatmasını da tembih eder. İla'nın yaptığı işlerin kabih olduğunu ve Allâh (c.c.)'ın gördüğünü iletmesini ve eğer düzelmezse başına yavuz işler geleceğini bildirmesini söyler. Zira İla, yaptığı işlerin kabih olduğunu bilmemektedir. Bunları dedikten sonra Cebrâil ayrılır. İla, Hz. İsmûîl'in peygâamberliğini ve kendisine gelen uyarıyı duyunca çok korkar ve şaşırır. Zira yaptıklarını Hakkın emridir diye duyurup yapmıştır şimdiye kadar. İki büyük günâhları buydu ki: "İki köpekleri vardı ve talimliydiler. Kurbân zamânı köpekler hangi kurbâna saldırıp tutarlarsa kurbân İla'nın sayılırdı ve hemen ona verilirdi." "İkincisi ise İla'nın katına ne zamân güzel kadınlar gelse, İla'nın iki ahlâksız oğlu vardı ki oğlanlarıyla zina etmek zorundaydı." Fakat buna rağmen İla bidatları terk edemez. Hz. İsmûîl ise bir süre sonra İla'yı tekrar uyarır ve bidatları bırakmasını, aksi halde Allâh (c.c.)'ın gazâbına uğrayacağını söyler. İla ise: "Ey Allâh (c.c.)'ın resulü Tâbût'un nerede olduğunu bize bildir, onu elimize geçirmemize yardım et biz de bunlardan vazgeçelim." der. Bunun üzerine Hz. İsmûîl dönüp Hakka yalvarır ve Tâbût'un yerini sorar.

Zâl, nameyi okuyup Rûzâbe'nin de kendisine aşkını bilir ve Kaytan'ı çağırıp vuslatın çaresini sorar. O da: "Sâm'ın kuvvetini arkamıza alalım böylece kızı kolayca alırız." der. Ardından Kaytan, bin kızıl altın alır ve Hâce Seray'a giderek gizlice Zâl'ın kendisini çağırdığını söyler. O da Zâl'ın dâvetine uyarak gider. Zâl, Hâce Seray'a hürmet eder. Rûzâbe'nin elçisi olan Hâce Seray'a altınlar, inciler verir ve aşkını Rûzâbe'ye iletmesini ister. Elçi hediyelerini alır ve şad olur. Zâl'a, müşkülünü çözmeye çalışacağını beyân eder. Saraya döner ve olan biteni Rûzâbe ve lalasına anlatır. Hep berâber karar verirler ki bir halvet-hâne hazırlasınlar ve gece gizlice Zâl'ı çağırınsınlar ve burada iki aşık görüşsün. Elçi tekrar gönderilir ve Zâl dâvet edilir. Zâl gece gizlice gelir ve sabaha kadar halvet-hânedeki Rûzâbe'yle işret ederler. Sabah yakını olunca Zâl ayrılır ve kendi sarayına gider. Sabah olunca kızın atası Mihrâb Şâh, Zâl'ı ziyârete gelir. Berâber yiyip içerler. Zâl, çeşitli hediyeler vererek Mihrâb Şâh'ı uğurlar. Sonra da oturup Rûzâbe'ye bir gazel yazar. Ya kızı Sâm-süvâr ve Zû Şâh kudretiyle alacağını ya da bu yolda öleceğini bildirir. Mektubu Rûzâbe'ye ulaştırırlar. Rûzâbe de karşılık olarak bir gazel yazar. Kız, olup bitenden kimsenin

haberinin olmasını istemezken, elçi ve lalanın gizlice Rûzâbe katına gelmesi ve elçinin sık sık gidip gelmesi, kızın annesi Şinduht Bânu'nun dikkatini çeker. Lalayı sıkıştırır fakat lala olup bitenleri inkar eder. Şinduht, lalanın örtüsünü yırtar o sırada cebi de yırtılır ve mektupla yüzük yere düşer. Annesi Rûzâbe'yi yanına çağırır ve kendi daha önce, hânedânlarından böyle terbiyesizce bir iş yapan kimsenin çıkmadığını söyler ve kızı azarlar. Kız ise annesine yalvarır ve sırrını kimseye özellikle babası Mihrâb Şâh'a söylememesini talep eder.

Sâm, atıyla berâber bir güzel çayırılıkta durur ve abdest alıp İsm-i Â'zam⁶ okuyup etrâfına bir daire çizerek namaz kılar. Uzaktan, yeşil cübbeli, nur yüzlü, boz ata binmiş birinin geldiğini görür. Gelip selâm verir Sâm selâmını alır. Gelen kişi Hz. Hızır olduğunu beyân eder. Büyük İskender'le, zamânında birlikte olduklarını, İskender'in ölümsüzlük suyunu aradığını fakat Allâh (c.c.)'in İskender'e ölümü nasip ettiğini kendisine de ölümsüzlük suyu nasip olduğunu ve peygâberlikle şereflendiğini söyler. Şimdi ise her nerede çağırılırsa oraya Allâh (c.c.)'in izniyle hemen gittiğini ve darda kalanlara yardım ettiğini söyler. Ardından da Gurgur ya da başka bir düşmân rast gelirse kılıcını çekip bir kere vurmasını söyler. İkinci kere vurursa düşmânının ölmeyeceğini ve kıyamete kadar helâk olmayacağını beyân eder. Ardından da İsm-i Â'zam okumadan ve daire çizmeden hiçbir yerde durup ibâdet etmemesini ve uyumamasını tembihler. Hz. Hızır a.s. kendi kamçısını da Sâm'a verir ve düşmânlarına salmasını söyler. Ardından da atının yelesinden üç kıl verir ve sıkıştığı durumda kılların birini yakmasını söyler. Kendinin hemen orada hazır bulunacağını bildirir. Ardından Sâm'a üç ok verir ve ejderha ya da devle savaşırsa bu okları kullanmasını tembih eder, zira Elburz Dağı'nda birçok savaşa gireceğini söyler. Bu arada Hz. Dâvûd (a.s.) oğlu Hz. Süleymân'ın yakında dünyâyâ geleceğini ve birçok mahlukla savaş edeceğini bildirir ve tahtını rüzgarın taşıyacağından haber

⁶ Kur'ân-ı Kerîm'de geçip de 99'u Esmâ-i Hüsnâ olarak bilinen Allâh'ın 100 adından açıkça bildirilmemiş olan en büyüğü ve en etkisiline ise İsm-i Âzâm denilir.

verir. Ardından Hz. Hızır a.s. ayrılır. Sâ'm şükür namazı kılıp yatar. Sabah olunca namazını kılar silahlarını kuşanıp yola düşer. Kırk gün boyunca gider ve Elburz Dağı'nın eteğine varır. Orada konaklar ve avladığı hayvanlarla karnını doyurur. Bu esnâda Racîm, talebeleri olan Dines ve Kenes, Elburz Dağı'nın tepesinden insanların yaşadığı yere doğru uçmaktadır. Racîm Sâ'm'ın yaşadığını görünce üzüntüsünden ağlar ve Sâ'm'ın niyetinin devleri öldürmek olduğunu fark eder. Nesline cefalar kılınacağını anlar. Çünkü Hz. Süleymân a.s. Sâ'm'dan gelecektir. Vezîrleri Dines ve Kenes Racîm'i teskin etmek isterler fakat Racîm onların Levh-i Mahfûz'u görmediğini dolayısıyla olacakları bilmediğini söyler ve onlar gitmelerini, kendinin de Sâ'm'a iğva vermeye gideceğini söyler. Racîm, yaşlı bir şeyh kılığına girerek Sâ'm'ın yanına gider ve erenlerden olduğunu söyleyerek Gurgur devin mekanına varıncaya kadar kendisine kılavuzluk edeceğini bildirir. Sâ'm sevinir ve hemen yola düşerler. İnsan kılığındaki Racîm çok hızlı gitmektedir. Sâ'm yetişmekte zorlanır ve niçin bu kadar hızlı gittiğini ve bunun nasıl mümkün olduğunu sorar. Racîm ise kırk yıldır dünyâ taamını yemediği için bu kadar rahat gittiğini söyler.

3. *Yirmi Sekizinci Meclis*

Hz. İsmûîl peygâmbere Hakka yalvarır ve vahiy gelir ki Tâbût, Demâvend Dağı'nda Bogad'ın elindedir. Tâbût'u gidip alması ve İlaf ile İla'yı Hak dîne dâvet etmesi söylenir. Hz. İsmûîl gider ve Tâbût'u Bogad'dan alıp İla Kâhinin huzûruna getirir. İlaf ve İla Tâbût'u almak isterler ve Hz. İsmûîl'in dînine girmeyi reddederler. Hz. İsmûîl onları uyarır ve daha önceki peygâmbere izininden gitmedikleri için başlarına bunların geldiğini söyler. bu şekilde devâm ederlerse yine başlarına bela geleceğini bildirir. Fakat umursamazlar ve Hz. İsmûîl peygâmbere incitirler. Hz. İsmûîl a.s. de kendine inananları yanına alarak Demâvend Dağı'na çıkar ve kavminin isyankarlarının helâk olması için duâ ederler. Duâları kabûl olur. Câlût, Benî-İsrâîl'e saldırır.

Câlût, Tâbût'un Benî-İsrâîl elinde olduğunu öğrenince çok büyük bir ordu kurar ve Felestin Irmağı'nın kenarına gelerek orduyu savaşa hazırlar. İla da bir ordu toplayıp Câlût üzerine yürür. Tâbût iki erkek çocuk ve İlaf ise oradan ayrılır. İki ordu büyük bir çarpışmaya girer ve Câlût kazanır. İla, İlaf ve iki erkek çocuk da öldürülür. Tâbût'u da ele geçirirler. Benî-İsrâîl kavmi başsız kalır ve kavmin ileri gelenleri, Demâvend Dağı'na giderek Hz. İsmûîl peygâmbere aralarına katılmasını ve Tâbût'u tekrar ele geçirmesini dilerler. Hz. İsmûîl a.s. râzı olur. Kavmi alıp Hûrûn kalesinin surları dibine getirir. Birkaç gün sonra vahiy gelir ki Hz. İsmûîl peygâmbere kavmi Hak dîne dâvet etmesi istenir. O da kavmi toplayarak başlarına gelen bu belaların azgınlıklarından ve asi olmalarından kaynaklandığını söyler. Hak dinden ayrılmamalarını isteyip kendilerine Allâh (c.c.)'tan bir melik dileyeceğini söyler. Kavme uzun uzun nasihat eder

Rûzâbe annesine durumu izah etmeye çalışır. Sâm'ın kendisine aşık olduğunu ve kendisine kavuşmak için Zû Şâh'tan yardım istediğini bildirir. Annesi inanmaz fakat çok üstüne gitmez. Fakat durumu Mihrâb Şâh'a bildirir. Şâh gazâba gelir ve kızını öldürmek maksadıyla kılıcını çeker. Şinduht Bânu ise onu teskin eder ve kızını öldürürsen bu Zâl'in hoşuna gitmez nitekim Kahramân Kâtil aslındandır. Onların düşmânlığını kazanmayalım. Kendimize dost edinelim ki devletimiz uzun yaşasın der. Mihrâb Şâh karısının doğru söylediğini fark eder. Fakat "aramızda ezeli düşmânlık vardır biz Dahhâk soyundanız onlar ise Cemşîd soyundan geliyorlar" diyen Mihrâb Şâh, bu işin riskli olduğunu belirtir. Zira Zû Şâh, tahtını ele geçirmek için bu işi Mihrâb Şâh'ın planladığını sanabilir, diye düşünürler. Mihrâb Şâh en kesin çözümün kızını öldürmek olduğunu düşünür. Böylece sorunun kökten çözüleceğini sanır. Şinduht Bânu ise buna izin vermez, Rûzâbe gelir babasından özür diler. Mihrâb Şâh da affeder.

Zû Şâh, Sâm ile ava gitmiştir fakat akşam olunca Sâm gelmez ve Şâh meraklanır. Bâzı Tûrân beyleriyle ve İran beyleriyle mekanlarına çekilirler

Zû Şâh, Hz. Lokmân Hakîm'i çağırır ve durumu izah eder. Sâm'la berâber ava çıktıklarını fakat bir yaban eşeğinin peşine takılıp gittiğini daha da dönmediğini bildirir. Hz. Lokmân Hakîm usturlab vâsıtasıyla nücüm ilmini kullanarak Sâm'ın hâline vâkıf olur ve Sâm'ın yaşadığı her hâli Şâh'a anlatır.

Şâh, Hz. Lokmân Hakîm'e i'tibâr etti ve sarayında tuttu. Fakat bâzıları Hz. Lokmân'ı öldürmek isterler o da saraydan ayrılp İstihze şehrine gider ve elinde usturlab olduğu halde uzun yıllar Hz. Süleymân peygâmbere gelmesini bekler ki onun katına varıp hizmet etsin.

Zû Şâh Zâl'a name yazar ve babası Sâm'ın halini bildirir. Zâl bir taraftan babasının durumuna bir taraftan da Rûzâbe'nin hasretine yanmaktadır.

Racîm kılavuzluk ettiği halde Sâm ve Racîm dağın tepesine çıkarlar. Dağın alçak bir yerinde dehşetli bir ejderha yatmaktadır. Racîm Sâm'ı ejderha vâsıtasıyla helâk etmeyi diler. Sâm'a gelerek: “ Kestirme yolda devasa bir ejderha yatıyor, en iyisi biz Gurgur'a varmak için uzun yolu kullanalım, yoksa ejderha seni helâk eder”

der ve Sâ'm'ı gaza getirir. Sâ'm atını sürerek dağın tam zirvesine varınca dağın alçağındaki devasa ejderhayı yanan iki tepe ve tüten bir sönmüş ocak gibi görür. Azametinden ejderha olduğunu seçemez. Racîm gelir ve Sâ'm'a bu gördüğünün ejderha olduğunu söyler ve yollarını değiştirmeyi tavsiye eder fakat Sâ'm geri çekilmez ve şimdi ejderhayı yeneceğini beyân eder ve atına biner. Atı korkudan gitmez, bu sefer yürüyerek gider. Racîm ise Sâ'm'ı kandırıldığına ve ejderhanın onu parçalayacağına inanır ve şad olur.

Elburz Dağı'nda periler sultânı Hümâyûn Şâh ve kızı Hümâ-yı Dil-firûz da yaşamaktaydı ve oradaki tüm periler emrinde bulunurdu. Zerrîn şehri Hümâyûn Şâh'ın tahtgahıydı. Yılda bir kez Nevruz'da Hümâ-yı Dil-firûz nereyi seyretmek isterse periler tahtı oraya götürürlerdi. O gün periler Hümâ-yı Dil-firûz'u gezdirirken Hümâ-yı Dil-firûz Sâ'm'ı görür ve aşık olur. Ejderhanın O'nu helâk edeceğini düşünerek üzülür ve tahtı havada olduğu halde onların cengini izlemeye başlarlar. Sâ'm'ın attığı na'rayla ejderha uyanır ve Sâ'm'ı yutmak için kalkar. Sâ'm ayağı önünde duran büyük bir siyah taşta basar fakat ejderhanın dem çekmesiyle berâber taşlar, ağaçlar, Sâ'm ve etrâfta ne varsa ejderhanın ağzına doğru çöp gibi uçmaya başlar. Racîm bu manzarayı görünce çok sevinir ve hemen dönerek gidip Dines ve Kenes'e Sâ'm'ın helâk olduğunu haber verir ve hep berâber sevinirler.

4. *Yirmi Dokuzuncu Meclis*

Hz. İsmûîl a.s. minberde va'zeder ve tüm kavim ona itaat ederek Hakka yönelir. Bir de başlarına geçecek bir melik dilemesini Hz. İsmûîl peygâmberden isterler. Hz. İsmûîl peygâmbere ise, eğer gönderilen melike Hz. Zelkefil zamânındaki

gibi itaat edip onunla savaşa gitmezlerse o dönemdeki kavim gibi helâk olacaklarını söyler. Kavmin önde gelenleri gelecek olan melike itaat edeceklerini söyleyince Hz. İsmûîl peygâmbere abdest alır ve niyâz eder. Cebrâîl a.s. gelir ve bir asa ve boynuz içinde kutsal yağ getirir ve melik olacak kişinin boyu bu asa ile denk olacak ve o kişi bu yağın katına geldiğinde yağ kaynamaya başlayacak ve başına döküldüğünde başından aşağı damlamayacak der ve gider. Meclistikilerin hiçbirinin boyu asayla aynı olmaz ve mahzun olurlar. Bu arada Hz. Ya'kûb oğlu İbn-i Yâmin neslinden Tâlût adlı bir fakir kişi vardı. Tâlût deri işleyerek ve eşiğiyle Nil'den su taşıyarak sakalık yaparak geçimini temin ederken eşiği bir gün kaybolur o da Hz. İsmûîl peygâmbere giderek durumunu anlatır ve eşiğinin bulunması için Hz. İsmûîl peygâmbere duâ etmesini ister. Hz. İsmûîl peygâmbere duâ eder eşek sahradan Tâlût'un evine döner fakat bu esnâda boynuz içindeki yağ kaynamaya başlar. Hz. İsmûîl peygâmbere şükür secdesine kapanır ve Tâlût'a durumu izah eder ve başına devlet kuşu konduğunu söyler. Tâlût'a, Benî-İsrâîl kavmine melik olacağını bildirir. Tâlût ise kendisinin çok fakir ve soyunun aşağı bir soy olduğunu söyleyerek kendisinden melik olmayacağını anlatır. Hz. İsmûîl peygâmbere ise Rabbin bu melikliği kime isterse ona vereceğini söyler. Tâlût ısrarla melik olamayacağından bahseder. Bu kavme şimdiye kadar Yehûdâ neslinden kişilerin melik olduğunu, kendisinin ise İbn-i Yâmin neslinden olduğunu beyân eder. Ancak Hz. İsmûîl peygâmbere Allâh (c.c.) kimi isterse onu melik kılar deyip eşiğini evde bulacaksın ve sen melik olacaksın deyip Tâlût'u gönderir.

Bogad vefât edince yerine oğlu İşâ geçer. Âbid ve zâhid biridir. İşâ'nın yedi oğlu olur: İlyâ, Evina, Düşmia, Nianil, Dai, Ocem ve Dâvûd. İşâ oldukça varlıklı ve soylu biridir. İki de kızı vardır: Çeruba ve Gayil'dir. Hz. Dâvûd (a.s.) içlerinde en çelimsiz fakat en güçlü olan çocuktur. Hz. Dâvûd (a.s.)'un soyu eserimizin ifâdesiyle: "Dâvûd'un ibn-i İşâ bin 'Avrâ bin 'Âbir bin Sel'üne bin Naşşûra bin 'İmrân bin Kemûran bin Fâriş bin Yehûdâ bin Ya'kûb'dur kim taqrîre gelüb 'ayân olur ammâ

kim ‘İmrān dilince Dāvūd Dāvūdī Īṣā’ya Īṣā’yı ‘Avrāya ‘Uvaz ‘Ābire Bu‘az Sel‘üne Selmā Naḥṣūra Naḥṣūn ‘İmrāna ‘Aminādūm Kemrūna Rām Fāriḏ Perc Yehūdāya ammā kim yine Yehūdā dirler meṣhūrdurur gümāna varanlar ‘İmrān dilince Mürte dirler bir kitāb vardur kim mütāla‘a kılsunlar kim Tivrāt Zebūr tevārīḫi cümle içinde mestūrdurur” şeklindedir.

Hz. İsmûîl peygâmbere kavmi toplar ve Tâlût’un melik olacağını bildirir. Alâmetler tutmaktadır; ancak tüm kavim -en başta Īṣâ- bu duruma i’tirâz ederler ve Tâlût’un İbn-i Yâmin soyundan olduğunu ve bu soyun en aşağı soy olduğunu, bu soydan hiç peygamber çıkmadığını bildirirler. Hz. İsmûîl peygâmbere bu işin Allâh (c.c.)’in takdiriyle olduğunu bildirir. Īṣâ alâmetlerin doğruluğunu sorar ve Hz. İsmûîl peygâmbere alâmetleri tekrar gösterince kavim durumu kabûllenir ve dağılır.

Zâl, aşk acısı ve babasının kaybolmasının derdiyle Zû Şâh’ın yanına geldi. Birkaç gün berâber meclis kurup içki içtiler. Zâl kendisi sarhoş bir haldeyken durumu Zû Şâh’a anlattı. O da: “Git sevdiğini al ve getir, benim devletimde gerdege gir, mutlu ol” der. Zâl, otuz bin asker alıp Mihrâb Şâh’a doğru yürür. Mihrâb Şâh haberi alınca kızını öldürmeyi diler ancak karısı izin vermez ve Zâl’in maksadını öğrenmek üzere Zâl’in huzûruna gider hediyeler verir. Zâl ise Rûzâbe’yle evlenmek istediğini bildirir. Şinduht, geri gelerek durumu Mihrâb Şâh’a bildirir. Mihrâb Şâh da düğün tertib eder ve Zâl ile Rûzâbe evlenirler.

Bir zamân sonra Rûzâbe hamile kalır ve bir erkek çocuk doğurur. Adını Rüstem koyarlar. Zâl, çocuğa bakarak ileride çok yiğit olacağını bilir ve “artık bizim devrimiz geçti, bundan sonra devran senindir oğlum” diyerek oğlunu sever.

Sâm ejderhanın ağzına doğru gitmektedir. Bu sırada periler sultânının kızı Hümâ-yı Dil-firûz da gökte perilerle berâber onun cengini seyretmektedir. Sâm ejderhanın ağzına yaklaştığı vakit kılıcını çekip Yâ Allâh deyip ejderhaya bir kere vurur. Ejderhanın kafası kopar ve zehri etrâfa akmaya başlar. Sâm zehre aldırılmaz ve hançeriyle ejderhanın derisini yüzüp çıkarır fakat zehrin etkisiyle kendinden geçer ve ejderhanın kuyruğuna yaslanıp kalır. Hümâ-yı Dil-firûz perilere emreder ve periler Sâm'ı atıyla berâber Hümâ-yı Dil-firûz'un tahtına getirirler. İlaç hazırlanır ve içirilir bir kısmı da vücûduna sürülür. Ejderha zehrini Sâm kusar. Gözünü açar ve Hümâ-yı Dil-firûz'u görür. Ona aşık olur. Bu arada hep berâber Zerrîn şehri'ne doğru giderler.

Câlût, Benî-İsrâîl zaferinden sonra Tâbût'la berâber döner. Felestin Irmağı yakınlarında Azdu adlı köyde konaklar. Birkaç gün işret meclisleri kurulur ve ardından toplanılır ve Câlût, Tâbût'un getirilip açılmasını ister; ancak kim açmaya teşebbüs ederse feci şekilde ölür. Câlût sihirli olduğunu düşündüğü Tâbût'un sihrini bozmak için onu puthânesindeki büyük altın putun altına koymalarını emreder böylece sihir bozulacaktır. Söylenen yapılır. Sabah olunca Câlût tâcını takar ve puthâneye Tâbût'u açmak üzere gider. Kapı açılınca Tâbût'un üstündeki büyük putun ellerininin koptuğunu ve diğer putların da darmadağın olduğunu görürler. Rûhbanlar feryad eder. Durumun Tâbût'tan kaynaklandığını anlayan Câlût onu mezbeleliğe gömdürür fakat oraya yakın yaşayan halk helâk olmaya başlar ve gelip Câlût'a şikâyet ederler. Câlût da çaresiz bir şekilde Tâbût'u Hazaralmevt şehri'ne gönderir. Benî-İsrâîl'e verilmesini istemez aksi halde aciz kaldıklarını görüp kendilerine saldıracaklarından korkarlar. Tâbût'un gönderildiği şehre de fare dadanır. Fareler, gece uykuya dalan halkın vücûdunu kemirip kalbini ve bağırsağını yemekte ve helâk etmektedir. Câlût'a durum iletilince büyük bir ateş yakmalarını ve Tâbût'u içine atıp yakmalarını emreder. Ateş yakılıp Tâbût içine atılır ancak yanmaz. İzlemeye gelen

kim varsa, Tâbût'un içinden çıkan bir alev topu tarafından yakılır. Tâbût'un olduğu şehirde zâhid bir kadın vardı. Tâbût'u göndermeleri gerektiğini aksi halde felaketlerin eksilmeyeceğini söyledi. Çaresizce denileni yaptılar, bir kağrı ve iki öküz getirip Tâbût'u üstüne koydular ve Benî-İsrâîl kavmine doğru sürdüler. Câlût'un sınırlarından çıkınca da korkup bırakıp kaçtılar. Allâh (c.c.) iki melek göndererek öküzleri Hz. İsmûîl peygâmbere doğru yöneltti. Tâbût'un geçtiği her yer gülistan olmaya başladı.

Tâbût gelince başlarında İşâ olduğu halde halk toplanır ve Hz. İsmûîl peygâmbere huzûruna gelir. Sekine için şükrederler fakat Tâlût'un melikliğini soyundan dolayı kabûl etmezler. Hz. İsmûîl peygâmbere incitirler. Hz. İsmûîl peygâmbere de Allâh (c.c.)'a duâ eder ve vahiy gelir ki Tâlût melik olacaktır. Bu sefer İşâ hariç herkes Tâlût'a muti olur. İşâ ise kendi soyundan bir melik gelmediğinden dolayı üzülür ve Hûrûn kalesine giderek ibâdetle meşgul olur. Tâlût adâletle hükmeder.

Zâl, Zû Şâh'ın kalesindedir ve oğlu Rüstem'e silahşörlük öğretmekle meşguldür. Kalede dev bir fil vardır ki bir gün zincirlerini koparır ve önüne çıkan herkesi öldürerek kale kapısına doğru koşmaya başlar. Rüstem, Zâl'ın gürzünü alır ve fili durdurmak için hareket eder. Lalasının engellemelerini dinlemez ve devasa fili gürzle öldürür, hortumunu eliyle çürük ip gibi koparır. Bu habere Zâl ve Rûzâbe çok sevinir. Oğullarının erliğini tasdik ederler ve ziyâfet verirler

Zâl, oğlunun talihi için müneccim çağırır ve üç yüz otuz yıl kılıcıyla hükmedeceğini duyar ve şad olur. Ardından da atası Sâm'ın haline bakmalarını ister.

Müneccimler Sâm'ın yerle gök arasında şuursuz vaziyette bir taht üzerinde yattığını, ayrılığundan yirmi dört yıl sonra tekrar geri dönebileceğini, bu süre zarfında başından çok hâdise geçeceğini, yerin altını üstünü göreceğini ve Elburz Dağı'nda mücâdelerde bulunacağını söylerler. Zâl bu duruma pek anlam veremez. Sîmurg'u çağırıp ona sormak aklına gelir ve hemen Sîmurg'dan aldığı üç tüyün birini çıkarıp yakar, Sîmurg gelir ve sarayın kapısına konar. Zâl'in sorularını yanıtlar ve gördüğü her şeyi anlatır. Zâl, kendisini Sâm'a iletmesini ister ama Sîmurg, Sâm'a söz verdiğini bunu yapamayacağını; ancak Sâm'ı görüp haber getireceğini söyler. Bu esnâda Sîmurg, Rüstem'i görür ve kim olduğunu öğrenerek şad olur çünkü ileride büyük bir cihângir olacağını anlar. Sîmurg ikram edilen birkaç koyunu yiyip oradan ayrılır.

5. *Otuzuncu Meclis*

Sâm kendine gelir ve etrâfında birçok perinin toplandığını görür. Tam karşısında ise güzelliğini tarif etmenin mümkün olmadığı bir kız görür. Kız, Sâm'a içki sunar, Sâm içkiyi alıp içer ve şad olur. Kızın kim olduğunu sorar, Hümâ-yı Dil-firûz da kendini tanıtır ve Sâm'ı nasıl bir haldeyken bulduklarını açıklar. Ardından da Hümâ-yı Dil-firûz Sâm'a kim olduğunu sorar çünkü daha önce bir insanoğlunun bu kadar cesur olduğunu ve ejderha cenginde bu denli yiğit olduğunu görmemiştir. Sâm'a: “ Burası üç yıllık yoldur, devler ve ejderhalar diyâridir, sen hangi Şâh'ın soyundansın ki buralara kadar geldin ve ejderha cengine girdin” der. Sâm, Gurgur'la ve Sîmurg'la olan maceralarını anlatır. Hümâ-yı Dil-firûz da Sâm'ı tanıdığına çok sevinir. Birbirlerine aşık olurlar, taht üzerinde Zerrîn şehri'ne doğru giderler.

Hız. İşmûil peygâmbere vahi gelir, Tâlût ve Benî-İsrâil kavmiyle beraber Câlût üzerine sefer kılmaları emredilir. Hız. İşmûil peygâmbere vahi kavme ilan eder. Kavim hazırlanır ve Tâbût'la beraber yola çıkılır. Herkes savaşa katılır. Öyle ki Câlût'u öldürmek isteyen yaşlılar ve hastalar bile savaşa katılır; ancak Tâlût bunu kabul etmez ve savaşacak durumda olanların hâricindekilerini evlerine gönderir. Bu arada Hız. İşmûil peygâmbere Hakka duâ eder ve vahi gelir. O da vahi Tâlût'a, Tâlût dahi orduya iletir ki: "Felestin Irmağı ile Ürdün Irmağı"dır tatlı sudur Nehr-i Arma da denir, kim o sudan bir avuçtan fazla içerse günâhkar ve helâk olur, bir avuç dolusu içmekte mahsur yoktur." Ancak kavmin büyük kısmı sabredemeyip sudan fazla içerek ve savaştan yüz çevirip evlerine dönmeyi yeğler. Tâlût'un etrafında sayıca az fakat cengaver bir grup kalır. Hız. İşmûil peygâmbere ve Tâlût, kalan çeriyle beraber konaklarlar. İşâ ve Hoz ibn Behriya bin Enkiya da Hakkın emri olduğundan Tâlût'a itâat edip emrindelerdi fakat neslinden dolayı onu sevmiyorlardı. Çeri konakladığında Câlût Şâh tarafına casus gönderirler ve sabah olmasını beklerler.

Bu esnâda Câlût işret düzenlemekte ve şarap içmektedir. Tâlût ordusunun Felestin Irmağını geçip Azdun Irmağından su içtiğini ve ilerlediğini öğrenir ve öfkelenerek herkesin savaşa hazırlanmasını emreder zira Benî-İsrâil'i tamamen yok etmek istemektedir. Câlût ordusu kısa zamanda toplanır ve Felestin Irmağı'na doğru yola çıkarlar. Tâlût'un ordusunu görecekleri bir tepede dururlar ve Tâlût'un bir orduyla konaklamış olduğunu müşâhede ederler. Câlût, Tâlût'un ordusunun azlığını görüp sevinir, keyiflenir ve etrafındaki beylerle işret meclisi kurar. Hız. İşmûil peygâmbere ise etrafındakilerle sabaha kadar ibâdet eder.

Menûçehr oğlu Nevzer Şâh, Sâm'ın vasiyetini tutup adâletle hükmetmekmiştir. Sâm kaybolunca Zû Şâh, eski bidatlarına ve zulmüne geri dönerek halkı ezer.

Rüstem de Nevzer'in etrâfında artık bulunmaz. Nevzer'in etrâfındaki beylerin bir kısmı Efrâsiyâb'a giderek şikâyetlenirler. Efrâsiyâb bu durumu fırsat bilir ve düşmânlıklarının geçmişini gözünde canlandırır, ardından hemen ordusunu hazırlar ve Nevzer Şâh'ın üzerine yürür iki ordu savaşa girer. Efrâsiyâb, Nevzer leşkerini dağıtır. Nevzer başına gelecekleri önceden kestirir ve hazînesini Kârûn'a emanet eder. Bu haber duyulur ve Dise oğlu Barman-ı Pezer Kârûn ardınca bir grup askerle hazîneyi ele geçirmek için giderler. Kârûn, Dise oğlu Barman'ı yener ve öldürür. Bu arada Efrâsiyâb'a haber gelir ki Nevzer, Kârûn'un peşinden kaçmaktadır ve kale kapısı açıktır. Efrâsiyâb, Nevzer'e yetişir ve ordusunu dağıtır. Kardeşi Dise'ye: "Oğlunu Kârûn ardınca gönderdim, git ve bak ki ne olmuş." Der. Dise, Kârûn'a yetişir ve "Nevzer yenildi boşuna kaçıp savaşıma teslim ol" der; fakat Kârûn Dise'yi de oğlu Barman gibi öldüreceğini söyleyince Dise ve Kârûn sıkı bir cenge tutuşurlar ve Kârûn yener. Dise canını kurtarır ve gelip durumu Efrâsiyâb'a anlatır. Efrâsiyâb sinirlenir, tutsakların başına kardeşi Uziret'i koyar ve kendisine Rey Şehri'ni tahtgah edinir. On iki yıl halka zulmederek yönetir.

Efrâsiyâb zâlimce yönetmeye devâm ederken İran beylerinden bir kısmı Zâl ve Rüstem'e gelerek bunca insan ölmesine ve tutsak olmasına rağmen niye utanmadan oturduklarını Zâvil ve Kâbil'de işret ettiklerini sorar. Bunun üzerine Rüstem ordu toplamaya başlar. Bunu duyan Uziret tutsakların yanına giderek: "Abim Efrâsiyâb zâlimdir, sizi ben bırakmaya kalksâm korkarım ki sizi de beni de öldürür. Zâl'a haber yollayın gelsin sizi kurtarsın ben de kaçarım, canımı kurtardım derim." Der. Haber gider ve Zâl Rüstem'i ordusuyla gönderir. Rüstem tutsakları kurtarır ve Uziret kaçarak abisinin yanına gelir. Efrâsiyâb neden savaşmadın, diyerek hiddetlenir ve kardeşini öldürür. İran beyleri intikâm almak için bir liderlerinin olmasını dilerler ki Efrâsiyâb'dan intikâm alsınlar.

Racîm Sâ'm'ı öldürmenin keyfiyle gökyüzünde dolaşırken Süleymânî bir taht üzerinde Sâ'm'a benzeyen birini görür fakat mümkün olmayacağını düşünüp ferahlar. O esnâda üzerinden bir peri geçerken hemen peri kılığına girer ve tahtın üstündeki insanoğlunu sorar. Peri, olup biteni anlatır. Racîm Sâ'm'ı helâk edemediğini anlar ve bu sefer de kızın babası Hümâyûn Şâh'a durumu anlatıp onun Sâ'm'ı helâk etmesini sağlamak için Zerrîn şehri'ne gider. Kılık değiştirip olanları anlatır. Hümâyûn Şâh derhal yola çıkar.

b. Yedinci Cild

1. *Otuz Birinci Meclis*

İki ordu savaş için sabahı beklemektedirler. Nihâyet sabah olur, Câlût askerini saf saf dizer, Hz. İsmûîl peygâmbere de Tâlût ve ileri gelenlerle namaz kılar. Tâbût da başlar üzerinde getirilir. kabîle kabîle dizilirler. Obil, Şemun, Lâvî, Ladi, Zibalün, Sihar, Sibar, Daram, Esber kabîleleri savaş düzeni alır. Arkalarında İbn-i Yâmin kabîlesi vardır. En önde ise Tâlût vardır. On iki İsrâil kabîlesi savaşa girer. Daha önce hiçbir yerde görülmemiş vaziyette ve dehşetli bir savaş olur. Ordular perîşân olur, akşam olunca iki ordu da geri çekilir. Hz. İsmûîl peygâmbere ve Tâlût, beylerini toplayıp istişâre ederler, Câlût öldürülmezse savaşı kazanamayacaklarını anlarlar. Fakat Câlût; Rüstem, Efrâsiyâb ve Sâ'm gibi dehşetli ve güçlüdür. İstişâreden bir sonuç alamazlar ve Hz. İsmûîl peygâmbere Hakk'a duâ etmek için oradan ayrılır.

Hz. İsmûîl peygâmbere duâ eder ve Câlût'u öldürmek için yardım diler. Cebrâil a.s. gelir kendini tanıtır ve asa ile kutsal yağ hatırlatarak gözden kaybolur. Hz.

İşmûîl peygâmbere halkı toplar ve Cebrâîl'in dediklerini yapar, imtihanın sonucu yine kimse tesbît edilemez. Hz. İşmûîl peygâmbere yine duâya durur ve Cebrâîl a.s. tekrar gelerek Câlût'u öldürmesi için aradığı kişinin İşâ'nın oğulları arasında olduğunu ve o oğlunun, Hz. İşmûîl peygâmbere kendisinden sonra peygâmbere olacağını ve kendisine Tevrât'ın indirileceğini söyler ve Hakk'ın katına çekilir. Hz. İşmûîl peygâmbere hemen İşâ'yı çağırır ve oğullarını toplamasını ister. Bu esnâda Hz. Dâvûd (a.s.) evdedir ve çobanlık yapmaktadır.

Hz. Dâvûd (a.s.) savaşa gitmek ister fakat büyük kardeşi İlyâ: "Sen çobansın savaş senin neyine gerek" diyerek engeller ve rencide eder. O da gitmez. Kabîle savaşa gittikten birkaç gün sonra dağda koyun otlatırken bir kaplan kendisine saldırır ve elindeki değnekle kaplanı öldürür ve postunu eve getirir. Dehşetli bir gücü vardır. Annesi ise : "Senin başına ileride devlet konacaktır" der ve Hz. Dâvûd (a.s.) sevinir.

Birkaç gün sonra Hz. Dâvûd (a.s.)'a bir ayı saldırır ve ayıyı da aslanı öldürdüğü gibi öldürür ve postunu eve getirir. Annesi bunları görünce Câlût'u ancak sen öldürebilirsin der. Hz. Dâvûd (a.s.), Câlût'un kim olduğunu sorar, annesi ise kardeşlerinin kiminle savaşmaya gittiğini anlatır.annesinden azık ister ki hem gidip babası ve kardeşlerini görsün hem de onlara azık götürsün. Azığı alıp yola çıkar yolda bir taş parçası kendisine seslenir: "Hz. Hârûn benimle Batı'nın Melikini öldürdü" der. Hz. Dâvûd (a.s.) taşı alır. Biraz sonra bi taş daha Hz. Dâvûd (a.s.)'a seslenir ve kendisini de almasını söyler ve daha önce Zâlimlerden olanları helâk ettiğini söyler. Onu da alır. Birazdan aynı şekilde bir taş daha denk gelir ve onu da alır. Felestin Irmağı kenarına gelince yorulup bir sazlığın içine girerek uyur.

Sâm ve Hümâyûn Dil-firûz bir bağa konup işret etmekteledir. Akşam karanlığı çökmüştür. Bu sırada Hümâyûn Şâh, Racîm'i kızın lalası sanıp dediklerine inanıp hızla gelmektedir. Hümâyûn Şâh gelip işretin yapıldığı bahçe ve çadıra saldırır. Sâm da çadırdan çıkarak kamkam kılıcını çeker ve na'ra atar.

Sâm na'ra atınca Hümâyûn Şâh kıyamet koştur da İsrâfil a.s. sura üfledi sanır ve Racîm'e ne oluyor diye sorar. Racîm de bu, senin kızını baştan çıkaran Sâm'ın sesidir. Emir ver saldırıp helâk etsinler der. Ne kadar peri varsa saldırır ancak Sâm hepsini savar. Çok kalabalık olup da kılıç yetiştirememeye başlayınca Hz. Hızır'ın a.s. verdiği kamçıyı çıkarır ve perileri helâk eder. Kurtulanlar Hümâyûn Şâh'a gelip şikâyet ederler. Hümâyûn Şâh da Sâm'ın durması için aman diler ve Sâm durur, ardından Hümâyûn Şâh kızının çadırına girer. Kız, neden böyle yaptığını sorunca Hümâyûn Şâh lalasının gelip şikâyet ettiğini bildirir. Bunun üzerine kız her şeyi anlatır.

Kız olup biteni anlatır. Hümâyûn Şâh lalayı çağırarak kendisini kandırdığı için kellesini vurdurmak ister; fakat herkes şahitlik eder ki lala kızın yanından hiç ayrılmamıştır. Böylece işi Racîm'in yaptığı anlaşılır.

İşin gerçek yüzü ortaya çıkınca kız Sâm'a verirler. Şenlikli bir düğün yapılır ve Sâm gerdeğe girer. Periler katında makbûl biri olur.

2. *Otuz İkinci Meclis*

Hız. İşmûil peygâmbere, İşâ'nın tüm oğullarını tecrübe eder ama aradığı çocuğı bulamaz, İşâ'ya başka oğlunun olup olmadığını sorar. O da Hız. Dâvûd (a.s.)'u çok güçsüz sayıp başka oğlum yok der. Hız. İşmûil peygâmbere çaresizce yine ibâdete çekilir. Cebrâil yine gelir ve İşâ'nın bir oğlu daha olduğunu ve onu çağırması gerektiğini söyleyerek kaybolur. Hız. İşmûil peygâmbere hemen olup biteni anlatır. İşâ da Hız. Dâvûd (a.s.) çok zayıf olduğu için başka olmadığını beyân ettiğini söyler. Hemen Hız. Dâvûd (a.s.)'u getirmesi için adam gönderirler

Hız. Dâvûd (a.s.) orduya doğru gitmekteydi ki o civarda insan eti yiyen azgın bir arslan vardı. Arslan, Hız. Dâvûd (a.s.)'un kokusunu alarak gelir ve saldırır. O da sapanına yolda aldığı taşlardan birini koyar ve arslanı öldürür. Postunu yüzüp orduya doğru tekrar yola çıkar. Yolda, babası İşâ'ya denk gelir. Hemen Hız. İşmûil peygâmbere huzûruna gelirler. Asa ve yağ ile tecrübe edilir ki Câlût'u öldürecek yiğit budur.

Hız. İşmûil peygâmbere ve Hız. Dâvûd (a.s.) sabah namazını kılıp duâ ederler. Ardından iki ordu tekrar karşı karşıya gelir.

Meydana toplanılınca Câlût haberci gönderir, Tâlût'u kendisiyle savaşması için meydana çağırır ya da bir yiğit ister ki savaşsın. Tâlût'un kanı çekilir, korkar. Hız. İşmûil peygâmbere, Hız. Dâvûd (a.s.)'un bu işi yapacağını söyler ama bunun karşılığında Hız. Dâvûd (a.s.)'a ne vadettiğini sorar. o ise savaş kazanmaları durumunda kızını ve Rum memleketinin yarısını Hız. Dâvûd (a.s.)'a vereceğini

vadeder. Hz. Dâvûd (a.s.)'a silah ve at verirler fakat yolun yarısından geri dönen Hz. Dâvûd (a.s.), silah istemez. Silahları bırakıp tekrar döner, kendisine sapanının yeteceğini söyler. Kardeşi İlyâ da izin vermek istemez ama O, kimseyi dinlemez ve gider. Câlût bir gelen olduğunu görünce meydana iner ki bir çoban gelmektedir. Hz. Dâvûd (a.s.)'a buranın savaş meydanı olduğunu söyler ve onunla alay eder. Hz. Dâvûd (a.s.) ise birazdan onu sapanıyla öldüreceğini söyler. “Senin asker ve silahın varsa benim de Rabbim var” der.

Hz. Dâvûd (a.s.), ve Câlût karşı karşıya gelir. Hz. Dâvûd (a.s.) torbasındaki üç taşı çıkarır ve sapanına koyar, taşları Câlût'a atar. Tıpkı Bedir Savaşı'nda Efendimizin attığı toprağı rüzgarın düşmânın gözlerine doldurması gibi taşlar, Allâh (c.c.)'in izni ve rüzgarın taşmasıyla Câlût'un kafasını paramparça eder. Ardından Câlût'un başını kesip atının terkesine asar ve geri gelir.

Tâlût, sekiz gün Amâlîka kavmini yağmalar, sonra da Câlût'un kafasını Kudüs şehri'nin girişine asarlar ve Hz. Dâvûd (a.s.)'la berâber şehre girerler, halk büyük bir ilgiyle ve methiyelerle onları karşılar. Bu sırada Racîm gökyüzünde dem çekmektedir. Olup biteni görünce hırsından perîşân olur. Hz. Süleymân peygâmbere, Hz. Dâvûd (a.s.)'un belinden dünyâya geleceğini bilir ve hemen fitne vermek için yere iner. Kâfilenin önünde durur ve eline aldığı defle Hz. Dâvûd (a.s.)'a methiyeler dizmeye başlar. Bunu gören halkın tamamı Arap kılığındaki Racîm'in etrafında toplanır ve Hz. Dâvûd (a.s.)'u methetmeye başlarlar Tâlût'a kimse bakmaz. Tâlût buna çok üzülür ve halkın kendisine i'tibâr etmeyeceğinden endişe edip Hz. Dâvûd (a.s.)'u öldürmeyi kafasına koyar.

Tâlût tahtında ve Hz. Dâvûd (a.s.) ibâdetinde iken Cebrâil a.s gelir ve Hz. İsmûîl peygâmbere görevini tamamladığını bildirir. Kendisinden sonra Hz. Dâvûd (a.s.)’un peygâmbere olacağını söyler ve Hz. Mûsâ’nın âsâsını, Hz. Yûşâ’nın ilmini ona vermesini söyler. Ayrıca Hz. Dâvûd (a.s.)’a Tevrât’ın indirileceğini bildirir. Cebrâil gider ve Hz. İsmûîl herkesi etrâfına toplayarak nasîhat eder. Özellikle Tâlût’a sözünü tutmasını ve Hz. Dâvûd (a.s.)’u kötü bilmemesini emreder.

Hz. İsmûîl peygâmbere, üç günlük hastalık döneminden sonra ölür ve adetleri usulüne göre defnedilir. Ardından herkesin öleceğine dâir nasîhatler, yazar tarafından sıralanır.

Hz. Dâvûd (a.s.) Hz. İsmûîl peygâmbere öldükten sonra Tâlût’un kızını almak için yola çıkmak ister fakat babası İşâ, Tâlût’un sözünde duracak bir adam olmadığını ve kendisine zarar verebileceğini anlatır fakat Hz. Dâvûd (a.s.), her şeyin Hakk’ın takdiri olduğunu söyleyerek dinlemez ve gider. Tâlût, Hz. İsmûîl’in nasîhatini tutmaya niyet etmiştir fakat Racîm boş durmaz. Tâlût ve beyler avdayken Racîm bir pir şekline girerek ağacın dibine oturur önüne reml tahtası alır etrâfında bir sürü kitaplar olduğu halde ilim deryasına dalmış gibi gözükür. Tâlût bu piri görünce attan iner, pir’e kim olduğunu sorar. O da remmalların şâhı olduğunu ve insanların müşküllerini çözdüğünü söyler. Tâlût da piri imtihan etmek için ülkenin Şâhının nerede olduğunu sorar. Pir kılığındaki Racîm “ Şâh sensin ve beni imtihan için bunu sordun” der. Bunu duyan Tâlût, geleceği hakkında sorar. Racîm de, Hz. Dâvûd (a.s.) diye birinin elinden çok çekeceğini ve Şâhlığını kaybedeceğini bildirir kızını asla vermemesi gerektiğini ve Hz. Dâvûd (a.s.)’u öldürmesi gerektiğini söyler. Tâlût hemen döner ve etrâfındaki beylere Hz. Dâvûd (a.s.)’u sorar ve ne yapmalıyım der.

Etrâfindakiler “Hz. Dâvûd (a.s.) senin has kulundur, sözünü tutmalısın” derler. Tâlût bakar ki halk onu çok seviyor, tahtı elinden gidecek kaygısıyla kararını kesinleştirir. Hz. Dâvûd (a.s.)’u öldürmeye azm eder. Bu arada Hz. Dâvûd (a.s.) kızı almak için haber gönderir ama Tâlût iki yüz Amâlîka askeri kellesi ve arslan postu ister. “Sözünden mi dönüyorsun” ifâdelerine karşılık, sözünden dönmediğini ancak Hz. Dâvûd (a.s.)’u sınamak istediğini bildirir. Durum Hz. Dâvûd (a.s.)’a bildirilince “ Ben bir çobanım o ise Şâh’tır. Onun kızı bize lâıyk değildir” der.

Efrâsiyâb İıran ve Tûrân vilâyetlerine zâlimce hükmetmektedir. Dört büyük pehlivan ise Rüstem’e gelerek durumu anlatır ve İıran’a bir baş dilerler ki Efrâsiyâb’ın zulmü son bulsun. Ferîdûn’un kardeşı Tahmâsab, gidip Efrâsiyâb’la anlaşır ve Efrâsiyâb Türkistan’a gider. Tahmâsab yedi yıl boyunca İıran’a hükmeder.

Zâl, İıran ve Tûrân beyleriyle Zâvilistan’da oturur ve işret eder. Bu esnâda Rüstem de mecliste oturmaktadır. Sohbet sırasında Efrâsiyâb’ın yaptıklarından konuşulur. Rüstem konuşmaya kulak kabartır ve Efrâsiyâb’ın kim olduğunu anlayıp orada oturan beylere “ Efrâsiyâb kim ki onun yiğitliğinden ve zulmünden bahsedersiniz, kimin kafasını kesip terkisine asarak getirmiştir? O kahramân değildir” der. Orada olanlar ve Zâl da Efrâsiyâb’ın kahramân olduğunu söylerler. Rüstem sinirlenir ve gidip atını siyaha boyar, silahlarını kuşanır ve Efrâsiyâb’la savaşmak maksadıyla yola çıkar. Bir müddet gider ve güzel bir yer görür. Orada koyunlar otlamaktadır. Çobandan yemek için bir koyun ister. Çoban kahkahayla güler ve bu koyunlar Efrâsiyâb’ındır der. Rüstem koyunu alıp giderken çoban müdahale eder fakat Rüstem çobanın kulaklarını koparıp eline verir ve Efrâsiyâb’ı savaş için burada bekliyorum ben koyunu yiyeceğim der. Çoban gidip olanları anlatır, Efrâsiyâb hışımla yola çıkar

3. *Otuz Üçüncü Meclis*

Tâlût kızını vermediği için Hz. Dâvûd (a.s.) üzülür. Bu sıralarda Amâlîka kavmi, Tâlût'un saltanat sınırları içindeki Hûrûn kalesinin sınırlarına gelir. Sınır köylerinin halkını öldürür. Tâlût, Hz. Dâvûd (a.s.)'u çağırır ve Amâlîka kavmine karşı ondan yardım ister. Kızını vereceği vaadini yineler. Hz. Dâvûd (a.s.) da “ Ben çobanım. Bana çoban kızı gerek, sen beysin sana bey damat gerek. Ancak bu kâfirleri kılıçtan geçirip dîne ve bana hizmet et diyorsan yapayım” der. Tâlût ise Amâlîka kavminden iki yüz baş getirdiği takdirde kızını ve memleketin yarısının hükümdârlığını O'na vereceği vaadini tekrarlar. Hz. Dâvûd (a.s.) yola çıkar, üç gün sonra Hûrûn sınırına varır. Yolda iki üç kişi görüp etrâfı yakıp yıkan ordunun nerede olduğunu sorar. Amâlîka kavminin melikinın oğlu Hürmürd ve ordusunun bir derbendde eğlenmekte olduğunu öğrenir ve gece yarısı tepeden, derbendde konaklamış olan orduyu görür. Sabaha kadar ibâdet eder ve başarı için Hakka yalvarır. Bu sırada Tâlût'un oğlu Yuhunas da Hz. Dâvûd (a.s.)'a yardım etmek için çerisiyle Hz. Dâvûd (a.s.)'un peşinden gider. Amâlîka ordusunun beyleri, Hz. Dâvûd (a.s.)'u öldürüp Câlût'un intikâmını almak için hırslıdır ve içki meclislerinde kendi aralarında bu meseleyi konuşurlar. Bu arada Racîm, Hz. Dâvûd (a.s.)'u öldürmenin planlarını yaparken görür ki derbendde oturmuş tek başına ibâdet etmektedir. Bundan güzel fırsat olmaz diyerek insan kılığına girer, hemen Amâlîka beylerinin ve Hürmürd Şâh'ın huzûruna çıkar. Hacib sûretinde meclisi izleyip Hz. Dâvûd (a.s.)'dan söz açılmasını bekler. Hürmürd Şâh, oradaki beylere dönüp ne kadar yiğit olsalar da Hz. Dâvûd (a.s.)'u onların öldüremeyeceğini, bakalım yüz yüze gelince Hz. Dâvûd (a.s.)'dan kaçacaklarını söyler.

Şeytân-ı Racîm fırsatı görüp hemen söze karışır ve Hz. Dâvûd (a.s.)’un derbendin üzerinden alçakları seyrettiğini ve yalnız olduğunu söyler. göstermek benden öldürmek beylerden der. Hürmürd, dönüp beylere durumu anlatır fakat biraz önce konuşanların hiçbiri kalkıp gitmez. Korkarlar. Kaysun adındaki bir Türk beyi yanına dört bin er alır ve Racîm’i kılavuz ederek Hz. Dâvûd (a.s.)’u öldürmek maksadıyla yola çıkar. Hz. Dâvûd (a.s.) bu esnâda ibâdetle meşgul olmaktadır, bakar ki uzaktan boz atlı heybetli biri geliyor. Gelen Hz. Hızır aleyhisselâmdır. Kaylasun’un dört bin erle savaşa geldiğini söyleyip bir hurma vererek kaybolur. Hz. Dâvûd (a.s.) da duâ ederek beklemeye başlar. Sabah olunca Kaylasun orduyla gelir, na’ralar atar, güç gösterisinde bulunur ve Hz. Dâvûd (a.s.)’u cenge dâvet eder. Hz. Dâvûd (a.s.), bu durumu görünce hemen karşılık verir ve meydana iner, kendi gücünü anlatan ifâdeler kullanır. Ardından dehşetli bir çarpışma olur Hz. Dâvûd (a.s.) Kaylasun’u, bindiği gergedanı ve ordusundaki askerlerden altı yüz tânesini kılıçtan geçirir, Kaylasun’un başını keserek atının terkisine asar. Racîm bu manzarayı görünce Hz. Süleymân peygâmberin Hz. Dâvûd (a.s.)’un belinden geleceğini anlayarak tekrar hesap yapmaya başlar. Hemen Hürmürd’e giderek insan kılığında olanları anlatır, Hürmürd orduyu toplayıp yola çıkar. Tâlût’un oğlu Yuhunas da Hz. Dâvûd (a.s.)’a yardım için peşinden bin askerle yola çıkmıştır. Derbende geldiklerinde Hürmürd Şâh’ın ordusunu görür ki dehşetli bir ordu kurulmuş geliyordur. Yuhunas Racîm’e dönüp kendisini Hürmürd ordusunun üstüne getirdiği ve oyun ettiği için kılıcıyla hamle yapar, kılıcını Racîm’in kafasına vurur vurmaz Racîm ortadan kaybolur. Yuhunas anlar ki bu kişi insan değildir. Ardından Yuhunas ve Hürmürd orduları savaşa başlar, dehşetli bir savaşın ardından Hürmürd savaşı kazanır. Yuhunas ordusunun çoğu öldürülür. Kalanar esir olur. Hürmürd, Yuhunas ve otuz altı beyini intikâm için öldürecekken içer aceleyle bir asker girer ve “Hz. Dâvûd (a.s.) Kaylasun’un başını kesti orduyu dağıttı, iki yüz askerin kulaklarını, burunlarını ve hayalarını kesti, terkisine asıp gitti, hemen savaş davulu çal ve halkı uyar yoksa gelip herkesi öldürür, meclisi de dağıtır” der. Hz. Dâvûd (a.s.) ise Hürmürd’ün ordusunun bulunduğu yere varmıştır. Asker çadırlarını ve beyin çadırını görmüş, kalabalıktan dolayı dehşete kapılmıştır.

Periler Şâhı Hümâyûn Şâh ve periler Sâm'ın bulunduğu çadıra saldırınca Racîm, Sâm öldü diyerek Tâlût'a iğva vermeye geitmişti. Orada Tâlût' iğva verip tekrar Zerrîn şehri'ne döner. Bakar ki Sâm Hümâ-yı Dilfirûz ile evlenmiş işret etmekte. Kendi kendine düşünür ve: “ Bu Sâm'ı Kamkan deve helâk ettiremedim, Kamkam'ı öldürdü, Gurgur devle gökyüzüne çıkarıp aşağı attırdım yine ölmedi, Sîmurg pençesine kaptırdım ölmedi, ejderha cengine yolladım ejderhayı öldürdü. Tek çare kaldı ki bu Sâm'ı Kamkam devin oğlu Erjenk Dev cengine yollayayım” der. Erjenk Dev'in huzûruna Hümâ-yı Dil-firûz'un hizmetçisi kılığında gider ve kızın kendisiyle evlenmek istediğini fakat Sâm'ın gelerek babası Hümâyûn Şâh'ı kandırdığını, şimdi de ordu hazırlayıp Erjenk Dev'in üzerine geldiklerini anlatır ve hemen buna engel olmasını ister. Erjenk Dev daha önce Hümâ-yı Dil-firûz'a talip olmuştur. Bunu bilen Racîm böyle bir iğva verir.

Erjenk Dev ordusunu hazırlayıp Racîm'le birlikte taht üzerinde Zerrîn şehri'ne varır. Şehrin açığına durur ve Racîm'i Hümâ-yı Dil-firûz'a gönderir ve geldiğini haber vermesini söyler. Hizmetçi kılığındaki Racîm, Hümâ-yı Dil-firûz'a gelerek Erjenk Dev ve çerisinin ona saldırmaya geldiğini söyler. Hümâ-yı Dil-firûz Sâm'a haber verir, Sâm Hümâ-yı Dil-firûz'a kalede kalmasını kendisinin devlerle savaşağını söyler. Sâm kaleden ayrılır, geride kalanlar burçlara çıkıp izlemeye başlar.

Hız. Dâvûd (a.s.) derbenden iner ve pınar başındaki bir adama ordunun kimin ordusu olduğunu sorar. Adam da Câlût Şâh oğlu Hürmürd Şâh'ın ordusu olduğunu ve Yuhunas'ın ordusunu helâk ettiğini, tam Yuhunas'ı öldürecekken meclisin karıştığını sonrasında ise ne olduğunu bilmediğini söyler. Hız. Dâvûd (a.s.) o kadar

sinirlenir ki atına biner ve önüne çıkan herkesi ikiye bölerek Hürmürd Şâh'ın otağına doğru gider, öyle bir na'ra atar ki herkesin ödü kopar, Hürmürd Şâh'ı meydana çağırır.

4. *Otuz Dördüncü Meclis*

Meydana çağırılan Hürmürd Şâh, kendisini överek ve Hz. Dâvûd (a.s.)'u aşağılayarak karşısına çıkar. İki cenge başlar, Hz. Dâvûd (a.s.) Hürmürd Şâh'ın kafasını parçalar, sonra da kafasını kesip terkisine asar. Amâlîka kavminin adeti budur ki Şâhları ölünce ordu savaşmaz kaçar. Ordu dağılır, Hz. Dâvûd (a.s.) Amâlîka beylerinin çoğunu yakalayıp tutsak eder. Hürmürd Şâh'ın otağına gider ve Yuhunas'ı sağ görüp sevinir, ardından Benî-İsrâîl'den şehîd olanları Tevrât hükmünce defneder ve nasıl öldüklerini mezar taşlarına yazdırır. Yuhunas tarafından büyük bir eğlence meclisi düzenlenir, yenilir, içilir. Yuhunas ve beyleri işret ederken Hz. Dâvûd (a.s.) ibâdetle meşgul olur. Sabah asker toplanır ve Kudüs şehri'ne doğru yola çıkılır. Şeytân, Hz. Dâvûd (a.s.)'un helâk olmadığını görünce yine kahrolur, Dines ve Kenes adındaki iki yardımcısına dert yanar. Ne yapacaklarını planlayan Racîm ve yardımcıları, Tâlût Şâh'a iğva vermek maksadıyla yola çıkarlar. Tâlût ise oğlunun kendisinden habersiz olarak Hz. Dâvûd (a.s.)'a yardıma gittiğini öğrenince çok sinirlenir. Peşinden gitmek ister fakat Hz. İsmûîl peygâmberin hısmı Âsaf b. Bahriya gitmesine izin vermez, Allâh (c.c.)'ın takdiri ne ise o olur üzülme der. Tâlût ise oğlu gittiğinden beri çok üzgündür, ava gider Ceyhun Irmağı kenarında gezer. Tâlût şarap içip gezerken ak sakallı bir yaşlı, katır üstünde gelir, iner ve selâm verir. Tâlût yemek sunar fakat o pir kırk yıldır yemek yemediğini söyler. Kendisinin Kutbu'l-aktab olduğunu söyler. Allâh (c.c.)'tan haber geldiğini, Hz. Dâvûd (a.s.)'un Yuhunas'ı vezîr edip kendisini öldüreceğini planladığını bildirir, hemen Hz. Dâvûd (a.s.)'u öldürmesi gerektiğini söyler ve kaybolur. Tâlût bu hâdiseyi kimseyle

paylaşmaz. Tâlût otururken Yuhunas, Hz. Dâvûd (a.s.) ve ordu gelir, Tâlût'a hürmet ederler ve başlarından geçenleri ve Hz. Dâvûd (a.s.)'un savaştaki yiğitliklerini anlatırlar. Herkes dile getirir ki artık Tâlût Şâh, kızını Hz. Dâvûd (a.s.)'a vermelidir.

Halk öyle diyince Tâlût bir şey diyemedi. Pir'in dediklerini de anlatamadı, Hz. Dâvûd (a.s.) benim yiğidimdir, dilerse memleketimi de veririm dedi fakat içinden onu öldürmenin planlarını yapmaktaydı. Yuhunas ve Hz. Dâvûd (a.s.) iyi arkadaş olurlar ve hep berâber gezmeye başlarlar. Bir gün laf arasında Hz. Dâvûd (a.s.) ve Yuhunas Hz. Dâvûd (a.s.)'un evliliğini konuşur ve Yuhunas babasıyla meseleyi konuşmaya gider. Babası onu tersler ve Yuhunas gelip durumu Hz. Dâvûd (a.s.)'a anlatır. Hz. Dâvûd (a.s.) tavrı anlar ve gitmek ister; ancak Yuhunas'ın isteği üzerine biraz daha kalır. Tâlût ise Hz. Dâvûd (a.s.)'u öldürmek için fırsat kollamaktadır. Birkaç gün sonra Tâlût uyumak için odasına çekildiği esnâda Racîm, gökten yeşil seccade üzerinde ve siyah giysili bir pir şeklinde iner. Kendisini Tâlût'un devleti olarak tanıtır ve Hz. Dâvûd (a.s.)'un Tâlût'u öldürüp Benî-İsrâîl'i helâk ettireceğini gördüğü için siyahlar giydiğini bildirir, bunun olmaması için Hz. Dâvûd (a.s.)'ı hemen öldürmesi gerektiğini söyleyip göğe yükselir. O gece Tâlût Hz. Dâvûd (a.s.)'un bir mağarada ibâdet ettiğini öğrenir ve hemen oraya giderek eline bir mızrak alarak namaz kılmakta olan Hz. Dâvûd (a.s.)'un arkasında bekler. Tam omuzlarının arasını nişânlayıp mızrağı atar; ancak o esnâda Allâh (c.c.) tarafından Hz. Dâvûd (a.s.)'a öksürük verilir, öksürünce eğilir ve mızrak üzerinden geçerek mağaranın duvarına saplanır. Hz. Dâvûd (a.s.) dönüp Tâlût'u görür ve niyetini anlar. Tâlût'a onca hizmet ettiğini ve ondan korkmadığını bildirir ancak niye bunu yaptığını da anlamadığını söyler. Tâlût ise Hz. Dâvûd (a.s.)'un cesâretini denemek için bunu yaptığını söyler ve af diler. Hz. Dâvûd (a.s.) affetse de eski dostluk kalmaz, sadece Yuhunas hatırı için orada kalmaktadır artık. Şeytân-ı Racîm, planının tutmadığını görünce yine ah eder. Yardımcıları Dines ve Kenes bu durumu görünce kendilerinin işvasının işe yarayacağını söylerler. Racîm kızsız da kabûl eder. İki yardımcı tavus

kuşu kılığında Tâlût'un olduğu ihtişamlı bahçeye giderler ve kendi aralarında Tâlût'un yanında konuşmaya başlarlar. Tâlût'un ahmaklığından ve Hz. Dâvûd (a.s.)'un uyanıklığından bahsederler. Tâlût hayretle onları dinler.

Dines ve Kenes uçup Racîm'in yanına giderler, Racîm olanları duyunca şad olur. Tâlût, memleketin beyleri ve ileri gelenleriyle işret meclisi kurar. Âsaf bin Barkıya ve Danyal, kavmin alim kişileri idi, Tâlût'a kızını neden hala Hz. Dâvûd (a.s.)'a vermediğini sorarlar. O da yakında vereceğini söyler; ancak Âsaf âlim biridir ve oalyı anlayıp Hz. Dâvûd (a.s.)'a “Tâlût kızını sana vermeyecek ve sana zarar verecek görünüyor, var git babanın yanında yaşa” der. Aradan birkaç gün geçer, Tâlût has beyleriyle içer ve sarhoş olur. Oğlunu çağırır ve Hz. Dâvûd (a.s.)'u öldürmesini söyler. Bunu duyan Yuhunas şaşırır ve sinirlenir; ancak Tâlût, haber vermesin diye oğlunun kendi yanından ayrılmasını men eder. Hz. Dâvûd (a.s.) o sıralar yaşlı bir kadını kendine ana edinmiş onun evinde kalmaktadır. Yuhunas gizlice haber yollar ve “ Bostan bozuldu, gülünü sakın evde yatma” diye haber gönderir. Kadın durumu anlar ve Hz. Dâvûd (a.s.)'un yatağına şarap dolu bir tulum koyar. Gece Tâlût ve askerleri gelerek Hz. Dâvûd (a.s.)'u sorar ve yatağı görünce kılıcı saplar, şarap kokusunu alınca da “ Allâh (c.c.) merhamet etsin Hz. Dâvûd (a.s.)'u sarhoşken öldürdüm sarhoş gitti” diyerek sevinçle sarayına döner. Hz. Dâvûd (a.s.) olup biteni gizlice izler ve sabah babasının diyârına dönmek için karar alır. Tâlût, Hz. Dâvûd (a.s.)'un ölmediğinin haberini alınca gazâba gelir, sinirlenir ve Hz. Dâvûd (a.s.)'u öldürene kızını vereceğini vaadeder.

5. Otuz Beşinci Meclis

Tâlût kızını vaadedince birçok yiğit, silahlanıp gidip Hz. Dâvûd (a.s.)’un analığının evini sardılar ve pencereden içeriye izlemeye başladılar.

Hz. Dâvûd (a.s.)’un yattığını gören beyler gidip Tâlût’a haber verir. Tâlût da yatağıyla berâber Onu bana getirin der, döndüklerinde Hz. Dâvûd (a.s.)’u yerinde bulamazlar ve kadını alırlar. Kadını öldüren Tâlût, bunu herkese duyurur. Kurtulduğuna şükreden Hz. Dâvûd (a.s.) bir pınar başına gelir ve gizlice Yuhunas ile buluşur. Yuhunas, Tâlût’un ava gideceğini ve orada hedefe ok atacıklarını, bu meseleyi dile getirdiğinde babası yumuşaklık gösterir ve Hz. Dâvûd (a.s.)’u affederse erlerinden birini gönderip “okum hedefi geçti git bak” diyeceğini bildirir. Babası hiddetlenirse de “okum hedefe varmadı git bak” diyeceğini, Hz. Dâvûd (a.s.)’un bu manzarayı gizlice izlemesini ve ona göre gidip gitmemeye karar vermesini ister. Yuhunas dediği gibi yapar fakat Tâlût hiddetlenir, Yuhunas da okum hedefe varmadı der; böylece Hz. Dâvûd (a.s.) meseleyi anlar. Yuhunas’la son kez buluşup vedalaşır. Yuhunas, Hz. Dâvûd (a.s.)’un melik kendisinin de vezîr olmasını diler ve Kudüs’e gidip biraz dinlen bakalım ne olacak Allâh (c.c.) büyüktür der. Hz. Dâvûd (a.s.) Kudüs’e gelir kendini tanıtmaz. Âhî Melih adındaki bir seyyidle tanışır ve Âhî Melih, kendisini tanıyarak hürmet eder. Kudüs’te Tâlût’un bir casusu vardır ki adına Devalihadumi derler Hz. Dâvûd (a.s.)’u tanıyıp Tâlût’a name yazar ve ne yapması gerektiğini sorar. Casusun yaptığı işten haberdar olan Hz. Dâvûd (a.s.), Âhî Melih’ten müsade ister, biraz azık alıp yola çıkar. Yolda felekten şikâyet eden beyitler okur.

Rüstem, Efrâsiyâb’ın koyununu aldıktan sonra oturmuş kebab yapmakta, yiyip içmektedir. Çoban kılavuzluk ederek Efrâsiyâb’ı Rüstem’in yanına getirir. Efrâsiyâb durumu görünce emir verir ki gidin Rüstem’e söyleyin gelip ayağıma kapansın.

Rüstem oralı olmaz, Efrâsiyâb kimdir kul mu köle mi, der ve kebabını yemeden kalkmayacağını söyler. Orada bulunan hacibler Rüstem'e hamle yaparlar ancak Rüstem hepsini bir darbeyle öldürür. Efrâsiyâb mancarayı görür ve kılıcını çekerek Rüstem'e hamle kılar. Efrâsiyâb, Rüstem'e üç hamle kılar ve Rüstem üçünü de kolayca savar. Efrâsiyâb: “ Sen kimsin adın nedir, nasıl bir yiğitsin? Benim hamlelerimi kolayca savdın” der. Bu sefer Rüstem hamle kılar ve Efrâsiyâb'ı alt ederek üzerine biner ve hançerini çekip öldürmeye hazırlanır. Bu sırada Efrâsiyâb, kendisine ancak Sâm ve Zâl'ı rakip gördüğünü ancak kendisi gibi pahlivana hiç rastlamadığını, adını bildirip kendisini ondan sonra öldürmesini söyler. Efrâsiyâb böyle diyince Rüstem kendini tanıtır ve atasını dedesini övdüğü için kendisini affettiğini söyler, ayrıca silahlarını kendisine vermesini ve bir daha İran'a saldırmamasını bildirip Efrâsiyâb'ı bırakır. Efrâsiyâb'ın atını ve silahını alır ve zamânın sultânı Tahmâsab'a verir. Zâl bu olanları duyup şad olur. Oğul olacaksa Rüstem gibi olsun, der.

Hz. Dâvûd (a.s.) tanınmamak için eski elbiseler giyer ve başına bir külah takar. Kudüs'ten çıkar ve Tahmâsab Şâh'ın hüküm sürdüğü diyâra varır. Kendine meczub kisvesi verir ve Tahmâsab'ın sarayına ve huzûruna varır. Meczubdur diye kimse engel olmaz, Hz. Dâvûd (a.s.) huzûra çıkar ve Tahmâsab ile Rüstem'i görür, gönlünden şecaatlerine aferin kılar.

Racîm mecliste Hz. Dâvûd (a.s.)'u görür ve çok şaşırır, hemen bir tâcir sûretine girerek Tahmâsab'ın huzûruna çıkar ve kendisine duâ ettikten sonra Câlût'u öldüren Hz. Dâvûd (a.s.)'u bulsalar ne yapacaklarını sorar. Oradaki beyler ve Tahmâsab hiddetlenip hemen öldüreceklerini söyler. Tâcir kılığındaki Racîm, hemen kılık değiştirmiş olan Hz. Dâvûd (a.s.)'u gösterir ve Câlût'u öldüren budur Hz. Dâvûd (a.s.)

kılık değiştirmiştir der. Kimse inanmaz çünkü Hz. Dâvûd (a.s.) kendini deliliğe verir. Hz. Dâvûd (a.s.)’un belinde olan Câlût kılıcını çıkarır ve iddiasını yineler. Kimse bir delinin bunu yapabileceğine ihtimal vermez. Şeytân-ı Racîm ısrar edince Tahmâsab emir verir ki Hz. Dâvûd (a.s.)’un kellesini vursunlar; ancak Rüstem engel olur ve Hz. Dâvûd (a.s.)’un nâmına bir meczubu öldürmek olmaz deyip Hz. Dâvûd (a.s.)’u salar. Herkes Rüstem’in sözünü dinler, Hz. Dâvûd (a.s.) çıkıp gider; fakat Racîm boş durmaz. Mecliste bulunan Câlûtlere gelip bu din düşmânını öldürün, Câlût’un intikâmını alın diye iğva verir. Oradaki Câlûtliler Hz. Dâvûd (a.s.) ardınca çıkıp onu taşa tutarlar, incitirler. Rüstem de bu esnâda meclisten ayrılır ve manzarayı görerek Hz. Dâvûd (a.s.)’u kurtarır. Racîm Câlûtlilere iğvaya devâm edince Rüstem sinirlenir ve gürzünü Racîme fırlatır. Korkan Racîm hemen kaybolur, Rüstem de anlar ki bu Racîmdir. Hemen Hz. Dâvûd (a.s.)’u alıp kendi odasına götürür ve kendisinden zarar gelmeyeceğini söyleyip sergüzeştini sorar. Dinledikten sonra Hz. Dâvûd (a.s.)’a bir at, üç kul ve beyaz bir nişân vererek Amâlîka sultânı Sührab’a vermesini ister. Hz. Dâvûd (a.s.) ve erler Hûrûn hisarına doğru yola çıkar. Racîm manzarayı görünce hemen Câlûtlileri bulur ve kendilerini Hz. Dâvûd (a.s.)’a götürceğini söyler, berâber yola çıkarlar. Hz. Dâvûd (a.s.) bir toz bulutunun peşleri sıra geldiğini görür ve Adûlâm adındaki mağaraya girerler. Hz. Dâvûd (a.s.) ve üç er mağaraya girdikten sonra, Allâh (c.c.)’in emri ve izniyle güvercin gelip mağaranın kapısı önüne yuva kurar; örümcek gelip girişe ağ örer. Racîm, Câlûtlileri mağaraya getirir ancak mağaranın önündeki ağı ve güvercin yuvasını gören Câlûtliler Racîm’in kendilerini kandırdığını düşünüp hiddetlenirler ve Racîm’i öldürmek isterler. Racîm aniden ortadan kaybolunca bu işin Şeytân-ı Racîm’in işi olduğunu anlarlar.

Hz. Dâvûd (a.s.)’un babası Îşâ, sözünden döndüğü için Tâlût Şâh huzûruna gidip tartışır ancak Tâlût, Hz. Dâvûd (a.s.)’dan çekindiğı için Îşâ’yı öldüremez; huzûrundan kovar. Hz. Dâvûd (a.s.) gittiğı günden beri Onun hasretini çekmektedir. Îşâ, oğlu İlyâ’yı Hz. Dâvûd (a.s.)’u bulup geri çağırması için göndermek ister. Hz.

Dâvûd (a.s.)'un kardeşleri birlikte gidip Tâlût'un yanından kardeşlerini getieceklerini söylerler. Hep birlikte yola çıkarlar. Bir müddet sonra dinlenmek için bir pınar başında dururlar. Bu esnâda seslerin kesildiğini duyan Hz. Dâvûd (a.s.), yanındaki erlerden birini dışarıyı kontrol etmesi için gönderir, anlaşılmasın diye de eline bir su kabı verir. Er dışarı çıkar ve çeşmeye doğru giderken Hz. Dâvûd (a.s.)'un atası ve kardeşleri bu eri görüp kim olduğunu ve ne aradığını sorarlar. Er, hâdiseyi anlatınca İşâ ve oğulları durumu anlarlar ve hemen mağaraya gelerek Hz. Dâvûd (a.s.)'la buluşurlar ve hasret giderirler. Böylece yedinci cilt biter.

III – METNİN ŞAHİS KADROSU:

a. Melekler ve Şeytân:

1. Cebrâil (a.s.) :

İlâhî emirleri meleklerle ve peygâmlere ulaştırın, Farsça’da Ferište-yi vahy adıyla da bilinen Cebrâil, Yahudi ve Hristiyan kaynaklarında Gabriel şeklinde geçer. Gabriel’in Keldânî veyâ Süryânî kökenli olduğu kabûl edilir. Yunanca ve Latince’ye de aynı biçimde geçmiştir. Cebrâil Yahudilik ve Hristiyanlıkta büyük meleklerdendir ve Kitab-ı Mukaddes’te ismi geçen üç melekten biridir. Eski Ahit’te verilen bilgilere göre Cebrâil altı meleklerle birlikte Tanrı’nın huzûrunda sol tarafta durur, azizlerin duâsını ona iletir, cennete vekâlet eder. Kötüleri yok eder, Şeytânları ateş fırınına atar ve doğa güçlerini yönetir. Cebrâil’in isimleri, nitelikleri, görevleri, insan şeklinde görünüşü ve üstünlüğü gibi konularda geniş bir İslâmî külliyat oluşmuştur. Kur’ân’da “karşısında durulmayacak üstün güce ve bilgilere sâhip olduğu” için Cebrâil, “insanların mânevî açıdan temizlenmesini sağlayan vahyi getirdiği veyâ hiç günâh işlemeyen tertemiz bir melek olduğu için “Rûhu’l-kudüs” Allâh (c.c.)’in kendisiyle gönderdiği ilâhî buyrukları hiçbir değişiklik yapmaksızın Peygâmbere ulaştırdığı için “Rûhu’l-emîn” gibi unvanlarla da anılır. İlgili âyetlerde belirtildiğine göre Cebrâil, Allâh (c.c.)’in katında çok i’tibârlıdır ve meleklerin mutlak itaat ettiği şerefli bir elçidir:

Eserde İsmûîl peygâmler’e Allâh (c.c.)’tan vahiy getirmesi cihetiyle zikredilir. Hz. İsmûîl peygâmlerin Hz. Dâvûd (a.s.)’u tesbît etmesinde yol gösterici olarak vahiyler getirir birçok kez ismi geçer:

“...Hâkîm kavlince çün kim melek-i Cebrâil ‘a.s. İsmû’îl’e bu sözleri kim söyledi tenbîh itdi dağı ferşden ‘arşa ‘urüc eyleyüb uçdı gitdi ammâ kim Cebrâil bu sözleri İsmû’îl peygâmbere Allâhu Te‘âlâ’nuñ emriyle söylemekden hikmet bu idi

kim Cebrâil ‘aleyhi’s-selâm vaşiyet kıldığı işleri ol Kâhin ‘Îlâ’ya ‘amele getürüb işleridi istiğfâr kılmazidi...” (c.6 / v.15a-v.15b)

2. Hârût ve Mârût (a.s.):

Yaptıkları yüzünden Bâbil⁷’de sürekli azaba çarptırılmış iki melektir. Bir başka görüşe göre de Bâbil’de büyü ve büyücülüğün simgeleri olan Hârût ve Mârût, büyücülerin her zamân başvurduğu iki melektir. Bu yüzden Bâbil büyücülüğün merkezi, Hârût ve Mârût da iki büyücü olarak bilinir. Kur’ân-ı Kerîm’de geçtiği için adları Arap ve Fars edebiyâtında son derece yaygınlaşmış ve atasözleriyle deyimlere konu olmuştur. Kur’ân-ı Kerîm’de onlar hakkında söz eden âyet, Hz. Süleymân’a atılan iftirâlar ile Hârût ve Mârût un sihir öğretişi hakkında iki ana konuya ait bilgi verir. Burada onlara dâir olan tek bilgi, Bâbil’de buldukları ve günâh olduğu uyarısında bulunarak insanlara büyü öğrettikleri şeklindedir.

Kur’ân’da hâdise şöyle geçmektedir:

“ Süleymân’ın hükümranlığı hakkında onlar Şeytânların uydurup söylediklerine tabi oldular. Halbuki Süleymân büyü yapıp kâfir olmadı, lakin Şeytânlar kâfir oldular. Çünkü insanlara sihri ve Bâbil’de Hârût ile Mârût isimli iki meleğe indirilene öğretiyorlardı. Halbuki o iki melek, herkese: “Biz ancak imtihan için gönderildik, sakın yanlış inanıp da kâfir olmayasınız” demeden hiç kimseye (sihir ilmini) öğretmezlerdi. Onlar, o iki melekten, karı ile koca arasını açacak şeyleri öğreniyorlardı. Oysa büyücüler, Allâh (c.c.)’in izni olmadan hiç kimseye zarar veremezler. Onlar kendilerine fayda vereni değil de zarar vereni öğrenirler. Sihri satın alanların (ona inanıp para verenlerin) ahiretten nasibi olmadığını çok iyi

⁷ Fırat kıyılarında bulunan ve eski Mezopotamya’nın en büyük kenti olan Bâbil şehrinin rivâyetlere göre Keyûmers, Hüşeng ya da Nemrûd tarafından kurulduğu belirtilir. MÖ 2050’de Amurrular ve onlardan sonra da Sümerler ve Akkadlar bu topraklarda egemen olmuşlardır. Yahudiler ve Hıristiyanlar tarafından bayramlar ve özel günlerde ziyaret edilen Bâbil’in, bâzıları Hârût-Mârût kuyusu, bâzıları da Irak topraklarının tamamı olduğu kanısındadır. Bâbil’in Asma Bahçeleri Buhtunnaş (e. MÖ 605-562) tarafından yaptırılmıştır.

bilmektedirler. Karşılığında kendilerini sattıkları şey ne kötüdür! Keşke bunu anlasalardı!” (Bakarâ / 102)

Eserde ise teşbih unsuru olarak kullanıldığı görülür:

‘Adl iderseñ yarlıgarsın Zühreyi
Hışm iderseñ Hârüt almaz Behrayı (c.7 / v.8b)

3. İsrâfil (a.s.) :

Dört büyük melekten biri olup Serâfil adıyla da bilinen İsrâfil, İbrânice’de “Allâh (c.c.)’ın kulu” anlamına gelir. Ferište-yi Sûr, Sâhib-i Sûr adlarıyla da bilinir. İsrâfil, bütün meleklerden önce Hz. Âdem’e secde etmiştir. İsrâfil kıyametin kopuşunu haber vermek üzere bir boru ya da büyük bir boynuz şeklinde olduğu kabûl edilen sûra üfleyecek ve ilk üfürüşün ardından Allâh (c.c.)’ın diledikleri dışında bütün canlılar öleceklerdir. Dünyâ kırk yıl boş kalacak, sonra Allâh (c.c.) göklerdeki tüm yaratıkları, İsrâfil ile Azrâil dışındaki bütün melekleri öldürecek ve Azrâil’e de İsrâfil’in canını almasını emredecek. Kur’ân-ı Kerîm’de bu olay şöyle anlatılır:

“Sûr’a üflenince, Allâh (c.c.)’ın diledikleri müstesnâ olmak üzere göklerde ve yerde ne varsa hepsi ölecektir. Sonra ona bir daha üflenince, bir de ne göresin, onlar ayağa kalkmış bakıyorlar!” (Zümer / 68)

Eserde ise teşbih unsuru olarak zikredilir:

“...ammâ kim Hümâyün Şâh-ı Perîhân yine ‘aqlın dirüb dönüb lala şandığı Racîme didi kim yâ lala Şûr-i İsrâfil urdu mı yâhûz gökler yaruldı mı hal nedür bu âvâze nedür didi...” (c.7 / v.7a)

4. Racîm (Şeytân) :

Şeytân kelimesi “şatn” kökünden ele alındığı zamân, uzak olmak, muhalefet etmek, toprağa girmek ve ipe bağlamak gibi anlamlara gelmektedir. “Şayt” kelimesinden türetilmiş bir cins isim kabûl edildiğinde ise yanmak ve helâk olmak demektir. İbrânice kökenli olduğu kabûl edildiğinde habîs, İslâm öncesi Arap telakkisinde ise, insanüstü varlık anlamına gelmektedir. İblis’in kuvvetine, faaliyetine verilen bir ad olarak bazen İblis yerine de kullanılır. Kur’ân’da Şeytân tekil olarak 77, çoğulu “şeyâtîn” olarak 18 olmak üzere toplam 88 yerde geçmektedir Kur’ân’daki diğer adı olan İblis ise 11 yerde zikredilmektedir. Allâh (c.c.) insan neslinin ilki Hz. Âdem’i yaratınca meleklerle, ona secde etmelerini emretti. İblis (Şeytân) hariç hepsi secde ettiler. Böylece ilk isyan, kibir, ayrılık ve düşmânlık başladı (Araf. 7/11-22) Artık Şeytân insan nesline karşı olan bu tavrını, düşmânlık (Fâtır. 35/5). saptırmak (Kasas 28/15) vesvese vermek (Nâs. 114/1-4), aldatmak (Lokmân. 31/33) nankörlük etmek (İsra 17/27)’ isyan etmek (Meryem. 19/44) şüpheye düşürmek (Sebe, 34/20) kötü işleri güzel göstermek (Ankebût, 29/38)- içki, kumar ve fuhuş gibi eylemleri sevdirmekle sürekli hale getirmiştir (Mâide, 5/91-92) Onun gücü daha çok kendisine dost olanlarla Allâh (c.c.)’a şirk koşanlara yetmektedir (Nahl. 16/100). Kulluk vecibelerini yerine getirenlerle Allâh (c.c.)’a sığınanlara zarar veremez (Nahl, 16/99) Yarın kıyamet gününde gerçek ortaya çıktığında Şeytân aczini ve iflasını itiraf ederek gerçekleri ortaya koyacak (İbrâhîm. 14/22). Ancak bu gecikmiş itiraf ve beyân olduğundan kimseye faydası olmayacaktır.⁸

Eserin başından sonuna kadar pekçok yerde ve pekçok kılıkta Racîm, yoldan çıkarıcı ve kalplere fitne verici olarak zikredilir. Eserin kahramânlarını değişik kılıklarda yoldan çıkarmaya çalışır:

“...Hakîm kavlince Racîm bunun bigi sözler söyleyüb Dâvûd’ı medh eyleyüb Dâvûd’uñ rikâbı gidicek ne kadar aydıci begler medh idici ‘Arab ‘avratları varısa

⁸ Dini Kavramlar Sözlüğü, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, s. 619-620

gelüb Racīm'ün kıatına cem' oldılar Dāvūd'ı medh idüb defler çalub gülüb kııldılar hīç birisi uşığı ve irisi Tālūt'ı medh itmedilirse anuñ öñünce ebyāt okuyub itmedilirse Tālūt'ün gönli be-gāyet perīşān olub gönlünde didi kim ...” (c.7 / v.12b)

“...be-gāyet gāzab kılub kıılıç çakarub Racīm'i gözleyüb kıafasından çalınca Racīm tırduğı yirden gā'ib oldı şanasın kim yir yarıldı yire geçüb veyā budur kim nihānı dem urub uçdı Hürmürd Şāh kılağuz gā'ib oldıgın görücek be-gāyet ta' accüb eyledi kim bu kılağuz ādemī degildür dīvdür yāhūd şeytān neslidür...” (c.7 / v.22b)

b. Peygamberler

1. Hz. Âdem ve Havvâ (a.s):

“*Hatırla ki Rabbin meleklerle: 'Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım' dedi. Onlar: 'Biz hamdinle Seni tesbîh ve Seni takdîs edip dururken, yeryüzünde fesat çıkaracak, orada kan dökecek insanı mı halife kılıyorsun?' dediler. Allâh (c.c.) da onlara: 'Sizin bilemeyeceğinizi Ben bilirim' dedi. Allâh (c.c.), Âdem'e bütün isimleri öğretmişti. Sonra onları (onların delâlet ettikleri âlemleri ve eşyâyı) meleklerle gösterip sâdıklar iseniz (her şeyin içyüzünü biliyorsanız) bunları isimleriyle bana haber verin' demişti. (Melekler de:) 'Seni tenzîh ederiz; Senin bize öğrettiğinden başka bizim hiçbir bilgimiz yok. Çünkü her şeyi hakkıyla bilen, hüküm ve hikmet sâhibi olan şüphesiz ki Sensin Sen' demişlerdi.*” (Bakarâ, 30-32) Allâh (c.c.)'ın halîfesi olarak yaratılan insanoğlundan, ilk yaratılan ve ilk peygamber Hz. Âdem'dir.

“*Andolsun sizi yarattık, sonra size şekil verdik, sonra da meleklerle, Âdem'e secde edin! diye emrettik. İblis'in dışındakiler secde ettiler. O secde edenlerden olmadı.*” (Araf / 11) Secdenin anlamı şudur ki, Âdem'e kerâmet saygısıdır. Yoksa

taat ve ibâdet değildir. Çünkü ibâdet, Allâh (c.c.)’tan başkasına yapılamaz. Bu secde de Allâh (c.c.)’a ibâdet ve Hz. Âdem’i yücelemeği.⁹

Secde etmeyen İblis âsî olmuş ve Âdemoğlu’nu yoldan çıkarmak için mücâdeleye başlamıştır. “ *İblis: Bana, (insanların) tekrar dirilecekleri güne kadar mühlet ver, dedi.*” (Araf /14)

Eşi Havvâ vâlidemiz ise onun sol kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Hz. Âdem (Cennet) yemişlerini yedikten sonra o tahtın üstüne oturdu Hz. Âdem’in uykusu geldi. Uyudu. Allâhu Teâlâ onun sol eğe kemiğinden Havvâ’yı yarattı. Bundan ötürüdür ki “Kadın sol kaburgadandır!” denilmiştir. Havvâ da Hz. Âdem yaradılışındaydı ve Hz. Âdem boyundaydı. Lâkin Havvâ dişi yaratılmıştı. Hz. Âdem ise erkekti. Cenâb-ı Hakk, (Cennet) elbiselerini Havvâ’ya da giydirdi. Hz. Âdem’e rüyâsında Havvâ’yı gösterdi¹⁰ “*Biz: Ey Âdem ! Sen ve eşin (Havvâ) berâberce cennete yerleşin; orada kolaylıkla istediğiniz zamân her yerde cennet nimetlerinden yeyin; sadece şu ağaca yaklaşmayın. Eğer bu ağaçtan yerseniz her ikiniz de kendine kötülük eden zâlimlerden olursunuz, dedik.*” (Bakarâ / 35)

İblis, cennette Hz. Âdem ve Havvâ’ya musallat olmuş, onları kandırarak haram kılınan şeyi yaptırmıştır. “ *Nihâyet ondan yediler. Bunun üzerine kendilerine ayıp yerleri göründü. Üstlerini cennet yaprağı ile örtmeye çalıştılar. (Bu sûretle) Âdem Rabbine âsî olup yolunu şaşırdı.*” (Taha / 121). Cezâ olarak cennetten çıkarılıp yeryüzüne gönderilen Hz. Âdem ve Havvâ ayrı düşerler. Cebrâil gelerek affedilmeleri için duâ¹¹ öğretir ve affedilirler. İnsan nesli Hz. Âdem’in soyundandır. Rivâyetlere göre Hz. Âdem bin sene yaşamıştır. Allâh (c.c.)’ın izniyle ekip biçme onunla başlamıştır. İlk cinâyet de Hz. Âdem’in çocukları olan Hâbil ve Kâbil arasındadır.

⁹ Ebû Câfer Muhammed b. Cerîrî’t-Taberî; Târîh-i Taberî; Haz., M Faruk GÜRTUNCA, Sağlam Yayınları, İstanbul, c. I, s.90

¹⁰ Târîh-i Taberî, c. I, s.87

¹¹ Sübhâneke lâ ilâhe illâ ente ve ente hayrû’I-gâfirîn. Ve ente hayrû’r-râhimîn. İnneke ente’t-Tevvabû’r-Rahîm.

27. Onlara, Âdem'in iki oğlunun haberini gerçek olarak anlat: Hani birer kurbân takdim etmişlerdi de birisinden kabûl edilmiş, diğlerinden ise kabûl edilmemişti. (Kurbânı kabûl edilmeyen kardeş, kıskançlık yüzünden), "Andolsun seni öldüreceğim" dedi. Diğeri de "Allâh (c.c.) ancak takvâ sâhiplerinden kabûl eder" dedi (ve ekledi:) 28. "Andolsun ki sen, öldürmek için bana elini uzatsan (bile) ben sana, öldürmek için el uzatacak değilim. Ben, âlemlerin Rabbi olan Allâh (c.c.)'tan korkarım." 29. "Ben istiyorum ki, sen, hem benim günâhımı hem de kendi günâhını yüklenip ateşe atılacaklardan olasın; zalimlerin cezâsı işte budur."30. Nihâyet nefsi onu, kardeşini öldürmeye itti ve onu öldürdü: bu yüzden de kaybedenlerden oldu. 31. Derken Allâh (c.c.), kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini ona göstermek için yeri eşeleyen bir karga gönderdi. (Kâtil kardeş) "Yazıklar olsun bana! Şu karga kadar da olamadım mı ki, kardeşimin cesedini gömeyim" dedi ve ettiğine yananlardan oldu. (Maide /27-31)

Kâbe, Allâh (c.c.)'ın emriyle onun tarafından inşa edilmiş, uzun yıllar yaşayan Hz. Âdem peygâmerin birçok çocuğu olmuş rivâyetlere göre oğlu Hz. Şit, ondan sonra yeryüzünün halîfesi ve peygâmer olmuştur.

Eserde Firdevsî, duâlarında Hz. Âdem'i kurtulmak için vesîle kılar:

Levh-i a'zam hürmetiçün yâ Kerîm
Şuħf-ı Âdem 'izzetiçün yâ Raħîm (c.6 / v. 31b)

'İlm-i Âdem hüsn-i Havvâ haqqıçün
Heft cennet Hür-ı Me'vâ haqqıçün (c.7 / v. 39b)

2. Hz. Cercîs (Circîs) (a.s.):

Hz. İsâ aleyhisselâmdan sonra gönderildiği rivâyet edilen peygâmer bâzı kaynaklara göreyse velîdir. Şam diyârında ve Filistin'de yaşadı. Hz. İsâ aleyhisselâmın dîninin hükümlerini insanlara bildirdi. Circîs aleyhisselâm, ticâretle uğraşır, her sene zekâtını verir, bütün kazancını fakir mü'minlere sadaka olarak

dağıtırdı. Musul civarında yaşayan Dâdı Veyh veyâ Dâdıyan adında bir kralı putlara tapmaktan vazgeçirmek için Allâhu Teâlâ'ya inanmaya dâvet etti. Circîs aleyhisselâmın dâvetini kabûl etmeyen kral, ona çok işkenceler ettirdi. Ağaçtan direk diktirip Circîs aleyhisselâmı bağlattı, soyup vücûdunu demir taraklarla tarayıp lime lime parçalattı. Sirke ve tuz getirip, iplik gibi baştan başa dilinmiş vücûduna döktürdü. Büyük bir demiri ateşte kızdırıp Circîs aleyhisselâmın başı üzerine koydu. Kızarmış demir beynini kaydattı ve beyni yüzüne aktı. Allâhu Teâlâ ona acı hissettirmede ve eski hâline çevirip korudu. Kral, büyük bir kazanın altına ateş yaktırıp, içinde bakır erittirdi. Circîs aleyhisselâmı kazanın içine attırdı. Allâhu Teâlâ Circîs aleyhisselâmı bu işkenceden de korudu. Kral, Circîs aleyhisselâmın el ve ayaklarından çivileterek zindana attırdı. Allâhu Teâlâ'nın yardımıyla zindandan da kurtulan Circîs aleyhisselâmı, ağacı ikiye yarıp arasına sıkıştırttı. En sonunda zâlim kral ve avânesi Circîs aleyhisselâmı şehîd ettiler¹²

Eserde şefaât dilemek için Firdevsî Cercîs'i a.s. zikreder

Ādem ü Nūh-ı Necî İdrîs çün
Hūd Şālih 'izzeti Cercis için (c.7 / v.4b)

3. Hz. Dâvûd (a.s.) :

Hz. Dâvûd (a.s.) b. İşâ aleyhisselâm; Yehûdâ b.Ya'kûb, b. İshâk, b. İbrâhîm soyundandır. Hz. Dâvûd (a.s.): kısa boylu, hastalıklı, ak tenli, mavi gözlü, kırmızı yüzlü, ince bacaklı, düz ve az saçlı idi. Hz. Dâvûd (a.s.), kısa boylu ve vücûdca, çelimsiz olduğu için, babası İşâ, onu, hor görür, insanlar arasına çıkarmaktan utanır, ona, davarlarını güttürürdü.

Yüce Allâh (c.c.); Hz. Dâvûd (a.s.)'a saltanat verdiği gibi, peygâMBERLIK de vermiş, kendisinde hükümdârlıkla peygâMBERLİĞİ birleştirmiş , kendisine semâvî

¹² Yasin Şeref ASİL, *Dini Terimler Sözlüğü*, Alter yay., Ankara 2011, s. 63-64

kitablardan Zebûr'u indirmiştir. “Biz Nûh'a ve ondan sonraki peygâmlere vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik. Ve (nitekim) İbrâhîm'e, İsmâil'e, İshâk'a, Ya'kûb'a, esbâta (torunlara), İsâ'ya, Eyyûb'e, Yûnus'a, Hârûn'a ve Süleymân'a vahyettik. Dâvûd 'a da Zebûr'u verdik.” (nîsâ /163)

Hz. Dâvûd (a.s.); İsrâiloğulları'na kral olduğu zamân, kılık değiştirip kendisini belirsiz ederek halk arasına karışmayı ve kendisinin icrâat ve gidişâtı hakkında soruşturma yapmayı âdet edinmişti.

Yüce Allâh (c.c.) da, ona, demiri, hamur gibi yumuşatacak bir kudret ihsân etti. Demir; ateşe sokulmaksızın, çekiçle vurulmaksızın, Hz. Dâvûd (a.s.)'un elinde mum, hamur ve çamur gibi olur, Hz. Dâvûd (a.s.), onu, istediği şekle koyardı. “Andolsun, Dâvûd 'a tarafımızdan bir üstünlük verdik. "Ey dağlar ve kuşlar! Onunla berâber tesbîh edin" dedik. Ona demiri yumuşattık. (sebe /10) Geniş zırhlar imal et, dokumasını ölçülü yap. (Ey Dâvûd hânedânı!) İyi işler yapın. Kuşkusuz ben, yaptıklarınızı görmekteyim, diye (vahyettik). (sebe /11)

Eserde Hz. Dâvûd (a.s.)'un çobanlık yapması, bedeni gücünün çok fazla olması, Câlût ile savaşı, Şeytânın fitnesi sonucu Tâlût Şâh ile aralarının açılması gibi hâdiseler detaylı şekilde zikredilir; ancak Firdevsî hayal gücünü ve peygâmler kışalarını da kullanarak hâdiseleri daha da renkli hale getirir:

“...yine ‘âdetince koyun sürüsün sürüb tağa varub yürürken bir ayu çıkageldi Dâvûd'ı gördi yirden bir taş alub ayı üzerine yürüdi Dâvûd sürevarub ol ayıyı belinden dutdı yire urdı eyle kim ayu ol dem içre cân virdi anuñ dağı iki ayagından kim yapışdı çeküb yırtdı helâk itdi derisin çıkardı dağı aḡşamın koyun kim eve getürdi...” (c.7 /v.6a)

“...itdi bir tağarcuğa on çift etmek dört baş peynir koydı koyunu çobana ısmarladı dağı Dâvûd ‘azm-i Tâlût Şâh kılub gitdi yolda giderken nâgehân bir kızu başı kadar nice bir çaḡmaḡ taşından bir âvâze geldi kim yâ Dâvûd beni al kim benümle Hârûn Melik-i Mağribi helâk itdi Dâvûd ol taşuñ âvâzın işidüb ta‘accüb idüb taşı yirden getürdi torbasına şaldı yine gitdi biraz yir gidincek bir taş dağı anuñ

bigi Dāvūd’uñ ayağına toqundi āvāze geldi kim yā Dāvūd beni belince al kim ben Mūsā taşım kim benümle ‘Anter-i Qıbtı Fir’avn çerīsinden helāk itdi...” (c.7 /v.6a)

Hz. Süleymân peygâberin de babası olan Hz. Dāvūd (a.s.), Şeytân tarafından sürekli öldürülmeye çalışılır. Şeytân, Hz. Süleymân zamânında sıkıntılar yaşayacağını bilmektedir. Ayrıca Hz. Muhammed (s.a.s.)’in hicret esnâsında yaşadığı hâdiseyi Firdevsî, Hz. Dāvūd (a.s.) kıssasında da kullanmıştır:

“...bir mağara varidi adına Adülâm Mağarası dirleridi kâfirler geldügin kim gördiler kaçagelüb ol mağara içine girdiler gizlendiler Allâhu Te‘âlâ’nuñ emriyle gögercin gelüb mağaranuñ ağzında yuva yaptı yavru çıkardı çapısına örümler meceler ağ gerdi ol yañadan kâfirler gelüb mağara çapısına irdiler...” (c.7 /v.40b)

4. Hz. Elyasa (a.s.) :

İsrâiloğulları’na gönderilen peygâberlerdendir. İlyâs aleyhisselâmdan sonra peygâber olarak gönderilmiş ve Hz. Mūsâ aleyhisselâmın dînini yaymakla vazîfelendirilmiştir. İsmi Kur’ân-ı Kerîm’de bildirilmiştir¹³. Tevrât’ta da adı birkaç yerde geçmektedir. Allâhu Teâlâ Kur’ân-ı Kerîm’de meâlen buyurur ki:

“İsmâil’i, Elyesa’yı, Zülkil’i de an. Hepsi de iyilerdendir.” (Sad /48)

Eserde bir bölüm Hz. Elyasa’ya ayrılmıştır. İsrâiloğulları Hz. Elyasa’yı dinlememiş, Amâlîka kavminin gazâbına uğramıştır:

“...ol ‘aşırda idi kim İlyâs Nebî ‘a.s. dan sonra Elyasa’ kim peygâber olub halkı Haç dîne da’vet itdi. Ammâ kim ol zamân kavm-i Benî-İsrâ’îl dîn-i Mūsî’den ve ahkâm-ı Tevrât’dan el çeküb fâriğ olmuşlaridi (c.6 /v.7b-v.8a)

¹³ ASİL, *Dini Terimler sözlüğü*, s. 103

“...bu kavm azgunlık kılub Tâbût ellerinde olmayub küfr yolın kim tutdılar idi ‘ Amâlika kavmi dahı gelüb bunları gâret hasârat kılurlaridi eyle olsa bu Câlût Şâh ol fertût-ı güm-rah Elyasa‘’dan soñra tâ İsmü’îl peygâmbere gelinceye dek sekiz kez gelüb bu kavm-i Benî-İsrâ’îl gâret ve begleri kırub memleketlerin urub hasârat eyledi bu kavmüñ üzerlerine harâc yazdı...” (c.6 / v.8b)

5. Hz. Eyyûb (a.s.) :

Sabır timsâli olan Peygâmbere, İsrâiloğulları’ndan olup Hz. İshâk Peygâmbere torunudur. Çok zengin olduğu, Şam taraflarında birçok emlâka sâhip bulunduğu, Rahme adında bir hanım ve birçok evlâdı olduğu, kısacası dünyâ saadetine mâlik olduğu için Allâh (c.c.) onu imtihân etmek istedi. Malı ve mülkü elinden gitti. O şükretti. Evlâtları birer birer Öldü. O sabretti. Hastalandı, vücûdunda yaralar açıldı, hatta yaralarına kurt düştü, yine sabretti. Ancak Rahme ona hizmet ediyor ve ibâdetini yapıyordu. Sonra Allâh (c.c.)’ın emriyle ayağını yere vurdu ve fişkiran sudan içip yıkanarak bütün dertlerinden, hastalıklarından, yaralarından kurtuldu¹⁴. Sabır imtihânını kazanmıştı. Allâh (c.c.) da ona yeniden mal, mülk ve evlât verdi¹⁵. Sağlığı yerine geldi. Havran veyâ Basâniye halkına peygâmbere olarak gönderilen Hz. Eyyûb, Hz. İbrâhîm peygâmbere şerîatıyla amel ediyordu¹⁶.

Eserde kurtuluşa ermek için Firdevsî Hz. Eyyûb peygâmbere ve daha birçok peygâmbere şefaatçi kılmaktadır:

Hüsn-i Yûsuf hüzn-i Ya‘ kûb [haqq]içün
Derdine dermân bulan Eyyübiçün

¹⁴ Ayağını yere vur! İşte yıkanacak ve içilecek soğuk bir su (dedik). (Sad / 42)

¹⁵ Bizden bir rahmet ve olgun akıl sâhipleri için de bir ibret olmak üzere ona hem ailesini hem de onlarla berâber bir mislini bağışladık. (Sad / 43)

¹⁶ PALA, s. 143-144

6. Hz. Hârûn (a.s.) :

Hz. Mûsâ peygâmbere kardeşi ve İsrâiloğulları'na Hz. Mûsâ peygâmbere isteğiyle¹⁷ onun yardımcı olarak gönderilen peygâmbere¹⁸. İbrânice Tevrât'ta Aharon şeklinde kaydedilen sözcüğün Filistin Süryâncesinden Arapçaya geçtiği tahmin edilir Tevrât'ta fazla yer almayan Hz. Hârûn, Hz. Mûsâ'nın yanında ikinci planda kalmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'deyse değişik sûrelerde adı geçmekle birlikte hayâtıyla ilgili fazla bilgi bulunmaz ve genellikle Hz. Mûsâ'yla birlikte anılır. Hz. Mûsâ on levhayı getirmek için Tûr'a gittiğinde, onu yerine vekil bırakmış ve müritlerini ona teslim etmiştir. Ama İsrâiloğulları onun emirlerini dinlememiş ve Sâmirî buzağı tapıcılığını yaymış, Hz. Mûsâ, Tûr Dağı'ndan döndüğünde yaşananlardan dolayı ona çıkışıp kınamıştır¹⁹.

Eserde Hz. Hârûn peygâmbere alakalı bir kısım zikredilmez ancak İsrâiloğulları'nın soyuyla alakalı birkaç yerde geçer:

“...Benî-İsrâ'îl kavminün seyyidleri ve Âl-i Hârûn'dan vücûda gelen ‘âbidleri ve Yehûdâ aşlından mevlûd olan zâhidleri Selmâ'nûñ haberini vuşûlin bildiler kim ve eşer-i huşûlin kim işitdiler Kûh-ı Demâvend'e çıkub istiğbâle iğbâl itdiler...” (c.6 / v.8a)

7. Hz. Hızır (a.s.) :

Âb-ı hayâtı içip ölmezliğe kavuşan kişi olarak bilinir. Peygâmbere veyâ velî olduğu husûsunda rivâyetler vardır. Halk inanışında büyük bir yer edinmiş olup Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Mûsâ Peygâmbere ile olan macerası, Kehf sûresinin 59-81.

¹⁷ Kardeşim Hârûn'un dili benimkinden daha düzgündür. Onu da beni doğrulayan bir yardımcı olarak benimle birlikte gönder. Zira bana yalancılık ithamında bulunmalarından endişe ediyorum. (Kasas / 34)

¹⁸ Andolsun biz Mûsâ'ya Kitab'ı verdik, kardeşi Hârûn'u da ona yardımcı yaptık. (Furkan / 35)

¹⁹ Nimet YILDIRIM, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, Kabcacı yay., İstanbul 2008, s.354-355

âyetleri arasında anlatılır. Onun Hz. Nûh, Hz. Mûsâ veyâ İskender zamânlarında yaşadığı husûsunda rivâyetler varsa da ölmezliğe kavuşmasının İskender zamânında gerçekleştiği görüşü yaygındır. Efsâneye göre, Hz. Hızır, arkadaşı İlyâs ile birlikte İskender-i Zülkarneyn'in mâhiyetinde bulunmuş ve ona kılavuzluk ederek Zulumât²⁰ ülkesinde âb-ı hayâtı aramaya çıkmışlar. Uzun maceralardan sonra Hz. Hızır ile İlyâs bir pınar kenarında oturmuşlar ve yanlarında bulunan pişmiş balıklan yerken Hz. Hızır'ın elinden bir damla su balığa damlamış. Balık o sırada canlanıp suya atlamış. Onlar da suyun âb-ı hayât olduğunu anlayarak kana kana içmişler. Sonra İskender'e haber vermişlerse de tekrar bu suyu bulamamışlar. İskender âb-ı hayâttan mahrum olmuş. Böylece ölümsüzleşen Hz. Hızır ile İlyâs Allâh (c.c.)'ın emri ile dünyâda sıkıntıya düşenlerin yardımına koşarlarmış²¹.

Eserimizde Hz. Hızır (a.s.) Sâ-m-süvâr'a yardım etmek için gelir ve ona devleri nasıl helâk edeceği husûsunda bilgi verir.

“...yâ Sâ-m-süvâr ben senüñ ceddüñ Kerîmân'da İskender-i Kübra devrinde ve ol melikü'l-merâ 'aşrında buluşub bilişub dururuz seferde hâzarda nazarda bile otururduk 'âkıbet İskender-i Kübrâ zulümâta vardı âb-ı hayât taleb itdi aña 'ayne'l-memât baña 'ayne'l-hayât naşîb oldı ben Hızır'am Hâk Te'âlâ celle ve 'alâ baña âb-ı hayât kim içürdi ölüm guşşasın leşkerini hayâtum meydânında geçürdi baña peygâamberlik naşîb itdi kim qalmışlara meded irgürem...” (c.6 / v.19b)

Ayrıca kendi kamçısını ve atının yelesinden üç adet tüyü Sâ-m-süvâr'a vererek sıkışınca kamçısını kullanmasını ve tüyü yakmasını söyler ve hemen orada olacağını belirtir.

“...âkıbet üzerine ol kadar perî çerîsi üşdi kim nihâyet yogidi qavm-i maşherden artuğidi 'âkıbet Sâ-m kılıcın kınına koyub dağı Hızır nebînüñ 'aleyhi's-selâm kamçısın ele aldı dağı sağ şol şaldı Hâk Te'âlâ'nuñ emriyle ol kudret

²⁰ Âb-ı hayâtın içinde bulunduğu 3 aylık yolu olan karanlıklar ülkesinin adıdır. Erzurumlu İbrâhîm Hakkî'ya göre Zulumât diyârı; 6 ay gece; 6 ay gün düz olan Kuzey Kutbu'dur.

²¹ PALA, s.204

ķamķısıunuñ ucundan bir od ıķdı dağı ol perĩ leşkerin ķarāra dutub yağdı perĩ ķerĩsi helāk olub...” (c.7 / v.7a)

8. Hz. İbrāhĩm (a.s.) :

İbrāhĩm” ismi, Tevrāt'ın bāzı bۆlۆmlerinde Avraham (Abraham) olarak geçmektedir. "Allāh (c.c.) 'ın dostu" anlamına gelen “Halĩlullāh” űnvānına sāhip Hz. İbrāhĩm (a.s.) “ulũ'l-azm” denilen bۆyۆk peygāmblerlerden biridir. Ulũ'l-azm pāyesine eriŝen diğer peygāmbler ise Hz. Nũh (a.s.), Hz. Mũsā (a.s.), Hz. İsā (a.s.) ve Hz. Muhammed (s.a.s.)'dir. Hz. İbrāhĩm'in Halĩlullāh lakābını alması, Allāh (c.c.)'a olan sevgi ve bağlılığındandır. Bir rivāyete gۆre Hz. İbrāhĩm, insanlara karŝı çok cۆmert olduğu ve onlardan hiçbir ŝey istemediği için "Halĩlullāh" diye nitelendirilmiŝtir. Hz. İbrāhĩm, Kur'an'da ismi geçen kendinden sonraki bۆtűn peygāmblerlerin babasıdır. Kۆűk ođlu Hz. İŝhāk'la baŝlayan silsile, torunu Hz. Ya'kũb'la devām etmiŝ; Hz. Ya'kũb'un neslinden ise, baŝta Hz. Yũsuf olmak űzere, Hz. Mũsā, Hz. Hārũn, Hz. Yũŝā, Hz. Dāvũd, Hz. Sũleymān, Hz. Zekeriyyā, Hz. Yahyā ve Hz. İsā'ya dek uzanan nebevĩ bir zincir devām etmiŝtir. Bۆyűk ođlu İsmāil ile baŝlayan nuranĩ silsilenin ortasında ise nebĩlerin sonuncusu ve en ekremi olan Muhammed Mustafā (s.a.s.) vardır²².

Hz. İbrāhĩm daha kۆűk yaŝlarda puta tapan Bābil halkına hayret eder ve putların iŝe yaramaz, mānāsız ŝeyler olduđunu dűŝűnűrműŝ. Birgűn bۆtűn insan kurbān kesmek için ŝehri terkedince puthāneye girip bir balta ile bۆtűn putları kırmıŝ ve baltayı da bu bۆyűk putun boynuna asmıŝtı. Halk geri dۆnűnce onu sorguya çekmiŝler, o da bu iŝi en bۆyűk putun yaptđđını, űnkű baltanın onun boynunda asılı olduđunu, ona sormalarını sۆylemiŝti. Halk, putun hareket etmeyeceđi ve konuŝmayacađını sۆyleyince “Konuŝamayan ve size hiçbir fayda ve zararı

²² KALKAN, *Kur'an Kavramları*, s.772

dokunmayan putlara ne diye tapıyorsunuz?” demiştir²³. Bunun üzerine Nemrûd onu cezâlandırmak ve öldürmek için büyük bir ateş yaktırdı. Bir mancınık ile onu ateşe attılar. Cebrâil Allâh (c.c.)’ın emri ile onu havada tuttu ve isteğini sordu. O zamân Hz. İbrâhîm, “Ben Allâh (c.c.)’ın kuluyum, dileğim O’nadır, sana değildir, Allâh (c.c.) ne dilerse yapsın cevâbını verdi. Bu olaydan sonra Hz. İbrâhîm’e Halîlullâh denildi. Ateşe atılan Hz. İbrâhîm bir gül bahçesine düştü. Halk inanışına göre Hz. İbrâhîm, Urfa’da ateşe atılmıştır. Buradaki “Halîlü’l-Rahmân” o ateşin yeşilliğe dönüştüğü yerdir. Hz. İbrâhîm’e Allâh (c.c.) tarafından ilâhî nizam olarak 20 sahife indirilmiştir²⁴.

Nemrûd’un yanından ayrılıp Mısır’a ardından da Kudüs’e giden Hz. İbrâhîm’in yaşı bir hayli ilerlemiş olduğu ve hiç çocuğu bulunmadığı için Allâh (c.c.)’tan sâlih bir evlât ister; kendisine akıllı, uslu bir çocuk müjdelenir²⁵. Hz. İbrâhîm’in bu ilk çocuğu Hz. İsmâil’dir. Verdiği sözden dolayı oğlunu kurbân etmek istemiş ve Allâh (c.c.) gökten bir koç indirerek oğlu yerine koçu kurbân etmesini istemiştir. Oğlu İsmâil’le birlikte Allâh (c.c.)’ın emriyle Kâbe’yi binâ etmiştir²⁶.

Hız. İbrâhîm peygâamber, sofrasında misâfir olmadığı zamân yemek yemezmiş. Misâfir olunca da her şey bereketlenir ve bollaşmış. Bu nedenle onun adı bereket ile anılır (Halil İbrâhîm bereketi veyâ sofrası). İlk defâ, sakal, Hz. İbrâhîm peygâamberde ağarmıştır. Daha önce sakal ağarmazmış. Peygâamberimiz onun hakkında “Atalarımın bana en çok benzeyen O’dur.” Buyurmuştur. Hz. İbrâhîm’in lakabı Hanîf idi. Yüz yirmi yaşında kendisini sünnet ettirmiştir. Yüz yetmiş beş yaşında vefât etmiştir²⁷.

²³ . İbrâhîm: Öyleyse, dedi, Allâh’ı bırakıp da, size hiçbir fayda ve zarar vermeyen bir şeye hâla tapacak mısınız? Size de, Allâh’ı bırakıp tapmakta olduğunuz şeylere de yuh olsun! Siz akıllanmaz mısınız? (Enbiya / 66-67)

²⁴ PALA, *Divân Şiiri Sözlüğü*, s.225

²⁵ . (Oradan kurtulan İbrâhîm:) "Ben Rabbime gidiyorum. O bana doğru yolu gösterecek". O : "Rabbim! Bana sâlihlerden olacak bir evlat ver", dedi. İşte o zamân biz onu uslu bir oğul ile müjdeledik. (Saffaf / 99-101)

²⁶ Bir zamânlar İbrâhîm, İsmail ile berâber Beytullah’ın temellerini yükseltiyor (şöyle diyorlardı:) Ey Rabbimiz! Bizden bunu kabul buyur; şüphesiz sen işitensin, bilensin. (Bakarâ / 127)

²⁷ PALA, *Divân Şiiri Sözlüğü*, s.226

Eserde Hz. İsmûîl peygâmbenin doğumunu örneklendirmek ve şefaata dilemek maksadıyla Hz. İbrâhîm zikredilir.

“...toğuz ay on gün geçincek hamil kim zâhir oldı Benî-İsrâ’îl işidüb ta‘accüb kıldı aytdılar kınkı kız yâ hâtun kim hâmile oldı andan ‘âkıbet toğrı oğlan vücûda gelüb dağı peygâmbere olub aña Hâkdan celle ve ‘alâ nübüvvet geldi nitekim İbrâhîm hâtunı ‘acüzeyiken hâmile olub İshâk peygâmbere toğırdı dağı Zekerriyâ ‘avratı Yağyâyı toğuruncak ele getürdi...”

9. Hz. İdris (a.s.) :

Hz. İdris peygâmbere, Şît peygâmbere sonra gelmiştir. Kendisine 30 sahife ilâhî emir gönderilmiştir. Cebrâîl ilk defâ ona vahy getirmiştir. Hz. İdris peygâmbere yeryüzünde ilk defâ tıp ve nücûm bilgisini yayan kişî olduğuna inanılır. Eski Mısırlılar bu bilgilerle çok uğraşmışlardır²⁸.

Gelen âyetleri kendi eliyle yazıp Hz. Âdem (a.s.)’dan sonra eli ilk kalem tutan ve yazı yazan Hz. İdris (a.s.) olmuştur. Ve dünyâda ilk elbise diken de yine Hz. İdris (a.s.)’dir. Gerek yazıcılık, gerek terzilik sanatı ondan kaldı. Onun zamânından önce halk, post giyerlerdi. Koyun yününü keçe gibi yaparlar, sırtlarına giyinirlerdi. Hz. İdris (a.s.) terziliği icat edince halk da hayvan postunu ve keçeyi sırtlarından attılar. Kaftan, gömlek ve don giymeğe başladılar. Hz. İdris (a.s.)’ın eli çok tezdi. Herkese kaftanı ve gömleği o dikerdi. Bu kadar iş arasında da Hak Teâlâ’ya ibâdet ederdi²⁹. Kur’ân’da iki âyette kendisinden bahsedilir: “*Kitapta İdris’i de an. Hakikaten o, pek doğru bir insan, bir peygâmbere. Onu üstün bir makâma yücelttik.*” (Meryem/ 56-57)

Hz. İdris peygâmbere göğe yükseltildiğine telmihte bulunularak teşbih unsuru olarak ve mağfiret dilemek için ismi zikredilir:

²⁸ PALA, s.227

²⁹ Taberî, c.1, s. 117

“...ben Sām-süvār ölmüşem ki rûhum pervâz urub felegi çıķub gelmişem didi lîkin yine dönüb cebesin cevşenin görüb ta‘accüb iderdi kim ölsem cānumla bile gitmez diyü yāhūd yarağum bile benümle felege yetmezdi var ise İdrîs bigi bir melek beni götürdi felege bu basduğum yirle yitürdi veyāhūd düşmāndur diyüb gözlerin yumdı bu hayālî bâıldur diyü cānına meded umdı...” (c.6 / v.4a)

10. Hz. İsâ (a.s.) :

İsrâiloğulları’nın son peygâamberidir. Kendisine İncil indirilmiştir. Hz. İsâ Peygâamber bir mu’cize olarak Meryem’den babasız olarak doğdu. Hz. İsâ, Cebrâil’in üflediği rûhtur³⁰. Bu nedenle neye dokunsa ona can verir, ölüleri diriltir. Körlerin gözünü açmak, çamurdan kuşlar yapıp can vererek uçurmak, bebekken konuşmak, su üstünde yürümek gibi mu’cizeler göstermiştir. 30 yaşında kendisine peygâamberlik verilmiştir. 3 yıl müddetle halkı Allâh (c.c.) yoluna çağırırsa da ancak. On iki kişi kendisine inanmıştır. Bu on iki kişiye “havârî” denir. Yahudiler onu öldürmeye kalkışınca havârîlerden biri onlara yardım etti. Hz. İsâ Peygâamber bir eve gizlenmişti. Bulup bir tepeye çıkardılar çarmıha germek istediler. İsrâiloğulları’nın gözüne onu şikâyet eden kişi Hz. İsâ sûretinde göründü. Hz. İsâ melekler tarafından dördüncü kat göğe kaldırıldı. Rivâyete göre Hz. İsâ’nın üzerinde dünyâ eşyası olarak bir tas, bir tarak ve bir iğne varmış. Birinin eliyle su içtiğini, bir başkasının da parmaklarıyla sakalını taradığını görünce tası ve tarağı bırakmış. Göğe çıkarıldığı zamân üstünde dünyâ nimeti olarak yalnızca bu iğne bulunmuş ve bu yüzden sorguya çekilmiştir. Onun için de dördüncü kattan ileri geçememiştir. “Mesih” lakâbıyla bilinir ve kendisine Rûhu’l-Kudüs denir.

³⁰ “Meryem: Bana bir insan eli değmediği, iffetsiz de olmadığım halde benim nasıl çocuğum olabilir? dedi. Melek: Öyledir, dedi; (zira) Rabbin buyurdu ki: Bu bana kolaydır. Çünkü biz, onu insanlara bir delil ve kendimizden bir rahmet kılacağız. Bu, hüküm ve karara bağlanmış (ezelde olup bitmiş) bir iş idi.” (Meryem / 20-21)

İncelediğimiz ciltlerde Firdevsî, şefaata dilemek için Hz. İsa'yı zikreder:

Şuhf-i Tevrâtile Mûsâ haqqıçün
Naḥl-i Meryem nefh-i 'İsâ haqqıçün (c.6 / v.16a)

11. Hz. İshâk (a.s.) :

Hz. İbrâhîm peygâmbere ikinci oğlu olan peygâmbere. Hz. İshâk, doğmadan önce babası Hz. İbrâhîm müjdelendiştir³¹. Annesi Sârâ'dır. Onu, ihtiyarladığında bir mu'cize olarak doğurmuştur, Hz. İbrâhîm peygâmbere vefâtından sonra yerine Hz. İshâk geçmiştir. Hz. İshâk peygâmbere Ays ve Ya'kûp adlı iki çocuğu vardı. Ya'kûp daha sonra babasının yerine geçip peygâmbere oldu. Hz. İshâk Peygâmbere Kenan (Filistin) civarında ömür sürdü. Soyundan birçok peygâmbere gelmiştir. 160 yıl ömür sürdü. Vefâtından sonra babasının yanına defnedildi³².

Eserde Hz. İsmûîl nebînin doğumu hâdisesi anlatılırken Hz. İshâk peygâmbere adı geçer:

“...Ḥaḫdan celle ve 'alâ nübüvvet geldi nitekim İbrâhîm ḥātunı 'acüzeyiken ḥâmile olup İshâk peygâmbere toğırdı daḫı Zekerriyâ 'avratı Yaḫyâ'yı toğuruncak ele getürdi 'Aleyhimü's-selâm pes ḫavm-i Benî-İsrâ'îl ol ḥātunı bir zâhidüñ evinde emânet ḫoḫılar kim nâ-gâḫ ḫız toğıra daḫı erkege degşüre...” (c.6 / v.14a)

12. Hz. İsmûîl (Şemuyel-Sâmuell) (a.s.) :

³¹ “ O esnâda hanımı ayakta idi ve (bu sözleri duyunca) güldü. Ona da İshâk 'ı, İshâk 'ın ardından da Ya'kûb'u müjdeledik.” (Hud / 71)

³² PALA, s.235-236

Hız. Dâvûd (a.s.) peygâmbenden önce İsrâiloğulları'na gelen peygâmberdir. Amâlika kavminin zulmü hudûdu aşınca İsrâiloğulları Allâh (c.c.)'a yalvardı. Duâları kabûl edildi. Bir bilgin kişi vardı ki onun adı İyl³³ idi. İsrâiloğulları ona:

“ ‘Ey İyl Peygâmbelik sıptımı (oğullarımı) ara. Hiç gebe olan kadın var mıdır, yok mudur gör!’” dediler. O da araştırdı. O vakitlerde nebi soyu Lâvî soyundaydı. Ve saltanat Yahûda soyundaydı. Bu bey İyl kalktı, Lâvî sıptımı aradı. Lâvî soyundan bir kadının gebe olduğunu gördü. Onu gözettiler. Çocuk doğurmasını beklediler. O da günü gelince bir erkek çocuk doğurdu. Adını İşmoil koydular, İyl onu aldı. Besledi, büyüttü. Ona Tevrât'ı öğretti. O da büyüüp kırk yaşına erdi. Allâhu Teâlâ İşmoil'e peygâmbelik verdi. O zamânda Yuhanna oğlu Nevfel, İsrâiloğulları'nın içinde Bey'di. Bir gün İşmoil ile İyl bir evde uyuyorlardı. Cebrâil (a.s.) geldi, İşmoil'i çağırıldı³⁴. Vakta ki sabah oldu. İşmoil olayı İyl'e bildirdi. O ise Allâhu Teâlâ tarafından peygâmberliğin kendisine verileceğini umardı. Bu haberi alınca İşmoil'in peygâmbere olacağını anladı. İşmoil'in peygâmbere oluşundan³⁵ üç gün geçince İkrun öldü. İsrâiloğulları beysiz kaldılar. İşmoil'e geldiler. İşmoil (a.s.) İsrâiloğulları'na duâ etti. Allâhu Teâlâ da ona o beyin kim olacağını vahy eyledi³⁶. Allâh (c.c.) âyetinde İşmoil'e (a.s.) vahyin de Tâlût'u bey seçtiğini bildirdi³⁷.

Hız. İşmûil'in peygâmbere oluşu, Tâlût'u tesbît edişi, İsrâiloğulları'nın Hız. İşmûil peygâmbere i'tirâzları ve soyundan dolayı Tâlût'u kabullenmemeleri, Tâbût'u

³³ Tevrât'ta Eli şeklinde, incelediğimiz yazmada ise “İlya” olarak zikredilir.

³⁴ I RAB yine, "Sâmuël !" diye seslendi. Sâmuël kalkıp Eli'ye gitti ve, "İşte, buradayım, beni çağır" dedi. Eli, "Çağırmadım, oğlum" diye karşılık verdi, "Dön yat." (SÂMUEL- Sa.3: 6)

³⁵ Sâmuël 'in RAB'bin bir peygâmbere olarak onaylandığını Dan'dan Beer-Şeva'ya kadar bütün İsrâil anladı. (SÂMUEL Sa.3: 20)

³⁶ Taberî, s.490

³⁷ Peygâmbere onlara: Bilin ki Allâh, Tâlût'u size hükümdâr olarak gönderdi dedi. Bunun üzerine: Biz, hükümdârlığa daha lâyük olduğumuz halde, kendisine servet ve zenginlik yönünden geniş imkânlar verilmemişken o bize nasıl hükümdâr olur? dediler. "Allâh sizin üzerinize onu seçti, ilimde ve bedende ona üstünlük verdi. Allâh mülkünü dilediğine verir. Allâh her şeyi ihata eden ve her şeyi bilendir" dedi. (Bakarâ /247)

Sonra Sâmuël yağ kabını alıp yağı Saul'un başına döktü. Onu öpüp şöyle dedi: "RAB seni kendi halkına önder olarak meshetti. (SÂMUEL : 1.Sa.10: 1)

geri almak için Tâlût ve Câlût'un savaşları eserin incelediğimiz ciltlerinde uzun uzun anlatılır:

“...Tâlût henüz gitmedin İşmü’îl’ün kenârından kâlkub taşra evine ‘azm itmedin ol dühn-i kudsî kapuğı içinde cûşa gelüb kaynadı İşmü’îl nebî şadâsın güş idicek ta‘accüb kılub yüregi oynadı tãrfetü’l-‘ayn içinde yerinden defî‘ tãrdı ol yağ eline aldı dağı Tâlût’uñ başına sürdi aşãğa tãmlayub ağmadı sürilen yirden ğayrı yere sızub çıkmadı andan şoñra ol ‘aşãyı Tâlût’uñ kãmetine ölçdi ol dağı rãst geldi buğur İşmü’îl nebî ‘a.s. be-ğāyet şād olub Hãkka secde-yi şükr kıldı dağı dönüb Tâlût’a didi kim iy fağır bu ğün ol demdür kim başuña devlet kuşı toğubdurur...” (c.6 / v.32b-33a)

Eserde Hz. Dāvūd (a.s.) peygãberin seçilmesi ve peygãberliđinin ilan edilmesi de yer almaktadır:

“...andan İşmü’îl peygãber ‘aleyhi’s-selãm ve ol resül-i rehber dağı Kudüs mescidine vardı ‘ibãdete yüz sürdi bunuñ üzerine iki ay geçdüken şoñra bir ğün Tãvus-ı Kudsî gelüb selãm virüb didi kim yã nebiyyallãh Hãk Te‘ãlã saña selãm virdi dağı andan şoñra şölye buyurdı kim vađt oldu kim bizden yaña sefer dãrü’l-fenãdan dãrü’l-beğāya ğüzer kıla imdi anuñ yerine Dāvūd peygãber ğalife ve server olucağdur Benî-İsrã’îl kavmine ğükm kılacağdur gerekdür kim kendüñüñ yerine Dāvūd veliahd sekîne ve Mūsã ‘aşãsın ve Yüşa‘ ‘ilmin aña virmek cehd eylesün didi dağı peyk-i celil ve melik-i Cebra’îl ‘aleyhi’s-selãm ‘arşa ‘urüc itdi gitdi...” (c.7 / v.13a)

13. Hz. Lokmân (a.s.) :

Hz. Lokmân hakkında Hristiyan ve Mûseviler arasında yaygın inanışlar vardır. İslãmi rivãyetlere ğöre Hz. İbrãhîm Peygãber soyundan, Hz. Eyyüb Peygãberin

kız kardeşinin ya da halasının oğlu olan Hz. Lokmân ünlü bir bilge olarak tanınır. Bâzılarına göreyse Habeşli bir köledir. Eski Araplar arasında da ünlü olan Lokmân'ın bir peygâmbere veyâ nebî olduğu hakkında tefsirler ve âyetler³⁸ vardır. Ancak çoğunluk, onun “Sâlih bir Kul” olduğunu kabûl eder. Anlatılanlara göre o hikmet ve hekimliğin pîri ve sembolü olarak bilinir.

Hakkında birçok kıssa bulunan Hz. Lokmân'la alakalı, Taberî'den bir kıssayı özetleyecek olursak şöyledir:

Kılık değiştirmiş vaziyette bir şehirde dolaşırken oğluyla berâber Hz. Lokmân tutuklanır ve Bey tarafından bir kuyuya atılır. Kuyuya indirilmeden önce de bir ceylan derisine bir şeyler yazarak koynuna koyar. Hz. Lokmân ve oğlu kuyuda unutulur, oğlu bir yıl sonra ölür. Hz. Lokmân da diktiği bâdem meyvelerini yiyerek yaşar. Birkaç yıl sonra da uykuya dalar. Aradan yüz yıl geçer. Bey'in de vefâtıyla şehre yeni bir Bey tâyin edilir. Yeni Bey'in boğazındaki yara tedâvi edilemez ve halk da “Lokmân olsaydı tedâvi ederdi.” Der. Bunun üzerine Hz. Lokmân'ı hatırlarlar ve çıkarmak istediklerinde ceylan derisindeki yazıyı görürler ki şöyle yazmaktadır:

“ Ey Bey sen bilmiş ol. Ben bu kuyuda yüz yıl kalacağım. Senin boğazın da bir zahmet meydana gelecektir. Benden başka kimse onu iyileştiremez. Eğer beni buradan çıkarmak dersen, bu kuyunun üstüne bir çadır kurun. Ve kuyuyu pamukla doldurun. Kırk gün boyunca her gün bir nice koyun başı pişirin. Zenbille kuyunun aşağısına indirin. Tâ ki ben onun kokusu ile kendime geleyim, o delikten dışarı çıkayım, pamuğun üstüne varayım, sonra ağır ağır pamuğu kaldırın ta ki ben üstüne çıkayım. Ondan sonra bir hamama kızdırın. Beni üç gün orada bir atkıya sarın. Hafifçe örtün. O hamama iletin. Filan filan yağ ile falan yağı üstüme sürün. Tamam kendime geleyim. O zamân senin urunu ilaçlayayım!”

Eserimizin meclislerinin çoğu Hz. Lokmân'ın ismiyle başlar ve Firdevsî Süleymân-nâme'nin asıl yazarının Hz. Lokmân olduğunu zikreder.

³⁸Kur'an'da geçen Lokmân sûresi Mekke'de nâzil olmuştur. 27, 28 ve 29. âyetlerinin Medîne'de nâzil olduğu da rivâyet edilmiştir. 34 (otuz dört) âyettir. Hz. Lokmân 'ın kıssasını anlattığı için bu adı almıştır.

“...Loqmān Ḥakīm ibn-i ‘Ad ol ḥakīm ol ḥakīm-i kāmīl üstād ḳavlınce bu kitāb-ı Süleymān-nāmeyi Süryānī dilince taṣnīf ḳılıpdur. Ba‘dehu Eflāṭun-ı Yunanī kim ekmel-i kümelā efḍal-i ḥükemā a‘lem-i ‘ulemā bu Süleymān-nāmeyi Yunan dilince lisān-ı Süryāniden terceme idüb te‘lif ḳılıpdur...” (c.6 / v.2a)

14. Hz. Lût (a.s.) :

Hz. Lût peygâmbere, Hz. İbrâhîm peygâmbere zamânında yaşamış olup onun şeriatıyla amel edermiş. Hz. İbrâhîm peygâmbere kardeşinin oğludur. Hz. Lût peygâmbere gönderildiği kavim genç erkeklerle münâsebette bulunmuş. Hz. Lût, onları irşâd etmek isteyip bu huydan vazgeçmelerini söylediyse de dinlememişler. Bunlar Sodom ve Gomora halkı olup her türlü kötülüğü yaparlarmış. Allâh (c.c.) onları cezâlandırmak için önce, içlerinde Cebrâil’in de bulunduğu üç meleği gâyet güzel delikanlılar kılığında Hz. Lût peygâmbere konuk gönderdi. Halk meleklerle dokunmak istediler³⁹. Melekler ise Hz. Lût’a kendisine inananlarla birlikte şehirden gitmelerini söylediler⁴⁰. Hz. Lût aralarından çekilince şehirlerini gökyüzüne kadar kaldırıp baş aşağı attılar⁴¹. Hz. Lût’un karısı da onlardandı. Onun yanında giderken gökten düşen taşlardan birisi başına isâbet etti ve öldü. Sonra şehirlerinin yerinde acı ve tuzlu bir su çıkmıştır ki Filistin’deki Lût gölü bu göldür⁴².

Eserde Firdevsî kendi kurtuluşunu Allâh (c.c.)’tan niyâz ederken Hz. Lût peygâmbere de aracı kılar:

³⁹ “Lût ‘un kavmi, koşarak onun yanına geldiler. Daha önce de o kötü işleri yapmaktaydılar. (Lût): "Ey kavmim! İşte şunlar kızlarıdır (onlarla evlenin); sizin için onlar daha temizdir. Allâh'tan korkun ve mîsâfirlerimin önünde beni rezil etmeyin! İçinizde akli başında bir adam yok mu!" dedi.” (Hûd / 78)

⁴⁰ “(Melekler) dediler ki: Ey Lût ! Biz Rabbinin elçileriyiz. Onlar sana asla dokunamazlar. Sen gecenin bir kısmında ailenle (yola çıkıp) yürü. Karından başka sizden hiçbirini geride kalmayın. Çünkü onlara gelecek olan (azap) şüphesiz ona da İsbet edecektir. Onlara vâdolunan (helâk) zamânı, sabah vaktidir. Sabah yakın değil mi?” (Hûd / 81)

⁴¹ “Biz de üstlerine taş (yağdıran bir fırtına) gönderdik. Ancak Lût ailesini seher vakti kurtardık” (Kamer / 34)

⁴² PALA, s.291

‘ Ādem ü Nūḥ-ı Necī’nün ‘ izzeti
Ol Ḥalīl’uñ ḥaḫḫı Lūṭ’uñ ḥürmeti (c.6 / v.4b)

15. Hz. Mûsâ (a.s.) :

Hz. Mûsâ, Allâhu Teâlâ'nın, dört büyük kitaptan biri olan Tevrât'ı verdiği ve yeryüzünde dînini tebliğ edip hâkim kılmak için gönderdiği ulu'l-azm peygâamberlerden biridir. Hz. İbrâhîm'in soyundan olup, İsrâiloğulları'nın akidelerini ıslâh etmek ve onları Allâhu Teâlâ'nın dilediği nizâma kavuşturmakla görevlendirilmişti⁴³. Tûr-ı Sînâ'da Allâh (c.c.) ile konuşmasından dolayı Hz. Mûsâ peygâmbere Kelimullâh da denir⁴⁴.

Hz. Mûsâ'nın babası, İmrân'dır. Onun babası Yahser, onun da babası Kahes'dir. Sonra Lâvî ve babası Hz. Ya'kûb. Bu silsile ile nesebi Hz. Ya'kûb (a.s.)'a ulaşır ki, onun babası Hz. İshâk, onun da babası Hz. İbrâhîm (a.s.)'dir.

Hz. Mûsâ peygâamber doğduğu sıralarda bir kâhin, Firavun'a haber vermiş ve İsrâiloğulları'ndan bir çocuk doğacak ve senin devletinin yıkılmasına sebep olacak” demişti, Firavun, bundan ürküp İsrâiloğulları'ndan doğan erkek çocukları öldürtmeye başladı. Bu sırada İmrân adındaki şahsın soyunda Hz. Mûsâ dünyâya geldi. Annesi, oğlunun öldürülmesini önlemek gâyesiyle onu bir sandık içine koyup Nil nehrine bıraktı. Sandık Nil'de akıp giderken Firavun'un karısı Asiye onu tuttu. Hz. Mûsâ'yı görünce onu sevdi ve öldürmesine mâni olmak için sakladı. Ona süt anaları tutarak sarayda büyüttü. Hz. Mûsâ büyüdüktan sonra bir gün Mısır'da gezerken kaza neticesi bir Kıptî'yi öldürdü, Firavun'un gazâbından korkup Mısır'dan kaçtı ve Medyen'e gitti.

⁴³ Ahmet Kalkan, *Ansiklopedik Kur'an kavramları ve güncel yansımaları*, Dâvûd Emre Yay., İstanbul 201, c.8, s. 76

⁴⁴ PALA, *Dîvân Şiiri Sözlüğü*, s.266

Hız. Mûsâ'nın yanında gördüğümüz Hz. Hârûn (a.s.), onun kardeşidir.. Allâhu Teâlâ, Hz. Mûsa'yı Firavun'a îmâna dâvet için gönderdiğinde, Hz. Hârûn'u da ona yardımcı olarak seçmiş ve görevlendirmişti. Hz. Mûsa Allâhu Teâlâ'ya şöyle duâ ederek, kardeşi Hz. Hârûn'u kendisine yardımcı istemişti: "*Bir de bana ehlimden bir vezîr (yardımcı) ver. Kardeşim Hârûn'u (ver)*" (Tâhâ / 29-30) Allâh (c.c.) bu kardeş peygâmbere şu emri verdi: "*Firavun'a gidin! Doğrusu o tuğyan etmiş/azmıştır.*" (Tâhâ / 43)

Mısır'a varınca Firavun'u hak dîne dâvet etti. Firavun'un dâvete icabet etmemesi üzerine zamân tâyin ederek bütün İsrâiloğulları ile haberleşti ve geceleyin onları Mısır'dan çıkardı, Süveyş denizi kenarına götürdü. Firavun bunu duyunca askerleriyle peşine düştü. Hz. Mûsâ âsâsıyla denize vurdu ve deniz yarıldı, on iki yol açıldı. On iki kabîlenin her biri bir yoldan gitti. Firavun da askerleriyle onları izledi. İsrâiloğulları geçip kurtulduktan sonra deniz tekrar kapandı ve Firavun ile askerleri boğuldu⁴⁵.

Hız. Mûsâ ve onun küfür ve şirkle mücâdelesini Kur'ân-ı Kerîm'de, özellikle A'râf, Tâhâ ve Kasas sûrelerinde olmak üzere birçok sûrede uzun uzun anlatılmaktadır. Hz. Mûsâ ismi Kur'ân'da 136 yerde geçmektedir. Hz. Mûsâ, Kur'ân'da en çok zikri geçen peygâmberdir⁴⁶. Tevrât'ta ise 698 yerde ismi geçmektedir.

İncelediğimiz ciltlerde Hz. Mûsâ aleyhisselâmın kıssaları geçmez ancak metnin birçok yerinde onun hükümleriyle hareket edildiği, hükümlerinin bırakıldığı için İsrâiloğulları'nın gazâba uğradığı bahsi vardır:

"...Buğur İşmü'îl nebî anla didi kim tâ Mûsâ'dan Âdem-i şaffî'den Nûh'dan İdrîs'den 'aleyhi's-selâm İbrâhîm Ya'kûb ile Mûsâ Yûşâ' ve Hırkıl-kebîrden Elsâs'dan Elyasâ'dan bu deme gelince bu Tâbût mürsel peygâmbere ellerinde

⁴⁵ PALA, *Dîvân Şiiri Sözlüğü*, s.334

⁴⁶ Kalkan, *Ansiklopedik Kur'an kavramları*, c.8, s. 76

olurdu ve ol cihetden Huzānuñ ‘ināyetiyle ve Tābūt’un berekātiyle kāfirlere sünnī gāyet gelürdi...” (c.6 / 23a)

Allāh (c.c.)’in sonsuz gücünü ve istediğini yapacağını anlatmak için de teşbih unsuru olarak zikredilir.

“...ol Reh-nümānuñ pādişāhlık yaraşur ki cihān-pādişāh ya‘ni kime dilerse virür ve kimden dilerse yine alur gāh Fir‘avn-ı la‘īni server-i serīr-i melik-i Mışr idüb Mūsī-i Kelīm’i külbe-i aḫzān-ı gurbetde mübtelā idüb ve gāh gene ol mel‘ūnı ḳahr deñizinde ğarḳ idüb Mūsā ‘aleyhi’s-selāmı memleketine pādişāh ider gāh Yūsuf-i Şiddīḳı ḫased ḳāhına ve belā zindānına giriftār ider ve gāh gine çıkarub Mışr tahtında sulṫān ve ‘azīz ü nām-dār ider...”

16. Hz. Muhammed Mustafâ (a.s.) :

İslâm peygâberidir. Hz. Muhammed (s.a.s.), milâdî 571 senesinde, Rûmî aylardan nisan ayı içerisinde, kamerî Rebiülevvel ayının on ikinci pazartesi gecesi sabaha doğru dünyâya gelmiş; o gece gün doğmadan âlem nûr ile dolmuştur.

Peygâberimiz henüz dünyâyı teşrîf etmeden babası Abdullâh vefât etmiş, Hz. peygâber altı yaşına gelince annesi de vefât etmiştir. Hz. Muhammed (s.a.s.)’e dedesi Abdulmuttalib bakmıştır. Dedesinin ölümünden sonra amcası Ebû Tâlib O’nu yanına almış, O’nun yetişmesine büyük bir özen göstermiştir. Amcası Ebû Tâlib’in yanında ticâret ile iştigâl ettiği sıralarda Hz. Hatice ile evlenmiştir.

Resûlü Ekrem efendimize kırk yaşlarında nübüvvet, kırk üç yaşlarında da risâlet gelmiştir. Yüzlerce mu‘cize göstermiş, birçok savaşa en önde katılmış ve Cahiliyye fertlerinden, dünyânın en medenî Sahâbelerini yetiştirmiştir. Tebliğ başladıktan sonra Kureyşler tarafından baskı ve eziyete mâruz kalmış, Mekke şehri’nden Medîne’ye 622 yılında hicret etmek zorunda kalmıştır. Bu yolculukta ona

Hiz. Ebu Bekir eşlik etmiştir. Hicretinden sonra Medîne'de güçlenen ve çoğalan müslümanlar, müşriklerle yedi savaşa girişmişlerdir. Bunlardan sonra Mekke fethedilmiş İslâmiyet büyük bir hızla bütün Arabistan'da yayılmaya başlamıştır.

O, hayâtında bir defâ olsun yalan söylemediği ve vaadinden dönmediği için düşmânları tarafından dahi "Emîn" sıfatı ile anılmıştır.

O, hayâtında bir defâ olsun kalp kıran bir söz veyâ davranışın sâhibi olmamıştır.

O'nun ahlâkı ilâhî ahlâk olan Kur'ân ahlâkı idi. Cenâb-ı Hak O'na: "Sen yüce bir ahlâk üzerindesin." Buyurmuştu. (Kalem / 4).

Allâh (c.c.)'ın kendisine verdiği peygâamberlik vazîfesini hakkıyla ifâ eyledikten sonra, hicretin on birinci yılı, Rebiülevvel ayının 12'sinde (m. 632) Pazartesi günü güneşin zevâilinden sonra ve gurubdan önce irtihâl etmişlerdir.

İncelediğimiz ciltlerde geçen manzum mensur meclislerin ve şiirlerin sonunda Firdevsî Peygâamber Efendimizin ismini anmış ve salavat verilmesini istemiştir. Bir mu'cizesine telmihte bulunduğu kısmını ise örnek olarak zikredeceğiz:

"...bigi Câlût'uñ çerîsi şağışınca tâ andan her pâresi bir kişiye irişüb helâk yirini hâk eyledi nitekim ol server-i kâ'inât ve mefharü'l-mevcudât müctebâ ve muqtedâ Muhammed Muştafâ şallallâhu 'aleyhi ve sellem bir avuç toprak alub Bedr Gazâsında kâfirlerden yaña atdı Hâk Te'âlâ yeli ol toprağa havâle eyledi ol kâfirlerüñ dükelinüñ gözlerine toprak taldı anuñla münhezîm olub helâk oldı bunda dağı Hâk Te'âlâ Dâvüd'uñ Taşını ancılayın kıldı çün kim ol leşker-i ' Amâlika helâk olub qanlarından yiryüzi taldı Dâvüd dağı defi' varub Câlût'uñ başını kesdi..." (c.7 / c.11b-v.12a)

17. Hz. Nûh (a.s.) :

Hız. Nûh (a.s.), Allâhu Teâlâ'ya ibâdeti terk edip, tapınmak için kendilerine putlar edinen ve böylece yeryüzünde ilk defâ fesâda uğrayan bir kavmi tevhd akîdesine döndürmek için gönderilen peygâberdir. "Ulul-Azm" peygâberlerin ilki olan Hız. Nûh (a.s.)'un, kavmini tevhdde döndürmek için verdiği mücâdele, Kur'an-ı Kerîm'de uzunca zikredilmektedir⁴⁷. Hız. Nûh peygâber zamânında yaşanan tufan rivâyetlere göre milattan dört bin yıl önce Mezopotamya'da gerçekleşmiştir. Hız. Nûh, insanları Allâh (c.c.)'a inanmaya çağırılmış, ancak onlar çağrısını kabûl etmemişler ve bunun üzerine de Allâh (c.c.) ona bir gemi yapmasını emretmiştir. Bâzı rivâyetlere göreyse Hız. Nûh kavminden nefret ederek Allâh (c.c.)'tan yeryüzünde inanmayanları sağ bırakmamasını istemiş⁴⁸, sonra da Allâh (c.c.)'ın emriyle, gemisini dâvetini kabûl eden az sayıda insanla birlikte yapmaya başlamıştır⁴⁹. Kırk yıl süren çalışmalardan sonra gemi tamamlanmıştır.

Hız. Nûh'a gemiye her cins yaratıktan birer çift alması emredilmiş, kendisine inanan insanlarla birlikte yanına Hız. Âdem ile Havvâ'nın kemiklerim de alarak gemiye kadın ve erkek toplam seksen kişi binmişlerdir⁵⁰. Hız. Nûh'un çocuklarının annesi olan eşi, Kenan adındaki oğlula birlikte ona îmân etmemiş, sular yükselip gemi hareket edince de oğluna gemiye binmesini söylemiş, ama o "Ben dağlara çıkar, oralara sığınırım!" diyerek gemiye binmemiştir. Sâm, Hâm, Yâfes adlı oğulları gemiye binmiştir.

Tûfan günü göklerden sular boşaldığında yerden de yaşlı bir kadının evindeki tandırdan sular kaynamış ve her taraf sularla kaplanmıştır. Rivâyete göre tûfandan yalnızca Harem ve Orşelim korunmuştur. Tûfan sırasında Kâbe göklere çıkarılmış, Hacerül-Esved ise Cebrâil tarafından gök ile yer arasında korunmuştur. Bu tûfan Hız.

⁴⁷ KALKAN, c. 8, s.389

⁴⁸ "Nûh : "Rabbim! dedi, yeryüzünde kâfirlerden hiç kimseyi bırakma!" (Nûh / 26)

⁴⁹ "Nûh gemiyi yapıyor, kavminden ileri gelenler ise, yanına her uğradıkça onunla alay ediyorlardı. Dedi ki: "Eğer bizimle alay ediyorsanız, iyi bilin ki siz nasıl alay ediyorsanız biz de sizinle alay edeceğiz!" (Hud / 38)

⁵⁰ "Nihâyet emrimiz gelip de sular coşup yükselmeye başlayınca Nûh 'a dedik ki: "(Canlı çeşitlerinin) her birinden iki eş ile -(boğulacağına dâir) aleyhinde söz geçmiş olanlar dışında- aileni ve îmân edenleri gemiye yükle!" Zaten onunla berâber pek azı îmân etmişti." (Hud / 40)

Nûh'un gemisindekiler dışında sadece üç bin kişi kurtulmuştur. Hz. Nûh Kûfe'den gemiye binmiş, daha sonra gidip Mekke'de haremi tavaf etmiş, altı ay boyunca gemiyle dolaştıktan sonra yeryüzünü kaplayan sular dinmiş ve gemi Cudi dağına inmiştir. Hz. Nûh ve inanırlarının gemiden indikleri gün “aşura günüdür, gemideki herkes oruç tutup Allâh (c.c.)'a şükretmiştir. Hz. Nûh, tufandan sonra altmış yıl daha yaşamış ve insanların bulunmadığı boş dünyâyı oğulları arasında paylaşmıştır⁵¹. Ondan sonra insanlar Hz. Nûh'un üç oğlundan türedi. Onun için Hz. Nûh'a “İkinci Âdem” denilmiştir⁵²

Tevrât ve İncil'de de Hz. Nûh'tan bahsedilir. Tevrât'ta tûfan ayrıntılı şekilde anlatılır. İncelediğimiz ciltlerde manzum kısımlarda şefaât dilenirken Hz. Nûh peygâmbere bahsedilmiş

‘ Âdem ü Nûh-ı Necî'nün ‘ izzeti
Ol Hâlîl'ün hâkķı Lûṭ'ün hürmeti (c.6 / v.4b)

Ayrıca Hâfız'ın “ gam mehor ” redifli şiirine Firdevsî tarafından bir de nazire yazılmıştır:

Düşmenümden gam yimezem şehriyâr
Kim penâhum oldı Hâfız u Kird-gâr

Şuda gam yok Nûh oluncak keşt-i bân
İrilür maķşuda devlet olsa yâr (c.7 / v.31a)

18. Hz. Sâlih (a.s.) :

Hz. Sâlih (a.s.), Kur'ân-ı Kerîm'de adı geçen peygâmbere biridir. Semûd Kavmi'ne gönderilmiştir. Allâhu Teâlâ onu, önceki peygâmbere getirilmiş olduğu

⁵¹ YILDIRIM, s. 554-557

⁵² PALA, s. 361

tevhîd dîninden sapıp kendilerine ilâhlar edinen Semûd Kavmi'ni uyarmak için bu kavme peygâmbere olarak göndermiştir. Ancak Semûd Kavmi, öteki azgın kavimlerde olduğu gibi onu dinlememişler ve eziyet ederek, yanlarından kovmuşlardır.

Hz. Sâlih peygâmbere, kavmine pek çok mu'cizeler gösterdi. Bunlar içinde en büyüğü, bir kaya içinden gebe bir deve çıkarmasıdır⁵³. Deve hemen doğurmuştur. Hz. Sâlih peygâmbere halkına bu deveye iyi bakmalarını söylediği halde halk deveyi öldürmüştür⁵⁴. Semûd Kavmi'nin ileri gelenleri onunla alay ederek küçümsemeye çalışmış ve kendilerini tehdît ettiği azâbın gelmesini istemişlerdir⁵⁵. Onların isyanları haddi aşınca Allâh (c.c.), gökten şiddetli bir ses göndererek hepsini helâk etti. Yalnızca Hz. Sâlih ve ona inananlar kurtuldu. Bunun üzerine Allâhu Teâlâ, onları şiddetli bir şekilde cezâlandırarak yok etmiştir.

Hz. Sâlih (a.s.)'ın ve Semûd Kavmi'nin kıssası sonraki nesillere ibret olsun diye Kur'ân-ı Kerîm'de yer almıştır⁵⁶.

Eserde mağfîret dilemek için Firdevsî Hz. Sâlih peygâmbere ismini zikreder:

Âdem ü Nûh-ı Necî İdrîs çün
Hûd Şâlih ' izzeti Cercis için (c.7 / v.4b)

19. Hz. Süleymân (a.s.) :

⁵³ “Semûd kavmine de kardeşleri Sâlih 'i (gönderdik). Dedi ki: Ey kavmim! Allâh'a kulluk edin; sizin O'ndan başka tanrınız yoktur. Size Rabbinizden açık bir delil gelmiştir. O da, size bir mu'cize olarak Allâh'ın şu devesidir. Onu bırakın, Allâh'ın arzında yesin, (içsin); ona kötülük etmeyin; sonra sizi elem verici bir azap yakalar.” (Araf / 73)

⁵⁴ “Fakat Semûd kavmi o deveyi, ayaklarını keserek öldürdüler. Sâlih dedi ki: "Yurdunuzda üç gün daha yaşayın (sonra helâk olacaksınız)!" Bu söz, yalanlanamayan bir tehdît idi.” (Hud / 65)

⁵⁵ “Derken o dişi deveyi ayaklarını keserek öldürdüler ve Rablerinin emrinden dışarı çıktılar da: Ey Sâlih ! Eğer sen gerçekten peygâmbere idensen bizi tehdît ettiğin azabı bize getir, dediler.” (Araf / 77)

⁵⁶ KALKAN, s. 1086

“Süleymân” isminin aslı, İbrânîce olan Salomon’dur. Bu kelime, akl-ı selîm ve nâzik mânâlarına gelen “Selîm” ile eş anlamlıdır. Hz. Süleymân, kendisi gibi kral peygâmbere olan Hz. Dâvûd (a.s.)’un en küçük oğludur.

Hz. Süleymân’a Allâh (c.c.)’tan verilen bâzı lütuflar şunlardır:

1) Kuş Dilini Bilmesi: Ona bu mu’cize sâyesinde, kuşların hislerindeki münâsebetleri sezecek kadar derin ve uzaklardaki cüz’î şeylere nüfûz edecek kadar yüksek bir his ve idrâkle birlikte, aynı zamânda kuşların tabiatı olan “uçma”nın ilmi öğretilmişti⁵⁷.

2) Hz. Süleymân’ın Üç Duâsı: Hz. Peygâmbere’in bildirdiğine göre, Hz. Süleymân (a.s.) Beytü’l-Makdis’i yapıp bitirdiği zamân Allâh (c.c.)’tan: Allâh (c.c.)’ın hükmüne uygun hüküm; İnsanlar arasındaki dâvâ konusu problemlerde ve içtihadada dayanan husûslarda Allâh (c.c.)’ın kendisini doğruya ulaştırması, Kendisinden sonra hiçbir kimseye nasip olmayacak mülk ve saltanat; mescidine ibâdet niyetiyle girecek herkesin, anasından doğduğu gündeki gibi günâhlarından arınmasını dilemiş⁵⁸ ve bu dilekleri kabûl edilmiştir.

3) Rüzgârın Emrine Verilmesi⁵⁹:

4) Hz. Süleymân’ın emrine verilen “Aynü’l-Kıtr”⁶⁰: Müfessirler Aynü’l-Kıtr’ın erimiş bakır madeni olduğunu savunurlar. Bu sâyede Hz. Süleymân kendisine ve ordusuna gerekli olan teçhizatı kolayca yapmıştır⁶¹.

Rivâyetlere göre üzerinde İsm-i Â’zam yazılı bir mühürlü yüzüğü varmış. Bu yüzüğün taşı kibrît-i ahmer⁶²den olup bütün vahşi hayvanlar ve kuşlar bu yüzük

⁵⁷ “Süleymân Dâvûd’a vâris oldu ve dedi ki: Ey insanlar! Bize kuş dili öğretildi ve bize her şeyden (nasip) verildi. Doğrusu bu apaçık bir lütuftur.”(Neml / 16)

⁵⁸ “Süleymân : Rabbim! Beni bağışla; bana, benden sonra kimsenin ulaşamayacağı bir hükümlürlük ver. Şüphesiz sen, dâimâ bağışta bulunursun, dedi.” (Sad / 35)

⁵⁹ “Süleymân ’ın emrine de kasırğa (gibi esen) rüzgârı verdik; onun emriyle içinde bereketler yarattığımız yere doğru eserdi. Biz herşeyi biliriz.” (Enbiya / 81)

⁶⁰ “Sabah gidişi bir aylık mesafe, akşam dönüşü yine bir aylık mesafe olan rüzgârı da Süleymân 'a (onun emrine) verdik ve onun için erimiş bakırı kaynağından sel gibi akıttık. Rabbinin izniyle cinlerden bir kısmı, onun önünde çalışırdı. Onlardan kim emrimizden sapsa, ona alevli azabı tattırırdık.” (Sebe / 12)

⁶¹ KALKAN, c. 9, s. 363-397

⁶² kırmızı kükürt; simya ilminde toprağı altın yapmaya yarayan müessir madde

sâyesinde ona boyun eğmişlerdir. Hz. Süleymân peygâamber yüzüğü yalnızca abdesthâneye giderken çıkarır ve Âsaf adlı vezîrine veyâ hanımına emanet edermiş. Yine bir gün bu yüzüğü hanımına emanet etmiş. Hz. Süleymân peygâamber dışardayken bir cin onun kılığına girip hanımından yüzüğü almış. Biraz sonra gelip mührü isteyen Hz. Süleymân'ı sahtekârlıkla suçlamışlar ve saraydan çıkarmışlar.

Yüzüğü alan dev ise onun yerine geçip icraata başlamış. Bu arada Hz. Süleymân gidip bir sâhil kasabasında çalışmaya başlamış. Dev ise yüzük Hz. Süleymân'ın eline bir kere daha geçmesin diye denize atmış. Günlerden birinde Hz. Süleymân bir balıkçının tuttuğu balıkları taşımış. Balıkçı da hizmetine karşılık ona para yerine irice bir balık vermiş. Hz. Süleymân akşam, balığı yemek için karnını yarınca kendi yüzüğünü görmüş ve yüzüğüyle hükmetmeye devâm etmiştir⁶³.

Beytü'l-Makdis⁶⁴'in yapımı sırasında Hz. Süleymân inşaat alanında iki ay bulunmuş ve sürekli ibâdetle meşgûl olmuştur. Ölümünden cinlerin haberi olmamasını Allâh (c.c.)'tan isteyerek duâ etmiş ve bir gün âsâsına dayanmış ayakta dururken ölmüş, ölümünden hiç kimsenin haberi olmamış, o ayakta öyle dururken mescidin yapımı da tamamlanmış, kimse yanına izinsiz yaklaşmamış, âsâsını ağaçkurtları kemirince dengesini kaybedip yere düştüğünde onun ayakta öldüğü anlaşılmıştır⁶⁵.

Karınca ile konuşabilen⁶⁶, emrindeki cinlere dalgıçlıktan inşaaata kadar çok farklı alanlarda iş yaptırabilen⁶⁷, güzel atların sâhibi olan ve Sebe melikesi Belkıs'ı halkıyla berâber hak dîne dâvet edip muvaffak olabilen bir peygâamberdi.

⁶³ PALA, s. 412

⁶⁴ Mescid-i Aksa'nın diğer adıdır. Kudüs'te Hz. Süleymân tarafından yaptırılan caminin yerine yapılan ve Müslümanların ilk kiblesi olan camiye denilir.

⁶⁵ "Süleymân 'ın ölümüne hükmettiğimiz zamân, onun öldüğünü, ancak değneğini yiyen bir ağaç kurdu gösterdi. (Sonunda yere) yıkılınca anlaşıldı ki cinler gaybı bilselerdi, o küçük düşürücü azap içinde kalmazlardı." (Sebe / 14)

⁶⁶ "Nihâyet Karınca vâdisine geldikleri zamân, bir karınca: Ey karınca! Yuvalarınıza girin; Süleymân ve ordusu farkına varmadan sizi ezmesin! dedi." (Neml / 18)

⁶⁷ "Onlar Süleymân 'a kalelerden, heykellerden, havuzlar kadar (geniş) leğenlerden, sabit kazanlardan ne dilerse yaparlardı. Ey Dâvûd ailesi! Şükredin. Kullarımdan şükreden azdır!" (Sebe / 13)

Ona hizmette bulunan Hüdhüd adlı kuş kaybolduğunda Hz. Süleymân (a.s.) sinirlenir. Kuş geri geldiğinde ise Sebe ülkesine gidip kendisi gibi bir kuşla konuştuğunu, ülkenin Belkıs adlı melike tarafından yönetildiğini ve güneşe taptıklarını anlatır. Hz. Süleymân (a.s.) Belkıs'ı Hüdhüd vâsıtasıyla dâvet eder. Belkıs, ileri gelenlerle Hz. Süleymân'ı (a.s.) birçok hediyeyle birlikte ziyâret eder ve Belkıs'ın tahtı Hz. Süleymân (a.s.) tarafından o esnâda huzûra getirilir. Hak dîne dâvet edilen Belkıs ve heyeti topluca hak dîne dâhil olur. Sebe melikesi Belkıs ve Hz. Süleymân peygâmbere evlenirler⁶⁸.

Esere de ismini veren Hz. Süleymân, incelediğimiz ciltlerde henüz dünyâyâ gelmemiştir. Şeytân-ı Racîm'in ise en büyük gâyesi; dünyâyâ geldiği takdîrde cin ve Şeytân nesline eziyetler edecek olan Hz. Süleymân'ın dünyâyâ gelmesini engellemek, bu maksatla da babası Hz. Dâvûd (a.s.)'u ortadan kaldırmaya çalışmaktır. Hz. Dâvûd (a.s.)'u öldürerek meseleyi kökten çözmek isteyen Racîm sürekli çaba içindedir:

“...Süleymân zamân olcaktır ol Süleymân devrinde benüm neslûme ne cefâlar kılacaktır şimdi bunuñ kaşdı Gurgur Dîv'i helâk Kâmkam kılıcınla vücûdını çâk yirini hâk itmek diler ve nice dürlü mahlûkuñ kanını içmek tîgile iki biçmek ve ne kadar dîvler var ise depelemek kılların yiryüzüne sepelemek ister diyüb Racîm âh âhından Kûh-ı Elburz Kâhin yaqub siyâh eyledi...” (c.6 / v.20b)

Bunun yanında Sâm-süvar'ın da ölmesini istemektedir çünkü ondan da ezâ göreceğini bilmektedir:

“...yâ iblîs-i ezel şöyle degül idügin ammâ kim şimdi nolduñuz evvel sözüñ bu idi kim cihâna Süleymân gelürsiñüz neslûñüzi helâk kıılır dirdüñ Süleymân'dan havf itmegi kodiñ buğur Sâm-ı cihân-pehlevân Süleymân olcacaktır sizüñ nesliñizün Süleymân devrinde cefâlar kılacaktır diyüb Sâm'dan dağı ihtirâz idersin...” (c.6 / v.21a)

⁶⁸ “Ona: Köşke gir! dendi. Melike onu görünce derin bir su sandı ve eteğini yukarı çekti. Süleymân : Bu, billûrdan yapılmış, şeffâf bir zemindir, dedi. Melike de di ki: Rabbim! Ben gerçekten kendime yazık etmişim. Süleymânla berâber âlemlerin Rabbi olan Allâh'a teslim oldum” (Neml / 44)

20. Hz. Şit (a.s.) :

Hz. Âdem aleyhisselâmdan sonra gönderilen peygâmbere. Hz. Âdem aleyhisselâmın oğludur. Babası vefât edince peygâmbere oldu. Kendisine elli suhuf kitâb verildi. Şit ismi İbrânice olup Arapça'da Allâh (c.c.)'ın hîbesi (hediyesi) mânâsındadır. Hz. Şit yerine Şis de denilmiştir. Hz. Âdem aleyhisselâmın oğullarından Kâbil'in Hâbil'i şehîd etmesinden beş veyâ otuz sene sonra dünyâyâ gelen Hz. Şit aleyhisselâmın alnına son peygâmbere Hz. Muhammed (s.a.s.)'in nûru intikâl etti ve onun alnında parladi. Hz. Âdem aleyhisselâm, Şit aleyhisselâmı diğere evlâdlarından çok severdi. Bütün evlâdı üzerine onu reîs yaptığı gibi, vefât edeceği sırada bütün yeryüzünün halîfeliğine onu tâyin etti. Ayrıca ilâhî sırları bildirip, bütün ilimleri öğretti.

Hz. Şit aleyhisselâm babası Hz. Âdem aleyhisselâm ile veyâ kardeşleriyle Kâbe'yi balçık çamuru kullanarak taştan yaptı. Hz. Âdem aleyhisselâmın vefâtından sonra, Hz. Şit aleyhisselâma peygâmbere olduğu bildirilip, vahiy geldi. Hz. Âdem aleyhisselâm vefât edeceği zamân oğlu Hz. Şit aleyhisselâma; 'Yavrum! Bu alnında parlayan nûr, son peygâmbere olan Hz. Muhammed (s.a.s.) aleyhisselâmın nûrudur. Bu nûru mü'min, temiz ve iffetli hanımlara teslim et ve oğluna da böyle vasiyyette bulun' buyurdu.⁶⁹

Firdevsî Hz. Şit aleyhisselâmı şefaate dilemek için zikretmektedir:

‘ Arşu pâk levh ü ‘ âzâm haqqıçün
Şit ü Havvâ Hâbis Yûnus haqqıçün (c.6 / v.16a)

Şit u Âdem şuhuf-ı Mûsâ haqqı için
Cennetiyle Hur-ı Me'vâ haqqıçün (c.7 / v.9a)

⁶⁹ ASİL, *Dini Terimler Sözlüğü*, s.353

21. Hz. Yahyâ (a.s.) :

Hz. Yahyâ (a.s.), Kur'ân'da adı geçen peygâamberlerden biridir. Hz. Yahyâ (a.s.), Hz. Zekeriyâ (a.s.)'nın oğlu idi. Kendisine Yahyâ adı da, Allâh (c.c.) tarafından verilmişti⁷⁰. O, Hz. Îsâ (a.s.)'dan altı ay önce dünyâya gelmişti. Yani Hz. Îsâ (a.s.)'dan altı ay büyüktü. Dolayısıyla, Hz. Mûsâ (a.s.)'nın şerâitiyle amel eden peygâamberlerin sonuncusuydu. Daha küçük yaşta iken, kendisine hikmet verilmişti. Yaşıtı olan çocuklar kendisine: "Ey Yahyâ! Bizimle gel, oynayalım" dedikleri zamân: "Ben, oyun için yaratılmadım"⁷¹ derdi⁷². Peygâamberin geleceğini kavmine o haber vermiştir. Filistin hükümdârı Herot kendisini çok sevdiği hâlde, Hz. Mûsâ peygâamberin şeriatına göre kendisine nikâh düştüğü hâlde İncil'e göre evlenmeleri yasaklanan kardeşinin kızı ile evlenmek istedi. Hz. Yahyâ buna karşı çıktığı için kız ve annesi Salome'nin ısrarı üzerine Herot, Hz. Yahyâ'nın boynunu vurdurarak şehîd etmiştir. Bu olay Hz. Îsâ peygâamberin göğsü çekilmesinden sonra olmuştur. 30 yaşında şehîd olan Hz. Yahyâ peygâamberin kâtilleri büyük bir azâb ile cezâlandırılmıştır ve hepsi helâk edilerek soyları kesilmiştir⁷³.

Eserde Hz. Yahyâ Hz. İsmûîl'in doğumu hâdisesi anlatılırken zikredilen peygâamberlerden biridir.

"...İbrâhîm hâtunı 'acüzeyiken hâmile olub İshâk peygâmbere toğırdı dağı Zekerriyâ 'avratı Yahyâ'yı toğuruncak ele getürdi 'Aleyhimü's-selâm pes kavm-i Benî-İsrâ'îl ol hâtunı bir zâhidün evinde emânet koşdılar kim nâ-gâh kız toğıra dağı erkege degşüre dağı Benî-İsrâ'îl'ün vaqârına ve rağbetine ve hürmetine ve hırşına hâlel getüre..." (c.6 / v.14a)

⁷⁰ "(Allâh şöyle buyurdu:) Ey Zekeriyâ! Biz sana bir oğul müjdeliz ki, onun adı Yahyâ'dır. Daha önce ona kimseyi adaş yapmadık." (Meryem / 7)

⁷¹ "Ey Yahyâ ! Kitab'a (Tevrât'a) vargücünle sarıl!" (dedik) ve henüz sabi iken ona (ilim ve) hikmet verdik." (Meryem / 12)

⁷² KALKAN, s. 971-972

⁷³ PALA, s. 478

22. Hz. Ya'kûb (a.s.) :

Hz. İbrâhîm peygâmbere torunu ve Hz. İshâk peygâmbere oğludur. Hz. Eyyûb peygâmbere onun yeğeni olur. Dayısının iki kızıyla evlenmiş ve bunlardan 12 oğlu dünyâyâ gelmiştir. Oğulları içinde Hz. Yûsuf ile Bünyamîn aynı anneden doğmuşlardır. Babası Hz. İshâk'ın vefâtından sonra Kenan ilinde kalıp yerine geçti. Allâh (c.c.) ona peygâmbere verdiğini. Kardeşlerinin Hz. Yûsuf'u kuyuya atmalarından sonra onun hasretiyle Külbe-i Ahzen ya da Beytü'l-ahzen (hüzünler evi) denilen kulübesinde yıllarca ağlamış ve ağlamaktan gözleri kör olmuştur. Yıllar sonra oğlu Hz. Yûsuf, Bünyamîn ile ona gömleğini göndermiş ve gözleri açılmıştır. Ömrünün sonunda Hz. Yûsuf'un yanında rahat bir hayât sürmüştür. Yakûb peygâmbere lakabı "İsrâîl"dir. Onun soyundan gelenler "Benî-İsrâîl (İsrâîloğulları)" diye anılmıştır. Hz. Ya'kûb ile Peygâmbere arasında gelen bütün peygâmbere onun zürriyetindedir⁷⁴.

Eserde İsrâîloğulları'nın soyundan bahsedildiği birçok yerde Hz. Ya'kûb peygâmbere zikredilir;

"...Ya'kûb vefât ve Yûsuf nebî dağı 'aleyhi's-selâm dârü'l-fenâdan dârü'l-bekâyâ kim rihlet itdi ise Yûsuf'dan sonra Ya'kûb'un eyü ulu oğlu Yehüdâ melik olup Benî-İsrâ'îl kavmine hüküm itdi. Zîrâ kim Yehüdâ be-gâyet kuvvetlü idi ve şecâ'atlı tevânâ ve hem 'âkil ü dânyâidi..." (c.6 / v.6b)

Ayrıca manzum kısımlarda de hüzünlü oluşuna telmihlerde bulunulur.

Hüsn-i Yûsuf hüzn-i Ya'kûb [haqq]içün
Derdine dermân bulan Eyyübiçün (c.6 / v.16a)

23. Hz. Yûnus (a.s.) :

⁷⁴ PALA, s. 478

İsrâiloğulları peygâamberlerindedir. Musul dolaylarında bulunan Ninova şehri halkına gönderildi. Onlar ise puta tapmakta ısrar ve devâm ettiler. Onlara Allâh (c.c.)’in azâbını haber verdiyse de aldırış etmediler. O zamân Hz. Yûnus öfkelenerek Dicle kenarına indi ve dolmuş bir gemiye kimseden habersiz bindi. Yûnus peygâamber gemiye Allâh (c.c.)’in izni olmadan bindiği için bir müddet sonra gemi yürümedi. Gemiciler “İçimizde bir suçlu var, kura çekelim, kime çıkarsa onu denize atalım’ dediler. Kura üç defâ Hz. Yûnus’a çıktı. Onu denize attılar. Büyük bir balık gelip onu yuttu⁷⁵. Hz. Yûnus, Allâh (c.c.)’in izni olmadan bulunduğu yeri terk ettiği için pişmân oldu, af diledi. Balığın karnında kırk gün tevbe etti⁷⁶. Sonunda Allâh (c.c.)’in affetmesi sonucu balık onu sâhile çıkarıp bıraktı. Hz. Yûnus balığın karnından çıkınca bedeninde tek tüyü kalmamış ve çok zayıflamıştı. Allâh (c.c.) onu bir kabak bitkisi gölgesinde memesi sütlü ceylanlar ile besledi. Bu arada Ninova halkı da pişman olup onu aramaya çıktılar. Hz. Yûnus Ninova’ya geri dönünce halkı ona inandı Hz. Yûnus peygâamber hakkında Kur’ân-ı Kerîm’de bir sûre de vardır⁷⁷.

Firdevsî birçok peygâmbere, kendi şefaati için anarken Hz. Yûnus peygâmbere de zikreder:

‘Arşu pāk levh ü ‘āzām haqqıçün
Şît ü Havvā Habis Yûnus haqqıçün (c.6 / v.16a)

24. Hz. Yûsuf (a.s.) :

Hz. Yûsuf, İsrâiloğulları peygâamberlerinden Yâkup peygâmbere on iki oğlunun en küçüğüdür. Hayâtı ve kıssası Kur’ân-ı Kerîm’de geçmektedir. Hz. Yûsuf kıssası Kur’ân-ı Kerîm’in en güzel kıssası olup, “Ahsenü’l-Kasas” olarak vasıflandırılır. Hâdise kısaca şöyledir:

⁷⁵ “Yûnus kendini kınayıp dururken onu bir balık yuttu” (Saffat / 142)

⁷⁶ Balığın karnındayken ettiği duâ: “Lâ ilahe illâ ente sübhâneke innî küntü minez-zâlimîn” dir.

⁷⁷ PALA, s.483

Hız. Yûsuf küçükken bir rüyâ görür ve rüyâsını babasına anlatır⁷⁸. Babası Hz. Ya'kûb peygâmbere oğlunun peygâmbere olacağını söyler ve rüyâsını kardeşlerine anlatmamasını söyler yoksa kıskanıp kötülük edeceklerini düşünür. Peygâmbere verileceği için Hz. Ya'kûb, Hz. Yûsuf'u daha çok sevmeye başlar. Hz. Yûsuf'un büyük kardeşleri, onu kıskandılar ve hîle ile onu kıra götürüp bir kuyuya attılar⁷⁹. Babalarına ise "Onu bir kurt yedi" dediler. Sonra geri dönüp Hz. Yûsuf'u bir kervana ucuz fiyata köle diye sattılar. Hz. Yûsuf o zamân on sekiz yaşında idi. Kardeşlerinden korkup sustu ve Allâh (c.c.)'a dayanarak kervanla Mısır'a gitti. Burada Mısır'ın mâliye bakanı Aziz tarafından satın alındı⁸⁰. Hz. Yûsuf'un eşi emsâli olmayan güzelliği, Aziz'in karısı Zelihâ'yi âdeta büyüledi. Zelihâ'nın tekliflerini reddetti. Yine bir gün Zelihâ onun odasına girdi. Hz. Yûsuf ondan kaçarken gömleği yırtıldı⁸¹. Hz. Yûsuf dışarı çıkınca Aziz'i kapı önünde buldu. Zelihâ ise Hz. Yûsuf'un kendisine saldırdığını söyleyerek onu zindana attırdı. Zindanda iki kölenin gördüğü rüyâlar, Hz. Yûsuf'un yorumladığı gibi çıktı. Nihâyet Mısır hükümdârının gördüğü bir rüyâyı da doğru tâbir etmesi üzerine, zindandan çıkarılarak mâliye bakanlığına getirildi. Daha sonra hükümdârın gördüğü rüyâdaki kıtlık ve pahalılık seneleri geldi, yedi yıl sürdü. Bu kıtlık seneleri içinde Hz. Yûsuf zâhireyi adâletli bir şekilde mevcut nüfûsa göre tevzî ederdii. Bu kıtlık yıllarında Hz. Yûsuf'un kardeşleri de Kenan ilinden kalkıp zahîre almak için Mısır'a gelirler⁸². Hz. Yûsuf bir oyunla, öteki kardeşleri Bünyamîn'i de zahîre almak için getirmelerini sağladı ve hükümdârın tasını onun yüküne saklayarak hırsızlık suçuyla onu alıkoydu⁸³. Hz. Ya'kûb, Hz. Yûsuf'un yerine koyup muhabbetle bağına bastığı Bünyamîn'in de alıkondüğünü

⁷⁸ "Bir zamânlar Yûsuf , babasına (Ya'kûb'a) demişti ki: Babacığım! Ben (rüyâmda) on bir yıldızla güneşi ve ayı gördüm; onları bana secde ederlerken gördüm." (Yûsuf / 4)

⁷⁹ "(Aralarında dediler ki:) Yûsuf u öldürün veyâ onu (uzak) bir yere atın ki babanızın teveccühü yalnız size kalsın! Ondan sonra da (tevbe ederek) sâlih kimseler olursunuz!" (Yûsuf / 9)

⁸⁰ "Mısır'da onu satın alan adam, karısına dedi ki: "Ona değer ver ve güzel bak! Umulur ki bize faydası olur. Veyâ onu evlât ediniz." İşte böylece (Mısır da adâletle hükmetmesi) ve kendisine (rüyâdaki) olayların yorumunu öğretmemiz için Yûsuf u o yere yerleştirdik. Allâh, emrini yerine getirmeye kadirdir. Fakat insanların çoğu (bunu) bilmezler." (Yûsuf / 21)

⁸¹ "(Kocası, Yûsuf 'un gömleğinin) arkadan yırtılmış olduğunu görünce, (kadına): "Şüphesiz, dedi; bu, sizin tuzağımızdır. Sizin tuzağınız gerçekten büyüktür." (Yûsuf / 28)

⁸² "Yûsuf un kardeşleri gelip onun huzûruna girdiler, (Yûsuf) onları tanıdı, onlar onu tanımıyorlardı." (Yûsuf / 58)

⁸³ "Yûsuf 'un yanına girdiklerinde öz kardeşini yanına aldı ve "Bilesin ki ben senin kardeşinim, onların yaptıklarına üzülme" dedi." (Yûsuf / 59)

duyunca üzüntü ile ağlamaktan gözlerine ak düştü⁸⁴. Hz. Yûsuf kayıp olalı yirmi bir yıl olmuştu. O vakitten beri ondan bir haber alınmadığı için kardeşleri onun sağlığından ümitlerini kesmişlerdi. Hz. Ya'kûb (a.s.) ise Hz. Yûsuf'un küçüklükte görüp de kendisine söylemiş olduğu rüyâyâ nazaran onun, huzûrunda kardeşleri secdeye varmadan vefât etmeyeceğini biliyor, dönüşünü büyük bir sabırla bekliyordu. Buna binâen oğullarını, Hz. Yûsuf ve Bünyamîn'i arayıp bulmaları için Mısır'a gönderdi. Kıssanın bundan sonrası; Hz. Yûsuf'un kardeşlerine kendisini tanıtmaması, babasına onlar vâsıtasıyla gönderdiği gömleği gözlerine sürmesiyle gözlerinin açılması ve bütün aile efrâdını yanına alarak Mısır'da yerleşmeleriyle sona erer. Bu arada Hz. Yûsuf da Zelihâ'ya acımış ve onu nikâh ile almıştır. Allâh (c.c.) Zelihâ'ya eski güzelliğini vermiş ve Hz. Yûsuf'tan Efrâyim ve Menşâ adında iki oğlu ile Rahme adında bir kızı olmuştur⁸⁵.

Hz. Yûsuf eserin birkaç yerinde zikredilir, güzelliğine telmihte bulunulur. Firdevsî, Süleymân-nâme'nin ikinci cildinde Ya'kûb ve oğullarını anlattığını söyler:

“...ikinci cild-i kitabda beyân kıılır bes Ya'kûb'uñ on iki oğlu kıışşasın kim takrîr kıılıb 'âyân kim eyledük pes Ya'kûb vefât ve Yûsuf nebî dağı 'aleyhi's-selâm dârü'l-fenâdan dârü'l-beğâyâ kim rıhlet itdi ise Yûsuf'dan şoñra Ya'kûb'uñ eyü ulu oğlu Yehüdâ melik olub Benî-İsrâ'îl kavmine hüküm itdi...” (c.6 / v.6b)

Farq u şehdür hâke başmasan ayak
Añla Yûsuf çehresidür her varaq (c.6 / v.8a)

25. Hz. Yûşâ Bin Nûn (a.s.) :

Hz. Mûsâ'nın yeğeni (kız kardeşinin oğlu), yakın arkadaşı ve halefidir. Hz. Hârûn ve Hz. Yûşâ, Hz. Mûsâ Peygâmbere katiplerindendir. Hz. Mûsâ Peygâmberle birlikte Tih Çölü'ne gitmiş, onun Kavmini kırk yıl süren şaşkınlığından sonra

⁸⁴ “Onlardan yüz çevirdi, "Ah Yûsuf 'um ah!" diye sızlandı ve kederini içine gömmesi yüzünden gözlerine boz geldi.” (Yûsuf/ 84)

⁸⁵ PALA, s. 483-484

kurtarmıştır. Hz. Mûsâ'nın "iki denizin birleştiği yere" yaptığı yolculukta yanında bulunan Kişinin Hz. Yûşâ olduğu rivâyet edilir. Kur'an'da Hz. Yûşâ'nın adı geçmez. Yalnız iki yerde Hz. Mûsâ'nın arkadaşından söz edilir. Rivâyete göre Hz. Mûsâ, yanında Hz. Yûşâ ile birlikte bu yolculuğa Allâh (c.c.) tarafından kendisinden daha bilgili olduğu haber verilen Hz. Hızır ile buluşmak için çıkmıştı. Yanlarında bir de ölü balık vardı. Bu balık Allâh (c.c.)'ın kudretiyle nerede canlanır ve denize sıçrayıp giderse, bu Hz. Hızır'ın orada olduğuna İşâret olacaktı⁸⁶. Hz. Mûsâ'dan sonra Allâh (c.c.) İsrâiloğulları'nı Tih Çölü'nden kurtarması ve Belka despotlarıyla mücâdele etmesi için Hz. Yûşâ'yı peygâmbere olarak gönderdi. Hz. Yûşâ o şehri kuşatarak ele geçirdi ve Bel'am-ı Bâûrâ⁸⁷'yla birlikte bulunan zâlim kralı da yakalatarak öldürttü⁸⁸.

Eserde Hz. İşmûîl peygâmbere, ölmeden evvel halka nasihat eder ve bu bölümde Hz. Yûşâ bin Nûn zikredilir:

"...Allâhu Te'âlâ'nun emri bunun üzerinedür kim yirüme Dâvûd bin İşâ halife ola sefere hüküm-i hükümet kıla ve sekineyi ve Mûsâ 'aşâsın ve Yûşâ' bin Nun 'alemi aña teslim kılam benden sonra Dâvûd'a nübüvvet irsâl olacaktur ve Tâlût'dan sonra dağı Benî-İsrâ'il'ün on iki sıbtına hükûmât kılacaktur pes size dağı lâzım gelen budur kim Dâvûd'a itâ' at kılasız didi..." (c.7 / v.13a)

26. Hz. Zekeriyâ (a.s.) :

Hz. Zekeriyâ (a.s.), Kur'an-ı Kerîm'de adı geçen peygâmbereerden biridir⁸⁹. İsrâiloğulları peygâmbereerlerindedir. Hz. Süleymân peygâmbereerin neslindedir. Beyt-i

⁸⁶ "Her ikisi, iki denizin birleştiği yere varınca balıklarını unuttular. Balık, denizde bir yol tutup gitmişti." (Kehf / 61)

⁸⁷ Tevrât'ta Beor'un oğlu Balam olarak geçer. Tevrât ve İslâmi kaynaklara göre, önceleri iyi bir inananken daha sonra Mûsâ Peygâmbereve kavmi aleyhine hilekârlık yaptığı için cezâlandırılmıştır ve dili göğsünden çıkmıştır. Allâh'a çok yakın olup İsm-i Âzâmı bildiği, her istediğinin verildiği ve her duâsının Allâh tarafından kabul edildiği söylenir.

⁸⁸ YILDIRIM, *Fars Mitolojisi*, s. 732

⁸⁹ KALKAN, s. 967

Mukaddes'te Tevrât'ı yazan ve kurbân kesen odur. Meryem'in dayısıdır. Meryem onun himâyesinde büyümüşdür⁹⁰. Çok ihtiyar yaşında iken oğlu Hz. Yahyâ dünyâya geldi⁹¹. Şehîd edilişi hakkında iki rivâyet vardır. Birincisi Yahudilerin Hz. Îsâ'nın babasız doğması üzerine onunla Meryem hakkında çıkardıkları dedikodudur. İkincisi ise Hz. Yahyâ'nın öldürülme fermânı çıkınca ona yardım etmesidir. Rivâyete göre düşmânlarından kaçıp Beyt-i Mukaddes'te bir kavak ağacının içine gizlenmiş ancak eteği dışta kalmış, Şeytân da bunu Yahudilere gösterince onlar da kavak ağacıyla birlikte onu testereyle kesmişler⁹².

Eserde Hz. İsmûîl peygâmbere doğum hâdisesi anlatılırken Hz. Yahyâ'nın doğumuna telmihte bulunmak maksadıyla Hz. Zekeriyâ peygâmbere zikredilir:

“...Benî-İsrâ’îl işidüb ta‘accüb kıldı aytdılar kınkı kız yâ hâtun kim hâmile oldu andan ‘âkıbet toğrı oğlan vücûda gelüb dağı peygâmbere olub aña Hâkdan celle ve ‘alâ nübüvvet geldi nitekim İbrâhîm hâtunı ‘acüzeyiken hâmile olub İshâk peygâmbere toğırdı dağı Zekeriyâ ‘avratı Yahyâ’yı toğuruncak ele getürdi ‘Aleyhimü’s-selâm pes kavm-i Benî-İsrâ’îl ol hâtunı bir zâhidüñ evinde emânet koğılar kim nâ-gâh kız toğıra dağı erkege degşüre...” (c.6 / v.14a)

27. Hz. Zelkefil (Hızkıl-Hazkıl) (a.s.) :

Müfessirler; ona Hazkıl ya da Zülkifl derler. Ayrıca İbni'l-Acuz da denir. İsrâiloğulları içinde hiçbir ölü dirilmedi. Yalnız Mûsa (a.s.) ve Hz. Îsâ (a.s.) Hazretlerinin duâsı ile ve Hz. Zelkefil'in duâsıyla dirilmişlerdir. Bakarâ sûresinin 243. âyetinde Zelkefil için şöyle buyurulmaktadır: “*Binlerce oldukları halde, ölüm*

⁹⁰ “Rabbi Meryem'e hüsnü kabûl gösterdi; onu güzel bir bitki gibi yetiştirdi. Zekeriyâ yı da onun bakımı ile görevlendirdi. Zekeriyâ , onun yanına, mâbede her girişinde orada bir rızık bulur ve "Ey Meryem, bu sana nereden geliyor?" der; o da: Bu, Allâh tarafındandır. Allâh, dilediğine sayısız rızık verir, derdi” (Âl-i İmrân / 37)

⁹¹ “(Allâh şöyle buyurdu:) Ey Zekeriyâ ! Biz sana bir oğul müjdeleriz ki, onun adı Yahyâ'dır. Daha önce ona kimseyi adaş yapmadık.” (Meryem / 7)

⁹² PALA, s. 490

korkusundan dolayı yurtlarından çıkıp gidenleri görmedin mi? Allâh (c.c.) onlara "Ölün!" dedi (öldüler). Sonra onları diriltti. Şüphesiz Allâh (c.c.) insanlara karşı lütüfkârdır. Lâkin insanların çoğu şükretmez."

Bu kıssa için şu rivâyet vardır ki, Zelkefil İsrâiloğulları'nı kâfirlerle savaşa çağırınca, onlar cenge karşı olmamışlardı. Ölümünden korkmuşlardı. Bunun üzerine Allâhu Teâlâ onların üzerine taun (vebâ, yumurcak) hastalığını göndermişti, her gün sayısız insanlar ölürdü. Sonunda bir bölük insan hastalıktan kaçtılar. Şehirden dışarı çıktılar. Bir yöne saptılar. Allâhu Teâlâ onların hepsini öldürdü. Şehirde kalan halk şehirden çıkıp onların hepsinin kırılmış olduğunu gördüler. Yerlerde yatıyorlardı. Gömmeğe bile güçleri yetmedi. O kaçanların sayısı 10.000 kişi kadardı. Yüce Allâh (c.c.) hepsinin canını aldı. Halk bu hâli görünce onları toprağa koyamadılar. Çevresine bir duvar çekildi. Onları o duvarın içine aldılar. Yaban hayvanlarının onları yemesini engellediler. Bu olayın üzerinden nice kışlar, yazlar geçti. Onların bütün endâmı ve kemikleri çürüdü. Bir gün Zelkefil (a.s.) şehirden dışarı çıktı. Onların üzerinde bakışlarını gezdirdi. Acıdı. Hak Teâlâ'ya duâda bulundu. Şöylece onların hepsi dirildi⁹³.

Eserde Hızkıl şeklinde zikredilen peygâmbere hakkında bilgi verilmezken onun şeriatından bahsedilir.

“...Benî-Âdem'ün ziyade 'ömri 'inâni Âl-i Hârûn iline musahhar oldu kim ol vaqt bu kavm-i Benî-İsrâ'îl'ün her birisi aḥkâm-ı şerî' at edâ kılub Ḥaḳḳa ṭâ' at kıldı Yûşa' bin Nûn ve kâbir ü zûfünün Hızkıl nebî bigi rehnümün peygâmbere sözleriyle 'amel iderlerdi ve Tâbût daḥî ellerinde idi...” (c.6 / v. 25a)

c. Dört Halife (Hulefâ-yı Raşidîn):

⁹³ Taberî, s.485

1. Hz. Ali (r.a):

Ali b. Ebî Tâlib, dört büyük halîfenin sonuncusu (598-661). Hz. Muhammed'in amcazadesi ve damadıdır. Soyu anne ve baba tarafından peygâamber soyuyla birleşir. İslâm dînini kabûl eden ilk dört kişiden biridir. Ebü'l Hasan (Hasan'ın babası), Ebû Turâb (Toprağın babası) ve Murtaza (seçilmiş, gözde) olarak bilinir. Lakâbı Esedullâh (Allâh'ın aslanı), el Gâlib (üstün gelen) ve Haydar(aslan)'dır. Hayâtta cennetle müjdelenen 10 kişiden biridir. Hz. Peygâamberin irtihâlinde sonra birçok önemli görevlerde bulunmuş ve Hz. Osman'ın şehîd edilmesi üzerine de hilâfet makâmına getirilmiştir (24 Haziran 656). Fakat kendisini halîfe tanımak istemeyen, Hz. Osman'ın kanının yerde kaldığı iddiasıyla ve halîfe seçimindeki uyuşmazlıklar yüzünden Hz. Ali'ye karşı çıkan Şam vâlisi Muâviye ve taraftarlarınca şehîd edilmiştir. Hz. Peygâamberin kızı Fatma'dan Hasan, Hüseyin ve Zeynep adlı üç çocuğu olmuştur. Peygâamber soyu onda devâm eder. Şâh-ı Merdân, Merd-i Hudâ, Şîr-i Yezdan ve Haydar-ı Kerrar gibi lakablarıyla anılır⁹⁴.

Atının adı Döldül, kılıcının adı Zülfikar'dır. Firdevsî, dört halîfeyi anarken Hz. Ali'yi zikreder ve kılıcına da telmihte bulunur:

Haydar-ı Kerrâr şehdûr zü'l-fikâruñ şâhibi
Dîn 'imâret olmağičün katl-i a' dâ itdi ol (c.7 / v.1b)

2. Hz. Ebû Bekir (r.a):

Dört büyük halîfenin birincisidir. Adı Abdullâh'tır. Ebû Kuhâfe'nin oğlu olup Ashâb-ı kiram ve aşere-i mübeşşere (cennetle müjdelenen 10 kişi)nin en üstünüdür. Künyesi Ebû Bekir, lakabı Sıddîk ve Atîktir. 571 yılında Mekke'de doğdu, peygâamberimizin İslâm'dan önce ve sonraki dönemde en yakın dostu oldu. Kureyş'in ileri gelenlerinden olan Ebû Bekir, Müslümanlığı kabûl eden dördüncü

⁹⁴ İskender PALA, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, Kapı yay., İstanbul 2011, s. 18-19

kişidir. Mi'rac hâdisesini duyduğu zamân hemen inandığı için Sıddîk lakabını almıştır. Hicret esnâsında peygâberimizin yanında idi. Kur'ân-ı Kerîm'de kendisinden övgüyle bahsedilmiştir⁹⁵. Peygâberimizin zevcesi Aîşe, onun kızıdır. Bütün savaşlarda Peygâberimizin yanından hiç ayrılmamıştır, peygâberimiz hastalanınca imamlığı; ahirete irtihâli üzerine de halîfeliği üstlendi. Müslümanları birleştirmeye büyük gayret sarf etti. İki seneden fazla kaldığı halîfelik makâmında birçok fetihlere ve İslâm'ın başarılarına vesîle oldu. Vefâtında (634) Peygâberimizin yanına defnedildi⁹⁶. Vefât etmeden evvel Hz. Ömer'i halîfe ilan ettiği ve Hz. Osman'ın şu ahitnâme-yi yazdırdığı rivâyet edilir:

“Ömer'i sizin üzerinize halîfe dikiyorum. Eğer adâlet ederse zannım ve ümîdim adâletle hükmedeceği yönündedir. Eğer cevr ve zulümde bulunursa ben gaybı bilmem. Benim kastım hayr idi. Zulm edenler yakînen bilmelidirler ki ne yere varırlar?”⁹⁷

Eserde Firdevsî tevhîd kasidelerinden birinde Halîfeleri tanıtır ve şefaât için Ebû Bekir'i zikreder:

Çâr-aşhâb ismini şerh idelüm bir bir saña
Bekr-i Şiddîk u 'Ömer ' Oşmânile Kerrâra bağ (c.6 / v.1b)

3. Hz. Osman (r.a):

İslâm'ın üçüncü halîfesi olup hayâtında cennetle müjdelenen on kişiden biridir. Mekke'li Beni-Ümeyye ailesinden Affan'ın oğludur. Soyu dördüncü göbekten Abd-i Menâf'tan peygâberimize ulaşır. Milâdî 574 yılında doğdu. Beşinci Müslümandır.

⁹⁵ “Eğer siz ona (Resûlullâh'a) yardım etmezseniz (bu önemli değil); ona Allâh yardım etmiştir: Hani, kâfirler onu, iki kişiden biri olarak (Ebu Bekir ile birlikte Mekke'den) çıkarmışlardı; hani onlar mağaradaydı; o, arkadaşına. Üzülme, çünkü Allâh bizimle berâberdir, diyordu. Bunun üzerine Allâh ona (sükûnet sağlayan) emniyetini indirdi, onu sizin görmediğiniz bir ordu ile destekledi ve kâfir olanların sözünü alçalttı. Allâh'ın sözü ise zaten yücedir. Çünkü Allâh üstündür, hikmet sâhibidir.” (Tevbe / 40)

⁹⁶ PALA, s. 131

⁹⁷ Târîh-i Taberî, c. 3, s.408

Ticâretle uğraşan zengin biri idi. Peygâmberimizin iki kızı (Rukiyye ve Ümmü Gülsüm) ile evlendiği için “Zin-Nûreyn (iki nur sâhibi)” unvanıyla anılır. Hz. Ömer’in şehîd edilmesinden sonra halîfe olmuştur. 656 yılında 82 yaşındayken Kur’ân okurken şehîd edildi. Türbesi Medîne’dedir. İslâm târîhinde Kur’ân-ı Kerîm’i önemli merkezlere göndermesiyle önemli bir hamle yapmıştır. Utangaç, hayâ ve hilm sâhibi bir kişidir. Rukiyye’den Abdullâh adlı bir oğlu olmuşsa da hicretin dördüncü yılında 6 yaşında vefât etmiştir. Malını mülkünü İslâm uğruna harcadığı için birçok hadîsle övüldü. Onun halîfeliği döneminde Horasan, Hindistan, Maverâünnehir, Kafkasya ve Afrika’nın bir bölümü fethedildi. Kaba sakallı, buğday benizli bir zat imiş.

Firdevsî diğer halîfelerle birlikte Hz. Osman’ı da zikretmeyi unutmaz ve tevhîd kasidelerinde yer verir ve Kur’ân’a ettiği hizmetleri hatırlatır:

Çâr-aşhâb ismini şerh idelüm bir bir saña
Bekr-i Şiddîk u ‘Ömer ‘Oşmânile Kerrâra bağ (c.6 / v.1b)

[Bü Bekir Sıddîk] dindâr ol ‘Ömerdür şâh-ı dîn
Kâtib-ı vahy oldı ‘Oşmân âyet inşâ itdi ol (c.7 / v.1b)

4. Hz. Ömer (r.a):

İslâmın ikinci halîfesi olup hayâtında cennetle müjdelenen on kişiden biridir. Mekke’li Hattab’ın oğludur. Milâdî 591 yılında dünyaya gelmiştir. Önceleri koyu bir İslâm düşmânı iken 26 yaşında İslâm’ı seçmesiyle birlikte artık İslâm açıktan açığa söylenir olmuştur. Kızı Hafsa peygâmberimizin eşi idi. Halîfe Hz. Ebû Bekir, vefâtından önce onu halîfe göstermiştir. Zamânında birçok yerler fethedip kısa zamânda büyük işler başardı. Kudüs’e gitti. Kadîsiye zaferini kazandı. Orduları Azak denizine dek ilerlediler. Tunus’a kadar fetihler yapıldı. Halîfeliği zamânında divân ve kadılık müessesesi kuruldu. Doğruluk ve adâletiyle herkesi hayran bıraktı ve İslâm’a hizmet etti. Zamânında dört binden çok cami ve mescid yapıldı. On seneyi aşkın bir

zamân yürüttüğü halîfeliği döneminde asla adâletten ayrılmadı. Bu yüzden kendisine “ Fâruk (Haklıyı haksızdan ayıran)” lakabı verildi. Hicretin 23. yılı (m. 644) Basra vâlisi Mugîre b. Şu’be’nin Hristiyan kölesi Ebû Lü’lü’a Firûz tarafından bıçakla karnından yaralandı ve 24 saat sonra vefât etti. Türbesi Hz. Ebû Bekir’in yanındadır. Fakir bir hayât yaşadı. Halîfeliği bir huzûr devri oldu. Hakkında pek çok hadîs-i şerif vardır. Bunlardan biri şudur: “Benden sonra peygâmbere gelseydi, Ömer peygâmbere olurdu.” Orta boylu, göbekli, saçı seyrek, gür sakallı bir zât imiş⁹⁸.

Yine tevhîd kasidelerinde zikredilen Hz. Ömer’a Allâh Rahmet etsin:

Çâr-aşhâb ismini şerh idelüm bir bir saña
Bekr-i Şiddik u ‘Ömer ‘Oşmânile Kerrâra bağ (c.6 / v.1b)

[Bü Bekir Sıddîk] dindâr ol ‘Ömerdür şâh-ı dîn
Kâtib-ı vahy oldı ‘Oşmân âyet inşâ itdi ol (c.7 / v.1b)

d. Sahâbeler ve Oniki imam:

1. Hz. Hamza (r.a):

Peygâmberimizin amcası ve süt kardeşidir. Ebû Cehil’in Safa tepesinde Peygâmberimize küfrettiğini duyunca henüz Müslüman olmadığı halde Ebû Cehil’in başını yarmıştır. Hamza, hatırı sayılır, kuvvetli ve kıymetli bir kişi idi. Hamza’nın Müslüman olmasıyla birlikte Müslümanlar çok kuvvetlendiler. Bu, âdetâ mânevî kuvvet idi. Medîne’ye hicret edenler arasında o da vardı. Bedir Gazâsı’nda fevkalâde kahramânlıklar gösterdi. Uhud Gazâsı’nda otuz bir kâfiri cehenneme gönderdikten sonra “Vahşi” adlı bir bedevî tarafından şehîd edildi. Vefâtında 57 yaşında idi.

⁹⁸ PALA, s. 366

Cenâze namazını bizzat Peygâmbirimiz kıldı ve onun ölümüne çok üzüldü. Kahramânlıkları ile tanınır⁹⁹.

Savaş meydanında atılan gür bir na'rayı Firdevsî Hz. Hamza'nın na'rasında benzetmiştir.

“...Kaçan kim Kaylasun Türk Dāvūd'a görünüb meydâna girüb buñcılâyın laf kim urdı dağı gel yâ Dāvūd ceng idelüm diyüb Hamza-vâr bir na'ra urdı andan Dāvūd dağı 'aleyhi's-selâm Kaylasun Türk'ün laf urduğın göricek atın sürüb meydâna geldi...” (c.7 / v.21a)

Ayrıca manzum kısımların bir beyitinde, Hz.Hamza'nın arslan avcısı ve terbiyecisi olmasına telmih vardır.

Ol seher kim âfîtâb-ı enverî
Hamza bigi bindi şîr-i Aşkarî (c.7 / v.33b)

2. Hz. Hasan (r.a):

Hz. Ali'nin büyük oğlu, peygâmbirimizin torunudur. Lakabı Mücteba'dır. İslâm halffelerinin beşincisidir; Oniki İmam'ın da ikincisidir. Hicretin üçüncü yılında Medîne'de doğdu. Muâviye kendinden sonra yerine Hz. Hasan'ı halife yapacağını halka duyurunca, oğlu Yezîd Şam'dan Medîne'ye zehir gönderdi ve Hz. Hasan'ın hanımını çeşitli vaadlerle kandırarak kocasını zehirletti. Vefâtında 46 yaşındaydı. Yüzü peygâmberimize çok benzemiş¹⁰⁰.

Firdevsî, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i Peygâmbir Efendimizin gözünün nûruna benzetir:

⁹⁹ PALA, s. 190

¹⁰⁰ PALA, s. 195

Şeh Hüseynile Hasandur çeşm-i nūr-ı Muştafâ
Bu iki dürreyn-i bihter bu iki dil-dâra baķ (c.6 / v.1b)

Başka bir beyitte ise zehirlenmesi hâdisesine telmih vardır. Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin birlikte anılır.

Meh Hasandur ol şehîd-i zehre ider hâki şifâ
Şeh Hüseyn-i Kerbelâ a' mâ bînâ itdi ol (c.7 / v.1b)

3. Hz. Hüseyin (r.a):

Hz. Ali'nin oğlu ve peygâberimizin torunudur. Oniki İmam'ın üçüncüsü olarak bilinir. Ehl-i Beyt'in beşincisidir. 628 Yılında doğdu ve 683 Muharreminin onuncu günü Kerbelâ'da şehîd edildi. Babası şehîd olunca Medîne'ye geldi. Muâviye'nin vefâtında Yezîd'e bîat etmedi. Kûfeliler kendisini çağırıp halife yapmak istediler. Yanındaki 72 kişiyle Irak'a doğru yola çıktı. Yezîd bunu haber alınca Şam'dan Irak vâlisi Ubeydullah b. Ziyâd'a, onu Kûfe'ye sokmamasını emretti. O da Sa'd b. Vakkas'ın oğlu Ömer ile bir ordu gönderdi. Ömer, dönmesini söylediyse de Hz. Hüseyin yola devâm etmek isteyince Kerbelâ'da 73. Kişi ile birlikte elîm bir şekilde susuz bırakıldı ve sonunda zâlimce şehîd edildi¹⁰¹. Kısas-ı Enbiyâ'da anlatılan şehâdetini şöyle özetleyebiliriz:

O gün Ehl-i Beyt'den ibtidâ şehîd olan Hz. Hüseyin'in oğlu Ali Ekber idi ki, arslan gibi a'dâ ile cenk ederek mertebe-i şehâdeti bulmuştur. Hz. Hüseyin, bir müddet meydanda tevakkuf buyurdu. Düşmânlardan her kim yanına gelse katli büyük günâh olduğundan vurmağa cesâret edemeyip döner gider idi. O sırada Hz. Hüseyin'in sabi oğlu Ali Asgar yanında otururken bir ok gelip dokunmakla biçâre sabiyi şehîd eyledi, pederi pek ziyâde müteessir olup şakiler aleyhine duâ ederek

¹⁰¹ PALA, s.218

ağladı. Susuzluk galebe etmekle Hz. Hüseyin su içmek üzere Fırat'a meyil ve tekarrüb eyledikde düşmân tarafından bir ok gelip mübarek ağzına dokundu. Eliyle ağzından kanları silerek yine o şakilerin aleyhine duâ eyledi. Nihâyet Şimr-i laîn, nâsa hitâben “Allâh belânızı versin, ne bakıyorsunuz, niçin bu adamı katl etmiyorsunuz?” diye nidâ etti. Onun üzerine her taraftan şakiler üşüntü ettiler. Hazret-i Hüseyin düşüp kalkar iken Sinan ibni Enes Nehâi mızrakla vurup yere düşürdü ve Havli ibn-i Yezîdil-asbahî'ye «Başını kes» dedi. Havli, bu cinâyete mübaşeret edecek oldukça eline râşe titremek geldi. Hemen Sinan inip ser-i mübârekini bedeninden cüdâ ederek Havli'ye verdi¹⁰².

Firdevsî, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i Peygâmbere Efendimizin gözünün nuruna benzetir:

Şeh Hüseynile Hasandur çeşm-i nür-ı Muştafâ
Bu iki durreyn-i bihter bu iki dil-dâra bak (c.6 / v.1b)

Başka bir beyitte ise zehirlenmesi hâdisesine telmih vardır. Hz. Hasan ve Hüseyin birlikte anılır.

Meh Hasandur ol şehîd-i zehre ider hâki şifâ
Şeh Hüseyn-i Kerbelâ a' mâ bînâ itdi ol (c.7 / v.1b)

4. İmam Askerî (Hasanü'l-Askerî) (r.a):

Babası Aliyyü'n-Nakiyy'dir. Hicretin iki yüz otuz sekizinci, milâdî 852 yılında Samira'da doğmuştur. Halîfe Mu'temed tarafından hicretin iki yüz altmışıncı, milâdî 673 yılında zehirlenerek şehîd edilmiştir¹⁰³.

Diğer imamlarla berâber zikredilir:

¹⁰² Ahmet Cevdet PAŞA, *Kıyas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ*, Bedir Yayınevi, c. I, s. 649-654

¹⁰³ Abdülbâki GÖLPINARLI, *Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar*, İnkılâp yayınları, İstanbul 1997, s.56-58

Hādī-i ins ü melekdür Şāh-Rızā vü ʿ Askerī
Mihri-i şāhib-ķırān ʿ azām imām muhtāra baķ (c.6 / v.1b)

5. İmam Cāfer-Sādık (r.a):

Babası Muhammed Bakır'dır. Hicretin sekseninci veyâ seksen üçüncü, milâdî 703 yılında Medîne'de doğmuştur. Hicretin yüz kırk sekizinci, miladı 765 yılında Harun Reşid tarafından zehirlenerek şehîd olmuştur¹⁰⁴.

Eserin ciltlerinin başında tevhîd kasidesi yazan Firdevsî, dört halîfe ve Oniki imamı zikreder:

Şāh-ı Zeyne'l-ʿ ābidîn ol ser-firāz-ı seyyidîn
Mesned-i şerʿ oldı Cāʿ fer-Şādık-ı rehvära baķ (c.6 / v.1b)

6. İmam Muhammed Bakırî (r.a):

Babası Zeyne'l-abidin'dir. Hicretin elli yedinci milâdî 676 yılında Medîne'de doğmuştur. Hicretin yüz on dördüncü, milâdî 733 yılında Hişam tarafından zehirlenerek şehîd olmuştur¹⁰⁵.

Diğer imamlar ve halîfelerle berâber zikredilir:

Piştā-yi ehl-i dindür ol Muḥammed Bākırî
Mūsî-i Kāzım imāmdur ol melek-hemvära baķ (c.6 / v.1b)

¹⁰⁴ GÖLPINARLI, *Mezhepler ve Tarikatlar*, s.56-58

¹⁰⁵ GÖLPINARLI, s. 56-58

7. İmam Mûsâ Kâzım (r.a):

Babası Caferis-Sadık'tır. Hicretin yüz yirmi sekizinci, milâdî 745 yılında Ebva'da doğmuştur. Hicretin yüz seksen üçüncü veyâ yüz seksen dokuzuncu, milâdî 799 yılında Harun Reşid tarafından zehirleterek şehîd olmuştur¹⁰⁶.

Pîşvâ-yi ehl-i dindür ol Muḥammed Bâķırî
Mûsî-i Kâzım imâmdur ol melek-hemvâra baķ (c.6 / v.1b)

8. İmam Nâki (Aliyyü'n-Nakıyy) (r.a):

Babası Aliyyü'r-Rıza'dır. Hicretin yüz doksan beşinci, milâdî 811 yılında Medîne'de doğmuştur. Halîfe Mu'tasım tarafından hicretin iki yüz yirminci, milâdî 835 yılında zehirleterek şehîd olmuştur.

Eserdeki tevhîd kasidelerinde diğer imamlarla birlikte zikredilir:

Ma' den-i luḫ ü şehâdur menbâ' u kân-i kerem
Ger Tâķî vü bâ Nâķîdür ol iki dindâra baķ (c.6 / v.1b)

9. İmam Şâh Rızâ (r.a):

Babası Mûsâ Kâzım'dır. Hicretin yüz kırk sekizinci, milâdî 765 yılında Medîne'de doğmuştur. Hicretin iki yüz üçüncü, milâdî 818 yılında Halîfe Me'mun tarafından zehirleterek şehîd edilmiştir¹⁰⁷.

¹⁰⁶ GÖLPINARLI, s. 56-58

¹⁰⁷ GÖLPINARLI, s. 56-58

Eserde dört halife ve diğer imamlarla berâber zikredilir:

Hādî-i ins ü melekdür Şāh-Rızā vü ‘ Askerî
Mihri-i şāhib-ķırān ‘ aẓām imām muhtāra baķ (c.6 / v.1b)

10. İmam Tākî (Muhammedu’t-Takıyy) (r.a):

Babası Aliyyü’r-Rıza’dır. Hicretin yüz doksan beşinci, milâdî 811 yılında Medîne’de doğmuştur. Halîfe Mu’tasım tarafından hicretin iki yüz yirminci, milâdî 835 yılında zehirleterek şehîd olmuştur¹⁰⁸.

Diğer imam ve halîfeler gibi Tākî de tevhîd kasidesinde zikredilir:

Ma‘ den-i luţf ü şehādur menbā‘ u kân-i kerem
Ger Tākî vü bâ Nāķîdür ol iki dindāra baķ (c.6 / v.1b)

11. İmam Zeyne’l-Âbidîn (r.a):

Babası Hz. Hüseyin’dir. Hicretin otuz sekizinci, milâdî 659 yılında Medîne’de doğmuştur. Hicretin doksan beşinci, milâdî 713 yılında Emevilerden Hişam’ın emriyle zehirlenerek şehîd olmuştur¹⁰⁹.

Eserde yer alan tevhîd kasidesinde İmam Zeyne’l-abidin zikredilir:

Şāh-ı Zeyne ’l-‘ âbidîn ol ser-firāz-ı seydidîn
Mesned-i şer‘ oldı Cā‘ fer-Şādıķ-ı rehvara baķ (c.6 / v.1b)

¹⁰⁸ GÖLPINARLI, s. 56-58

¹⁰⁹ GÖLPINARLI, *Mezhepler ve Tarikatler*, S. 56-58

e. Târîhî ve Dînî Kahramânlar ve Kavramlar

1. Âd Kavmi:

Eski bir Arap kavmidir. Kavmi, Hz. Nûh Peygâmbere sonra Umman ve Hadramut arasındaki çöllerde yaşamıştır. Âd milletine yoldan çıktıkları için uyarıcı olarak Hz. Hûd peygâmbere gönderilmiş¹¹⁰; ama Âd kavmi Hz. Hûd'un getirdiği dîne inanmadığından sonunda şiddetli bir rüzgârla cezâlandırılmıştır. Âd kavmine ismini veren Âd, Hz. Nûh peygâmbere torunlarından Ays'ın oğludur. Semûd kavmiyle amcaoğulları olduğu da söylenen Âd kavminin uzun boylu, güçlü insanlar oldukları, işitme ve görme duyularının da güçlü olduğu, yere bastıklarında ağırlıkları yüzünden dizlerine dek toprağa gömüldükleri de aktarılır. Hz. Hûd onları elli yıl Allâh (c.c.)'a inanmaya çağırmış, onlar ise bu çağrılar karşısında "Biz sana asla inanmayacak ve tapındığımız tanrılardan asla vazgeçmeyeceğiz" diyerek onu delilikle suçlamışlardır. Kavmin çoğu Hz. Hûd'a inanmayınca Allâh (c.c.) onları cezâlandırmak için kıtlık ve kuraklık verdi. Bunun üzerine yaptıkları toplantı sonunda Mekke'ye elçiler gönderilmesini ve bunların orada duâ ederek Allâh (c.c.)'tan yağmur istemesini kararlaştırdılar. Üç kişiyi adayacakları çeşitli kurbânlarla birlikte Mekke'ye gönderdiler. Ama heyettekiler asıl gönderilme amaçlarını, kavimlerinin durumunu unutarak şarap içip câriyelerle eğlenmeye başladılar ve bir ay kadar Mekke'de kaldılar. Daha sonra bir rüzgâr gelerek Âd kavmini yerle bir etti. Yalnızca Lokmân ve Mersed adında Allâh (c.c.)'a inanan iki kişi kurtulabildi. Hz. Hûd ve inananları bu felaketten kurtularak¹¹¹ ikinci Âd kavminin çekirdeğini oluşturmuşlardır¹¹².

¹¹⁰ "Ad kavmine de kardeşleri Hûd 'u (gönderdik). O dedi ki: "Ey kavmim! Allâh'a kulluk edin; sizin O'ndan başka tanrınız yoktur. Hâla sakınmayacak mısınız?" (Araf / 65)

¹¹¹ "Emrimiz gelince, Hûd 'u ve onunla berâber îmân edenleri tarafımızdan bir rahmetle kurtardık, onları ağır bir azaptan kurtuluşa erdirdik." (Hûd / 58)

¹¹² Yıldırım, s.44-46

Eserde Hz. Lokmân Hakîm'in Âd kavminden olduğunu dile getiren Firdevsî, Câlût ve Şeddâd'ın da Âd kavminden olduğunu çeşitli yerlerde zikreder:

“...Loqmân Hakîm ibn-i ‘Âd kavlince ve Eflâṭun-i ṭabîb-i ḥâzık üstâd naklınce bu üç yüz altmış altı mücelled kitâbun muşannifi...” (c.6 / v.11a)

Ḳanı Sulṭân-ı Hân bin Murâd
Ḳaşrına ḥayrâniken Şeddâd-ı ‘Âd

Şem‘ası Cemşîdiken cām-i âfitâb
Çeşmi sinle içre oldu âh türâb (c.6 / v.42a)

2. Âsaf:

Hz. Süleymân Peygâmbere kâtibi ya da vezîri olduğu söylenen Berahyâ oğlu Âsaf'ın annesi Ya'kûb peygâmbere soyundandır. Tevrât'ta İsrâiloğulları sarayının önde gelenlerinden ve musikîşinas olduğu söylenir. Eski Ahit'e göre Âsaf Levioğulları, Gerşom ailesinden Berahyâ'nın oğludur. Hz. Dâvûd (a.s.) peygâmbere zamânında kendisine, Ahit Sandığı'nın Obdedom'un evinden asıl yerine taşınması sırasında yüksek ses çıkaran tunç zillerle sandığa kılavuzluk etme işi verilmiş, daha sonra yine Hz. Dâvûd (a.s.) peygâmbere tarafından Ahit Sandığı önündeki merasimde bu zilleri çalmakla görevlendirilmiştir. İbadetin düzenlenmesini ardından da çeşitli müzik âletleriyle ilahî söyleyip peygâmberelikle görevlendirilen üç aileden birinin lideri olmuştur. Hz. Süleymân Peygâmbere tapınağı inşa etmesinden sonra, Ahit Sandığı'nın tapındaki yerine nakli sırasında da aynı görevi üstlenmiştir. İslâmî kaynaklarda Âsaf, Hz. Süleymân Peygâmbere teyzesinin oğlu, çok güvendiği birisi, hatta kâtibi veyâ vezîri olarak gösterilir, onun İsm-i Â'zam'ı bildiği, duâlarının kabûl edildiği ve kerâmet sâhibi olduğu aktarılır.

3. Ashâb-ı Kefî:

Mağara arkadaşları, Yedi Uyuyanlar veyâ “Yedi Âlimler” diye de bilinirler¹¹³. Kur’ân-ı Kerîm’de Ashâb-ı Kefî’in başından geçenler, Kefî sûresinde tafsilâtıyla anlatılmaktadır. Hikâye kısaca şöyledir: Tarsus civarında Dakyanus adlı bir askerî vâli, halkın puta tapmasını ve onlara kurbân kesmesini ister. Yedi genç bu emre uymazlar ve bir namazgâha çekilip orada Allâh (c.c.)’a yalvarmaya ve ibâdete başlarlar. Vâli bunları çağırıp durumlarını değiştirmezlerse öldürüleceklerini söyleyince bu yedi genç şehirden ayrılırlar. Yolda giderken “Kıtmîr” adlı bir köpek peşlerine takılır ve ne kadar kovsalar da onlardan ayrılmaz. Neciüs dağında bir mağaraya sığınır¹¹⁴. Bir müddet sonra uykuları gelir ve uyurlar¹¹⁵. Kendilerini takip edenler onlara cezâ olmak üzere mağaranın ağzını örerler veyâ bir kaya ile kapatırlar. İçerde kalan yedi kişi ile köpekleri yaklaşık 309 yıl uyurlar. Sonra Allâh (c.c.) o bölgeye, Hz. İsa’ya inanan melik gönderir. Bu sırada bir ikinci vakti uyanırlar. Hepsî sanki bir gün kadar uyuduklarını sanırlar. Acıktıklarını fark edip içlerinden birini gümüş bir para ile yiyecek almak üzere şehre gönderirler¹¹⁶. Giden kişi, yolda giderken her şeyin değiştğini görerek şaşırır. Ama yine de şehre gelir ve fırından ekme alır. Fırıncı gümüş antik parayı görünce bunun define bulunduğunu sanarak vâliye haber verir. O da başlarından geçenleri onlara anlatır. Vâli onun arkadaşlarını görmek ister. Ancak mağaraya gelince önce içeriye Yemliha isimdeki

¹¹³ (İnsanların kimi:) "Onlar üç kişidir; dördüncüleri de köpekleridir" diyecekler; yine: "Beş kişidir; altıncıları köpekleridir" diyecekler. (Bunlar) bilinmeyen hakkında tahmin yürütmektir. (Kimileri de:) "Onlar yedi kişidir; sekizincisi köpekleridir" derler. De ki: Onların sayılarını Rabbim daha iyi bilir. Onlar hakkında bilgisi olan çok azdır. Öyle ise Ashâb-ı Kefî hakkında, delillerin açık olması Hâricinde bir münakaşaya girişme ve onlar hakkında (ileri geri konuşan) kimselerin hiçbirinden malumat isteme. (Kefî / 22)

¹¹⁴ “O (yiğit) gençler mağaraya sığınmışlar ve: Rabbimiz! Bize tarafından rahmet ver ve bize, (şu) durumumuzdan bir kurtuluş yolu hazırla! demişlerdi.” (Kefî / 10)

¹¹⁵ Bunun üzerine biz de o mağarada onların kulaklarına nice yıllar perde koyduk (uykuya daldırdık.) (Kefî / 11)

¹¹⁶ “Böylece biz, aralarında birbirlerine sormaları için onları uyandırdık: İçlerinden biri: "Ne kadar kaldınız?" dedi. (Kimi) "Bir gün ya da günün bir parçası kadar kaldık" dediler; (kimi de) şöyle dediler: "Rabbimiz, kaldığınız müddeti daha iyi bilir. Şimdi siz, içinizden birini şu gümüş paranızla şehre gönderin de, baksın, (şehrin) hangi yiyeceği daha temiz ise size ondan erzak getirsin; ayrıca, nâzik davransın (gizli hareket etsin) ve sakın sizi kimseye sezdirmesin." (Kefî / 19)

ekmek almaya giden şahıs girer. O sırada hepsini bir uyku kaplar ve artık uyanmazlar. Arkasından girmek isteyenler korkup içeri giremezler. Nihâyet mağara yanında bir mabet yaptırıp orayı mescid edinirler. O günden sonra dîn farkı gözetmeksizin burası kutsal bir yer kabûl edilir.

İncelediğimiz kısımlarda Ashâb-ı KeHF teşbih unsuru olarak geçer, uyumalarına telmih yapılır:

“...ceng idincek Merrîh hañçerin elden bırağuben amân isteyüb Zührenüñ zehresi çäk ola na‘ra urSâm gök velvele yire zelzele düşüb uyğudan tırı gele mağarâsında Aşhâb-ı KeHF vehm-nâk ola deñiz leşkeri gözlerümde kaçtrece yoğdur...” (c.7 / v.21a)

4. Câlût:

Hız. Dâvûd (a.s.) zamânında, Tâlût’un (Saul) krallığı döneminde yaşamış Amâlîka kralının adıdır. Kur’ân-ı Kerîm’de Câlût olarak adlandırılan bu kişinin ismi Ahd-i Atik’te Golyat şeklinde geçmektedir. “Amâlîka” kavmi Akdeniz’in sâhilinde, Mısır ile Filistin arasında yaşayan bir millettir. Câlût, iri cüssesi sebebiyle âdetâ dev gibi tasvîr edilmekte, onun Refâim denilen ve devâsâ cüsseleriyle meşhûr olan ırkın bir bakiyesi olduğuna inanılmaktaydı.

Amâlîka kavminin kralı Câlût, Hız. Mûsâ’nın vefâtından sonraki bir dönemde İsrâiloğulları’na saldırmış, onları yenerek birçok esir ve kıymetli eşyalarını almış, ülkesine götürmüştü. Esirler içinde İsrâil krallarının birçok prensi de bulunuyordu. Câlût sadece bunlarla kalmamıştı geride kalan İsrâiloğulları’na da ağır vergiler koymuştu. Hatta Tivrât’larını bile almıştı. Bu sırada İsrâiloğulları’nın bir peygâmberi de yoktu. Bunlar Allâh (c.c.)’a yalvararak bir peygâmber göndermesini istemişler, Allâhu Teâlâ da onlara bir peygâmber göndermişti

Nihâyet, önceleri bir intikâm duygusuyla, kendilerine peygâmbere olarak gönderilen İsmûîl veyâ Şâmuil'e başvurarak, kendilerine dirâyetli bir hükümdâr ve komutan tayin etmesini istemişlerdi. Bu hükümdâr sâyesinde çıkarıldıkları yurtlarına dönmek isteklerini dile getirmişlerdi, peygâmbere de bu istek üzerine, Tâlût ismindeki bilgili, basiretli, cesâret sâhibi bir zâtı hükümdârı tâyin etti. Fakat İsrâiloğulları tâyin edilen bu kumandana i'tirâz ettiler. Her şeyi maddî ölçülere göre değerlendirmeye alışmış olduklarından içlerinden daha zenginleri varken, böyle birisinin tâyinine râzı olmadılar. Fakat peygâmbere, Tâlût'un hem bilgili hem de fiziksel yapı i'tibârıyla bu işe uygun olduğunu söyleyip bu işin ehli olduğunu belirtmiştir.

Bunlardan sonra, Tâlût, İsrâiloğulları'nın başına geçip, Câlût'a saldırmak üzere Filistin veyâ Ürdün nehrini geçerken, ordusunun sabrını veyâ samîmîyetini ölçmek istemişti. Hava çok sıcaktı ve ordusuna nehirden geçerken su içmemelerini söylemişti. Fakat ordusundan bu emre uyanların sayısı oldukça az miktârda kalmıştı.¹¹⁷

Fakat Tâlût bu kutsal mücâdelesinden caymamış ve Câlût ile savaşa girmiştir. Halbuki savaştan önce ordusundan bâzıları, Câlût'un ordusunu görünce: "Bugün Câlût'un ordusuyla karşılaşacak gücümüz yok" demişler ve kumandanlarını bırakarak savaşa girmemişlerdi. Buna rağmen, az sayıda samîmî mü'min ile berâber savaşa giren Tâlût, Câlût'a karşı savaşa çıkmıştır. Savaşın sonunda Hz. Dâvûd (a.s.) Câlût'u bir sapan taşıyla öldürür. Tâlût'un ordusunu imtihân etmesi, ordunun bir kısmının korkup kaçması ve Hz. Dâvûd (a.s.)'un Câlût'u öldürmesi Kur'ân-ı Kerîm'de (Bakarâ 249-252) zikredilmektedir.

Eserimizde Câlût'un İsrâiloğulları'na zulmetmesi, Tâlût'u ellerinden alması, cengâverliği uzun uzun zikredilir. Câlût'un Tâlût ile yaptığı savaş masalsi şekilde tasvîrlerle süslenerek anlatılmaktadır. Dehşetli savaşı bitiren hâdiseye ise Hz. Dâvûd (a.s.)'un Câlût'u bir sapan taşıyla öldürmesidir. İsrâiloğulları'nın Câlût tarafından

¹¹⁷ Ahmet Kalkan, *Ansiklopedik Kur'an kavramları ve güncel yansımaları*, Dâvûd Emre Yay., İstanbul 201, c.2, s. 648

zulme ve yağmaya uğramasının sebebi ise Hz. İsmûîl peygâmbere tarafından eserde anlatılır. Sebep; kavmin önceki peygâmbere dinlememesi ve sapkınlık yapmalarıdır:

“...Cālūt Şâh ol fertût-ı güm-rah Elyasa‘’dan sonra tâ İsmû‘îl peygâmbere gelinceye dek sekiz kez gelüb bu kavm-i Benî-İsrâ‘îl gâret ve begleri kırub memleketlerin urub hasârat eyledi bu kavmün üzerlerine harâc yazdı. Ne kadar mescidler var ise bozdı. Put-hâneler düzdi. Hıçbir kimesne Cālūt’a muqâbil gelemezdi...” (c.6 / v.8b)

“...ol zamân kim Cālūt-i cebbâr ve ol fertût-i qahhâr Benî-İsrâ‘îl çerîsin kim şıyub Tâbût‘ı kim almışdı be-gâyet ferahlığından tâcını başından göge atub eyle yine dutub şâzılık kılmış idi...” (c.6 / v.37b)

“...Tâlūt Şâh Benî-İsrâ‘îl kavmiyle dîn gayretine çok ceng düşmân kanlarından rû-yi zemîni lâle-reng itdiler ammâ kim Cālütîler be-gâyet çokluk olduğı ecilden ve Cālüt dağı bahâdur olduğı sebebden el getürdiler Tâlüt’a gâlib olub çerîsin şıdılar döndürüb şancağına götürdiler delîm mîr ü sipâhı kırdılar Benî-İsrâ‘îl’ün ‘ömr defterin dürdiler...” (c.7 / v.4a)

5. Ebû Leheb (Bû Leheb) :

Adı Abdü'l-Uzzâ b. Abdül'l-Muttalib'dir. Ebû Leheb ise lakabıdır, peygâmbere amcası olup İslâm dînine olan düşmânlığı ile ünlüdür. Bedir Gazâsı'ndan kısa bir süre sonra çiçek hastalığından ölmüştür. Edebiyâta adına Bû Leheb şeklinde de rastlanır ve dâimâ menfî imajlarda yer edindir¹¹⁸.

Bir rivâyete göre Şuarâ sûresinin 124. âyeti gereğince Efendimiz yakın akrabâsını çağırarak, onları İslâm'a dâvet etmişti. Amcası Ebû Leheb galiz sözler sarfederek, "Bizi bunun için mi çağırдың?" demişti. Bunun üzerine Tebbet sûresi: “ 1.

¹¹⁸ İskender PALA, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, Kapı yay. İstanbul 2011, s. 132

Ebû Leheb'in iki eli kurusun! Kurudu da. 2. Malı ve kazandıkları ona fayda vermedi. 3. O, alevli bir ateşte yanacak. 4. Odun taşıyıcı olarak karısı da (ateşe girecek). 5. Ve boynunda hurma lifinden bükülmüş bir ip olduğu halde.” Nâzil olmuştur.

Eserde Ebû Leheb kötülük ve zulüm timsâli olarak birkaç yerde karşımıza çıkmaktadır:

Çün kim Aḥmed nûrı gösterdi cemâl
Bû Leheb zulmâtı buldı pes zevâl (c.7 / v.20b)

6. Eflâtûn-ı Yunânî (Platon):

Aristo'nun hocası olan meşhûr Yunanlı filozoftur. Sokrat'tan öğrenim gören Eflâtûn, Mısır'da okumuş ve Yunanistan'a dönerek Atina'da Akademia'yı kurmuştur. M.Ö. 430'da doğan Eflâtûn 348'de ölmüştür. Çok zamân Diyojen (öl. M.Ö.324) ile karıştırılmış, bu yüzden bir küp içinde oturan Diyojen'in bu küpü Eflâtûn'a atfedilmiştir. Edebiyâta akıl, hikmet ve isâbetli görüş timsâli olarak sözkonusu edilir.¹¹⁹ Platon ya da bizdeki adıyla Eflâtûn, Firdevsî'nin eserinin kaynaklarından biridir ki her meclisin başında hürmetle zikreder ve eserinin te'lif sebebinde şöyle bildirir:

“...Loḡmân Ḥakîm ibn-i ‘Ad ol ḥakîm ol ḥakîm-i kâmil üstâd ḳavlince bu kitâb-ı Süleymân-nâme’yi Süryânî dilince taṣnîf ḳılıpdur. Ba‘dehu Eflâṭun-ı Yunanî kim ekmel-i kümelâ efḍal-i ḥükemâ a‘lem-i ‘ulemâ bu Süleymân-nâme’yi Yunan dilince lisân-ı Süryâniden terceme idüb te’lif ḳılıpdur min ba‘d Seyyid Nesir Bağdâdî idi. Ol cihân hüner-mendlerinüñ üstâzı zübân-ı Yunanîden Fârsî diline dönderüb menşür terkîb idübdür...”

7. Hatem (Mühr-i Süleymân) :

¹¹⁹ PALA, s. 135

Hz. Süleymân peygâmbenin yüzüğüne verilen addır. Bu yüzüğün üstünde İsm-i Â'zam yazılı imiş. Süleymân bununla bütün yaratıklara hükmedermiş. Bu mühür üzerinde iç içe girmiş iki eşkenar üçgen bulunmuş. YaHûdiler bu işaretteki her bir açıya bir peygâmbere (İbrâhîm, İshâk, Ya'kûb, Mûsâ, Hârûn, Dâvûd) isnâd ederler. Hz. Süleymân peygâmbere, bir gün bu yüzüğü bir deve çaldırılmıştır. Yıllar sonra eline geçirebildiği bu yüzük ile tekrar idâreyi ele geçirmiştir. Yüzüğün üzerindeki üçgenler tılsımlı kabûl edildiğinden sevgilinin dudağı bu mührü benzetilir¹²⁰.

Firdevsî, devrin pâdişâhını övmek için bu ibâreyi zikreder:

Süleymân'sın kamu millet muî' üñ
Cihân destünde hem çün naş-ı Hâtem (c.6 / v.52b)

8. İşâ (İşây) :

Hz. Dâvûd (a.s.) Peygâmbere'in babasıdır. Tâlût'un melikliğine, neslinin soylu olmayışından dolayı kabûl etmez; ancak Allâh (c.c.)'tan gelen vahiy dolayısıyla isyan etmez ve tebliğde bulunan Hz. İsmûîl peygâmbere'in sözünü dinler. Tevrât'ta otuzdan fazla yerde ismi geçer. Hz. İsmûîl peygâmbere'in, vahiy üzerine İşâ'nın oğulları arasından nasıl kral ve peygâmbere seçtiğini Tevrât¹²¹ şu şekilde nakleder:

1.Sa.16: 6 İşây ile oğulları gelince Sâmuêl Eliav'ı gördü ve, "Gerçekten RAB'bin önünde duran bu adam O'nun meshettiği kişidir" diye düşündü. *1.Sa.16: 8* İşây , oğlu Avinadav'ı çağırıp Sâmuêl'in önünden geçirdi.Ama Sâmuêl, "RAB bunu da seçmedi" dedi. *1.Sa.16: 9* Bunun üzerine İşây Şamma'yı da geçirdi. Sâmuêl yine,

¹²⁰ PALA, s.239

¹²¹ Kitab-ı Mukaddes Şirketi, *Kutsal Kitap (eski ve yeni antlaşma-Tevrât,Zebûr, İncil)* , Korean Bible Society 2010

"RAB bunu da seçmedi" dedi. *1.Sa.16: 10* Böylece İşây yedi oğlunu da Sâmu'el'in önünden geçirdi. Ama Sâmu'el, "RAB bunlardan hiçbirini seçmedi" dedi. *1.Sa.16: 11* Sonra İşây 'a, "Oğullarının hepsi bunlar mı?" diye sordu. İşây , "Bir de en küçüğü var" dedi, "Sürüyü güdüyor." Sâmu'el, "Birini gönder de onu getirsin" dedi, "O buraya gelmeden yemeğe oturmayacağız." *1.Sa.16: 12* İşây birini gönderip oğlunu getirtti. Çocuk kızıl saçlı, yakışıklı, gözleri pırıl pırıl bir delikanlıydı. RAB Sâmu'el'e, "Kalk, onu meshet. Seçtiğim kişi odur" dedi.

Eserde pekçok kez adı geçer. Temiz soylu ve iyi ahlâklı biri olduğu vurgulanır:

“...bu İşâ be-ğâyet ‘âkil ü dâna ve kâmil tüvânâ kıpdı ol dağı Allâhu Te‘âlâ’ya tapdı küfr ü delâlet cânibine kıpu yapıdı Hâk Te‘âlâ bu İşâ’ya yedi oğul virmişidi kim her birisi nev-ğat ve lâle-ğad ve nev-cüvânidi ammâ kim bu kıçi oğlı be-ğâyet bahâdur pehlevânidi...”

9. Kârûn:

Kur’ân-ı Kerîm yorumcularının çoğuna göre Kârûn, İsrâiloğulları halkından olup Hz. Mûsâ Peyğâmberin amcasının ya da teyzesinin oğludur. Firavun tarafından İsrâiloğulları arasında önemli bir makâmda görevlendirilen Kârûn, güzelliği yüzünden “nûrlu” nitelemesiyle bilinirdi. Târîhçilerin bir kısmı onun İsrâiloğulları bilginlerinden olup Tevrât’ı en iyi okuyanlardan biri olduğuna inanır. Azgınlar gürûhu arasına girmesine neden olarak da aşırı mal varlığı ve çok zengin oluşu gösterilir. Hz. Mûsâ’dan kimya konusunda bilgiler alan Kârûn, Sâmirî’nin yaptığı buzağıyı eriterek ilaçlar ve çok sayıda altın elde etti. Fazlasıyla zenginleşti¹²². Hz. Mûsâ, Kârûn’dan zekât vermesini istemiş, ama o çok varlıklı olması zekât miktârını da fazlasıyla arttırdığı için zekât vermek istememiştir. Bununla da kalmayıp

¹²² Kârûn , Mûsâ’nın kavminden idi de, onlara karşı azgınlık etmişti. Biz ona öyle hazîneler vermiştik ki, anahtarlarını güçlükuvvetli bir topluluk zor taşırdı. Kavmi ona şöyle demişti: Şımarma! Bil ki Allâh şımarıkları sevmez. (Kasas / 76)

İsrâiloğulları'nın ileri gelenlerini toplayarak fâhişe bir kadını görevlendirip Hz. Mûsâ'ya iftirâ etmeyi amaçlamış; ama kadın insanların bu iftirâyı bekledikleri anda kalabalığın önünde Kârûn'un iftirâ planını açıklayıp onu yalancılıkla suçlamıştır. Yaptığı tüm bu yanlışlar yüzünden Allâh (c.c.)'ın dilemesi ve Hz. Mûsâ'nın da isteğiyle yer yarılp Kârûn'un bütün hazîneleri yerin dibine geçer¹²³.

Kârûn eserde çeşitli şekillerde zikredilir. Dünyânın faniliği bahsinde ismi geçer; ayrıca Firdevsî, meclislerde geçen hikayeleri birleştirmiş; Nevzer, malını Kârûn'a emanet etmiş ve Efrâsiyâb'la savaşında Kârûn ölmüştür:

“...Nevzer leşkeri hezîmete yüz dutdı Efrâsiyâb şehbâz bigi Īrân leşkerin tıyūr mişâli tağıtdı çün kim Nevzer kendünün şugferi(?) ki gördi öñünden raşş-ı nigâhı ve hazâne-i ħargâhı Ķârûn'a ışmarlamışidi kim ħişâra ilede ve eger kim ‘açabince düşmân çerîsi verürse ceng ide bu ħâlden ħaberdâr olup Dîse oğlı Bârmân-ı Pezer leşkeriyle Ķârûn ardınca viribidi kim Ķârûn'ı ele getüre gevdesinden başını götüre ve ħezâneyi alub gele...” (c.6 / v. 49a)

10. Nemrûd:

Bâbil ülkesinin kurucusu sayılan ve Bâbil Kulesi¹²⁴'ni yaptıran kral olup Hz. İbrâhîm'i ateşe attırmasıyla ve tanrılık iddiasında bulunmasıyla ünlüdür. Yaşadığı dönem M.Ö. 2640 yıllarına rastlar. Nemrûd'un bütün Bâbil hükümdârlarına verilen bir ünvan olduğu da sanılmaktadır. Nemrûd, Hz. İbrâhîm peygâmberi ateşe attırdıktan sonra da imân etmemiştir. Özel olarak beslettiği dört akbabayla tahtını

¹²³ Kârûn 'u, Firavun'u ve Hâmân'ı da (helâk ettik). Andolsun ki, Mûsâ onlara apaçık deliller getirmişti de onlar yeryüzünde büyüklük taslamışlardı. Halbuki (azabımızı aşıp) geçebilecek değillerdi. (Ankebut / 39)

¹²⁴ Bir gün İbrâhîm'in kendisini inanmaya çağırıldığı gücün kim olduğunu öğrenmek göklere yükselmek istedi. Yüksek kuleler yaptırdı ve bunlara çıkarak göklere baktı, ama hiçbir şey göremedi. Ertesi gün kuleler temellerinden yıkılarak yerle bir oldu. Bu kulelerin Bâbil'de yapıldığı ve Bâbil Burcu diye bilinen kulelerin bunların kalıntıları olduğu ve bu yüzden de Bâbil'in bir diğer adının da Nemrûd Diyârı olduğu da aktarılır. (YILDIRIM, s.544)

göge çıkarıp Hz. İbrâhîm'in Rabbi'ni gökte aradığı ve göge doğru ok attığı, meleklerin de okun ucunu kanlı şekilde geri getirdiği, böylece Allâh (c.c.)'ı öldürdüğünü düşündüğü de rivâyet edilir¹²⁵. Rivâyete göre ok hâdisesinden sonra burnundan giren bir sinek beynini kemirmiş, bundan rahatsız olduğu için etrâfi pamukla çevrili bir tokmak ile başını yavaş yavaş tokmaklatırmış. Birgün tokmakçı, pamuğun içine bir gürz koyup başına vurmuş ve öldürmüştü¹²⁶.

Eserin incelediğimiz ciltlerinde Nemrûd'a, Hz. Dâvûd (a.s.) tarafından telmihte bulunulmuştur. Allâh (c.c.)'ın büyüklüğünü göstermek adına Câlût'a karşı Nemrûd örneğini vermiştir:

“...Hakîm kavlince Câlût-ı pehlevân-ı mekkâr ve ol merdûd-i nâ-bekâr böyle diyüb laf urucağ Dâvûd didi kim yâ Câlût ve iy laf urucu fertût sen putuña şıgınsın ben Allâhu Te'âlâ'ya şıgınsın ki Nemrûd bigi 'âşî-yi biryiem kıya birle helâk mağzını çâk yirini hâk eyledi ve eger kim sen kuvvetüne tayanursañ ben ol Hâlık'a tekbîr kılsın ki yedi kıt yiri götüren öküzü bir sinege zebûn eyledi ve tokuz kıt felegi kışadub içinde olan ejdehâyı bir za'îf melege mağzûn meftûn eyledi yâ Câlût senüñ yarağñ varısa benüm Allâh'um var...” (c.7 / v.11a-v.11b)

11. Şeddâd:

Şeddâd ile Şedîd, Âd'ın oğullarıdır. Kaynaklara göre bunlar Dahhâk ile amca çocuklarıydı. Dindar ve âdil biri olan Şedîd, Âd kavminin ileri gelen ve saygın şahsiyetlerindendi; üç yüz yıl hükümdârlık yaptıktan sonra öldü. Hiçbir dîne inanmayan Şeddâd ise bir despottu ve tanrılık iddiasında bulunuyordu, Şedîd ölünce yerine o geçti. Hz. Hûd peygâmer bir gün Şeddâd'ın huzûruna çıkarak onu dînine

¹²⁵ YILDIRIM, s. 543-544

¹²⁶ PALA, s.356

çağırıldı. Şeddâd “Senin dînine inandığımda Allâh (c.c.) bana ne verecek?” diye sorduğunda, Hz. Hûd “Seni sonsuza dek kalacağın cennetine koyacak” cevâbını verdi. Bunun üzerine Şeddâd da “Ben o cennetin aynısını kurarım diyerek muhteşem bağların ve bahçelerin yer aldığı İrem Bağları’nı kurdurdu. Şeddâd’ın iki yüz vezîri ve bin komutanı olduğu, yalancı cennetinin çevresinde her biri için bir saray yaptırdığı söylenir. İçerisinde cennette bulunduğu düşünülen her şeyi yerleştirildiği cennetindeki binâların yapımında bir sıra altın bir sıra gümüş tuğlalar kullandığı; kurduğu bahçelerde toprak yerine safran, misk ve amber bulunduğu; ağaçların mücevherlerden olduğu bahçelerdeki nehirler ve kanallardan da su yerine bal, süt, inci ve mercanlar akıttırdığı, tüm bunları kendisinin de Allâh (c.c.)’ı cennet yaratabileceğini kanıtlamak için yaptırdığı söylenir. Hz. Dâvûd (a.s.) peygâmberin öldürdüğü Câlût’un da Şeddâd soyundan olduğu aktarılır.

Eserde Şeddâd, teşbih unsuru ve Câlût’un kendini övmesi esnâsında zikredilir:

“...ben ol şâhib-kırānam ve Şeddād Bin ‘Ād neslinden Cālūt Sulţānam ki dostile şayda yitsem şuda timsāh yirde arşlān tağda kaplan taşda evren kayd olub ve eger kim gayret ħamiyyet kılub şecā’atile şalābetile cenge dönsem gökde Merrîĥ kılicumdan amān isteyüb felegi içine alan ejdehā kırkqusından kıddini lāb kıluben...”
(c.6 /v.46b)

12. Uzun Hasan:

Uzun Hasan 1423 yılında Diyarbakır'da doğdu. Akkoyunlu hükümdârı Ali Bey'in oğlu Cihângir, babasının ölümü üzerine tahta geçmişti. Uzun Hasan, kardeşi Cihângir'in emri ile yaptığı askeri mücâdelelerden sonra, giderek güçlendi ve kardeşi Cihângir'i başkentten uzaklaştırarak Akkoyunlu hükümdârı oldu. Uzun Hasan bu gelişmelerden sonra ülkesini Gürcistan, Suriye ve Azerbaycan yönünde genişletmek

için harekete geçti. Karakoyunlu Hükümdarı Cihân Şâh'ı yenilgiye uğrattı. Giderek güçlenen Akkoyunlulara karşı Fâtih, doğuda kendisi için tehlikeli duruma gelen Uzun Hasan'ı ortadan kaldırmaya karar verdi. Osmanlı ve Akkoyunlu kuvvetleri 11 Ağustos 1473'de Otlukbeli'nde karşılaştılar. Osmanlı topçusu tarafından kuvvetleri bozguna uğratılan Uzun Hasan İran'a çekildi. Akkoyunlular Devleti'nin merkezini Tebriz'e naklettiler. Uzun Hasan, Gürcistan seferinden dönerken hastalandı ve kısa bir süre sonra 1478 yılında Tebriz'de öldü¹²⁷.

Eserde dünyânın fâniliğini vurgulamak maksadıyla Uzun Hasan zikredilir:

Varmı evvel bir 'imâret çarḥ itmedi ḥarâb
Şehr ü ḳal' a var mı itmez yâ ḥū virân yâ dehi

Ḳani Sultân Şâh Muḥammed çarḥ idübdür ḥâk anı
Ḳani ya Uzun Ḥasan nitdi cihâni şâhen şeh (c.6 / v.7a)

13. Tâbût (Tâbût-ı Ahd):

Hız. Mûsâ peygâmberrin ağaçtan yaptırdığı, içi ve dışı altın kaplama, her köşesine altın taçlar konulmuş, üzeri saf altından bir kapakla kapatılan sandıktır. İsrâiloğulları aralarında bir anlaşmazlık çıktığında başvurdukları ve sandıkta bulunup konuşan rûh onların sorunlarını çözdükleri için Tâbût-ı sekîne. Arabulan Tâbût (sandık) da denir. Ahit Sandığı'yla ilgili farklı rivâyetler vardır. Bir rivâyete göre sandıkta menn ve selvâ (kudret helvası ve bildircin) kabı, Hız. Hârûn peygâmberrin bir mu'cize göstermesi istendiğinde yeşerip yapraklanan âsası, içeriğinde kutsal on emrin yer aldığı iki ahit levhası ve Tevrât bulunur; bu yüzden Ahit Sandığı, sandûk-ı şehâdet veyâ Tâbût-ı şehâdet olarak da bilinir. Sandığın üzerine iki büyük meleğin resmi işlenmiştir. Büyük olasılıkla Kur'ân-ı Kerîm'deki "Onu melekler taşır" ifâdesi de bu iki meleği ve sandığı ifâde eder. Bu âyette Tâlût'la ilgili olaylar anlatılırken

¹²⁷ <http://www.kimkimdir.gen.tr/kimkimdir.php?id=506>

Ahit Sandığı'na da değinilmektedir¹²⁸. Başka bir rivâyetteyse sandığın Allâh (c.c.) tarafından Hz. Âdem Peygâmbere gönderildiği, miras yoluyla Hz. Ya'kûb Peygâmbere kadar geldiği ve sonra da İsrâiloğulları'nın eline geçtiği aktarılır. İnanışa göre İsrâiloğulları'nın elindeyken sandığın içerisinde bir rûh bulunuyordu ve anlaşmazlığa düştüklerinde o rûh onlara hakemlik yaparak aralarını buluyordu¹²⁹.

Eserin incelediğimiz ciltlerinde Tâbût konusu büyük yer tutar. İsrâiloğulları saptıkları için Amâlika kavmince zulme uğrarlar, Tâbût ellerinden gider; ancak İsrâiloğulları'ndan ayrı kalan Tâbût, açmaya çalışanları helâk eder. Melik ve peygâmbere sâhibi olan İsrâiloğulları'na Tâbût tekrar döner:

“...‘Amâlika kavmi bunlara mansûr ve muzaffer olmazıdi feth itmege çâre bulmazıdi ve dağı ol vaqt kim bu kavm azgunlık kılub Tâbût ellerinde olmayub küfr yolın kim tıtdılar idi ‘Amâlika kavmi dağı gelüb bunları gâret hasârat kılurlaridi...” (c.6 / v.8b)

“...Melik-i ‘Îlâf dağı ‘Îlâ ve Kâhiñ iki oğlanları dağı eyleyüb kıllarını yiryüzine sepeleyüb hasârat itdiler Tâbût’ı dağı ellerinden aldılar Benî-İsrâ’îl kavmini hezîmet buldılar ekşeri kılıçdan geçdiler bâkîsi yüz şuyın yire şaçdılar andan Câlût kim ol güm-râh şâz handân Tâbût’ı alub ‘Îlâf ordusun yağma kılub...” (c.6 / v.24a-v.24b)

14. Yezîd:

¹²⁸ “Peygâmbere onlara: Onun hükümdârlığının alâmeti, Tâbût'un size gelmesidir. Meleklerin taşıdığı o Tâbût'un içinde Rabbinizden size bir ferahlık ve sükûnet, Mûsâ ve Hârûn hânedânlarının bıraktıklarından bir kalıntı vardır. Eğer inanmış kimseler iseniz sizin için bunda şüphesiz bir alâmet vardır, dedi.” (Bakarâ /248)

¹²⁹ YILDIRIM, s. 671-672

Muâviye'nin oğlu ve Emevî devletinin ikinci halifesidir. Kerbelâ olayı onun zamânındadır¹³⁰. Medîne vâlisi Mervan, Muâviye'nin yerine halef tayin ettiği oğlu Yezîd'e kendi adına biat almasını isteyen mektubunu Mescid-i Nebevî'de okuyunca halk fevriyân etti. Abdullâh b. Ömer, Yezîd'in fâsıklığını, Abdullâh b. Zübeyr, Allâh (c.c.)'a karşı gelene itaatin caiz olmadığını öne sürerek açıkça i'tirâzda bulundular ve biata yanaşmadılar. Hz. Hüseyin de onlarla aynı fikirdeydi. Hz. Hüseyin'in Yezîd'e biat etmeyip Mekke'ye gittiğini haber alan Kûfelilerden Şebes ve Süleymân b. Surad gibi bâzı ileri gelenler onu hilâfete getirmek için kendisine dâvet mektupları yazdılar. Kabûl etmedi. Hz. Hüseyin, Yezîd'e biat veremezdi. Düşünce yapısı biat vermemeyi gerektiriyordu. Bununla berâber hilâfet konusunda bir ihtiras göstermesi de uygun olmazdı. Hz. Hüseyin şehâdetinden önceki dokuz Muharrem'i on Muharrem'e bağlayan son geceyi Kur'ân okuyarak, namaz kılarak, istiğfar ederek, zikir ve duâ ederek geçirdi¹³¹. Yezîd'in ordusu on Muharrem 61/10 Ekim 680 târihinde Hz. Hüseyin'i işkencelerle öldürmüş ve târihe adını bir kara leke olarak yazdırmıştır.

Eserin incelediğimiz ciltlerinde Firdevsî, kötü karakterleri özellikle Câlût'u birçok yerde Yezîd'e benzetmektedir:

“...Câlût-ı pelîd ol it-i Yezîd dahı otuz dört arşı kıddü kıametile bir siyâh pâdişâhın nâhın Raşş'a süvâr olub eline dört yüz başman demürden gürzin eline alub çünkü Benî-İsrâ'îl kıanlarından yiryüzün lâle-reng iderdi...” (c.7 / v.3b)

f.Yıldız ve Gezegen İsimleri

1. Gav (Arz Öküzü) :

¹³⁰ PALA, s. 482

¹³¹ Mehmet ARSLAN-Mehtap ERDOĞAN, *Kerbelâ Mersiyeleri*, Grafiker yay., Ankara 2009, s. 3-31

Gav; öküz, sığır manasındadır. Bir inanışa göre dünyâ bir öküzün boynuzları arasında durmaktadır. (Buna Gâv-ı zemîn denir.) Öküz balığın sırtında, balık ise suyun içindedir. Yine uydurma bir kanaate göre yeryüzündeki sarsıntı ve zelzele bu öküzün başını sallaması sonucunda meydana gelirmiş¹³².

Eserde Tâlût ve Câlût arasındaki savaş tasvîrleri esnâsında Gav ve Hût ifâdeleri geçer ki mübalağa içindir:

Gav ü Hût'un bağrını yarub kılıç
Tas-ı çarhı gümlerdi bozdoğan (c.7 / v.4a)

2. Merrîh (Merîh) :

Heft Ahter¹³³, den biridir. Eski dünyânın dinsel inanışlarının yoğun etkisinde olan eski astronomide İranlı gökbilimcilerin Behrâm dediği gezegen Arapça'da Merih (Mars) olarak bilinir. Yıldız tanrılı eski dînler yıldızların insan hayatı üzerindeki önemli rollerinden dolayı bu yedi gezegenin kutsanmasına çok önem verirlerdi. Fars edebiyâtında Behrâm temelli kavram ve mazmunların dayanak noktası da yine bu mitolojik atmosferdir.

Eserde teşbih ve kahramânlık unsuru olarak sıkça karşımıza çıkmaktadır:

“...âdem kıanından dil-âverler pîr-i pelenge döndi bir ‘acâ’ib ceng aşub oldu kim rû-yi zemîn kıandan la‘l-reng urunub Merrîh-i felek ğazabdan yire indi tag taş mür baş âdem kıanına boyandı...” (c.7 /v.4a)

¹³² İskender PALA, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, Kapı yay., İstanbul 2011, s.32

¹³³ Yedi yıldız, yedi gezegen, heft ejdhâ: yedi ejderha, heft encum: yedi yıldız vb isimlerle de bilinen heft ahter, Mâh (Ay), Tîr (Utarit/Merkür), Nâhîd (Zühre/ Venüs), Behrâm (Merih/Mars), Bercîs (Müşteri/Jüpiter), Keyvân (Zuhal/Satürn) ve Şems (Güneş) gezegenlerini kapsar. Bunların her biri kendisine özgü bir gök tabakasında bulunur Bu gezegenlere ilk kez Sümerler dikkat etmiş ve bunlara tapınmışlardır.

Tîğ çeksem isteye Merrîh emân
Gürz ururSâm gümleye çarḡ-ı ʔolân (c.7 /v.21a)

3. Müşterî:

Bercîs, Jüpiter adlarıyla da bilinen Müşterî, altı kat gökte bulunan bir gezegendir. Asıl yeri yay ve balık burcundadır. İnan takviminin her ayının Urmuzd-rûz olarak bilinen ilk günü ve aynı zamânda Perşembe günü bu gezegenle ilişkilendirilir. Güneş sisteminin en büyük gezegenlerinden biri olan Müşterî dünyâmızdan 1316 kat daha büyüktür ve ağırlığı da dünyâmızın 318 katı kadardır. Sa'd-i Ekber; büyük kutluluk nitelemesiyle bilinen bu gezegenin istikrarlı ve yavaş seyrinden dolayı sabır, sebat, yücelik ve değerli varlıklar, doğru sözlü, zâhid, cömert, nâmuslu ve alçakgönüllü insanların yıldızı olduğuna inanılır. Pazartesi gecesiyle Perşembe gündüzlerine egemendir. Mavi renk Müşterî yıldızına aittir. Ay ile Merih onun dost yıldızları, Zühre (Venüs) ile Utarit (Merkür) ise düşmânlarıdır. Feleğin kadısı ve hâtibi olarak bilinir.

Eserde yiğitlik ve teşbih unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır:

Yüzi güneş ʔâlî' idür Müşterî
Vaşlına Sâm oldı lâ-bud müşterî (c.6 / v.42b)

4. Semek (Mâhî-Hût) :

Arapçada nûn ve hût sözcükleriyle de karşılanan balık, İslâmî rivâyetlerde etkin olarak yer alır. Eskiden bâzı insanlar balığa taparlardı. Filistin tanrılarında

Dacun'un kafası insan kafasına, vücûdunun geri kalanıysa balığa benzerdi. Kalem sûresinin ilk âyetinde üzerine yemin edilen nûn harfinin “balık” anlamına geldiği ve bununla dünyâyı sırtında taşıyan balığın kastedildiği kanısı yaygındır. Tasavvufta olgunluk makâmına erişmiş ârif, mârifet denizinde bulunduğu için mâhî diye anılır. Balık burcunun adı Araplarda hût ya da semek olarak bilinir.

Eserde teşbih unsuru ve övünme unsuru olarak kullanılır. Ayrıca Sâm, devler tarafından Semek'ten yukarı çıkarılır.

“...bî-dîn ne lâf urursın ve kendüzün görürsün kim benden üşenüb kırkuñdan kan kaşanub yanuma dağı gelmemişsin. Bir mil ırakdan yatduğum yiri kazub pençeler urub çizüb yarub ka' rına varub dıvlere götürmüşsin zor zağmet çeküb uçub Semekden tâ Simâki geçüb birinci kat göge yitürmüşsin...” (c.6 / v.5b)

“...bu heybet ü şalâbet kim sende var meger kim Merrîh-i felekde veyâ yedi kat yeri Öküzi götüren Semekde ol kim hiç mağlûkâtda senün mişâlün pehlevân olmaz...” (c.6 / v.43a)

5. Ülker (Pervîn):

Ülker yıldızı, Pervîn, Süreyya gibi isimlerle de bilinir. Aslında Sevr veya Hamel burcunda kümelenen bir takım yıldızdır. Kamer menziline olup sevgilinin benlerine benzetilir. Sevgilinin yüzü ay olunca benleri de Pervîn olur. Yine âşğın gözyaşları da Pervîn'e benzer¹³⁴.

Eserde telbih unsuru olarak zikredilir:

Yir çeriden ağarub mantar bigi
Nizelerden gök yüzi Ülker bigi (c.6 / v.47b)

¹³⁴ PALA, s. 370

6. Zühre (Nâhîd) :

(Venüs) Çoban Yıldızı gibi isimlerle de bilinen Nâhîd, Eski İran’da suların sorumlu büyük tanrıçalardan biri olarak dinsel ayinlerde çok özel bir yere sâhiptir. Eski İran kültüründe âdîne (Cuma) günü Nâhîd’e özgüdür. Rivâyete göre Hz. Âdem peygâmbere yaratılmasından sonra melekler onun Allâh (c.c.)’a yakınlığını ve günâhının nedenini Allâh (c.c.)’tan sormaya başlarlar. Onlara “Hz. Âdem’in günâhının nedeninin şehvetinin esiri olması, kendilerinin günâhsız oluşlarının nedeninin de şehvet yetilerinin bulunmayışı olduğu, bu yüzden insanların yaptıklarının karşılığında daha fazla sevap aldıkları” söylenir. Bunun üzerine melekler aralarından Azâ, Azâyâ ve Azâzîl adında üç meleği seçerek insan görünümünde yeryüzüne gitmelerini söylerler. Allâh (c.c.), onların ortak koşma, insan öldürme, zina ve içki içme gibi dört şeyden uzak kalmalarını emreder. Azâzîl mâzeret beyân ederek bu işten çekilir. Hârût ve Mârût lakaplarını alan diğer iki melek yeryüzüne giderler. Bunlar özellikle insanlar arasındaki anlaşmazlıkları çözme görevini yürütürlerdi. Bir gün aralarında anlaşmazlık olan bir karı koca çözüm yolu bulma amacıyla onlara geldiğinde her ikisi de Zühre adlı kadına âşık olurlar ve belli bir zamânda buluşmak için sözleşirler. Kadınla buluştukları anda Allâh (c.c.) göklerin kapılarını açtırarak meleklerle yeryüzüne gönderilen temsilcilerinin nasıl günâhlara daldıklarını, içki ve zina gibi kötülükleri nasıl işlediklerini gösterir. Zühre bu iki melekten öğrendiği İsm-i Â’zam duâsını okuyarak göklere yükselir; Allâh (c.c.) onu güzellik ve aşk simgesi Zühre (Venüs) yıldızına dönüştürür.

Eserde Teşbih unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır:

“...cenge dönsem gökde Merrîh kılıcumdan amân isteyüb felegi içine alan ejdehâ korkusundan kıddini lâb kıluben kıdîd kalur bezm idersem Zühre muṭrib kadeh Zühâl sâkî şarâbum gevşedürü...” (c.6 / v.46b)

g. Osmanlı Hânedânı

1. Sultân Bâyezid (Yıldırım) :

Yıldırım Bâyezid 1360 yılında Edirne'de doğdu. Babası Murad Hüdavendigâr, annesi Gülçiçek Hatun'dur. Gülçiçek Hatun Rum'dur. Yıldırım Bâyezid yuvarlak yüzlü, beyaz tenli, koç burunlu, elâ gözlü, kumral saçlı, sık sakallı ve geniş omuzluydu. Girdiği savaşlarda gösterdiği cesâretten dolayı ona 'Yıldırım' lakabı takılmıştı. Çocukluğunu Bursa sarayı'nda kardeşleriyle birlikte geçirdi. İyi bir eğitim gördü. Devrin en büyük âlimlerinden dersler aldı. Gençliğinde Kütahya sancağında vâililik yaptı. Sultân Murad Hüdavendigâr'ın vasiyeti gereği 1389 yılında pâdişâhlığa getirildi. Tahta çıktığında 29 yaşındaydı. Sırbistan'ın başında, Kosova Savaşı'nda ölen Kral Lazar'ın oğlu Stefan Lazaroeviç vardı. Barış antlaşması için geldiği Edirne'de kız kardeşi Maria'yı Bâyezid'e verdi. Bu evlenme sâyesinde Osmanlı-Sırp dostluğu kuruldu. Yıldırım Bâyezid Timur'la yaptığı Ankara Savaşı'nda yenildi ve esir düştü. 13 yıl süren saltanatı sonunda esâretinin başlamasından 7 ay 12 gün sonra vefât etti¹³⁵.

Yıldırım Bâyezid'in bilgi ve fazîletine telmihte bulunan Firdevsî, Yıldırım'ı birkaç yerde zikreder:

Zıll-i İzid şâh-ı gâzî İldırım Hân Bâyezid
Her gedâyı fazlı birle hoş tüvânâ itdi ol (c.7 / v.1b)

2. Sultân Bâyezid II (Bâyezid-i Velî) :

¹³⁵ <http://www.osmanli700.gen.tr/padisahlar/04index.html>

Sultân İkinci Bâyezid 3 Aralık 1448'de Dimetoka'da doğdu. Babası cihân pâdişâhı Fâtih Sultân Mehmed Han, annesi Mükrimе Hatun adında bir Türk kızıdır. Uzun boylu, geniş göğüslü ve kuvvetli bir vücûda sâhipti. Yüzü yuvarlak ve gözleri elâydı. Cesur ve atılgandı. Aynı zamânda çok halim selim ve dînine bağlı bir pâdişâhtı. Babası Fâtih Sultân Mehmed ilme ilgi duyduğu için, oğlu Şehzâde Bâyezid'e iyi bir eğitim verdi. O devrin en meşhûr âlimlerinden ders okutturdu ve bütün İslâm ilimlerini en iyi şekilde öğrenmesini sağladı. Sultân İkinci Bâyezid yedi yaşında iken, Hadım Ali Paşa nezâretinde Amasya vâililiğine tayin edildi. Amasya, Selçuklular devrinden beri önemli bir ilim ve kültür merkeziydi. Pâdişâh olacak şehzâdelerin yetişmesi için, bu vilâyette bütün şartlar vardı. Sultân İkinci Bâyezid, dînine çok bağlı olduğu için kendisine Bâyezid-i Velî denildi. Sultân İkinci Bâyezid, şâirleri saraya toplar, onlarla sohbet ederdi. Çok merhametli bir pâdişâh olan Sultân İkinci Bâyezid, sık sık fakirlere sadaka dağıtırdı. Arapça ve Farsça'yı gâyet iyi biliyordu. Çağatay lehçesi ve Uygur alfabesini de öğrendi. İslâm ilimlerinin yanı sıra, matematik ve felsefe tahsîli de yaptı. 24 Nisan 1512'de pâdişâhlıktan ayrılmak zorunda kalan Sultân İkinci Bâyezid, bir ay kadar daha yaşadı ve 26 Mayıs 1512'de vefât etti¹³⁶.

Eserin incelediğimiz ciltlerinde, ciltlerin sonundaki duâlarda Bâyezid Han zikredilir. Bi şiirde takvâsına telmihte bulunulur. Bunun yanında Firdevsî, Cem ve Bâyezid hâdisesi için bir de altı beyitlik müstakil şiir yazmıştır:

Zühd ü taqvâ olmuşidi Hâkdan aña çün mezîd
Pes taqarrub buldı Hâkka hem çü Veys ü Bâyezid (c.6 / v.7b)

3. Sultân Cem (Şehzâde Cem):

¹³⁶ <http://www.osmanli700.gen.tr/padisahlar/08index.html>

3 Mayıs 1481'de Fâtih Sultân Mehmed'in ölümü üzerine Amasya'da bulunan Şehzâde Bâyezid ve Konya'da bulunan Cem Sultân'a sadrâzam Karamanî Mehmed Paşa tarafından ulaklar gönderildi. Ancak Cem Sultân'a gönderilen haberci, yolda Anadolu Beylerbeyi Sinan Paşa tarafından yakalandı. Cem Sultân, babasının vefâtını dört gün sonra öğrenebildi. Bu olayların yaşanması üzerine yeniçeriler ayaklanıp Karamanî Mehmed Paşa'yı öldürdüler. Şehzâde Bâyezid'in, İstanbul'da bulunan oğlu Korkut'u saltanat nâibi ilan ederek onu tahta çıkardılar. Şehzâde Bâyezid, 1481'de İstanbul'a varır varmaz devlet idâresini eline aldı. Cem Sultân ise askeriyle birlikte İnegöl önlerine geldi. Sultân İkinci Bâyezid, orduyu Cem Sultân'ın üzerine gönderdi. Yapılan savaşı kazanan Cem Sultân Bursa'da pâdişâhlığını ilan etti. Kendi adına hutbe okutarak para bastırdı. Yenişehir Ovası'nda yapılan savaşı kaybetti ve burada kalamayacağını anlayan Cem Sultân, yanına ailesini de alarak Kâhire'ye doğru yola çıktı. Kâhire'de iken Hac mevsiminde Hicaz'a gitti. Tekrar geri geldi ve Konya'yı kuşattı. Bu sırada Rodos şövalyelerinden Pierre d'Aubusson onu Rodos'a dâvet etti. 1482'de Rodos'a giden Cem Sultân, yapılan antlaşma gereğince istediği zamân adadan ayrılacağını düşünüyordu. Ancak sahtekar şövalyeler buna hiçbir zamân izin vermediler. Cem Sultân daha sonra, Fransa'ya gönderildi. Rumeli'den tekrar Osmanlı topraklarına gelmek isteyen Cem Sultân, 13 yıl esir hayâtı yaşadı. Cem Sultân'ın bakım masrafları için Papa, Sultân İkinci Bâyezid'den yılda 40.000 altından fazla para kopartmayı başarmış, Cem Sultân'ı serbest bırakma tehditleriyle de Osmanlı fetihlerini durdurmuştu. Bu olay ileride Şehzâde katli için de önemli bir mesnet teşkil etmiştir. Cem Sultân, bunca olaydan sonra 25 Şubat 1495'de vefât etti¹³⁷.

Eserde geçen ve Sultân Cem hâdisesine telmihte bulunan şiirin iki beytini zikredeceğiz:

Ol seher kim âfitâb-ı Bâyezid
Sürdi leşker itdi Cem mâhen qadîd

Çün gâzanfer Bâyezid Şâh itdi ceng

¹³⁷ <http://www.osmanli700.gen.tr/padisahlar/08index.html>

Kaçdı şarğa mâhi Cem Hân oldu deng (c.6 / v.38a)

4. Sultân Mehmed II (Fâtih Sultân Mehmed):

Fâtih Sultân Mehmed 29 Mart 1432'de Edirne'de doğdu. Babası Sultân II. Murad, annesi Hümâ Hatun'dur. Fâtih Sultân Mehmed, uzun boylu, dolgun yanaklı, kıvrık burunlu, adaleli ve kuvvetli bir pâdişâhtı. Devrinin en büyük âlimlerinden birisiydi ve yedi yabancı dil bilirdi. Âlim, şâir ve sanatkarları sık sık toplar ve onlarla sohbet etmekten çok hoşlanırdı. Hocalığını da yapmış olan Akşemseddin, onun en çok değer verdiği âlimlerden biridir. Yapacağı işlerle ilgili olarak en yakınlarına bile hiçbir şey söylemezdi. Okumayı çok severdi. Farsça ve Arapça'ya çevrilmiş olan felsefî eserler okurdu. Bilime büyük önem veren Fâtih Sultân Mehmed yabancı ülkelerdeki büyük bilginleri İstanbul'a getirtirdi. Nitekim astronomi bilgini Ali Kuşçu kendi döneminde İstanbul'a geldi. Ünlü Ressâm Bellini'yi de İstanbul'a dâvet ederek kendi resmini yaptırdı. 1481 yılına kadar hükümdârlık yaptı ve bizzat 25 sefere katıldı. Devlet yönetiminde oldukça sertti. Savaşlarda çok cesur olur, bozgunu önlemek için ileri atılarak askerleri savaşa teşvîk ederdi. 20 yaşında Osmanlı pâdişâhı olan Sultân İkinci Mehmed, İstanbul'u fethedip 1100 yıllık Doğu Roma İmparatorluğunu ortadan kaldırarak Fâtih ünvanını aldı. Hz. Muhammed (s.a.s.)'in hadîs-i şerîfinde müjdelediği İstanbul'un fethini gerçekleştiren büyük komutan olmayı da başaran Fâtih Sultân Mehmed, yüksek yeteneği ve dehâsıyla dost ve düşmânlarına gücünü kabûl ettirmiş bir Türk hükümdârıydı. Orta Çağ'ı kapatıp, Yeniçağ'ı açan Cihân İmparatoru Fâtih Sultân Mehmed, Nikris hastalığından dolayı 3 Mayıs 1481 günü Maltepe'de vefât etti ve Fâtih Camii'nin yanındaki Fâtih Türbesi'ne defnedildi¹³⁸.

İncelediğimiz ciltlerde Muhammed ismiyle zikredilen II Mehmed, dünyânın faniliğini vurgulamak için bir iki yerde zikredilir:

¹³⁸ <http://www.osmanli700.gen.tr/padisahlar/07index.html>

Ḳanı Sulṫān Şāh Muḥammed çarḥ idübdür ḥāk anı
Ḳanı ya Uzun Ḥasan nitdi cihānı şāhen şeh (c.6 / v.7a)

5. Sultān Murad II :

Sultān İkinci Murad 1402 yılında doğdu. Babası Mehmed Çelebi, annesi Dulkadiroğulları beyliğinden Emine Hatun'dur. Uzun boylu, beyaz tenli, doğan burunlu ve güzel yüzlü bir pâdişâhtı. Çok güzel konuşurdu. Kendisinin en büyük mutluluğu, Fâtih Sultān Mehmed gibi eşine az rastlanacak bir insanın babası olmaktı. Sultān İkinci Murad sâkin ve huzûrlu bir hayât yaşamayı arzu eden, fakat gerektiği takdirde çok hareketli, cesur ve hiçbir şeyden yılmayan bir kişiliğe sâhipti. Otuz yıllık saltanatı süresince, ülkesini çok büyük bir şan ve şerefle idâre ederek, emri altında bulunan herkesin sevgisini kazandı. Dîndâr, âdil ve lütufkâr bir pâdişâhtı. Çocukluğu Amasya'da geçen Sultān İkinci Murad, tahta çıktığında 19 yaşındaydı¹³⁹.

İncelediğimiz ciltlerde Fâtih Sultān Mehmet'in babası olması dolayısıyla onunla birlikte anılır:

Ḳanı Sulṫān-ı Ḥān bin Murād
Ḳaşırna ḥayrāniken Şeddād-ı Ād (c.6 / v.42a)

Ḳanı ol Şāh Muḥammed yā Murādı
Ki sürdiler cihān içre murādı (c.7 / v.2a)

¹³⁹ <http://www.osmanli700.gen.tr/padisahlar/06index.html>

h. Şâirler:

1. Ahmedî:

14. Yüzyılın ikinci yarısıyla 15. yüzyılın ilk yıllarında yaşamış olan Ahmedî, beylikler döneminin önde gelen şâir ve yazarıdır¹⁴⁰. Asıl adı İbrâhîm, lakabı Tâceddin, babasının adı Hızır'dır. Kaynaklar onun Germiyanlı veyâ Sivaslı olduğu yolunda iki ayrı bilgi aktarırlar. Ancak son yıllarda onun Amasyalı olabileceğine dâir ciddi ipuçları tesbât edilmiştir. Bir ara medrese eğitimi için Mısır'a giderek Şeyh Ekmeleddin'in öğrencisi olduğu, dönüşünde Aydınoğlu İsa Bey'e bağlanarak oğlu için ders kitabı olmak üzere Mîzânü'l-edeb ve Mi'yârül'edeb adında Arap sarf ve nahvine dâir Farsça iki kaside hazırladığı bilinmektedir, onun Osmanlı sarayına ne zamân bağlandığı tesbât edilememektedir. Bursa'da, Emir Süleymân'ın ölümüne kadar (1410) onun yanında kaldı ve İskendernâme'nin "Mevlid" kısmını h. 810 / m. 1407'de onun himâyesinde Bursa'da yazdı. Daha sonra I. Mehmed'e intisâb eden ve Şehzâde II. Murad'ın hocalığını yapan Ahmedî Amasya'da dîvân kâtipliği görevi sırasında vefât etti.¹⁴¹

Eserde ise dünyânın faniliğini vurgulamak için zikredilir:

Ḳanı Selmân Çâkerî Sa' dî Kemâl
Yâ Nîzâmî Aḥmedî gevher-feşân (c.6 / v.11a)

2. Çâkerî

¹⁴⁰ Mine Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Târîhi*, Akçağ yay., Ankara 2011, s.89

¹⁴¹ Ahmet Atilla Şentürk, "*Osmanlı Şiir Antolojisi*" Yapı Kredi Yay., İstanbul 2009, s.5

II. Bâyezid dönemi şâirlerinden olan Çâkerî'nin asıl adının Yûsuf Sinan olduğu tahmin edilmektedir. Sehî Tezkiresi ve Osmanlı Müellifleri'nde Çâkerî Sinân Beg olarak kayıtlıyken Kâfile-i Şu'arâ'da Çâker, Kûnhü'l-Ahbâr ve Tuhfe-i Nâ'ili'de Çâkerî olarak yer alır. Dîvân'ında ve Yûsuf u Züleyhâ'sında kendisinden Çâkerî Yûsuf olarak bahsetmektedir.

Çâkerî, Yûsuf u Züleyhâ mesnevisini II. Bâyezid'in oğlu Şehzâde Alemşâh (ö. 1502)'in isteği ile yazmış ve eserini ona ithâf etmiştir. Bu da Çâkerî'nin II. Bâyezid'le birlikte Şehzâde Alemşâh'tan da himâye gördüğünü ya da talep ettiğini düşündürmektedir.

İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Hamseler Kataloğu'nun önsözünde Çâkerî'nin Türkçe hamse yazan ilk kişi olduğuna dâir bir bilgi vardır. Ancak adı geçen kaynak ve ona dayanan eserler dışında hiçbir yerde onun hamse yazdığına dâir bilgi bulunmadığı için bu bilgiye temkinli yaklaşmak gerekir. Çâkerî'nin varlığından emîn olunan eserleri ise şunlardır: Dîvân, Yûsuf u Züleyhâ, Leylâ vü Mecnûn ve Zahîr-i Faryâbî'ye nazire olarak yazdığı söylenen Farsça şiirleri. Bu eserler içinde Leylâ vü Mecnûn ile Farsça şiirler kaynaklarda belirtilmesine rağmen şu an için tesbît edilebilmiş değildir. Gerek Dîvân'ı gerekse Yûsuf u Züleyhâ mesnevisi dikkate alındığında Çâkerî'nin şiirlerinde anlaşılır bir dil kullanan orta dereceli bir şâir olduğu söylenebilir¹⁴².

İncelediğimiz ciltlerde Çâkerî, dünyânın faniliğine telmih için zikredilir:

Çanı Selmân Çâkerî Sa' dî Kemâl
Yâ Nizâmî Aḥmedî gevher-feşân (c.6 / v.11a)

3. Kemâl Hocendî:

¹⁴² <http://www.turkedebiyâtiisimlersozlugu.com/docs/cakeri.pdf>

14.-15. yüzyıllarda yaşamıştır. Herkesin başvurduğu kişi, zamânın büyük adamlarının en ileri geleni ve makbûlü olan bir adamdır. Şiir söylediği için isminden şâirler arasında bahsediliyor, yoksa velîlerden ve mürşitlerdendir. Şeyhin doğup yetiştiği yer Hocend'dir. Kendisi o diyârın büyüklerindedir. Suverü'l-Ekâlîm adlı eserinde Hocend'e dünyânın gelini demişlerdir. Çok güzel, ferahlık verici ve gönül açıcı bir vilâyettir. Şeyh hacca gitmek üzere Hocend'den çıkmış, Beytullâh'ı ziyâretten sonra Azerbaycan'a gelmiş ve havası suyu hoşuna gittiği için burada yerleşmiştir. Toktamış Han, Tebriz'i fethettikten sonra, Hân'ın zevcesinin emriyle şeyhi Deşt-i Kıpçak'taki Saray şehri'ne götürdüler. Şeyh dört yıl kadar orada kaldı. Şeyh dört yıl sonra Saray'dan çıkıp Tebriz'e gitti. Celayirli Sultânı Hüseyin b. Üveys, şeyh için çok güzel bir yurt temin etti ve onun için vakıflar kurdu. Şeyh hayatının sonlarında, Hâce Hâfız için büyük bir hürmet beslerdi ve yüzünü görmediği halde Hâce Hâfız'ın da ona karşı Samîmî bir sevgisi ve itikâdı vardı. Tüm beylerin ve sultânların ona hürmet ettiği nakledilir. Hicrî 792 yılında Tebriz'de vefât etmiştir¹⁴³.

İncelediğimiz ciltlerde Kemâl Hocendî, dünyânın fâniliğine telmih için zikredilir, dünyânın bu söz sultânlarına bile kalmadığına değinir:

Ḳanı Selmân Çākerī Sa' dī Kemāl
Yā Nizāmī Aḥmedī gevher-feşān (c.6 / v.11a)

4. Nizâmî (Karamanlı):

Karaman'da yetişmiş, iyi öğrenim görmüş, özellikle Farsçayı iyi öğrenmiştir. Nizâmî, Ahmed Paşa'nın kimi gazelleri ile kasidelerine örneğin; La'l, Güneş"

¹⁴³ DevletŞâh, Şâir Tezkireleri, Çev: Necati Lugal, Pinhan Yay., İstanbul 2011, s. 413-418

kasidelerine başarılı nazireler yazmıştır. Ahmed Paşa'nın gözden düşmesi üzerine Sadrâzam Mahmud Paşa tarafından Fâtih'e tavsiye edilen Nizâmî, İstanbul'a çağrılmış ise de İstanbul'a giderken yolda hastalanıp ölmüştür. Elde bir dîvânı bulunan, Hâfız-ı Şîrâzî'ye de nazireleri olan Nizâmî'nin şiirlerindeki duygu ve hayal gücü zenginliği, rahat söyleyişi yetenekli bir şâir olduğunu göstermektedir¹⁴⁴.

İncelediğimiz ciltlerde cevher saçan, inci gibi sözler söyleyen şâirlerin de toprak olduğunu söyler ve şâirler arasında Nizâmî'yi de zikreder:

Çanı Şeyhî çanı Sa' dî Nizâmî
Ki nazmıyla bulur ' âlem nizâmı (c.7 / v.2a)

5. Sa'dî-i Şîrâzî:

1193 (H.589)'te Şîraz'da doğdu. 1292 (H. 691) de orada vefât etti. Lakabı Muslihüddin'dir. Fazlı, kemâli ve güzel ahlâkı konusunda dünyânın kemâl sâhipleri ittifak etmişlerdir. Yüz iki yıl ömür sürmüş, bunun otuz yılı ilim tahsîlinde, otuz yılı seyahatte geçmiştir. Dünyânın meskûn olan kısmının dörtte birini gezmiştir. Ömrünün otuz yılını da taat ve ibâdetle geçirmiş; tarîkat erlerinin yolunu tutarak on iki yıl da sakalık yapmıştır. Böyle bir yolda sarf olan ömür ne kadar güzeldir. Şeyhin zuhûru Atabek Sa'd bin Zengî zamânındadır. Şeyhin babasının Atabek'in mülâzımlarından olduğu ve onun için Sa'dî mahlasını kullandığını söylerler. Şeyhin dîvânı için Nemekdân-ı Şîr tâbirini kullanırlar. Şeyh Sa'dî önceleri Bağdat'taki Nizâmîye Medresesinde, şeyhlerin şeyhi Ebülferec bin el-Cevzî'nin derslerine devâm etmiş, sonra Abdülkâdir-i Geylânî'ye mürit olmuş ve onun refâkatinde hacca gitmiştir. Sonradan da on dört kere hacca gittiğini söylerler ve bu seferleri de yaya olarak yapmıştır¹⁴⁵.

¹⁴⁴ MENGİ, *Eski Türk Edebiyatı Târîhi*, s.132

¹⁴⁵ DevletŞâh, *Şâir Tezkireleri*, Çev: Necati Lugal, Pinhan Yay., İstanbul 2011, s. 268-269

Eserde, dünyânın geçiciliğini vurgulamak için Sa'dî zikredilir:

Ḳanı Selmân Çâkerî Sa' dî Kemâl
Yâ Nizâmî Aḥmedî gevher-feşân (c.6 / v.11a)

6. Selmân-ı Sâvecî:

XIV. yüzyılın tanınmış şâirlerindedir. 1309 yılı dolaylarında Sâve şehri'nde tanınmış bir ailede dünyâya geldi. Şâirlerin en büyüklerindedir. Sâve'de meşhûr olmuştu. Sultânlar onun ailesine çok hürmet ederlerdi. Lakâbı Cemâleddin'dir. Babası Hâce Alâeddin Muhammed Sâvecî kalem sâhiplerindendi ve Hâce Selmân'ın da siyâkat ilmine [maliye işlerine] yatkınlığı vardı. Olgunluğu ve fazîleti meşhûrdur; özellikle şiirde ve şâirlikte zamânın ileri gelen şâiriydi. Şeyh Rüknüddin Alâüddevle-i Simnanî, "Selmân'ın eş'ârı dünyânın hiçbir yerinde yoktur" derdi. Selmân, Sultân Üveys ve anası Dilşâd Hatun'un emriyle Zahir-i Fâryâbî'nin kasidelerine güzel nazireler yazıp câ'izeler almıştır. Yaşlılığında Hâce Selmân'ın gözleri zayıfladı ve sonunda pâdişâhın sarayından ayrılmak istedi. Ömrünün son zamânlarını kanaatle geçirdi. Sultân Üveys, Rey ve Sâve vilâyetlerinde ona tımarlar verdi. 1367'da bu kara topraklardan cennetin ebedî bahçelerine göçtü¹⁴⁶.

İncelediğimiz ciltlerde Firdevsî, güzel şiirleriyle meşhûr olan şâirleri sayar ve hepsinin toprak olduğuna değinir. Böylece dünyânın fâniliğini vurgular:

Ḳanı Selmân Çâkerî Sa' dî Kemâl
Yâ Nizâmî Aḥmedî gevher-feşân (c.6 / v.11a)

¹⁴⁶ DevletŞâh, *Şâir Tezkireleri*, s. 332-339

7. Şeyhî:

İsmi kaynaklarda bazen Yûsuf, bazen de Sinan olarak geçer, tabip oluşu sebebiyle Hekim Sinan diye de anılır. Kütahyalıdır. İlk eğitimine o devrin Anadolu'daki önemli kültür merkezlerinden biri olan Kütahya'da başladı ve bu arada şâir Ahmedî'den ders gördü. İran'a giderek eğitimini ilerleten Şeyhî, dönüşte Ankara'da Hacı Bayram Vefî'ye intisâb etti ve Şeyhî mahlasını aldı. Memleketi Germiyan'da (Kütahya) bir attar dükkânı açarak tabipliğe başladı. Aynı zamânda Germiyan beyi Ya'kûb hakkında kasideler yazarak onun musâhibi ve doktoru oldu. Çelebi Sultân Mehmed'in Karaman seferi sırasında (h. 818 / m. 1415) Ankara'da rahatsızlanması üzerine çağrılmış, tedâvide başarı göstermesi üzerine kendisine Tokuzlu Köyü tımar olarak, verilmiş ve sultânın husûsî tabipliğine tayin edilmiştir. Osmanlı'nın ilk hekimbaşısıdır. Değişik kaynaklardan edinilen bilgiye göre Şeyhî, Tokuzlu köyüne giderken tımarın eski sâhiplerince yolu kesilerek tartaklanır ve o da bu durumu Har-nâme adlı manzum bir hikâyeye ile sultâna bildirir. Şeyhî'nin en meşhûr eseri Hüsrev ü Şîrîn mesnevisi olup 1421-1429 yılları arasında Sultân İl. Murad adına nazmedilmiştir. Milâdî 1431 yılında Kütahya'da öldüğü sanılmaktadır.

Dünyânın faniliğinden bahsedilirken bu şâir zikredilir:

Çanı Şeyhî çanı Sa' dî Nizâmî
Ki nazmıyla bulur ' âlem nizâmı

Çamusını yidi âhir çara yir
Biri yir ki seni dağı çün ol yir (c.7 / v.2a)

i.Şehnâme ve İran Mitolojisi Menşe'li Kahramân ve Yer Adları¹⁴⁷

¹⁴⁷ Şehnâme ve İran mitolojisiyle ilgili kısımlar Prof. Dr. Nimet YILDIRIM'ın *Fars Mitolojisi Sözlüğü* adlı eserinden derlenmiştir.

1. Cemşîd (Cimşîd):

Cem: ikiz, aynı anda doğan, şîd: parlak, ışık, aydınlık, nur; Cemşîd ise parlaklık demektir. Pîşdâdî¹⁴⁸ hânedânının dördüncü hükümdârı olan Cemşîd, 700 yıl (Şehnâme'ye göre 600 yıl) boyunca insanlar, cinler, devler, kuşlar ve periler dünyâsının tamamı üzerinde egemenlik kurmuş; hükümdârlığı zamânında dünyâ huzur ve refahla dolmuştur. Hem hükümdâr hem de tanrısal güç de taşımaktadır. Bâzılarına göre Tehmûrs'un oğlu, bâzılarınca da kardeşi olan Cemşîd, kimi târîhçilere göreyse Tehmûrs'un kardeşinin oğludur. Sâbii dîni bağılılarından Dahhâk tarafından yenilgiye uğratılarak tahtı ele geçirilip öldürülmüştür. Persler onu adil, kendisine kutsal mesajlar ve mektuplar gönderilen, tek tanrı inancına sâhip, olgun ve ahlâklı insanları seven bir hükümdâr olarak kabûl ederler. Tıp bilimine ilk ilgi gösteren, ilk hamamı yaptıran, oku ve yayı ilk kullanan, şarabı ilk yapan, insanlara bilmedikleri birçok şeyi öğreten üstün birisi olarak kabûl edilir. Halkı; ordu mensupları, bilginler ile kâtipler, çiftçiler ve diğer meslek sâhipleri (zanaatkarlar) olmak üzere dört ayrı sınıfa ayıran da odur. Şehnâme'de ilk insan Keyûmers, ilk hükümdâr da Cemşîd olarak geçer. İnanişâ göre, Ahura Mazda¹⁴⁹ yüzük ve altın âsâdan oluşan iki önemli simgeyi vererek onu iktidar sâhibi yapmıştır. Bu nitelikleriyle de Hz. Süleymân Peygâmbere özelliğini hatırlatır.

Metinde Cemşîd'den bahsedilmiyor, onun kıssaları anlatılmıyor ancak benzetme unsuru olarak ve soylardan bahsederken ismi zikrediliyor. Rûzâbe'nin yüzünün güzelliğini anlatmak için de Cemşîd'den bahsediliyor:

“...Mihrâb Şâh kıızı Rûzâbe'nün ol melek-sîret Cemşîd-çal'at ve ruheyn-i mihr ü mâhuñ naqşıdur...” (c.6/ v.3a)

¹⁴⁸ İran millî târîhine göre, İslâm öncesi çağlara ait eski İran'da egemen olmuş ilk hânedân.

¹⁴⁹ Zerdüş'tün Avesta'daki her şeyi bilen ve her şeye gücü yeten en büyük tanrısı. Mazdeist inanişâta ve İrano-Aryanlarda Ahura Mazda tek iyilik tanrısıdır.

Ayrıca Rüstem Efrâsiyâb'la savaşa gideceği zamân, Cemşîd kalkanını alır:

“...Cemşîd kalkanın kolına şaldı Raşş'ına süvâr oldı dağı ‘azm-i Efrâsiyâb kılub gitdi...” (c.7/ v.16b)

2. Dahhâk :

Avesta¹⁵⁰, da adı Dahak, Azi (Eji Dahâk), Ag-i Dahaka şekillerinde geçen ve Pîşdâdî hânedânının beşinci hükümdârı olan Dahhâk, Dahhâk-ı Mârdûş: sırtında yılan taşıyan ve Araplar tarafından Bîveresb: on bin at sâhibi adlarıyla tanınmasının yanı sıra, Şehnâme'de ve halk arasında on kötülüğü, kötü gelenek ve âfeti ilk olarak gerçekleştirip insanlar arasında yaygınlaştırdığı için deh âk (on ayıp) olarak da anılır. Firdevsî'ye göre onun döneminde bilgelerin âyinleri gizli, Şeytânların işleri de açıktan yapılırdı. Dahhâk klasik İran rivâyetlerine göre çok güçlü bir devdir. Ehrimen¹⁵¹ insanları yoldan çıkarması için O'nu üç ağızlı, üç başlı, altı gözlü yaratmıştır. Avesta'dan anlaşıldığı kadarıyla Dahhâk, İran topraklarını ele geçirmek için İranlıların tapındıkları tanrıya övgülerde bulunmuş, yedi ülkedeki insanları boşaltması için Nâhîd¹⁵²'e kurbânlar adanmış, ama bütün bunlara rağmen arzusuna ulaşamamıştır. Ferr¹⁵³ (güç), Cemşîd'den ayrıldıktan sonra Dahhâk, Ehrimen'in

¹⁵⁰ Avesta İran dilleri ve edebiyâtının en eski ve en önemli eseridir. Arapların İran'ı ele geçirmelerinden önceki dönemlerde İran'ın resmi devlet dini olan Zerdüştlüğün kutsal metinler kitabı olarak (MÖ VII- yüzyıl) elimize ulaşmıştır

¹⁵¹ Avesta'da ve Mezdiyesnâ dinsel edebiyâtında Ehrimen bütün devler, cadılar ve perilerin önderi olarak Ahura Mazda'nın en büyük düşmânıdır. Tüm kötülükler, pislikler, olumsuzluklar, anlaşmazlıklar, kavgalar, karanlıklar, bilgisizlikler ve Zûlmün kaynağı odur.

¹⁵² Anahita, Zühre (Venüs), Çoban Yıldızı gibi isimlerle de bilinen Nâhîd, Eski İran'da sulardan sorumlu büyük tanrıçalardan biri olarak dinsel ayinlerde çok özel bir yere sâhiptir. Yunan târihçileri Anahita'yı iffet ve günâhsızlık tanrıçası Artemis, Bizans târihçileri ise Diana diye adlandırırılar.

¹⁵³ Eski İran'da ferr, Ahura Mazda'nın tanrılar, hükümdârlar ve komutanlarda görülen desteğidir. Tanrisal bir vergi kabul edilen ferr, gerektiğinde verildiği kişiden geri alınır. Avesta'da ve Pehlevî edebiyâtında ferr sözcüğü bereket, ikbal ve baht" gibi kavramlarla bağlantılıdır.

yardımlarıyla ferr'i aramış ve kaba kuvvetle İran topraklarını ele geçirmiştir Cemşîd'in Şehnâz ve Ernevâz adlı kızlarıyla evlenen Dahhâk bin yıl boyunca despot yönetimini sürdürür. Bu durum Âbtîn¹⁵⁴ oğlu Ferîdûn'un kurbânlar adayarak Nâhîd¹⁵⁵ in de yardımıyla Dahhâk'ı yenilgiye uğratarak öldürmesine kadar sürer. Pehlevîce metinlere göre Denbâvend (Demâvend) Dağı'nda esir alınmıştır Firdevsî'nin Şehnâme'de anlattığı rivâyete göre, Cemşîd döneminde Arabistan çöllerinde Mirdâs adında çok iyi bir insan yaşamaktaydı. Mirdâs'ın oldukça çirkin, kötü ahlâklı, ancak kahramân ve on bin at sâhibi olduğu için de Bîveresb lakâbıyla bilinen bir oğlu vardı. Bu oğul Ehrimen'in aldatmasıyla babası Mirdâs'ı öldürür; bunun üzerine İblis ona güzel bir genç şeklinde görünüp onun aşçısı olur, hileyle iki omzunun arasını öper ve öptüğü yerden iki yılan çıkıp onu sürekli olarak incitir. Bunun üzerine İblis bir grup doktorla birlikte gelerek bu yılanların zararından kurtulma yolunun her gün iki gencin beyniyle doyurulması olduğunu söyler. Bâzı İslâmî rivâyetler Bîveresb'in Hz. Nûh Peygâmbere zamânında yaşadığını aktarır. Buna göre suçluları kamçulamak ve idam etmek onun ortaya çıkardığı cezâ yöntemleridir. İranlıların "Bin yıl yaşa" sözü, onun bin yıl yaşamasından kaynaklanmaktadır. İran rivâyetlerinde Dahhâk kötülüğün simgesi, kötü güçlerin varlığa bürünmüş şeklidir. Pehlevî kaynaklandıysa hırs, kirlilik, büyü, yalan ve laubalilikten oluşan beş büyük kötülüğün ona ait olduğu belirtilir. Cemşîd hırsızlık, kendini beğenmişlik, sarhoşluk gibi kötülükleri ortadan kaldırmış, ancak Dahhâk yeniden yaygınlaştırmıştır.

Firdevsî kişilerin soyundan bahsederken Dahhâk'ı kullanmakta, özellikle kötülük yapan kahramânları Dahhâk'a benzetmektedir:

"...ve ammâ kim melikleri Câlût'dan kim Hâzara'l-mevt karar kılmışidi mağrib-zemîn dağı Rûm vilâyeti dağı Câlût'uñ emrine mahkûmidî. Be-gâyet ulu

¹⁵⁴ Arapça metinlerde Esfiyân şekillerinde geçen Âbtîn Şehnâme'de ve diğer bâzı Farsça metinlerde daha çok Pîşdâdî hânedânının pâdişâhlarından Ferîdûn'un babası ve Ferânek'in kocasının adı olarak bilinip Âbtîn olarak da yazılır, İran ülkesinde uyanık ve akıllı bir hükümdâr olarak nitelenir.

¹⁵⁵ Eski İran'da sulardan sorumlu büyük tanrıçalardan biri olarak dinsel ayinlerde çok özel bir yere sâhiptir ve ona olağanüstü bir saygı gösterilir.

şâhidi ki ‘âlem içre meliklere hâkimidi ammâ kim be-gâyet zâlimidi ve nâ-pâk devri içre zulmile Dahhâk idi...” (c.6/v.8b)

Ayrıca Rüstem’in kullandığı kılıç için kullanılıyor:

“...‘arşı kuşadub içine alan ejdehâ berk-kırân bigi belinledi andan Rüstem-i Zâl Raşş’ın sürüb kîş kaçub ol Dahhâk-mârî kılıcın ef’i ef’i ininden çıkarur gibi çeküb çıkarub Efrâsiyâb’a hâmlle kıldı...” (c.7. v.36b)

3. Efrâsiyâb :

Uzun süre İran pâdişâhlarryla savaşmış bir Tûrân pâdişâhıdır ve adı “korkak kişi” anlamına gelir, Ferîdûn’un üç oğlundan bin olan Tur’un soyundan gelen Efrâsiyâb’ın babasının adı Peşeng’dir. Dinkerd¹⁵⁶’in yedinci kitabında büyücü sıfatıyla birlikte anılır. Avesta’da Efrâsiyâb’la ilgili kısımlarda verilen bilgiler Şehnâme’dekilerle uyum içindedir. Efrâsiyâb, Dahhâk ve İskender gibi Ehrimen aracılığıyla ölümsüz olarak yaratılmış, ancak Ahura Mazda ölümsüzlük özelliklerini her üçünden de geri almıştır. Ünlü Türkistan hükümdârı Efrâsiyâb’ın babası, Menûçehr’in ölümünü haber alınca oğlunun kumandasındaki bir orduyu İran’a gönderir. Efrâsiyâb ile Nevzer üç kez savaşır; sonunda Nevzer yenilir ve Efrâsiyâb tarafından öldürülür. Nevzer’den sonra Efrâsiyâb, kendi kardeşi Egrîres¹⁵⁷’i de öldürür. Keykâvûs tahta çıkınca Rüstem kumandasında İran-Tûrân savaşları başlar

¹⁵⁶ Günümüze dek gelebilmiş en önemli ve en ayrıntılı Pehlevîce eser olan Dinkerd, İran gelenek ve âdetlerini, târihsel, mitolojik, dinsel, ulusal, bilimsel rivâyetlerini ve değerlerini Sasaniler döneminde olduğu gibi koruyarak daha sonraki çağlara aktarması yüzünden çok önemli kaynak eserlerden biridir.

¹⁵⁷ Avesta’da Peşeng’in oğlu ve Efrâsiyâb’ın kardeşidir. Kardeşi Efrâsiyâb’ın tersine onun hep iyilik düşünen, affeden, şefkatli bir genç olduğu aktarılır. Egrîres İranlılarla ilişki kurduğu gerekçesiyle kardeşi Efrâsiyâb tarafından öldürülmüştür.

ve Efrâsiyâb ağır bir yenilgiye uğrar. Keykâvûs'un Hâmâverân¹⁵⁸ hükümdârının zindanlarında bulunduğu dönemde Efrâsiyâb İran'a saldırır. İran ülkesini yakıp yıkar. Rüstem Keykâvûs'u zindandan kurtardıktan sonra İran-Tûrân savaşları yeniden başlar ve Efrâsiyâb yenilerek kaçar. Şehnâme'de Efrâsiyâb'ın bir dağın zirvesinde bulunan "Heng"inden söz edilir. Avesta ve Pehlevîce kitaplarda, Heng'in yeraltında bulunan demirden yapılmış yüz insan boyu yüksekliğinde bir saray olduğu, içinde gerekli her tür aracın ve malzemenin bulunduğu belirtilir. Efrâsiyâb bu sarayda ölümsüz bir hayâta kavuşmak arzusuyla ferr: (güç) arama hevesindedir. Nâhîd için kurbânlar keserek Ferâhkert Denizi¹⁵⁹nde yüzme gücünü kazanır. İran rivâyetlerinde Efrâsiyâb bazen de kuraklık ve susuzluk devi olarak tanıtılır. Özelliğiyle İran ülkesinden yağmuru esirger, onlara vermez Efrâsiyâb Şehnâme'de kötü huylu, Ehrimen yanlısı, İran düşmânı yanıyla öne çıksa da o hiçbir zamân Dahhâk gibi kötü adlı ve lânetlenmiş değildir. Pâdişâhlık dönemi, bütün olumsuzluklara rağmen İran için çok yararlı olmuştur. Yapay ırmaklar oluşturmuş, bin çeşme alacak ve gemilerin gidip gelebildikleri kadar genişlikte, Hâmûn¹⁶⁰ gölüne akan yedi ırmak akıtmıştır.

Firdevsî, eserin bu ciltlerinde Rüstem ve Efrâsiyâb'ın ilk cengini anlatmaktadır. Önceleri İran'a hükmeden Efrâsiyâb, Rüstem'e yenilir. Rüstem çok daha yiğit şekilde tasvîr edilmiştir, Efrâsiyâb ise ondan aman diler halledir:

"...Hâkîm kavlince Efrâsiyâb eyle diyicek erlig içre Sâm-Destân ve Rüstem'i yâd kılıcağ Rüstem didi kim yâ Efrâsiyâb benüm Rüstem-i Zâl-Dâsitân kim elümden Efrâsiyâb dağı hâlâş olmaz bu zamân murâdum buyidi kim seni öldüreydüm başuñı alduraydım velîkin çün benüm erligümi medğ idüb söyledüñ atam dedem serverligin yâd eyledüñ seni âzâd kıldum didi Efrâsiyâb'uñ üzerinden tırdı Efrâsiyâb gelüb

¹⁵⁸ Şehnâme'de Hâmâver şekline geçen Hâmâverân, Şehnâme'ye göre Hîmyerîlerin ülkesi olan bölgedir. Aynı zamânda Dahhâk'ın büyük bir kale yaptırdığı, Kâvûs'un zindana atıldığı yer ve Yemen ülkesidir.

¹⁵⁹ Kesin olarak nerede bulunduğu bilinmemekle birlikte, bâzı İranlı araştırmacı ve doğubilimciler Ferâhkert'in Hazar Denizi, Hint Okyanusu ya da Aral Gölü olduğu görüşünderken bâzı araştırmacılar da İran'ın güneyinde bir okyanus olduğuna inanır.

¹⁶⁰ Sîstân'ın kuzeydoğusunda bulunup bir bölümü de Afganistan topraklarında yer alan ve etrâfi kamışlıklarla çevrili bir göl.

Rüstem nazarında baş ƣodı dağı didi kim benden ne dilerseñ saña virem ƣizmetüñe yüz sürem Rüstem didi kim evvel dilek budur kim atıñ yarađuñ cümle bile viresin melül olmayasın ikinci dilek dağı budur kim zinhâr benüm zamânumda leşker çeküb gelmeyesin fuzûllıƣ ƣılmayasın didi Rüstem’üñ sözünü Efrâsiyâb ƣabül ƣıldı...” (c.7/ v.37b-v.38a)

4. Ferhâd ile Şîrîn:

Ferhâd, Şîrîn’in âşığı ve Hüsrev-i Pervîz’in rakîbidir. Klasik târîh ve edebiyât kaynaklarında onunla ilgili bilgilere rastlanmaz. Bâzı kaynaklarda adı Ferhâd Hekim olarak geçer. Hüsrev-i Pervîz dönemine ait yapılarıdaki süslemelerin onun tarafından yapıldığı söylenir. VI./XII. yüzyıldan itibaren onun Şîrîn’le olan aşkı dizelere aktarılmaya başlanmış, bu işi ilk olarak Nizâmî-yi Gencevî yapmıştır, Ferhâd’ın ünü zamânla Hüsrev-i Pervîz’i gerilerde bırakmış ve alabildiğine yayılmıştır. Nâmus ve aşk simgesi olarak Fars edebiyâtında ebedileşen Ferhâd, Hüsrev’in sevgilisi ve bir Ermeni kızı olan Şîrîn’e âşık olur ve Hüsrev onu sevgilisinden uzaklaştırmak için Bisutûn dağına delmekle görevlendirir. Bu yüzden kûhken: dağ delen diye de bilinen Ferhâd samîmiyetle görevine başlar. Onlarca kişinin kaldıramayacağı taş ve kayaları tek başına kaldırır. Söylentilere göre yine Hüsrev’in yaptığı plana göre yaşlı bir kadın ona Şîrîn’in öldüğüne dâir yalan haberi ulaştırır ve Ferhâd da bunun üzerine üzüntüsünden ölür.

Eserde Zâl ve Rûzâbe’nin birbirlerine olan aşklarını dile getirmek için teşbih unsuru olarak Ferhâd ve Şîrîn’i zikrettiği görülür bazen de Hüsrev ve Şîrîn’i zikreder:

Menem Şîrîn özüñ Ferhâd pîşe Dicle kûyun Bağdâd
Kerem ƣıl itmegil feryâd begüm gitme bu şehrimden (c.6 / v.18b)

5. Ferîdûn (Aferîdûn, Firidun):

Pîşdâdî hânedânının altıncı hükümdârı olan Ferîdûn beş yüz yıl saltanat sürmüştür. Cemşîd'den sonra İran tahtına geçen Ferîdûn, İran'ın en büyük mitolojik kahramânıdır. Şehnâme'de Cemşîd'in soyundan Âtbîn'in oğlu olarak geçer. Avesta, Şehnâme ve İran dinsel metinleriyle, İslâm sonrası Farsça ve Arapça kaynaklarda geçen en eski mitolojik çehrelere aittir. Pehlevîcede Fretôn, Frîtôn, Farsçada Âfrîdûn, Efrîdûn, Ferîdûn adlarıyla bilinir. Babası Âtbîn, Dahhâk tarafından öldürülmüş ve oğlunun da öldürüleceğini düşünen annesi Ferânek yeni doğmuş Ferîdûn'u götürüp bir yayla sâhibine teslim etmiş. On altı yaşında dağdan inen Ferîdûn annesinin yanına gidip ondan soyunu ve kendisiyle ilgili bilmediklerini öğrenir. Büyüyüp güçlendiğinde babasının intikâmını almak için harekete geçer; tam o sırada Kâve-yi Âhenger¹⁶¹ de Dahhâk'a karşı ayaklanır ve Ferîdûn'u hükümdâr olarak seçip tahta çıkmasına destek olur. Ferîdûn, Dahhâk'a saldırır, Dicle'den gemisiz geçip Dahhâk'ın eşleri olan Şehrnâz ve Emevâz adlı Cemşîd'in iki kız kardeşini (yani iki kızını) elinden kurtararak ikisiyle de evlenir. Ferîdûn beş yüz yıl süren hükümdârlığının sonunda saltanat tahtıyla tâcını torunu Menûçehr'e verir, Menûçehr amcalarıyla çatışınca, İran-Tûrân savaşları başlar. Fars edebiyâtında güç, zafer ve başarı simgesi olarak bilinen Ferîdûn, torunu hükümdâr olduktan sonra ölür. İslâmî kaynaklarda adilliğiyle övülen hükümdârlardandır. Ferîdûn'un başkenti Bâbil'di. Fırat kıyılarında bulunan bu şehir adını bölgedeki bir köyden almaktadır ve bu köyde Dânyâl Peygâmbere Kuyusu olarak bilinen bir kuyu bulunur. Hristiyanlar ve Yahudiler yılın bayramı olarak kutladıkları bâzı günlerinde bu köye gidip dinsel âyinler düzenlerler. Hârût ile Mârût da bu köyde bulunmuşlardır. Şehnâme'ye göre Ferîdûn aynı zamânda bir büyücüdür. Büyü alanında da bilgi sâhibi olan Ferîdûn bu

¹⁶¹ Dahhâk'ın zâlimliklerine karşı isyan eden ve sonuçta Ferîdûn'u tahta çıkarmasıyla bilinen demircidir. Drefş-i Gâveyânî adlı kendi demirci önlüğünü bayrak yapmasıyla bilinir. Haksızlıklara karşı mücadele eden güçsüz kişilerin sembolüdür.

yüzden Ferîdûn-i Efsünger: Büyücü Ferîdûn nitelemeleriyle de bilinir, halk hikâyelerinde de Ferîdûn, zekilik özelliğiyle de öne çıkmıştır. İyilikseverlik ve öğüt verme de önemli niteliklerindendir. Ayrıca Ferîdûn'un hazîneleri de ünlüdür.

Metinde Rüstem'in cenge giderken kullandığı gürzün Ferîdûn'a ait olduğu zikrediliyor; ayrıca soydan ve İran'ın Tûrân'a ettiklerinden bahsedilirken, Efrâsiyâb'ın sefer için babasından izin isteme sahnelerinde Ferîdûn ismi geçiyor.

“...Peşnûn ol zâlim-i güm-râh Efrâsiyâb sözini kim işitti bir ulu cem‘ iyyet itdi leşkerinûn ser-firâz ve meydânların kıyına kığırda aytdı hîç bilür misiz kim Aferîdûn ve Menûçehr bizüm dedelerümüze neler idübdürür olmayacak işlere iqdâm idüb buldı ne gidüpdür Tûrân'ın şudûri a‘ yânlarından ve merd-i meydânlarından ne kadar kişi helâk yirlerini hâk itmişdürür huşûşâ kim günâh bizüm dedemüz Aferîdûnuñidi ol mecnûnuñ idi ki kihterîni mihter üzerine tıtdı İrci ölü kardeşlerini üzre tercîh itdi bu gün vakt oldur ki ol qadîm-i kîni ve isnefi ikinci bu gün fırsat ganîmet bilevüz ve ben hâzînemi ve oğlanlarımı bu yola fidâ kılmışam sizûn dağı gönlünüz ve ‘aqlunuz ve bilünüz bir olsun tâ kim manşûr ve muzaffer olavuz...” (c.6/ v.48a-v.48b)

6. Gîv:

Gûderz'in oğlu ve Rüstem'in damadı olan ünlu İranlı kahramân. Gîv'in en önemli görevi Keyhüsrev'i Tûrân topraklarından kurtararak getirmesidir. Bu dönemde Keyhüsrev'in tanrısal ferri onun en güçlü kılavuzudur. Biraz savaşarak biraz da kaçarak Tûrân bölgesinden zafer kazanıp döner. Pîrân¹⁶²,1 esir alır ve çok sayıda askerini de öldürür. Gîv Sasani dînsel edebiyâtında câvîdânân: ölümsüzler

¹⁶² Sîyâveş'in ölümünden sonra meydana gelen İran Tûrân savaşlarında Efrâsiyâb'ın çok zeki ve akıllı komutanı olan Pîrân, Vîse'nin oğullarından biridir. Devâzdeh Ruh Savaşı'nda Gûderz ile savaşırken öldürülmüştür.

olarak bilinen ünlüler içinde Keyhüsrev ile birlikte kar ve sis arasında kaybolup giden ve bir daha geri dönmeyen beş ünlü kahramândan biri olarak yer alır.

Eserde Giv, Câlût'un kendini savaş sahnesinde övmek ve Hz. Dâvûd (a.s.)'la alay etmek için kullandığı teşbih unsurlarındandır:

Eger ins ü ve ger cin ü yâhu dîv
Zafer bulmaz baña Güderzile Gîv (c.7/v.11a)

Ayrıca Efrâsiyâb'ın zulmüne karşılık Rüstem'den yardım istemeye giden pehlivanlar arasında o da vardır. İsmi metinde hep Güderz'le birlikte anılır:

“...kim Efrâsiyâb Īrân'ı Tūrân'ı musahhar kılub pâdişâh kim oldı zulmile cihân mülkin ki harâb kıldı pes Ķārūn ve Güderz ve Gūsthem ve Gîv bu dört pehlevân sürüb Rüstem-Dāsītāna geldiler Īrân'ı harâbetinden haber virdiler ve bir melik bulub pâdişâh naşb itmek için meşveret kıldılar...” (c.7/v.16a)

7. Gūsthem (Gosthem):

Şehnâme'de Nevzeriyân hânedânının kurucusu Nevzer'in oğludur. Avesta'da iki yerde Ehrimen taraftarlarının öldürülmesi nedeniyle adı geçer. Keyhüsrev destanında da Gejdehem'in oğlu olarak bilinir. Bîjen¹⁶³'in kurtulması için yoğun çaba sarf eden Gosthem'in adı bâzı Pehlevîce metinlerde, Keyhüsrev'le birlikte ortadan kaybolan ve câvidânân: ölümsüzler olarak bilinen erenler arasında sayılır.

¹⁶³ Bîzen ve Bîcen olarak da bilinen Bîjen, Gîv'in oğlu, Gûderz'in torunu, Rüstem'in kız kardeşinin oğlu ve Keyhüsrev döneminin ünlü kahramânlarındandır. Bîjen ve Mentje efsânesi Fars edebiyâtında çok beğenilen hikâyelerdendir. Bîjen'in başından geçenleri konu alan 1400-1900 beyitten oluşan Bîjennâme adlı eser Atâ bin Yakûb tarafından yazılmıştır.

İran târîhinde, Sasani pâdişâhlarından Hüsrev-i Perviz'in dayısı ile 15. Sasani pâdişâhi Behrâm-ı Gur'un vezîri ve danışmanı olan iki farklı kişi de bu isimle bilinir.

Metinde savaş sahnesinde Efrâsiyâb Nevzer'i yenerken Güstehem'in de kaçışından bahsedilir. Gîv'den bahsederken de Güstehem adı geçmektedir.

“...Efrâsiyâb leşkeriyle hemân yirlerinden tûrdılar ol dün Nevzer'ün ardın sürdiler tâ aña degin ki ardundan Nevzer'ün irdi çaşşâb koyuna girür arşlan cânevere girür bigi verdi girdi toğan keklige ve kurd kelleye döner bigi hamle kıldı Güstehem zahm-nâk olub kaçdı Nevzer leşkerinüñ a' yânlarından tamâm biñ kişi ele getürdi nicesinüñ dağı başların gevdelerinden tîgıla bî-dirîg götürdi...” (c.6 / v.49b)

8. Gûderz:

Büyük Gûderziyân hânedânının lideri, Keyhüsrev sarayının önde gelen ünlü kahramânlarından biri ve Rüstem'in kayınpederidir. Gûderz'in çok sayıda çocuğu vardır ve bunların yetmiş tânededen fazlası, Keyhüsrev'in Tûrân'a ilk seferinde öldürülmüştür. Gûderz de Tûrânlı Pîrân'ı öldürmüştür. Gûderz'in babası Geşvâd-ı Zerrînkülâh eski İran'da önemli bir konuma sâhip olan Geşvâdegân hânedânının kurucusu ve Feridûn döneminin ünlü komutanlarından. Gûderz'in oğlu Gîv de Kâvûs ile Keyhüsrev döneminin önde gelen kahramânlandıdır ve Rüstem'in damadıdır. İran mitolojik târîhinde başka bir Gûderz daha vardır. O da Kâve-yi Âhenger oğlu Karen'in oğludur ve İsfahan'ın yönetiminde bulunmuştur

Eserde hep Giv ile birlikte zikredildiği için ayrıca örneklendirme gereği duymadık.

9. Hüsrev:

IV. Hürmüz'den (e. 579-590) sonra tahta çıkıp Hüsrev-ı Pervîz diye de bilinen 11. Hüsrev (e. 590-628), Sasani hükümdârlarının kadına ve eğlenceye en düşkün olanıydı; ancak kadınlar arasında en çok beğendiği Ermeni ya da Yunan kızı olan Şîrîn onun gözünde bir başkaydı. Saltanatının ilk yıllarında evlendiği Şîrîn, makâmı i'tibârıyla diğer eşi olan Kayser'in kızı Meryem'den daha alt derecede bulunsa da Hüsrev'i daha çok etkiliyordu. Hüsrev ayrıca kendi atı Şebdîz'in ikizi olan Şîrîn'in atı Gülgûn'u da çok seviyordu. Târîhçilerin aktardıklarına göre Bâdâverd olarak bilinen hazînesi de önemli hazîneler arasındadır. Hüsrev ve Şîrîn hikâyesinin aslı ünlü Sasani hükümdârı Hüsrev-i Pervîz'in hayâtından alınmıştır Burada Hüsrev'in siyasal hayâtına fazla değinilmezken asıl ağırlık Şîrîn'e olan aşkına verilir. Hüsrev'in târîhsel şahsiyetinin çok iyi bilinmesine karşın Şîrîn'e ait bilgiler birbirini tutmaz.

Eserde dünyânın geçiciliğini vurgulamak için ve teşbih unsuru olarak zikredilir:

Süleymân-nâme'den disem hikâyet
Kılâm Hüsrev saña Şîrîn rivâyet (c.6 / v.22a)

10. İskender (Büyük İskender):

(Aleksandros). III. İskender, İskender-i Kebîr: Büyük İskender, İskender-i Makedonî: Makedonyalı İskender, İskender-i Zülkarneyn: İki Boynuzlu İskender, İskender-i Gocestek: lânetli İskender diye de anılır. Makedonya kralı II. Philippos (Filip) ile Epiros Prensesi Olympias'ın oğlu. Yunan târîhçiler onun soyunu baba

tarafından yarı tanrı kabûl edilen Herkül¹⁶⁴’e anne tarafından millî kahramân Akhilleus¹⁶⁵’a dayandırılırlar. Bâzı İranlılar İskender’i İranlı kabûl etmekte ve onun Dârâ¹⁶⁶’nın soyundan geldiğini, Dârâ’nın ardından tahta çıkan Ahâmenişler dönemi İran hükümdârı olduğunu düşünmektedir. MÖ 356’da Makedonya’da Pella kasabasında doğan İskender, özel öğretmenler tarafından yetiştirilmiş, 13-16 yaşları arasında Aristoteles’ten (MÖ 384-322) dil, edebiyât siyâset ve felsefe dersleri almıştır. Babasının bir suikast sonucu öldürülmesi üzerine, daha yirmi yaşındayken MÖ 336’da kral ilan edildi. İskender’in öğretmeni Aristoteles ile olan ilişkisi hayâtının sonuna dek devâm etmiş, yine Fars kaynaklarına göre hükümdâr olduktan sonra onu vezîr yapıp büyük bir servet bağışlamıştır. Tahta çıkışından i’tibâren Pers İmparatorluğuyla hesaplaşma planları yapan İskender, gerekli hazırlıklar tamamlandıktan sonra kral yardımcısı olarak yönetimi Antıpatros’a bırakıp MÖ 534 yılının ilkbaharında üstün donanıma sâhip ordusuyla Asya seferine çıktı. Mimar, mühendis, târîhçi ve bilimcilerden oluşan bir danışmanlar grubunu da berâberinde götürdü. Dârâ’yla (Daryûş) karşılaştı, bozguna uğrayan Dârâ Bâbil’e kaçtı. Bu seferin ardından Doğu Akdeniz sâhillerindeki Fenike ve başka bâzı şehirler zapt edildi. Güneye inerek stratejik önemi olan Bâbil’i alan İskender, İran’ın merkezine doğru ilerledi ve Persepolis’i alarak Keserkes’in sarayını ateşe verdi. Kur’ân’da adı geçen Zülkarneyn¹⁶⁷’e benzeyen İskender’in hayâtı İslâm edebiyâtında efsânevi bir

¹⁶⁴ Yunan mitolojisinde, Zeus ile Miken Kralı’nın kızı Alkmene’nin oğlu olan fiziksel güç tanrısıdır. (A. Timur BİLGİÇ, *Dünyâ Mitolojileri Sözlüğü*, s.140)

¹⁶⁵ Yunan mitolojisinde ölümlü bir baba olan Peleus ile suyun tanrıçası olan Thetis’in oğlu olan yarı tanrıdır. Târîhin en büyük savaşçısı sayılır. Troya Savaşı’nın Grek kahramânlarının başında gelmektedir. Annesi Thetis oğlunu ölümsüzlük ırmağı Styx’de yıkarken elini suya değdirmemesi öğütlediği için, onu sol topuğundan tutup suya batırmıştır. Yalnızca oradan vurulursa öleceğine inanılır. Efsâneye göre, öleceğini bildiği halde Helen’i geri almak için yapılan ve en büyük savaş kabûl edilen Troya Savaşı’na adının sonsuza kadar anılması için katılmış ve Troyalı prensi Paris tarafından tesadüfen, sol topuğundan zehirli okla vurularak öldürülmüştür. (A. Timur BİLGİÇ, *Dünyâ Mitolojileri Sözlüğü*, s.32)

¹⁶⁶ Erdeşîr-i Dirâzdest’in oğlu ve on dört yıl boyunca İran’a hükmeden Ahâmeniş kralı. Art arda yapılan üç savaşın sonunda İskender’e yenilen Dârâ kaçarak Kirman’a sığınır. İskender gönderdiği bir mektupta barış teklif etmiş, ancak tam o günlerde Dârâ, hizmetkârları Cânusyâr ve Mâhyâr ın suikastına uğramıştır. Suikastın ardından, ölümünden önce kendisini ziyârete gelen İskender’e nasihatlerde bulunmuştur.

¹⁶⁷ Kur’anda Kehf Sûresinde Zülkarneyn’in yeryüzünde Allâh tarafından güçlü kılındığı, kendisine verilen imkânlarla doğuya ve batıya kadar ilerlediği, Ye’cûc ve Me’cûc kavimlerine karşı demir ve bakırdan bir set yaptığı söylenir; kı buradaki ifâdeler farklı yorumlara konu olmuştur. Ayrıca Kur’ân’daki kullanılışı dikkate alınırsa, vaktiyle yerkürenin doğusu ve batısına egemen olmuş

tarzla ele alınıp üzerine sayısız kitap yazılmıştır. Kâbe ve Kudüs'ü ziyâret eder. Bir süre sonra hastalanır ve bilginler şifa olarak hayât suyunu tavsive ederler. Hz. Hızır ile birlikte karanlıklar ülkesinde hayât suyunu arar, İskender'i Hindistan fethinden sonra tanıştığı birisinin doğunun ilginç bilgilerini anlattığı, onun da hayat suyunu bulmak için Hz. Hızır'la birlikte karanlıklar ülkesine seyahat ettiği, Hz. Hızır'ın bu suyu bulup içerek sonsuz hayâta kavuştuğu, ama İskender'in bu sudan içemediği söylenir.

Metinde Rüstem'in fille cenginde ve dünyânın geçici olduğunun vurgulandığı bir şiirlerde İskender ve seddi zikredilmiştir.

“...pîl-i mest dağı ol mağara-veş ağzını açdı dağı ejderhâleyin añradı eyle kim şadâsından felek taşu avâze virüb çıñradı ve dağı dört ayakların Sedd-i Sikender bigi urub yiri yırtdı dağı sūra varub Rüstem-Destân'a hortum uzadub hamle itdi diledi kim Rüstem'i dutaydı helâk kıluben vücudın hord ideydi ammâ kim Rüstem-Destân ol pehlevân-ı cihân pîliñ hortumuñ muhkem tutdı...” (c.6 /v.40a)

Yâ Sikender xanı kim nüş idem dirken hayât
Görüben zulmet-i memâtin mesken itdi zîr-i zemîn (c.7 / v.8b)

11. Kaf Dağı:

Dünyânın etrâfını çevreleyen ve bütün dağların köklerinin yerin derinliklerinde ona bağlı olduğuna inanılan, büyük kısmı suyun altında, okyanusların derinliklerinde bulunan, her sabah güneş doğduğunda güneş ışınlarının üzerine düşmesiyle yansımalarının yeşil görüldüğü, Ankâ'nın da üzerinde yuva kurduğu kabûl edilen efsânevî dağdır. Eskilerin inanişına göre Kaf Dağı yeryüzünün en uç noktalarını

cihângir: dünyâ hükümdârı anlamı öne çıkar. Zülkarneyn'in kim olduğu, ne zamân yaşadığı hakkında da farklı görüşler ileri sürülür.

kaplayan, gökyüzünün kenar noktalarının üzerinde yükseldiği, yerkürenin etrafını çevreleyen ve yerlerin çivisi olarak kabûl edilen dağdır. Bu dağın yeşil zümrütten yaratıldığı, gökyüzüne rengini yansıttığı, gökyüzünün renginin gerçekte beyaz olduğu ve bu renklerin yansımalarıyla masmavi görüldüğü söylenir, bu yüzden Kaf Dağı'nın başka bir adı da Kûh-i Ahder: Yeşil dağ'dır. Kaf Dağı'nın eteklerinde biri doğusundan bu dağa bitişen Câbelkâ, diğeri de batısından bu dağa sınır olan Câbelkâ şehirleri bulunur. Sûfiler de Kaf Dağı'nı gönül ülkesi, can ve gerçeklik dünyâsı, Sîmurg'un makâmı olarak kabûl ederler. Sâlikin tek ve en büyük hedefi oraya erişmektir; ama bu yolculuk alabildiğine zorlu, engebeli yollardan geçer ve tüm bu sıkıntıları aşmak için sabır, dayanma gücü ve gayret gerekir.

Sîmurg zikredildiği vakit genellikle Kaf Dağı zikredilmektedir:

“...Sî-murgı görüb şād olub ‘ izzet itdi merħabā pādişāh-ı tıyurı diyüb istiķbāle söz dutdı andan Sî-murg dağı Sām’uñ aħvālin rivāyet ef’ ālinden Zāl-Destān’a hikāyet ve ser-cümle ser-güzeştin gördügi kühda şeş Ğurgur āhenk kılub kendüñin kendüyle nice vidā‘ itdügin bir bir söyledi evveli men āħiri şerħ eyledi Zāl Sām’uñ hayatda idügin kim bildi şāzılık kıldı ender didi kim yā Şāh-ı Kūh-ı Kāf hıç çāre ola mı ki beni Sām’a iledesin varub ķandelügin bilem...” (c.6 / v.41a-v.41b)

Eserde yiğitler kendilerini övecekleri zamân Kaf Dağı'ndan yararlanmaktadır:

Ķāf-ı Sî-murg öñümüzde serçedür
Ķāf’ı gürzüm tağıdur şān şırçadur (c.7 / v.25b)

12. Kahramân:

İran mitolojisinde adı geçer. Pişdâdiyân sülâlesinden Tehmûrs'un oğlu imiş. Devler tarafından çocukken kaçırılıp onlar arasında büyümüştür. Ergenlik çağına gelince suda aksini görüp devlere benzemediğini anlamış ve bir gergedana binerek insanların bulunduğu yere gelmiş. Orada birçok kişiyi öldürmüş; Rüstem'e yenilmiş. "Kâtil" lakâbıyla anılmış.

Eserde Sâm'ın Kahramân soyundan geldiği birkaç yerde zikredilir ve teşbih unsuru olarak da kullanılır:

"...cümle perîler kızları Sâm'ı teraḥḥum kılub nigâh itdi andan Sâm daḥı Nerîmân bin Kerîmân bin Teḥmûrs neslinden Ḳahramân-ı Ḳâtil aşlından olduğın söyledi ḥâlin aḥvâlin bildürdi..." (c.6 / v.43b)

Artuḡıncaḳ anadan Dâvûd'a beñzer toḡa key
Fazl içinde Ḥatem oldur erlûk içre Ḳahramân (c.7 / v.12b)

13. Key (Kevî):

Gatalar ve Yeşt¹⁶⁸lerde çok rastlanan bir sözcük olan Kevî Pehlevîcede kevi Farsçada keye dönüşmüş ve özellikle İran târihinde, Kubâd'ın tahta çıkmasıyla başlayan dönemde birtakım hükümdârlar için kullanılmıştır. Pehlevîce ve Farsçada key olarak kullanılan, çoğulu keyân olan bu sözcük, Avesta dilindeki kawy'den türetilmiştir. Kevîler Doğu İran'da egemenlik sürmüş önde gelen ailelerden olan emirler ve komutanlardır. Kaynaklardan kevî (key) sözcüğünün Şâh: hükümdâr anlamına geldiği, Keykubâd ve ondan sonraki hükümdârların ünvanı olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Doğu İran'da bâzı hükümdâr ve emirler için de aynı ünvan kullanılmıştır.

¹⁶⁸ Avesta'da "övgü, yakarış, tapınma" anlamında kullanılır. Avesta'nın tanrılar övgüsünü içeren kısmı da "yeştler" olarak adlandırılır.

Eserde Rüstem'in eğitimcinin ünvanı olarak kullanılmış ayrıca teşbih unsuru olarak yararlanılmıştır:

“...pīl ile cengden şafāñ var ise şabāñ olsun senūñile atlara süvār olub biraz leşker alub varub pīl ile ceng gözine cihāni teng kılub āheng-i deng idelim didi Rüstem Keyv'ūñ sözini eslemedi pīliñ ardınca gitdi elindeki gürzile Keyv'ü red itdi dañı gelüb pīlūñ ardından yetdi nazār itdi gördü kim bir pīl-i maḥmūdīdür...” (c.6 /v.40a)

14. Kubād (Keykubād):

Keykuvaz ve Keykuvād şekilleriyle de bilinen Keykubād, Keyaniler hânedânının ilk hükümdârıdır. Keykubād'ın tahtta kaldığı süre yüz yıldır. Avesta'da Keykubād adı defâlarca geçer. Zerdüş¹⁶⁹ dinsel rivâyetlerinde Keykubād'ın babasının adı belli değildir; bâzıları onun Zâb'ın oğlu, bâzıları da Nevzer hânedânından olduğu kanısındadır. İslâm târîhçileri, birkaç kuşak sonra onun soyunu Menûçehr'e dayandırır. Bundehişt'e göre daha yeni dünyâya gelen Keykubād bir bez parçasına sarılarak sandık içerisinde suya atılmış ve Tâhmâsp'ın oğlu Zâb çocuğu boğulmak üzereyken sudan alıp kurtarmıştır. Bu yüzden Avesta'da adı Kavi kavata: hükümdârın sevip değer verdiği, bulunan çocuk şeklinde geçer. Keykubād'ın bu özelliğiyle Hz. Mûsâ peygâmbere benzemesi dikkat çeker. Firdevsî'ye göre, İran tahtı Gerşâsp'ın egemenliği sona erip de boş kalınca Zâl, mübedlerden aldığı işâretle

¹⁶⁹ Zerdüştilik, Sasaniler döneminin resmi dinidir. Bu hânedânın hükümdârları ta başlangıçtan itibaren Zerdüş inancının desteğiyle varlıklarını sürdürmüştür. Bu dinin peygâmberi Zerdüş'ün hayâtı hakkındaki çok az bilgiyi, bu dinin kutsal kitabı Avesta'ya borçluyuz. Avesta'nın bugün elde bulunan metni, eskiden var olanın çok az bir kısmını teşkil etmektedir. Zerdüş inançlarının kutsadıkları ve son derece saygı duydukları ateş, muhtemelen Ahamenişler döneminde geniş ve ferah alanlarda, genellikle de yükseltiler ve tepeler üzerinde yakılırken, Sasaniler dönemiyle birlikte gölgelik yerlerde yakılmaya başlandı.

Ferîdûn soyundan olup Elburz Dağı'nda yaşayan Keykubâd'ı bu makâma lâıyk görmüş ve Rüstem'i, Keykubâd'ı bulması için göndermiştir. Bulunup getirilen Keykubâd İran hükümdârlığına seçilir. Ordusunda bulunan kahramânlar ve komutanların istekleri üzerine Efrâsiyâb ile savaşmaya karar verir ve bu savaşta Efrâsiyâb yenilir. Savaş sonunda İran-Tûrân sınırının Ceyhun Irmağı olarak belirlenmesine karar verilir. Daha sonra da Keykubâd Istahr şehri'ni yönetim merkezi ve başkent olarak belirler. Fars edebiyâtında her yönüyle iyi ve güler yüzlü bir hükümdâr olarak geçen Keykubâd zamânında halk mutluluk ve refah içerisinde yaşamıştır. Râvendî'ye göre şarap Keykubâd zamânında ortaya çıkarılmıştır

15. Kûh-ı Demâvend (Demâvend Dağı):

Demâvend, Dembâvend, Denbâvendve Debâvend şekilleriyle de bilinen volkanik Demâvend Dağı, Elburz Sıradağları'nın en yüksek noktasıdır. 5671 metre yüksekliğindeki zirveleri sürekli olarak karla kaplıdır. Taberistân ve Rey arasındadır. Demâvend adı Tevrât'da da geçer. Asur mitolojisindeki adı Bekîn'dir. Klasik İran rivâyetlerinde Ferîdûn, Dahhâk'ı orada zindana atmıştır. İnanışa göre dağın zirvesi geniş düzlüklerle kaplıdır ve oradan etrâfa aydınlık saçılır. Düzlüklerin ortasında bir kuyu olduğu ve o kuyudan ışık saçıldığı, geceleri bu ışığın uzak yerlerden de görüldüğü aktarılır. Klasik hikâyelerde Demâvend dünyânın son noktası olarak kabûl edilir. Elburz konusunda aktarılan rivâyetlerin tamamına yakını Demâvend ile de ilişkilendirilir. Demâvend de Bâbil gibi klasik dönemlerde büyücülük merkezi olarak bilinirdi İran mitolojik anlatıları ve eski efsânelerinin gerçekleştiği alanlardan biri olan Demâvend'de İran rivâyetlerine göre ilk insan ve ilk hükümdâr Keyûmers de yaşamıştır. Cemşîd Demâvend'den Bâbil'e gitmiş; Ferîdûn annesi tarafından bu dağda bir ormanda saklanıp orada bir yayla sâhibine teslim edilmiş ve Bermâyûn adlı bir ineğin sütünü içerek büyümüştür. Menûçehr Demâvend'de doğmuştur. Bâzı

rivâyetlere göre de Âreş¹⁷⁰ okunu Demâvend Dağı'ndan atmıştır. Dahhâk'ın zincirlere vurulup Demâvend'de hapsedilmesi Pehlevîce kaynaklarda yaygın olarak geçer: Ermâyîl ve Kermâyîl¹⁷¹ her gün birisini ölümden kurtarıyor, kurtardıkları kişinin beyni yerine Dahhâk'ın karşısına koyun beyni koyuyordu; Dahhâk'ın elinden kurtardıkları bu insanları da yine onun korkusundan Demâvend Dağı'na ve çöllere çoban olarak gönderiyorlardı. Bu arada Ferîdûn, Dahhâk'ı Hindistan'dan döndüğünde öldürmek istemiş, ancak Surûş¹⁷², un telkinleriyle öldürmekten vazgeçip Demâvend'de bir mağaraya bağlamıştı. Ferîdûn'un Dahhâk'ı yenilgiye uğratmasının ardından Ermâyîl ve Kermâyîl ona ölümden kurtardıkları kişilerin varlığını haber verdiler; bu kişiler de Demâvend'den inerek şehre geldiler. Bu hizmetin karşılığında Ferîdûn, Ermâyîl'i yakın adamları arasına aldı ve Demâvend toprağını ona verdi. Değişik halk kesimlerinin inanışlarına göre Süleymân Peygâmbere, sahrû'l-mârid: serkeş taş olarak bilinen devlerden birini orada zindana atmıştır. Demâvend, bâzı Müslüman yazarlarca Sâmi kökenli rivâyetlerde anlatılan gelişmelerin yaşandığı yer olarak da kabûl edilir. Hârût ve Mârût bu dağda zincirlere vurulmuştur.

Eserde İsrâiloğulları'nın zulmünden kaçan zâhidler bu dağa çekilirler ve Tâbût'u burada muhafaza ederler.

“...Yehüdâ neslinden Selmâya geldi kim Hâk Te‘âlâ hazretine Kûh-ı Demâvend kulesinde tã‘at itmekde nite ol vaqt kim Selmâ Key Benî-İsrâ‘îl içinden çıktı ki gitti kendünün akrabâsından birkaç şâlihlerle zâlimlerden kaçub Tâbût dahı bilesince alub Kûh-ı Demâvend kulesinde olub qarâr itdi birkaç gün bunun geçince Selmâ dahı vefât itdi...” (c.6 / v.13a)

¹⁷⁰ İranlı ünlü kahramânlardandır. Menûçehr'in ordusunda yer alıp eşi benzeri bulunmayan ünlü bir okçu olan Âreş'in, İran-Tûrân sınırını belirlemek üzere Sârî, Demâvend veyâ Âmul kalesinden attığı ok, sabahtan öğle vaktine kadar yol aldıktan sonra Ceyhun kıyısında ya da Merv'de yere düşmüş, okun düştüğü yer İran sınırı olarak belirlenmiştir. Böylece Âreş ok atmakta bir simge olmuştur.

¹⁷¹ Ermânk ve Germânk diye de bilinen bu iki kişi pâdişâh soyundan gelmekte ve yaşadıkları dönemin önemli, seçkin zahitleriydiler. İblis'ten sonra aşçı olan Dahhâk'ın hizmetinde göreve başlamış ve bu yolla her gün Dahhâk'ın beyinlerini yılanlarına yem ettiği insanları kurtarmışlardır.

¹⁷² Zerdüştin inanışının en sevimli çehrelerinden biri olan Stırûş, bütün dinsel ayinlerde hazır bulunan bir tanrıdır. Farsça kitaplarda Cebrâil ile aynı melek olduğu da söylenir.

16. Kûh-ı Elburz (Elburz Dağı):

Günümüzde adı Elburz Sıradağları diye bilinen mitolojik bir dağdır, dağın yeri hakkında kesin bir bilgi yoktur. Birtakım ipuçlarından hareket ederek bu dağın Kafkaslarda ve Azerbaycan'da olduğu söylenir. Bâzılarınca Elburz Dağı dünyânın etrâfını çevreleyen mitolojik Kaf Dağı'yla aynıdır. Bu dağın coğrafi bir bölge olmasından önce mitolojik ve mânevî özellikleri olan bir bölge olması önemlidir. Fars şiirinde özellikle “güneşin doğduğu yer, büyüklük ve yücelik” simgesi, ırmakların mahzeni olarak işlenir. Mazdeist inanışa göre kutsal Elburz Dağı, yerkürenin merkezinde yerler ile gökleri birleştiren noktada bulunur. Tüm yüceliklerin ve üstünlüklerin kaynağı olan Elburz Dağı Mihr¹⁷³ adlı tanrının makâmı, aydınlık, mutluluk ve huzûr yuvası, güç ve kutsallık simgesidir. Rivâyet-i Pehlevî'nin ifâdeleriyle, iyilerin rûhları oraya gidip yerleşmektedir. Bu dağda tanrısal güçler egemendir, Şeytânlar yol bulamazlar. Oradakiler soğuktan ve sıcaktan rahatsızlık duymaz, hastalık, ölüm ve Şeytânların kötülüklerinden uzak yaşarlar. Bundeşiş'e göre ölümlerin rûhları bu dağa çıkar ve orada tanrı Reşn¹⁷⁴ kıyamet günü terazisini Elburz'un zirvesine kurarak insanların iyilikleriyle kötülüklerini tartar. Mitolojide Ehrimen, Ahura Mazda'nın yaratılışına muhalefeti yüzünden yerküreyi seçmiş, ardından da diğer dağlar Elburz'un köklerinden ortaya çıkarak yeryüzüne yerleşmişlerdir. Güneş, Ay ve yıldızlar hep Elburz'un üzerinde döner dururlar. Elburz'un zirvesinde karanlık, gece, sıcak ve soğuk rüzgârlar bulunmaz. Pîşdâdî hükümdârlarından Hüşeng, Nâhîd için Elburz zirvesinde sığır ve koyun kurbân

¹⁷³ Aryan kavminin büyük tanrılarında biri olarak kabûl edilmektedir. Eski Mezdiyesnâ inanırları da Mihr'i ışık tanrısı olarak kabûl eder öyle inanırlardı. Mihr Ahura Mazda ile diğer yaratıklar arasında bir aracı olarak kabûl edilirdi. Mihr'e çok önem veren İran'ın önde gelenleri isimlerinde onun adını kullanırlardı.

¹⁷⁴ Reşn, eski İran'ın adâlet tanrısı olarak kabûl edilir, adâlet dağıtan tanrı ya da melek olduğuna inanılır. Bu melek Mihr ve Surûş'le çok yakın ve özel bir ilişki içerisindedir. Son Mezdiyesnâ metinlerine göre Reşn, kıyamet günü kurulacak mahkemenin Mihr ve Surûş'tan sonra üçüncü hâkimi olarak görev yapacaktır.

etmiş; Zerdüşt uzun bir hayât yaşadıkdan sonra Elburz'da ölmüştür. Çînvâd¹⁷⁵ köprüsünün bir ucu da Elburz Dağı'ndadır. Attâr'ın Mantıku't-tayr'ında güneşi simgeleyen Sîmurg'un yuvası Elburz Dağı'nın zirvesindedir. Firdevsî, Zâl'ın dünyâyâ gelişini anlatırken bu dağdan söz eder.

Eserde Sîmurg'un, devlerin ve ejderhaların yaşadığı yer olarak geçmektedir, Sâm da buraya devlerle savaşmak üzere gitmektedir:

“...Sî-murg ta‘accüb kıldı be-gâyet tañladı andan ayıtdı kim yâ Sâm cihân sarayında Ğurgur Dîv bigi mekkâr dîv yoğdur anuñ zararî Kûh-ı Elburz diyârında olan mañlûkât be-gâyet çok durur bihamdillâh kim anuñ kazâsından ve dîv belâsından Ğuda-yı ‘âlem Rahmân-ı Benî-âdem kim nigâhdâr-ı rû-yı zemîn ve Ğâlîk-ı kevn ü mekândur Ğalâş dergehinde Ğâş itmiş didi...” (c.6 / v.12b)

17. Menûçehr:

Pîşdâdî hânedânının Ferîdûn'dan sonra tahta çıkan yedinci hükümdârı olan Menûçehr, Ferîdûn'un torunudur. Babası İrec'in intikâmını Selm¹⁷⁶ ve Tur'dan almıştır. Bir rivâyete göre annesi hamileyken çocuğunun dünyâyâ gelince öldürüleceğinden korktuğu için Menuşan Dağı'na sığınmış ve onu orada dünyâyâ getirmiştir, bu nedenle çocuğa Mânûşçehr adı verilmiş, zamânla değışime uğrayarak Menûçehr şeklini almıştır. Bâzı rivâyetlere göre de annesi ona isim vermemiş, büyüdüğünde kendisine güzelliğinden dolayı bu isim verilmiştir. Menûçehr ve dönemindeki gelişmelere ilişkin Bundehişn ile Bahnâme'de yer alan bilgiler

¹⁷⁵ Sırat köprüsü de denir. İslâmiyette ve çeşitli inanışlarda cehennem üzerine kurulmuş bir köprüdür ve rivâyetlere göre kıldan ince, kılıçtan keskindir. Cennete girmeyi hak kazananlar, dünyâda yaptıkları iyilikler ve kötülüklerin karşılaştırılması sonucu iyilikleri oranında rahatlıkla oradan geçip cennete giderler.

¹⁷⁶ Ferîdûn'un ortanca oğlu. Selm, kardeşi Tur ile birlikte Cemşid'in kız kardeşi Şehnâz'dan dünyâyâ gelmiştir. Ferîdûn egemen olduğu toprakları çocukları arasında paylaştırırken, batı bölgelerini Selm'e bırakıp ona kayser adını vermişti. Selm ve Tur küçük kardeşleri İrec'i kıskanarak namertçe öldürmüşler, ama Menûçehr onun intikâmını onlardan almıştır.

birbirinden farklıdır. Firdevsî'ye göre, İrec'in öldürülmesinden sonra Mâhâferîd adlı câriyesi bir kız çocuğu dünyâyâ getirir. Büyüdüğünde Ferîdûn onu kardeşinin oğlu Peşenge verir. İşte bu evlilikten Menûçeher dünyâyâ gelir. Babasının intikâmını almak üzere Gerşâsp, Sâm, Nerîmân ve Kâren gibi ünlü kahramânlarla da yardımlaşarak Tur ve Selm'i öldürür; sonra dedesi Ferîdûn'un huzûruna çıkar, o da kendisini hükümdâr olarak atar. Yüz yirmi yıl hükümdârlık yapan Menûçeher kendisinden sonra İran tahtını oğlu Nevzer'e bırakır. Menûçeher döneminin önemli özelliklerinden biri de İran ülkesini kahramânlıklarıyla Tûrânlıların zararlarından koruyan Kâren, Gerşâsp, Sâm, Nerîmân, Zâl ve son olarak da Rüstem gibi İran millî târihinin en önemli kahramânlarının bu çağda yaşamalarıdır. Bâzı kaynaklar onun Hz. Mûsâ Peygâmbere zamânında yaşadığını, savaş âletlerini ilk olarak onun ortaya çıkardığını, çiçek yetiştiriciliği, kanal açma ve benzeri şeylerin onun tarafından icat edildiğini aktarırlar. Menûçeher'in hükümdârlığının 60. yılında Hz. Mûsâ Peygâmbere, İsrâiloğulları'yla birlikte Mısır'dan çıkar. Firavun Velîd bin Mus'âb Nil nehrinde boğulur. Saltanatının 70. yılındaysa Efrâsiyâb ile savaşır yenilir ve hükümdârlığı elinden alınır. Taberistân dağlarında zindanlara atılır.

Eserde Menûçeher'in kıssaları anlatılmaz ancak soylardan bahsederken ismi zikredilir:

“...Mihrâb Şâh aytdı kim yâ hâtun hûb dirsın ammâ kim havf iderem kim Menûçeher Şâh oğlu Zû Şâh ki bize çok ta'addî kılmışdurur bu hâli dağı şöyle zan ide kim bu iş bizüm rızâmuzla olmuşdurur...” (c.6 /v. 26b)

“...kim bizüm kışşamuz ez ân-cânib 'Acem sultân Menûçeher Şâh oğlu Nevzer Şâh'a geldi nite ol zamân kim Nevzer Şâh Sâm'un naşîhatin kim tutdı begleri yigleri cümlesinün gönlün hoş itdi 'âlem revnağ-ı kemâl buldı cihân refâhiyyetile toydı ammâ kim Sâm yine gâlib olıcak Zû Şâh güm-râh olub ezelki bid'atı arturdu 'adl ü nizâmı aradan götürdi...” (c.6 / v.48a)

18. Mihrâb Şâh:

Pehlevîce Mihrap ya da Mitrâp ve Mihrâb: güneş gibi parlayan anlamına gelir; cesâreti ve bilgeliğiyle ün kazanmış Kâbil emiri veyâ Şâh'ı, Sînduht'un kocası ve Rûdâbe'nin babasıdır. Mihrâb, Zâbulistân emiri Nerîmân'ın oğlu Sâm'a haraç ödeyen emirlerden biridir. Soyu Dahhâk'a ulaşır. Zâl'ın Kâbil'e geldiğini duyunca ona değerli hediyeler göndermiş ve Zâl'ın Mihrâb'ın kızı Rûzâbe'ye gönlünü kaptırması da bu seferde gerçekleşmiştir. Zâl'ın kızına âşık olduğunu öğrendiğinde ilk önce şiddetle tepki gösteren Mihrâb daha sonra yatışmış ve kızını kendi rızasıyla ak saçlı Sistânlı kahramân Zâl'a vermiştir. Bu evlilikten İran târihinin en büyük kahramânı, varlığıyla İran kahramânlık destanlarına en büyük ihtişamı kazandıran Rüstem dünyâyâ gelmiştir.

Eserde, kızı Rûzâbe'yi ilk başta Zâl'a vermek istemez hatta öldürmeyi düşünür; ancak eşi Şînduht'un ısrarlarıyla kızını vermeye râzı olur:

“...Mihrâb-ı nâ-pâk kızını helâk itmek diledi kıtline tîğ ve diş bile di ammâ kim Şînduht Bânû komadı kim Rûzâbe ol ruhayn-ı mihr ü mâha mazarrat irişdüre ve ol sâye-i rahmine zaḥmet yitişdüre andan varub kıızı getürdi gelüb atası kademinde baş koyub âh idüb peşîmân dil-perîşân gögsin oturdu tâ kim Mihrâb-ı kâmil ol melik-i kâbil şefkat idüb Rûzâbenüñ mihr eliyle arḳasın yibdi...” (c.6 / v.27a)

19. Nerîmân (Nîrem):

“Kahramân, erkek yaradılışlı” anlamlarına gelen bu sözcük Avesta'da aslında dünyâ pehlivânı Gerşâsp'ın çok sayıdaki sıfatlarından biri olarak geçer. Ama zamânla özel isme dönüşüp Gerşâsp'ın oğlunun adı olmuştur. Nerîmân, Rüstem'in

atası ve Şam'ın babasıdır. Bu kahramân Dijsepîd'de öldürülmüş ve Rüstem onun intikâmını almıştır. Gerşâspnâme'de Gerşâsp'ın oğlu Nerîmân'dan, onun savaşları ve kahramânlıklarından söz edilirken; Şehnâme'de bazen Nîrem şekliyle, Sâm ailesinin ünlü kahramânı olarak da geçer.

Fars edebiyâtında ve eserimizde, Nerîmân'dan hem Sâm'ın babası ve Rüstem'in atası hem de ünlü bir kahramân oluşuyla söz edilir:

“...Racîm şöyle diyicek Sâm didi kim yâ şeyh ben Sâm bin Nerîmân ve Benî-Dâ'-i Kerîmân Āl-i Qahramân ol pehlevân-ı şâhib-ķırân merd-i meydân degülem ki bir yilandan ķorķub kaçam yüz şuyın yire şaçam sen baña ol yir bağarşuğın göster göreyim Allāhu Te'ālā'ya şıgınuben anuñla cenge el urayım tā kim anı Qamķam birle ikiye biçem zaķmını açam ya budur kim ol yılanuñ şerrini yiryüziden ıram ķanını ķara toprağā ķaram...” (c.6 / v.29a)

20. Nevzer:

Avesta'da Naotarya ya da Naotairyâna, Arapça ve Farsça kaynaklarda Nevzerân veyâ Nevzeriyân hânedânının kurucusu olan Nevzer, Pişdâdî hânedânî pâdişâhlarından Menûçehr'in oğlu, Zersp'in kardeşi, Tûs ve Gosthem'in babasıdır. Efrâsiyâb ve Eğrîres, Tûrân pehlivanlarıyla birlikte Nevzer'e karşı savaşmış, sonunda onu esir alıp bir süre sonra da öldürmüşlerdir. Bunun üzerine Zâl, Efrâsiyâb ile savaşmış ve Zû'yu tahta çıkarmıştır. Şehnâme'ye göre Menûçehr'den sonra yerine oğlu Nevzer geçer, ancak babasının geleneklerini ve yönetimdeki uygulamalarını bir tarafa bırakarak halka zulmetmeye başlar, bunun üzerine ordu ona bağlılığından vazgeçip dağılır, önde gelen insanlar ve mübedler Nevzer'e karşı ayaklanırlar. Nevzer korkuya kapılarak Mâzenderân'da bulunan ünlü kahramân Sâm'ı yardıma çağırır. Sâm İran'a geldiğinde büyükler Nevzer'in yerine tahta çıkmasını isterler,

ama Sâam bunu kabûl etmez. Bir süre sonra da Şam'ın ikna çabalarıyla Nevzer yeniden babasının yoluna dönüp kendisini düzeltir.

Eserde, Nevzer'in zulmünden kurtulmak isteyen İran beyleri gelip Efrâsiyâb'dan yardım ister. Efrâsiyâb ordusunu sürüp gelir ve Nevzer'i mağlup eder:

“...pehlevânlar şâhib-kırânlar merd-i meydânlar kim Nevzer'ün leşkerinün varıyidi ve devletinün divâriyidi dergehinden yüz hükminden göz çevirdi ekşeri Efrâsiyâb'a vardılar Nevzer'den şikâyet zulmini hikâyet itdiler pes Efrâsiyâb Nevzer'ün devletine zulminden hâlel umûr-ı memleket muhtel kılduğın kim bildi turub atası Peşnûn Şâh nazarına geldi Īrân memleketine leşker çekmege Nevzer'ün kanın dökmege icâzet taleb itdi...” (c.6 / v.48a)

21. Nûşîr-Revân (Nûşîrevân):

Sasanilerin ilk büyük hükümdârıdır. Daha çok dâdger: adil gibi lakaplarla bilinen Nûşîrevân'ın tahtta bulunduğu dönemler, Sasani İmparatorluğu'nun en parlak çağlarıdır. Hz. Muhammed (s.a.s.) onun döneminde dünyâya gelmiştir. Babası Kubâd'dan sonra tahta çıkan Nûşîrevân 532'de Bizanslılarla antlaşma imzalamış, yönetime gelir gelmez orduda reformlar yapmış, köylülere yönelik iyileştirmeler gerçekleştirmiştir. Bizanslılarla 540'ta başlattığı savaşlar, birkaç kez yapılan antlaşmalara rağmen 578'e kadar yer yer tekrarlanmış, yine bir savaş sonrası barış görüşmeleri devâm ederken Nûşîrevân ölmüştür. Onun yönetimde bulunduğu dönemde imparatorluk topraklarının tamamında büyük bir kalkınma hamlesi başlatılmış, kervansaraylar, köprüler, yollar yapıp şehirler kurulmuş, tüneller ve yapay nehirler oluşturulmuştur. Atina Akademisi'nin kapatılması üzerine kimi felsefeciler, Nûşîrevân'ın sarayına gelip sığınmıştır. Adâletiyle bilinen Nûşîrevân'ın döneminde insanlar mutlu ve huzûr dolu, güven içinde yaşamışlardır. Bu özelliği

ölümünden sonra şâir ve yazarlar tarafından yoğun olarak işlenmiş, adâlet ve ahlâk simgesi, adil bir bilge kişi olarak târîhteki yerini almış, bâzı Arap şâirleri de bu üstün özelliklerinden söz edip onu öven şiirler yazmışlardır. Firdevsî Şehnâme’de Nüşîrevân’ın hükümdârlığı, yaptıkları ve üstün özelliklerine yaklaşık beş bin beyit ayırmıştır. Adâletiyle ünlü Nüşîrevân’ın, sarayının balkonundan Zencir-i Adl adıyla bilinen bir zincir astırdığı, haksızlığa uğrayanların gelip bu zinciri sallayarak adâletin gerçekleştirilmesini isteyebilecekleri aktarılır. Ancak onun döneminde adâletin iyi işlemesinden dolayı yıllar geçmesine rağmen bu zincirin hiç kullanılmadığı da söylenir. Nüşîrevân’ın sarayı Eyvân-ı Kısra, Eyvan-ı Medâin ve Bargah-ı Kısra adlarıyla bilinir. Medâin’deki Tâk-i Kısra, Medâin veyâ Tîsfûn’daki Bârgâh-ı Nüşîrevân İran hükümdârlarının ululukları ve güçlerinin simgeleridir. Bunların Peygâmberimizin doğduğu gece yıkılmıştır.

Eserde dünyânın fâniliğini teşbih için bu isim zikredilir:

“...kim bu mevt şarâbın içmemiş ola ve kanķı Nüşîr-revân ve Hürmüz ü Hüsrev ü Kârûn’dur ki tâc u tahtından el çeküb kahırla yire girmemiş ola...” (c.7 /v.14a)

22. Peşnun (Peşeng):

Ünlü Tûrân hükümdan Efrasiyâb’ın babası olan İran hükümdâridir. Şehnâme de adı ve hikâyesi Efrasiyâb dolayısıyla anılır.

“...pes Efrâsiyâb Nevzer’ün devletine zulminden hâlel umûr-ı memleket muhtel kılduğın kim bildi turub atası Peşnuñ Şâh nazarına geldi Īrân memleketine leşker çekmege Nevzer’ün kanın dökmege icâzet taleb itdi Peşnuñ ol zâlim-i güm-râh Efrâsiyâb sözini kim işitdi...” (c.6 /v.48a)

23. Rûzâbe (Rudâbe):

Kâbil sultânı Mihrâb'ın kızı; Zâl'in eşi ve Rüstem'in annesidir. Annesinin adı Sinduht'tur. Şehnâme'nin iffet ve nâmusuyla öne çıkan kadın kahramânlarından biri olan Rûzâbe, özellikle İran târihinin en büyük kahramânı Rüstem'in annesi oluşu vesîlesiyle çok ünlüdür. Fars edebiyâtında ve özellikle de şiirde adı fazla geçmez. Rûzâbe destanı birçok yönüyle W. Shakespeare'in Romeo ve Juliet'ine benzer. Özellikle Zâl ile olan aşkı Şehnâme'nin en güzel lirik hikâyelerinden birine konu olmuştur. Rûzâbe uzun mücâdeleler ve bir dizi ilginç olaydan sonra Zâl ile evlenebilmiş ve Rüstem bu evlilikten dünyâyâ gelmiştir. Rûzâbe oğlu Rüstem'in ölümünden sonra çöllere düşmüş ve aklını kaybetmiştir. Şehnâme'de Rüstem'in efsânelerinde dört ünlü kadından söz edilir: Rûzâbe, Sinduht, Tehmîne¹⁷⁷ ve Gordâferîd¹⁷⁸. İki tânesi Zâl ile Rûdâbe hikâyesinde, diğer ikisi Rüstem ile Sohrâb hikâyesinde geçer. Bu kadınlar belli düzeyde özgür hareket edebildikleri, siyasal konularda, savunma faaliyetlerinde söz sâhibi oldukları, evlenecekleri zamân eş seçme hakkına sâhip olma gibi haklarını kullanabildikleri bir toplumda doğup büyümüşlerdir.

Eserde Zâl'in sevdiği ve eşi; Rüstem'in de annesi olarak sıkça zikredilir. İkili, aşklarını gazellerle ve nakışlarla birbirlerine ilan ederler:

“...Zâl-Destân ‘âşık-ı mestân nazarından cāriyeler gitdiler nihānī yoldan kimesne duymadın halk peylerin görüb pâylarına sürüb ardlarına uymadın gelüb

¹⁷⁷ Cesur, güçlü ve kahramân kadın anlamına gelir. Tehmîne, Semengân hükümdârının kızı, Rüstem'in eşi ve Sohrâb'ın annesidir.

¹⁷⁸ İran mitolojisinde ünlü İranlı kahramânlardan Gejdehem'in kızı olup Gordâferîde olarak da bilinir. Dijsepîd kalesinin kuşatılmasında yaşanan savaşta son derece başarılı mücâdelesiyle bilinip, cesâreti, korkusuzluğu ve atılganlığıyla ünlüdür.

Rûzâbe dil-ârâm hizmetine yitdiler Zâluñ derd ü revâlinde ve aḥvâlinde ef'âlinden ma' a'l- kışşa cemâl-i ber-kemâlinde ve aḳvâlinde bir daḳîka nesne fevt itmeyüb beyân-ı faşîḥ lisânla Destân dâsitânın taḳrîr ḳılıb 'ayân itdiler tâ kim Rûzâbe daḥı 'aşıkuñ kendüye âşufte dil-ḥasta olduḡın gûş idicek 'ışḳ ṭamarları berḳ urub cûş yirinden ṭurub..." (c.6 / v.2a)

24. Rüstem:

Akıllılığı ile cesâretini birleştirek İran'ın en ünlü millî kahramânı haline gelen Rüstem, Pehlevî edebiyâtında Rostahm ve Rosthem olarak da bilinir. Fars edebiyâtında onun lakabı olarak bilinen "uzun boylu, iri yapılı, güçlü" anlamlarındaki Tehemten sözcüğüyle eş anlamlı olan Rüstem adı Avesta'da yer almasa da Rüstem altı yüz yıl yaşamış; Keykubad, Keykâvûs ve Keyhüsrev dönemlerinin dünyâ kahramânı olmuştur. Her üç hükümdârın egemenliğinin en büyük dayanağı onun varlığıdır. Rüstem ve adının etrâfında çeşitli dönemlerde kaleme alınmış efsânelerin kaynağını belirlemek çok zordur. Dünyâ pehlivanı, ünlü İran efsânelerinin en büyük kahramânı Rüstem yine İran millî kahramânı ak saçlı Zâl'ın Kâbil şâhının kızı Rûzâbe ile evliliğinden dünyâyâ gelmiştir. Annesi Rûzâbe, dedesi Sâm, eşinin adı Tehmîne ve kızının adı da Bânûgoşesb'dir. Doğumu da yaşantısı gibi olağanüstü ve şaşırtıcıdır. Her şeye çare bulan Sîmurg'un yardımıyla dünyâyâ gelmiş ve yaşitlarından daha hızlı büyüyüp gelişerek kısa süre sonra yiğitlere yaraşır bir vücûda ve güce kavuşmuştur. Başarılarla dolu hayâtının tamamı özgürlükler içerisinde Zâbulistân'da geçmiştir. Özellikle savaşlarda sıkıntıya düştükleri anlarda İran krallarının yardımlarına koşmuştur. Her defâsında İran halkını büyük tehlikelerden kurtarmış, Heft-Hân¹⁷⁹'ı geçtikten sonra Dîv-i Sepid (Beyaz Dev) ile savaşmış, sonra Bîjen'i Efrâsiyâb'ın kuyusundan kurtarmıştır. Ehrimen

¹⁷⁹ İran ve Tûrân ülkeleri arasında bulunan, Rüstem ve İsfendiyar'ın çok büyük tehlikelere mâruz kaldıkları yedi makam ya da yedi merhaledir. Rüstem Keykavus'u kurtarmak için Mâzenderân'a gittiğinde başına yedi büyük tehlike gelmiştir.

yaradılışlı Efrâsiyâb'dan Siyâveş'in intikâmını almış, Eşkebus¹⁸⁰ 'u öldürmüş, bilmeyerek oğlu Sohrâb'ın bağırmı parçalamış, nihâyet ömrünün sonlarına doğru mağrur şehzâde İsfendiyâr, Goştâsp'ın hileleriyle onun elinde can vermiştir. Bu olanlardan sonra artık Rüstemm boğazından tatlı bir lokma geçmez. Sonunda üvey kardeşinin hileleriyle bir kuyuya düşürülerek atı Rahşla birlikte öldürülmüştür. Rüstem'in kahramânlık özelliklerine dikkat edildiğinde, birçok, yönüyle eski ünlü Hint-İran tanrılarında İndra¹⁸¹, ya benzediği görülmektedir. Rüstem'in baştan sona bütün hayâtı, iranlılar için gurur verici savaşları, gösterdiği kahramânlıklar ün kazanmak ya da küçüklük komplekslerini yenmek uğruna yapılmış mücâdelelerle doludur. Özellikle Rüstem'in iyi adlılık ve özgürlük simgesi olarak yer aldığı Rüstem ve İsfendiyâr hikâyesinde bu özellikler daha da belirgindir. Hayâtının neredeyse bütün evreleri kötülükler ve kötülük temsilcisi güçlerle savaşmakla geçmiştir Rüstem ve Yunan mitolojisindeki Prometheus¹⁸², her ikisi de adâletsizliğe karşı direnmiş ve mücâdele etmişlerdir. Rüstem, adâletsiz uygulamalarıyla tanınan Goştâsp ile Prometheus ise Zeus¹⁸³, un bitmek bilmeyen bencil uygulamalarıyla savaşmıştır. İslâm sonrası dönem İran kültüründe de Rüstem, İslâm öncesi ve mitolojik İran târîhine dâir rivâyet ve efsânelerinde en ünlü ve en etkili kahramânı olarak yerini

¹⁸⁰ Şehnâme'nin önde gelen kahramânlarından olan Eşkebûs, İran-Tûrân savaşlarından birinde, savaşmak için karşısına bir kahramân istemiş, bunun üzerine Gûderz'in oğlu Ruhhâm onun üzerine ok yağdırmaya başlamış, ama zırhı çelikten olduğu için bu oklardan etkilenmemiştir. Aralarında geçen çetin boğuşmalardan sonra Ruhhâm kaçıp kurtulmuştur. Eşkebûs daha sonra karşılaştığı Rüstem'in attığı bir okla ölmüştür, Rüstem ile karşılaşması ve savaşı Fars edebiyatında geniş yankı bulmuştur.

¹⁸¹ Hint ve İran halklarının tapındıkları tanrılardan biridir. Yağmur tanrısı olarak da bilinen ve Hindistan halkının taptığı bu tanrı, Aryan ırkının koruyucusu kabul edilir. Hintliler onu devlerin (tanrılarının) pâdişâhı ve savaş tanrısı, İran halkının savaşlardaki yardımcısı olarak bilirlerdi.

¹⁸² Yunan mitolojisindeki, Titan tanrılarında biridir. Tanrılarının babası Zeus'tan ateşi çalarak insanlara armağan etmiştir. Bu durum Zeus'un tepkileriyle gazâbına neden olur ve Prometheus cezâlandırılmıştır. Prometheus zincire vurulur ve bir kartal her sabah gelip Prometheus'un karaciğerini parçalayarak yer. Prometheus'un karaciğeri bir gecede iyileşir ve yeniden oluşur. Bu işkence her sabah, her akşam süregelir.(A. Timur BİLGİÇ, a.g.e. ; s. 239)

¹⁸³ Yunan mitolojisinde, Olympos Dağı'nın egemeni, gökyüzünün, şimşek ve yıldırımların, gökgürültüsünün tanrısıdır. Genellikle elinde yıldırımlarla betimlenir. Zeus, Rheia'nın oğludur. Zeus bir mağarada büyür ve güçlenir. Gaia'nın elinde tutsak olan annesi ile kardeşleri Hera, Hades ve Poseidon'u kurtarır ve Titanlara savaş açar. Zeus, kardeşlerinin de yardımıyla Titanların rûhlarını tutsak alır. Büyük Titan Atlas, savaş bölgesine gider ve mücâdeleye katılır. Zeus, Titan Atlas'ın rûhunu yakalar ve onu sonsuza dek dünyâyı taşımaya mahkum eder. Zeus'un elinden kurtulan Titanlar, yeraltında güvenli bir yere çekilirler. Anne Titan Gaia, Zeus'dan öç almak için oğlu Prometheus'u Olympos Dağı'ndaki yaşam ateşini çalmakla görevlendirir. Prometheus bu görevi başarır yani ateşi çalar. Gaia, Zeus'a karşı kullanmak amacıyla, bu ateşle insanları yaratır. Ancak insanlar Zeus'u tanrı olarak tanırlar ve ona taparlar

almış; böylece baştan sona tüm Fars kültürü ve edebiyâtında önemli yer elde etmiştir. Eşkaniler döneminde yaşamış ünlü komutan ve emirlerden biri olan Rüstem, yaptığı büyük kahramanlıklar sâyesinde çoğu İran rivâyetinde önemli yer edinip zamânla mitolojik bir kahramâna dönüşmüştür. İran millî kahramânlık hikâyelerinin bütün kahramânlarının özelliklerini kendisinde toplar. Yedi yüz batman ağırlığındaki gürzü, çok güçlü kemendi, yıldırım hızındaki atı Rahş ve hiçbir darbeden etkilenmeyen zırhı Rüstem'e Fars kültürü ve edebiyâtında millî bir kahramân ünvanı kazandırmıştır. Her zamân halkla iç içe yaşayan Rüstem'in efsânesi, onun yaşadığı dönemin sonrasında kaleme alınmış her târîhsel ve efsânevî eserde yer almış.

Eserde Zâl'in yiğit oğlu ve İran'ın koruyucusu, karşısında kimsenin duramadığı bir yiğit olarak sıkça zikredilir:

“...aňunla inbisâþıla geęurdiler Rüzâbe'den bir ođlan vücûda geldi eđer-i necât anuň hayâtında zâhir ü âfitâb-ı bihâyeti anuň nâşiyesinde bâhir idi Rüstem adu dirler dürlü murâdıle terbiyyete meşğül oldılar çün cemâl-i âb-ı ıflıyyetden hiçâkından çıkdı gonce verdünce merd ü cüvân ya'ni degülkil ve ođlân pehlevân-ı cihân Nerimân-ı zamân oldı Zâl-Destân çünki Rüstemüň kıadd ü bâlâsına nazar itdi...” (c.6 /v.36b)

“...yedi başlu evrene beňzer Rüstem pili göricek Sâm bigi bir na'ra urdı pıl na'ra sadâsın güş kılub dağı Rüstem'e karşı tırdı hemândem Rüstem-i cihângir ve pehlevân-i Nerre-şîr ol dört yüz kırk dört batmân gürzi başı üzere çevürdi dağı güç varınca piliň kıfasına bir dârb urdı eyle kim ol piliň dârbından pıl-i mest dağı ol mağara-veş ağzını açdı dağı...” (c.6 / v.40a)

25. Sâm:

Sâm-ı Nerîmân: Nerîmân (Nîrem) oğlu Sâm diye de bilinen Şehnâme'nin ünlü kahramânı. Zâl'ın babası ve Gerşâsp'ın torunudur. Daha çok yek zahm: bir yara (yaralı) nitelemesiyle tanınan ve Sîstânlı bir kahramân olan Gerşâsp'ın soyundan gelen Nerîmân'ın, Gerşâsp tarafından ortadan kaldırılan ejderhalara benzer yönleri de vardır. Firdevsî onu daha çok Nerîmân'ın kardeşi, bazen de oğlu olarak tanıtır. Avesta'da ismi Sâma şekliyle bir hânedân adı olarak geçer. Pehlevî rivâyetlerinde daha çok Sâm sözcüğü Sîstânlı iki pehlivanın adı olarak geçer: Birisi Gerşâspnâme de Şem olarak kaydedilen Esret'in babası, diğeri de Gerşâsp'ın torunu, yani Zâl'ın babasıdır. Bundehîşne göre Sâm, Mazda dîni kurallarına göre kusurlarından dolayı Ahura Mazda'nın gözünden düşmüş ve bir Türk'ün eliyle baltayla yaralanıp kıyamet gününe kadar hissiz bir biçimde yaşamakla cezâlandırılmıştır. Sâm Orta Farsça döneminde (Pehlevî edebiyâtı, Eşkaniler ve Sasaniler dönemi İran edebiyâtında) kaleme alınmış metinler ve daha eski devirlerde yazılmış Avesta gibi önemli kaynaklarda da geçer, ama hakkındaki bilgiler Şehnâme'de değişikliklere uğramıştır. Ferîdûn ve Menûçehr dönemlerinde yaşamış İran kahramânlarından olan Sâm'a Ferîdûn tarafından dünyâ pehlivânı ünvanı verilmiştir. Sâm, oğlu Zâl'ı doğumundan sonra dağa bırakmış, Sîmurg onu bulup büyütmüş ve daha sonra da Sâm gördüğü bir rüyâ üzerine onu arayıp bulmuştur.

Eserin ana karakterlerinden biri olan Sâm, devlerle savaşmakta, periler sultânı kızıyla evlenmekte, Sîmurg'la konuşmaktadır. Birçok macerası zikredilmiştir. Yiğitliği dillere destandır:

“...şâhib-i kitâb Firdevsî bu kitâbundan naql-i eşah kelâm-ı emlâhı beyân kılub aydur kim Sâ-m-süvâr oğlu Zâl-Destân bunda ferahlıkda şükri kılmakda bizüm kışşamız Sâ'm'a geldi kim perîler taht üzerinde Sâ'm'ı ejder te'sîrinden kadîdi bî-hoş olmakda nite ol zamân kim perîler sultânı kızî Hümâ-yı Dil-firûz Sâ'm vücûdına tiryâk-ı ekber kim sürdi tiryâk semmi def' idüb Sâ'm aqsırub gözün açub dizi üzerine turub oturdu...” (c.6 /v.42b)

“...periler sultān kıızı Hümā-yı Dil-firūz t̄ālī‘ rūz-ı p̄rūz içre kim taht-ı ānbūs üzre Sāmīle kim ‘ışret kılurdu Sām dağı kıza n̄ik cān [u] gönül birle ‘āşık olub ‘ışkına yanub kılurdu periler dağı ol tahtı yirle gök arasında götürüb giderlerdi ‘azm-i Zerrīn şehri’n iderleridi meger kim iblīs-i pūr-telbīs ol dem ki Sāmı ejder ağzına gitdi Sām helāk ola diyüb taşavvur itdi yine Kūh-i Elburz diyārından ādem-zād memleketine giderken...”(c.6 /v.51a)

26. Sîmurg:

Sîmurg, Farsça sözlüklerde “büyük bir avcı kuş, Zâl’ın yanında öğrenip olgunluğa eriştiği kişi” olarak geçer. Fars edebiyâtında Sîmurg’la ilgili birçok efsâne vardır. Fars mitolojisindeki özelliklerinden anlaşıldığı kadarıyla eski devirlerden beri İran toplumunca kutsanan bir yaratık olan Sîmurg, mitolojik ve efsânevi özelliklerinin yanı sıra metafizik özellikler de taşımış, bu nitelikleri sâyesinde de millî kahramânların kaderlerinde ve mitolojik olaylarda etkin rol oynamıştır. Bütün kutsal ve mitolojik kuşlar arasında Sîmurg en parlak çehreli yaratık olarak bilinir. Tevrât’ta göklerde yaşayan kanatlı bir yaratıktan söz edilir. Yuvasını tüm bitkilerin tohumlarını bünyesinde bulunduran ve çeşitli hastalıklara ilaç olan direht-i heme tohme adlı bir ağacın üzerine kurmuştur. Sîmurg Şehnâme’de yalnızca ilahi güçlere sâhip bir yaratık değildir: Çok iri yapılı ve son derece güçlüdür, evrenin tüm gizemlerini bilir ve her hastalığa çare bulup her sorunu çözebilecek kadar bilgedir, geleceği görebilir. **Sîmurg ile Ankâ ilişkisi:** Arapça karşılığı ankâ: “uzun boyunlu olan Sîmurg hiç kimse tarafından görülmemiş bir kuştur. Ankâ Arapların mitolojik kuşudur ve yuvası Kafdağı’ndadır. İranlıların Sîmurg adını verdikleri tanrısal güç taşıyan ve Ahura Mazda’nın kuşu olarak da bilinen efsânevi kuşların yuvalarıysa Elburz Dağı’ndadır. İslâm sonrası dönemdeyse bu iki kuş birleştirilerek aynı kuş olarak bilinmiştir. Efsâneye göre Ankâ her kuştan bir özellik almıştır. Otuz kuşun özelliğini taşıdığı için Sîmurg: otuz kuş ve otuz çeşit rengi bulunduğu için Sireng:

otuz renk diye de anılır. Renginin yeşil olduğuna inanıldığı için ona Zümrüdüankâ da denilir; ama bu son ad Sîmurg u Ankâ'dan geldiği de söylenir. Ankâ neredeyse tüm özelliklen ve etrâfında gelişen çeşitli efsâne, inanış ve telakkiler sâyesinde Arap, Fars ve Türk edebiyâtında mecaz ve mazmunlar halinde geniş bir kullanıma sâhiptir. Ankâ'nın en yaygın özelliği, kimseye muhtaç olmadan tek başına yaşadığı için “kanaat” kavramını temsil etmesidir; bu yüzden de kanaat sâhiplerine ankâ-meşrep, ankâ-tabiat da denir. Kaf Dağı gibi efsânevi bir yerde yaşadığı için bu sözcükle birlikte çeşitli şekillerde kullanılır.

Eserde Sîmurg Sâm'a birçok kez yardım eden, onu ölümden kurtaran, kuşların şâhi olarak pekçok kez zikredilir. Ayrıca teşbih unsuru olarak da kullanılır:

“...pes bu iki vücüd felekden semeke gelüb indiler velî gâh baş ve gâh ayak
tölab-vârî döndiler pes Sî-murg kuşu Hâkkuñ kudretin ve Şâni'ün şun'ın ta'accüb
kılıb tañladı pes def'-i Sî-murg bir taynağıla Sâmi kâpub ve bir taynağıla Raşş'ı
pencesine alub dutdı dağı Kûlzüm Deryâsı'nuñ üzerinden geçüb bir murg-i zâr
çeşme-sâr kenârına gelüb yetdi...” (c.6 / v.10b)

“...Sî-murg eyle diyicek Sâm aydur yâ sultân-ı tıyurân ve iy' Anqâ-yı murgân
senden dilerem ki beni Ğurgur Dîv'ün mekânına iledesün tâ kim andan intikâmum
alub anı helâk şerrinden yiryüzini pâk ve yerini hâk idem Sâm eyle diyicek Sî-murg
didi kim yâ Sâm ben seni ol Ğurgur Dîv'ün mekânına ve ol mağrûr dîv'ün serv
kâtına iltemez...” (c.6 / v.12b)

27. Şinduht (Sinduht) Bânu:

Sin duht sözcüklerinden oluşan Sînduht, Sîmurg'un kızı anlamına gelir. Şehnâme'nin ünlü kadın kahramânlarından biri olan Sînduht, Kâbil hükümdârı

Mihrâb'ın eşi, Rûzâbe'nin annesi ve Rüstem'in de anneannesidir. Zâl ile Rûzâbe'nin birbirlerine olan gizli aşklarını bilen Sînduht, bu duruma aşırı derecede kızan Mihrâb'ı sâkinleştirmeyi başarmıştır.

Eserde, kocası Mihrâb Şâh'ın daha mantıklı düşünmesini sağlayan bir eş olarak karşımıza çıkar:

“...aḥirü'l-emr şüret-i қаziyyeyi Mihrâb'a şerḥ itdi Mihrâb Şâh ki ğazab-nâk kılıç çekdi ve kıızı helâk itmege қаşd yirini ḥâk kıılmağa cehd idicek Şinduḥt Bânü-yı Dil-firüz şâhib-kinâyet ve ehl-i firâset 'âķile kâmile ḥâtûn rehnümün idi Mihrâb'uß kılıcın elinden alub naşıḥat kılub...”

28. Sührâb (Sohrâb) Şâh:

Bâzı metinlerde adı Sorhâb olarak da geçen İranlı ünlü kahramân Sohrâb, Semengân'da Rüstem ile Semengân hükümdârının kızı Tehmîne'nin aşkının meyvesi olarak dünyâyâ gelmiş, kısa zamânda hızla büyümüş, normal çocukların bir yıllık gelişimini bir ayda tamamlamıştır. On iki ya da on dört yaşlarındayken babasının atı Raḥş'ın soyundan bir atı olmuştur. İran'a ordu çıkartan Sohrâb'a bu savaş hazırlığında Efrâsiyâb yardım eder. Aslında Efrâsiyâb onun Rüstem'in oğlu olduğunu bilmektedir; ama baba oğulun birbirlerini tanımamalarından faydalanmayı ve Rüstem'in Sohrâb'ın eliyle öldürülmesini, sonra da oğlunu öldürüp böylece ikisinden de kurtulmayı hedeflemektedir. Savaş sonunda Rüstem bilmeden oğlunu yaralamış, yaraladığı kişinin oğlu olduğunu anladığından nûşdârû'yu (en etkili ilaç, panzehir) getirmesi için Gûderz'i Kâvûs'a göndermiş, ilaç verilmeyince kızarak kendisi gitmiş, ancak bu defâ da o yoldayken Sohrâb ölmüş, Rüstem oğlunun ölüsünü alarak Sîstân'a götürmüştür.

Eserde ise Rüstem, Hz. Dâvûd (a.s.)'a yardım eder ve onu Amâlika sultânı Sührâb'ın yanına gönderir. Bu şekilde zikredilir:

“...Rüstem Dâvûd'ın gönlün ele aldı Câlût'ın kılıcın ve kendüzünü zırhın
‘atâ kılıb bir at üç kul bağışladı lütf u ihsân işledi andan eline bir aq nişân virüb didi
kim ve bu nişânı algıl ‘aqluñ başuña dirgil ‘ Amâlika sultânı Sührâb’a virgil ve senüñ
halkuñ ehl-i ‘ayâluñ milk ü mâluñ alub anuñ çatına vargıl...” (c.7 / v.40a)

29. Tahmâsab:

Rüstem'in Efrâsiyâb'la mücâdelesi sırasında İran hükümdârı olan Tahmâsab, âdil bir yöneticidir. Rüstem, Efrâsiyâb'ı yendikten sonra onun silahını ve atını Tahmâsab'a hediye eder. Ayrıca hikaye'de Tâlût'tan kaçan Hz. Dâvûd (a.s.) Tahmâsab'ın himâyesindeki topraklara sığınır.

“...Rüstem dağı Efrâsiyâb'ın rahşına süvâr olub dağı kendü atın yetdi getürdi
Tahmâsab Şâh'a virdi ‘azm etdi tâ kim zamânile ‘Acem sultânı Tahmâsab Şâha yetdi
Efrâsiyâb'ıla ceng itdüğün ‘arz itdi ve Efrâsiyâb'ın atın yarağun Tahmâsab Şâha
virdi Tahmâsab Şâh dağı Rüstem-i cihân pehlevân kılıb Sâm-süvâr kürsisine geçüb
oturdu ‘âlemüñ şâhib-kırânı Rüstem-Dâsitân oldu...” (c.7 / v.38a)

“...Rüstem-Dâsitân Tahmâsab Şâhile yiyüb içmekde bizüm kışşamuz yine
Dâvûd'a geldi nite çün kim Dâvûd Kudüs şehri'nden gidüb Câlût'ın kılıcın kuşanub
Tâlût'dan üşenüb getdi bir gün Tahmâsab Şâh taht-gâhına yetdi ammâ kim Dâvûd
beni bilmesünler diyüb ihtiyâından bir nemed geyüb başına külâh urunub yalın ayak
elinde bir tabağ gören şanur kim bir çıblağ turlağ pes bir mecnûn yirinde tûrdı...”
(c.7 / v.38a)

30. Tehmûrs

Pehlevîce Tahmûrâb olarak geçer. Hûşeng'in ölümünden sonra babasının yerine tahta çıkmıştır. Tehmûrs, devlerle savaşıp onları yenilgiye uğratarak hapse tıkmamasından dolayı Tehmûrs-ı Dîvbend: dev bağlayan Tehmûrs olarak da bilinir. Kuhendûz ve diğer birkaç şehrin onun tarafından kurulduğu rivâyet edilir. İsfahan'da da Mihrîn ve Heft Melike adlı iki önemli târîhî binânın onun tarafından yaptırıldığı rivâyet edilir. Otuz yıl hükümdârlık tahtında bulunup egemenlik süren Tehmûrs, Ehrimen'i bir at şeklinde emrine alarak onunla dünyânın çevresini dolaşmış ve Elburz Dağı'nın zirvesine çıkmış; ama Ehrimen serkeşlik yaparak onu eyerden atıp içine çekmiş ve Cemşîd'e haber ulaştırıldığında gidip onu Ehrimen'in karnından çıkarmıştır. Dönem rivâyetlere, özellikle de Şehnâme'ye göre, Tehmûrs hükümdârlığı döneminde insanlara koyunların yününü eğirme, giysileri biçip dikme gibi meslekleri öğretmiştir. At, katır ve eşek gibi hayvanları evcilleştirmiş, iyi vezîrlerinden Şeydesp¹⁸⁴ de (Şehresp) onu hep iyiliğe yönlendirmiştir. Oruç tutma geleneğinin, yaşanan bir kıtlıktan hareketle ilk olarak onun tarafından başlatıldığı aktarılır. Putperestlik de onun zamânında ortaya çıkmıştır. Saygın bir yakını ölen kişi onun heykelini veyâ resmini yaparak teselli olur; sonraki kuşaklar da bu heykellerin yapılış amaçlarını bilmedikleri için tanrı sanarak taparlardı. Egemenliği altındaki topraklarda yaşayanların istedikleri dîne bağlanabileceklerini ve dînlerini seçme özgürlüklerinin olduğunu söyleyen Tehmûrs putperestliği ortadan kaldırıp insanlara Tanrıya inanmalarını emretmiştir. Gerdîzî'ye göre müzik, ipek ve bal onun tarafından keşfedilmiştir. Kendisine İblis'i, tüm cinleri ve Şeytânları mağlup edecek bir güç (ferr) verildiği için bu yaratıklara insanların yaşadığı bölgelerden çıkararak ıssız ve uzak bölgelere yerleşmelerini emrederek hepsini denizlere ve çöllere gönderdiği; Farsçayı ilk kullanan ve yazıyı ilk yazanın da yine o olduğu aktarılır.

¹⁸⁴ Şehnâme'ye göre Goştâsp'in oğlu olan Şeydesp, Goştâsp ile Ercâsp'in aralarındaki savaşta diğer iki kardeşi Erdeşîr ve Şîrû'yla birlikte öldürülmüştür. Câmâsb Hekim de savaş öncesinde Şeydesp'in büyük Kahramânlıklar göstereceği ve sonunda da öldü rüleceği kehânetinde bulunmuştur.

Eserde Tehmurs, fahirlenme ve teşbih unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır:

“...zevâlinde Hümâyı agah cümle perîler kızları Sâm’ı teraḥḥum kılub nigâh itdi andan Sâm daḥı Nerîmân bin Kerîmân bin Teḥmürş neslinden Ḳahramân-ı Ḳâtil aşlından olduḡın söyledi...” (c.6 /v.43b)

31. Zâl:

İranlı kahramân Sâm’ın ak saçlı doğması yüzünden Zâl, yani yaşlı ismi verilen oğludur. Şehnâme’de Zâl-ı Zer ve Destân adlarıyla da geçer. Şehnâme’ye göre, Sâm oğlunun ak saçlı olduğunu görünce, onun bu hâli yüzünden kendisini alaya alacaklarını düşünerek çocuḡun çok uzaklardaki Elburz Daḡı’na bırakılmasını emreder. Sîmurg bu çocuḡu o daḡda bir kayalığın üzerinde aç, susuz ve ağlar bir halde bulur. Yavrularına yem yapmak için yuvasına götürür; ama yücelerden ilâhî bir ses bu çocuḡu korumasını, besleyip büyütmesini, çünkü onun büyük bir adam olacağını söyler. Sîmurg’un besleyip büyüttüğü Zâl delikanlılık çaḡına geldiğinde adı sanı her tarafa yayılır. Bir gece babası rüyâsında bütün heybetiyle oḡlunu görür: Etrâfindaki komutanlarıyla babasına sitem etmektedir. Bunun üzerine Sâm yola koyulup Elburz Daḡı’na gider ve orada Sîmurg’u bulup oḡlunu teslim alır. Sîmurg ayrılmadan önce ona tüylerinden bir tâne verir ve darda kaldığı an ateşte yakıtığında haberdar olup yardımına koşacağını söyler. Babasının verdiği yetkilerle Sistân Hükümdârlığı’nı elde eden Zâl gönlünü Kâbil sultânının kızı Rûzâbe’ye kaptırır ve babasının şiddetli muhalefetine rağmen onunla evlenir; bu evlilikten İran millî kahramânı Rüstem dünyâyâ gelecektir.

Eserin ana karakterlerinden biri de Sâm-süvâr olarak zikredilen Sâm’dır. Başından birçok macera geçer. Devlerle, ejderhalarla savaşır, Şeytânla mücâdele eder. Eserdeki meclislerin büyük kısmı Sâm’ın maceralarını anlatır.

32. Zû (Zâb) Şâh:

Zâb olarak da bilinen Zû, Pişdâdî hânedânı hükümdârlarından biridir. Zû'nun adı Avesta'da Uzava: yardımcı, babasının adı da Tumâspâ: şişman atlar sâhibidir. İran millî târîhinde hem Zû hem de babası Tâhmâsp'ın ünü oldukça yaygındır. Şehnâme'ye göre, Nevzer'in Efrâsiyâb tarafından öldürülmesinden sonra İran büyükleri, Nevzer'in iki oğlu Tûs ve Gostehem'in hayâtta olmalarına rağmen ferr-i îzedîyi, tahtı ve tâcı taşlamadıkları için yine Ferîdûn soyundan gelen Menûçehr ailesinden Tâhmâsp oğlu Zû'yu İran tahtına çıkarmışlardır. Tahta çıktığında yaşlı ilerlemiş olsa da adâlet ve insafî yönetimiyle tanınan Zû, ülkesini kalkındırma yolunda önemli çalışmalar yapmıştır. İran-Tûrân savaşları nedeniyle İran yönetimi büyük sıkıntılar ve kıtlıklarla karşı karşıya kalmıştı. O dönemde yağmurlar bile kesilip kıtlık artık dayanılmaz bir aşamaya ulaştığında bütün bunların yanlış yönetimlerin ve kötülüklerin sonucu olarak gerçekleştiği düşünülmüş; ardından da Zû'yu, Efrâsiyâb ile anlaşarak ülkeyi refah ve huzûra kavuşturmak için iş başına çağırmışlardı. Târîhçilerin çoğu onu Gerşâsp'la aynı kişi olarak kabûl ederler. Şehnâme'ye göre Nevzer'in Efrâsiyâb tarafından öldürülmesinden sonra onun yerine geçecek kişi konusunda görüş ayrılıkları ortaya çıktı ve Zâl'ın teklifiyle tanrısal güç taşıdığına inanılan insanlardan olduğu kabûl edilen Ferîdûn'un soyundan gelen Zû kral olarak seçildi. Hükümdâr olduğunda Zâbulistân'a gitti. Birçok kanal yaptırarak sulama işlerini geliştirdi ve topraklarını tarıma uygun hale getirdi. Efrâsiyâb'ın yıktıklarını onarmasının yanı sıra meyve sebze yetiştiriciliğini önemli ölçüde yaygınlaştırdı. Adâletle tanınan bir melik olan Zû, babası Menûçehr'in dînine inanırdı. Rivâyete göre Dicle'den Zâb adını verdiği bir kanal açtırarak yapay bir ırmak oluşturmuştu; o köylerde çeşitli bitkilerin tohumlarını ilk kez ektirip üretti.

Metinde İran sultânı olarak zikredilir ve Zâl ile Rüstem'in Zû Şâh ile dostluğu mevcuttur; ayrıca Sâm'la ava gitmeleri zikredilir. Zâl, Rûzâbe'yi istemeye gideceği vakit de Zû Şâh'ın gücünü arkasına almak istemektedir.

“...ma‘lūmuñ ‘ışkuña Zâl maḥḳūmuñ olaldan tene nizârı cānuma zârı getürdi
kaşdum budur kim Īrân sulṭānı Zû Şâh’uñ ḳatına varam atam Sāmı daḥı anda
bulurSâm ḥālūmi ‘arz ḳılub senüñ derdüñden neler çekdügimi bildürüb aña daḥı
ḥaber virem Tâ kim Ḥaḳḳun ‘ināyetiyle ve Sām-süvâr’uñ ḳuvvetiyle ve Zû Şâh’uñ
devletiyle seni ele getürem yâḥūd bu yolda başum yitürem...” (c.6 /v.18a)

j. Hayali Kahramânlar

1. Gurgur Dev:

Gurgur, devlerin lideridir. Dehşet verici bir görüntüye sâhip olduğu tasvîrlerle anlatılır. Gurgur, Sâm'ın atası olan Nerîmân tarafından öldürülen kardeşi Kamkam devin intikâmını almak için Sâm-süvâr'ın uyuduğu sahrayı üstündekilerle berâber feleğin katına çıkararak Sâm-süvâr'ı helâk etmek ister. Sâm'ın uyanması ve na'ra atması üzerine de devler sahrayı gökyüzünden aşağı atarlar, ardından da Elburz Dağı'na kaçarlar. Sâm da onların peşine düşer.

“...Murādum budur kim ben Ğurgur Dīv ü ḳarındaşum Ḳamḳam Dīv’üñ ḳanın
ben Sām bin Nerîmân’dan alam bu fenâ-yı hevâdan yer yüzüne şalub ḳahr ḳılam yâ
Sām bildüñ mi nedür ser-encâm-ı encâm ben ol Ğurgur’am ki birinci ḳat felek
gözlerimde bir ḥubâbçe yoḳdur ve yedi felek çarḫı ḳatımda bir ṭolabça yokdur...”
(c.6 / v.5a)

“...ben ol Nerîmân oḡlı Sāmam ki bañâ kaḳâ vü ḳader ne deñlü gelürse
āsumân-ı ḥaṭar baña gelmez yol bulmaz ecel gelmeyince ölmezem ammâ ki Ğurgur
Dīv’den intiḳāmum almayınca ölmezem illâ ki sen çün kim beni Ğurgur Dīv’e

iletmezsin yolunu bāri göstergil ben aña giderem Hax Te‘ālā’ya tevekkül iderem
Huda rāst getürürse ölmedin Ğurgur maqāmına yitürürse bu Qamqam qılıcıyla
gerdenin iki biçem şu yerine anuñ qanın qana qana içem didi...” (c.6 / v.12b)

2. Hümâyûn Şâh:

Hümâyûn Şâh, periler sultânıdır ve Sâm’ın sevdiği ve evlendiği peri kızı olan Hümâ-yı Dil-firûz’un babasıdır. Şeytân’ın iğva vermesiyle ve yanıltmasıyla kızını ve Sâm’ı öldürmek için ordu tertib etmiş ancak Sâm gâlip gelmiştir. Olayın aslı anlaşılınca da kızını Sâm’a vererek büyük bir düğün tertib etmiştir.

Eserde Sâm’la ilgili meclislerde ismi sıkça geçer:

“...Şâh kıızı Hümâ-yı Dil-firûza yitdi nite meger kim bu Kûh-i Elburz’da bir periler meliki varidi adına Hümâyûn Şâh-ı Cin dirleridi ‘azîm şehriyâridi Kûh-i Elburz’da olan periler emrine fermân idi tahtı yirinde olurdu hizmetin qılurlaridi Qal‘ a-yı Zerrîn şehri anuñ taht-gâhıyidi...” (c.6 / v.30a)

“...Şâh’a gelüb haber virem bâķisin Şâh bilür diyüb Racîm çeşm-i gûş olub tırdı Hümâyûn Şâh bu vechile söz kim işitdi derhâl qatında hâzır olan perilerine serhenglerine hüküm itdi tâ kim birkaç yüz biñ periler cem‘ idüb ‘arz itdiler bir ‘âc-ı âbnûs taht üzerinde periler serhengle bile Hümâyûn Şâh oturdılar birkaç periler ol tahtı çeğinlarına alub götürdiler...” (c.6 / v.51b)

3. Hümâ-yı Dil-firûz:

Periler sultânı Hümâyûn Şâh'ın kızı ve Sâm'ın sevgilisi ve karısıdır. Sâm'ın ejderha cengindeki yiğitliğini görüp ona aşık olmuş ve Sâm'ın ejderhanın zehirin tesirinden kurtulmasını sağlamıştır. Sâm'la eğlence meclisleri düzenleyen, bir müddet sonra da Sâm'la evlenen Hümâ-yı Dil-firûz'un güzelliği dillere destandır.

“...nice ola kim bu evrenden ħalâş benüm ħatumda ħaş ola diyüb emr eyledi taĥtını perîler yirle gök ortasında dutdılar daĥı Hümâyûn Şâh kıızı Hümâ-yı Dil-firûz ile perî begzâdeleri kıızları taĥtuñ merkezinden aşığa baķışub Sâm'uñ ejderĥâyile ceng itdüĝin temâşâ itdiler...” (c.6 / v.30b)

“...çeng kılların çeküb ħanburlaruñ ħulaĝın burdılar güş-mâl virdiler mihr ü dil-cü sâķiler zerrîn ħadeĥler ele alub gül-gün şarâbları Sâmile Hümâ-yı Dil-firûz'a şundılar...” (c.7 / v.6b)

4. Kamkam Dev:

Gurgur devin kardeşidir. Sâm'ın atası Nerîmân tarafından öldürülmüş ve kılıcı Sâm'a kalmıştır. Sâm, girdiği savaşlarda Kamkam'ın kılıcını kullanır. Racîm, Sâm'ı öldürtmek için Gurgur devi, kardeşinin intikâmını alması için kandırır. Kılıcı sıkça zikredilir.

“...Seni daĥı atıñla yaraĝun yaraĝuñ yatuñıla şâhinüñ tâzuñ zaĝaruñ itüñile yüz yetmiş sekiz arş ħadd ü ħâmetiñle felegüñ birinci ħat çenberine yitürdüm. Murâdum budur kim ben Ğurgur Dîv ü ħarındaşum ĶamĶam Dîv'üñ ħanın ben Sâm bin Nerîmân'dan alam bu fenâ-yı hevâdan yer yüzüne şalub ħahr kılam...” (c.6 / v.5a)

“...Sām-ı cihān-pehlevān dahı kim fursat gördi amam ılıcıyla yā Allāh diyüb ejderhāya urdı afāsından eyle arb urdı kim ya‘ni kim aldı öyle kim gerdanından ıyār mānendür iki bölde...” (c.6 / v.37a)

İKİNCİ BÖLÜM: (TRANSKRİPSİYONLU METİN)

I - 6. CİLT: Topkap Müzesi Kütüphanesi H 1525

[1a] CİLDÜ'S-SĀDİS

[1b]

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

Hamd aña kim itdi hılkat 'arş u ferşü Dārā¹⁸⁵ bağ
Dest-i kudret nice kıldı Fā' il ü Muhtār'a bağ

Lafz-ı Kün'den itdi peydā kā'inātı bī-kuşūr
Tīn ü mā'dan kıldı gūyā ādemi āşkāra bağ

Ger sürüş u ger nuķüş ger hurüş u cüş u hoş
Küllü andan kamu anuñ hikmet issi kāra bağ

'Arş [u] ferş u fevķ u taht u ne ki varsa kün fe-kān
Bir varağdur defterinden defter-i tomara bağ

Ol Kerīm ü Lem-yezeldür¹⁸⁶ Lā-yenām¹⁸⁷ u Lā-yemūt¹⁸⁸
Hayy u Kayyūm ol Huđā'dur iy muķırr ikrāra bağ

Aħmed ü Maħmūd [u] Kāsım ol Muħammed Muştafā
Dü cihānuñ serveridür ol lañif envāra bağ

Dindi levlāk¹⁸⁹ ana Haķ'dan geldi Tā-hā şānına
Sād u Yā-Sīn oldu na'tı bu 'aceb esrāra bağ

Seng-i rīze şāhidiken susma dü mūr [u] mār

¹⁸⁵ Yazmada "dāra" şeklinde geçmektedir

¹⁸⁶ Yok olmaz

¹⁸⁷ Uyumaz

¹⁸⁸ Ölmez (Yazmada lā-yeķūt şeklinde geçmektedir)

¹⁸⁹ "Levlake levlak lemma Halaktu'l Eflak - Eğer sen olmasaydın ālemleri yaratmazdım" manasındaki Hadīs-i Şeriften iktibastır

Münkir olub didi cāzū Bū Leheb mekkāra baq

Vir şalāvāt ol şefī' al-müznibīnūñ rūḥına
Şefkat iden rūz-i maḥşer oldur āḥir āra baq

Çār-aşḥāb ismini şerḥ idelüm bir bir saña
Bekr-i Şiddīk u ' Ömer ' Oşmān ile Kerrār'a baq

Şeh Ḥüseynile Ḥasan'dur çeşm-i nūr-ı Muştafā
Bu iki dürreyn-i bihter bu iki dil-dāra baq

Şāh-ı Zeyne'l- ' ābidīn ol ser-firāz-ı seyyidīn
Mesned-i şer' oldı Cā' fer-Şādīq-ı rehvāra baq

Pişvā-yi ehl-i dindür ol Muḥammed Bāqırī
Mūsī-i Kāzım imāmdur ol melek-hemvāra baq

Ma' den-i luṭf ü seḥādur menbā' u kān-i kerem
Ger Tākī vü bā Nāqī'dür ol iki dindāra baq

Hādī-i ins ü melekdür Şāh-Rızā vü ' Askerī
Mihrī-i şāhib-ḳırān ' aḫām imām muḥtāra baq

Şad dūrūd u şad taḥiyyat şad şalāvāt şad hezār
Menden olsun ' Āl-i Aḫmed rūḥına her bāra baq

Men muḥibb-i ḥānedānem muḥlisem Firdevsī'dür
Ol cihetden la' net itdüm ḥar Yezīd mekkāra baq

Rezm idincek Zāl Dastān taḥsīn ider cengine
Bezm iderse ola sāḳī müşterī dindāra baq

Heft-kişver rub' -i meskūn aña tābi' baḥr u yir
Ḳamu millet aña bende müslim ü küffāra baq

Rezm idincek Zāl Dastān taḥsīn ider cengine
Bezm iderse ola sāḳī Müşterī dindāra baq

Devr içre ba' zı pür-ḥūn yoḫdur ammā ki ḳadeḥ
' Adl içre nevhā ḳılmaz līk-nāy-ı zāra baq

Ol sitāre merkeb ü ḥurşīd ü çetr-i meh ' alem
Ol seḥāb-baḥşış-i gerdūn-i şükūf ḳāf ḳara baq

Ḥıtk-i şāha na' l-i zerrīn virse n'ola miḥr ü māh

Kaşrınıñ cāmını öper hürşid-i envāra baq

Bulalı ‘adli ile revnāq cihān K[ā]fdan K[ā]fa
Tāli‘ inde ḥassa hergiz baqmadı seyyāra baq

‘Adlūñ arqasında āhū girdi yirūñ çeşmine
Berreye ‘izzet kıılır gör ki lā-güftāra baq

[2a] Zer ki ḥākūñ laḥd içinde pūşideydi her zamān
Pes kefen yırtıp urundı sikke-i ruḥsāra baq

Bir du‘ ā-yı dā‘ idür Firdevs ider Şāh’a du‘ ā
Kıldı te’lif ol kitābı neşrile eş‘āra baq

Bu Süleymān-nāme’sin ki[m] söyledüm ol Şāhiçün
Gör ne zībā söz demişem dürrile gehvāre baq

Var ümīzüm bu Süleymān-nāme_ile tā ḥaşr[e dek]
Yād olavuz ‘ālem içre fikr ile efkāra baq

İy kitābum istimā‘ iden kıluñ ḥayr-ı du‘ ā
Ki_ıhtiyācum var du‘ āya nāliş ile zāra baq

Fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilāt
Vir şalāv[ā]t Muştafā’ya diñle bu güftāra baq

a. Süleymān-nāme Yigirmi Altıncı Meclisinüñ Zikrindedür

[fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilün]

Hıç gönül derdine dermān hemçü bismillāh yoq
Rāh-ı ‘adde rāh-ı pāyān hemçü bismillāh yoq

Her kişinüñ vardur esbābı tarīkınce tamām
Sāz-i rāh-ı ehl-i ‘irfān hemçü bismillāh yoq

İy müfettih fetḥ-i bāba bunca miftāḥ olmaya
Açmağıçün genc-i iḥsān hemçü bismillāh yoq

Dil sarāyı içre kimse taḥta temkīn olmadı
Mülk-i cāna hıç ü sulṭān hemçü bismillāh yoq

Genc-i bismillāh olsa daḥı özüñe ne ola
Zire tāc u taḥt u ḥākān hemçü bismillāh yoq

Her kime t̄ac-ı ker̄amet virdi Ğaff̄ar u Ker̄im
Göñül içre n̄am-ı Sübh̄an hemçü bismillāh yok

Bu Süleym̄an-n̄ame'den fet̄h-i kelām olmasına
Söyleseñ Firdevs̄i dest̄an hemçü bismillāh yok

1. **Dāsītān-ı Zāl-Destān-ı Kethuzā Şoden-i Mā' şuk Rā Resīden:**

Loqm̄an Ğakīm ibn-i 'Ad ol Ğakīm ol Ğakīm-i kāmīl üstād kavlınce bu kitāb-ı Süleym̄an-n̄ame'yi Süryānī dilince taşnīf kılıpdir. Ba' dehu Eflātun-ı Yunānī kim ekmel-i kümelā efđal-i Ğükemā a'lem-i 'ulemā bu Süleym̄an-n̄ame'yi Yunan dilince lisān-ı Süryānī'den terceme idüb te'lif kılıpdir. Min ba' d Seyyid Nesir Bağdādī idi. Ol cihān hüner-mendlerinüñ üstāzı zübān-ı Yunānī'den Fārsī diline dönderüb menşür terkīb idübdür. Ba' de-zān Firdevs̄i-i bende-i nā-tüvān-ı efgende bir niçe yüz pāre kitāblardan istihr̄ac idüb ve zikr olan Ğükemā vü 'ulemā vü füzelānuñ te'lif itdükleri Süleym̄an-n̄ame'lere muṭṭali' olub müṭāla'a kılıub ser-cümlesin Firdevs̄i-i bende-i nā-tüvān-ı efgende Türkī mensür manzūm üç yüz altmış altı mücelled kitāb ve biñ sekiz yüz meclis bāb 'ale't-tertib idübdür. **Nite şöyle kim** bu altıncı cild kitābda ve yigirmi altıncı meclis bābda bizüm kışşamız Zāl-Destān'a geldi. Ol zamān Zāl-Destān 'aşık-ı mestān nazarından cāriyeler gitdiler. Nihānī yoldan kimesne duymadın Ğalk peylerin görüb pāylarına sürüb ardlarına uymadın gelüb Rüzābe dil-ārām Ğizmetine yitdiler. Zāl'ın derd ü revālinden ve aĞvālinden ef'ālinden **ma'a'l- kışşa** cemāl-i berkemālinden ve aĞvālinden bir daĞıĞa nesne fevt itmeyüb beyān-ı faşih lisānla Destān dāsītānın taĞrīr kılıub 'ayān itdiler, tā kim Rüzābe daĞı 'aşıkuñ kendüye āşufte dil-Ğasta olduĞın gūş idicek 'ışĞ tamarları [2b] berĞ urub cūş yirinden ṭurub dāyesin deri āĞuş māl-ı Ğıl'at envā'-ı ni'et virüb göñlini **hoş eyledi** andan didi kim iy dāye ve iy 'ömrüme sermāye nice ola kim yarın Zāl'ın ol ferĞunde cemālün müşāhedesin kılavuz tā ki göñlümüz tesellisin bulavuz diyüb āh u āhından felek 'aynasın siyāh kıldı. Bir zamān yandı yaĞıldı. ÇarĞ-ı Ğaddaruñ zaĞmetlerinden dil-şikestedür. Nigāruñ taĞĞıĞlarından ol Ğinde fi'l-cümle Zāl'ın 'ışĞına dil Ğasta oldu. Dāye didi kim iy gül-endām dil-ārām 'aşık olmamaĞ gerek çün kim olduñ şabrile āh u efĞan

eyleme kim āhı ‘āşıkun sırrını ider sırrı fāş olıcağ erden baş gider baş gidincek ‘āşık mā’şuk vaşlından bī-murād kalur hayf olur. Hāşşa kim anıñ Mihrāb Şāh hışm-nākdur ki devrinde cellād-ı nā-pākdur kan içmekde hod-hemān sāhir-i Daḥḥākdur. Eger kim bu sırdan tıyarsa hem seni hem sevdüğini helāk iki gözün daḥı yirini ḥāk ider, bu dem saña geregi budur kim bu derde şabr ve taḥammül kılasın. Tā ki bir gün dost vaşlına dest-res bulasın. Zāl’uñ mübārek cemālin müşāhede kılub nazarına varasın. Bu derdlü gönünün devāsın viresin diyüb dāye Rūzābe dürlü dürlü naşihatler virdi ammā ki Rūzābe almadı, ‘āşık pendı kabul kılmaz sözüni maḥbül kılmadı.

Nazım:

[fā’ ilātün / fā’ ilātün / fā’ ilün]

Bāy ḥāce şāh u mevlāya ḥo¹⁹⁰ kul
‘Āşık olan itmeye pendı kabül

İhtiyārı elde olmaz ‘āşıkun
Ol cihetden gāh mü’eddeb gāh fuzül

Neşir: Ḥakīm ḳavlince dāye gördi kim kıız pend ü naşihat işitmez ‘aḳlını ‘ışk leşkeri tārāc kılub taḡıtmış. ‘Aḳlile nakli kabül itmez, pes Rūzābe’nün ḡabi‘atından toḡub aytdı kim iy nigārın nāzenin efgānı āşıkāre itme kim atañ işide daḥı saña yāḥuz Zāl’a Nerīmān işide ikiñizün daḥı ‘ömri ḥazānın ile gide. Saña lāzım gelen budur kim ḥazretün şabride ke’s-sabırı miftāḥu’l-ferec¹⁹¹ ‘ışk derdine şabır kılan ‘āşık belā bud dost vaşlına irse gerek. Derdlü gönline murādın virse gerek. İy nigārın sen birkaç gün şabr kııl ben ḳaravaşun cehd kılub durışayım, durayım, düşeyim, bu işe çāre bulayım, derdüñe dermān kılayım, şöyle kim vişāline Zāl’uñ vuşul bulasın, sen mā’şuka ‘āşık nazarında maḥbül olasın. Cehd itmek gerek kim Zāl’ı daḥı saña ‘āşık ola kim senün hevāñ ile āh u efgān ile ḳala seniñçün senden biter yana yaḳıla diyicek Rūzābe’nün ol rūḥın mihr ü mehün bu sözile biraz ‘ışk-ı odın teskīn kıldı. Ta’cıl gidüb gönli ārām buldı. **Pes dāye** daḥı diledi kim bu derde dermān ve Zāl daḥı biñ

¹⁹⁰ “ḥo”: ḥod kelimesinin kısaltılmışıdır.

¹⁹¹ “Şabır felahın anahtarındır” mansındaki Ḥadīs-i Şeriftir.

cānıla Rūzābe ‘āşık nigāran dil-i aşūfte vü hayrān kıla andan ol gün şūret tebdil ü cāme tağyir kılub şehir içine gitdi. Bir kāmīl naqqāş dükkanına gelüb yetdi kim [3a] ol naqqāş naqş içinde lā-naẓir kāmīlidi. ‘Aqlile pirdi ve ‘ömrile cūvān ve her hūnerde fāzīlidi.

Nazım:

[mefā‘ ilün / mefā‘ ilün / fe‘ ülün]

Eger kim kaşdıla taşvır iderdi
Yeli şu üzre ol taḥrīr iderdi

Ne şūret kim yazarsa cān u dilden
Şanayduñ cānı var taşvır iderdi

Neşir: Ḥakīm kavlınce çün kim Rūzābe dāyesi bu vaşfi kılduğumlayın naqqāşı bulub biñ kızıl altun virüb alub geldi ve Rūzābe’nüñ cemālin naqşa ‘arz kıldı. Dağı naqqāşa dāye dir kim yā naqqāş-ı kāmīl ve iy hūner-mend-i fāzıl bu şūret-i naqşı taşvır ü taḥrīr eylegil. Naqşı götürüb andan götürüb sefer itmege tedbīr eylegil. Zinhār bu rāzı bekle yoksa başdan çıkarısın didi, naşīhat itdi. Naqqāş dağı yirinden ṭurub odasına gelüb ki yetdi ol dem Rūzābe’nüñ şūretin qaleme raqama getirüb yazdı ve tamām ki kıldı şūreti getirüb dāyenüñ eline virüb kendi altun alub ‘azm-i sefer kılub revān oldı. Andan ol şūreti dāye kendinüñ bir ḥāş ḥādīm qulı varidi kim dāye birle dost gāyetde yāridi. **Andan** şūreti ol ḥāşşı qulınuñ eline virdi ki var bu şūreti Zāl’uñ şikārı yolınuñ kenārına revāne olğıl, dağı yoluñuz fırsat buluncaq bu taşvır[i] Zāl’uñ eline şungıl. Andan ayıt kim iy şāh-ı cihān bu taşvır Mihrāb Şāh kıızı Rūzābe’nüñ ol melek-sīret Cemşīd¹⁹²-tal‘at ve ruheyn-i mihr ü māhuñ naqşıdur diyüb ‘arz bu ḥizmeti üzere ki farz idesin didi. Ḥādīm ḡulām dağı Zāl’uñ yolına varub ḥalkdan nihān Rūzābe’nüñ naqşı alub didi kim bu naqşı şāhibine vireyin diyüb Zāl’uñ yolını alub ṭurdu. **Ez in-cānib** Zāl dağı cāriyeler gidincek aşufte-ḥāl oldı. Ol gice tā şubḥ olunca yāruñ uyqu gözlerine ḥarām kıldı. İntizārile oturdu. Ne yatdı ne

¹⁹² Yazmada “cimşīd” şeklinde geçmektedir

uyudu ne hoz ārām kıldı. Ol gice çün kim geçdi, şabāh mü ’ezzinler dilinde şadā kim hayyi ‘āle’l-felāh¹⁹³ oldu.

Nazım:

[fā’ ilātün / fā’ ilātün / fā’ ilün]

Ol seher kim āfitāb-ı Rüstem’i
Çekdi kından çıkaruben Kamkam’ı

Girdi meydān içre hem çü āfitāb
Gördi bī-cān oldu meh Efrāsiyāb

Çünkü Rüstem hāveri ki urdı darb
İtdi meh Efrāsiyāb’ı ‘azm-i ğarb

Çünkü şubh-ı şādık oldu ol zamān
Yirlerinden tırdı pīr ile cūvān

Virdi güneş çünki ‘ālem içre nūr
Buldı ol nūr ile göñüller sürūr

Neşir: Çün seher-gāh oldu Zāl-Dāsitān şikāra ‘azm kıldı. Ğulām-ı hādım dağı Zāl’uñ yoluna varub halkdan nihān Rūzābe’nüñ naqşın virüb didi kim bu naqş şāhibi Rūzābe dil-ārāmdur saña āşufte vü bī-şayr-ārāmdur diyüb yoldan gitdi. Zāl dağı şikāra v[a]rub gāh Şahbāzıla gökde [3b] kuşları şayd-gāh tāzile yirdeki vuḥūşları kayd idüb dutub gelüb otağına kim yitdi ḥalvet-i ḥāşşına varub kağıdı açdı nazār-ı pāk kılub naqqāşuñ taşvīrini taḥrīrini kim seçdi bir şūret-i naqş gördi kim her naqşında biñ mā’nī ve hayrandur. Şöyle yazılmış kim fark arada hemān bir cāndur. Hemān Zāl-Destān ol ra’ nā şūret-i naqş kim gördi cān ile naqş itse ‘āşık oldu göñül virdi. Bir zamān mecnūnleyin müteḥayyir olub ser-gerdān tırdı. Rūzābe ‘ışkından Zāl, Zāl-ı cihān-dīde bigi kadīd olub kıaldı ve iltihāb ve ıztırāb aña yol buldı. Bir naqş oynadı kim aña bu devrān-ı ğaddār gözlerinden cigeri kıanın akıtdı. Mişl-i bīnar belā bahrında yaşı cūşı mevce figānuñ şadāsı evce irdi. Cihānı eyle kıldı gözleri pūr-āb ki dıtrerdı üstine tıksān māh-i tāb.

¹⁹³ Buyrun kurtuluşa

Nazım:

[mefā' ilün / mefā' ilün / fe' ülün]

Anuñ gibi iderdi āh u zārı
Ki yaşından [da] baħr oldu kenārı

Şanem zülfi bigi ħāli müşevveş
Gamından gözde āb u dilde āteş

Rüzābe için ki kııurdu ol āhi¹⁹⁴
İderdi merħamet mürğile māhi

Akıdub gözlerinden Nıl ü Ceyħün
Kııurdu āhi efğāni beher gün

Sürüb yüzünü her dem ħāk-i rāha
Fiğānın irgürürdi mihr ü māha

2. Kıışsa-ı Sām-süvār Pehlevān:

Hakīm kavlınce Zāl āşufte-ħāl olub Rüzābe'nüñ ol cemāl-i ber-kemāl ve rüħayn-i mihr-i mehüñ 'ışkından āh u zār itmekde bizüm kıışsamuz **ez ān-cānib** Sām'a geldü kim dīvler Sām'u alub hevā-yı fenāya götürüb gitmekde **nite bundan** ol ikinci cild kitābda ve otuzuncu bābda iblis-i bī-din ü şeytān-ı la'ın igvāsıyla kim ol Ğurgur Dīv-i pelīd ol sāhir ü kāfir [ü] Yezīd dīvler hūkm idüb Sām bin Nerīmān ve ol zülāle-i Kerīmān'ı ve Benī-reh-ı Kürşeb-i cihān pehlevānı ve Āl-i Tahmurat Ķahramān'ı kim götürürler. Yatduğı şahrāyı tağ u taş bāğ u dağla ve kendünün yarağı ve yatıla ve Raħş'ıla¹⁹⁵ ya'ni atıla götürüb birinci kat gögün çenberine yakın kim yitirdiler. Andan Sām-ı cihāngir pehlevānı şahib-serir Ğurgur Dīv'ün dīvlerinden gāfil ol çayır-ı şahrānuñ çayırı çemeni lāle vü sünbül ü semeni üzerinde yatur ħābda ammā kim Raħş'ı dīvleri görüb kışneyüb na'ra urub ıztırābla Sām'ı ol tağa şahrā taşıyla içindeki kurusuyla yaşıyla kimi omuz vurub kimi baş ile üç yüz nerre dīvler kim kuvvetile 'araşatıle götüricek hevā-yı fenāya yitüricek Sām'ın kulağına irişdi āvāze kim ve ħadden geçdi. Sām dağı uyğudan bī-zār olub ki gözlerin

¹⁹⁴ Mısranın vezni bozuk

¹⁹⁵ Yazmada yer yer "Raħşāb" şeklinde yazılmış

açdı, dağı gökden yaña nazār kılub çarḥ-ı felegi āşikāre gördi, [4a] ta‘accüb kılub engüşt-ber-dehān urdı. Kendüye ayıtdı kim iy ‘aceb bu ne ḥāldür kim başuma geldi çarḥ ıolabıña ‘ayān oldu, soñra kim gözümün gāfleti gitmiş yāḥūd va‘de yetmiş ben Sām-süvār ölmüşem ki rūḥum pervāz urub felegi çıkub gelmişem didi. Līkin yine dönüb cebesin cevşenin görüb ta‘accüb iderdi kim ölsem cānumla bile gitmez diyü yāḥūd yarağum bile benümle felege yetmezdi. Var ise İdrīs bigi bir melek beni götürdi, felege bu basduğum yirle yitürdi, veyāḥūd düşmāndur diyüb gözlerin yumdı. Bu ḥayāl-i bātıldur diyü cānına meded umdı ammā kim Raḥş kişneyüb uyutmazıdı. Sām’ı kat‘ā rāḥat itmezdi. Üzerine baķub Raḥş’ı gördi kim ıztırābla kişneyüb Süheyl urub şitābda. **ma‘a’l-kışşa:** Sām bī-zār olduğı kim dīvleri gördi, ra‘d-vāri her birisi na‘ra urdı. Sām buñların şadāsın felegün girdesin şanub ıururken yatduğı şahrā zelzeleye geldi. Eyle kim içindeki ağaçlar yaprağı velveleye geldi. Sām dönüb şahrānuñ çevresinde tağa baķdı kim ne ḥāldür dīvlerün tağ bigi başların şanur taşu bigi dişlerin kıazan kıolı bigi kıulaķların **nite kimün** şüreti ejderhā ağzından odlar saçılıb felege külḥān bigi yanar. Kiminiñ başı dağı fil başı bigi kıadd u kıāmeti şankim göklere çınār ḥınā şüreti şekli cāmus gözleri yanar şanki fanus. Burnı delükleri öter şanki kūs. Yüzleri kıara eyle kim ābnūs. Ba‘zınuñ dağı şekli şemāli neheng anda dutar göz yerine āsiyāb seniñ yüzine nazār idenün gözine ‘ālem olur. Tenün boyunlarında bağılu altun gümüş ḥalkālu zeng velī nefesleri eyle kıara kim felek āyinesi duḥāniden bağılamış jeng ammā kim bu dīvlerün ehli dīvlerün arasında ol şahrānuñ yöresinde bir ‘ifrīt şekli kıabīh zışt dīv var kim kıāmeti bir kıara ziftten yapılmış mataraya beñzer. Başı ḥammām kıubbesi gibi ağzı tağ dağı mağaraya boğazı degirmen oluğı gibi mişālī velīkin kıolları dağı köklü çınāra burnı delükleri öter neķāraya beñzer. Barmaķları ḥıyāra baźuları digāre(?) gözleri iri ki zehri kıatıl aķar bınāra beñzer. Gövdesi alaca peleng gibi ve başı uzun şekli neheng bigi kıuyruğı ucu ejderhāya ağzına beñzer. Heybetlü gözleri ‘arab ocağına beñzer yanar. Ağzınuñ nefesi göge düttün bigi direk direk olmış çıkār. Ağzından çıkān od şererinden yatıda olan dīvler bir ferseng yir kıaçar. Kıadd ü kıāmeti dağı Keşiş Tağı¹⁹⁶ na dişleri arasından aķan ağız şalyaları Kıızılca Irmağa beñzer.

¹⁹⁶ Bursa sınırları içinde bulunan Uludağ’ın eski adıdır.

Nazım:

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

Her birinüñ kı̇ameti bir tağidi
Yüzleri kı̇anları ĥod ocağidi

Kimisinüñ ŗüreti kı̇aplan-veŗ
Kimisinüñ ŗüreti evran-veŗ

Liki Ğurgur ŗüreti kı̇orkıncidi
Cümlesinden ğurbüz ü hem dincidi

[4b]

Ađzımı külĥan bigi ćünkü̇m aćar
ŗan cehennem ćevresine od ŗaćar

Ejdeĥā-veŗ taŗraya virse nefes
Ğün felekde kı̇arara miŗl-i ' ades

Dem ćekerse ' ālemi seyrān ider
Bir dem ićre Kı̇āf'ı od vīrān ider

Diñle imdi niće olur ĥāl-i Sām
Vir ŗalāvāt Muŗtafā'ya ŗād-kām

Neŗir: Ĥaĥīm kı̇avlince ćün kim Sām-süvār-ı cihān-pehlevānı nerre-ŗir Ğurgur Dīv'üñ ve Ehremenlerün ŗekl-i kı̇abīĥlerin kim ğördi. Be-ĝāyet ta' accübe kı̇alub kı̇adır olub ŗırdı. Ĥavf u ĥaŗyet yol buldı dağı ümīzile ŗoldı. Mu'ayyen bildi kim neler kı̇ıldı kim kendüzün dīvler ğötürüb felege ćıķarub yeltürüb andan ŗoñra hevā yüzinden yiryüzine atdılar. Mübārek vücüdın helāk itdiler. **Gerekdür** andan Sām cihānuñ mekr ü ālin zamānuñ kı̇il u kı̇alın ef' ālin fıkr ü zikr itdi kim felekde budur kı̇ānün-ı sipihri ki vardur elbette mihrinde kı̇ahrı ve nüşında zehri kime kim hem-dem kı̇ılursa tāc u taĥtı virür. Lā-bud aña āĥir taĥta ve ŗopraĥdan taĥt-ı cāĥ ŗoñra ćāĥ-ı ' ıyŗ sürene derd ile āĥ virür. Kı̇anı kendüye virdüĝi ćarĥuñ saltanatı dīvlere zebün kı̇ılıverdiler. Derd ü miĥnet ğöñül rāĝıb degilken tāc u taĥta hevā-yı fenāda uğratdı. Muŗėibete rif'ati yire gećerken ins ü melekden zebün itdi. Dīvlere dīvleri ancak kı̇alır süñükden **Ma' a'l-**

kıssa: Sām felegün kendüye itdügi ğadri ki gördi dağı secdeye yüz urdı. Münācāt-ı Hālīk'a ʿibādet eyleyüb bu vechile söyledi.

Nazım:

[fāʿ ilātün / fāʿ ilātün / fāʿ ilün]

Çünkü dīvi gördi Sām-ı pehlevān
Nevha kılub gözlerinden dökdi kan

Hāke yüzün sürüb ol dem ağladı
Göñül gözi hayy u pāke bağladı¹⁹⁷

Pes münācāt itdi Hāḡḡa bī-ʿaded
Didi sensin Ferd ü Dānā vü Şamed

ʿArş-ı ʿulvī ʿizzetiçün yā İlāh
Ferş-i suflī hürmetiçün padişāh

Şāh Süleymān ʿizz-i Hāḡḡı geliser
Gerden-i iblīse bendi şaliser

Ol Muḡammed hürmetiçün müsteʿān
Kim geliser ʿāleme āḡir zamān

Aña menzil olacak furḡān için
ʿArş u kürsī levḡ ile revḡāniçün

ʿĀdem ü Nūḡ-ı Necī'nüñ ʿizzeti
Ol Hālīl'üñ ḡaḡḡı Lūḡ'uñ hürmeti

Hüzn-i Yaʿḡūb ile Yūsuf hürmeti
Üzerimden ayır iş bu āfeti

Dīv elinden sen ḡalāş it yā Ğanī
Ḥā ki dīv öldürmeye bu dem beni

Böyle diyüb anda nāliš [itdi] Sām
Vīr şalāvāt Muşḡafā'ya şād-kām

¹⁹⁷ Mısranın vezni bozuk

Neşir: Hâkîm qavlince Sām tâli'nden āh u efgān felegün gadrinden cigeri biryān gözleri yaşın qan revān itdi ki bilmez kim ne naqş oynaya felek-i gaddāruñ ki hālāş ola mı bu belādan nice ola ser-encām kār degüre, **bu yañadan [5a]** Ğurgur Dīv-i pelîd ol gurūr [u] 'anîdi Sām'uñ uyqudan bî-dār kendünüñ hālin bilüb zār-veş hasār olduĝın kim gördi. Andan günbed başını qaldurub Sām'a qarşu na'ra urdı dağı qaplan bigi başını qaldırub göründi. Kendüyi irmedi qarh mişāl sevindi dutub Sām'a didi kim iy Sām-ı Nerīmān gördüñ mi kim baña dost nice fırsat virdi kim Ğurgur Dīv'üñ eline seni virdi. Ey Sām ben ol serheng dīvem ve şāhib-ceng ehl-i dīvem ki bencileyin pehlevān zülāle-i Giryān ve nebīre-i Qahramān yetdüĝüñ şahrā vü tağ birle ve dağı içinde aqan ırmağ ve toprağ ve ağaç ve yaprağ birle dīvlere getürtdüm. Seni dağı atıñla yarağun yarağun yatuñıla şāhinüñ tazuñ zağaruñ itüñile yüz yetmiş sekiz arş qadd ü qāmetiñle felegüñ birinci qat çenberine yitürdüm. Murādum budur kim ben Ğurgur Dīv ü qarındaşum Qamqam dīvüñ qanın ben Sām bin Nerīmān'dan alam bu fenā-yı hevādan yer yüzüne şalub qahr kılam. Yā Sām bildüñ mi nedür ser-encām-ı encām ben ol Ğurgur'am ki birinci qat felek gözlerimde bir hūbābçe yoqdur ve yedi felek qarhı qatumda bir tolabça yoqdur.

Nazım:

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

Ğurgur'am ki gökdeki Behrāmı ben
Tığile çāk eylerem hem Sām'ı ben

Pes çekersem qarhı tākı qalduram
Ökçe qaqsam Qāf'ı şuya talduram

Baña deryā biñ leşker nemce yoq
Baña bî-ħad nerre-dīvler gece yoq

Ger deñizden çoqluğısa leşkerüñ
Yā demürden tağ olursa her erüñ

Şu yerine içem anuñ qanların
Cānın alam hāke şalam tenlerin

Heybetümden şīr-i qarhuñ busuda

Ꞑuvvetümden bayılır balık şuda

Gürz şalarsam Kūh-ı Kāf'ı tozudam
Mekr idersem dīvi yoldan azıdam

Ṭağa çıksam şayd iderem men peleng
Şuya şalsam kayd iderem men neheng

Ꞑāf'da Sī-murğ uçuşumdan per döker
Ṭuruşumdan ṭağa arslan der döker

Ḥıřm idersem dehşet olur ins ü cān
Na' ra ursam öte güm güm āsmān

Sihr idersem ayı yire indürem
Zikr idersem berri baḥre döndürem

Ꞑaşd idersem ejderile ḥarb idem
'Aḳd idersem şarkı ğarba ḍarb idem

Zinde pīl olur gözümde bir mekes
Ḥırmen-i çarḥ avcum içre bir 'ades

Gel senüñle ceng idelüm mişl-i şīr
Ꞑanumuzdan la' le dönsün yidi yir

Ṭā ḥalāyık bileler ki bu zamān
Pehlevān sen mi yā ḥū men bī-gümān

Gürzüm ursam Kūh-ı Kāf' uñ ṭağıda
Ger demürse başuñ ursam ṭağıda

Gürzüm iy Sām uşda şaldum ḥāzır ol
Pehlūvānısañ şavaşda ḳādir ol

Böyle diyüb Ğurgur urdı na' rasın
Çarḥ-ı şīrūñ itdi çāk çehresin

Ger dilersen söyleye Firdevsī söz
[5b] Vir şalāvāt Muştafa'ya biñ yüz

Neşir: Ḥakīm ḳavlince Ğurgur Dīv şöyle diyicek Sām daḥı didi kim iy Ğurgur-ı
la' in ğurur ḳılıb laf urma kim iy ḥazīn-i bī-dīn ben Sām'ı erlikle helāk ceng idüb

beni zaḥm-nāk itmedüñ ḥile ile gāfil ben yaturken üstüme gelmişsin. Yatduğum şahrāyı kazub benümle getirüb hevānıñ bir qatına yetmişsin. İy pelid Ğurgur ve eger kim ben Sām-süvār ve nerre-şir tāmđarına yiryüzünde olaydum senüñ dıvler bile üstüme geleceğün bileydım Kamkam kılıcıla elüme alub kınından ef'i ininden çıkarur bigi çıkarurdım. Yüz biñ senüñ bigi nerre-dıvler başların kesüb kanlaruñ kara yire qaraydumdı kebır ü bī-dīn ne lāf urursın ve kendüzüñ görürsün kim benden üşenüb qorquñdan kan qaşanub yanuma dağı gelmemişsin. Bir mil ırakdan yatduğum yiri kazub pençeler urub çizüb yarub ka' rına varub dıvlere götürmüşsin zor zaḥmet çeküb uçub Semek'den tā Simāk'i geçüb birinci kat göge yitürmüşsin. İy yerinde pelid-i naḥs aḥbes¹⁹⁸ ya' nī beni ölümdeñ qorqar mı şanursın kim baña qarşu na' ra urub gögsün gerüb kıvanursın. İy şakird-i iblis-i pür-telbīs er kişi ölümdeñ qaçmaz olur āb-ı rüyın muḥannes-veş yire qaçmaz olur kim ecelsüz adam olmaz qažā gelse qaçmağıla ḥalāş olmaz çün qažā baña nāzil olmuş ki üstüme gāfil gelmişsin. Ben yaturken er getirüb şayd kılmışsin. Ben dağı qažāya rızā virdüm ki senüñ eliñde helākım taqđırde varımış kim helāk oluram ve eger ki 'avn-i Ğudā ḥalāş idicek olursa anca senüñ bigi dıvleri ' ömrüm olduqça kırarım.

Nazım:

[mefā' ilün / mefā' ilün / fe' ülün]

Menem Sām-ı cihānī şāhı bilürsün
Çü Ğurgur baña sen ḥamle kılırsun

Bu tīg ile seni men ḥāk ider men
Qara yirde yirü ki ḥāk ider men

Baña leşker çü bir araca degüldür
Ki qatımda toğan serçe degüldür

Eger sen şirseñ kaplan özümdür
Eger sen mārısañ evren özümdür

Eger sen kırd iseñ bende pelengem
Eger sen ḥütiseñ bende nehengem

¹⁹⁸ Yazmada "aḥbes" şeklindedir

Eger ulbı ola af' uñ tutaydum
Götürüb Bar-i 'Ummān'a ataydum

Felek asın oum tasır iderdüm
Semek barın söküm albır iderdüm

uş üstümden uar olsa döker per
Mār altumdan geer olsa döker ter

Nie dīvüñ anın içdüm içem ben
Nie düşmānın anın yire açam ben

Baa āfil gelübdürsin bilürsün
Durub Şimdi öünüb lāf urursın

Eger yirüñ yüzünde ki olaydum
Bu tiimle senüñ cānuñ alaydum

Benem Sām ki ŐıınmıŐam udāya
Rızā virdüm belāya vü azāya

[6a] Beni Şanma ki oraram elemdem
Ki urtulmaz Benī-ādem ölümden

Ölümden orana hī er demezler
Başın virmeyene server dimezler

Ümīdüm var alāŐ olam kazādan
Ki umaram meded ide udā'dan

Bunı diyüb ider aa tevekkül
Őalāvāt vir velī ılma ta' allül

NeŐir: akīm avlince Sām böyle diyicek urgur Dīv ahaha ile üldi. Eyle kim ülüŐinden āvāzile felek nūrı āvāze virüb urūŐa geldi. Daı didi kim iy Sām ve iy sersem çün kim yiryüzinden göge ıkaruñ daı ayatından ümīz a' itmedüñ ölecegün fikr ılub āiret cānibine göz dutmadıñ nie yiryüzinde anlar dökersin baŐlar kesüb Őınriler sökersin. Sen daı bir ölüm ālin görici ol amūŐ zāviyesine ve daı yā Sām tiile Őımden Őora melek olanla ceng idesin yāud etüñ yiyen yılanlar

ve çıyanlar ile ceng-i āheng idesin. Şimdi buyuram senüñ dīvlere kayduñ kayuralar
bu tağ ve taşıla senüñ altuñı üstüne döndüreler, sen Sām'ı gelmez yola göndereler.

Nazım:

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

Bu felekden yiryüzine ben özüñ
Atuben itdim helāk açğıl gözün

Vaqtidür ki şimdiki dem olsun
Hayr u şerden itdügi gibi bulsun

Niçe öldürmek saña nesne dağı ol
Eyü yatlu itdügiñi sen de bul

Niçe bir sen şalasin düşmāna tīg
Vaqtidur ki diyeler saña diriğ

Şanma Sām'um düşmānıñı hor olur
Fırşatında her 'adū Ğurgur olur

Bunca yıldur gözedürdüm fırşatuñ
Cān virüben isteridüm nuşretün

Çok şükür kim girdün iy Sām elüme
Var rızā ver imdi bu dem ölüme

Şimdi başuñ pençemile ben dutam
Tā felekden bahre vü berre atam

Böyle diyüb Sām'a Ğurgur ol zamān
Oldı hāmuş vir şalāvāt her zamān

Neşir: Ğurgur Dīv şöyle diyicek Sām bildi kim āhir hoğ helāk olur. Dīvler
elinde kendüyi çāk yiriñi hāk kılacekür. Günilendi didi kim çünkim taḥkīk düşmān
helāk ider bāri ben düşmān[um]dan intikāmum alayım, ölürsem bāri düşmān şonunda
öleyim diyüb tīg-i Kamkam'ı kınından çıkardı. Ğurgur Dīv'ün üzerine segirdib dīvün
katına varınca şahrānuñ kenā[rına] varınca Ğurgur Dīv üzerine Sām'ın ceng-i
āhengin kim gördiler. Ellerinden ol şahrāyı tağ u taşıla toprağıla Sām atı ve yarağıla

ellerinden şalvirüb kaçdılar. Korkularından dem çeküb uçub Kūh-ı Elburz'a geçdiler. Ammā kim Sām'ı Hāk Te'ālā şakladı. Bir elinde kılıc ve bir elinde kalkan gāh baş gāh ayak yukaru gelüb tolab-vār yiryüzine inerdı ve Raḥş'ı daḥı bir cānibe Sām-süvār muḳabelesince çarḥ-vār inüb dönerdi. [6b] Ol ḥāfız nigeḥ-dār¹⁹⁹ şakladı. Taḡ ve taştan kırı ve yaştan ne ḥoż Sām ne Raḥş indi. Zārar vücūdlarına toḡunub helāk olmadı.

Nazım:

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

Gökyüzünden çün yire inerdı Sām
Şān deḡirmen çegzinüp dönerdi Sām

Lik yāri kıldı aña Kird-gār
Kim doḡunmadı özüne ḥāk-sār

Taş toprak çöb yaprāḡdan katar
Gelmedi Sām'uñ özüne nām-ver

Nā-ḥu Raḥş'a gelmedi kat' ā ziyān
Nā-ḥod Sām'a irdi nokşān ziyān

Bir kişiyē yāri kılsa müste' ān
Aña hergiz gelmeye kat' ā ziyān

Bir ḡazādan isteriseñ sen necāt
Vir şalāvāt Muştafā'ya pāk-zāt

3. Kışsa-ı Cedd-i Dāvūd 'Aleyhi's-selām:

Hākīm ḡavlince Sām-süvār felek yüzinden tolab vāri yir yüzüne inüb gelmekde, **Bizüm kışsamuz ol yañadan** Yehūdā kışşasına geldi kim cedd-i Dāvūd bilmekde nite bundan ol **ikinci cild-i kitabda beyān** kıılır. Bes Ya'ḡub'uñ on iki oḡlı kışşasın kim taḡrır kıılıb 'āyān kim eyledük pes Ya'ḡub vefāt ve Yūsuf nebī daḥı 'aleyhi's-selām dārü'l-fenādan dārü'l-beḡāya kim rıḡlet itdi ise Yūsuf'dan şoñra Ya'ḡub'uñ eyü ulu oḡlu Yehūdā melik olub Benī-İsrā'il ḡavmine ḡükm itdi. Zirā

¹⁹⁹ Yazmada "nigeḥ-vār" şeklindedir

kim Yehūdā be-ġāyet kuvvetlü idi ve şecā'atlü tevānā ve hem 'āqil ü dānāyidi. 'İmrān dilince Tuġa dirler bir kişinüñ kızın aldı nikāh kıldı tā kim ol kıızdan Yehūdā'nuñ üç oġlı vücūda geldi. Birinüñ adı 'Ir²⁰⁰'dur ve birinüñ adı Siblā²⁰¹ ve birinüñ adı daġı Onāt²⁰²'dur. 'İmrān dilince adları bulardur kim qavı-i Loqmān'dur. Qaçan kim bu üç oġlan buluġiyete kim yetti anaları Cū'a²⁰³ kıızı daġı vefāt itdi. Andañ şoñra Yehūdā yine Cu'a'nuñ kici kıızın aldı. Andañ daġı iki oġlı oldu. Birinüñ Perc²⁰⁴'dür birinüñ daġı adı Hāric'dür. Bu iki oġlan be-ġāyet 'āqil vü dānā qoparlar Tivrīt'i oquyub ezberleyüb 'ulüm u şeri'ate hıfz itdiler. Ol o iki hātundan olan oġlanları şikār-bāz oldular. Nefisleri hevāsını yildiler çün kim bunun üzerine rüzigār kim geçdi. Yehūdā daġı vefāt idüben mevt şarābın çār u nā-çār içdi. Ol Yehūdā daġı ġalāş olmadı. Ğaddar felek 'özrinden ġalāş yol bulmadı.

Naızım:

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

Çarġ-ı ġaddār 'özr-i ġāqdan bī-kemān
Kimse andan bulmamışdur hiç amān

Nāy bigi güldürürse bir nefes
Bülbülī-veş aġladur yıllar hemān

Tīre beñzer qadd u qāmet qaddini
Mevt eliyle büküb ider ol kemān

Bāġ u dehrün içre vār mı lāle kim
Tāġ urmaz cānına bād-ı ġazān

Bu besāt-ı çarġa kim başdı qadem
Mevt ġüznin itmedi māt u hemān

Bunda bāqī qalmayiser kimse hiç
[7a] Külli fāni olısar pīr ü cüvān

²⁰⁰ Tevrat'ta bu isim "Er" olarak geçer.

²⁰¹ Tevrat'ta bu isim "Şela" olarak geçer.

²⁰² Tevrat'ta bu isim "Onan" olarak geçer.

²⁰³ Tevrat'ta bu isim "Şua" olarak geçer.

²⁰⁴ Tevrat'ta bu isim "Peres" olarak geçer.

Cümle halkuñ cānını alur ecel
Küll-i maḥlūḳ öliserdür hem inañ

İy nice biñ ten yudubdur şāhā yir
Viy nice biñ cān alubdur āsmān

Her türābuñ zerresinde bir melik
Her deñizüñ çatresidür kāmurān

Nice biñ geldi Yehūdā ‘āleme
Nice biñ Ya‘ḳūb gördü bu ciḥān

Her geldi gitdi yine ‘āḳıbet
Kimi veyl itdi mesken kimi cinān

Dilegi Firdevsī’nüñ cennetdürür
Vir şalāvāt Muştafā’ya şādumān

Neşir : Ḥakīm ḳavlince Yehūdā’dan sonra Perc kim Ḥāric’üñ ulu oḡlı idi hem ehlullāhdan muḥaḳḳak veliydi. Benī-İsrā’īl ḳavmi anı ululayub ta‘zīm itdiler. Kendülerine ḥākīm ḳılub Perc’üñ sözünü dutdılar. Bu Perc daḡı elli dört yıl tamāmet Benī-İsrā’īl’e ḥükm itdi. Çün kim anuñ daḡı va‘desi yetdi vefāt itdi iki oḡlı ḳaldı. Birinin adı Ḥısrūn²⁰⁵ ve birinüñ adı daḡı Ḥāmūl idi. İki daḡı be-ḡāyet ‘ākil u kāmil Benī-İsrā’īl ḳavmi gönülleri içinde maḳbūl idi. Ṭā‘at-i Ḥaḳḳa meşḡulidi. Dünyā işlerinden maḡzūl idi.

Naḳım:

[fā‘ ilātūn / fā‘ ilātūn / fā‘ ilūn]

Ṭā‘ata ‘ömrini hem şarf eyledi
Rūzigārın Ḥaḳḳa melfūf eyledi

Varlıḡından el çeküben ‘ālemün
Zühd ile kendüyi ma‘rūf eyledi

²⁰⁵ Tevrat’ta bu isim “Hesron” olarak geçer.

Neşir: Hâkîm kavline çün kim Perek vefât itdi yerini qarındaşı Hâric tutdı. Bu Hâric dağı be-gâyet adl-i dil-dâr eyledi. Benî-İsrâ'îl'in on iki şıbtına hüküm eyledi. 'adlile vilâyeti âbâd eyledi. Anuñ dağı beş oğlanı oldu. Birinüñ adı **Cemri** ve birinüñ **Anân** ve birinüñ adı **Hemân** birinüñ dağı **Hulqul** ve birinüñ **Derâ'** 'dur kim Loqmân **naql kıldı** çün kim bu Hâric bir 'avrat aldı andan 'Uzriyâ²⁰⁶ nâm bir oğlanuğı oldu. Andan soñra Hâric dağı bir nice yıl 'ömür sürdi âhirü'l-emr ol dağı mal u mülk hadem ü haşemi yerinde koyub bir kefen ele alub kara yire girdi.

Nazım:

[fâ' ilâtün / fâ' ilâtün / fâ' ilâtün / fâ' ilün]

Çarh-ı ğaddar özri çoğdur döndürür mihr ü mehi
Anca Hâric hâke şaldı nice biñ şâhı şehi

Var mı evvel bir 'imâret çarh itmedi harâb
Şehr ü kal' a var mı itmez yâ hû virân yâ dehi

Çanı Sultân Şâh Muhammed çarh idübdür hâk anı
Çani ya Uzun Hasan nitdi cihânı şâhen şehi

Bir nigârüñ yañağıdur bitdi lâle-tağ arâ
Bir emîrüñ kâmetidür bâğ-arâ serv-i sehi

Çatre çatre çeşmi nemdür baħr-ı 'ummân kıl nazâr
Zerre zerre bād-ı serddür gözlegil hâk-i rehi

Hoş mu' allâ kaşridi bu çarh-ı a' lā bir kezin
Lîk nidem olmasaydı bunda cāndan ten tehi

Çünki çarhuñ hâli bu Firdevsî pes nitmek gerek
Vir şalāvāt Muştafa'ya olma hâlî geh gehi

Neşir: Hâric vefât idicek yerine Perek oğlu Hısrun melik olub Benî-İsrâ'îl'e hüküm kıldı. Hâmül bin Perek ğurur-ı nefsanî ve şürur-ı şeytânî ucundan lu' b-ı hevâya zevk ü şefâya meşğul oldu. Velâkin **Hısrun bin [7b] Perek** 'ömrini tã' ate maşrûf ve rüzigârını 'ibâdete melfûf itdüğü ecilden Benî-İsrâ'îl'ün on iki şıbtı arasından

²⁰⁶ Tevrat'ta bu isim "Uzziel" olarak geçer

mağbüllerden olmuş idi. Ol sebebdan Benî-İsrâ'îl kavmi **Hısrun bin Perc**'i kendülere hâkim kılmışdı ve sekîne dağı anuñ qatında olurdı. Kavm-i Benî-İsrâ'îl'e hüküm kılırdı **Hısrun'ın** dağı üç oğlanları oldu kim meşhürdur birisi **Yerhaml**²⁰⁷ birisi **Gelüdf'dürki** kışşaları tevârih kitablarında meşhürdur.

Nazım:

[fâ' ilâtün / fâ' ilâtün / fâ' ilün]

Bil ki târih içre bu meşhür olur
Bir naqıl ki söyledüm meşhür olur

Bu Yehüdâ naqlidür ki oldı şerh
Qavl-i Loqmân dağı bu mezkür olur

[Neşir:] **Hısrun** dağı kim vefât itdi. Yerine **Râm bin Hısrun** halîfe oldı Benî-İsrâ'îl'e hüküm itdi. **Bu Râm bin Hısrun** halîfe olub dîn ü diyânetile meşhür-ı âfâk olub mevtinden fevtinden ol Haq hizmetin yerine yitürdi. ' Âkıbet hilâfetden kendüyi ' azl kılıub dünyâ miñnetleri kir [ü] päsından götürdi ve çün kim Hârün neslinden bir ' avrat aldı. Râm'ın ol hâtundan ' **Amînādüm**²⁰⁸ adlu bir oğlı olub ammâ be-ğâyet ' âbid ü zâhid kıpdı. Allâh'a tapdı Haqdan artuğundan ümîzin keşmişidi kendüyiçün bir şavma' a düzmişdi. Kendüzin namâz u hużü' ve gicesi niyâz u huşu ile geçerdi.

Nazım:

[fâ' ilâtün / fâ' ilâtün / fâ' ilün]

Kendüzin şâimliğinden ol zarîf
Ac u muhtâç olmuşidi ki za' if

Giceler tã' at iderdi şubha dek
Secdeye yüz süreridi ol necîf(?)

²⁰⁷ Tevrat'ta bu isim "Yerahmeel" olarak geçer.

²⁰⁸ Tevrat'ta bu isim "Amminadav" olarak geçer.

Neşir: Çün kim Rām dağı vefāt itdi. ‘**Amīnādūm** hilāfet şadrına geçüb Benī-İsrā’îl’e va‘z itdi. Hilāfeti qabūl kılmadı **Naḥsun**²⁰⁹ **nām** bir oğlu var idi be-ğāyet ‘ākil ü kāmīl nāmdaridi hilāfeti aña tevfiż kıldı Benī-İsrā’îl qavmi dağı anuñ hilāfetin qabūl kıldı ammā kim **Naḥsun** dağı gördü kim qavm-i Benī-İsrā’îl azdılar tarīk-i müstaḳīmden dağı şapdılar varub kāfir oldılar putlara tapdılar. Haḳ cānibine qapu yabdılar, āb-ı rūyların yire şaçub dīn ‘izzetin yire depdiler. Naḥsūn dağı atası ‘**Amīnādūm** bigi hilāfetden kendüyi ‘azl idüb dün ü gün Haḳ hizmetine meşğul kıldı. Tā kim Benī-İsrā’îl qavminüñ seyyidleri içre ekme-i zühhād ve efdāl-ı ‘ubbād oldı.

Nażım:

[fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilün]

Zühd ü taḳvā olmışıdi Haḳdan aña çün mezīd
Pes taḳarrub buldı Haḳğa hem çü Veys ü Bāyezid

Çün geçürdi tā‘atile ‘ömrini oldı velī
Eylemiş ḥalḳ ‘itikād ü oldular aña mürīd

4. **Qışsa-ı Elyasa‘ Peygāmbere ‘Aleyhi’s-selām:**

Haḳīm qavlince ol zamān Benī-İsrā’îl qavmine Yehūdā neslinden ‘**Amīnādūm** ki ḥalīfe olub ḥükm ü hükümāt kim itdiler. Ol ‘aşırda idi kim **İlyās Nebī ‘a.s.** dan soñra Elyasa‘ kim peygāmbere olub ḥalḳı [8a] Haḳ dīne da‘vet itdi. **Ammā kim** ol zamān qavm-i Benī-İsrā’îl dīn-i Mūsiden ve aḥkām-ı Tevrāt’dan el çeküb fāriğ olmuşlarıdi. Tarīk-i müstaḳīmden ḍalālet menziline qarar kılmışlarıdi. **Pes Elyasa‘** peygāmbere ‘**Amīnādūm bin Naḥsūn bin Hısrūn bin Perc bin Yehūda bin Ya‘qūb ‘a.s.** birle dostlık idüb ‘itikād itdiler. Qavm-i Benī-İsrā’îl da‘vet kılub İmāna gelmege naşihat itdilerse eger ḥükm ‘Amīnādūm peygāmbere degülidi. Velākin du‘āsı maḳbūl ḳul idi. ‘Āḳıbetü’l-ömr Elyasa‘ dağı on dört kişi ‘İmāna kim getürdi yine vefāt itdi. Bu dār-ı fenādan darü’l-bekāya rıḥlet itdi.

²⁰⁹ Tevrat’ta bu isim “Naḥşon” olarak geçer.

Nazım:

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

Kāmil ol ki 'ömre itmez i' tikād
Cāhil ol ki çarğa ider i' timād

İy cihāna dil viren egri nazār
Añ anı kim ʔoliser ʔoprak başar

Farğ u şehdür hūake başmasan ayak
Añla Yūsuf çehresidür her varağ

Her türābuñ zerresīdür bir emīr
Her bahāruñ қаşrasıdur bir fağīr

Her gubāruñ aşıldur hūak-i velī
Her buhāruñ şeb-nemidür şāh ' Alī

Zerre zerre pā vü serdür bu türāb
Қаtre қаtre çeşm ü nemdür baħr-ı āb

Lāle ʔağuñ üzre dilber yüzidür
Nergis bāğ içre hūbuñ gözidür

Her nebātuñ hūakidür Firdevsī hem
Hāl diliyle ister vü Firdevsī hem

Cennet-i Firdevsi isterseñ iy aħī
Vir şalāvāt Muştafā'ya sen daħı

Nesir: Hāķīm қavlince ol vaқt kim Elyasa' vefāt itdi. Yerine kimse қalmaduđı cihetden 'Amīnādūm ođlı Selmā hilāfet şadrına geçüb Benī-İsrā'ile hūkm қılıb hūkūmāt itdi. Ammā kim Benī-İsrā'ıl қavmi aña iṭā' at itdiler kāfir olub būta ʔapub Hāķķa 'ibādet itmediler. Selmā daħı bu қavmüñ đalāletin görüb Kūh-ı Demāvend'e қаçub Tābūt daħı kendünüñ nesli birle bile alub ol ʔağıñ қullesine çıқub leyl ü nehār 'ala rağm-ı rūzigār 'ibādet-i Hāķķa yüz namāza ve niyāza қāim ü şāim olub durdu. Tā kim Benī-İsrā'ıl қavminüñ seyyidleri ve Āl-i Hārūn'dan vücūda gelen 'ābidleri ve Yehūdā aşlından mevlūd olan zāhidleri Selmā'nüñ ҳaberini vuşūlin bildiler kim

ve eṣer-i huṣūlin kim iṣitdiler Kūh-ı Demāvend'e ıķub istiķbāle iķbāl itdiler. Bildiler kim piṣvā-yı ehl-i haķīķat ve muķtedā-yı ķavm-i arīķat Selmā'durur kim cihānūñ varlıđından ve ḥalayıķuñ yārlıđından el ekūb mihrābda otururdu. Seccāde üzerine diz ökūb ' ibādet ider kim maķṣūdu Huzā'dur.

Nazım:

[fā' ilātūn / fā' ilātūn / fā' ilātūn / fā' ilūn]

Cāhil olub baķmadı ol milki māl u devlete
' āķīl olub gice gündüz yüz sürerdi ā' ate

Haķdan artuķ nesneden üzmiṣidi Selmā idi
Baķmazidi āc u taķt u salṭanatla milkete

Neṣir: Haķīm ķavlince çün kim Elyasa' vefāt [8b] İtdi ve Selmā dağı Tābūt alub Kūh-ı Demāvend'e ıķdı. Benī-İsrā'ıl ķavmi Tābūt'suz ķaldı ve peygāmbersüz dağı olub Haķ ' ibādetinden el ekūb küfr ü alāletinde ķaldıarsa put-perest kim oldularsa fi'l-cümle her birisi günāh idüb ki ğalaṭ ķıldı. Haķ Te'ālā bunlaruñ üzerlerine ' **Amāliķa** ķavmin muṣallaṭ ķıldı kim gelüb Cālūt-ı ğüm-rah Benī-İsrā'ıl ķavmin urub ğāret ve ķavmin kırub ḥasārat ķıldı. Dört yüz kırķ dört melik-zādeleri esīr ķılıb aldı. Milklerin dağı kim Hāric ođlınuñ neslinden **Hulķul** bin Hāric oğlından ' **Uzriyā-nām** meliki varidi. Velīkin be-ğāyet ķattāl u cabbār nefsi idi ğun-ğār eridi. Cālūt ol meliki tiğile çāk vücudun helāk yirini ḥāķ eyledi. **Ma'a'l-ķıṣṣa** kaçan kim Tābūt Benī-İsrā'ıl ķavmi içre kim olurdu ve peygāmberlerleri olub Haķķa yönelüb ' ibādet ķılırdı. ' **Amāliķa** ķavmi bunlara mansūr ve mużaffer olmazıdı. Fetḥ itmege çāre bulmazıdı ve dağı ol vaķt kim bu ķavm azğunlık ķılıb Tābūt ellerinde olmayub küfr yolın kim utdılar idi. ' Amāliķa ķavmi dağı gelüb bunları ğāret ḥasārat ķılırlarıdı. Eyle olsa bu Cālūt Şāh ol fertūt-ı ğüm-rah Elyasa' 'dan ṣoñra tā İṣmū'ıl peygāmber gelinceye dek sekiz kez gelüb bu ķavm-i Benī-İsrā'ıl ğāret ve begleri kırub memleketlerin urub ḥasārat eyledi. Bu ķavmuñ üzerlerine ḥarāc yazdı. Ne ķadar mescidler var ise bozdu. Put-ḥāneler düzdi. Hiçbir kimesne Cālūt'a muķābil gelemezdi. Pehlevān-ı cihān olduğı ecilden anuñla bir melik bu ' Amāliķa ķavmi dağı

be-gāyet cengçi tīg-zen kāl‘a-güşay haşm-efgen kişiler idi kim kayalarda sâkin olurlaridi. Ba‘ zısı dağı Rûm vilâyetinde ba‘ zısı ‘Asşalân²¹⁰’da turlardı ba‘ zısı dağı Filistin ile Mışır ortasında turlaridi ve ammâ kim melikleri Câlût’dan kim Hazara’l-mevt qarâr kılmışidi mağrîb-zemîn dağı Rûm vilâyeti dağı Câlût’uñ emrine mağkûmidi. Be-gāyet ulu şahidi ki ‘ âlem içre meliklere hâkimidi ammâ kim be-gāyet zâlimidi ve nâ-pâk devri içre zulmile Dağhâk idi.

Naızım:

[fâ‘ ilâtün / fâ‘ ilâtün / fâ‘ ilün]

Şöyle zâlim oldı Câlût ol zamân
Bulmad maızlûm olan andan amân

Zâlim-i bed-nefsidi kâtil dağı
Bî-gümân bed hūyidi câhil dağı

Zulm ile itdi ‘imâretler harâb
Cevrile itdi cisimler heb türâb

Göge zulmi buldu ağdururdu ol
Zulm yağmurunu hem yağdurdu ol

Diñle imdi zâlimüñ ahvâlini
Vir şalâvât söyleyim ben hâlini

5. Kışsa-ı Dāsītān-ı Zāl Kethuzā Şoden :

Hakīm kavince Câlût-ı güm-râh [9a] ‘Amâlika leşkerin çeküb Benî-İsrâ’îl kavmi gâret itmekde **Ez İn cānib** Yehūdâ aşlı Dāvūd ceddı Selmâ dağı Tābūt Benî-İsrâ’îl içinde olub Kūh-ı Demāvend de Ya‘kūb ‘ibâdet itmekde **Ez in cānib** Sām-

²¹⁰ Akdeniz kıyısında, Filistinlilerin beş krallık beldesinden biridir.. Ken'an ülkesine bağlı olan Askalan, ilk ve Ortaçağda büyük bir bolluğa kavuştu. Araplar buraya Arûs el-Şam (Suriye'nin Gelini) derlerdi. Haçlılar zamanında. «Yafa ve Askalan» kontluğu Kudüs krallığının dört büyük asalet mülkünden ilki oldu. Selâhaddin Eyyubî burayı yıktırdı. 1270'te Memlûk sultanı Baybars tarafından tahrip edilen şehirde bugün İsrail devletine bağlı Tel-Aşkelon şehri bulunmaktadır.

süvār daḥı hevādan Raḥş'ıla yiryüzüne toḡru tolab-vāri inüb gelmekde **Ammā kim bizüm kışşamız** Zāl'a geldi kim Rüzābe'ye derdinden efgān kılub inlemekde nite ol vaḳt kim Zāl-Destān'a ol 'āşık-ı mestāna Rüzābe'nün ol ruḥayn mihr ü mehūn taşviri kim getürdi Zāl'ı gören yüz biñ dil ve cānile 'āşık olub kendüzin yitürdi Zāl'ın refiḳleri ve yār-ı şādıḳları Zāl'ın aḥvāline muṭṭali' oldılar andan cem' olub ḳatına geldiler andan şoñra bir Zāl'ın ḥāṭırın derd ü zevālin aḥvālin sordılar El ḳavşurub ḳarşusına ayaḡın ṭurdılar saña bu naḳşı kim getürdi diyü su'al itdiler. Zāl naḳşı göstericek macerāyı beyān vaşf-ı ḥāli ṭaḳrır kılub 'āyān eyledi. Zāl eyle diyicek bir peyk varidi adına Ḳayṭān Peyk dirleridi. Be-gāyet çabuk 'ayyāridi buḡur Zāl-Destān ayıtdı. Aña bu şūrete 'āşık olmaḳdan ne fā'ide cehd kılub bunuñ ıssın bulmaḳ gerekdür. Anuñile derde dermān kıлмаḳ gerekdür. Zāl-Destān ayıtdı iy peyk-i ḥāş iy eris-i nās bu işe çāre senden olur senden özge bu derde kim tımār kılır didi. **Ma'a'l-ḳışşā:** āşufte-ḥāl şöyle diyicek Ḳayṭān Peyk aydur. İy Zāl-Destān ve iy şāh-ı cihān senden nāme yazmaḳ söz düzmeḳ çün söz söylemek nāmeyi ol mā'şuḳa vaşl idüb vaşlın ṭaleb eylemek diyü Zāl daḥı def' i eline kaḡıd u ḳalem aldı. Tāriḥ şuyın ezdi bir ḡazel inşā kıldı yazdı. Miḳrāzıla kaḡıduñ çevresin kesüb 'ādet üzere düzdi daḥı nāme içine 'abir ḳoyub dürdi üzerine mühür urdı götüreb Ḳayṭān Peyk eline virdi. Peyk daḥı nāmeyi alub ayaḡ götüreb gitdi. Tā kim gelüb Rüzābe'nün sarayı ḳapusına yitdi ayine-dār şeklinde ve eline āyine alub ḥādime şunub yilişdi kelimāt idüb ḥādimile bilişdi Serāy-ı Ḥ'āce daḥı elinden āyineyi alub şekl-i ḳabīḥine nazār itdi daḥı Ḳayṭān ile biraz vaḳt söyleşüb āḥir ayıtdı kim nirdensiz Ḳayṭān Peyk cevāb virdi kim Şirāz ferzendiyem peyklar içre begem andan ḥādimün başın tırāş iderken Zāl'un Rüzābe'n naḳşın göricek oḳuduḡı ḡazeli ezber kılmışidi oḳudı bülbül-veş dile gelüb şaḳıdı ḥādım didi kim iy peyk-i Ḳayṭān bu ḡazel ne maḥbüb ḡazel olur kim dimişdür baña söylegil hem bu ḡazeli baña ta'lim eylegil Ḳayṭān daḥı ḡazeli kim ta'lim itdi. [9b] buḡur ḥādime ḡazel hoş gelüb su'al itdi kim bu maḥlaşı kim Zāl-Dāsītān dimiş Sām-süvār oḡlı Dastān mıdur yāḥuz āḥer şā'ir midür didi kim Ḳayṭān ne'am Zāl'undur ben anuñ peykiyem senün ḥizmetiñe geldüm ve andan ḡayrı maḳşūdum budur kim biraz 'abir aldum Rüzābe'nün nazārına iledesin bize in'em ve iḥsān eyledesir didi daḥı nāmenün içine kim 'abir ḳoymuşidi nāme ile 'abiri ḥādım eline

virdi H'āca Serāy daḡı nāmeyi 'abīrile alub Rūzābe iletdi yüz yire sürdi andan soñra ol öğrendügi ğazeli okudı du'ā kılub başın yire kıodı ve Kaytān Peyk getürdügi nāmeyile 'abīri 'arz itdi daḡı Rūzābe nedür diyü hādime kıulaķ dutdı Rūzābe ğazeli kim ğuş itdi ğazel kendüye aydılduġın bilüb şād olub ğamın ferāmüş eyledi andan nāmeyi eline aldı ğördi kim bir altun cedvellü kaġıd-ı semerķandī üzerine çekilmiş üzerinde huṡūtı yok ammā kim 'abīri var üzerinde dökülmiş ta'accübe kıaldı ḡayrān oldu daḡı dönüb dāyesine didi kim bu nāmenüñ sırrına irmedim bu vechile rumüz daḡı ğörmedim yazusı ğörünmez ammā kim nāme cedveli tāze vaz' nāme ve illa kim huṡūtı yok ḡaṡṡı yirine içinde 'ūd 'amber var çok didi dāye daḡı nāmeyi ğördi diledi taḡsīn iy Zāl-Destān didi āferīn kııldı daḡı içinden 'abīrin yabana atdı kaġıdı oda dutdı aķ kaġıddan şaru yazular peydā olunub ğörüñdi Rūzābe ğörüñ sevindi kııvandı ğördü kim nāmenüñ içinde huṡūtile pür olmiş ta'accüb kılub dāyesine didi kim iy dāye ve iy 'ömrüme sermāye bu nāmenüñ ḡoz kaġıdın okudı hīç içinde huṡūtı yoġıdı bu ne ḡāldür kim şimdi oda kıarşu muķābil dutdı gine za'firānile yazılmış bigi yazular peydā oldu didi dāye eydür iy nigārın turunc nārinc yāḡuz beyāz şoġanile yazu yazsalar kıuruyıcak maḡv olur oda kim muķābil dutub kaġıdı kıızdursalar yazusı 'āyān olub bellüdür didi Rūzābe dāye sözine cüş kılub şād oldu andan nāmenün ḡaṡṡını müṡāla'a kııldı ğördi kim yazılmış bu ğazel düzülmiş.

Ġazel:

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

İy melek naķşun ğöreliden men niķābile bile
Çarḡa ğirdi āfitāb ol māh-i tābile bile

Ġül yanāġun ḡasretinden çeşmimü ğören didi
Şanki la' lī iki şīşedür ğül-ābile bile

La' lüñüñ yādına dā'im men şarāb itmege nüş
Dün leāli rehne kıodum çok kıtābile bile

İy 'aceb bunda ya ol ḡaķķ[a] müyesser kıılamı
Derġehüñe yüz süreydüm ğülü-ābile bile

Sürdiği kuyun türâbına yüzün Destân-ı Zâl
Yirde altun artar olsañuz türâbile bile

Neşir: Hâkîm kavlince Rûzâbe bu gâzeli kim nâmeden okudu vü bildi Zâl'un âşufte- [10a] hâlin ki kendüye 'aşık olduğımı bildi añlayub şâzlık kıldı buğur dutub dâyesîle danışdılar iş soñın neye varur danışdılar didiler kim bu râzı cân-ı 'azîzleyn gönülde şaklamağ gerekdür tâ kim 'ışk başa vara 'ışk-ı eri başdan çıkmayub maqsûda ire diyub andan Rûzâbe dağı nişâdırı döküb dağı şuyıla ezdi mültema' kıldı bir nâme yazdı üzerine mühr urdı içine kand-i nebât koyub hâdimüñ eline virdi didi kim bu kağıdı şekkerile mükerrerile ol 'abîri getüren peyküñ eline şungıl diyüp bir kızıl altun dağı virdi kim aña vire tâ kim Hâk Te' âlâ'nun fazluyla meyl-i 'ışk işini onara andan hâdim nâme ü altunı aldı götürüb Qaytân'a virüb gönlin tesellâ kıldı Qaytân dağı nâmeyi alub 'azm-i Zâl kılub gitdi seher yili gibi gelüb Zâl'a yitdi nâmeyi nebât-şekkerile şundı Zâl görüb şâd olub sevindi çünkim nâmeyi açub gördi kim mücedvel kağıd-ı sipîd ammâ hañtı nâ-bedîd bildi kim ser-i 'aceble 'amel kılub terkîb düzmiş kim kimesne sözine vâkıf olmasun için nişâtır ezüb yazmış pes Zâl Rûzâbe'nün kemâline taşsîn kılduğdan soñra nâmenün kağıdı üzerine lebânile dütsü kıldı tâ kim kağıduñ hañtı 'âyân oldı nâmenüñ hañtın mü'tâla' a itdi ve mazmunın bildi inşâ kılub yazılmış bu gâzel tertîb olub düzilmiş.

Ġazel

[fâ' ilâtün / fâ' ilâtün / fâ' ilâtün / fâ' ilün]

Ṭa' n idelden seg raķîbüñ çok ' itâbile bile
Qan revân olur gözümnden dâ'im âbile bile

İtdi hicrünüñ dil kebâb içdi qanum gözün dağı
Bâde yâ' ni hûb olur olsa kebâbile bile

Hâsretinden zâr kılub sîne-küb olduğumuz
Bu ki ney çalınsa hõş olur rebâbile bile

Gözlerünüñ ol hünîdur kim dil ü câna kaşd ider
Leblerün bir hoķkadur kim la' l-i nâbile bile

Düşeli küyuñdan İraq Şām'a Rūzābe müdām
Çekdi hicrūñ veylesin ol çok 'azābile bile

6. Dāsītān-ı Sām-süvār:

Hakīm kavince Zāl āşufte-ḥāl olub Rūzābe'nün derdinden yanmaḫda bizüm kışşamız Sām-süvār'a geldi kim felek yüzinden tolab-vārī inmekde **nite** ol zamān kim Sām-süvār'ı Ğurgur Dīv dīvleriyle felek yüzinden atdı Sām daḫı Raḫş'ıla yiryüzine yaḫın gelüb yetdi meger kim Sī-murğ Kūh-ı Elburz ḫulelinden ḫalḫub yavrularına nafaḫa getürmek için şikāra giderdi fenāda ḫanad açub uçub Ḫulzüm deryāsı'nuñ üzerine geḫüb 'ālem-i kā'inatı seyrān iderdi gāḫ deryādan balıḫ ve gāḫ gök yüzinden ḫuşları şayd iderdi ve gāḫ taḫğ üzerinden yilleri ve şaḫrā daḫı vuḫuşānları ḫayd iderdi ittifaḫ taḫdīr-i Yezdānı Şun'-ı Sübhānı birle Sām-süvār daḫı felek yüzinden rāst-ı Sī-murğ üzerine yaḫın geldi bu cānibden Sī-murğ daḫı felek yüzine [10b] **naḫar** ḫıldı gördi kim iki gevde tolab-vārī havadan aşıḫa dönüb ḫalur şāḫ-ı mürġān daḫı göricek be-ġāyet ta' accüb ḫılub yaḫın gelicek gördi kim bu gelen leşlerūñ birisi Sām'dur kim Zāl-ı alçaḫ görmişidi birisi daḫı Raḫş'ı kim Sām-süvār'ūñ Raḫş'ıdur ol dem anuñ sırrına irmişidi pes bu iki vücūd felekden Semek'e gelüb indiler velī gāḫ baş ve gāḫ ayak tolab-vārī döndiler pes Sī-murğ ḫuşı Ḫaḫḫuñ ḫudretin ve Şāni'ün şun'ın ta' accüb ḫılub tañladı pes def'-i Sī-murğ bir taynaḫıla Sām'ı ḫapub ve bir taynaḫıla Raḫş'ı pencesine alub dutdı daḫı Ḫulzüm deryāsı'nuñ üzerinden geḫüb bir mürġ-i zār çeşme-sār kenārına gelüb yetdi daḫı Sām'ı bñaruñ kenarına ḫoyub üzerine şı sepdı ve Raḫş'ūñ daḫı üzerine şı döküb yüzünü ve gözünü Şuya çaḫdı zīrā kim Sām'ūñ daḫı ve Raḫş'un daḫı 'aḫılları gitmişidi başları dönmekden tolab-vārī hevādan yiryüzine inmekden çeḫzinüb her birisi fehm-i vūḫuş iderdi ve ünlerin taḫıtmış idi andan Sī-murğ kim bunlarıñ üzerlerine şı sacdı daḫı ḫanad açub uçub bir şaḫrānuñ kūh-ı ḫullesine geḫdi ıraḫdan boynın uzatdı bakub Sām'un üzerine gözün açıncaḫ neyüleri gözetdi **bu cānibden ol** sovuḫ şı te'sīr itdüġi cihetden Sām'ūñ 'aḫlı başına gelüb gözlerin açdı ve Raḫş'ı daḫı öñde durub yerinden ḫalḫub ol bñarun şuyından içdi **ammā kim** Sām-ı cihāngir ol pehlevān-ı nerre-şīr gözün açub çevre yaña bakub Raḫş'ı gördi kim şı içüb çayır çemen otlayub yürürdi

kendüzi dahı bir bınar kenārında bir hoş gülistān içinde ve bülbül ü kumrı ötüb didi
ki demüñ hoşgörüyle virme ʿömri.

Nazım:

[mefāʿ ilün / mefāʿ ilün / feʿ ülün]

Yirüñ yüzün tonatmışdı çemenler
Müzeyyendi benefşeyle semenler

Zamīri rü-şen olmuş zīmerānuñ
Qızarmış yañağı hem ergüvānuñ

İder bülbül güle qarşu niyāzı
Tebessüm kıla ider gonce nāzı

Nesīmī cānlara rāhat virürdi
Hevāsı hastaya şıhhat virürdi

7. Ender Şıfat-ı Temşilāt-ı Nefs-i Emmāre Der Hikāyet-i Māzī:

Nazım:

[mefāʿ ilün / mefāʿ ilün / feʿ ülün]

Meşelde Sām olur cānuñ haqıqāt
Behişt ol bāğ-ı aʿlādur çü cennet

Olursa ʿaqluña ʿilmüñ muvāfiq
Olasın cennete girmege lāyiq

Saʿādet cānkār-ı kāmurānı
Cinān menzil olursa cāvidānı

Melek anuñ için oldu muqarred
ʿİbādetdür işi vü zikri yā Rab

Gel imdi varısa ʿaqlile idrāk
Gözet kimler yimişdür hāk ü eflāk

Süleymān-nāmeʿyi ger diñledüñ sen
Cihān aḥvālını heb añladuñ sen

Gözetme sırr-ı kevineyi ki fändür
Aña bak kim hudāvend-i cihāndur

Irağ itme dilüñ şükr-i Hudādan
[11a] Dilüñ şaqla müdām sehv ü haṭādan

Bu Firdevsī kitābı itdi taḥrīr
Cihān ḥālin saña o kıldı taḥrīr

Naşīḥat kim virür itme ferāmüş
Güher sözüñ yeridürür benā-güş

8. Ender Ḥatm-i Dāsītān:

[mefā' ilün / mefā' ilün / fe' ülün]

Şükür bī-ḥad Ḥuzāvende vü vāfir
Yigirmi altıncı meclis oldı āḥir

Eger Ḥaḫdan olunursa ' ināyet
Diyevüz bākīsinden ḥoş rivāyet

Uman rahmet niyāz idüb Ḥuzādan
Aña Firdevsī'yi ḥayr-ı du' ādan

İy Kerīm ü Kār-sāz u yā Ğafūr
Viy Raḥīm ü bī-niyāz ü yā Şekūr

' İzzetüñ Ḥaḫkı benüm iy pādişāh
' Afv kılgıl ne kim itdimse günāh

Aḫmed ü Maḫmūd için eyle ' afv
Yarlıgağıl gerçi itdüm men sehv

Tamām oldı çü meclis buldı tamāmet
Muḫammed çün virün biñ biñ şalāvāt

b. Süleymān-nāmenün Yigirmi Yedinci Meclisinüñ Zikrindedür

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

İy suḫandān di kelāmuñ it beyān
Ki_ oldı ' aşık sözlerüñe ins ü cān

Dil revān söyleriken digil sözün
Dem gele kim hāmūş ola bu zamān

Bağlamadın diliñi dest-i ecel
Almadın dilden sözün devr-i cihān

Bu Süleymān-nāme'sinden vir haber
Ki_ide tahsīn gūş idicek[dür] dü şān

Dem bu demdür gör ganīmet fırsatıñ
İrte şāyed ' aksi döne āsumān

Kim görürsin bir dem içre bu felek
Urnur biñ rengi eyle imtiḥān

Ki bahār idüb bütürür bāğda gül
Ḥāki enhārila kıılır būsitān

Gāh olur kim gülleri idüb gülāb
Nergesün tācı olur bād-ı hazān

Gāh olur kim tūḫī kıısmın kıand ider
Şekker üzre debredür şīrīn lisān

Dem düşer dilin dutar derdi ' āna
Ḥāmūş olur depredimez ol zübān

Hey ne diller tağladı āteş-ecel
Hey ne tenler eyledi toprağ cihān

Ḳanı Selmān Çākerī Sa' dī Kemāl
Yā Nizāmī Aḥmedī gevher-feşān

Zerre zerre bād-ı ser eczā-yı ḥāk
Ḳatre kıatre çeşmi leb āb-ı revān

Mevt ucından dīde pür-ḥūn oldu āh
Dil delindi incelüb çün pür-niyān

Vāh zālīm kimsedür çarḫ-ı ecel
Bir nefes kimse neye virmez amān

Niçe ecelden ḥikāyet diyelüm
Ḥaşre dek disem tamām olmaz hemān

Fursatı fevt itmeyüb söyleyelüm
Şeh Süleymān kışşasından kāmūrān

Dinlemekden varısa sende şafā
Vir salāvāt Muştafa’ya şādumān

1. Dāsītān-ı Sām-süvār Kışşa-ı Hümāyün Dil-firüz-ı Nigārın:

Loqmān Hākīm ibn-i ‘Ād kavlince ve Eflātūn-ı tabīb-i hāzık üstād naqlince bu üç yüz altmış altı mücelled kitābun muşannifi biñ [11b] Sekiz yüz otuz altı maṭlağ dāsītānūñ mü‘ellif-i Firdevsī-i bende-i nā-tüvān-ı efgende ol vechile beyān kılub aydur kim **nite çün kim** Sām-süvār bu yatduğı şahrayı tağı deñizinūñ kenārından cennet mişālī revān olan nigārı ve sebze-zārı lāle-zārı çayır u çemeni ü sünbülü ü semeni ve nesrinī rū-yı zemīn üzre saçılmış hıṭā-yı Rümī sünbülüñi ve yapraqlar kudreti miqrāzı birle kesilüb biçilmiş naqş üzerlerine kudret-i Rabbānile renkleri zīnet olub açılmış, Sām ta‘accüb kılub kendü kendüye aydur Ben hemān ölmüşem cennete girmişem Hākka hamd idelüm ki dārü’l-fenādan dār-ı beḳāya irmişem bir şükr dağı kim ol zebāni şuretlü dīvlerūñ elinden ḫalāş oldum dağı cennete dāḫil oldum Hāk dergehinde ḫalāş olmuşam diyüb yirinden turub āb-dest alub iki rek‘at namāz kılub secde-i şükür itdi. Andan namāzdan niyāzdan fāriğ olucağ qarşusunda kim nazār itdi Raḫş’ı görüb andan yine elindeki Qamqam kılcın ‘üryān ve belindeki ḫançerin ve arḫasındağı çevşen yarağın mükemmel tamām ‘āyān göricek ‘aqlın başına dirüb kendüye inşāf virüb aytdı kim Ben cennete āletile girmek yarağıla yatıla cennete irmek bā‘id dūrür. Ammā varısa bu felek yüzinden beni inerken Hāk Te‘ālā nighedar olubdur Hızır-ı hāzır yāhuz melek gelüb elüm alubdur kim beni götürüb atumile esbābumile bunda yitürüb dirken ta‘accüb kılubdur dururken nāgehān gözedüb Sī-murğ kuşına gözleri tüş olub tağ kulelinden gördi gördiği dem bilüb şād olub na‘ra urdı ‘izzet kılub def‘i Sām ayağ üzre turub o cānibden Sī-murğ dağı Sām’uñ ‘izzetin görüb ayağ üzre ḫalkub kendüye itdüğü ḫizmetin göricek şād olub ḫondı dağı ḫanad açub uçub kull-i Kūh’den ol Sām turduğı bınār kenarına geçüb ḫondı. Andan dağı Sām qarşu varub Sī-murğ’ıla görüşdi be-ḡāyet ta‘zim eyledi ve

‘ izzet itdi dağı söze girişdi didi kim iy Sultn-ı mrgn ve iy server-i tyurn kerem kılub bize dest-gürlük itmişsin kim bizi götürmüşsin hzır-veş bizi ol beldan kazdan halş idüb bunda getrmşsin inř’allh ol hzmete eger kim ecelden amn ve ‘mrden zamn kim görürse ‘ivazn ‘mrm olduğa elden gelen dağı hzmet-i şerfn üzerimize farz idevüz didi Sm-svr eyle diyicek S-murę aydur y Sm-ı cihn pehlevn ve iy zlle-i Nermn bin Kermn ve Nebre-yi Krřeb ve l-i Ğahramn seni sağlayan ol hfız-ı kirdgr  reh-nm-yı perverdigrdur [12a] amm kll-i şey’in sebep-i mcibince biz dağı bulunduğ seni bilüb hzmetne yüz srb sebep olduğ amm kim ben anı bilürem kim yavrucağlarum içün ve nefsm kiffn ele getürmege şikra ıkdum şand bkdm ve udum Kh-ı Elburz şulelinden aşub Ğulzm derysı’nuñ kenarına gedm yerdeki vuhşlardan şayd ve gökdeki şuşlardan dağı şayd idemedm kim cihetden diledm kim derydan balığ şikra getürüb deñizden baş kaldurub balığlardan qaub minkrum ile getürem efkr kılub ba‘znı bulara iltb Haę Te‘l hzreti kısmet itdiği ni‘met bilüb şükrini kılub dilmce tesbh idüb hzmetini řer’işini yerine yitürem buğur dery yüzünde uub seyr iderken yıl gibi dutub hamylvr devr iderken şulağuma gökyüzünden ğişldu vzesi geldi nazar şldm iki leş nesne gelüb görüb řorķub yañuna gelmeyüb hzer şldm yağın gelmek gördüm ki birisi hzretndr birisi dağı Rařřb atndur bilüb sağ taynağumla seni götürdüm ve şol taynağumla atnı şapub bu araya getürdüm m bksin bilmezem kim hln nedür fikr kılub yitemezem kim aĥvln zevln nedür kim seni gök yüzünden neylerdn kim felekden yiryüzine seni iner gördüm atnla yarağnla yatuñla şolab-vr döner gördüm y erenler sultn ve iy Zlale-i Nermn luřf idüb ser-gzeştn nedür söylegil diñleyelm senün dağı başından ne geçtiyse bilüb anlayalm didi. S-murę eyle diyicek Sm dağı başladı ser-güzeştin hkyet Ğuręur Dv’den şikyet eyledi nicesi bunuñ şikra gitdgin şikr-ghda ol řaĥrda yatdgin Ğuręur Dv ol řaĥry atla yarağ yatla dvlere dvler qaub götürüb hev-yı fenya çıkarub felegün birinci şat çenberine yağın yitrdgin ve kendünün şulağına felegün gerdişi şadsn işitdgin ve melektn tesbh nids girşdigin bilüb uyanub ta‘accübe varub ‘acebe şaldgin Ğuręur Dv baña ğağb neķab şldgin ma‘a’l-ķiřřa dvler Sm’ı götürüb felek yüzünden yiryüzüne

atdukların hikâyet ve Sām-süvâr'ın felekden Semek'den yaña inerken Hâlık'a münâcât itdügün başından ' aklı girdüğün rivâyet eyledi.

Nazım

fâ' ilâtün / fâ' ilâtün / fâ' ilün

Söyledi Sî-murğ'a hâlin Şâh Sām
Ayutalu gördüğünü heb tamâm

Dîv elinden çekdiğini itdi şerh
Didi hem hıfz itdüğün Rabbe'l-enâm

Neşir: Hakîm kavlince çün kim Sî-murğ Sām'ın didüğün ahvâlin ser-güzeştin kim diñledi Sî-murğ [12b] Ta' accüb kıldı be-gâyet tañladı andan ayıtdı kim yâ Sām cihân sarayında Ğurgur Dîv bigi mekkâr dîv yoğdur anuñ zârarı Kûh-ı Elburz diyârında olan mañlûkât be-gâyet çok durur bihamdillâh kim anuñ kazâsından ve dîv belâsından Huda-yı ' âlem Rahmân-ı Benî-âdem kim nigâhdâr-ı rû-yı zemîn ve Hâlık-ı kevn ü mekândur hâlâş dergehinde hâş itmiş didi Sî-murğ eyle diyicek Sām aydur yâ sultân-ı tıyurân ve iy ' Anqâ-yı murğân senden dilerem ki beni Ğurgur Dîv'ün mekânına iledesün tâ kim andan intikâmum alub anı helâk şerrinden yiryüzini pāk ve yerini hāk idem Sām eyle diyicek Sî-murğ didi kim yâ Sām ben seni ol Ğurgur Dîv'ün mekânına ve ol mağrûr dîv'ün serv katına iltemezin hâşâ ve kellâ ben bu işi ve bu cünbüşi kaç' â itmezem kim çarğ-ı felegi kuşadup içinde olan ejdehâ dağı aña zafer bulmaz ve birinci felek dağı anıñ cengine âhengine mukâbil olmaz mebâdâ korqaram ki seni helâk vücüdün görürse hāk ide ammâ kim buyurursañ yine seni atıñile yarağünile yatuñile Zâvil Kâbil milkine iletayim varğil Zâl'ı görüb rûz sürüb muķim olub şorgıl didi Sî-murğ eyle diyicek Sām dağı aytdı kim yâ şâh-ı tıyurân ben ol Nerîmân oğlı Sām'am ki bañâ kazâ vü kader ne deñlü gelürse âsumân-ı hañar baña gelmez yol bulmaz ecel gelmeyince ölmezem ammâ ki Ğurgur Dîv'den intikâmum almayınca ölmezem illâ ki sen çün kim beni Ğurgur Dîv'e iletmezsin yolunu bâri göstergil ben aña giderem Hağ Te'âlâ'ya tevekkül iderem Huda râst getirürse ölmedin Ğurgur maķâmına yitürürse bu Kamķam kılıcıyla gerdenin iki

biçem şu yerine anuñ qanın qana qana içem didi Sî-murg çün kim Sām'uñ şecāatün şalābetin gördi yūñlerinde çıkarub uç yūñ virdi didi kim yā Sām qaçan kim saña bir vaqı' ā ola kim göresin bu yūñüñ birisin oda dutub dütün düresin ben Hāqqın emriyle anda hāzır ve senüñ aḥvālüne nāzır olam def' i gelem elden geldükçe saña hizmet kılam bu hizmetüni cānuma minnet bilem didi **ma' a'l-kıssa** Sām daḥı Sî-murguñ yūñlerin kim aldı oqları ile kiş ağızına şaldı andan yerinden tırub Sî-murg ile görüşüb vidā' kıldı Sî-murg daḥı Sām'uñ elin eline aldı didi kim yā Sām ne qadar kim gidesin Ğurgur'a kim 'azm idersin cenüb cānibine gidersin ammā kim Ğurgur'dan zinhār be-ğāyet ihtiyāṭ idesin didi naşihat kıldı Sām daḥı Sî-murg'a didi kim yā Sî-murg bir gün [13a] kim Zāl'uñ qatına varasın ben Sām'dan aña haber viresin ki ben helāk olursam helākum aña bildüresin āgāh olamam benüm yerüme ol padişāh ola diyüb Sî-murg'a ol vaşiyet kıldı Sām andan soñra Sî-murg daḥı uçub gitti Sām daḥı Raḥş'uñ qatına geldi yitdi Raḥş'uñ qulağın çekdi üzerine bismillāh diyüb ayak üzengüye şaldı daḥı süvār olub Sām bindi Hāqqa şükr kılub cenüb cānibine revān oldu qaşdı bu kim Ğurgur Dīv'i bula erlik oyunın oynayub intikāmın andan ala.

Nazım

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

Düşmen öldürmege kılub niyyetin
İhtiyār eyledi 'uzlet raḥmetin

Ḥamiyyet ıssı server bî-gümān
Ölmeyince qomaz āḥī zaḥmetin

Ğayreti olmayan er 'avratdurur
Degme er yā orta mı var avratın

Degme kimse nām olā mı yā ḥū key
Degme kimse düşmāna sürmez atın

Diñle Sām'uñ dil ü cāndan kıssaşın
Vir şalāvāt isteyüb Hāq hazretin

2. Kışsa-ı Vilâdet İsmü'îl 'a.s. :

Hakîm kavlince Sām-süvār ol dem Raḡş'ına ol dem süvār olub 'azm-i Ğurgur Dīv kılub gitmekde bizüm kışsamuz **bu cānibde** Yehūdā neslinden Selmā'ya geldi kim Haḡ Te'ālā ḡazretine Kūh-ı Demāvend ḡullesinde ḡā'at itmekde nite ol vaḡt kim Selmā Key Benī-İsrā'îl içinden çıḡtı ki gitti kendünün aḡrıbaşından birḡaç şālihlerle zālimlerden kaçub Tābūt daḡı bilesince alub Kūh-ı Demāvend ḡullesinde olub ḡarār itdi birḡaç gün bunun geḡincek Selmā daḡı vefāt itdi yerine Boḡad nām bir oḡlı ḡalub ol maḡām-ı 'uzletde ve mekân-ı ḡalvetde ḡālîḡ'a ḡā'at kıldı yoḡidi daḡı anası Selmā bigi be-ḡāyet 'ibādetde rūzigārını melfūf ve ḡā'at-i 'ömrini maşrūf eyledi dünyā varlıḡından el ḡekdi ve dirliḡından el yudı miḡrābda oturub 'ibādetde yüz urub seccāde üzerine diz ḡöküb gündüz şiyāḡ ve giceler şubḡa dek namāza ḡā'im oldı anuñ devrinde İşmūil a.s. daḡı zuḡūra geldi ve daḡı ol zamānda ol ḡavm-i Benī-İsrā'îl'ün içlerinden bir melik var idi kim be-ḡāyet şehriyāridi ve hem Allāhu Te'ālā'yı bir bilürdi ve dā'im 'ibādet aña kılır idi adına melik 'Īlāf dirlerdi 'Īlā-nām bir vezīri var idi daḡı ḡabīlān söz söyleridi ve ne tedbīr ider ise ol kāhinün 'Īlā'nuñ sözün dutlaridi cehāletden sözün şevāb görürleridi çün kim anuñ daḡı emri ḡā'im olmaḡlıḡı müddet kim geḡüb kim az ḡaldı [13b] Haḡ Te'ālā ol ḡavme bir peyḡamber gönderecek ve daḡı bu melikden şoñra nite meḡer kim Benī-İsrā'îl içinde yine ol 'aşırda İbn Yāmin neslinden Āşān nām bir melik var idi be-ḡāyet zālīm cebbār idi Cālūt'un emriyle melik olmuş idi ḡavm-i Benī-İsrā'îl'e ḡükm kılmış idi puta ḡapub Haḡ cānibine ḡapu yapub altundan bir put düzmiş idi bundan ḡayrısından ol gören cāhil ümīz üzmüş idi ve ol melikün devrinde andan ḡāric bin Yehūdā neslinden ve anadan 'Uzar Yāmin Perc aşlından bir kişi var idi be-ḡāyet sünnī ü zāhid ü dīndārdı ammā kim iki ḡātunı vār idi ki her birisi cümle ḡül-'izārdı didi birisinden on oḡlı var idi kim ol ḡātun şād olmuş idi ammā kim birisi be-ḡāyet olduḡı ecilden oḡuldan kızdān ḡalmış idi ve daḡı ol peyḡamberler ḡopduḡı sebebden cümlesī helāk ol Cālūt-ı zālīm ellerinden yerleri ḡāk olmuş idi hemān ol sībḡdan bu ḡātun ḡalmış idi bir gün meḡer kim Benī-İsrā'îl'ün bayramları olub bu ḡavm cem'iyet kıldılar merd ü zen pīr ü cüvān gedā vü sultān ol bayram yerine cem' olub geldiler

dürlü dürlü kâ'ideleri varidi meşelâ qurbânlar kim qılurlaridi âdem başına birer pâre et naşîb virürlerdi. Pes ol gün ol bir hâtuna on oğlan ile kendüye etden birer pâre naşîb düşdü bu İşmü'îl anasına bir pâre et virüldüğü cihetden melül oldu hâdden aşdı. **Ma'a'l-kıssa:** bu iki hâtunun ortasında kin vâk'ı oldu ol oğlancıklar anası bu İşmü'îl anasına didi kim şükr kim ol Rezzâk-ı 'âleme benüm oğlanlaruma naşîbüm çoğaldı sen ki benim 'adüvumsın senün naşîbüñ hürmetün azaltdı didi ol bir hâtun biraz qarîrağ idi bu sözden rencide-dil âh-ı âhından felek âyinesin siyâh eyledi ve dağı arı şudan abdest alub dağı Mūsâ peygâmbere şerî'ati mûcibince Hâlık'a tâ'at ve münâcât kıldı didi kim İlahi sen ol Hâlık'sın ki bir avuç tîre hâkden bir muşt-ı gubâr-ı nâ-pâkdan iki 'âlemi bir araya cem' itdüñ adını âdem okuduñ biri 'âlem-i zâhiri keşf ve birisi dağı 'âlem-i bâtın-ı laîfdür. Birisi hâne-i 'işmet ve birisi dağı kârname-i hikmetdür İlahi ol benüm yoldaşım ki oğullar rûzı kılduñ şâz u handân eyledüñ ve beni oğulsız kızsız koyub vâlih ü giryân eyledüñ sen 'Allâmu'l-guyübsın kim bilürsün kim sen aña in'âm kılduğın ni'metleri benüm üzerime baş çeküb tekebbürlük ider bildiñ huşuşâ kim anuñ ol ni'metlere [14a] İstihkâkı yoğiken sen ihsân idüb aña in'âm kılduñ bu benüm za'ifliğuma sen terahhüm kılub baña dağı bir oğlan rûzı kılgıl kim saña 'ibâdet kıla mescidleriñden aña bir mescid mekân kılvir kim ihlâsıla saña tâ'at kıla ni'metiñe kâfir olmaya şâkir ola bir saña inkâr itmeye muqırr ü zâkir ola İlahi benüm bu du'âmı kabül maqbül iderseñ baña bir 'âlâmet göstergil kim şâd olam du'âm maqbül ola olduğın bilüb gamdan azâd olam didi **Ma'a'l-kıssa:** ol hâtun çün kim şıdkile du'â eyledi Haq Te'âlâ hazret-i celle ve 'alâ du'âsın kabül kılub hâcetin revâ eyledi çün kim şabah vaqti olıcağ aña 'özür hâli vâki' oldu evvel gördüğü yoğudı kim oğul kızdı felekden zamâni çoğidi pes du'âsı kabül olduğına ol 'âlâmet olıcağ şâd oldu adı Lârahtemldi ve erinden hamüle qaldı. Ammâ kim haml-i hayâlin çün kim 'özrinden artdı ve ol rumûz-ı maqâlin gözledi kimseye haber virmedi toğuz ay on gün geçincek hamil kim zâhir oldu Benî-İsrâ'îl işidüb ta'accüb kıldı aytdılar kanğı kız yâ hâtun kim hâmile oldu andan 'âkıbet toğrı oğlan vücûda gelüb dağı peygâmbere olub aña Haqdan celle ve 'alâ nübüvvet geldi nitekim İbrâhîm hâtunı 'acüzeyiken hâmile olub İshâk peygâmbere toğırdı dağı Zekerriyâ 'avratı Yahyâ'yı toğuruncak ele getürdi 'Aleyhimü's-selâm pes kavm-i

Benî-İsrâ'îl ol hâtunı bir zâhidün evinde emânet qoğılar kim nâ-gâh kız toğıra dağı erkege degşüre dağı Benî-İsrâ'îl'ün vaqârına ve rağbetine ve hürmetine ve hırşına hâlel getüre ammâ kim bu qavm-i Benî-İsrâ'îl dâ'im dilerlerdi kim Haq Te'âlâ celle ve 'alâ bunlara bir resül viribdi tâ kim anuñ mu'cizât-ı berekâtile Tâbût ellerine girirdi zîrâ kim nitekim bundan evvel zıkr eyledük kim mâdem kim Benî-İsrâ'îl'ün Tâbût ellerinde ve bir peygâmbere dağı içlerinde ve illerinde zıkr-i Haq dağı dillerinde olayıdı 'Amâliqa qavmi bunlara zafer bulmazdı pes bir peygâmbere dilediler kim qavm-i küffâra yine gaza-yı 'Amâliqa qavmine cezâ kılalardı pes qavm-i Benî-İsrâ'îl'ün zâhidleri a'yân memleketün 'âbidleri ol hâmile olan hâtunı gözlediler kim bir erkek oğlan toğura tâ kim ol oğlan peygâmbere kımerâtibin bulub nübüvve ere.

Nazım

[fâ' ilâtün / fâ' ilâtün / fâ' ilün]

Muntaşırđı cümle mağlûk anda bî-ğad²¹¹
Tâ geleydi pîre-zenden bir veled

Haq nübüvvet vireydi ol oğlana
Ol cihetden buladı derde meded

Neşir: Loqmân Hakîm qavlince Eflâtün-ı Yunânî qavlince qaçan kim ol hâtunun hamlı kim tamâm oldu bir oğlan [14b] Vücûda getürdi adını İşmü'îl qodılar qaçan kim İşmü'îl peygâmbere yedi yaşına kim girdi anası elinden Kâhin-i 'Îlâ İşmü'îl'i oğlı idünib mu'allime viridi kim az zamân içinde Tevrât-ı Mûsâ'yı okuyub hıfz itdi. Haq idüğün haşr ü neşrün söyleyüb tevhidini burhânile beyân 'âyân itdi ve çün kim 'ilmi taşşîl kılub me'ânî sırrına kim girişdi 'ömr-i günü dağı on üç yaşına irişdi bâliğ olduqdan sonra ve her kıatti hâşıl ve cümle 'ulümü taşşîl ve Haq 'ibâdetinde tekâsül göstermeyüb ta'cîl kıılıncaq peygâmbere kımerâtibin gelecek vaqt oldu tâ kim Haq Te'âlâ hazretinün emr-i şerîfile Cibril ve ol melek-i peyk-i celîl gelüb İşmü'îl'e tenbîh kıldı nite bu Kâhin-i 'Îlâ İşmü'îli hâlvette qomazıdı kimseden zarar ve helâkine qaşd ideler ve yavuz nazar ire diyüb dâ'im yanında olurdu İşmü'îl dağı

²¹¹ Mısranın vezni bozuk

Həqəqa tə'at ve 'İlā'ya hürmet vālidesine 'izzet ve hələyiqə gāh gāh naşihat eylerdi pes melek-i Cibril 'aleyhi's-selām İşmü'İL'e 'İlā-yı Kāhin avāzıyla bir gice yaturken çağırdı İşmü'İL ol qorquyla uyanagelüb haykırdı andan İşmü'İL 'İlā'ya yā ata sen mi çağırub nidā ben yaturken uyqudan bī-zār itmege niçün bī-hūd gavgā itdün didi 'İlā yok dimege qorquben həvf itdi. Ben çağırdum didi yā oğul diyüb hətərini teselli kılcaq İşmü'İL 'a.s. yine uyquya varub döşeginde yattı çünki İşmü'İL uyquya vardı Cebrāil 'aleyhi's-selām uyqusı içinde İşmü'İL yine belinleyüb yine turu geldi yā ata baña sen mi çağırдың diyüb 'İlā'ya hətəb kıldı 'İlā didi kim yā oğul həlün nedür baña beyān gördüğün düş midür yāhūd tüş midür həkikat-ı həlünü təkrir kılıb 'āyān eylegil söylegil didi İşmü'İL 'a.s didi kim be-dürüstü seni baña bir āvāz gelür kim senün āvāzına beşer tamāmet bu evün içinde senden benden gəyri kimesne dəhi yoqdur eyle olsa ne həl key bu 'alāmet didi 'İlā aytdı kim ben saña çağırmağa kaşd idüb ve seni uyqudan bī-zār itmege cehd itmedüm ve āvāze dəhi işitmedüm eger işidürseñ **lebbeyk lebbeyk** ne buyurursın kim hükmüne məhquim olam ne kim hükm iderseñ emrüne mücibince hizmet kılam diygil şayed ol çağırən Cebrāil ola peygāberlik merātibin bulasın sen dəhi mürsel peygāber olub həlqi Həq dīnine dəvet kılasın didi 'İlā eyle diyicek İşmü'İL dəhi abdest alub namāz kılıb uyquya vardı yatdı düş içinde yine çağırdı İşmü'İL dəhi lebbeyk ne buyurursun hükmüne məhquim diyüb nidā itdi **Ma'a'l-kışsa:** İşmü'İL 'a.s eyle diyicek Cebrāil 'a.s. kendüzin āşikāra kıldı İşmü'İL'ün kenarına geldi andan şöñra aytdı kim yā İşmü'İL ben Həq Te'ālā'nun həbercisiyem yürü var ol qavmüne ebūña risāletin irüşdürgil Həq Te'ālā [15a] seni ata sülbünden ana rəhmine kim düşürdi seni peygāber kılmaq için yaratdı sen dəhi həkimün hükmünü həlqa yetişdürgil çün kim Rabbün seni atañun yalnızlığın esirgedi terəhhum kıldı şol gün ki atanun üstüne gelüb ol hətunlar oğlanlar ile fəhr kılıb ferāh oldı ve anañ dəhi ol acıyla Həq Te'ālā'dan du'a kılıb kendüye münis olmağ için bir oğul dileyüb münācāt Həq Te'ālā du'āsın məqbul yasını erzān kıldı. Saña nübüvvet virüb uş nebevīyle beşeret eyledi egerçi kim erlige vücūda gelmiş kimsene çoqdurur ammā kim bugün senden yigrek nuşret bulmuş kimsene yoqdurur imdi yürü var ol 'İlā'ya həber vir ki sen ol Allāh'ın qulları üzere həkimsin anlara dīnleri əhkāmların 'ömrün olduğca göstervirmege 'alimsin. Ammā kim ol gökden inen kitābuñ

hudüdlarun du[t]jasın tã kim şevãb-ı dü cihãnı hãşıl kılub makãm-ı cennete bulasın kaçan kim tã'at itdükde süñüklerüñ incele kuvvetüñ gide za'if olasın vaqt-i ecel yaqïn gele Allãhu Te'ãlã'ya muhtãclu kul ve şirîn olasun vaqt-i ecele yaqïn gele dã'im ihtiyãcuñ añadur şaqın kim vaqt-i hudüdları zãyi' itmeyesin niçün bu sözleri Allãhu Te'ãlã'dan qorqub tutmayasın yã nedendür bu kim huşemã arasında 'amel kılmayub hük-m-i Haqqa hükümler kıtasın hayırlu metã' şer nesne şatasın Haq bãtıl senüñ avcuñdan delil ola ve münkir işler zãhir olub ma' ruf işler örtüle gerçek sözler azala Haq emri yerine varmayub bãtıl sözler tutula böyle olıcaq kaçan ola kim 'adl nizãm halife diküb duran bilürsin niçün ahkãm-ı Tevrît ile 'amel kılmayub 'aksi kılursın hazer kıl ki senüñ 'amelüñ eyü degül saña hışm iner yavuz olur ya'ni yã 'İlã eger sen itdügün kabih işleri bilmezsen 'allãmu'l-guyüb hoz bilür.

Nazım:

[fã' ilätün / fã' ilätün / fã' ilätün / fã' ilün]

Di ki yã 'İlã özüñdür mucrimin-i pür-'uyüb
Ger günãhuñ bilmezisen bilür 'Allãmu'l-guyüb

Bu kabih işleri zinhãr işleme tevbeye gel
Tã günãhuñ yarlıgaya yine Gaffare'z-zünüb

Neşir: Andan yine Cebrãil didi kim yã İsmü'ıl tır imdi bu risãletini ol 'İlã'ya irişdürüb söylegil ne kim emr olındıyisa aña beyãn eylegil dağı 'ibãdetde qã'im ve leyl ü nehãr tã'ate mülãzım ol didi.

Nazım

[fã' ilätün / fã' ilätün / fã' ilün]

Çün nübüvvet viridi saña Kirdgãr
Pes 'ibãdet eylegil leyl ü nehãr

Halkı Haqqa da'vet idüb yã resül
Emr-i Haqdan taşra olma kãmkãr

Neşir: Hākīm qavlince çün kim melek-i Cebrāil ‘a.s. İŝmū’îl’e bu sözlere kim söyledi tenbîh itdi dağı ferŝden ‘arŝa [15b] ‘urüc eyleyüb uçdı gitdi ammā kim Cebrāil bu sözlere İŝmū’îl peygāmberre Allāhu Te‘ālā’nuñ emriyle söylemekden hikmet bu idi kim Cebrāil ‘aleyhi’s-selām vaŝiyet kıldığı işleri ol Kāhin ‘Īlā’ya ‘amele getirüb işleridi istiğfār kılmazidi maqŝūd aña serzeniŝidi kim ol fi‘ili yaramazlığı aña bildüre tā kim ‘Īlā dağı ol yaramazlığı itmeye kim ef‘ālî kabîhdür ŝāyed kim kabaĥat olduğın bilmezdi. **Ma‘a’l-kıŝŝa:** kaçan kim İŝmū’îl peygāmber ve ol ‘āqıl u fāzıl rehber-i maqbûl-i Hāk resûle muṭlaq ve imām rehber ol risāleti ‘Īlā’ya kim zıkr idüb tenbîh ki kıldı ‘Īlā be-gāyet korkuya varub ‘aqlı ŝaŝub ğamı ĥaddeden aŝub benzînuñ rengi müteğayyir oldı zîrā kim bu Kāhin ‘Īlā ğāfil-i nā-binā dirülüğünde ‘ömrînuñ āĥirinde pîrliginde Hāk emrinden ṭaŝra qalîl olmayub ĥaŝre neŝre ‘iblûsüñ telbîsine muvāfiq ‘âdetler qomıŝidi nite bu ‘Īlā’nuñ iki mülhîd ve merdûd nā-bekār ve ĥasûd-ı lâ-yesûd ve miŝl-i Nemrûd ṭarrār u cebbār u qahhār oğlanları varidi kim ikisi dağı nā-bekār idi kim ikisi dağı qurbāna bid‘atlaridi kim Hāk-ı Allāhu Te‘ālā buyruğı ŝırladı zîrā kim ‘Īlā ile ol qavme ol bid‘atları Hāk Te‘ālā’nuñ emridür diyüb ĥaber virüb kıvanurlaridi ol bid‘at buyidi kim qurbān vaqti kim gelse iki itleri varidi. Kim ta‘lîm iderlerdi qanqı qurbanı kim varub dutsa ol qurban Kāhin ‘Īlā’nuñdur diyüb bu ĥalk dağı Hākkuñ emri ŝanub ol qurbānı ‘Īlā-yı Kāhine ve ol ‘āqıl u ā‘mā-yı Kāhine teslîm iderleridi ikinci bid‘at bu kim her ne cemile ĥātun kim qatına varsalar ol Kāhinüñ oğlanları zînā kıılurlaridi ol zulm Benî-İsrā’îl qavmi Hāk Te‘ālā’nuñ buyruğın ŝanub men‘ olurlaridi pes ‘Īlā-yı Kāhin ol vakt kim İŝmū’îl’den bu Hāk kelâmın işitdi ammā kim kendünuñ bid‘atların terk itmedi Allāhu Te‘ālā ĥükümüni ṭutmadı tā kim bunıñ üzerine bir zamān kim geçdi bir gün yine Allāhu Te‘ālā celle celālü İŝmū’îl peygāmberre ol dil-i muṭahhara vahy kıldı İŝmū’îl dağı ‘Īlā’nuñ qatına geldi didi kim yā ‘Īlā Hāk Te‘ālā’nuñ emri budur kim bu bid‘atları terk idüb ve Hāk Te‘ālā’nuñ ‘ibādetin edā kılub ĥizmet-i Hākqın yerine getürmege kuŝağı berk kılasın ve yāĥud Hāk Te‘ālā saña ĥıŝm ider bu kehāneti senden alur ve seni dağı oğlanlarıñı bile helāk kıılır didi İŝmū’îl ‘a.s. ‘aleyhi’s-selām ŝöyle diyicek ‘Īlā cevāb virdi kim yā Nebiyu’l-lāh senüñ sözüñi [16a] qabûl ol vakt kılavuz ve saña muṭî‘ ve tābî‘ ol dem olavuz ki Tābût qande idüğün bilevüz

ellerinden alavuz ol Tābūt ile kāfirlere muẓaffer olavuz maẓşūdumuz bulavuz didi
‘İlā-yı Kāhin ol ā‘ mā-yı Kāhin Kāhin şöyle diyicek İşmū’ıl peygāMBER ol nebi-yi
pāk [ü] muṭahhar yerinden ṭurub ‘ibādeteye yüz urub münācāt eyledi el götürüb bu
vechile du‘ ā eyleyüb söyledi.

Naẓım:

[fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilün]

Ol nebī yüzün yire sürüb hemān
Nāliş idüb böyle didi ol zamān

Yā İlāhī pāk idüben özümü
Dergāhuña dutmışam [hem] yüzümü

Sen bilürsin anı bende pādişāh
Lā-şerik ü lemyezelsin yā İlāh

‘Arşu pāk levh ü ‘āzām haẓẓıçün
Şit ü Havvā Ḥabis Yūnus haẓẓıçün

Ḥūr u me’vā āb u sündüs ḥürmeti
[-----] ²¹²

Ḥazreti Nūḥ-ı nebī ṭūfānıçün
Ol Zebihā emr olan ḳurbānıçün

Şuhf-i Tevrāt ile Mūsā haẓẓıçün
Naḥl-i Meryem nefh-i ‘İsā haẓẓıçün

Ḥüsn-i Yūsuf ḥüzn-i Ya‘ ḳüb [haẓẓı]çün
Derdine dermān bulan Eyyüb içün

Aḥmed ü Maḥmūd Ḳāsım ‘izzeti
Kim idiser ümmetine şefḳati

Çār-yarı haẓẓıçün [ol] geliser
Dergāhunda cümlesi ḥāş oliser

Kandedür ol bildüresin sen baña ²¹³

²¹² Mısra eksik.

²¹³ Yazmada mısra “Ol kandedür bildür baña” şeklindedir

Kim şıgındım ben saña önden şoña

Şıdķile [hem] itmişemdür çün du‘ ā
Yā İlähî hâcetüm eyle revā

Böyle diyüb oldu hāmūş ol resül
Vir şalāvāt Muştafā’ya ‘ ākil ol

3. Kışşa-1 Zāl-Destān:

Hakīm kavlince İsmü’îl peygāber ve ol resül-ı muṭahhar bu vechile münacāt itmekde **ez ān-cānib** Sām-süvār daḡı Ğurgur Dīv’i helāk itmek kaşdına Raḡş atına süvār olub Kūh-ı Elburz’uñ kullesine gitmekde ammā kim bizüm kışşamız **ez ān-cānib** Zāl-Destān’a ol ‘ aşık-ı mestāna geldi kim nite çün kim Zāl Rüzābe’nüñ nāmesin kim oķudı gördi andan nāmeyi öpüp başına koyub yüzine sürdi daḡı bildi kim Rüzābe daḡı kendünüñ āşuftesi ve ‘ ışkınuñ ḡaştasıdur buḡur zünüb Ḳayṭān Peyk’e didi kim yā Ḳayṭān ‘ aceb bahs-i dermān ola vuşāle vuşül u yār katında maķbül olavuz bu dem bu fānī dünyāda ‘ işret kılavuz ve ‘ ömürden zamān güdürken yārıla ḡalvet olavuz Ḳayṭān aytdı kim çāresi budur kim Rüzābe’ye varavuz ve Sām’uñ mübārek yüzünü görevüz Sām kuvvetinle ve Zu-Şāh devletinde Mihrāb Şāh’dan kızın alavuz pes vişāline vuşlat ḡalvet-i ḡāşşına fırsat bilürsin didi Zāl aytdı yā Ḳayṭān egerçi kim ḡükm ider ‘ aşıķa ya şabır ya sefer veyā sim ü zer gerekdür dimişler ḡob dirsın didi. Sām’a bu kışşayı añlatmaķ cā’iz dürür ammā kim şabra sefere mecālim yok felek bu ḡuşuşda ‘ āciz [16b] dürür velikin senden dileğim budur kim Ḥāce Serāy’a biñ kızıl altun iledüvirsın nihānı kulaḡına Zāl-Dastān seni ister diyüb getürüb baña irgürsın didi ve daḡı biñ kızıl altun Hümāyān koyub baḡlayub aḡzına mühür urdı Ḳayṭān Peyk daḡı altunı alub sorub Ḥāce Serāy’i geldi emāneti virdi Zāl’uñ peyāmın deḡürdi didi kim Zāl’un selāmından şoñra saña peyāmı budur ki luṭf idüp gelsünler ḡademile bizi müşerref kılsunlar didi diyicek Ḥāce Serāy’i iķerü Rüzābe varub dāyeye daḡı Zāl’uñ ḡaberin virüb evde ḡalvet idüb andan üçü berāber gelüb meşveret itdiler buḡur dāye aytdı kim var di nihān var kimsene tuymayub peyke ‘ adūlar uymasın didi ḡādım çıķub şüret-i tebdil ve cāme taḡyir

kılub aytān ile gitdi tā kim gelüb Zāl'ıñ atına yitdi. Zāl daı hādimi görüb ızzet kıldı yanına aldı dāmenine el urub didi kim iy Hıāce Serāy biz Őikeste dillerde dest-gırlik senden senden sım ü zer ne olur yoluna cān baŐ fidā kıлма benden Rūzābe'nün Őüret-i naŐı gördüm gönöl virdüm aŐık oldum aqlumı taıdub kendümi yavu kıldum lu u ihsān kılub ben aŐı u bī-āre hālin Rūzābe dāyesine arz kılasın diyü halini beyān eyledi diyüb hādime biñ kızıl altın ve bir hil'at-ı haŐ bāhr-i ni' met-i vāfir virüb ihsān eyledi.

[Nazım:]

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

Sim ü zer hoşdur ki anı viresin
Zerle hūbuñ vaŐlına sen iresin

Zer nedür cān vireler ma' Őükıya
Zersüzün hod huya kim el yuaya

Aılınüñ bī-zer mālün begüm
Mālıla hoş göre gör hālün begüm

Māl ki Őoñra alur el-a mār olur
Māl oyanun yeri āhir nār olur

Tā' nı zinhār itme mālın yiresin
Aña mün' im girecegün yiresin

Yi yidür mālın ki Őoña almasun
Anı miraŐ issi at' ā bulmasun

Sözidür Firdevsī'nün pend-i Őaıh
Yāhūz zerdür gūŐuña ta iy melih

Diñle imdi Zāl'ıñ andan hālını
Vir Őalāvāt tā diyem avālını

[NeŐir:] Hākīm avlince Rūzābe hādimi altun gümüş göricek Zāl-Destān ol pehlevān-ı cihān nazarında baŐ kıoyub didi kim varayım senün hālün Rūzābe'nün ol yüzü hāver alnı ay dāyesine ömür sermāyesine arz kılayım bu hıizmeti üzerime farz

kılayum zîrâ kim kazanuñ kabzı başındadır diyüb yiyüb içüb sim ü zeri alub hâdim-i hâş gitdi kaşra gelüb Zâl'unñ 'aşık-ı aşufte hâlin aḥvalin maḳâlin dâye ilâm hizmeti şerâ'itin tamâm itdi. Rûzâbe dâye birle işidüb şâz olurlar gamdan azâd hâdimi taḥsîn kıldılar dâye ḥod yilerdi kim kız Zâl-Dâsitân'ı göreydi [17a] evvelde aña cânile göñülde göñül vireydi kim iki başdan ḥoş olur kâr-ı 'ışk iki cānibden gerek bāzâr-ı 'ışk.

Nazım

[mefâ' ilün / mefâ' ilün / fe' ülün]

Dimişler bizden evvel bunı mutlaḳ
Muḥabbet iki başdan gerek aṭaḳ

İgeh(?) başdan ḥoş olur kâr-ı 'aşık
Dü cānibden gerek bāzâr-ı her-ḥalk

Neşir: Ḥakīm kavlince andan dâye ve hâdim bu sözile Zâl'unñ vişâline vuşül bulmasını ḥalvet-ḥâneye getürüb 'işret kılmasını meşveret kıldılar danışdılar iş sonuñı şanışdılar āḥir dâye anı maşlaḥat gördi kim Zâl ḥâlvet-i ḥaşşa geldü Rûzâbe'yile 'işret kıla **Ma' a'l-kışşa:** hâdimi gönderdiler kim Zâl āgâh ola gün tolanub gice olıcaḳ 'azm-i Rûzâbe idüb hemân gele çün kim hâdim daḥı gelüb va' de-i şâmı vâşıldan âdemi yaḳîn eyledi bu cānibden daḥı Rûzâbe daḥı der-ḥâl ṭurub ḥalvet-ḥâne tezyîn eyledi tā kim güneş cürmini maḡrib ṭarafında nihân oldı ve cihan keçeli ḥırḳasın egnine aldı.

Nazım:

[fâ' ilâtün / fâ' ilâtün / fâ' ilün]

Gün çıkardı çün başından zer külâḥ
Pes giyürdi 'äleme tâc-ı siyâḥ

Baḥr-ı dâlâlet eyle düşdi yire ki
Ne mihri görindi gökde ne ḥü mâḥ

Neşir: Hâkîm kavlince çün kim gün gidüb şâm irişdi Zâl-Dâstân hâdim-i hâş delâletiyle Rûzâbe sarayınıñ râhına kâdem başub girişdi kimsene tuymadın yâ bil uymadın çeşm-i âgyâr görmedin peylerin sürmedin Zâl-Destân Rûzâbe ile buluşdı Lâmelif mişâl birbirine şarmaşdı birbirini kenara çeküb birbirinüñ cemâl-i kemâli gülinden yelitdiler ‘izzet ü ‘işret itdiler ve ol gice vişâl-i dostunuñ Rûzî-nâmesiyyidi âhirine iletdiler gice geçdi şabağ yitdi.

[Nazım:]

[fâ’ ilâtün / fâ’ ilâtün / fâ’ ilün]

Ol seher ki âfitâb-ı şem-i rûz
Kulle-i Kâf üzere kim gösterdi yüz

Çün cemâlinde götürdi gün niķâb
Virde cümle âlemle nûr ile tâb

Rû-yı hûbân misl-i gün virde nûr
Çeşm-i hâsid gibi aķter oldu gör

Şaçımuñ şa’ rı bigi ağardı dün
Beñzimüñ rengi bigi şarardı gün

Kara baķtım mişli gitdi şeb-i siyâh
Bu kemân kaddüm gibi büküldi mâh

Aķ saķalum bigi çün ağardı tañ
Virde câmî’ de mü’ezzîn kutlu bañ

Turdı ‘âbid tâ’ ât içün aldı şu
Getdi mescid yolına aldı vuzû

Gökde rûhân itdi Hâķķa çok niyâz
Yirde insân kıldı Hâķķa hem namâz

Muştafâ’yı ger severseñ pāk-zât
Vir şalâvât kııl namâz vir zekât

[Neşir:] Çün kim ol gice geçüb ‘ale’ş-şabâh kim oldu birbirine kim vida’ kıldı biraz dağı rikķat kılub ağlaşdılar cân ve ciğer tağlaşdılar andan Rûzâbe durdu

hasretile kaşırında kaldı ve Zāl-Destān bār-gāhına hayme ve har-gāhına revān oldu tā kim haymesine [17b] geldi ol gün anda ārām kıldı yandı yakıldı āh vāh kıldı ol yañadan kızun atası **Mihrāb şāh** Çin seherden turub ziyāfet kaydın kayurub andan atına süvār olub Zāl'ın katına geldi Zāl dağı Mihrāb Şāh'a 'izzet 'izzet için bir iki kadem karşı çıkub istikbāl kıldı andan Mihrāb Şāh Zāl-Dāsītān'ı ve ol zülāle-i Sām-ı cihān pehlevānı görüb 'izzet-i hāş bāğçesine vardılar bir cennet mişāl kürsün üzerinde oturdılar kim çevresi bāğ u bostān içi tolu gül-istān kenārından aķar hayāt mişālī āb-ı hayvān çemen-i kabayı geymiş serv ü semenden yāsemenden semen almış hevā zülf-i çemenden şabā-yı burķa' götürmüş idi gülden mu'atţar olmuş zülf-i sünbül büy-ı gülden dāmen-i bāğ-ı şahrāyı lāle vü nesrīn tonatmış lāle-i hamrāyı dağı çin seherden jāle pür itmiş çemenler tolmış gül ü sünbül ü nesterinden guncelar baş çıkarmış pīreheninden Rūzābe gülün bülbülü olub Zāl-Destān mişālī destān nevāz-i ferāhdan fāş iderdi zārī zārī

[Nazım:]

[mefā' ilün / mefā' ilün / fe' ülün]

Gül açılmışdı lāle bāğ içinde
Akar kevşer bigi çok ırmağ içinde

Şaçılmış sünbül ü süsen semende
Açılmış dürlü çiçekler çemende

Şakāyık lāle vü çigdem şanevber
Çemen içre müzeyyen olmuş ekşer

Ter olmuş lāleden gonce duvağı
Güli hatmī tutar la'lin ayağı

Şeh-i Kābil maķāmidi o büstān
İşid imdi yine vardur bu destān

[Neşir] **Ma'a'l-kışşa:** Bu cennet-mişāl bāğ-ı uçmāğ içinde Kābil şāhı Mihrāb Hān ol şāhib-i tac u taht u hākān Zāl-Destān'ı ve ol melik-i cihān pehlevānı kenarına alub 'izzet ü hürmet ü ziyāfet itdi hān geldi yenüldi şükr dinildi bā' dehū ez tā' am

şeker şerbetleri gelüb içildi dağı Zāl-Destān'ın Zū Şāha gidicek hayr açıldı andan Kābil şāhı emr eyledi hazāne-i hāşdan gevher ü cevher sim ü zer ve envā'ı kumaş kıymetī tās u kaş andan soñra kul u kara-vaş virdi dağı Zāl'ın gönlünü yapub Zāl'ıla veda' kılub hizmete yüz sürdi Mihrāb Şāh kaşına gitdi Zāl gelüb otağına yitdi ol gün buyurdi raht-ı bünghāhın dizdiler 'Ale'ş-şabāh geçdi diyüb şabağa müntezīr olub turdılar ammā kim Zāl Rūzābe derdinden bir sūz-nāk āh itdi şöyle kim āhı odı 'alevinden Kūh-ı Āheni kāh itdi andan turub altun hallin ezdi ve kalem-i Hindi ele alub bu vechile Rūzābe ol yüzi āfitāba ol bu rūh-ı māh-i tāba bir nāme inşā' ve bir ğazel dağı söyleyüb yazdı kim ey serv-i hūbān ve mihter-i maḥbūbān ve fitne-i āḥir zamān [18a] çünkü senün 'ışkın sevdāsı yüzinden ābı ve gözlerümden h'ābı götürdi lā-cerem²¹⁴ ma'lūmuñ 'ışkuña Zāl maḥkūmuñ olaldan tene nizārı cānuma zārı getürdi kaşdum budur kim Īrān sulṭānı Zū Şāh'ın katına varam atam Sām'ı dağı anda bulursam ḥālümü 'arz kılub senün derdüñden neler çekdüğimi bildürüb aña dağı haber virem Tā kim Ḥaḥkun 'ināyetiyle ve Sām-süvār'ın kuvvetiyle ve Zū Şāhuñ devletiyle seni ele getürem yāḥūd bu yolda başum yitürem ümīz-vārem ki anlara bu vaşf-ı firākı ve şerh-i iştiyākı 'ilām idicek ḥuşul-i maḥlūbile mürāca'at ve uşul-i mergūbile belāgat yüz göstere diyüb dağı bu ğazeli bünyād kılub düzdi nāmenün altı yanına yazdı.

Ġazel:

[mefā' ilün / mefā' ilün / mefā' ilün / mefā' ilün]

Çü redd itdün eyā dil-ber gidelüm bāri şehrüñden
Özün sulṭān kıla sürer gidelüm bāri şehrüñden

Ben ummazdum ki tapuñdan süreydiñ bāri kapuñdan
Cānum çıkdı 'itābuñdan gidelüm bāri şehrüñden

Düşüb derde raḥībüñden devā irmez ṭabībüñden
Çün el çekdüñ ğayri buñdan gidelüm bāri şehrüñden

Bu bābuñdan güzārındur 'itābuñdan ḥazeriñdür
Şabır dönse şaferiñdür gidelüm bāri şehrüñden

²¹⁴ Yazmada "lācirem" şeklindedir

Bu Destāna haber olmaz gönül şındı hayır olmaz
Ölürsem de kabir olmaz gidelüm bāri şehründen

Neşir: Çün kim Zāl dağı bu nāmeyi kim yazdı dağı durdı üzerine mühr urdı dağı barmağından kendünün ismi kazılmış zerden düzülmiş la‘l kaçlu kıymetī taşlu yüzük bile virüb Rūzābe gönderdi peyk gitdi kendüzi ne haber gele diyüb şabr itdi çün kim Kaytān Peyk nāmeyi yüzügi alub gitdi varub H‘ace Serāy’a yitdi Zāl-Destān ağzından selām virüb nāmeyi hādime şındı hādım dağı alub Rūzābe’ye varub iledüb dāyesiyle kızını görüb sevindi gāzeli okuyub nāmenün mefhūmın bilüb kıvandı andan Rūzābe serv-қadd ü gül-‘izār ü semen-büy ü lāle-zār bir la‘l yüzük çıkarub dağı müşk-‘ abīri ezüb қalem ele alub bu nāmede ‘ inşā bu gāzeli imlā kılub yazdı didi kim iy ‘ aşık-ı Zāl-Destān bu la‘l yüzügi gönderdüm tā kim ol hātemi görüb ciger odınuñ iltihābın ve yürek қanınuñ ıztırābın bu yüzük hikāyet eyleye kim hālüm be-ğāyet mükedderdür cihānı sensüz baña bu yüzük halkāsından tar ve gözüm yaşı anuñ renginden dağı aḥmerdür diyüb nāmenün āhirinde bu gāzeli yazdı söz yerine çün dürr ü cevher düzdi.

Ġazel:

[mefā‘ ilün / mefā‘ ilün / mefā‘ ilün / mefā‘ ilün]

Gönül milkin ḥarāb idüb begüm gitme bu şehründen
Gözüm yaşın şarāb idüb begüm gitme bu şehründen

Benüm қadrüm bilimedün vefā resmin kılımaduñ
Gönül virdüm alımaduñ begüm gitme bu şehründen

[18b] Menem Şīrīn özün Ferhād pīşe Dicle kūyuñ Bağdād
Kerem kıl itmegil feryād begüm gitme bu şehründen

Bu ten vīrān olur cānsuz işüm efgān olur sensüz
Cān olur mı yā cānansuz begüm gitme bu şehründen

Bu Rūzābe seni cāndan dilerken hoş mıdur andan
Kim ayrıla bugün senden begüm gitme bu şehründen

[Neşir:] Çün kim nāmeyi Rūzābe tamām yazdı ve dürdi yüzüğini daḥı bile getürüb dāyesinüñ eline virdi ve Zāl’uñ nāmesi daḥı ve yüzük daḥı dāyesi elindeydi kim kendü de penāh iderdi kim hīç bir aḥad tuymaya tā kim bu sırdan bilüb Mihrāb Şāh’uñ ve yāḥūd anası Şīnduḥt Bānū’nuñ kulağına yatlu söz qoymayaydı ammā kim қаза-yı Yezdānı ve belā-yı āsumānı şöyle vāḳī^ç oldu kim dāye yüzügile nāme ile çıkub ḥādime giderken Şīnduḥt Bānu ol fi‘āle cāżū daḥı saraya irerken tüş gelüb dāyenüñ tizcek gelüb gıtdüğünü ve kızıla nihānī söyleşüb her gün itdüğü hoş gelmeyüb dāye қatına kığırdı daḥı didi kim sebep nedür kim ol kızıla ḥalvet olursın. Cāriyelerin kığırub red idüb sen kızıla tenhā қalursın dāye ne қadar inkāra yüz dutdı and perdesiyle sitrin örtüdi ammā kim fāyide қılmadı Şīnduḥt Bānu eslemeyüb dāyenüñ perdesin yırtıdı İncitdi yıқdı ve gāzāb қılıub zahmet itdi ‘āḳıbet ceybine el urub yapışdı ceybi yırtılıub içinden yüzükle nāmeler düşdi kim nāme vü gāzel Zāl’uñ söylediği ve yüzüğü daḥı ‘arz eylediği bir nāme daḥı Rūzābe’nuñ yazduğı ‘arz-ı ḥālī ve yüzüğü daḥı aşlıla Şīnduḥt Bānū ol mekkāra ve seḥḥāra ve dil-cū ol nāmeleri kim okıdı ve mażmunın bilüb ve yüzükleri daḥı kim gördi ve bildi ta‘accüb kıldı daḥı Rūzābe’nuñ қatına geldi қığırub қаğırub didi kim İy bed-kār ü bī-ḥayā ve iy bed-şerm bī-ḥayā bir қatre yüz şu ile bir zerrece ḥayā kim irāzuñuz(?) çokdurur Ḥaḳ bilür göñlüñde gözüñde hīç yoқdurur bu ne ism-i saḳīm ve ism-i nā-mustaḳīm idi kim peydā kılduñ ki şimdi şimdiye dek bizüm ḥanedānumuzda şalāḥdan ve ‘iffetden ve felāḥdan ve ‘işmetden gāyırı nesne vücūda gelmemişdür bu ne fazīḥat şāyi^ç hareket idi kim mābeyn-i aḳrabāda ḥāşıl itdüñ ki kimesne қılmamışdır didi Rūzābe eşk-i dūrer-bār devād idüb didi kim iy ana kāşkī sen beni doğurmayayduñ dünyāya gelmeyeydüm yāḥūz bundan öñdin öleydüm tā kim bu sevdā benüm başuma gelmeydi başuma [19a] gelüb böyle rüsvāy olmayaydum ammā çün kim bu iş vāki^ç oldu benüm perdemi yırtmağıl ve bu sırrı yabana ifşā itmegil kim bilürsin atam Mihrāb Şāh güm-rāhdur ve gāyyüb mütehhevvir ve fużül ve müteḥayyir kişidür bī-günāḥ bizi қatl itmek işidür me-bāda ki baña belā қılıub sen firāқuma mübtelā қılıub görelüm rüzigār neyleyiser ve Zāl-Destān ibn-i Sām-süvār daḥı ne қılır dir benüm sebebimle Īrān sultānına virse²¹⁵ gerek ve atası Sām’a daḥı ‘ışḳından ḥaber virse

²¹⁵ Yazmada “verse” şeklindedir

gerekdür şāyed ki işimüz rāst gele Hāḡ Te‘ālā beni Destāna naşib kıla didi kerem
eylegil rāzumuzu şaḡlaḡıl dūşmān tuymasun babam Kābil-i Şāhuñ kulaḡına yavuz söz
ḡomayasun bu rāzumuza nāşī bilmesün kimesneye söylemegil dūşmān āḡāh
olmasun.

Naẓım:

[fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilün]

‘ Āḡil oldur sırrını fāş itmeye
Raḡm idüben baḡrını baş itmeye

Söz ki aḡızdan söylenüb taşra ḡıḡar
Yād biliş işidür ilden ḡıḡar

Sırrı dilüñ söylese dişüñ tıyar
Yād işidür daḡı bilişüñ tıyar

Cehd idelüm sırrımız il tuymasun
Dūşmenümüz ardumuza uymasun

Söz gerek ki ḡıḡmaya dilden yaḡın
ḡünkü dilden ḡıḡdı pes ilden saḡın

Söz budur ki ya ana ben dimişem
Şekker-i Firdevsī mişli yimişem

Böyle diyüb oldı ḡāmūş ol şanem
Vir şalāvāt Muştafā’ya dem be dem

4. Kışsa-ı Sām-süvār:

Hākīm ḡavlince Rūzābe Şinduḡt Bānū’ya sırrımı fāş itmegil diyüb
yalvarmaḡda ve Zāl-Destān daḡı ol şabaḡ geḡüb gitdi ammā kim bizüm kışşamız **ez**
İN-cānib Sām-süvār’a geldi kim nite ol dem ki Sām-süvār ol pehlevān-ı kām-kār Sī-
murḡıla vidā‘ ‘azm-i Ġurgur Dīv kılub ki gitdi ol gün aḡşam olıncaya dek bir taḡ
eteginde şahrāya yetdi kim çayır çemen kenāri āb-ı revān çevresi erḡuvān zi-mīrān
Sām atdan indi o yanın alub ol otlaḡa salıvirdi Raḡş’ı otlamaḡa başladı Sām daḡı ol

çemenler ortasında birkaç yemiş ağaçların görüb yemişlerinden yedi Şükrini didi andan gelüb ol şudan içdi abdest alub dağı Hâlık'a 'ibâdet kıldı andan yirinden tırub bir mil miqdârı ırakdan da'ire çizüb ism-i a'zâm okuyub Rağş'ını dağı ol dâ'ire içine koyub oturdı diline Allâh hazretin getürdi nâ-gâh nigâh kılub gördi kim bir yüzi nurlu kademler 'alemlü yeşil 'aba geyüb ve yeşil 'imâme şarınur boz [19b] Ata süvâr olmuş gelür kim ol atun kim başı felekde dört ayağı ferş dimekde yakın gelincek Sâm'a selam virdi Sâm-süvâr dağı yerinden tırub karşı varub 'aleyke aldı dağı ol kişi didi kim yâ Sâm-süvâr ben senün ceddün Kerîmân'da İskender-i Kübrâ devrinde ve ol melikü'l-merâ 'aşırında buluşub bilişüb dururuz seferde hâzarda nazarda bile otururduk 'âkıbet İskender-i Kübrâ Zülümât'a vardı âb-ı hayât taleb itdi aña 'ayne'l-memât baña 'ayne'l-hayât naşib oldu ben Hızır'am Hağ Te'âlâ celle ve 'alâ baña âb-ı hayât kim içürdi ölüm guşşasın leşkerini hayâtum meydânında geçürdi baña peygâmbirlik naşib itdi kim qalmışlara meded irgürem Hağ Te'âlâ'nun emriyle Me'gâribden Meşârik'de ân-ı vakitde her velâyetde çağırılan memleketde hâzır ol kişinün hâline nâzır oluram dermendelere dostluk kıloram imdi yâ Sâm bu dem Hağ Te'âlâ'nun emriyle saña geldüm minnet ol Hâlık'a kim senünile âşinâ oldum naşihâtüm saña budur kim eger gayrı dîve yâhuz Ğurgur Dîv'e kim varasın kılcı bir kere çeküb zağm urasın tâ kim helâk-ı vücüdın zağm-nâğ yirini hâk idesün ve eger kim iki kez çalarsın dîv ölmez tâ kıyâmete dek helâk olmaz ikinci naşihatim budur zînhâr dâ'ire çizmeyince ism-i a'zam okumayınca 'ibâdet bir yirde yatmayasın ve dağı bu Kûh-ı Elburz diyârındadır bu mağlûkât çokluğdur kimesnesine 'itimâd itmeyesin dağı elindeki kamçısın virdi didi kim yâ Sâm kaçan kim saña bir vâkı'a vaqî' ola dîv ü cinden veyâ gayrı düşmândan kim üstüne gele benüm bu kamçımı şalub anları helâk yirlerini hâk idesin dağı andan sonra atınun yilisi kılından üç dâne kıllı koparub virdi kim didi yâ Sâm kaçan kim ben saña gerek olam bu atun kılından birisi dütsü kılasın Allâhu Te'âlâ'nun fazlı birle beni anda hâzır bulasın andan sonra kurbân kebşinden yeşil yelekli şâ'ika peykânlu üç ok virdi didi kim ol vaqt kim ejderhâya yâhuz bir 'aşî cānavara tüş olasın bu oklar ile atub urub helâk kılasın bu üç oklar Allâhu Te'âlâ'nun kudretiyle kurbânlukda bulna didi dağı aytdı kim yâ Sâm zînhâr gâam çekme kim Ğurgur Dîv'i helâk idersin andan gayrı dîvlerün dağı vücüdun

çāk nice dürlü ‘āşī cānavalaruñ yirini hāk idesin bu Kūh-ı Elburz’da çok ğazālar
kılacaqsın ve nice dürlü küffāruñ cānlarına cezālar kılacaqsın ve Süleymān [20a] İbn-
i Dāvūd’uñ pehlevānı olanuñ nazarında ‘adūya Kāmķam kılıcın şalsın gerekdür ol
Süleymān dağı az qaldı kim cihāna gele yüz yigirmi dört dürlü maħluķāt ve berr-i
baħar içindeki biñ bir dürlü mevcūdāt ki musaħħar ola taħtını yil felekde götüre gāh
meġāribe gāh meşāriķa gāh cenūba gāh şimāle ilede gāh Kāf’a yitüb.

Nazım:

[fā’ ilātün / fā’ ilātün / fā’ ilün]

Taħtına merkeb ola bād-ı şimāl
Dostını yüce kıla Kird-gār

Cümle maħlūķ emrine hem kul ola
Ne ki hācet dilese maķbül iy yār

İns ü cin vaħş u tuy[u]r ü mūr u mār
Aña maħkūm oliserdur ne ki var

Taħtına merkeb ola bād-ı felek
Emrine me`mūr ola ħalk-ı diyār

Kūh-ı Kāf’ı ide seyrān taħtile
Taħtına yüzün süre her şehriyār

Dīv ‘ifritile ğūlu cin ü perī
Yetmiş iki millet ile kām-kār

Ol Süleymān ħazretine kul olub
Ĥizmetine yüz süre leyl ü nehār

On iki biñ evliyā vü enbiyā
Taħtı üzre böyle ola baħtiyār

Ĥuşlar anuñ üstine gölge ola
Ĥoş anuñ emrini duta şāh-ı mār

Nice kez yüz biñ ğazālar kılasın
Ol Süleymān ile sen iy Sām-süvār

Ġam yime kim göresin anuñ yüzün
Süresin anuñıla ‘ömr-i hezār

Böyle diyüb oldu hāmūş ol Hızır
Vir şalāvāt Muştafā’ya bī-şumār

Neşir: Hākīm kavlince Hızır ‘aleyhi’s-selām böyle diyüb vedā‘ kılub gitdi Sām dağı ol teberükkāyı alub şād olub Hākka secde-i şükr kılub ol gice anda yatdı çün kim ‘ala şabağ yitişdi seher kuşcağızları dile gelüb ötüşdi göz gözi gördi cihān gün şu‘lesinle rüşen oldu Sām dağı yirinden tırub ābdest alub iki rek‘at şubh namazın kıldı andan namazdan fāriğ olucağ otuz altı pāre ceng āletin giyindi kılıcı hamāyil taqandı biline hançerin şokundu Raşş’a eyer ‘inān urub üzengüye ayak basub Bismillāh diyüb atına süvār olub Allāhu Te‘ālā’ya münācāt itdi ve dağı Ġurgur Dīv’ün maqāmına ‘azm kılub cenüb cānibini dutub gitti **Ma‘a’l-kışşa:** Sām-süvār leyl ü nehār ‘āla rağm-ı rüzigār kırk gün tamām Kūh-ı Elburz dāmeninde gice yatub gündüz giderdi gāh gāh arām idüb şikār kılub şikār etlerinden kebāb iderdi dağı yine Raşş’ına süvār olub giderdi ‘ākıbet bir kara taşlu yiri kara kömür bigi ulu tağa gelüb yetdi bir bınar bulub şuyundan hem kendi içüb Raşş’ına dağı içürüb ol çeşme kenarında qondı biraz rāhat olub Hākka delim şükürler kılub tã‘at itdi birkaç kuşlar [20b] şikār idüb od dağı yaqub kebāb itdi yidi şükrini didi. **Ma‘a’l-kışşa:** Sām bunda arām itmekde yimekte içmekte ‘ala rağm-ı rüzigār hoş nā-hoş geçmekte bizüm kışşamız iblis-i bī-dīne ve ol telbisligine geldi nite meger kim Racīm-i merdūd ü ‘anīd hasūd kendünün hāş müderris Kenes’le ve pelīdi Dines’le ve zürriyyāt-ı şeyātinile ve nesl-i erba‘īnile Kūh-ı Elburz külelinden dem çeküb uçup ādem-zād memleketine giderledi Sām-ı cihānuñ ol nīk-nām-ı pehlevānuñ Ġurgur Dīv’i ol mağrūr ehl-i dīv felek yüzünden atduğın yād helāk oldu diyüb şād olub felek yüzünden rü-yı zemīn yire irerken nā-gāh Racīm Sām’ı gördi kim bir şahrānuñ kenārında bir bınaruñ sebze-zārında gāh gökdeki kuşlar şaydından ve gāh yirdeki vühūşlar kaydından od yaqub kebāb bişürüb yir Hālīk’a şükrini dir Raşş’ı dağı qarşusunda çemen-semen otlar içre yürüyüb otlar Racīm-i lā‘in Sām’ı sağ vücūdın seqāmından ırak yidügin kebāb yağ görüb āh idüb āhından felek-zātın siyāh āhı

‘alevinden Kūh-ı Elburz āhını gāh idüb daḡı dönüb vezīri Kenes’e debīri Dines’e didi kim hīç gördünüz mi bu sırra irdünüz mi ol Sām-ı ahhār ve Nerīmān oḡlı cabbār ölmemiş felekden yiryüzüne inmiş düşüb nesne olmamış ‘acaba bunu kim ḡalāş itdi ola diyüb ta‘accüb ılub yirindi aḡladı gözleri yaşı Nīl [ü] Ceyḡūn bigi aub aḡladı zürriyātınıñ cigerlerin āh odı birle taḡladı ve daḡı aytdı kim āh bu Sām’uñ elinden kim pehlevān-ı cihān ve Yende-yi(?) Süleymān zamān olcaktur ol Süleymān devrinde benüm neslüme ne cefālar ılacaktır şimdi bunuñ aşdı Ğurgur Dīv’i helāk amam ılıcınla vücūdını āk yirini ḡāk itmek diler ve nice dürlü mahlūuñ anını içmek tıḡile iki biçmek ve ne adar dīvler var ise depelemek ılların yiryüzüne sepelemek ister diyüb Racīm āh āhından Kūh-ı Elburz Kāhin yaub siyāh eyledi.

Nazım:

[fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilün]

Şaḡu şaḡub anda şeytān-ı la‘ ĩn
Zārı zārı aḡlaridi erba‘ ĩn

Sām elinden itdigince ol fiḡān
Gökyüzüne olaridi pür-duḡān

aşd iderdi Sām ıla ol helāk
Tā ki cūdı yirini anuñ ide ḡāk

Līk Allāh şalaridi Sām’ı pes
Ki ĩblīs aña bulmadı yük her nefes

Diñle imdi ol la‘ ĩni nidiser
Līk virgil sen şalāvāt yā piser

Neşir: Ḥakīm avlince ĩblīs bu vechile āh idicek Kenes’le Dines aytdılar ki iy server-i şeyāḡın ve iy bihter-i melā‘ ĩn bu diyār Kūh-ı Elburz kenarıdur bunda dürlü dürlü ‘āsī mahlūāt [21a] odurur ve ejdehālaruñ birinci artıcı canavarlaruñ ḡöz nihāyet yodurur açan ola kim bu Sām bu Kūh-ı Elburz’dan şaḡ selāmet buñların belāsından emīn ve bī-melālet ḡalāş ḡayat ve necāt bulub Süleymān dergāhında ḡāş

ola ammā kim yā iblīs-i ezel şöyle degül idügin ammā kim şimdi nolduñuz evvel sözüñ bu idi kim cihāna Süleymān gelürsiñüz neslüñüzi helāk kıılır dirdüñ Süleymān'dan havf itmegi kodıñ buğur Sām-ı cihān-pehlevān Süleymān olacağdur sizüñ neslinizün Süleymān devrinde cefālar kıılacağdur diyüb Sām'dan dağı iħtirāz idersin dīv iblīs-i pūr-telbīsine ta' n itdiler masharlığa tıtdılar Racīm bunlaruñ tenzīn görüb verhem kıılıb didi kim iy mel' ünlar maħzūnlar size benüm sözüm yalan gelür anın çün her bir göz baña ok olub tāk dutub ta' n kıılır zīrā kim siz Levħ-i Maħfūz'a nazār kıılmadıñuz ol Süleymān cihāna sürür ins ü cin vüħuş u tuyūr u mār u mūr aña muşahħar olacağın şeyātīn zürriyātına cefālar kıılacağın bildüñüz hele Süleymān henüz dünyāya gelmedi şimdi Sām'ıñ ardınca olayım ola kim ya ejderhā ağzına yāhūz dīv cengine uğradub helāk kıılayım varuñ siz gidüñ ben bunda duramam Sām'a ' igvā virürem didi anlar ādem-zād milkine zāhidlere ' igva ve dostlar ortasında ğavgā kıılmağa gitdiler iblīs bunda kıalub ādem şekline girüb sorub Sām'ıñ nīk- nāmuñ kıatına yitdi Muħammed'e şalāvāt viridi kim diyem nitdi.

Nazım:

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

Şad hezārān şad d[ū] rūzi şad selām
Menden olsun Aħmede her şubħ u şām

Ger dilerseñ rahmet ide Kırd-gār
Vir şalāvāt Muştafa'ya her müdām

Neşir: Çün kim iblīs ādem şeklinde sürüb Sām'ıñ kıatına geldi. O cānibden Sām dağı nazār kııldı gördi kim bir ādem-şeyħ şekli başında ' imāme egninde ħırķa ' ömr-i güz dağı irişmiş kırķa veli fitne-engiz ğarķ olmış ribā vü rızķa selām işāret itdi Sām dağı ādem görüb ' izzet kıılıb yirinden uru tırub kenarına aldı otırdı önüne kebāb getürdi didi kim iy şeyh şafā geldüñ merħabā ma' zūr dut kim bu diyār ma' lūmuñuzdur kim Kūhistān'dur şikār iderüz artuķ zevāde nesne yoğdur kerem kıılıñ ta' āmdan sunuñuz evvel selām evsať ta' ām āħir feth-i kelām ba' de az ta' ām feth-i kelām olıcağ görelüm ki senüñ mi ser-ğüzeştin çoğdurur yoğsa benüm mi artuķ

durur didi Sām eyle diyicek iblīs her dūd pūr-teblīs ‘anūd ḥasūd fitne yüzinden aytdı kim yā Sām-ı Benī [21b] Nerīmān ve iy zülāle-i Kerīmān biz gā’ib erenlerindenüz kim kırk yıldur dünyā ta‘āmin yimedüm dünyā kelimesin daḥı dilüme alub dimedüm bu dem Allāhu Te‘ālā’nuñ izniyle geldüm ki saña hizmet kılam Ğurgur Dīv’uñ maḳāmına dek saña ḳulağuz olam tā ki Ḥaḳḳuñ ‘ināyetiyle ga’ib erenleruñ hidāyetiyle ve sen Sām’uñ ḳuvvetiyle Ğurgur’uñ şerrinden yiryüzini pāk yirini ḥāk kılam ki Ğurgur’uñ yirdeki vüḥūşlara gökdeki ḳuşlara ol ḳadar şerri var kim ‘adedi yoḳdurur şerḥ idersem nihāyet bulmaz ḥaddi yoḳdurur diyüb Racīm ḥāmūş Sām’a nidür diyü çeşm-i gūş oldı Sām daḥı bu kelāmı Racīm’den diñleyüb şād olub yirinden turub şofrayı dirüb yarağın taḳıb atına süvār oldı Racīm-i şeyḥ-şekil daḥı atı öñünce yürüyüb ḳulağuzluk ḳıldı ammā kim Racīm ki Raḥş’ı öñünce dem çeküb yel bigi eserdi bir dem içre bir günlük yol keserdi pes Sām daḥı Racīm’uñ atı öñünce peydā gāyet ziyāde yüregın görirdi ‘aḳabince Raḥş’ına mahmüz urdı Raḥş’ı bād-ı bā-aḳamdan ziyāde segirdürdi yürürdi Sām Racīm’uñ ol vechile ta‘cıl gitdügiñ görđi ta‘accüb ḳılub dönüb şordı didi kim yā şeyḥ ne ‘acebdür kim böyle ziyāde piyāde yürürsin vaḳtehā kim dem çeküb nefes alursın bir meydānı bir adım ḳılırsın Benüm vü Raḥş’ım ki yürüyünce yeli ardına ḳoyub geḳer kervān eyle şanur kim ‘Ankā-yı felekdür üstümde uḳar ammā kim ne ḳadar kim atımı mahmıza aldum sürüb saña iremedüm büyük gözedüb pāyuña giremedüm Sām sözüni Racīm gūş idicek didi kim yā pehlevān ve iy şāḥib-ḳırān kırk yıldur ki dünyā ta‘āmin yimedüm Ḥaḳḳuñ zıkrini bir nefes dilümden ḳomadum vücüdum ğıll u ğışdan eyle pāk eyledüm ki ḳaşd idincek bir günde meşāriḳdan meğāribe varub gider men ve bir dem içre cenūbdan şimāli seyr ider men senüñ atunuñ ayağınca yürüdügüm senüñ yoldaşuñ olam diyü ta‘cıl gitmezem yürüsem felegüñ yedi ḳat meydānın bir menzil daḥı dutmazam diyüb şeytān-ı la‘īn ve Racīm-i bī-dīn Sām’a ‘ıgvā virürdi fitne ḳılub ejderhāya helāk itdürmek için ḳulağuzluk ḳılurđı.

Nazım:

[fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilün]

Hey ne fettān kimsedür iblīs gör

İtdügi hîle ile telbîs gör

Âh elinden ol la‘înün âh u vâh
Getürür dâ’im yüze cürm ü günâh

Bizi iblîs aldamaşa dün ü gün
Nefse hergiz olmazıduğ biz zebûn

Vâh ki nîdem düşmânım gâlibdürür
[22a] Bizi azdurmağa ol tâlîbdürür

Yâ İlâhi tevbe itmeyem haṭâ
Mücrimînem eyle ‘afv ile ‘aṭâ

Ol Muḥammed nûrı Haḫḫı yâ İlâh
Eyle ‘afvuna ki itdüm ben günâh

Gerçi bu Firdevsî’dürür mücrîmin
Lîk şâhî raḫmeten lil ‘âlemîn

Raḫmeti Haḫdan dilersen bî-şumâr
Vir şalâvât Muştâfâ’ya yâdigâr

5. Ender Hâtîmet-i Meclîs Dâsitân-ı Temşîlât

[mefâ‘îlün / mefâ‘îlün / fe‘ûlün]

Bunuñ temşîli var destânı diñle
Ḳoğıl efsâne-yi efsûrı añla

Özüdür Sâm-Destânı bilürsiñ
Racîm nefsüñdürür farḫı ḫılursiñ

Şaḫın aldamaşun bu nefsi mekkâr
Ḥazer ḫıl itmesün derde giriftâr

İdüb cehdi aña ḫıl himmeti pes
Seni yoldan çıkarmaya şaḫın nefsi

‘Abeş yire sen itme ‘ömri zâyi‘
‘İbâdet ḫıl ‘inâyet ide Şâni‘

Haḫun şükrin eda itgil dilile
‘İbâdetde müdâm Eyyüb’ ilile

Beher nesne ki bulmuşdur vücūdı
Kılur Hāḡḡa vücūd ile sūcūdı

Eger şübhe kılursa ‘aql u cānuñ
Ve in min şey’in oḡı gitsün gümānuñ

Beher zerre eger zir ü ‘ulādır
Fāni-yi mā-Halaḡtu bāḡlādır

Ṭahāretsüz ayak basma ḡubāra
Kim oldı ḡālīb-ı şehriyāra

Bu ḡüş iderseñ Hāḡ kulaḡdan
ḡamu varluḡ Hāḡı söyler ḡalaḡdan

Hāḡāyık keşf idenler bildi ḡālāt
Ki var nefsinde her nefsün kemālāt

Kemālūñ varısa ḡālūñ[i] añla
Bu Firdevsī sözin cānile diñle

Sözidür ma‘ rifet vardur kemāli
Hāḡıḡat neydiğün bildi o ḡālī

Anuñ ḡöñlin teḡi şanma muḡallid
Muḡaḡḡaḡ bil ki oldur ehl-i tevḡīd

Huḡā anda kerīm ü kār-sāzsın
Rāḡīmā ḡafūr u bī-niyāzsın

ḡuluñ Firdevsī’ye ḡılḡıl ‘ināyet
ḡünāhın ‘afv idüb eyle hidāyet

Muḡammed nūr-ı ḡaḡḡıḡün ḡuḡā-vend
Zebūn it nefsüm urmasun baña bend

Diyen Firdevsī’nüñ cānına raḡmet
Yirin itsün Huḡā Firdevs-i cennet

6. Der ḡatm-i meclīs

[mefā‘ ilün / mefā‘ ilün / fe‘ ülün]

Yigirmi yidi meclis dağı gāyet
Şükür Haḫka ki bulmışdur nihāyet

Ecelden bulurısam ben de mühlet
Felekden cānumuz bulıserse vus' at

Süleymān-nāme'den disem ḫikāyet
Kılam Hüsrev saña Şırın rivāyet

Dilersen ki ire Haḫdan 'ināyet
Muḫammed çün şalāvāt vir şalāvāt

c. Süleymān-nāmenüñ yigirmi sekizinci meclisinüñ zıkrindedür:

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

İy Hudā kıl bize tevfiḫ ü refiḫ
Vir me' ānī Haḫkına taḫkīḫ ü tarīḫ

Feth idivir açıla tevhīd-i bāb
[22b] Cismümüzden götüre taḫlīd-i ḫāb

Bu yaḫīnuñ nūrın it ḫāne çırāḫ kıl²¹⁶
Zulmet-i şekkiyi dilden kıl ırāḫ

Baḫr-i zātun birle kılub āşinā
İt sivā o ḡayrı şafından cüdā

Derd-mendem 'āciz ü ḫor u taḫīḫ(?)
Süst ḡāyet çāresüzem men za' İf

Merkebüm lenk oldı yolum kūh-sār
Gönlümüzdür teng ü bilüm oldı tār

Yidi deryā çeşmüme bir nemce yoḫ
Sözümün var mihri_özüm bir kemce yoḫ

Ne seḫūndan mürçe sanki zerreyem
Şāh Süleymān şems ü men ḫoz zerreyem

Bisledüm gerçi şadef-veş men güher
Līk nāfe mişl-i ḫ'ān oldı ciger

²¹⁶ Mısranın vezni bozuk

Ĥavf iderem çarĥ ide çeşmüm türāb
Va‘ de ire olmaya āĥir kitāb

Yā İlähī ol Muĥammed ĥürmeti
Ol nebīnün nūr-ı Ĥaĥķı ‘ izzeti

İt ‘ ināyet bu Süleymān-nāme’sin
Ĥĥir idem itmedin menzili sīn

Ĥĥacetin Firdevsī’nün iy pādīşāĥ
Eyle maĥbūl itmegil ‘ ömrin tebāĥ

Ol ĥabībün çün yiri eflāk olur
Şaĥf içinde medĥi_anun levlāk olur

Bu kitābun āĥirin eyle mezīd
Muĥtaşar düşüb ola ġāyet mu‘īd

Söz mükerrer olsa nola kim nebāt
Aġza tekrār olsa virür ol ĥayāt

Tā kıyāmet cān u dilden şad-selām
Ol Muĥammed rūĥuna olsun müdām

1. Dāsītān-ı İşmū’ıl Peyġāmbere ‘ Aleyhi’s-selām:

Loĥmān Ĥakīm ibn-i ‘ Ad ol ṭabīb-i ĥāzıķ üstāz ĥavlince rāviyān-ı aĥbār ve Eflāṭun-ı Yunānī ol Süleymān-nāme’nün tercümānı kim bulardur bu kitābun mü’ellifleri ibtidāyi taşnīf kılan muşannifleri naĥlince nāķilān-ı muĥtār Firdevsī aġzından kışşalarun mefzinde(?) Süleymān kışşasın şād pes ġuşşasın ol vechile aydur kim çün kim Sām-süvār’a Racīm-i la‘īn ĥulaġuz olub ejderhā cengine kim gitdi bizüm kışşamız daĥı ol cānibden daĥı Zāl-Destān Rüzābe derdinden eġġān itmekde ammā kim bizüm kışşamız **ez ān- cānib** Elyasa‘ peyġāmbere geldi nite ol zamān kim İşmū’ıl ‘ aleyhi’s-selām Ĥaĥ Te‘ ālā’ya Tābūt bildirmek içün kim du‘ā eyledi du‘āsı ĥabūl ĥĥacetin revā eyledi nidā-yı elvehıyyet geldi kim yā İşmū’ıl sekīne Kūh-ı Demāvend Yehūdā bin Ya‘ ĥūb neslinden Boġad bin Selmā-yı Zāhid elindedür varub ol Tābūt’ı anlardan alasin daĥı gelüb ‘ İlä-yı Kāhini ve ‘ İläf-ı Milik-i Kūhni Ĥaĥ dīne

da‘ vet kılasın didi İsmü’îl peygâmbere ol dil-i pâk muṭahhar bu hitâbı ‘ izzet kim işitdi şāzlık kıluben secde-i şükr itdi andan birkaç kendünün aşhâblarıyla aḥbâb-ı Nerīmân’ıla birer şeb-reng katırlara süvâr olub gitdi tā kim gelüb [23a] Demāvend Kūhinün kulelinde Būgād zāhid ṭurduğı şavma‘ aya yitdiler Būgāda daḥı ḥaber oldı geldi karşı çıkub İsmü’îl peygâmbere ‘ izzet kıldı alub savma‘ a girüb ziyāfet itdiler velīkin tā anlar kendünün dīnine girmeyince Tābūt’ı buña virmeyince ta‘ āmın yimedi **ma‘ a’l-kışşa:** çün kim bir kaç gün İsmü’îl ‘ aleyhi’s-selām ol kūhda kim oldı Yehūdā neslinden anda ḥāzır olanlar İmāna geldi pes anlar ki Boğad’la İmān getürdiler Tābūt’ı başları üzerine getürdiler İsmü’îl nebī daḥı Tābūt önünce giderdi Allāhu Te‘ālā’ya ḥamd iderdi bu vechile sekīne kim ‘ İlā-yı Köhni katına getürdiler İlā-yı Kūhün ‘ İlāf Meliki görüb Benī-İsrā’îl kavmile ta‘ accüb kılub barmağların ağızlarına urub oturdılar andan mecmū ‘ issi gelüb sekīneye yüzün sürdiler.

Nazım:

[fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilün]

Sürdiler Tābūt’a cümle yüzünü
ṭutdılar İsmü’îl’ün her sözünü

Bildiler kim Ḥaḳ nebīdür ol resūl
Ki_ıtdilerdi imtiḥān çok özünü

Neşir: Çün kim Tābūt geldi ‘ İlā-yı Kāhin ve melik-i ‘ İlāf-ı Kūhni ḥased iletdiler Tābūt ol nebīnün elinden almağa kaşd itdiler. Buğur İsmü’îl nebī anla didi kim tā Mūsā’dan Ādem-i şafī’dan Nūḥ’dan İdrīs’dan ‘ aleyhi’s-selām İbrāhīm Ya‘ kûb ile Mūsā Yūşā‘ ve Ḥırkıl-kebīrden Elsās’dan Elyasa‘ dan bu deme gelince bu Tābūt mürsel peygâmbere ellerinde olurdı ve ol cihetden Ḥuzānuñ ‘ ināyetiyle ve Tābūt’un berekātiyle kāfirlere sünnī gāyet gelürdi çün kim Tābūt’ı alasız yine Tābūt elünüzden çıka maḥrūm ḳalub hezīmet bulasız didi egerçi kim İsmü’îl nebī çok söz söyleyüb bunlara naşihat itdi kendünün dīnine daḥı da‘ vet itdi ammā kim olmadılar ḳabül itmediler Ḥaḳ sözün ḳabül itmediler ve işitmediler Tābūt’ı elinden aldılar ol resūli ḡam-gīn kıldılar Buğur İsmü’îl nebī ‘ Uzla be-gāyet incitdiler kocundılar

andan gidüb yine ne kadar aşhâb varısa alub gelüb Kûh-i Demāvend kulelinde Hâkka
‘ibâdet ol qadîm mevzi‘ada Hâlık’a münâcât itdiler tâ kim bu kavmüñ üzerine
düşmân gele Tâbüt’ı ellerinden alub anları helâk yirlerini çâk kıla Hâk Te‘âlâ dağı
bunlaruñ hâcetlerini qabûl itdi tâ kim Câlüt Şâhı ve ol fertüt-ı güm-râhı Benî-İsrâ’ıl
kavmiyle ‘Îlâ-yı Kâhinüñ ve Melik-i ‘Îlâf-ı Kâhinüñ üzerine musallaq kıldı kim bu
kavmi gelüb incitdi nite dimege ‘âşiqâne şalavat.

Nazım:

[fâ‘ ilâtün / fâ‘ ilâtün / fâ‘ ilün]

Ger hikâyet nüş idersek iy yere
Vir şalāvāt ‘ışkile peygâmbere

Her ki dilden ol şalāvāt vire pes
Şek getürme Allâh işin öñüre [23b]

2. Qışsa-ı Ceng-i Câlüt u ‘Îlâ u ‘Îlâf:

Hakîm qavlince ol zamân kim Câlüt Şâh ve ol fertüt-ı güm-râh işitdi kim
Tâbüt’ı Benî-İsrâ’ıl kavmi ele getürmişler ve leşker cem‘ idüb kendüye muqâbil
olmağa ittifaq kılub el getürmişler pes Câlüt Şâh dört kez yüz biñ ‘Amâliqa leşkerini
cem‘ itdi dağı hayl u haşem tabl u ‘alem birle Benî-İsrâ’ıl kavminüñ üzerine gitdi
Feleştin Irmağı’nun kenarına gelüb qondı hayme ve hargâhdan yiryüzi ağardı
ısqıdâca dutdı atlar süheylinden ve erenler na‘rasından felekler gümledi tınâb²¹⁷lar
mîhınuñ ucı ferşi delüb sevrüñ ustuhâniñ uşatdı cebe cevşen qalçaq pulcaq
şu‘lesinden yiryüzi atlasa döndi ve o [a]tlar ayağı tozından felek yüzindeki güneş
qizarub bozarub kef olmış nuhâsa döndi.

Nazım:

[fâ‘ ilâtün / fâ‘ ilâtün / fâ‘ ilün]

²¹⁷ Yazmada bu kelime hep “ tınâb ” şeklindedir.

Hayme ħargāh dutulub ħondı çerī
Bār u büngah bürüdi cümle yiri

Ķavm-i maĥşer biñ leşker çoğudı
Cümle nevĥad pīri daĥı yoğidi

At ayağından cihānı dutdı toz
Gün ğubārdan gökyüzinde oldı boz

At süheyl urduqça ādem daĥı ün
Ṭas-ı gerdün ötdi çinrayub o gün

Diñle Cālūt imdi anda noliser
Vir şalāvāt Muştafā'ya yā piser

Neşir: Çün kim Cālūt-ı mekkār ve ol ħahhār-ı cebbār Felestīn Irmağı kenarına gelüb kim ħondı bu yañadan Melik-i 'Īlāf daĥı 'Īlā'yı kim anuñ vezīri İsrā'ıl ħavminüñ müdebbiriydi iki yüz biñ er cem' itdiler ammā kim ol cenge ve āhenge 'Īlā-yı Kāhin ve ol cāhil ve a'mā-yı merkūhun bile gitdi iki oğlan ħoşdı Tābūt'ı alub melik-i 'Īlāf' ile bile gitdiler **ma'a'l-ı-ıřşā:** çün kim 'Īlāf Benī-İsrā'ıl leşkerini çeküb Cālūt cānibine kim 'azm ħılub yürüdi yer ayağdan tırub felege ħalħub cihānı zulumāt ħaṭran deryāsı bigi bürüdi atlar ħişnemesinden ve erenler na'rasından cebeler çığşamasından felek taşu āvāze virüben güm güm ötdi kūs-i harbī sadāsı ħoz çarĥdağı Behrām ħulağın keĵ itdi.

Nazım:

fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün

At süheylinden felekler gümledi
İns özinden dīv ü cin belinledi

Çün yaşanub iki leşker tutdı şāf
Biri Elburz idi şanki biri Ķāf

Çün döküldi kūs-ı ħarbi darbile
Zelzele şarħı tutdı ğarbile

Çeker sancaħı 'alem-keş tāt-ı zer

Serv-ğadd vü lāle-ğadd Yūsuf-nazar

Bāğ-ı cennet oldu leşker yirde şan
Sünü servi gül seperdi ten-semen

Çünkü deryā gibi leşker itdi cüş
Heft kişver içre tıldı pes ħurüş

Yiryüzinden ħopdı şanki yir yirin
[24a] Yā felek ayrıldı gökde yir yirin

Neşir: Ħakīm ħavlince çün kim ‘Īlāf-ı Melik dağı Cālūt leşkerinle muğābile mu‘ārız olub ki ceng itdiler bahādurlar muħanneşler gözine cihānı teng itdiler ve ol ħan içici kılıçların ef‘ī ininden çıkarur bigi ħınından çıkarub ki çekdiler dağı yedi başlu evren gibi iki düşmān çerīsi birbirine girişüb kılıçlar şalışub başlar alışub yiryüzine ħanlar dökdiler yiryüzinde leşker uma tırdı şahrāda ħonmuş Türkmānī evlerüñ çığları bigi kan buħarı felek yüzünde ħat ħat oldu şol şafağ kenarında ħızarmış tığler bigi er geçiminden atlar kiminden yiryüzi Dımışķī demüre döndi ve leşker tozundan felekdeki güneş eski ocağ yerindeki kömüre döndi felek yüzünde üç ħanadlu bir ayaklu ve oğlar peykānından yedi ħat felegi ħuşadub içine alan ejderhā çarğ oğlu kirpiye döndi ve atlar ayağı na‘lından ħāk ħarşu tağ şahrā üşenüben muğlar ucından yeri götüren öküzüñ bağı delinüb balıgun pulları yırtılıb eklenmiş türbeye döndi kılıçlar ādem başlaruñ kesdükce ħafalar göge degerdi zembür bigi ve ħanlar tığ mığından yiryüzine yağardı yağmur bigi.

Nazım:

[fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilün]

Çün ki Cālūt itdi ‘Īlā birle ceng
Ħıldı ‘Īlā gözlerine dünyāyı teng

Çarğ-ı ħaddār taşını çırıratdı ün
Ħāki yirden şu bigi oynatdı ħün

Baş ağardı göklere zembür-veş
Ħan yağardı yirlere yağmur-veş

Irladı ecel ırın şurnā borı
Yumladı ozān bahādur erleri

Çoça beñzer baş açub er uruşub
Dökdiler düşmān kanını duruşub

Yiri leş tutdı gögi kanlu buḥār
Çan deñizler oldı āteş kūh-sār

Çarḥ taşını oḳ idüb kifgir-veş
Dilde nīze ḥāk çün ğalbur-veş

Pehlevānlar güreşürdi çāk çāk
Naʿralardan gümleridi çarḥ-ı tāk

Diñle imde ceng-i Cālūt ey yār
Vir şalāvāt Muştafā'ya yādigār

Neşir: Ḥakīm ḳavlince çün kim ol gün ol gice yine ʿale[s]-şabāh olunca iki düşmān çerisi kim ceng ḳanlardan oldı zemīn lāle-reng kim itdiler ʿākibet ʿAmāliḳa ḳavmi Cālūt-ı güm-rāh leşkeri ğālib oluben Benī-İsrāʿīl ḳavmini ḳırub ğāret ve Melik-i ʿĪlāf daḫı ʿĪlā ve Kāhiñ iki oğlanları daḫı eyleyüb ḳüllerini yiryüzine sepeleyüb ḥasārat itdiler Tābūt'ı daḫı ellerinden aldılar Benī-İsrāʿīl kavmini hezīmet buldılar ekşeri ḳılıçdan geçdiler bākīsi yüz şuyın yire şaçdılar andan Cālūt [24b] kim ol güm-rāh şāz ḥandān Tābūt'ı alub ʿĪlāf ordusun yağma ḳılıb yedi biñ bezzādeleri esīr ḳılıb dutub vilāyetine gitdi bu cānibden ʿĪlā-yı Kāhin oğlanlarınıñ helāk ve Melik-i ʿĪlāf'ıñ yirinin ḥāk olduğun kim güş eyledi zehresi çāk oluben uşşı gitdi vaʿdesi yitdi ödi şıtdı ḳaçansa cān cehenneme virüb dünyādan āḫirete ĩmānsuz gitdi neʿūzubillāhi'l-ʿazīm

Nazım:

[fāʿ ilātün / fāʿ ilātün / fāʿ ilün]

Gitdi kāfir bu cihāndan ol laʿīn
Yiri düzaḥ oldı mūnis-i erbaʿīn

Taht u t̄ac u milki qoyub qahrıla
İtdi menzil çāresüz z̄ir ü zemīn

Neşir: Hākīm qavlince bu cānibden Benī-İsrā'īl qavmi meliksüz kim başsuz ayak bigi oldılar 'āciz ü fermānde ve der[d]-mende olucaq bir nice seyyidleri 'ābidleri zāhidleri cem' idüb ittifāq itdiler varub İşmū'īli götürmege gitdiler çün kim Kūh-ı Demāvend'e varub İşmū'īl resülün nazārına kim irdiler başların açub hāk saçub bay u muş(?) qılıb yüzlerin sürdiler kim yā nebiyya'l-lāh kerem qılıb bizüm gelüb içümüze girgil bize rehber ve peygāMBER olğıl bizüm azğunlarımız çoğaldı dīn ü diyānet bizden götürüldi melikümüz dağı öldi ve Tābūt'sa elümüzden alındı ve yigitlerümüzi qılıçdan geçdiler qocalar ve qamusı hocalarımız mevt düşmān elinden mevt şarābın içdiler mādām ki Tābūt bizüm elümüzde olmaya 'Amālikā kavmi bize gālib ve muzaffer olurlar ammā kim Tābūt içümüzde olsa düşmān çerisi qılıçumuzdan epter qılır el-hāletü hāzihi Nūh içümüzde sekīne vardur ve ne hoż kim peygāMBER var kim ol resülün mu'cizātiyla ve sekīnenün berekātiyla düşmāna muzaffer olavuz intiḳāmumuz 'Amāliḳa qavminden alavuz imdi geçeden geçmek ve buradan göçmek gerekdür varub qavmümüz içine girib anları haq dīne da'vet ve azğunlarına naşihat kılasın tā kim ümīz-vār kim Hāḳḳuñ 'ināyetiyle ve sen nebi rehberün hidāyetiyle ve mu'cizātiyla Tābūt dağı elümüze gire ve düşmāna muzaffer olub elümüze gire didiler **ma'a'l-kıssa:** ol zāhidler 'ābidler ol qadar nāliş kıldılar kim İşmū'īl'ün 'aleyhi's-selām gönli oldı kim gele Benī-İsrā'īl'ün qavmi içine girüb bunları haq dīne da'vet kıla andan ol zāhidlerden kim Hārūn bin 'İmrān neslindendürür ve dağı 'ābidlerden kim 'Ūz bin Selmā kim Yehūdā aşlındandur cümlesin alub geldi 'İmrān dilince Hūrūn derler bir hişār vardı anda qarār kıldı birkaç gün tūruncaq nidā-yı elvehıyyet geldi kim yā İşmū'īl bu qavm-i Benī-İsrā'īl'ün [25a] erkān-ı salṭanatların ve a'yān-ı memleketlerin cem' eylegil Haq dīn nedür gösterüb söylegil İşmū'īl 'aleyhi's-selām kim bu hiṭāb-ı 'izzet[i] işitdi Benī-İsrā'īl qavminün ekābir ü eşyāsın ve pīr u bernāsın melik ve gedāsın yoqsun tuvānāsın cem' itdi dağı kürse çıqub ol Allāhu Te'ālā'ya ḥamd idüb Mūsā'nuñ 'aleyhi's-selām na'tın itdükden şoñra aytdı kim iy Benī-İsrā'īl'ün 'avāmı ve ḥavāşı

vaz^ç ve şirîn nakl-i haķıķat bilüñ ve āgāh oluñ ki Cālūt-ı cebbār ve tūt-ı qahhār bu Benī-İsrā’ıl vilāyetine hücüm itdügi nakdi birle bir qavm gelüb incitdügi tā Feleşīn kenarından Hürün’dañ nehb ü gārat ve bunca ‘imāret ḥasāret kılduđı kırk dört biñ dađı Müslümān emīr ve ehl-i İmān esīr itdügi ve nice ‘azīz ve ehl-i temyīz ‘ulemāyı ḥor u ḥaķīr idüb bend-i zencīr eyledügi ve bunca mescīdleri yaķduđı ve menberleri yaķduđı ve ol iqlīme bir tahavvür bıraķduđı kim ol teşvīrūñ taḥrīrinden qalem-tār ve ol zālīmūñ taḥrīrinden dil nī-zār olur pes bu cümle olan zulüm ‘āķiller deñize ma’lūmdur ki sizūñ küfr ü şirkūñuzden olubdurur ve ‘iṣyānuñuz ucından başuñuz gelübdürür **qavluhu te‘āle‘in ṣekertum lā zeyidennekum ve le’in kefertum inne ‘azābī li-ṣedīdün**²¹⁸ ya^ç ni eger şükr idesiz sizi arturam ziyāde kılam ve eger kāfir olasız haķıķat benüm ‘azābum ḥoz qatıdur size çok geledürür elem benden ögdün ki ‘ālemiñ nehy ve emri zamānı ve Benī-Ādem’ün ziyade ‘ömri ‘ināni Āl-i Hārūn iline musaḥḥar oldı kim ol vaķt bu qavm-i Benī-İsrā’ıl’ün her birisi aḥkām-ı şerī‘at edā kılub Ḥaķqa ṭā‘at kıldı Yūşa‘ bin Nūn ve kābir ü zūfūnūñ Hızkıl nebī bigi rehnümūñ peygāamberler sözleriyle ‘amel iderlerdi ve Tābūt dađı ellerinde idi zıkr-i Ḥaķ dađı ellerinde idi pes ol vaķt Benī-İsrā’ıl’ün Müslümūnları azāmeti ve heybeti ve ehl-i İmānuñ şevketi şavletin küffār-ı melā‘īnūñ ve ehl-i zāzini dīnūñ gözüne göñlüne mütemekkin olmuşıdi ve ‘ilm-i küffār inkisār bulmuşıdi ammā kim [25b] anlarūñ devri geçüb sen ‘İlāf-ı nā-bekār-ı kühūn ve ‘İlā-yı Kāhin kim mülük-i selef ve selāḫīn-i ḥalef ki dünyā-yı necisi dīn yolına telef ve ziyāfet-i dīn için kendülerin belā tīrine hedef ve düşmān kılıcına ‘alef kılmadılar illā kim dürlü dürlü ‘ibādetler peydā bid‘atler müheyyā kılub ‘iṣyānı āşikār itdiler qullar Ḥaķquñ emrini unutdılar mażlūmları incitdiler lā-cerem qanları Cālūtīler tıđlarından dökülmişdür ve cānları Feleşīn Irmađı kenarında sökülmişdür belkim dünyādan İmānsuz gitdiler veylün ṭāmūsında nār içinde qarār itdi imdi yā qavm-i Benī-İsrā’ıl eger kim benüm naşīḫatüm gūş Racīm bendini ferāmūş kılasız putları qoyub Allāhu Te‘ālā’ya ṭapasız küfr ü ḫelālet cānibine qapu yapasız ol üstünden putlaruñuzi yire depesiz benümle bey‘at kılasız Ḥaķ Te‘ālā’dan celle celālehu sizlere bir melik dileyem kim baş

²¹⁸ “Hani Rabbiniz şöyle duyurmuştu: “Andolsun, eğer şükrederseniz elbette size nimetimi artırırım. Eğer nankörlük ederseniz, hiç şüphesiz azabım çok şiddetlidir.” (İbrāhīm / 7)

uykusuz pāyidār vilāyet meliksüz üst-vār olmaz çün kim içüñüzde hüküm ider melik ola ümīzdür kim Tābūt dağı elüñüze gele ve Hāḫkuñ ‘avnı birle ve geçmiş peygāmblerüñ ‘aleyhimü’s-selām hidāyetiyle İslām dīninüñ kuvvetiyle sekīnenüñ berekātiyle leşker cem‘ idüb Felestīn Irmağı’ndan geçesiz ‘Amālika kavmi vilāyetine ‘alem açasız ümīzvārem ki bi-‘izzet-i Kird-kār ve ‘azamet-i Āferīdegār ne kadar Cālūt varısa kırasız ve ten-i ḥabīşlerin ve beden-i ḥasīslerin yiryüzinden ayırasız ve ḳanların ḳara yire ḳarasız ve ammā kim benüm sözüm işitmeyesiz Hāḫka lāyık ‘amel kılub iş itmeyesüz hemīşe cemā’ atüñüz ḥor u ḫaḫīr ve esīr ü zencīr olur ve Cālūtīler gelüb emvālünüzi gāret ve ehl-i ‘ayālunuza ḫasārat kıılır imdi iy ḳavm nice bir dīv dīve firīfte ve telbīs-i iblīs şīfte olursız azgunluguñuzuñ ‘āḳıbetinüñ [ve]ḫāmetine ve gā’ilenüzün nedāmetine nazar kıluñ küfr ü ḳalālet şenā’ atden ḫazer kıluñ didi.

Nazım:

[fā’ ilātün / fā’ ilātün / fā’ ilün]

Çünki bī-ḫad eyledüñüz siz günāḫ
[26a] Tevbe kıluñ raḫmet ide ol İlah

Putā ḫapmañ eyleñüz Hāḫka sücūd
Ki_öldürür Ḥālīḳ-ı ‘azīm ü pādīşāḫ

Dīne girüb bil gazāya bağlañuz
Tīg çeküb cenge girsün hep sipāḫ

Hāḫ Te’ālā’dan dileyem ben dağı
Rūzi kııla size ‘ādil sünni şāḫ

Tā ki düşmān bulmayā size zafer
Şāzılıḳla geçisersiz sāl ü māḫ

Böyle diyüb oldı ḫāmūş ol nebī
Vir şalāvāt Muştafā’ya gāḫ gāḫ

3. **Ḳışşa-ı Zāl-Destān ve Zū-Şāḫ:**

Hakīm kavlince İsmü 'il peygamber 'aleyhi's-selām ve ol nebī-yi muṭahhar ve resūl-i rehber-i Benī-İsrā' il kavmine naṣīḥat ve Allāhu Te'ālā'ya da'vet kılmaḡda ve **ez ān-cānib** Sām-süvār daḡı Racīm'i kulaġuz idinüb on Kara Taġ'ın kulesine çıkub Ğurgur Dīv'ün helākine niyyet kılmaḡda ammā ki bizüm kıṣṣamız bu cānibden Zāl-Destān'ün ma'şūkası Rüzābeyle geldi nite çün kim Rüzābe anası Şinduḡt Bānū'ya yalvarub niyāz eyledi Zāl'ün Sām'a teveccüh itdüġin kendünün vişāline vuşul bulmaġ için Zū şāha 'arza gitdüġin söylediye Şinduḡt Bānū daḡı ġam-nāk gözleri nem-nāk Rüzābe sarayından çıkub kendünün ḡalvetine girdi aql ġavvāşımı fikir deryāsına şalub engüşt-ber-dehen urdı **Ez ān-cānib** daḡı Mihrāb Şāh ol zālīm ve ġüm-rāh şikārdan dönüb gelüb ḡātunın perīşān-ḡāḡır gördi sebep-i tefekkür ve mūcib-i teverru' ḡāḡır nedür diyü şordı egerçi kim Şinduḡt Bānū Firād u evtāt u iki şānu ne kadar kim ta'allül ve ta'azzur kim gösterdi muḡayyed olmadı diñilse imdi kim nitdi aḡırü'l-emr şüret-i kaḡiyyeyi Mihrāb'a şerḡ itdi Mihrāb Şāh ki ġāzab-nāk kılıç çekdi ve kıızı helāk itmege kaşd yirini ḡāk kılmaġa cehd idicek Şinduḡt Bānū-yı Dil-firüz şāḡib-kināyet ve ehl-i firāset 'āķile kāmile ḡātun rehnümün idi Mihrāb'ün kılıcın elinden alub naṣīḥat kılub didi kim ey şāh şabr kııl ta'cil tutma bu işin tedbīrinde endīşe kııl ġāzaba itme mebdāñı soñ ucı [26b] peşimān dil-perīşān olsun yanub yaķılasın eger kim bu kaḡā taḡdīr olmaşa tedbīrile ref'ü def olmaz ki Zāl-Destān Sām-ı Nerīmān bin Kerīmān neslindendür ve Ķahramān-ı Ķātıl aşlındandır anuñ ġönline duḡterüni helāk itdüġin ḡoş gelmeye leşker-i cezzār ve pehlevān-ı nām-dārıla üzerüne gele tıġıla beni diriġ vücūduñ helāk kııla imdi eger kim şabr iderseñ rüzigārına yüz gösterür ġörelüm ana ġüne biz daḡı bir olur işe endīşe birle el uralum vaḡt ola ki Zāl-Destān ucından ve bu Rüzābe kıız sebebinden Sām-Pehlevān ve Zū Şāh-ı Īrān bizüm müşāheretümüze raġbet kııla ve bizüm muvāşalatımuza re'fet ġöstere tā ki devletümüzi ve sa'ādetümüzi sā'i bayaġı ola Mihrāb Şāh aytdı kim yā ḡātun ḡüb dirsın ammā kim ḡavf iderem kim Menūçehr Şāh oġlı Zū Şāh ki bize çok ta'addı kılmışdurur bu ḡālī daḡı şöyle zan ide kim bu iş bizüm rızāmuzla olmışdurur tā kim Sām-Pehlevān ve Zāl-Destān bize mu'āvin olmaġıçün tācı taḡtı almaġıçün kılmış bile daḡı bizi ele getürüb yitirüb helāk kııla zīrā kim bizüm ceddümüz Daḡḡāk Şāhdur anlar ḡod Cemşīd neslindendür şehānşāhdur arada 'adāvet-i bāķī vardur pes

Zū Şāh eyle taşavvur kıla kim Sām'la bizüm cümlemizün ittifākı zīrā kim arada nifāk vardur diyü zan cihān halkın baña düşmān ide ammā kim bu kıızı kim şimden aradan ayıram kıanını yire kıaram ol gümān Menūçeħr ođlınuñ ħatırından çıķub gider yine bizüm ħandānumuza rağbet ider didi.

Nazım:

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

Devlete lāyık budur añla sözüñ
Kıana ğarķ idem ola bu dem kıızum

Kıymeti kıızuñ olur ol dem için
Perde yırtub erkege göster yüz[üñ]

Tiğ getür tiz yirümden tırayım
Kıara yire kıız kıanını kıarayım

Buncileyin kıızı yig ki öldürem²¹⁹

Böyle diyüb itdi kıaşdı kıızına
Kır getürmeye [ki] ya' ni yüzüne

Diñle imdi noliserdür ħāl-i sen
Vir şalāvāt Muştafa'ya yā ħasen

[27a] Neşir: ma' a'l-kışşa: Egerçi kim Miħrāb-ı nā-pāk kıızını helāk itmek diledi kıatline tiğ ve diş bilede ammā kim Şīnduħt Bānū kıomadı kim Rūzābe ol ruħayn-ı miħr ü māha mazarrat irişdüre ve ol sāye-i raħmine zaħmet yitişdüre andan varub kıızı getürdi gelüb atası kıademinde baş kıoyub āħ idüb peşīmān dil-perişān gögsin oturdı tā kim Miħrāb-ı kāmil ol melik-i kıābil şefķat idüb Rūzābe'nün miħr eliyle arķasın yibdi ve muħabbet ağzıyla gözlerinden öpdı tā kim Rūzābe dağı bir pāre göñli giriftārluđdan ve cānı bī-kıarārluđından selīm ve rāħat oldı ve emīn ve ferāđat oldı Zāl ğuşşası kıaldı.

Nazım:

²¹⁹ Nu mısrayla kafiyeli olması gereken mısra unutulmuş

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

Ġamdan āzād oldı Rūziāb hemān
Öpdi atası elin ol dem mihrībān

ĶorĶudan göñli emīn olub anuñ
Turdı gitdi odasına şāzumān

4. Der Beyān-ı Nevzer Şāh:

Ħakīm Ķavlince Rūzābe bunda Zāl derdinden āşufte vü ħayrān Destān daĥı Rūzābe 'ıŝkından dil-ŝikeste vü ser-gerdān tırurken ol seĥergāh dostıyla atına süvār olub gitdi derd ü furĶatile 'azm-i Rūzābe Şāha gitdi yiye iĶe Ķona göĶe ammā kim bizüm Ķıŝsamuz Zū Şāh'a geldi kim ol zamān kim Sām-süvār'ile ŝikāra kim gitdiler Ķati ŝām oluncaĶ Sām'ı bulmayub ĥālın aĥvālin ef'ālin bilmeyüb odasına gelüb yitdiler Ķün kim ol gice 'ale's-sabāĥ kim oldı Rūzi Şāh atına süvār olub Īrān begleriyle ve ba'zı Tūrān begleriyle teftiŝ ve tefeĥĥuş Ķılıb Sām'ı arayub işrine olunduĶından ĥaber bilmediler deng ü teng olub ferāĶat itdiler yine gelüb meĶānlarına yitdiler.

Nazım:

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

Cümlesi 'āciz Ķaluben gitdiler
Zār u giryān evlerine yitdiler

Ķavmi ĥaşmı Zālile mecmū' ısı
Sām iĶün nevĥā vü zār itdiler

5. Ķıŝsa-ı LoĶmān Ħakīm:

Ħakīm Ķavlince Ķün kim Sām-süvār'ı arayub bulmayıcaĶ Rūzi Şāh be-Ķāyet müteellim oldı anuñ bigi pehlevānuñ [27b] belürsüz olduĶın ta'accüb itdiler andan Zū Şāh buyurdı LoĶmān Ħakīm ki ol tāriĥten anda tırurdı Zū Şāh ol ĥakīmi ĥoŝ

görürdi emr eyledi Loḡmān Ḥakīm geldi Zū Şāh yirinden ḡalḡub Loḡmān'a ʿizzet eyledi bir şandal ḡodılar ʿāc-ı ābnūsdan Loḡmān geḡub oturdı Zū Şāhuñ sīmāsından melālet nişānın görüb suʿal ḡıldı Zū Şāh ḡaber virdi kim Sām-süvār ol pehlevān-ı rüzigār şikārda benümleyidi bir ḡolan ḡovub ʿaḡabince Raḡş-ı Raḡşarı sürüb gitdi ol ḡinden aḡşām daḡı yitdi artuḡ Sām'dan nişān belürmedi cemīʿ-i memlekete peykler irsāl eyledüm deryā fevt itdiler cüst ḡıldılar ammā kim Sām'dan ḡaber bilmediler eşerin bulmadılar ol cihetden be-ḡāyet ol cihetden perişān oldum ḡazretüñi ḡıḡırttum ki Sām-süvār'uñ ḡālīʿ in dutasın uşḡurlābla bile aḡvāline muḡḡalıʿ olasın didi Loḡmān Ḥakīm daḡı ol dem Zū Şāhuñ ol ʿādil pādīşāhuñ emrine imtişāl gösterüb ḡükmine maḡküm olub eline uşḡurlāb alub ʿilm-i nücüm ḡuvvetiyle Sām-süvār'uñ aḡvāline vuḡūf bilüb daḡı dönüb Şāh-i Nevzer'e beyān ḡılıb aytdı kim.

Nazım:

[fāʿ ilātün / fāʿ ilātün / fāʿ ilün]

Didi ḡālīʿ böyle gösterdi ki yüz
Sām idiser çok sefer Rūzi be rüz

Çok vaḡāyīʿ göre kim görmez başar
Çok ḡarāʿib güne kim bilmez beşer

Gāh dīvler götüre göge deḡin
Ḥaşd ideler dutub anı aña kīn

Gāh yirde yürüye ḡıla ḡazā
Ki çeke maḡlūḡ elinden çok cezā

Gāh ola kim seyr ide çarḡ-ı felek
Gāh ola kim baḡr-ārā yuda Semek

Ki bine Sī-murḡ'un ol Sām üstine
İrişe maḡşūda yite dostına

Dem düşe ki yir ucın seyrān ḡıla
Vaḡt ola ki ʿālemi devrān ḡıla

Dem gele kim ejderhāla pehlevān
Göge çekerler melekler ol zamān

Vara Ye'cüc ile kıla ceng ol
Şala Kamkam kılıcın sağ u şol

Soñra varub kırtara ol Hızır anı
Hâfiz olub şaklaya Allâh anı

Ol yire kim Sâm iriser bu zamân
Varmamış ola aña ins ü cân

Yidi yılduz on iki burcı tamâm
Seyr idiser çarhla ol seyri Sâm

[28a] 'Ākıbet Şâh-ı Süleymân'a gele
Pehlevânı olub anı kılıc şala

Dīv ü ' ifrit aña karşı tırmaya
Ejderhâlar aña hiç dem urmaya

Söz ne hâcet söyleyevüz bî-' aded
Gaybı kimse bilmez illâ ol Ahad

Ṭâli' -i hîlâc(?) budur söyle sen
Aña göre i' timâdı kılasın

Böyle diyüb oldu hāmūş ol Hâkîm
Vir şalāvât Muştafâ'ya yâ nedîm

6. Dāsītân-ı Loqmân Hâkîm:

Hâkîm kavlince çün kim Loqmân Hâkîm 'aleyhi's-selâm Sâm-süvâr'ın ol pehlevânıñ haqqında böyle diyicek Zû Şâh dağı ta'accüb eyledi andan soñra Loqmân'a haş hıl'at geyürdi içürdi bunuñ üzerine kim rüzigâr geçdiyse nice zamân Loqmân Hâkîm dağı Zû Şâh katında tırdı bir gün bî-günâh Loqmân'ı öldürmek istediler andan gitdi İstihze şehri'nde yine evvelki maqâm içre muqîm oldu Dāvūd'ıñ 'ömrinden kırk yıl geçüb nübevvat izhâr idinceye degin dâ'im uşturlâb eline olurdu Süleymân cihân milkine kaçan gele diyüb gözedürdi kim Süleymân katına varaydı maqşûda ireydi.

Nazım:

[fâ' ilâtün / fâ' ilâtün / fâ' ilün]

Gözedürdi dâ'imâ Loqmân hakîm
Kim ne vaqt gele Süleymân-ı 'azîm

Şeh Süleymân gele 'âlem içine
Hükmi kıla milk-i Rûm hem Çine

Hizmetinde ola anuñ Loqmân pes
Hizmetini yüz süre vü her nefes

İntizârla oturdı ol hakîm
Geçdi bunuñ üzre devrân- delim

Diñle imdi nolıser ahvâl-i sen
Vir şalāvât Muştafâ'ya yâ hasen

7. Kışsa-ı Zâl-Destân:

Hakîm kavince Loqmân Hakîm 'aleyhi's-selâm İstihze şehri'nde turmağda bizüm kışsamuz ol yañadan Sām-süvâr'a geldi nite çün kim Zû Şâh Sām'ı bulmayacak oğlı Zâl'a nâme yazub i'lâm kılub Sām-süvâr'uñ nâ-bedîd olduğın peykle nâmeyi Zâl'a irsâl itdi Zâl nâme alub mührîn götürüb mü'tala'a kim kıldı atasınuñ gaybetinden Sām'uñ furqatından âh-âh idüb yandı yağıldı bir yañadan 'ışq u sevdâsı nâr-ı hasreti bir cānibden dağı Sām-süvâr' furqati pes felekden şikâyet çarh-ı gaddârdan be-gâyet acıdı ve rikqatile âh u efgân [28b] ahından hevâ-yı âsumân firâş-duhân eyledi cihân miñnetlerinden rûh hasta zamân zahmetlerinden dil-şikeste oldı.

Nazım:

[fâ' ilâtün / fâ' ilâtün / fâ' ilün]

Bir tarafdān dil-berinüñ hasreti
Bir yañadan Sām-Şāhuñ furqatı

Bu iki derdüñ içinde pâdişâh

Zārı zārı ağlaridi key qatı

Gözlerinden aqıduben qanlı yaş
Āh iderdi yoğidi vü rāhatı

Çarḥ elinden cevr-i bī-ḥād çeküben
Rūzigār aña virürdi nekbeti

Kimdür ol kim çarḥ elinden acımaz
Kimdür oñu bunda çekmez şiddeti

‘ Ālemüñ mihri deger mi qahrına
Bilgine degmez şāh ol milketi

Hāl-i ‘ ālem budı imdi nidelüm
Vir şalāvāt Aḥmed’e bul cenneti

8. Kışsa-ı Sām-süvār ü Küšten-i Ejderhā:

Hakīm kavlince Zāl-Destān ol ‘ āşıq-ı mestān vālih ü gam-gīn olmağda ammā kim bizüm kışsamuz Sām’a geldi kim Racīm qulağuzluğ qılmağda nite çün kim Sām ol günde Racīm-i bī-dīni ve Şeytān-ı la‘ īni qulağuz qılıb ‘ azm-i Ğurgur Dīv idüb kim gitdi öyle zevāli olunca bir qara taşlu tağıñ qullesine yitdi Racīm-i bī-dīn ve Şeytān-ı Racīm-i la‘ īn dağı Sām’dan evvel dağı ol tağıñ qullesine kim çıqdı dağı tağ alçağına nazār qılıb diqqatle baqdı meger kim ol taşlu tağda Haq Te‘ ālā celle ve ‘ ālā bir ejderhā yaratmış idi ammā kim be-gāyet ‘ azametlü heybetlü durutmuş idi meger kim İblīs-i pür-telbīsīñ maqşūdı buyidi kim ol su‘ bān’a Sām-ı nīk-nāmı helāk vücūdun çāk yerini ḥāk Ğurgur’ı ḥalāş zürriyātın feraḥ-nāk itdüreydi pes Racīm-i merdūd-i pelīd ve ḥasūd ejderhāyı kim gördi dağı ḥile yüzinden fitne özinden melālet şüretin urunub ‘ imāmesi ucın dağı yüzine bürünüb yanın qıçın sürünüb Sām’uñ kenarına gelüb aytdı kim yā pehlevān-i cihān ve Benī-reh-i Nerīmān egerçi kim bu tağ yolından Ğurgur Dīv’uñ mekānına iki günde varılurdu qaydını neyise Qamqam tığıyla görölürdi [29a] ammā kim nidelüm tağıñ öte yanında alçağında kūhuñ dāmeni bucağında bir ejderhā gördüm ki qāmeti bir tağa benzer ağızı şuyı zehr aqar ırmağa gözleri odlı ocağa gevdesinüñ yir yirin pulları demür sac ayağa gözlerinüñ

kirpükleri demür tarağa benzer nefesinden bu yiryüzi kömür bigi qararmış bınarları zehrinden za'ferān mişāli şararmış imdi bu yoldan gidemezüz bu ejderhāyı öldürmege hoş iqdām idemezüz pes çār u nā-çār 'ala rağm-ı rüzigār bu uzak yoldan gidelüm zaḥmetini ihtiyār idelüm bir ayda varuruz Ğurgur'uñ kaydın andan kayururuz Racīm şöyle diyicek Sām didi kim yā şeyḫ ben Sām bin Nerīmān ve Benī-Dā'-i Kerīmān Āl-i Qahramān ol pehlevān-ı şāhib-ķırān merd-i meydān degülem ki bir yılandan ķorķub kaçam yüz şuyın yire şaçam sen baña ol yir bağarşuğın göster göreyim Allāhu Te'ālā'ya şıgıñuben anuñla cenge el urayım tā kim anı Qamķam birle ikiye biçem zaḥmını açam ya budur kim ol yılanuñ şerrini yiryüziden ıram ķanını kara toprağa ķaram yāḫud oldur kim bu yolda baş virem didi Sām eyle diyicek yine fitne yüzünden iblīs-i pūr-telbīs aytdı kim yā Sām sersem olma merhem-i ādemi virüb emsem alma mihri ķahra şehri zehre emi seme şadı gama şatmaķ elde şeyi yabana atmaķ āsān cezmi dişe bıraķmaķ'ākıl işi kāmil cünbüşi degüldür ādem-zād evrene zafer bulmaķ çetüñ arşlan ile ceng kılmaķ kaçan olur diyüb Sām'a Racīm iğvā virdi kim tā kim azduruvere ejderhā helāk ķıldı Ğurgur Dīv bu Sām elinden ḫalāş olaydı.

Naızım:

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

Gör ne telbīs itdi iblīs ol zamān
Gör ne mekkār nā-bekārdur bī-gümān

İtdi kaçdı kıla Sām'ı ol helāk
[29b] Bilmedi kim yāri ķılur müste'ān

Neşir: Ḥakīm ķavlince Racīm-i bī-dīn şöyle diyicek Sām vāy kim kaçıdı ra' d-ı felek bigi şaķıdı berķ bigi çağırdı Raḫş'a mehmüz urub ol tağıñ ķullesine çıķdı daḫı tağ yükseginden alçağına baķdı gördi kim bu yüce kūhuñ şaḫrāsında bir deryā görünür kim gömgök тұrur yiryirin mevcleri sevķ urur yine bu deryānuñ vasaṫında bir yüce tağ üzerinde iki külḫān bigi çıraķ тұrur yine ol yanar şem' ilerüñ alçağında cehennem ķapusu bigi bir yanmış qararmış ocaķ тұrur velī bu ocaķdan çıkan

düñünden felek zātı qararmış ve içinden bir şaru zehir-nāk ırmağ ağar kim uğraduğı bir za' ferān mişālinde şararmış Sām görüb ta' accüb idüb tırurken Racīm çıkağeldi Sām dağı aña su 'āl itdi kim bu yatan gök deñizinden bu görünen tağ ne tağdur ya bu ağan ırmağ ne ırmağdur didi ol la' in didi kim yā Sām sersem olmağıl emi şatub sem almağıl bu yatan ejderhānuñ gevdesidür kim görünür ve ol tağ başı odlu ocağ gözleri ve cehennem kapusu bigi görünen hoş ağzıdur kim düñüninden gökyüzi zulumāta boyanub zinhār yā Sām bu ılandan hazer kııl cānuña kıymayub uzağ yoldan sefer kılub didi Sām yine didi kim yā şeyh nice baña ılandan kaçmağ gösterürsin becid ben Sām bin Nerīmān ve Benī Dā' -i Kerīmān bir yılandan kaçar mı ve āb-ı rüyın yiryüzüne şaçar mı olur ya ben bu ılanı öldürsem derisin yüzüb kemend çıkarub kafasından mühresin aldursam gerekdür veyā hoş bir gün toğdum bir gün ölürem irkek kızu kırbān içündür kırbān oluram.

Nazım:

[mefā' ilün / mefā' ilün / fe' ülün]

Bugün toğdum bu gün ölsem gerekdür
Ya ejderhā mühresin alsam gerekdür

Benem Sām-ı cihāngār ü bahādır
Yılana kılıcum şalsam gerekdür

Neşir: Sām eyle diyicek Racīm-i la' in ve iblis-i bī-din şād u gamdan [30a] Āzād olub kendüye didi kim Sām'ı kağıtdum sersem oldı ejderhāya varur ejderhā hoş bunuñ cānını alur didi bilmedi kim kıulını şaqlayan ol İlahdur nigāhdār-ı 'ālem ol pādihāşdur andan Rağş'ını sürdi kim gide urub ejder ile ceng ide Rağş'ı ejder kırkusundan ilerü varmadı ne kadar mahmüz uruldıysa kendüzin yirinden irmedi Sām dağı Rağş'ından inüb birkaç Rağş'ını urdı dağı Rağş'ı kıoyub eline alub ejdere karşı yürüdi.

Nazım:

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

Çün kılıcın ele aldı Şāh Sām
Misl-i Merrīḥ elde dutar gökde şām

Ḥamle kılub yürüdi su‘bān’a ol
Şan Hızır’dur kaçd ider evrene ol

Eyle na‘ra urdı Sām pehlevān
Kim yirinden uru tırdı ol yılān

Güş idicek Sām’uñ ilān na‘rasın
Şaçdı zehrin şaldı başın zehresin

Diñle imdi noliserdür ḥāl-i Sām
Vir şalāvāt Muştafā’ya şād u kām

9. Kışsa-ı Duhter-i Hümayün Şāh-ı Perihān:

Hakīm kavlince Sām ejder kim gitdi bizüm kışsamuz daḡı bu yañadan Kayta Ḥan yirini Şāh kıızı Hümay-yı Dil-firüz’a yitdi nite meger kim bu Kūh-ı Elburz’da bir periler meliki varidi adına Hümayün Şāh-ı Cin dirleridi ‘azīm şehriyāridi Kūh-ı Elburz’da olan periler emrine fermān idi taḡtı yirinde olurdı ḡizmetin kılurlaridi Qal‘a-yı Zerrīn şehri anuñ taḡt-gāhiyidi ve bir kıızı varidi kim yiryüzünüñ mihr ü māhiyidi melāḡatuñ menba‘ı ve ḡalāvetinüñ ma‘deniyidi ideyüdüñ ki kudret-i nüḡā-i ḡüsnī anda defter ve gül yaña görüb evrāḡın ebter itmiş idi ve anuñ gözi derdinden nergisüñ yüzinde şafra ve yañaḡı firāḡından lālenüñ başında sevdā varidi yılda bir kıız ol kıızı eyyām-ı nevrüz pīrüzda periler taḡt üzerinde getürürlerdi ḡande kim seyrān itmek dilese anda yitürürlerdi meger kim ol dem içre Sām’uñ nīk-nāmuñ ol hümaymuñ üzerine gelüb yitdiler bir ādem oḡlanın ‘āḡī ejderḡāyile ceng itdüḡin görüb ta‘accüb itdiler andan Hümay-yı [30b] Dil-firüz Sām-ı nev-cüvānı ve zülāle-i Nerīmān’ı ve Benī-Da‘-i Kerīmān’ı görüb ‘āḡıḡ olub didi kim ḡayfā şol ādem-zādı bu ‘āḡī ejderḡā helāk idecekdür nāzenīn vücūdun ḡāk yirini zehrire ḡāk idecekdür nice ola kim bu evrenden ḡalāḡ benüm ḡatımda ḡaş ola diyüb emr eyledi taḡtını periler yirle gök ortasında dutdılar daḡı Hümayün Şāh kıızı Hümay-yı Dil-firüz’ile perī

begzādeleri kızları tahtuñ merkezinden aşğa bağısub Sām'uñ ejderhāyile ceng itdügin temāşā itdiler.

Nazım:

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

Yirile gök arasında her biri
Götürürler tahtı omuzla her biri

Tahtuñ üzre oturuben ol Hümā
Ceng-i Sām'a eyleridi nazarı

Lik Sām'ı ejderhā yuda diyü
Havf iderdi ol cihānuñ dil-beri

Sām'a 'aşık oluben ol gül-'izār
Kaşd iderdi öldüreydi ejderi

Lik ejder heybetinden qorqub ol
Tahtı üzre dökdi derle çok perī

Haqqa nāliş eyleyüben ol şanem
Sām'a nuşret dileridi yalvarı

İşit ey şāh Sām'un imdi hālını
Vir şalāvāt söyleyem tā haberi

Neşir: Hakīm qavlince periler sultānı kızını yirle gök üstünde temāşā-i Sām dağı yayan yürüyüb eline kılıç alub ceng-i ejderhā kıılmaqda nite çün kim Sām ejderhāya kim yakın vardı dağı sağ elin şol kürde-gāhında qoyub bir na'ra urdı ol yañadan ejderhā belinleyüb yir yarıldı gök yıqıldı şanub qorqusından başını qazā ve qader bigi felege qaldurub mināreleyin belinden yukarusı uru tırdı çevresine baqub Sām'ı gördi dağı cehennem qapusu bigi ağızını açub Sām üzerine qıgılcımlar şaqub dağı dem urdı meger kim bi-şudret-i Rabbānī ve hikmet-i Yezdānī ejderhā dem urucak Sām'uñ öñünde bir qara o kadar seng-i hāre varidi Sām qademin ol qara taşa başub dağı muhkem tırdı ejderhā Sām'ı ağızına götürmek için yitürmek için bir dem dağı urdı eyle kim ol tağun taşı toprağı ağac yaprağı bu dağın [31a] Ejderhā ağızına toğrı dem

ķuvvetinle alub kehrübār ŧamān mıķnāṯis āhını yerinden ķoparub ayırub gitdi buğur Sām'ıñ baŧduęı ķaya dağı yerinden ķopdı ķör ķöb ķaŧuręa yeli bigi öñünce gider bigi dem ķuvvetiyle ejderhānuñ ol mağara ķapusu bigi ağzına gelüb yitdi ejderhā deminden felek yüzi ķarardı görünmez oldu cihān içi zulumāt deryāsı bigi bu ŧarılıęıla ķorķulıęıla ṯoldı iblīs-i bī-dīn pūr-telbīs-i la'ın Sām'ın ol pāk endāmuñ ejder ağzına kim gitdüğin gördi ŧād oldu baŧından tācın felege atub döndürürdi helāk oldu diyü gelüb Dines ile Kenes'e ħaber virdi anlar dağı Sām'ı helāk oldu ŧandılar Racīm'in sözine inandılar ŧeyṯān nesli ŧād olub evindiler ammā kim bilmediler kim kendülerüñ tedbiri rāst gelmeyecekdür.

Naızım:

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

Bilmediler iblīs aŧlı müste' ān
İstedüğin iydiserdür bī-gümān

Ne kim itse olacağdur oliser
Ķudretile zulmet enver ṯoliser

Günde yüz kez itse tedbiri ķiŧi
Olmaz illā oliser taędīr iŧi

Ķükm anuñdur ħākim oldur ādemi
Kim yaratdı kün dimekden 'ālemi

Līkin anı bilmedi kim ol la'ın
Her ne ister idiserdür ol mu'ın

Sām'ı öldi ŧandı ŧeyṯān-ı Racīm
Bilmedi kim ŧaęlayan Allāh-ı Raḧīm

Ķaęķuñ emri yirine gelse gerek
İstedüğin ol Ķudā iste gerek

Emr-i Ķaęķa kā'il olub her zamān
Vir ŧalāvāt Muŧafā'ya cāvidān

10. Ender Ķātīme-yi Dāsītān, Maķālāt-ı Firdevsī

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

Diñle imdi bunda vardur bir meşel
Güş iderseñ eyleyeyin saña ħal

Cism içinde cān gör Sām-süvār
Nefs-i emmāredürür şu' bān mār

Ṭā' at u iħlāş oħun āyet bu dem
Eylegil emmāre cūdini 'adem

Nefs-i emmāre olunmasa helāk
Hiç ħalāş olmayiserdür cān-ı pāk

Gerçi²²⁰ olmaz nefsi emmāre fūnūn
Līk itmek lāzımı ola zebūn

Nefsi maġlūb eyleyen ġālib ola
Ĥaħħuñ ol ṭā' atına ṭālib ola

Nefse uyma 'āħiliseñ iy hūmām
Tā makāmuñ ola ol dārū's-selām

11. Ender Ĥātīme-yi Dāsītān:

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

Ĥaħħa minnet şad hezārān subh u şām
Ki_oldı yigirmi tokuz meclis tamām

Ĥaħ Te'ālā irgürürse va' deye
Hiç ħilāfi itmeyevüz ahdeye

Söyleyevüz Şeh Süleymān-nāme'sin
Kerem idevüz sözile hengāmesin

Şerħ idevüz ħoş ġarā'ib kışşadan
Güş idenler ħurtıla vü ġuşşadan

Līk bu dem āħir oldı dāsītān
Vir şalāvāt Muştafā'ya dositān

²²⁰ Yazmada “gerçi emmāre olmaz...” şeklindedir

Söyleñüz Firdevsî rûhına du‘ â
Hâcetüñ maqbûl ide dâ‘im Hudâ

[31b]

Hâzret-i Hânnân-ı Hâk sultân İlâh
Pâdişâh-ı lâ-yezel[dür] pâdişâh

Levh-i a‘ zam hürmetiçün yâ Kerîm
Şuhf-ı Âdem ‘ izzetiçün yâ Raḥîm

Eyledi Firdevsî bî-ḥad çok sehv
Senden umar eyleyesin sen ‘afv

Hâzret-i Aḥmed ḥaқиçün yâ İlâh
‘Afvuñ eyle tâ kim itdüm [ben] günâh

Fâtihayla kim iderse bizi yâd
Hâk aña raḥmet kıla ḡâyet ziyâd

Raḥmeti Hâkdan umarsañ ümmeti
Vir şalâvât kıla ol Hâk raḥmeti

d. Süleymân-nâmenüñ Yirgimi Toқuzuncu Meclisinüñ Zikrindedür:

[fâ‘ ilâtün / fâ‘ ilâtün / fâ‘ ilâtün / fâ‘ ilün]

Câna şîrîn leblerüñe teşne-dıldür cümle kes
Nitekim arzu çeker fâ‘îk şeker қande mekes

Kâ‘ be-i küyuñda cânâ gezdügüm nâlân budur
Kim laḥîfdür қāfile olsa revân bang-ı ceres

Şeb-i rû zülfüñ görüben ‘âbid u zâhid müdâm
Hırқа-yı peşmine gitdi şeb revâne çün ‘ases

Câna ruḥsâruñ görelden terk iderem men vaṭan
Bülbül-i şürîde diller görse uşadur pes қafes

Şâh-ı ḥubânsın velikin ḡarra olma ḥüsniñe
Nice şâh mât itdi devrân sürüben ferzîn feres

Zerre zerre çehre-yi şîrîndürür eczâ-yı ḥâk
Nemce nemce çeşm-i ‘uşşâk olub aқar Nîl Aras

Lâledür ḥaddi şanem sünbüldürür zülfi şikâr

Servdür addi ıyāmet hāldür fūlfūl  ades

Anca būlbūl nam-sāz ü tūti-yi ırın-sūhan
Sūz-nāk avāz iderken ar-ı kej-rev pend ü pes

avmadı Dāvūd'ı ceven bu ecel imirini
Bamadı Mūsā  aası mer-i mārı bir nefes

Nā-u Lomān tıbbıla mevte ılıbdurur bir  ilāc
Nā-u ārūn irdürübdür mālile feryād-res

āl-i  ālem budurur Firdevsī imdi nidelüm
āresi bu abr idesin itme nāle sözi kes

Di Süleymān-nāme'sinden söylegil zībā-sūhan
Vir alāvāt dile gel ki söze  aı cümle kes

1. Dāsītān-ı İmū'ıl Peyāmbere  Aleyhi's-selām:

Lomān Hākim ibn-i  Ād ol hakīm-i üstād bu kitāb-ı a zāmuñ muannifleridür nite Firdevs dilinden kim āhib-i kitābdur nuı anuñ ser-cümle ırın cevābdur ol aa hikāyet ılıb aydur kim Sām-süvār ejderhā azı kenarında **ez İn-cānib** Zāl daı Rūzābe derdinden ve atası Sām fūratından zār u nizār ve Īrān diyārında ammā bizüm ıamuz **ez ān-cānib** İmū'ıl peyāmbere ol resūl-i rehber dil-i muahhara geldi nite kim ün ki ol nebī ol gün minbere ıub va az kim itdi bu vechile naıhat ve bu avm Benī-İsrā'ıl avmi daı sözini dutdular emrine itā at itdiler a yān-ı saltanat ve erkān-ı memleket  ualā ve fuzelā ve hūkemā ve dānā birbirine gedā ve tuvānā mecmūı gelüb aña ümmet oldılar kāfirleri ĩmāna müslümānları ehl-i ĩmānları ve mücrimleri daı tevbe ılıb peimāne gelüb anuñla beyat ıldılar andan sonra Allāhu Teālā'dan bir melik dilemege ittifa tedbīrlerin daı nifa ılıb ol resūl-i pūr-uule Hā dergehinde mabūle didiler kim yā nebī-yi Allāh sipāsın bī-ad Hālık'a ve senā-yı bī ad Rāzı'a kim [32a] sen resūl-i rehberi ve hāzretūñ bigi peyāmbere bu avm-i Benī-İsrā'ıl'e müyesser ıldı kim dīn ü diyānet gösterüb Müslümān Tevrāt hūkmünce ehl-i imān eyledük ammā kim tevau olunan oldur ki bize ol sultān-ı bī-bedelden ve hāān-ı lem-yezelden bir pādīāhı dileyivirgil kim

bu kavm-i Benî-İsrâ'îl'e ve bu 'avâm-ı zelile kim baş ola ve dağı bizüm cenge âhenge yâre rûmuzi cem' iden varub Câlût ile savaş kıla tâ kim ol Kâdirün 'avn-ı 'inâyetiyle ve o Hâdînüñ hidâyetiyle hazretüñüñ mu'cizâtiyle bize ihsân kıldığı melikün kuvvetiyle Benî-İsrâ'îl kavminün dil-âverleri gayretiyile a'yan-ı ekâbirinün hamîyyetiyle du'âsı maqbûl erlerinün berekâtiyle 'Amâlika kavmine manşur muzaffer olavuz ve sekîne dağı elümüze gire görevüz yüz sürevüz didiler İşmü'îl peygâber aytdı kim yâ kavm eger kim Haq Te'âlâ celle ve 'alâ sizlere bir melik vire Őâyed ol melik emrine mu'f' olmayasız anuñla cenge varmağa niyyet kılmayasız nite kim Zelkefil nebî 'aşırında gazâya varmaduñuz Haq Te'âlâ'nun hükmüne rızâ virmedüñüz anlardan kaçduñuz âb-ı rûyi yere saçduñuz 'âkıbet ol 'âŐi olanuñuz tağdan ekber birle helâke virüb ölüm Şerbetin içdiler hayâtdan memâta varub göçdiler ol resül böyle deyicek o kavm dağı aytdılar kim kavlühü Te'âlâ **ve mâ lenâ allâ nuqâtile fi sebilillâh ve kad uhricnâ min diyârinâ**²²¹ ya'ni Benî-İsrâ'îl kavmi didiler kim ne oldı bize kim Allâhu Te'âlâ'nun emrini dutub küffâra kılıc Şalub gazâ düş[m]enlerimizden intikâm alub cânlarına cezâ kılmayavuz 'ale'l-huşus kim bir melik-i zâlim ki ehl-i 'ayâlümüzi elümüzden aldı biz kavmümüze haqâret ğarat hasâret kıldı.

Nazım:

[fâ' ilâtün / fâ' ilâtün / fâ' ilün]

Ol melikden zulm-i bî-ħad görmüşüz
Miħnetinden iş-bu ħâle irmişüz

Milk ü mâl ü ni' metümüz alalı
Faqr ucından kara çula girmişüz

Furşat ele girse ceng eyleyüz
Kılıc elde cenge ħâzır turmişüz

Biz 'adüdan nice yüz döndürevüz
Kim aña gücile mâllar virmişüz

²²¹ "...Yurdumuzdan çıkarılmış, uzaklaştırılmış olduğumuz hâlde Allâh yolunda niye savaşmayalım..." (Bakarâ sûresinin 246. Âyetinin bir parçası)

Hükmiñe fermān olavuz yā resūl
Ne ki dirsən hızm̄ete yüz sürmişüz

Neşir: Ol kavmūñ ‘ābidleri zāhidleri şöyle diyicek İsmū’ıl peygāmb̄er ol nebī-yi rehber pāk şudan abdest alub Hāqqa tāt ü münācāt kılub bu kavme bir melik diledi kim dil-āver ola tā kim durub Cālūt ile ceng kıla Hāq Te‘ālā celle ve ‘alā ol nebīnūñ du‘āsını kabūl sözini maqbūl kıldı tā kim peyk-i celīl melek-i Cebrāīl gelub Hāq Te‘ālā cānibinden selām kılub bir ‘aşā getürdi ve bir dağı dühn-i qudsī verdi Hāq Te‘ālā’dan selām yitürdi didi kim bu ‘aşā kimūñ kāmetine ki rāst gele ol kişi ne deñlü derviş dil-riş dağı olursa faqr elinden şikāyet kılursa [32b] Benī-İsrā’ıl kavmine melik ola bir ‘alāmet dağı bu kim ol kişi çün ki katuña gele boynuz içindeki dühn-i qudsī cūş kıla ikinci nişān bu kim yağdan alub anuñ kafasına süresin bir tamlayub aşāğa inüb aqmaya göresin diyüb ‘aşāyı dühn-i qudsī teslim kılub tāvus-i qudsī gitdi pes İsmū’ıl nebī dağı Benī-İsrā’ıl’ün a‘yānlarını katına cem‘ itdi ol ‘aşāyı dühn-i qudsī gösterüb ‘arz-ı Hāqquñ hızm̄etini üzerine farz eyledi kabūl kıldılar velikin hiç birisinin kāmetine bu ‘aşā rāst gelmediyse cümlesi melūl mahzūn oldılar kim Hāq Te‘ālā anlara meliklik müyesser kılmadı meger kim Ya‘qūb Peygāmb̄er oğlı İbn Yāmin neslinden bir tabbāğ kişi varidi kim adı Tālūt idi ammā kim be-gāyet fakīrū’l-hāl ve bī-tākat bī-kuvvetidi hem cevān degüldi illā ki toydı gāh sahtiyān işleridi gāh Nīl’den şu taşıyub saqqālīk iderdi ve gāh bir eşegi varidi kim ‘alefine kād̄ir olmaduğı ecilden ol merkebi şahrāda güderidi bir gün ol aḥad merkebin şahrāda gördiğın yavu kıldı teftiş tefeḥḥuşş kılub bulmayub sürüb İsmū’ıl Peygāmb̄ere geldi aytdı kim yā nebiy-yi Allāh be-gāyet derd-mendem fakīr ü ḥaḳīr ü müstemendem ol Ḥallāq-ı ‘ālem ve Rezzāq-i Benī-Ādem nafaqa ele getürmege sebeb olmağıçün baña bir merkeb virmişidi ol merkebile şu taşıyub saqqālīk itdüğım cihetden elüme dağı nafaqa girmişidi gāh tabbāğlık işlerdüm gāh merkeble şu taşurdum nafaqa kim kesb itmeme çarḡ-ı gaddār gadrinden ‘āciz kılub derdmende olub eñsem kaşurdum baña du‘ā kılam kim merkebüm bulam tā ölünce devām-ı devletüñe eyyām-ı rif‘atüñe du‘ā kılam diyüb Tālūt ağladı faqr elinden inleyüb bir āhı biñ ciger tağladı.

Nazım:

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

Faqr elinden itdi Tālūt eyle āh
Kim teraḥḥum itdi aña mihr ü mäh

Yoqlıgından acdı leb vü ağladı
Gözi yaşı Nıl'e beñzer çağladı

İş-bu yoqlıq daḥı gāyet güc olur
Kim faqır olan kişi günde ölür

Ḥaḥdan iste kimse hıç ac olmasun
Düşmenüñ de ḥalka muḥtāc olmasun

Yoqlıq odı cānumuza etdi kār
Yā İlähî işimüzi sen oñar

Eli tar olan kişi gülmez begüm
Zirā işi öñede gelmez begüm

Yoqlıq odından dilerseñ sen necāt
Vir şalāvāt Muştafā'ya pāk zāt

Neşir: Ḥakīm kavlince Tālūt bu vechile nevḥa ve efgān eyledi İşmü'îl nebî 'aleyhi's-selām daḥı el götürüb Ḥaḥқа du' ā kılub Tālūt'ıñ merkebini bulunmasun Ḥaḥdan temennā-yı çendān eyledi Ḥaḥ Te' ālā ol resülün du' āsın müstecāb kıldı kim Tālūt'ıñ merkebi şahrādan evine geldi ammā kim Tālūt henüz gitmedin İşmü'îl'ün kenārından kalqub taşra evine 'azm itmedin ol dühn-i qudsî [33a] kapuğı içinde cūşa gelüb kaynadı İşmü'îl nebî şadāsın gūş idicek ta' accüb kılub yüregi oynadı tarfetü'l-'ayn içinde yerinden defî' turdı ol yađ eline aldı daḥı Tālūt'ıñ başına sürdi aşāđa tamlayub aqmadı sürilen yirden gayrı yere sızub çıkmadı andan şoñra ol 'aşāyı Tālūt'ıñ kāmetine ölçdi ol daḥı rāst geldi buğur İşmü'îl nebî 'a.s. be-gāyet şād olub Ḥaḥқа secde-yi şükr kıldı daḥı dönüb Tālūt'a didi kim iy faqır bu gün ol demdür kim başuña devlet kuşı toğubdurur sa' ādetün topı yirden göge ağubdurur ḥaḥıḥat seni Allāhu Te' ālā'nuñ emriyle kavm-i Benî-İsrā'îl'ün üzerine seni melik olacađuña ki

‘alâmetler zâhir oldı bilürem Tâlüt didi kim yâ resûlallâh ben melik olucak hüküm kılıcağ kişi degülem bir tabbâğ-ı şeker ve şu taşıyub şatıcı kem-ter kulum Nîl Irmağından merkebile şu taşıyan sağa ve faķır ve tabbâğ u şakird olan sahtiyân ıslayıcı hakır Benî-İsrâ’îl kavmine ol vaķt sultân olur ki ‘Acem vilâyetinde Pürdihkân-ı Kelbân Ferîdün Menûçehr tahtına geçüre İbrân-ı melik-i sultân olur yâ İşmü’îl peygâmbere ‘a.s. ve iy resûl-i muḫahhar ben kemine Tâlüt ve gedâ ve nâ-tüvânâ ve bî-tâķat ve bî-ķuvvet ‘âciz ve tabbâğ u şakird ve cihân-dîde fertüt yarasa güneş nûrını görmeyince ve iblîs-i pür-telbîs günâhı ‘afv olub cennete girmeyince Benî-İsrâ’îl kavmine yâḫûd bir ğayrı millet ‘avâmına şâh hüküm ider şehinşâh olmazam nitekim bu zıkr olanlar muḫâldür taḫavvurı bâḫıl ḫayâldür olmaz bigi beni daḫı meliklige bu kavm ķabûl ķılmaz nâmesin Allâh bilür resûl bilür bundan ğayrı zıkr ķılmaz.

Nazım:

[fâ‘ ilâtün / fâ‘ ilâtün / fâ‘ ilün]

Merkebile şuyı şatub taşıyan
Faķr ucından eñsesini kaşıyan

Yoķlığında ḫalka çeken iḫtiyâc
Şâhluķ idüb ura mı başına tâc

Bir kıızıl menķûra ğüci yitmeyen
‘Ömri içre bula rubî ķatmayan

Nite beglik buliserdür yâḫu genc
Lîk ḫâşıl idiserdür derd-renc

Böyle diyüb anda Tâlüt ol zamân
Oldı ḫâmüş ol dem içre pes hemân

Lîk ḫâmüş olma şâhâ söylegil
Vir şalâvât Aḫmed’i medḫ eylegil

Neşir: ḫakîm ķavlince saķķâ-yı Tâlüt gedâ-yı bî-ķuvvet tabbâğ-ı fertüt böyle diyecek yine İşmü’îl nebî ‘aleyhi’s-selâm aytdı kim yâ Tâlüt sözümü ḫut kim ḫaķ

sübhâne ve te‘âlâ ancileyin şâh-ı kâdir nâzır hâzır pâdişâhdurur kim her müşkil iş anuñ katında âsândur gedâ vü sultân-i zehkân hâkân hazretinde yeksândurur her şad hezârân senüñ bigi okumamışlara hidâyeti ve ‘inâyetinüñ güneşinden bir zerre degül vü yüz biñ azmıslara delâlet Rüc‘at deñizinden katre degil iki cihânuñ [33b] makâlidî öñünde dünyâ ve âhîretüñ kilidi elinde isterseñ dünyâ âhîret virüb dilerseñ düzâh veyâ cennet virür devlet dilerse bir sencileyin gedâyı ‘âleme şâh ider nekbet isterse bir pâdişâhı hâk-i râh ider âh ider her devleti ve iqbâli virmek elindedür her ni‘metin zevâli gine dilegindedür ol Reh-nümânuñ pâdişâhlık yaraşur ki cihân-pâdişâh ya‘ni kime dilerse virür ve kimden dilerse yine alur gâh Fir‘avn-ı la‘îni server-i serîr-i melik-i Mısr idüb Mūsî-i Kelîm’i külbe-i aḥzân-ı gurbetde mübtelâ idüb ve gâh gene ol mel‘ûnı qahr deñizinde garḳ idüb Mūsâ ‘aleyhi’s-selâmi memleketine pâdişâh ider gâh Yūsuf-i Şiddîḳı ḥased çâhına ve belâ zindânına giriftâr ider ve gâh gine çıkarub Mısr tahtında sultân ve ‘azîz ü nâm-dâr ider yâ Ṭâlût ol mâlikü’l-mülk-i ezel ü ebeddür ki **Ḳulillâhümme mâlike’l-mülk**²²² her kime dilerse taht ve memleket virür **Tu’tî’l-mülke men teşâ’u**²²³ ve isterse her kimden olursa anı vaḳt içre tâc u devlet alub aña derdile miḥnet virür **Ve tuzilu men teşâ’u**²²⁴ diledügin derecât-ı ‘izzete yetiştirür **Ve Tu’izzu men teşâ’u**²²⁵ istemedügin ḥor ebter kılub mezelette irgürür meşâḳqate yetiştirür pes ‘aceb midür ki seni ol kâdir-i Benî-İsrâ’îl kavmine şâh-ı cihân milkine şehinşâh eyleye.

Nazım:

[fâ‘ ilâtün / fâ‘ ilâtün / fâ‘ ilün]

Ḳâdir ol ki bendeyi sultân ider
Cümle ḥalkı ḥükmine fermân ider

Fâzil iderse bir gedâyı bay ider
Ṭâli‘ in yıldızı içinde ay ider

Hışm idicek şâhı dervîş ider ol

²²² “De ki Allâh’ım mülkün sâhibi sensin” (Ali İmrân / 26)

²²³ “Sen mülkü dilediğine verirsin” (Ali İmrân / 26)

²²⁴ “Ve dilediğin kimseyi zelil edersin” (Ali İmrân / 26)

²²⁵ “Ve dilediğin kimseyi aziz kıvarsın” (Ali İmrân / 26)

Nūş u nīş u yazını kış ider ol

Mihr iderse müflise ol genc virür
Çahr iderse şāha ‘azl u renc virür

Vāy aña ki haq kılınn oñarmaya
Haq kılın oñarmasa oñarmıya

Ger sa‘ ādet bulunaydı zorile
Şāh olaydı zūr-bizān(?) cumhurile

Devleti her kişiye Allāh virür
Biz kuluz maqşūdumuz ol şāh virür

Başa devlet kōnşa kōnar añsızın
Gelse devlet bay olur er geñsüzün

Çünkü devlet virdi saña ol Hūdā
Pes ‘aceb mi şāh olursa sen gedā

Bu meşeldür söyleşürler bī-kuşūr
Haq ‘aziz itdün olmaz şāha ħor

Böyle diyüb oldı ħāmūş ol resül
Vir şalāvāt Muştafa‘ya pür-uşül

Neşir: İşmū’ıl şöyle deyicek Tālūt yine didi kim yā server-i ‘ālem ve Mirhiban-ı evlād-ı ādem bilmez misin kim benüm sıbṭum Benī-İsrā’ıl’ün aşağa sıbṭıdurur kim İbn Yāmin bin Ya‘kūb neslindendürür pes bu kavme melik olan şimdiye dek Yehūdā İbn-i Ya‘kūb aşılandandurur ‘ale’l-ħuşuş kim Benī-İsrā’ıl’ün evleri arasında benüm evümden alçaq ħarāb olmuş vīrāne yoqdurur men ne meliklige lāyıkam ki beglige dürüst lāyık ħüküm ü sa‘ādete muvāfiq kimseler [34a] Bu kavm arasında çoqdurur dedi yine ol resül aytdı kim yā Tālūt Benī-İsrā’ıl kavminüñ elinde ne var kim ħallāķ-ı ‘ālem sulṭān itdügin ħalk-ı cihān duruşub çobān idemez ol Hūdāvend çobān itdügin cemī‘-i maħlūķāt çalışursa ceħd idüb sulṭān idemez Haq Te‘ālā’nuñ emri budur kim bu kavme melik olasın ħüküm-i ħükümet kılasın didi yine Tālūt didi kim neden ma‘lüm ne ‘alāmet ola kim ben melik olacağım bu kavme ħüküm kılacağım bilem didi kim yā Tālūt ‘alāmet bu ola kim çün kim evüne varasın merkebün evde ħāzır

olub vaqtüne nâzır olub durasın deyicek Tālūt sürüb evine geldi merkebin evde görüben beglik eline girecegin bilüb şād oldı.

Nazım:

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

Bildi Allāh aña yāri kılıser
Düşmenüñ bağrını tıği diliser

Añladı kim eline beglik girür
Ol Hüdāvend işin anuñ oñarur

Zıre himmet idicek kādirdür İlāh
İder ednā kulumı dünyāya şāh

Luḡf iderse nuḡfeye ol cān virür
Şāh oluben ḡalḡa ol fermān virür

Ḳahr iderse ḡāk ider İskenderi
Mihr iderse senge virür gevheri

Hüküm iderse ḡākım oldur bī-gümān
Vir şalāvāt Muştafā'ya şādumān

2. **Ḳışşa-ı Cedd-i Dāvūd 'Aleyhi's-selām:**

Ḥakīm ḡavlince Tālūt odasına gelüb merkebin bulub ḡamdan azād melik olacağın dağı bilüb şād olmağda bizüm ḡışşamız **ez İn-cānib** Dāvūd'un ceddı Bu' uza geldi nite ol vaḡt kim Boğad bin Süleymān ismüyile kim ümmet oldı Kūh-ı Demāvend'e sekīne virüb teslīm kılıub anuñla bey' at kıldı bir nice müddet rüzigār geçdikden soñra vefāt kıldı yerine oğlu Boğad ḡalife oldı ol dağı İşmü'ıl resülile bey' at Ḥaḡḡa tã' at itdi az zamān içre anuñ dağı çehresini türāb ütđi yerini oğı İşā dutdı velikin bu İşā be-ḡāyet 'ākıl ü dānā ve kāmıl tüvānā ḡopdı ol dağı Allāhu Te'ālā'ya ḡapdı küfr ü ḡelālet cānibine ḡapu yaptı Ḥaḡ Te'ālā bu İşā'ya yedi oğul virmişidi kim her birisi nev-ḡaḡ ve lāle-ḡad ve nev-cüvānidi ammā kim bu kiçi oğı be-ḡāyet bahādur pehlevānidi 'İmrān oğlanlaruñ adlarını İlyā Evīnā Düşmi' a Ni'anil

Da'ı Ocem Dāvūd'durur ammā kim cümlesünden kiçisi Dāvūd idi kim koyun güderidi velī Hıaķķa cān u dilden řā'at iderdi ve dađı Dāvūd'uñ egerçi kim řüretā teni za'ıf ve nađıf idi kim velīkin ma'nāda pehlevānidi kuvvet ve řecā'at içre řankim yedi bařlu evrenidi ve dađı bu Dāvūd atası İřā'nuñ mekānı Hūrūn řal'ası idi kim Yehūdā neslinüñ vilāyetidür anda olurdı Yehūdā sıbtından cemī'-i Benī-İsrā'ıl řavmine hükm kılurdı ol zamān kim İřā hayātda ve Dāvūd dađı on dört yařına kim girmiřidi pes ol tārīh içre Hıaķ Te'ālā İřmū'il'e nübüvvet [34b] virmiřidi ol devürde Benī-İsrā'ıl řavmi içre Dāvūd atası İřā kadar 'ākil rehnümāyı ve meliklige lāyıķ ketđuđā-i bay kiři yođidi māl u memleket řavarı rüzī dađı be-gāyet çođidi bu yedi ođından ğayrı iki kıızı dađı var idi birinüñ adı Çerubā ve birinüñ adı Ğāyil kim her birisinün erleri bařķa řehriyāridi ve dađı Dāvūd'un nesebi Arab dilince dađı budur kim beyān olur Dāvūd'uñ ibn-i İřā bin 'Avrā bin 'Ābir bin Sel'üne bin Nađřūra bin 'İmrān bin Kemūran bin Fāriř bin Yehūdā bin Ya'ķūb'dur kim taķrīre gelüb 'ayān olur ammā kim 'İmrān dilince Dāvūd Dāvūd'ı İřā'ya İřā'yı 'Avrā'ya 'Uvaz 'Ābir'e Bu'az Sel'üne Selmā Nađřūra Nađsūn 'İmrān'a 'Aminādūm Kemrūn'a Rām Fāriř Perc Yehūdā'ya ammā kim yine Yehūdā dirler meřhürdurur ğümāna varanlar 'İmrān dilince Mürte dirler bir kitāb vardur kim mütāla'a kılsunlar kim Tevrāt Zebūr tevārīhi cümle içinde mestürdurur.

Nağım:

[fā' ilātūn / fā' ilātūn / fā' ilūn]

Nağl-i Loķmān ĥakīm budur şağıh
Ki_itmişem şerhi saña ğāyet melih

Söz gerek ki şağıh ola tamām
Söz degül ol ki olmaya nağl-i şarih

3. Kıřřa-ı İřmū'il 'Aleyhi's-selām:

Hakīm řavlince çün kim İřmū'il peyğāمبر řālūt'ı melik kılmāķ dilediyse Benī-İsrā'ıl řavminüñ aña bir bir eřyāsın pır ü bernāsın Dāvūd'uñ atası İřā dađı

kığırđı atına gtrdi cem' oldular her birisi mertebel mertebesine gre mesnedinde arr ıldılar andan ol resl-ı pk-dl ve pr-ul 'kil 'anu uzunlığı Tlt'un addine rst geldigin syledi ve dhn-ı udsu Tlt afasında amaduğın ca gelduğin er eyledi buğur Dvd atası kim Ben-sr'l avmin ekbiri ve dil-veriyidi ve bihter  serveri ve Yehd neslin ehriyridi ve Hrn vilyetin nm-driyidi aytdı kim y nebyya'l-lh Ya'b'un 'a.s. on iki oğlı kim dnyya geldi Ya'b veft itdignden ora on iki sbtı oldu amm kim cmlesinden 'alsı Yehd sbtıdır kim 'Imrn oğlı Ms ve Hrn 'aleyhim's-selm Yehd neslindendir Tlt od cem-i sbt ednsı İbn Ymin alındandırur kim İbn Ymin ablinden ne peyđmber ne od melik server gelbdrr zr kim anlar devrinde gnh-ı keb'ir ılıbdurur yol zerinde oturub 'avratlara iridkleri kfr  dallet yolına giridkleri cihetden H Te'l celle ve 'al gzb ılıb nbvvete memleket anlar neslinden at' itmidrr andan tri Tlt'un olduğın bize kim olub hkm ıldığın rev grmezz devlete lyık ve sa'dete lyık u muvfık Ben-sr'l avmine ser-zeni yarar i cnbi degildir egeri Tlt dağı beglik dilermi Ben-sr'l avmine hkm itmege dı bilermi velikin bir isabile ferağdur kim ol [35a] ider yoksa beg anı kim abl ider.

[Nazım:]

[f' iltn / f' iltn / f' iln]

Ol isbiyle ferağdan b-gmn
Nesne il olmaz u ayf hemn

Bu meeldr unudub itme seyf
Kim ferağdan opar olursa ayf

Sen isb it ben umrn bilrem
ayba glbank  elde varn buluram

Dest-i teng itahi alva eker
Alamaz ki bir ur sevd ceker

Beng-i Mır'a h olur fermn virr
n eylese alığıla cn virr

Gerçi gürbe kuruğ umar yāhu baş
LİK kısmet oliser başına taş

HİÇ eşekci milke sultān ola mı
Yā ħu ṭabbāk ile fermān kıla mı

Sahtiyāncı tahta lāyık olmaya
Şu şatıcı tāci tahtı bulmaya

Böyle diyüb anda İṣā ol zamān
Oldı ħāmūş vir şalāvāt cāvidān

Neşir: Ḥakīm kavlince Dāvūd atası İṣā Benī-İsrā’ıl ulularıyla şöyle diyicek ol resül-i muṭahhar ve nebiyy-i bihter didi kim Ṭālūt’un melik olması Allāhu Te’ālā’nun izniyledür kim kâdir pâdişâhdur baḥşâyende baḥşâyış ger şehinşâhdur gâh olur ki ‘arsâ-yı ‘âlemî bir ṭā’ifeden ħālî ider **ḳāle Allāhu te’ālā ve kem²²⁶ ḳaşemnâ min ḳaryetin kânet zâlimeten²²⁷** ve gâhî bu gine ol ‘arsayı bir cemâ’atile mālî ider **ḳavluhū te’ālā ve enşânâ ba’dehâ ḳavmen âḫerîn²²⁸** vaḳt olur ki devlet ü iḳbâlî ve tereddüdi mālî bir bölükden alur kim **ḳavlehu te’ālā kamer terekū min cennâtin ve ‘uyünün ve zurū’in ve maḳâmin kerfmin ve ni’metin kânū flhâ fâkihîne²²⁹** yine hezâr dürlü na’im envâ’-ı ḥadem ve ḥaşem birlüğe daḫı ‘atâ kıılır **ḳāle Allāhu te’ālā kezâlike ve evreşnâhâ ḳavmen âḫerîne²³⁰** ve gâh gine olur ki bir ṭā’ife serverân-ı ‘âlem ü mālîkân-ı refâb-i Benī-Âdem idüb her kişi anlaruñ ‘azametinde ḫayrân ve taht-ı ḫükümetinde ve sergerdân ḳabza-ı ḳudretlerinden maḫhūr ve inḳiyât-ı emirlerinde mecbūr ḫizmet-i ‘âlîlerinde ḳā’im rikâb-ı ḫümâyünlerinde mülâzım itmiş iken nâgâh tünd-bād-ı şarşar-ı celâlî esüb ol sürüleri ḫâk ile yeksân raḫtların târâc ü tâlân ululukların zillate ṭavîl ‘izzetlerin mezellete tebdîl devletlerin lete meḫâbetleri meḫâbete ni’metlerin naḳmehe miḫnetlerin mihtehe(?) servetlerin denâete nedretlerin

²²⁶ Yazmada “kemere” şeklindedir.

²²⁷ “ *Ve kem kasamnâ min ḳaryetin kânet zâlimeten ve enşe’nâ ba’dehâ kavmen âḫarîn* ”- “Biz zulmetmekte olan nice memleketleri kırıp geçirdik ve onlardan sonra başka başka toplumlar meydana getirdik” (Enbiyâ / 11)

²²⁸ Açıklaması 31. Dipnotta verilmişti.

²²⁹ “ Onlar geride nice bahçeler, nice pınarlar bıraktılar. Nice ekinler, nice güzel konaklar. Zevk ve sefasını sürdükleri nice nimetler..” (Duhan / 25-27)

²³⁰ “İşte böyle! Onları başka bir topluma miras bıraktık” (Duhan / 28)

nedāmete mälların melālete sa‘ādetlerin şeķāvete mübeddel idüb mahkūmların hākim memlūklerin mālīk me‘mūrların emr-i zā‘īflerin qavī ve qādir hādīmlerin maḥdūm-ı mükerrerem bendelerin emīr-i müfehhem eyleyüb qarşularına oturanlaruñ qarşusuna oturub ellerin öpenleruñ ellerin öpdürür ki her maḥlūk ḥayretde qalub ve her mevcūd gayret alub bileler kim mālīkū’l-mülk ol Ḥudādur ki memleketine zevāl yoķ pādişāh-ı [35b] muṭlaķ oldur ki şeḥlīgına intīķāl yoķ hākim oldur ki cemī‘-i ‘ālem mutī‘-i fermān-ı sultān oldur ki iki cihān bende-i iḥsān-ı buyruķ aña yakışur kim her ne dilerse var qılur beglik aña yaraşur ki biñ Ṭālūt bigi ṭabbāğ bir dem içre şeḥriyār qılur pes yā qavm ol Allāh’uñ izni budur kim Ṭālūt’a siz muṭī‘-i musaḥḥar cümle göz hūkmine fermān ola İşmū’īl eyle deyicek ol qavmüñ ulusu yüzi şulusu eyü ḥulūsı Dāvūd atası İşā ol kāmīl ü dānā didi kim yā nebīyya’l-lāh bize ‘alāmet ne ol kim Ṭālūt melik olduğın bilevüz andan Ṭālūt meliklige qabül qılavuz ol nebī aytdı kim **kemā ķāle Allāhu te‘ālā inne āyete mülkihi en yetfiyekum et-Tābūtu fihī sekīnetün min rabbikum**²³¹ İşmū’īl nebī aytdı yā Ṭālūt melik olduğına ‘alāmet hüccet ḥaķīķat nişān ol ola kim Tābūt sözüñ elüñüze ceng itmedi düşmāna āhenk qılmadıñ sekīneyi göz göre didi ol qavm bu sözi İşā ile kim işitdi Tābūt gelincek Ṭālūt beglige qabül itmege rāzı olub cümlesi bu qavlı üzerine ṭurub evlerine gitdiler.

Nazım:

[fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilün]

İş bu qavle rāzı olub her birisi ol zamān
Turdı gitdi evlerine qul ḥoca pīr ü cüvān

Diñle imdi noliserdür ḥāl-i Ṭālūt’uñ yaķīn
Vaşf ideyim virüriseñ ḥoş şalāvāt şādumān

²³¹ “Ve ķāle lehūm nebīyyuhūm inne āyete mülkihi en ye’tiyekumut tābūtu fihī sekīnetun min rabbikum ve bakiyyetun mimmā terake ālu mūsā ve ālu hārūne tahmiluhul melāikeh(melāiketū), inne fī zālīke le āyeten lekum in kuntum mu’minīn” (Peygāmblerleri onlara şeyle dedi: “Onun hūkümdārılığının alameti, size o sandığın gelmesidir. Onda Rabbinizden bir güven duygusu ve huzūr ile Mūsā ailesinin, Hārūn ailesinin geriye bıraktığın kalıntılar vardır. Onu melekler taşımaktadır. Eđer inanmış kimselerseniz, bunda şüphesiz sizin için kesin bir delil vardır) (Bakarā / 248)

4. Kışsa-ı Zāl-Destān ü Mevlūd-i Rüstem:

Hakīm kavlince Tālūt melik olmağına intizārda Benī-İsrā'īl kavmi dağı sekīne gelmege 'ahd ü qarāra Sām-süvār dağı ejdehā cenginde zār u nizārda ammā kim bizüm kışsamuz **ez ān-cānib** Zāl-Destān'a geldi nite Zāl-Destān ol zamān kim bir yañadan atası derdinden ve bir yaña 'ışq derdünden ten hilāle dönüb cān zevāle gelüb dün ü gün ağlayub bir āhı bīñ ciger tağlayub qatarāt-ı hasret gözlerinden seylāb revān işi nevhā ü efgān olub döne gün gün döne fütūn-ı Īrān sultān Zū Şāh katına geldi Zū Şāh dağı Zāl'a be-gāyet 'izzet kıldı ve Sām'ıñ gā'ib olduğın beyān vaşf-i hālī 'ayān kılub taqrīr itdükden soñra birkaç gün meclis kurub 'ıyş u nüş guşsa-i gerdün ferāmūş iderken Zāl-Destān vaf-ı hālını derd ü zevālini şāh huzūrunda taqrīr eyledi bir daķıķa fevt itmeyüb söyledi Zū Şāh rencide-dil olub didi kim ey Sām-süvār oğı pehlevān ü zülāle-i bezr-i leşker-i Tarrār ve pehlevānān-ı nām-dār birle ceng-i cihānı gözlerine teng eylegil ve gözini alub bunda gelüb maķşūda irgil benüm devletümde gerdege girgil didi buğur Zāl-Destān Şāh-i Īrān bunuñ bigi himmet idecek otuz biñ leşker alub 'azm-i Mihrāb Şāh kılub gitdi kā kim gelüb Kābil haddine yitdi bu cānibden dağı Zāl'ıñ geldiğün kim Mihrāb Şāh işitdi hırāsān ü tersān olub Şīnduht'a aytdı [36a] maşlahat şöyle yüz gösterür kim bu kıızı öldürem ve helākin Zū Şāha bildürem kim benüm hālüm şāh işidicek kim bile tā bu gavgā münkaṭi' ola Şīnduht aytdı ben şöyle şavāb gördüm ki Zāl'a virem ve māl ü hāl ne ola görem pes garīb tuhfeler tertīb ve 'aceb hediyyeler terkīb idüb revāne oldı çün Zāvil'e vuşul buldı Zāl ulu beglerini ve muqarreblerini istiķbāle gönderdi vaḳti ki terğīb ve tercīb gösterdi ve Şīnduht hediyyelerini şāh manzarına ilette cümlesinden birisi bir la' l yüzük idi ki gice gündüz ve kaķķayı yüz gösterdi Zāl ol yüzügi kendü qabul itte ve qalan hedāyeyi ne kim varısa tamam sarayına gönderdi ol hemān andan Zāl didi kim maķşūd ger 'ilām idüñ ben dağı bilem ve müşkilātuñuz 'arza kıluñ agāh olam Şīnduht didi kim maķşūd-ı hazretüñüz bu qaravaşdan yek bilür deyince kim senüñ 'ilmüñe ma'lüm ve benüm sırrum senüñ qalbüñ hazīnesinde meknün ü mektüm Zāl cevāb virdi kim gamdan gönli arı kı l ve guşşadan cānıñı beri eyle 'arūs qaydın qayurmağa bu leşker bilesin vilāyetüñden ırmağa cehd-i Rüzābe'yi baña 'aḳd bu işüñ itmāmına qaşd

eylegil didi biz daḥı ta' accüb der-pāyuñca varalum maḫşūd neyise kıralum didi Zāl eyle deyicek Şīnduḥt Bānū yir öpüb şād dildeki ğamdan azād oldu Zāl buyurdu māl-ı vāfir hil'at-ı bāfir virüb çün sīm ü zer la' l ü gevher in'ām eyledi **ma'a'l-kışşa** Şīnduḥt Bānū daḥı Zāl'un izniyle çıķub gitdi gelüb Mihrāb'a ḥāli hikāyet itdi Mihrāb cümle esbāḥı müheyyā kıldı Sām oğlu Zāl'a istiķbālile iclāl buldı ve mübālaĝa tekellüf tekeffül itdi ve kendününüñ kaşd-ı ref'ine ve tāk-ı münīrine ķondurdu ve düĝün yaraĝın ve cümle balın ve yaĝın müheyyā eyledi ḥızmete yüz dutdı tā kim Īrān begleri ol Zāvil'i Kābil'i begler dirilüb bir yire gelüb 'arūs ķaydın gördiler kim tamam oldu andan resm-i tezvīc ü ĩmīn-i kābin yirine geldi andan Mihrāb-ı birānı āraste pīraste kıldı Rūzābe daḥı envā'ü'l-ıyş ve arāyiş birle āfitāb-vār ķapudan ṭulu' itdi Zāl'ıla Aba kim bir yere geldi Zāl ol niĝāruñ cemālin ber-kemālin müşāhede kim kıldı ĝonce ve zülālin gördi bī-'aķıl ü ḥayrān vālihü ser-gerdān oldu.

Nazım:

[mefā' ilün / mefā' ilün / fe' ülün]

Çü Zāl ma' şuķasın yanında gördi
Cihānuñ zevķini cānunda gördi

Ḥızır şan kim irmişidi ḥayāta
Meķes dut ki yetişişdi nebāta

Çü dest urdu niĝāruñ dāmenine
Doķundu nār-ı sīmīni tenine

Gidüb Zāl'un hemān şabr u mecāli
Ṭolaşdı 'ar'ara ol servi ṭalı

Başub baĝrına cismini şordı
Öpüb aĝzın lebin dilin şorardı

Daḥı nitdi dimezem key edebdür
Ki meşhūr oldu ĝāyet key 'acebdür

[36b]

Ma'a'l-kışşa alışdı bu verişdi
Dürüşdi tā ki maḫşūda erişdi

Ger irişmek diler olsañ murāda

Şalāvāt vir Muḥammed çün ziyāde

5. **Qışsa-ı Mevlūd-i Rüstem-Dāsītān:**

Qaçan kim Zāl-Destān Rūzābe ile birkaç gün zamān vuşlatda ve emān-ı şoḥbetde oldılarsa ‘ömr-i müddet-i medīd ve nişātıla ʔarab ü nişātıla ü mān-ı keşāyetile añunla inbisātıla geçürdiler Rūzābe’den bir oĝlan vücūda geldi eşer-i necāt anuñ ḥayātında zāhir ü āfitāb-ı nihāyeti anuñ nāşiyesinde bāhir idi Rüstem adu dirler dürlü murādile terbiyyete meşĝül oldılar çün cemāl-i āb-ı ʔıfliyyetden ḥicāķından çıķdı ĝonce verdünce merd ü cüvān ya’ni degülĝil ve oĝlān pehlevān-ı cihān Nerīmān-ı zamān oldu Zāl-Destān çünki Rüstem’üñ ķadd ü bālāsına nażar itdi ve üstünden cihāngirliĝi teferrüs itdi aytdı iy oĝul çün ĝülistānda gel gelmeĝe yüz dutar bes būsītānda nerges şolmaĝa yüz dutalar andan bizüm devletümüz nevbeti geçdi şimden gerü ve sizüñ hengāmañuz hengāmıdurur.

Nażım:

[mefā’ ilün / mefā’ ilün / fe’ ülün]

Şalābetle şecā’ atde ir ü gec
Cüvān ü pīrle bir olmaya hīç

Bizüm devrānumuz geçdi ķocalduķ
Yeşitdi pīrlige işden çoķalduķ

Pes iy Rüstem bu ĝün nevbet senüñdür
Soragör ki demüñ furşat senüñdür

Budur Ḥaķdan dileĝim var olasın
Ne kim ĝönlüñ diler Ḥaķdan bulasın

Bunuñ bigi du’ ā ķılıb o Destān
Olur hāmüş ol feraḥda o sultān

Dilersen ki diyem nicedürür söz
Şalāvāt vir Muḥammed çün biñ yüz

6. Der Beyān-ı Kışsa-ı Sām-süvār:

Hakīm kavlince Zāl-Destān Rüstem-i cihāngire terbiyyet itmekde ve İsmü'îl peygāmbere dağı Tābūt'ı ele getürmek için Hađka tāt ü münacāt itmekde ammā kim bizüm kışsamuz **ez ān-cānib** Sām-süvār'a geldi nite çün kim ol zamān Sām-süvār-ı pehlevān ve zülāle-i Nerīmān bin Kerīmān ejderhānuñ kim kıya ile ağzına gitdi ol periler sultānı kıızı Hümā-yı Dil-firüz göricek Sām için hayfā itdi āhı alevinden Kūh-ı Elburz gāhingāh ve felek yüzün eyledi rikkat kılub ağladı bir āhı ucından zađm-nāk yidi hāk oldı didi dāyesi 'ömrinüñ sermāyesi aytdı kim yā nigārin niçün nefha kılursın bu dem ejderhānuñ demi nefesi duđhānından felek yüzü qarardı göz görmez oldı hāline ađvāline 'ağıl irmez oldı ümizvār kim halāş ola didi dāye kıza naşihat kıldı bunlar hevā yüzünde gözlemekde bizüm kışsamuz Sām'a geldi nite çün kim Sām ol kıya ile ejderhānun ağzına kim irdi yılanun ağzını çeñesi kārban-ı saray kapusı bigi [37a] iki yaña gördi Sām-ı cihān-pehlevān dağı kim fırsat gördi Kāmķam kılıcıyla yā Allāh diyüb ejderhāya urdı kafasından eyle darb urdı kim ya'ni kim çaldı şöyle kim gerdanından hıyār mānendür iki bölde ejderhā dağı acısından kıyruğıla ol ağzında tūran taşı eyle çarbdı kim kıyayı pāre pāre kılub yedi kat yeri yardı yir tozub toz zulumāt bağri bigi felege irdi ammā kim Sām-ı cihāngir ol kıyanuñ üzerinden kendüyi kırık kadem girüsine atdı Hađ sübhānehu ve Te'ālānuñ 'avniyile kendüyi ejderhā şerrinden halāş itdi çün kim ejderüñ kıanı seylāb olub bađr-veş ağdı cān-ı habīşi dağı gevdesinden çığdı dağı Sām-süvār-ı pehlevān zülāle-yi Kerīmān kılıc kınına katuben dağı belinden hançerin çıkarub ejderüñ kafası üzerine çığdı şah mühresin hançeriyle urub çığardı ammā kim zehr-i mār revān olub çevresinden sızub ağardı andan şöıra ejderüñ kafasından tā kaburgasına varıncaya dek yüzdi şuret-i derisinden toksān tokuz kulāc bir künbedi çığardı perdāht kılub düzdi ammā kim sihr Sām'a eşer kılduğı cihetden vücūd cümleten şişdi ejderüñ kıyruğı ucunu yaşdanub düşdi bu yañadan periler sultānı kıızı Sām'uñ ol hāletini görüb bu perilere hüküm kılub cümlesi gelüb Sām üzerine üşdi andan Sām'ı Rağş'ıyla yarağıyla ejder kemendiyle kafasından çığardı mühresiyle alub getürdiler tā kim fenā-yı hevāda Hümā-yı Dil-firüz nazarında yitürdiler ve Rağş'ı dağı tađtuñ kenarı

üzerinde ‘inānından bağladılar illa ki Sām’ı çün helāk ola diyü nevhā kılub ağladılar buğur hemān Dil-firūz emr eyledi hazine-yi haşşından tiryāq-ı ekber çıkarub Sām’a içürdiler ve bir miqdārın gevdesine sürdiler Sām ki ‘aqlın tağıtmuşidi helāke yüz dutmuşidi tiryāq-ı ekber te’sīr kılub Sām-süvār’ı tā kim zehr Sām’uñ ağzından sil bigi taşra çıkub aqdı ve gevdesi dağı derleyüb deriyle zehir teninden taşra çıkdı Sām’uñ başını Hümā-yı Dil-firūz dizine almışidi cemāl-i ber-kemāline hayrān vālih kıalmışidi perīler dağı ol omuzlarına urub götürürleridi her ne yire kim dilerse yitürürleridi velikin cemī’-i perīler Sām’uñ kuvvetin şecā’atin ejderile ceng idicek ‘alāmetin görenler helāk ola diyü hayf iderleridi bu vechile Zerrīn şehri’ne togru giderleridi.

Nazım:

[mefā’ ilün / mefā’ ilün / fe’ ülün]

Götürüb tahtı göklerde giderler
O Zerrīn şehri’ne ‘azmī iderler

Yatur tahtuñ üzerinde Şeh-i Sām
Olub bī-hoş yaturdı [ol] seher²³² şām

Ƙız almış başın kendü dizine
Virürdi cānını bakub yüzine

Dilerdi Sām kim gözni açaydı
Ƙadeh şunub elinden mey içeydi

[37b]

İderdi hizmeti Sām’a ziyāde
Kim ireydi o Sām ile murāda

Dilersen ki murāduña iresin
Muhammed çün şalāvāt sen viresin

7. Ƙışsa-ı Sekīne vü Ƙaziyye-i Cālūt:

²³² Yazmada “sihr” şeklindedir

Kıssa hakīm kavlince periler tahtı üzre Sām sem te'sirinden bî-hoş olub yatmaqda ve Zāl-Destān dağı oğlu Rüstem'e terbiyet kılmmaqda ve İsmü'ıl dağı 'a.s. Tābūt için du'ā ve tazarrū' kılub intizār olmaqda ammā kim bizüm **ez İn-cānib** Tābūt'a geldi nite ol zamān kim Cālūt-ı cebbār ve ol fertūt-i qahhār Benī-İsrā'ıl çerisin kim şıyub Tābūt'ı kim almışdı be-gāyet ferahlığından tācını başından göge atub eyle yine dutub şāzılık kılmış idi andan sürüb vilāyetine gelüb Feleştīn köylerinden bir köyde qondı kim ol köyüñ adına Azdū dirleridi meşhūrdur semāsı Tevārīh-i Ṭaberī'de dağı meşhūrdur qaçan kim Cālūt Şāh ve ol fertūt-i güm-rāh ol gelüben çerisine destūr virdi dağı hālvat-i hāşşına girdi 'Amālīqa kavminüñ a' yānlarından ve leşkerinüñ bāķī kalan pehlevānlarından cem' idüb bir 'ālī bezm kırdı şehlä gözlü nāzlu tozlu serv qāmetlü meh-rūlar dil-cūlar elinden biraz vaqt kim gül-gün şarāblar kim içdi buğur şarābı kellesine çıkıcaq Benī-İsrā'ıl kavminden ve sekīneden söz açdı andan buyurdi ol Tābūt'ı hācib virüb getürdiler meclis içre ol Pelīd-i Encenis'üñ tahtınuñ nazarına yitürdiler buğur Cālūt buyurdi kim ol Tābūt'ı açalar el uralar tā kim içinde ne vardur göreler Cālūt eyle deyicek qapucı alur gelüb ellerine demür pūlād çeküc aldılar kim çekücni kuvvetele sekīne miftāhı üzerine bozmağa acmağa kim şaldılar çeküci başına urdı derhāl cān cehenneme virdi anuñ ' akıbetince birisi dağı gelüb çeküc alur ki Tābūt'a qarub urdı def' i iki eli dutmaz olub kırudı Cālūt bu hāli aqvālī görüb ta' accübe varub didi kim hey hey bu Tābūt issüz degüldür kim içinde Benī-İsrā'ıl kavmi peygāamberlerinüñ nüseccir(?)leri vardurur bu Tābūt'ı aluñuz putqāneme varub içine girüb benüm altun putumuñ altına bu şandığı merkeb kıluñuz kim ol putı ma'būduñ kuvvetiyle ve nār u nūruñ berekātiyle bu Tābūt'üñ sihri bāṭıl ola açavuz içinde ne var idügin görüb seçevüz didi pes ruhbānlar gelüb putqāneye girdiler ol büt-i cāmid nazarında yüz yire sürdiler andan ol bütüñ altına qodılar dağı gıtdiler yā bizüm ma'būdumuz bu Tābūt'üñ sihrini bāṭıl eyle diyüb niyāz itdiler velākin ol ruhbānlardan kim Tābūt üzerine el urdı anlaruñ cümlesinüñ hep elleri derhāl kırudı gelüb Cālūt'a hāllerin hikāyet sekīne elinden şikāyet itdiler çün kim ol gün gecesiyle kim geçdi seher-gāh yetişdi seher kuşcuğazları [38a] Dile gelüb ki ötüşdi.

Nazım:

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

Ol seher kim āfitāb-ı Bāyezid
Sürdi leşker itdi Cem māhen qadīd

Çün gāzanfer Bāyezid Şāh itdi ceng
Qaçdı şarka māhi Cem Hān oldı deng

Ildırım Şāh güneşi gösterdi yüz
Şu dem idüb Cem māh-i tābı qabdı güz

Hemçü saçum dün siyāhī oldı aq
Yüzüme beñzer şarardı şems-i tāk

Turdı hūbān ' aşığıyla ol seher
Buldı maqsūdını şadıq-ı pür-hüner

Çün şabaq oldı ve atdı tañ yeri
Çıqdı Cālūt ağıd tahta pes geri

Nesir: Cālūt-ı pelīd fertūt-ı Yezīd yirinden qalkuben libāce geyüb başına şehriyārlik tācını kim urundı tahtına hacüb beglerine kim göreydi hüküm eyledi kim varub put-hāneye açalar Tābūt'ı getürüb miftāhın bozub içinde ne var idigün bilüb saçalar çün ki ruhbānlar dağı put-hāneye vāridler içine girüb nazār kılub gördiler kim ol altun putuñ eli ve ayağı kesilmiş ve bākī puqlarıñ dağı cümlesi bozulub pāre pāre olmuş ruhbānlar feryād kılub Cālūt'a geldiler mācerāyı zārılıqlarıyla ' arz kıldılar Cālūt işidüb yerinden gāzabile turdı gelüb büt-hānesine girüb bütleriñ şikestligin gördi ' āciz dermānde qalub kanı gevdesinde qurudı bir zamān ta' accübe varub turdı dağı hüküm eyledi Tābūt'ı yine ruhbānlar götürdiler ol köyüñ mezbelesi içinde gömüb fāriğ olub gelüb yerlü yerine oturdılar ammā kim Tābūt ol vīrānede tururdu Hāq sübhāne ve Te' ālā ol mezbele halkına tāk ün-i ekber virdi eyle kim ol qavmüñ rub'ı qalmayub helāk oldılar bu muşibet Tābūt ucından idügin kim bildiler gelüb Tābūt'dan şikāyet kelāk olanları hikāyet itdiler Cālūt gam-gin olub didi kim ya nice ola kim bu Tābūt'dan necāt bulavuz ne çāre kılavuz ve eger kim yine Benī-İsrā'ıl qavmine gönderürsem yine halkum kırub gāzā cānuma beglerüme cezā beglerüm meyyitler için ' azā kıldılar ammā kim varuñ bu Tābūt'ı bir gayri şehre dağı iledüñ

kim hıfz itsünler kavm-i Benî-İsrâ'îl'den şakınub ki gözetsünler didi pes Tâbü'tı ol vîrânenen çıkarub Hâzaralmevt şehri'ne iletdiler bir vîrâne kelîse içine penâh itdiler Hâk Te'âlâ ol şehre dağı sıçan havâle kıldı kim ol şehirde olan uyğuda yatan adamların yüregın delüb içine girürdi bağıın bağıarsuğın yiyüb helâk kıılır pes ol şehir halkı dağı gelüb Câlüt'a şikâyet ağıvâllerin hikâyet itdilerse Câlüt hükm eyledi bir 'azîm od yağıın kim 'alevi felege çıka dağı ol Tâbü'tı od içine atıñuz kim od yağı didi gelüb od yağıub Tâbü'tı içine atdılar od söyüdü Tâbü't'a zarar gelmedi yanmadı görüb ta'accüb itdiler velikin ne kadar kavm ki ol Tâbü't'a bağımak kağıına geldiler Tâbü't içinden bir od çıkub bunları od yağıub cümlesi helâk oldılar ve anlar kim od yakmağı Tâbü'tı bağımağı gelmediler hıç anlara halel gelmeyüb nesne ölmədiler ol kavm dağı Câlüt'a gelüb gitdiler Tâbü't'dan ağılayub [38b] Feryâd itdiler Câlüt dinleyüb âh idüb inleyüb Tâbü't'ın kerâmetin anlayub neyleyeceğın bilmedi 'âciz ve dermânde kalub hıç bir fikir kılmadı meğer kim ol şehrin kenarında bir köy varidi ma'müridi adına Hüriyün dirler meşhüridi Tâbü'tı ol köye iletdiler bir mezbele içine gömüb penâh itdiler andan sonra ol köy halkı dağı kim gelüb ol mezbeledede gâ'it-i hâcet için otururdu ya kulunc ya yürek ağırsıyla ya göbek ağırsıyla helâk olurdu pes ol karye halkı 'âciz kaldılar meğer ki ol köyde bir müslime muğısine zâhıde 'âbıde hâtün kışı varidi kim uğurlayın Mûsâ nebî dînin dutardı ol hâtün bu kavme didi kim siz bu belâdan halâş olmazsız helâk olursız az zamân içre cem'inüz hâk olursız eğer kim bu Tâbü'tı içinüzden sürmeyesiz üzerünüzden bir vechile ittifağ kılub irmeyesiz ne kadar kim Tâbü't arañuzda durur bu âfâtdan emîn olmazsız Tâbü't içinüzden gitmeyince rencden belâdan necât bulamazsız didi ol hâtün eyle deyicek sözünü tıtdılar bir kağılı bulub Tâbü'tı kağılı üzerine çıkarub bıraktılar andan sonra iki öküz getirüb kağılıya koşdılar ol öküzleri sürüb yanına üşdiler tâ kim Câlüt'ın şınurından çıkıncıya dek ki sürüb gitdiler andan Benî-İsrâ'îl kavmi korğıusından kağılı öküzlerle yabanda koyub evlerine gelüb yitdiler Hâk Te'âlâ iki ferişte gönderdi ol öküzlerin yönünü İşmü'îl peygâmbere tırduğı şehirden yağı döndürdiler dağı öküzleri kağılıyla sürdiler tâ kim kudret-i Rabbânî ve şun'-i Yezdânî birle gelüb ol şehrin hırmânları kenarına irdiler andan öküzlerin burunduğın alub öküzleri otlağı şalub gitdiler ferşden 'arşa kanâd açub 'azm-i evc-i felek itdiler kağılı Benî-İsrâ'îl

qavminuñ Őehri kenarında kim irmiŐidi hırmanları yerinden Tābūt ile durmuŐidi ve ammā kim bu Tābūt ile qañlı yerinden kim ugradıyısı yolunda lāle sūnbūl gūl yāsemin nesrīn bitmiŐidi yūzūni yol kenarınca yūriyūb ŐrtmūŐidi.

Nazım:

[fā' ilātūn / fā' ilātūn / fā' ilūn]

Servi baş aqub gŐtŐrmiŐidi el qınār
Būlbūl eyledi nāliŐi qoq Őad hezār

Yāsemenler tŐtmiŐidi yir yūzin
Gūl gelūb aqmıŐidi nerges gŐzin

Gonqe-dāmen pŐr kıluben jāleden
Ŧağ u Őaħrā ez īn olaydı lāleden

Őāħa tŐtī qonuben qumrı daħı
Őtūb aydur hoŐ geqŐr ' Őmri daħı

Qañlınuñ tŐqunduğı yir dositān
Evvel āħir olmuşidi bŐsitān

Diñle imdi bu sekīne qıŐŐasın
Vir Őalāvāt ref' idŐb dil gūŐŐasın

8. QıŐŐa-ı İŐmŐ'īl Ő QıŐŐa-ı Ŧālūt:

Ĥakīm qavlince Tābūt'ı hırman yerinde bu cānibden bizŐm qıŐŐamuz İŐmŐ'īl'e geldi kim Tābūt ele gele diyūb mŐnācāt idŐb secdeye yūz urmaqda ammā ki Benī-İsrā'īl qavmi Dāvūd atası İŐā'yıla cem' olub geldiler yā Nebiyya'l-lāħ Tābūt ĥod ele girmek ve Ŧālūt'ı meliklige qabŐl idŐb bu [39a] Bu qavm aña boyun virmek ĥayālī muħāl ve taŐavvurı bātıl ĥayāldŐr ammā kim ' ādet-i ezeli Őzre bize Őimdideñ melik olan qabīleden kim Yehūdā neslindendŐr bir melik dilegil kim aña tābi' sŐzŐne muti' olavuz yoqsa ŦālŐta muti' olmazuz kim İbn Yāmin aŐlındandurur diyūb ta'addi itdiler eyle kim İŐmŐ'īl peyğāmbri incitdiler andan ol nebī ve rehber ve resŐl-ı pāk-ı muṭahhar ĥalvet-i ĥāŐŐına vardı el gŐtŐrŐb mŐnācāt kılub secdeye yūz urdı nidā-yı

ulūhiyyet geldi kim yā İřmū'ıl benüm atumda du'āñ müstacāb oldu sekīne daı hırmānuñüz yerine geldi bu avme söylegil kim Tābūt'ı varub götürsünler avaların özüñden götürsünler Tālūt'a boyun versünler hizmetine yüz sürüb anuñla azāya varsunlar didi İřmū'ıl peygāمبر 'a.s. bu nidā-yı ulūhiyyet kim işitdi gelüb Dāvūd atası İřā'ya beyān itdi ol avimle İřā kim diñlediler gelüb Tābūt-ı hırmanları yerinde bulub řād olub 'alāmet olduın añladılar andan Tābūt'ı añlı üzerinden alub řāzılıqlar ılıub omuzlariyile göturdüler Mūsā peygāمبر rūına řalāvāt virüb Allāh'a tekbīr ve tehlīl geturdiler tā kim bu vechile zıkr ü tesbīh ve temhīd ve taħmīdile İřmū'ıl'e yiturdiler İřmū'ıl daı 'a.s. Tābūt'a arşı ıķub 'izzet eyledi görütüb mescid ire oyub ta'zīm-i 'azīm birle hürmet eyledi Tābūt geldiin ol avm daı kim gördiler Tālūt'ı meliklige abül ılıub emrine boyun virdiler ammā kim Dāvūd atası melül oldu varub Hürün al'asında mütemekkin olub řā'ate yüz urdı zīrā kim anuñ nesli kim Yehūda neslinden sıbından idi meliklik lāyık ve avm-i Benī-İsrā'ıl'e hūkm ılmaa muvāfiidi Tālūt'a gerek Hauñ emriyle müñi' oldu velīkin hizmetine varmaa 'āciz aldı velīkin İřā'dan ayrı a'yan sıbından ekābire ve İřā'ya pīr ü bernā melik-i tüvānā gedā Tālūt'uñ hizmetine yüz sürdiler emrine itā'at ılıub boyun virdiler Tālūt daı ün kim tahta eüb oturdı 'adl u dād ılıben zulüm ortadan götürdi tā kim ikileyin vilāyet ma'mūr ve ra'ıyyeti mesrūr oldu eyüler begler batı sitenler bünyād itdi ve İřmū'ıl'ün emrini dutdı vilāyet refāhiyyetile oldı cihān virānelerin ābād ıldı

Nazım:

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

ün ki Tālūt oldu milke řehriyār
'Adlile dutdı cihānı nām-dār

Şer'-i Mūsā hūkmını yürütdi ol
Müfsid u hāsıd anın urutdı ol

'Adli řöyle eyledi ānūnile
urd olurdı ařınā oyun ile

Dil perīřān yadı illā zülf-i dost

Nesne ayağda qalmamışidi lîk post

Çekmezidi kimse gücligi yāy
Naqşı kimse bulmazidi lîk bay

[39b]

Qılmazidi kimse zār illā ki ney
Kimse tîzlik itmezidi lîk mey

Kimse zulmi görmezidi bir nefes
Lîk seylden incinürdi her mekes

Eyle ‘ādil oldı Tālūt ol zamān
Ki_ıtdi taḥsîn aña her dem üns ü cān

Şāz hürrem oldı andan sünniler
Gerçe pür-gam oldı dīv ü cinniler

Tutdı ‘adli birle ‘ālem milkini
İtdi Allāh daḥı yüce devletin

Devlet-i bākī dilersen pāyidār
‘Adle dürüş ‘ādil ol iy şehriyār

‘Ādil ol ki ‘ādil olsa pādişāh
Devletini yüce kıılır ol İlāh

Ma‘ diletten ger ḥabīrseñ nām-ver
Vir şalāvāt Muştafā’ya mā ḥazer

9. Kışşa-ı Pehlevān-ı Şāh-ı Rüstem-i Zāl:

Ḥakīm qavlince Tālūt Şāh Benī-İsrā’îl qavmine ḥükme itmekte ve Sām-süvār daḥı ejderhā semminden bî-hüş olub perîler taḥtı üzerinde perîler taḥtı götürüb Zerrîn şehri’ne gitmekte ammā kim bizüm kışşamuz bu cānibden Rüstem-i Zāl’a geldi nite ol zamān kim Rüstem toquz yaşına kim girdi meger kim atası Zāl daḥı ol ‘asırda Īrān sultānı Zū Şāh ḥazretine vardı ammā kim Zāl nīm-rüz taḥtgāhı qal‘asında olurdu kendüden biñ oğlancıklarūñ muştiyle gerdenin üzerdi sîle şalsa felek-zātın bozardı Keyv pehlevān Rüstem’e silahşorlık ta‘lîm kıılırdı meger kim ol qal‘a içinde bir pîl-i maḥmūdî varidi qaddi bir tağa beñzeridi ḥortumu ḥod mināre idi bir gice ol pîl dört

ayağından zencirlerin kırdı boşanub kime kim uğradıysa helāk idüb qanın qara yere
qardı andan qal' anıñ qapusına gelüb hortumiyle bozub qapuyı yıqdı qarāb itdi pīl-
bānlardan qapucılardan kim yetişdiyse öldürüb qal' anıñ qapusından çıqub gitdi qal' a
qavmi görüben her birisi feryād itdi Rüstem dağı atası qoynunda yaturken bu
qavmüñ gulūsın işitdi hemān yerindeñ durub gelüb Zāl'ıñ dört yüz kırq dört batmān
gürzini ele alub dağı ol qaranu gice içinde qal' a qapusına gelüb irincek hācibler ilerü
varub qal' a qapusın yaptılar kim qal' adan Rüstem çıqmaq itmiye dün nızfında anuñ
biñ biñ ' aqabince gitmeye velikin Rüstem qapuya gelüb bağılu göricek bir gürz urub
qapuyı yıqdı kimesneyi eslemeyüb ardınca çıqdı Rüstem atası tiz ādem gönderdi
Keyv pehlevān kim Rüstem'ün üstādıydı hem pehlevān idi zamānuñ serveri ve şahib-
qırānydı Rüstem'ün ardınca varub yalvarub didi kim yā Rüstem-destān ve iy
pehlevān-ı cihān henüz senüñ anañ südi ağızında qoqar niçün bir mest ejderhā bigi
pīliñ ardınca ceng itmege çıkar ' ale'l-ħuṣūṣ kim [40a] qarañu gecedur göz gözi
görmez vaqt ola kim ol pīl seni helāk vücūduñu hortumiyle zaħm-nāk yirüñi hāk
anañ Rüzābe'yi gam-nāk yaqasın çāk ider ammā kim pīl ile cengden şafāñ var ise
şabāħ olsun senüñile atlara süvār olub biraz leşker alub varub pīl ile ceng gözine
cihānı teng kılub āheng-i deng idelim didi Rüstem Keyv'ün sözini eslemedi pīliñ
ardınca gitdi elindeki gürzile Keyv'ü red itdi dağı gelüb pīlün ardından yetdi nazār
itdi gördü kim bir pīl-i maħmūdīdür ki başı hammām qubbesine gözleri dağı yanar
külhāna dört ayaqları mermer direk gibi gevdesi tağa heybeti durmuş yedi başlu
evrene beñzer Rüstem pīli göricek Sām bigi bir na' ra urdı pīl na' ra sadāsın güş kılub
dağı Rüstem'e qarşu tırdı hemāndem Rüstem-i cihāngir ve pehlevān-i Nerre-şir ol
dört yüz kırq dört batmān gürzi başı üzere çevürdi dağı güç varınca pīliñ kafasına bir
darb urdı eyle kim ol pīliñ darbından pīl-i mest dağı ol mağara-veş ağızını açdı dağı
ejderhāleyin añradı eyle kim şadāsından felek taşu avāze virüb çıñradı ve dağı dört
ayaqların Sedd-i Sikender bigi urub yiri yırtıdı dağı sūra varub Rüstem-Destāna
hortum uzadub hamle itdi diledi kim Rüstem'i dutaydı helāk kıluben vücūdın ħord
ideydi ammā kim Rüstem-Destān ol pehlevān-ı cihān pīliñ hortumuñ muħkem tutdı
quvvet idüb eyle çekdi kim hortum çürük ip üzülür bigi üzülüb elinde qalub götürüb
pāresin yabana atdı pīl yüzün qoyu düşdi qan revān olub seyl bigi aqdı Rüstem bir

gürz dağı gevdesine darbile urdı kim pīlūñ gevdesi hürd u haşhāş olub ol dem cān virdi bu cānibden Keyv pehlevān ol erligin kim gördi taḥsīn yā Rüstem-i Zāl deyüb gelüb yüzini yire sürdi anası Rūzābe dağı haber virdiler Rüstem kığırdub gözlerinden mihr ağzıyla öpdü muḥabbet eliyle arḳasın yaptı ḥil‘ at-ı ḥāş geydürüb göñlüni yaptı ve Zāl-Destān dağı kim geldi Rüstem’üñ erligin pīli öldürdügin kim bildi şād olub memleketüñ nişfiñ aña yaḳīn ve üstāzın ziyāfat kılub ḥil‘ at geyürüb oğlunuñ erligine taḥsīn eyledi bildi kim Rüstem-i cihān olacaḳdur ‘āleme erlik birle kılıc şalacaḳdur ammā kim göñlinden gümān gitmek için bir ulu ziyāfet ḳaydın ḳayurdı ne ḳadar müneccimler varısa cem‘ idüb Rüstem’üñ ḫālī‘ in ḫutuñ diyüb buyurdı müneccimler dağı ellerine ustırlāb aldılar istiḫrāc ḥükm idüb aytdılar kim.

Nazım:

[fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilün]

Ol müneccimler didi²³³ iy şāh cihān
Ġaybı kimse bilmez illā müste‘ān

Lik ḫālī‘ -i Rüstem iy şehriyār
[40b] Olacaḳdur ‘āleme şāḫib-ḳırān

Bir bahādur ola bu ‘ālemde kim
Ḳıyḳımundan ḳan ḳaşana Ḳahramān

Dīv ü ‘ifritile kıla ceng bu
Ḳılıcından bulmaya ḫāsıd amān

Ḳuvvet itse bir yirden iriser
Heybet itse isteye Merrīḫ amān

Pençe biñ biñ pehlevān maḡzını çāk
İdüb ala düşmeninden ḫānumān

Şāh Süleymān ḫāzretin dağı göre
Ḥizmetine yüz süre²³⁴ ol pehlevān

Öldüre [ol pīli] yār-i tīgıla
Eyleye Sührāb Şāḫı bī-amān

²³³ Yazmada “didi kim” şeklindedir. Vezin gereği “didi” şeklinde olmalı

²³⁴ Yazmada “süre yüzün” şeklindedir.

Ḳātil u ḳahhār ola cebbār daḫı
Düşmenine uğrada ceng-i ḳırān

Gürz ile Efrāsiyāb'ı öldüre
Virmeye ḫāsıdlere ‘ōmr ü zamān

Bir bahādur server ola bu veled
Kim mişālin görmiye çeşm-i cihān

Üç yüz yıl daḫı otuz üç yıl
Olacaḳdur devr²³⁵ içinde pehlevān

Ḥükm-i ṭālī‘ bu ki şāhā söyledüm
Özgesini Ḥaḳ bilür iy kāmūrān

Böyle diyüb oldu ḫāmūş ol ḫakīm
Vir şalāvāt Muştafā’ya cāvidān

10. Der Beyān-ı Ḳışşa-ı Sām-süvār ü Āmeden-i Sī-murg:

Ḥakīm ḳavlince Destān oḒlı Rüstem’ün pehlevān olacaḒın ‘ālemde üç yüz otuz yıl ḳılıc şalacaḒ müneccimlerden işitdi şād oluben andan yine Zāl ol müneccimlere didi kim oḒlum Rüstem’ün ḫāline muṭṭalī‘ olduñuz müstedām oluñuz kim aḫvālī ne olacaktur ḳıldıñuz imdi luṭf idüb kerem ḳılıb atam Sām-süvār’ın daḫı ḫālin noldı görüñ nücümī ḳavlince baña ef’ ālınden aḫvālınden ḫaber virüñ didi Zāl-Destān eyle deyicek müneccümler daḫı uşurlāb ele alub Sām-süvār’uñ nām-dāruñ ṭālī‘ in ṭutdılar aḫkām-ı sā’ atini ihtiyāt-ı belīḒ vechlerin dirīḒ idüb aḫkāmı zāhir ṭālī‘ istiḫrāc ḳılıb ayıtdılar kim yā Zāl-Destān ve iy pehlevān-ı cihān gaybi Ḥudādan artuḒ kimsene bilmez ammā kim kitābda nücümīler ḳavlince şöyle görünür hem ‘ilmümüz daḫı aña yitübdürür bu dem Sām ne yirdedür ne ḫoz gökdedür ammā kim yir ile gök arasında mu‘allaḒ bir taḫt üzerinde yatubdurur kim ‘aḒl u ḫuşı kendüye yār deḒgüldür velīkin ḫayatdadur olmadı nesne olmadı Ḓurbete düşdüḒü tārīḫden ol günden yigirmi dört yıl tamam olunca Sām’uñ yüzünü göresin ḫāk-i pāyine yüzünü süresin ve bu Sām bin Nerīmān bin Kerīmān Nebīre-i Ḳahramān çoḒ ser-güzeşt geḒürse gerekdür ve Kūh-ı

²³⁵ Yazmada “devri” şeklindedir

Elburz'ı seyrân idecekdür çarh mağzına düşüb çarhile bir yıl tamâm devr idecekdür
yir altını ve yir üstini görecekdür.

[Nazım]

[fâ' ilâtün / fâ' ilâtün / fâ' ilün]

Ser-güzeşti çok ola Sām' uñ ki var
Cevr-i çarhı dağı çeke bî-ķarār

Gāh felekden hāke şala anı dīv
[41a] Geh deñize ġarķ ola şöyle ki var

Gāh ola ki gire yirüñ altına
İde seyrân yir içini leyl ü nehār

Gāh ola ki dīv ü cinle kıla ceng
Tīġı çeküb eyleye vü tārümār

İre soñra Şeh Süleymān özine
Dergehine süre yüzün nām-dār

Ol Süleymān pehlevānı ola ol
Çok ġazālar ide_anuñla bî-şümār

Birinci yıl süricek ' ömr-i cihān
Çarh idiser anı dağı hāksār

Lik bu dem Sām özi bî-gümān
Yirde gökde görmedüm kāmķār

Na hu yirde görünür Sām' uñ özi
Na hu gökde bulamadum iy kibār

Şöyle diyüb ol müneccim şaldı baş
Vir şalāvāt Muştafā' ya yādigār

Neşir: Hākīm ķavlince müneccimler dağı Sām-süvār huşuşunda eyle deyicek
Zāl-Destān diñleyüb şād oldu ġuşşadan azād oldu ol dem içre tārīh yazdılar soñra
hisāb oldu kim müneccimler Sām'ı ne yirde ve ne gökde didükleri vaķt Sām'ı dağı
periler götürüb taķtile giderleridi ' azm-i şehr-i Zerrīn iderleridi biz yine sözüme

gelelüm egerçi kim müneccimler bu sözi söylediler ilm-i nücūmdan beyān eylediler velīkin Zāl göñli gümānda aldı didi kim bu ne söz ki Sām'ıñ vūcūdı hayātda ola daı ne yirde ve ne gökde ārām kıla imdi u degül kim ua süflīden 'ulviye gee ādemī zāduñ hālī beher-hāl ıztırāb ve inılāb üzerindedür eyü yatlu acı atlu ne geürürse hayātda ve memātda vūcūdı türāb üzeredürür hemān Sām ölūbdürür 'ilm ile nūcūm ile bilūbdürür baña ölūsin bildürmediler remzile alatdılar 'āriflerdürür sırrıla avāline vāıf itdiler diyūb fikre vardı 'ākibet fikr ü firāset Zāl'ıñ buña irdi Sī-murğ uunı da'vet kıla gelicek andan su'al idüb Sām'ıñ avālin āyed bile pes ol üç yūñi kim Sī-murğ aña virmişidi anı sengim oda duturasın hāzır bāem diyü buyurmuşidi Zāl def' i ol yūñüñ birisin urbānından ıardı oda yadı daı ol birini bismillāh diyūb oda bıradı bu cānibden Sī-murğ daı yuvasında bir ubh otururken göñline Sī-murğ'ıñ Zāl'a gitmek hevāsı dūdı hemāndem anād aub uub ağ ve āhra uru deryā geub gelüb Zāvīlistān memleketine vilāyetine adı ma' a'l-ıa Sī-murğ hevā yüzinden yiryüzine indi Zāl'ıñ ara bulut bigi gelüb serāb-ı apusuna ondı her kim Sī-murğ uunı gördi nazār itdi ta'accüb ıluben gören gelüb bunlar Zāl'a haber itdi Zāl daı sarāyıñ apusına gelüb köküñ yanına nazār ılıb Sī-murğ'ı görüb ād olub 'izzet itdi merabā pādiāh-ı uyurī diyūb istikbāle söz dutdı andan Sī-murğ daı [41b] Sām'ıñ avālin rivāyet ef' ālinden Zāl-Destān'a hikāyet ve sercūmle ser-gūzetin gördüğü kūhda e Gurgur āhenk ılıb kendüñin kendüyle nice vidā' itdügin bir bir söyledi evveli men āiri er eyledi Zāl Sām'ıñ hayatda idügin kim bildi āzılı ıldı ender didi kim yā āh-ı Kūh-ı āf hī āre ola mı ki beni Sām'a iledesin varub andelügin bilem bir aç gün anuñıla 'ıy ü nū ılam ümīz-vār kim alub gelem bu fānī dūnyāda ölünce anuñıla bile olam didi Sī-murğ didi kim Sām baña vaıyyet ıldı kim seni aña iletmeyem bu işi a' ā itmeyem ammā kim Sām'ıñ hayli vatdür bir nice bildür kim gitdi bilmezem hālī noldı varayım Sām-ı nīk-nāmı göreyim yaın zamānda saña gelüb haber vireyim didi daı Sī-murğ Rūstem'i gördi senüñ bu neñdür diyūb Zāl'a ordı Zāl didi kim bu Rūstem'dürür kim kimsenüñ oğlıdur yedi yaşındadırur Sī-murğ Rūstem'üñ add ü bālāsına ecā'atına alābetine nazār kim ıldı pehlevān-ı cihān olacağın bildi didi kim yā Zāl Hāa sipās ü ükr bī'ad ıl kim Sām bigi addüñ Rūstem bigi zelālet var imdi cihānda neye melālūñ

vardurur didi Zāl Sī-murğ' uñ sözini diñledi şād oldu andan hüküm eyledi birkaç koyun derisin çıkardılar göresin temiz yirde qodılar tā kim Sī-murğ ol gevdeleri yedi qarnı toydı dağı yerinden qara bulud bigi götürülüb gitdi görenler ta' accüb itdi Zāl-Destān ferāhlığıla yerinde qaldı lık halk Sī-murğ' ı görüb tañlaşdılar.

Nazım:

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

Bir qara bulut bigi Sī-murğ-ı cān
Göge yirden çıqdı defi' ol zamān

Halk anı tañlaridi görüb hemİN
Kim mişālin görmemişidi ins [ü] cān

Qādir ol ki kün dimekden bir nefes
Halk itdi ' arş ü ferş ü cism ü cān

Bu ki hemtā çokdur anuñ kudreti
Hikmetine yoqdurur zann u gümān

Qudretinden Hālıq' uñ agāhiseñ
Vir şalāvāt Muştafā' ya her zamān

11. Ender Hātm-i Destān ve Makālāt-i Firdevsī

[mefā' ilün / mefā' ilün / fe' ülün]

Meşelde Zāl olur cānuñ gümānsız
Cihān Zāl' in ider serv-i oransız

Hevā-yı nefsüñüñ mişili Sī-murğ
Gezer devrān içi her dem az u çoğ

Felek mişli anuñ yoqdurur qararı
Gezer bir dem içinde her diyāri

Eger nefsüñ hevāsına uyasın
Bu emmāre sözün gūşa qoyasın

Hudādan bulmayasın sen ' ināyet
Nebīden görmeyesin hem şefā' at

Başanlar nefs-i farkına ayağı
İder Firdevs içinde ol durağı

Beķāyı isteyen fānī olur bil
Fenāyı terk iden bākī bulur bil

Ḥaķāyıķdan olubdurusāñ ḥaberdār
Ḥaķīķat bellüdür añlağıl esrār

Bu söz Ḥaķdur bunı bundan ķoyalum
Varaķ bir yüzden aķub oķıyalum

12. Ender ḥatm-i dāsītān:

[mefā‘ ilün / mefā‘ ilün / fe‘ ülün]

[42a] Şükür Ḥaķķa hezārān biñ hezārān
Tamām oldı oķunuben bu destān

Yigirmi toķuzuncı meclisüm hep
Dinildiyü tamām oldı mürettep

Birazcuk ger beķā bulam fenāda
Ki_ayırmaya ecelden derdi_‘ ināda²³⁶

Diyem yigirmi meclisden daḥı söz
Ķoparam diller içre süz ile söz

Ḥüdāvendā ben itmişem ŧenā‘ at
Kerem sinüñ baña ķılğıl ‘ ināyet

Günāhumdur ‘ adedsüz bilürem ben
Tazarru‘ ķıluram sen²³⁷ ki Kerīmsün

Muḥammed nürı ḥaķķıçün günāhum
‘ Afv ķılğıl eyā raḥmān-ı ŧāhum

Bu Firdevsī günāhıdur ‘ adedsüz
‘ İnāyet ķıl münācātıla ķılur söz

²³⁶ Yazmada “Ecelden ki ayırmaya” şeklindedir

²³⁷ Yazmada “men” şeklindedir

Egerçi kim tamām oldı bu şohbet
Velī bākī alubdurur size minnet

ılub Firdevsī'ye lütf u  ināyet
Du ādan añasız ola şefā at

Cemā atden biri kim yād iderse
Du āla rūumı kim şād iderse

Murādın dü cihānda virsün Allāh
Şalāvāt vir Muhammed çün sen ey şāh

e. Süleymān-nāmenüñ Otuzuncu Meclisinüñ Zikrindedür

[fā ilātün / fā ilātün / fā ilün]

İy seundān gūşuñı tütıl baña
Söyleyem tārī-i  ālemden saña

Gör ki kimler geldi iş bu menzile
Şoñra arışdı yine āb u gile

Cümlesinden Şāh Süleymān biridi
Rub-ı meskūn içre alkuñ mīridi

İns ü cinne ükm iderdi dādile
 Ālemi seyrān iderdi bādile

Geşt iderken  ālemi af dan af a
Gitdi başdan devleti aldı afa

aldı bī-cān ayanuben bir  aşā
Gitdi milk ü tāc u aht u ānuma

Böyledürür  ādeti devrān-ı māh
Bir nice gün bir kişiyi itse şāh

 Ākıbet tācile ahtı aldudur
Ac ü  üryān zār ü zārī öldürür

Şeh Sikender anı isterken ayāt
Zulmeti devrinde gösterdi memāt

anı Sulān-ı Hān bin Murād

Kaşırına hayrāniken Şeddād-ı ‘Ād

Şem‘ası Cemşīd’iken cām-ı āfitāb
Çeşmi sinle içre oldı āh türāb

Cümleden arta kalan dünyādudur
Hāl aña zāhir kim ol bīnādudur

Āh bu mevtüñ āh elinden āh dirīg
Bitürür şāh merķadında kāh dirīg

Mevte çāre yoķdur imdi nidelüm
Haķķuñ emridür ki şabr idelüm

Çoyalum mevtüñ sözün dilden tamām
Şāh Süleymān’dan açalum hoş kelām

Diñle imdi kışşa nedür kāmurān
Vir şalāvāt Muştafā’ya şādumān

1. Dāsītān-ı Sām-süvār Diden-i Hümā-yı Dil-firüz:

Loķmān-ı ekber kim kāmīl u şādıķdurur Eflātūn-ı Yunānī kim ṭabīb-i ḥāzıķdurur bu iki hünermend ve fāzılān kāhil-i ‘irfāndurur [42b] Hem ‘āķilān kāmīlāndurur kim Süleymān-nāme’nün mü’ellifleridür bu kitābuñ muşannifleridürür anlaruñ naķlınce şāhib-i kitāb Firdevsī bu kitābundan naķl-i eşaķ kelām-ı emlāhı beyān kılub aydur kim Sām-süvār oĝlu Zāl-Destān bunda feraḥlıķda şükri kıлмаķda bizüm kışşamız Sām’a geldi kim perīler taḥt üzerinde Sām’ı ejder te’sīrinden ķadīdi bī-hoş olmakda nite ol zamān kim perīler sultānı kızı Hümā-yı Dil-firüz Sām vücūdına tiryāķ-ı ekber kim sürdi tiryāķ semmi def idüb Sām aķsırub gözün açub dizi üzerine ṭurub oturdı andan çevre yaña baķub gördi kim ābnūs ‘ācdan bir taḥt düzülmiş velīkin bu taḥt üzerinde melek şüretlü beşer hey[b]etli perī kızları mih-rūlar dil-cūlar şol terkeşe kıoyulmuş oķ bigi kınad kınada virüb ol taḥt kenārında dizilmüş ve bir nice bölük perīler daḥı ol taḥtı hevāyıla fenā üzerinde omuzlarına alub götürüb gider bu perī-zādeler ol taḥt üzerinde yiryüzün seyrān ider ve yine bu taḥt-ı ābnūsüñ üzerinde Raḥş’ı daḥı ṭurub ‘alef yer ü kılıc kıalkān daḥı başı üzerinde taḥt merkezine

aşmıřlar yir yir ammā kim kendünüñ muķābelesinde bir cemāl-i pür-kemāl mahbūbe kıız ırur yüzi nūrı cihāna gün miřāli řu'le virür bařında tāc-ı murařřa' geyüb la' lin ķaba-puř bir güneře beñzer gökden yire inmiřdürür veyā bir aydurur ki serv-i revāne binmiřdürür.

Nazım:

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

şanki_elifdür ķāmeti bir yazıda
Yāhu servi bitmiş ola yazıda

Düğmesinden ger çerzer iligin
Bileginden gösterirdi iligin

Ĥüsn idi fitne-i āhir-zamān
Ĥüsn-i evvel dirdi āhir zamān

Sām olunca vāķıf anuñ aşlına
Didi bunu sevmemegüñ aşlı ne

Çün nazarı ki kıldı anuñ vechine
Didi 'āřık olmamağüñ vechi ne

Aldı Sām'uñ göñliñ elden o şanem
Dimezidi kimse andan uşanam

Yüzi güneş řālī' idür Müřterī
Vaşlına Sām oldu lā-bud müřterī

Gün yüzine olduğınca ayine
Ĥüsni gögün şa' n idirdi ayına

Neřir: Sām ki ol kızuñ cemāline ber-kemāline kim irişdi anuñ řemā'iline şifte ve muķāyiline firifte oldu ol nazarda göñül ķuřunu anuñ hevāsı ķafesine uçurdu ve ĥasta ĥ'abına 'ıřķ řarābın içürdi göñlinde didi kim meger bu düşümdür yāhūd tuř mı ki diyüb andan bu iře ĥayrān vü ser-gerdān olub durdu ol yañadan Sām'uñ adın erkānın vālih olduğın bilüb ki gördi yerinden şurub bir zerrīn ķadeĥ eline alub Sām'uñ kenarına řapu kılub didi kim iy pehlevān bir ķadeĥ řarāb-ı gül-rengi nüş

vaḳtini ḥoş ğam-ı gerdün ferāmūş dilber ü tarrāruñi der-āĝūş ğuşşadan ğoñül ḥānesin
 boş eylegil diyüb şarābı tıtdı Sām daḫı edebile [43a] Elinden alub ‘ izzet kılub nūş
 vaḳtını ḥoş eyledi daḫı aytdı kim iy yār-ı nāzenin ve iy dil-dār-ı ḥūri‘ İyn bu serv-i
 sefer inḳılāb bu devr-i ḥazar ıztırāb bu ceng-i ejder ü āh-ı ğrīv aheng-i dīv dīv bu
 ḳurbet-i miḥnet ve meşakḳat ve zaḥmet çekdüğümden maḳşūd bu idi kim senüñ bigi
 dil-ber ü tarrār dil-cū vefādār ele getüreydüm bir dem bu fānī cihānda anuñıla
 oturaydum pes bu cümle varlık azāde bahānedürür kim ğoñül ü cān ‘ işḳıña yolına
 dermiyānedür ammā kim bu şihḥat ve ‘ işret bu beşeri şūret ve melek-sīret ya bu tāc u
 taḫt u salṭanat neydüĝin ne vechile bu mertebeye dūrüşdüğüm ve irişdüğüm
 ejderhādan cennet-ı mev’āya geldüğüm semmi eme ğamı ḥürreme ḳahrum mihre tūş
 oldu nedendür bildüm baña lutf ider cānumı nūş ve andan şoñra senüñ aşluñı neslüñi
 şerḫ kılub baña ta‘bīr eylegil didi Sām eyle deyicek Hümā-yı Dil-firūz daḫı
 kendünüñ periler sultānı kıızı olduĝin yılda bir ğün eyyām-ı nevrūza rüz-ı pīrüzda ki
 Kūh-ı Elburz diyārın seyrān kılduĝın söyledi ve andan şoñra hevā yüzinde periler
 taḫtı görütüb giderken pehlevānlıĝın bilüb Sām’a ğoñül virdüĝin ejderhā semminden
 Sām bī-hūş olub helāke yüz dutuncaḳ periler Sām’ı ḳatına getürdüĝin andan şoñra
 tiryāk-ı ekber içürüb ‘ ilāc itdüĝin zamāndan şoñra ğozin açub bu deme yitdüĝin şerḫ-
 i rāst söz idüb ğezüb tarḫ eyledi Sām işidüb bildi kim bu bānū kendüye bir eyilük
 kılmış eyle kim zehr-i ḳātilden anuñ sebebiyle azād olmış kim kendüye bu kadar vefā
 kılmış yerinden tırub el götürdi ḳademinde baş ḳoyub ‘ özür dileyüb yine oturdı
 andan periler sultān kıızı Hümā-yı Dil-firūz ol tālī‘i rüz-i pīrüz yine söze ğelüb
 Sām’uñ ser-ğüzeştin kūh ğeçdüĝi esīr itdüĝi Kūh-ı Deştinden su’āl kılub söz açdı
 dileĝin sözi yerine dürr ü ğüher şacdı aytdı kim yā pehlevān çün kim benüm aşlımı
 bildüñ ve her ḥālūme vāḳıf ve sırruma muṫtālī‘ olduñ imdi senüñ daḫı ḥālūñ nedür
 beyān eylegil ve aḥvālūñ ef’ālūñ aḳvālūñ taḳrīr kılub ‘ ayān eyle bu ḳuvvet ü şecā‘at
 ve bu heybet ü şalābet kim sende var meĝer kim Merrīḫ-i felekde veyā yedi ḳat yeri
 Öküzi götüren Semek’de ol kim hīç maḥlūkātta senüñ mişālūñ pehlevān olmaz ve
 bir şey yırtıcıdan tırtıcıdan anuñ gibi ejderhāyıla ceng kılub aña zafer bulmaz billāhi
 toĝru söyle kim ḳanḳı dil-āverüñ serverüñ ve nāmdāruñ neslindensin ve nice
 pādīşahuñ şehinşahuñ aşlıdansın veyā bu ğurbete neden düşdüñ ve bu taşlu ḳara

tağun üzerine niçun aşduñ veyā bu kendü yerinde yatan o bir ejderhānuñ kıyruğın neden başduñ buncilayın girdāba düşdüñ ādem-zāddan hoz bu yere dek üç yıllık yoldurur ammā kim ğurbete düşmek çarğ-ı ğaddārdandur kim ins ü cinne cevri buldurur kim ğāh kişiyē vāşl ğāh furğat ğurbet ve ğāh devlet [43b] Ğāh mezellet virür.

Nazım:

[mefā' ilün / mefā' ilün / fe' ülün]

Mu' ayyendür bu eflākī yidi reng
Gehī ğönlüñi_ açuğ dutar gehī teng

Yağın bil ki kemālün var zevāli
Varur aydan aya nağş u hilāli

Felek eflāk ider bağşış gehī genc
Gehī sıhğat virür şağşa gehī renc

Velī ğamdan eger şāzi yayan söz
Bulur ağır nihāyet ol ğümānsuz

Meşeldür söylenür yoğdur ğümānda
Belāsuz bal kim bulur cihānda

Kime nüşī gerek nīşi çeker ol
Kime yazı gerek kışı çeker ol

Ğül isteyen çeker ğāruñ cefāsın
Cefāsuz kim çeker ğūbuñ vefāsın

Bunuñ bigi virüb pendi āña kız
Olur ğāmuş ol ğademde dil-āvīz

İşit imdi neye varub bu kışşa
Şalāvāt vir idüb def' -i ğuşşa

Neşir: Ğakīm ğavlince Ğümā-yı Dil-firüz şöyle deyicek Sām'un ğözlerinden yaş seylāb olub ağıdı ve āh itdi eyle kim āhi ' alevinden Kūh-ı Elburz'un āheni ğāhi ğök yüzün duğānından siyāhdurur zevālinden Ğümā'yı agah cümle perīler kızları

Sām'ı teraḥḥum kılub nigāh itdi andan Sām daḥı Nerīmān bin Kerīmān bin Tehmürs neslinden Qahramān-ı Qātil aşıından olduĝın söyledi ḥālin aḥvālin bildürdi andan soñra Ğurgur Dīv'üñ gelüb kendünün yatduĝı yirile felek yüzinden götürdüĝin felegün birinci qatına yitürdüĝin andan kendüzin Raḥşıla Deryā-yı Qulzüm'e atduĝın Sī-murĝ kuşu yetişüb ikisin daḥı hevā yüzinden inerken minqarıyla tutduĝın yiryüzüne getürdüĝin yine Sī-murĝ'ıla vidā'laşdıĝın gitdüĝin ol şahrāya gelüb Hızır'la buluşub cān şöḥbetin itdüĝin ve teberrüklerin alduĝın daḥı andan soñra yolda şeytāna tüş olduĝın igvā virüb qulaĝuzlık kılduĝın ejderhāya getirub ceng-i āheng itdüĝin Ğurgur'ı öldürmege niyyet kılduĝın bu yola mültezim olduĝın beyān itdi.

Nazım:

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

Vaşf-ı ḥālin söyleyüben Sām-süvār
‘Arza kıldı ḥāl u qālin ne ki vār

Çarḥ elinden acı tatlı çekdüĝin
Eyi yatlı gördüĝin daḥı ayār

Ser-güzeştin evvel āhir itdi şerḥ
Söyledi toĝrusı neyse bī-qarār

Çarḥ elinden çok şikāyet eyledi
Daḥı soñra nev kıldı bī-şumār

Ger dilerseñ söylene bu dāsitān
Vir şalāvāt Muştafā'ya kām-kār

Neşir: Hākīm qavlince çün kim Sām-süvār kendüyi ‘arz eyledi vaşf-ı ḥālin taqrır kılub ki söyledi meger kim bu kıız atasından Sām'un nık-nāmuñ evşāfin işitmiş idi yerinden tıruben Sām'a ‘izzet ḥürmet eyledi bildüm yā Sām yā cihān pehlevān diyüb ḥizmet ber-ḥāli ziyāfet ayru kılub şöḥbet ‘izzet [44a] Raĝbet muḥabbet eyledi ‘özü dileyüb daḥı aytdı kim iy pehlevān bundan erlik evşāf-ı ḥamīdeñ ki güş iderdüm saña muḥabbet itdügümden ĝamı zamānımı imden ferāmüş iderem biḥamdillāh kim bu dem cemāl-i ber-kemālünü müşāhede kıldum vişālüne vuşul buldum didi Sām-ı

cihān pehlevānuñ nīk-nām-ı şāhib-ķırānuñ ķademinde baş ķoydı daķı **ma‘a’l-ķışsa**
Sām ile ‘ıyş u nūşa meşgūl oldılar perīler daķı taķt gōtūrūb hevā yūzinde ‘azm-i
Zerrīn şehri’n ķıldılar.

Nazım:

[mefā‘īlūn / mefā‘īlūn / fe‘ūlūn]

Gōtūrūb taķtı giderdi perīler
Melek-şūret beşer-hey’et hūrīler

O taķt ūzre oturub ķızıla Sām
İderdi ‘ıyş u nūşi tūtuben cām

Gehī ķızuñ öperdi gül yañağın
Gehī tūrūb emerdi la‘lin tūdağın

Gehī tūtub ķekerdi ol bileğın
Gehī oğşardı ol hayvā yanağın

Gehī urub yūzin varub yūzine
Gehī ķulaķ urur tatlū sōzine

Geh elinden tūrūb nūş ideridi
Gehī ķeng ū def ū nā[y] gūş ideridi

İki tenken bōlūndi cān alurdi
Perīler görūben hayrān ķalurdi

Bu vechile şafā sūrūb giderler
Şalāvāt vir daķı diyem niderler

2. **ķışsa-ı Tālūt Ceng-i Cālūt:**

Ĥakīm ķavlince Sām-ı cihāngīr pehlevān nerre-şīr perīler sulţānı ķızı taķtı
ūzerinde ‘ıyş itmekde ve perīler gōtūrūb gitmekde ve Rūstem daķı pehlevān-ı cihān
olmakda gāh şikārda gāh bezmde gāh rezmde ķılmaķda ammā kim bizūm ķışsamuz
İşmū’īl ‘a.s.ile Tālūt’a geldi nite çūn kim Tālūt Allāh Te‘ālā’nuñ izniyle Benī-İsrā’īl
ķavmine kim melik oldı cihān melik-i ‘adl ū dād birle geldi pes bir gün İşmū’īl

peygâmbere ol resûl-i rehberê hiṭâb-ı ‘izzet nidâ-yı ulûhiyyet irdi kim Tâbût ve Ṭâlût’ı alub ‘Amâlika kavmi üzerine varub ğazâ cezâ kılasun çün kim İşmü’îl peygâmbere ‘aleyhi’s-selâm dîn serveri ‘âlim ü bihter bu nidâyı çün kim işitdi Ṭâlût’ı kığırdı götürüb aña tenbîh itdi tâ kim kavm-i Benî-İsrâ’îl’i cem’ itdi varub Câlût üzerine gide andan Ṭâlût şehriyâr dağı gelüb sarâyına kim yitdi Benî-İsrâ’îl ekâbirlerin katına cem’ itdi ve anlara didi kim yâ kavm âġâh oluñ kim Haḡ Te’âlâ’nuñ emri şöyledür kim ġazâyâ teveccüh kılasız ceng yaraġın görüb vaḡtünüñ hâzır olasız ümîz oldur ki Haḡḡuñ ‘inâyetiyle İşmü’îl peygâmbere ‘a.s. mu’cizâtiyle sekîne berekâtiyle Câlût-ı pelidüñ ol fertüt-ı Yezîd’üñ gözine cihânı teng ‘Amâlika kavümlerinden kanları seyinden yiryüzini lâle-reng vilâyetlerin ġarat halkını kılıcdan geçirüb hasârat idem didiyse Benî-İsrâ’îl’üñ ekâbirü vü eşyâsı melik ü gedâsı Ṭâlût katından kim çıkub odalu odasına kim geldiler ceng yaraġın görüb vaḡtlerine hâzır oldılar cebe vü cevşenlerin [44b] geyüben başlarına ışıkların urundılar billerine hancerlerin şoḡunuben kılıclarıñ hamâyil bağlanuben her birisi evşigi(?) ve eyerisi(?) otuz altı pâre ceng âletini geyüb demüre büründiler üç siñirli Dımışķi yayların ḡuruben üç kanadlı bir bir ayaḡlı ejdehâ dillü ḡayın ağacı oḡların ḡurbâna ḡoyub kiş ağzına dizeḡodılar andan şoñra aşḡar kıllu berḡ-i rüvâhen nâḡun atları omuzlarından çıkıruben üzerine eyer ağzına ‘inân uruban ḡulaġın çeküb hâzır u müheyyâ kılub eyer ḡaşına başını ḡaza ḡodılar **ma’ a’ l-kışsa** yedi ġün olunca Benî-İsrâ’îl kavminüñ kişisi ulusı yaḡşısı ve yaman ḡulüsü cem’isi hâllu hâlince miḡdârınca var nice bir iki biñ yüz düşmân yaraġın gördiler sekizinci ġün şubḡ-dem olmasına intizâr olub ṭurdılar çün kim sekizinci ġün ki düşenbe ġündü kim yitişdi Sî-mür[ġ] ḡuş çıġırların(?) dile gelüb ötüşdi.

Nazım:

[fâ’ ilâtün / fâ’ ilâtün / fâ’ ilün]

Ol seḡer ki oldı zâhir âfitâb
Zulmetile baḡre ḡaçdı mâh-i tâb

ḡemze-veş şems-i felek gösterdi yüz
Mâh-i zûpin(?) ol zamân yumardı göz

Çün ki dehrüñ mihri ‘arz itdi cemāl
Buldı naqş evlādı māhı hem zevāl

Şubh-ı şādık oldı andı tañ yeri
‘Ömre bagdaş tırdı çāpuñ ceng eri

Diñle imdi bu hikāyetden haber
Vir şalāvāt Muştafā’ya nām-var

Neşir: kaçan kim ol gün ki ‘āle’ş-şabāh mü’ezzinler dilinde nidā hayyā‘ ale’l-felāh ki oldı Tālūt İşmü’İL’üñ ‘a.s. dergāhına gelüb abdest alub ol nebī ve resülullāh ki namāz kıldı dağı İşmü’İL emreyledi Benī-İsrā’İL ‘ālimlerini Tābūt’ı başları üzerlerine nevbetce götürdiler Mūsā peygāMBER ervāhına şalāvāt getirüb Allāh[a] tekbīr götürdiler ol nebīle ol ‘ālimler önce giderleridi ‘akabince Benī-İsrā’İL kavminüñ a‘yān-ı salţanatı ve a‘yān-ı memleketi pehlevān-ı nām-dārları ve şehriyāru ve nām-verleri serverleri yürürleridi anlaruñ ‘aқabince dağı Tālūt şehriyār ‘alemi çekildi tabl nefirleri çalındı kös-i harbī ötdi şadāsı şark [u] garbı tıtdı Tālūt’uñ ‘aқabince Dāvūd’uñ atası biri oğlıyla Dāvūd’dan gayrısıyla bile gitdi pes Yehūdā sıbtınuñ ‘ilmī hikāyeleri Yehūdā sıbtınuñ İşā oğlanlarinuñ der-pāyınca bāķī sıbt halk yörendi atlar ayağından tozından felek yüzi toza büründi hayl u haşemi bir ordı bu vechile bu ‘alāmetile on iki bölük leşker atlar arқasına gelüb gıtdiler pİR ü bernā gedā vu tüvānā ‘azm-i Cālūt itdiler ‘azemetlü leşkeri kim çeküb Tālūt Cālūt cānibine kim ‘azm kılub yürüdi cebe cevşen kılıc belçaқ қолcak nacaқ bacaқ şu‘lesinden gökdeki güneş tıtdı ve atlar ayağı mığlarından taşlar rīze rīze olub eşcārın gurāt [45a] benebātāt yiryüzinde atlar ayağından pāre pāre olub қurudı ol қadar Benī-İsrā’İL kavmi Cālūt gāzāsına çıқdı kim haddi hisābı yoğidi şol kim қumdan қayırdan artuğidi İşmü’İL peygāMBER Tālūt’a didi kim yā melik-i zamān bu kavm-i Benī-İsrā’İL muğālefet idemedükleri cihetden pİrlerin za‘iflerin hastaları ve nağİfleri bile gitmişlerdür cenge yaramayanları dağı ‘azm-i Cālūt itmişlerdür leşkerüñ çoқlığında azlığında nesne yoқdurur kim қalİline nuşret viren Haқdur kim dergehinde az dağı çoқdur kim Haқ ‘ināyet kılınca deñiz bigi leşkeri bir arpasına yüz biñini şırr-ı ‘avn-i Haқ olıcaқ yire şığmaz çerİyi bir kişi bir avuc tuz bigi tağıdur bu kavmüñ yararın

bileñce alub kendi yaramazın destür virüb tağıtgıl didi Tālūt dağı bu halkuñ başlarını kığırdı hüküm idüb İsmü’îl nebî ağzından buyurdu kim za‘îf nañîf ‘âciz ü pîr-şikeste ve faķîr burclu dermande güçlü ve efgende gideler şalâbeti şecâ‘ati gayreti hamiyyeti şevketi olanlar ceng ideler pes ol kavmüñ a‘yânların pehlevânların dağı Tālūt’uñ sözün tutdılar anlaruñ begine destür virdiler tâ kim tağılub evlerine gideler ‘ayâl bend üç azıksuz halka muhtâc olanlar heb döndiler gıtdiler Tālūt’uñ devâm-ı devletine du‘â ve eyyâm-ı rif‘atine şenâ itdiler ammâ kim anlardan gayrı budur ki Şerţâ üzerine tamâm seksen biñ kişi cem‘ olub cenge gıtdiler ve egerçi kim Benî-İsrâ’îl kavmi dîl ü cāndan ğazāya niyyet itdiler ammâ kim hevâ ğāyet ıssı Tābistān olduğı cihetden incinüben Tālūt’a şikāyet itdiler Tālūt dağı ol kavmüñ sözlerini İsmü’îl’e ‘a.s. hikāyet taķrîrlerinden şikāyet eyledi ol nebî dağı Haķķa münâcāt eyledi Qāzîyü’l-hācāta ibādet eyledi nidā-yı uluhiyyet geldi kim ol dağı vahy olan kelāmı Tālūt’a Tālūt dağı ol kavme ‘arz kıldı kim be-durustî vü rāstî peygāberüñüz şöyle haber ve Haķ Te‘ālā söziyle mübtelā kıılır kim bir ırmağıla kim Felestîn’le Ürdün Irmağı’dur tatlu şudur Nehr-i Arma dağı dirler her kim ol şudan bir avuç şudan ğayrını içerse bizüm hükümümüzden geçerse inkār yüzünden kapu açarsa bizüm dînümüzden çıkar cismini dūzah odına yaķar dînüñ burc-i esāsın yıķar illā kim bir avuç içi kadar şu içerse ğünāhkār olmaya Haķ Te‘ālā cānibinden aña muşîbet ve āfet gelmeye **kemā kâle Allāhu te‘ālā İñne’l-lāhe mübtelikum bi-nehrin femin minhu feleyse minnî ve men lem yaţ’amhu fe-innehu minnî illā meniğterefe**²³⁸ ilā’l-āyeti āħir ya‘ni Haķ sübhāne ve Te‘ālā bu kavme kim bu vechile haber virdi sâkin oldular çünkü ol ırmağıñ kenarına geldiler ol [45b] Kavmüñ ekşeri ol şudan şabır kılmayub çokluk içdiler nefisler belāsından cānları teķāzāsından emr-i Haķķa

²³⁸ “Fe lemmâ fesale tâlûtu bil cunûdi, **kâle innallâhe mubtelikum bi neher(neherin), fe men şeribe minhu fe leyse minnî, ve men lem yat’amhu fe innehu minnî illâ meniğterafe** gurfeten bi yedih(yedihî), fe şeribû minhu illâ kalîlen minhum fe lemmâ câvezehu huve vellezîne âmenû meahu, kâlû lâ tâkate lenâl yevme bi câlûte ve cunûdih(cunûdihî), kâlellezîne yezunnûne ennehum mulâkûllâhi, kem min fietin kalîletin galebte fietin kesîraten bi iznillâh(iznillâhi), vallâhu meas sâbirîn” (Tālût, ordu ile hareket edince, “Şüphesiz Allâh, sizi bir ırmakla imtihan edecektir. Kim ondan içerse benden değildir. Kim onu tatmazsa işte o bendendir. Ancak eliyle bir avuç alan başka.” dedi. İçlerinden pek azı hariç, hepsi ırmaktan içtiler. Tālût ve onunla berâber îmân edenler ırmağı geçince, (geride kalanlar) “Bugün bizim Câlût’a ve askerlerine karşı koyacak gücümüz yok.” dediler. Allâh’a kavuşacaklarını kesin olarak bilenler (ırmağı geçenler) ise şu cevâbı verdiler: “Allâh’ın izniyle büyük bir topluluğa gâlip gelen nice küçük topluluklar vardır. Allâh, sabredenlerle berâberdir.) (Bakarâ / 249)

tecāvüz idüb Fırāt'dan geçdiler Nīl kenarında alub azāya varmadan daı adılar didiler kim bir nice zamāndur kim Cālūt pehlevānlı āhib-ırānlı ider dā'im Benī-İsrā'īl avmini ārat asārat ider bizüm nemüze gerekdür kim cānumuzı oda atavuz yüzümüzi azāya belāya boynumuzı ılıca ancere dutavuz diyüb dūshmāna varmadan eder evlerine varmaa 'azm-i sefer itdiler ve illā ki unlaruñ ĩmānları bütünüdi aa i'tiādile inanub i'tiād ılurlaridi ve āħiretde Allāhu Te'ālā azretine mülāı olacaın bilürleridi didiler kim egeri Cālūt'uñ lekeri bī-nihāyet-i cihāndur Tālūt'uñ erisi āyet azdur velikin az da o da nesne yodur kim avline nuret viren udāvend ü Kār-sāz dur.

Nazım:

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

Az da o da nesne yodur ehriyār
Devlet er baındadır öyle ki var

a Te'ālā idicek ula nazār
Buliser dūshmānına feth ü zafer

ahr idicek baa Nemrūd öldürür
Luf iderse nārı bostān ıldurur

avline a virecek nuret begüm
Bular ednā ne daı fırsat begüm

Dūsmene bulma dilersen sen zafer
Vir alāvāt Mutafā'ya mā hazer

Neir: Pes ol avm aa münācāt ılıb yā Rabbī bize uvvet kāfirler üzerine nuret sen vir didiler ve udan daı hemān bir avuc u alub idiler ve avarlarına daı iürdiler udan geçdiler usuzlıqlar daı gitdi uyu geçüb Tālūt'uñ affesinden yitdiler ve cān u dilden azā ılmaa tālīb ve rāīb oldular ün kim Felein addine gitdiler lekeruñ daı onda birisi biñde yüzi alub bāisi taılıb gelmeyüb açub ki yabana yitdiler ammā yine bu cem' olan eriden Tālūt'ıla azāya teveccüh ılan seksen biñ kii varidi ki her birisi pehlevān u al'a-gūāy ve tıgzen-i nām-dāridi

kaçan kim ol gün tā aḥşam olunca kim gitdiler bir otlu şulu şahrāya gelüb yitdiler ve şöyle ki ol şahrānuñ yüzi lāle ve yāsemen bürüyüb örtmişidi sebze-vāt içinden Feleştīn Irmağı aḩub yüz sürdüğü yirlerde çayr u çemen bitmişidi pes İřmü’īl peygāmbere ve Ṭālūt-ı server ol şahrāyı görüb atlarından indiler Benī-İsrā’īl kavmi birle ḩondular on iki sıbtuñ melikleri dil-āverleri leřkerlü leřkerin ḩondurdılar bihterler bār ü büngāhı mehār-ı ḩaṩar üzerinden indürdiler ḩaymeler ḩalḩub Ṭālūt şāhuñ dīvān-ḩānesi kim ḩuruldu tınāblar mıḩları ḩaḩıub mıḩlar ucı taḩt-ı şerāya irildi İřmü’īl peygāmbere ol nebīy-yi muṩahhar ve resūl-ı rehber daḩı Hārūn [46a] Neslinden ol ‘aşırdā olan seyyīdler ve ‘ābidler ve zāhidler ḩālīḩ’a ‘ibādet ḩavm-i küffār üzerine ḩaḩdan dileridi ve yine Ṭālūt ḩatında olan pehlevānlar merd-i meydānlar düřmāna ḩılıc urmaḩa ḩılıcın dıřın bileridi ve Dāvūd atası İřā ol ‘āḩil ü kāmīl ü dānā daḩı altı oḩlıyla İřmü’īl birle ḩonub ‘ibādet-i ḩaḩḩa yüz ururdu vaḩtā Ṭālūt’uñ daḩı naḩarına varurdu ammā kim ol ḩadar Ṭālūt’ı cāndan sevmezidi yüzünü görmege daḩı ivmezidi zīrā kim İřā Yehūdā neslinden ve Ṭālūt İbn Yāmin neslinden olduḩı cihetden be-gāyet alḩaḩ sıbtıdan melik olduḩı sebebden i‘timād ḩılmazıdı ammā kim emrine daḩı muṩı‘ idi kim ḩālīḩ’a ‘aşı olmazıdı zīrā kim Ṭālūt ḩaḩḩuñ emriyle melik olmuşıdı ol cihetden ḩavm-i Benī-İsrā’īl Ṭālūt’a muṩı‘ olub münḩād ve iṩā‘ āt ḩılmışıdı velākin ol devrde ne İřā bigi şehlīḩa lāyık kimse varıdı ne ḩoz ibn Berḩiyā bin Enkiyā bigi ‘ālim varıdı kim ‘āḩil ü nām-dārıdı ammā kim bu ikisi daḩı Ṭālūt’a ḩaḩḩuñ emriyle ve ‘ināyetiyle ve İřmü’īl nebīnuñ irādetiyle muṩı‘ münḩād oldılar **ma‘al-ḩıřša** ḩün kim bu leřker-i Ṭālūt cūvān ve fertūt gelüb ol şahrāda ḩondılar oturdılar ve Cālūt’dan yaña cāsūs gönderdiler kim ḩaberile aña göre ceng ḩılalar pes cāsūslar Cālūt cānibine ḩaber-i cust ü cū ḩılmaḩa gitdiler bu leřker ḩavm daḩı ol gice anda ārām itdiler ‘āḩilleri şubḩ-dek gözlerine ḩāb getürmeyüb ‘ibādet itdiler cāhilleri ‘ıyş u nūş idüb nefsanī şohbet ve ‘ıřret itdiler.

Nazım:

[fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilün]

‘Aklı olan itdi ḩaḩḩa ṩā‘ ati
Cāhil adam ḩıldı zevḩ ü ‘ışreti

Hāl-i ‘ālem budur imdi bī-gümān
Kimi dūzah k̄azanur kim cenneti

Pehlevānlar h̄āzır olub cengine
Gözedüb nāmūsı kılur ‘izzeti

Yol gözedürler muh̄anneş kaçıcı
Cenge girüb cekmeyeler āfeti

Diñle imdi iş bu cengüñ h̄ālını
Vir şalāvāt Muştafā’ya key qatı

3. Der Beyān-ı Kışşa-ı Cālūt Şāh:

Hakīm kavlince Tālūt leşkerile bunda tırmağda İşmü’ıl ‘a.s. dağı Hağdan nuşret dileyüb secdeye yüz urmağda bizüm kışsamuz ol yañadan Cālūt Şāha ol fertüt-i güm-rāha geldi nite meger kim ‘Amālika sultānı Cālūt dağı felek şiddetinden düşmān hücümetinden fāriğü’l-bāl Hinde oturmuşidi ‘Amālika begleriyle ‘ıyş u nüş kılub zerrīn kadehle gül-gün şarāba el urmuşidi nāgāh bir kaç cāsūs gelüb içerü sarāya girdiler Tālūt’uñ leşkeri tarārıla pehlevān ve nām-dārla Feleşīn Irmağı’n geçdüginden [46b] ‘Amālika şüretinde k̄onub Azdün Irmağı’ndan düşmān şu içdigünden leşkerinüñ çokluğundan nihāyetin yokluğundan haber virdiler Cālūt-ı nā-pāk ol pelīd hışm-nāk bu sözi kim diñledi memleketine Tālūt’uñ leşker çeküb geldügin añladı velīkin yine gayret hamiyyet yüzinden dizi üzerine k̄alkub iki elin uyluğ üzerine koyub evren-şıfat baş felege k̄aldurub añrandı k̄aplan bigi gerindi ve gümrendi eyle kim Cālūt şadāsından Merrīh felek yüzünden uru tırub felek çigrindi andan oturan Tūrān beglere serverlere ayıtdı kim iy cihāngir ü merd-i meydānlarum ve iy tīg-zen ü tır-endāz sürgedān bezmi bezm-i k̄oñoz rezm idelüm düşmān kendünüñ ayağıyla eceline karşı gelmiş marazını gānīmet görüb cenge ‘azm idelüm tiz dönüb yarağlaruñızı görüb leşkerlerüñüzi direñüz üç günden güçdür düşmān yarağın görüb vaqtinüze h̄āzır olub tırunuz kim yine fetḫ-i nuşret kılıcıyla Tālūt-ı fertütü ele getürelüm kavm-i Benī-İsrā’ıl’i kılıc altından yitürelüm maḫbūbların getürüb ‘ıyş u nüşa oturalum bir gün öñden işlerin bitürelüm ben ol şāhib-kırānam ve

Şeddād Bin ʿĀd neslinden Cālūt Sultānam ki dostile şayda yitsem şuda timsāh yirde arşlān tağda kaplan taşda evren kayd olub ve eger kim gayret hamıyyet kılub şecāʿatile şalābetile cenge dönsem gökde Merrīh kılıcumdan amān isteyüb felegi içine alan ejdehā korkusından kıddini lāb kıluben kıdīd kıalur bezm idersem Zühre muṭrib kıadeh Zūhal sākī şarābum gevşedürür rezm idersem Sām Sām-Destān efgenem cemīʿ igvā bana musahḥhardurur imdi yirlü yiriñüzden ṭuruñuz düşmān yarağın bir eksüksüz görüñüz didi **maʿaʿl-kıssa** Cālūt eyle diyicek ol begler yigleri ʿAmālika sekleri yirlü yirinden kıalkub gitdiler memleketlerine gelüb yitdiler üç güne dek leşkerlü leşkerin cemʿ itdiler özlerin düşmān yarağıyla ṭonatdılar emre imtişāl gösterüb Cālūt sözin ṭıtdılar çün kim üç gün geçüb dördünci gün kim seher-gāh oldı dün zulumāt-ı cihāndan sürülüb götürülmiş şuʿāsınla ʿālem ziyā virdi.

Nazım:

[fāʿ ilātün / fāʿ ilātün / fāʿ ilün]

Çün ki Aḥmed şemsi gösterdi cemāl
Ṭoldı ğavari(?) ʿālem içre māl

Gitdi zülmet yüz dutub çün Bū-Leheb
Kıaçdı şarka ğarbdañ Şām-ı ʿarab

[47a]

Aldı Şāmʼuñ tahtını sultān-düvum
Ṭāvus açdı per kıaçurdu murğ-ı büm

Dün gidüben irdi cengi ol şabāh
Pes mü ʿezzin çağırurdu el-felāh

Carḥ ağardı bu şaçum mişli tamām
Gün şarardı yüzüne beñzeş be-nām

Ṭurdu ʿāşık ol seher maḥbübile
Ṭālibān buluşdılar maṭlübile

Kıuş yuvadan kııkdı taşdan dağı mār
Ḥoş avadan ṭurdu ābından sebet-i ḥār

Gün sürüldi ṭoğdı güneş ol seher
Diñle imdi noliser şāhib-nazar

Ger dilerseñ söyleyem zībā kelām
Vir şalavat Muştafā'ya şāz-kām

Neşir: Çün kim ol gün seher oldı şabağ yetişdi Cālūt sarāyında kūs-i harbī çalınub seher içre huruşlar ötüşdi hemān-dem ' Amālika serverleri yirlerinden tırdılar ceng āletlerin geyinüben atlarına kolan virdiler her birisi kılıç hamāyil kuşanub kalkan tuşına şalub atlarına süvār olub Cālūt sarayına geldiler kaşrını ihāta kılub tevekkuf kıldılar ol cānibden Cālūt-ı nā-pāk dağı yirinden tırdı atına süvār olub gelüb leşkeri içine girdi ' alem çekilüb tabl u nefirler uruldı Semek'den Simāk'e çıkdı görüldi şan kim gönüller yıkılub yirler yarıldı leşker önünce ' Amālika şerverleri giderdi pehlevānlarıyla merd-i meydānlarıyla kelecı iderdi ' aqabince leşker halkı dağı güyürürdi atları ayağı tozından felek yüzini gubār bürüridi ' alemlerün altun başı feleklere berāber olmuşidi ve süñüler yalmanı gökdeki ılduzlara şu'le virüb cihān milki tölmişidi cebe cevşen ışık kılçak şavkından gökdeki güneş tonmuşidi kılıc belçak nacağ bıcağ cilāsın gören şanurdı kim ay gün yiryüzine inmişidi atlar süheylinde erenler na' rāsından felek taşu yanqu virüridi erenler şecā' atı merd-i meydānlar şalābeti dūşmāna kaygu virürdi.

Nazım:

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

Na' ralardan ditredi çarğ-ı felek
Yirde öküz belinledi şuda semek

Ol hisābı yok çerī kim yürüdi
Toz ayağdan çıkdı çarğı bürüdi

Tag şahrā tölmişidi at er
Kuş uçarsa dökeridi anda per

Eyle bī-ħad gelmişidi anda halk
Kavm-i maşer idi şanki çok çok

Diñle imdi ol çeriden sen haber
LİK virgil hoş şalāvāt mā hazer

Neşir: Hâkîm kavlince çün kim dört kez yüz biñ ‘Amâlika çerîsin Câlüt Şâh kim çeküb yürüdi Tâlüt’uñ cäsüslerini görüben kanları [47b] kurudı üç gün dün kim gitdi dördüncü gün Tâlüt Şâh konduğı Feleşîn Irmağı kenârına gelüb yetdi gün kubbe-i felege dikilince Tâlüt’un ordu görünür yire kim gelüb irdi andan Câlüt birkaç leşkeriyle bir puşte üzerine çıkuben alay bağlayub tırdı (Zehre ıgnesin düşürürse)²³⁹ andan nazar kılub Tâlüt çerîsi gördi nite gördi kim bu şahrânuñ içinde bir ‘azîm leşker konmuş tırdur kim kenârına gözler irişmez eyle çokluk halk var ki eger güñden Zehre ıgnesin düşürürse erat çokluğundan yiryüzine girişmez bār u büngâhlar yiryüzini tırtuben hayme ve hargâhlar kurulmuş tınâblar mıhları urulmuş.

Nażım:

[fâ‘ ilâtün / fâ‘ ilâtün / fâ‘ ilün]

Şöyle bî-ħad gördi ol şâh leşkeri
Kim çerîden görmezidi kişveri

Haymeler ki kuruludı yir yirin
Kıplamışdı yidi kıatñ yiryüzin

At ayağından çıkuben kıara toz
Tozdan âhır gün yüzi olmuşdı boz

Çıkılmış otağ kıubbesi fevke’l-a‘ la
Mîhı irmişdi tınâbuñ tâ sarâ

Ordu dutmuş tağ taşı tılayu
Kıonmuş ulus anda çadır evleyü

Yir çerîden ağıarub mantar bigi
Nizelerden gök yüzi Ülker bigi

Ol çerîden havf idüb ağıladı şâh
Vir şalâvât Muştafa’ya gâh gâh

Neşir: Kıaçan kim Câlüt Şâh Tâlüt’uñ çerîsin gördi azluğını bilüb sevindi kondı dağı emr eyledi ırmağıñ bir tarafına ‘Amâlika çerîsi kıondı kıatar mihârlar bār-ı

²³⁹ Yazmada üzeri çizilerek iptal edilmiş

büngāhlar indürdiler leşkerini dil-āverler qondurdılar çün kim İrān sultānı qoruların dīvān-ı hāqān tıruldı nevbet-i şāhān uruldı ‘ Amāliqa kavmi Cālūt Şāh yanına dirildi şağ şol dil-āverler serverler begler yigler kim gelüb şandallar üzerinde oturdılar h̄ān-salar dağı h̄ān getürdi çün yinildi ve şarāblar gelüb zerrīn qadehlerden içildi qaygu göñüller gül bigi kızarub açuldı andan Cālūt buyurdi kırk biñ erile ra‘d pes berq ol pehlevān-ı ‘ Arab-ı şarq kim ‘ Amāliqa sultānınuñ pehlevānıyidi Yemen milkinüñ sultānıyidi qaravula bindi düşmān tarafın gözledi gitdi bu yañadan Cālūt ol gice tā şubḥ olunca ‘ işret itdi bizüm kışşamız **ez ān-cānib** Tālūt nitdi çün kim Tālūt Şāh ol ‘ ādil pādīşāh Cālūt’uñ geldügin kim gördi beglerine tenbīh kıldı düşmān tarafına on biñ er qaravul qoyub [48a] şabāha ceng itmege hāzır tırdı ve İşmū’ıl peygāmer ol resūl-i muṭahhar dağı Benī-İsrā’ıl ‘ ālimleriyle ol gice tā şubḥ olunca ‘ ibādet Ḥaqqā münācāt idüb kāfir üzerine nuşret dilediler erenler merd-i meydānlar dağı atlarına yaraq virüb kılıçların biletiler Ḥaqqdan nuşret bazularına kuvvet dilediler.

Nazım:

[fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilün]

Merd-i meydān eyleşüben ittifaq
Cenge hāzır ideridi pes yaraq

Munṭazırdı her biri kim gide şeb
Gün toğuben aqaraydı qarḥ-ı tāk

4. Kışşa-ı Ceng-i Nevzer Şāh ve Kışşa-ı Efrāsiyāb-ı Güm-rāh:

Loqmān Ḥakīm qavlince Tālūt Şāhile Cālūt-ı güm-rāh muqābil mu‘ arız qonub cenge bünyād kılmaqda ol gice şubḥ oluncaya dek intizār olmaqda ammā kim bizüm kışşamız **ez ān-cānib** ‘ Acem sultān Menüçehr Şāh oğlı Nevzer Şāh’a geldi nite ol zamān kim Nevzer Şāh Sām’uñ naşihatın kim tıtdı begleri yigleri cümlesinüñ göñlin hoş itdi ‘ ālem revnaq-ı kemāl buldı cihān refāhiyyetile toydı ammā kim Sām yine gālib olıcak Zū Şāh güm-rāh olub ezeki bid‘atı arturdi ‘ adl ü nizāmı aradan götürdi begler qalmaqda öldürmedin umūr-ı memleket muḥtel olub fitneler baş qaldurdi

Efrāsiyāb yili depretmege başladı artdı ve şevketi sıl aqmağa yüz dutdı ve Īrānīler'ün hāli mużtarib oldı ve Nevzer'ün zulmi hadden ki aşdı leşkeri arasına hilāf düşdı Rüstem-Dāsītān dağı Nevzer hizmetinden vāz geldiler varmaz oldılar zīrā kim Mihrāb Şāh ki Daḥḥāk neslinden idi ve Nevzer Şāh Çimşid Şāh neslinden idi Zāl-Destān Mihrāb'ün kızını aldıgım hoş gördi pes ol cihetden Destān-ı Rüstem dağı Nevzer'den yüz çevürdi pehlevānlar şāhib-kırānlar merd-i meydānlar kim Nevzer'ün leşkerinün varıyidi ve devletinün divāriyidi dergehinden yüz hükminden göz çevirdi ekşeri Efsāsiyāb'a vardılar Nevzer'den şikāyet zulmini hikāyet itdiler pes Efrāsiyāb Nevzer'ün devletine zulminden hālel umūr-ı memleket muḥtel kılduğın kim bildi turub atası Peşnuñ Şāh nazarına geldi Īrān memleketine leşker çekmege Nevzer'ün kanın dökmege icāzet taleb itdi Peşnuñ ol zālīm-i güm-rāh Efrāsiyāb sözünü kim işitdi bir ulu cem'iyet itdi leşkerinün ser-firāzu ve meydānların [48b] kıyına kıgırda aytdı hīç bilür misiz kim Aferīdūn ve Menūçehr bizüm dedelerümüze neler idübdürür olmayacak işlere iqdām idüb buldı ne gidüpdür Tūrān'ün şudūrı a'yānlarından ve merd-i meydānlarından ne kadar kişi helāk yirlerini hāk itmişdürür huşuşā kim günāh bizüm dedemüz Aferīdūn'ünidi ol mecnūnūñ idi ki kihterini mihter üzerine tıtdı Īrci ölü kardeşlerini üzre terciḥ itdi bu gün vakt oldur ki ol kadīm-i kīni ve isnefi ikinci bu gün fırsat gānīmet bilevüz ve ben ḥazīnemi ve oğlanlarımı bu yola fidā kılmışam sizün dağı gönlünüz ve 'aqlunuz ve bilünüz bir olsun tā kim manşūr ve mużaffer olavuz bunlar cemī' i yüz yire koyub aytdılar kim tā cānumuz tendedür cümlemüz saña bendedür savaş kandan ki yoluña cān baş oynayalum ki dükelimüziñ egni düz ve gönül birdür didiler pes Efrāsiyāb kıtına oqudı aytdı kim yā Efrāsiyāb sen nevcüvānsın ben faķīr oldum girü kılan kıardaşlarıña mihter ve leşker kıldum gerekdür kim leşkere istimālat virüb ḥātırların ri'āyet kılasın ve kendüzünü leşkerüne kıalkan ve kışüne kıurbān kılasın Īrān hil' atdan Tūrān'larıñ kīnin alasın Efrāsiyāb yir öpdı aytdı kim her ne kim şāh-ı cihān metā' buyura fermān-berdārem ve 'ahd-güzārem pes leşker mevā' id ḥūbla mütezahhir kıldı ve U'ziret ki Efrāsiyāb'ün kıardaşıyidi ol dağı geldi atası Peşnuñ Şāh aña dağı didi kim yā U'ziret Īrān'a girmek bābında kıardaşuñ Efrāsiyāb'ile oñat tedbīr idesin tamam endīşe ve tedbīr ve tefekkūr-pīşe kılasız andan gidesiz zīrā ki anlarıñ yarağı tamām ve ādemisi nīk-nāmdur mübāzā ki

h̄ilāf-ı murād iş vāki' ola ve zıdd-ı maqşūd teşvīş şadır olub peşimānluq h̄aşıl Efrāsiyāb didi kim devlet qazādur ve ersinde(?)dür ve rif' atı belā āvāzesindedür Menūçehr cihāngīr vefāt idelden leşker ansuz ten bigidür cānsuz Nevzer memlekete h̄ükümāt kılalardan hoz Īrān beglerin kayguyla figānda anuñ zulmi ucından giryāndadurlar didi dağı Efrāsiyāb-ı qahhār ve ol Türk-i cebbār eyyām-ı bahār ve mevsim²⁴⁰-i sebze-zār [u] murğ-i zār olacaq Belh cānibiñe leşker çekdi gitdi [49a] Nevzer dağı bu haberi kim işitdi tamam cem'atiyle Tāberistān tarafından geldiler muqābil olub şaflar ārāste kıldı ammā kim Zāl-Destān ve Rüstem pehlevān varımadılar ne qadar kim nāme irsāl kılub taleb itdiyse rızā virmediler ammā kim Qārūn-ı cihān-pehlevān ve şahib-kırān bilesince gitdiler emrine itā' at **ma' a'l-kışşa** çün kim Nevzer'le Efrāsiyāb muqābil mu'āriz kim oldılar meymene ve meysere kılub şabāh ārāste pīrāste kim kıldılar iki leşker kim qarışdı ve birbirine girişdi iki taraftan dağı bī-hād lā yahşā velā ba' d ādem helāk yirlerini h̄āk oldı.

Nazım:

[mefā' ilün / mefā' ilün / fe' ulün]

İki leşker iki kıoldan qarışdı
Selām-ı cān alub başı virişdi

Ġubār eyle başub durdı çeriyi
Kim ölüden seçmedi kimse diriyi

Çü başlar verür farqa'l-ē ālāya
Aqar qanlar iner tahte's-şerāya

Aşık(?) sāgar kılic satı hamr h̄ün
Şaçub cür' a kılırduñ h̄āk-i gül-gün

Zihī sāqī aña hem-dem olan kes
Şarābın içmedin serhoş olur pes

Şükür zehre şaçardı çü ef' ī
Urub zaħmı alurdi cān def' i

Uçub oqlar qanadını açardı

²⁴⁰ Yazmada "mukim" şeklindedir

Demür kaynağ urub qanlar qaçardı

Ecel derzi tonı tenden biçerdi
Qılıç şınu kesüb yular açardı

Felek kuşu ger ölmüşidi şadādan
Melek tesbīh yañulmuşdı nidādan

İşit imdi diyem cengün soñını
Şalāvāt vir Muḥammed çün sevini

Neşir: Nevzer leşkeri hezīmete yüz dutdı Efrāsiyāb şehbāz bigi Īrān leşkerin tuyūr mişāli tağıtdı çün kim Nevzer kendünñ şuğferi(?) ki gördi öñünden raḥş-ı nigāhı ve hazāne-i ḥargāhı Qārūn'a ışmarlamışidi kim ḥiṣāra ilede ve eger kim 'akabince düşmān çerisi verürse ceng ide bu ḥālden ḥaberdār olup Dīse oğlu Bārmān-ı Pezer leşkeriyle Qārūn ardınca viribidi kim Qārūn'ı ele getüre gevdesinden başını götüre ve ḥezāneyi alub gele bu işün itmāmına cehd kıla qaçan kim Nevzer leşkerinün a'yānı ve salṭanatunuñ erkānı işitdiler kim bir fevc leşker Efrāsiyāb tā'ifesinden anlaruñ büngāhına ḥayme ve ḥargāhına gitmişlerdür Nevzer'den icāzet taleb idüb Dīse oğlunuñ 'akabince sürdiler şol vaqt irdiler kim Bārmān leşkeriyle Qārūn'a irişdi Qārūn anlaruñla muzāf kıldı cenge kim girişdi [49b] ve Dīse oğlını depeledi qanın yiryüzine sepeledi bu cānibden Nevzer gördi kim leşkerinün nām-dārları ve pehlevān ve kām-kārların Qārūn ardınca Raḥş der-peyince geldi kendü daḥı Dehistān ḥiṣārından çıquben bunlaruñ ardınca revāne oldı bu yañadan Efrāsiyāb'a ḥaber irişdi kim Nevzer qal'a qapusın açdı Qārūn ardınca qaçdı āb-ı rüyı yire qaçdı Efrāsiyāb leşkeriyle hemān yirlerinden tūrdılar ol dün Nevzer'ün ardın sürdiler tā aña degin ki ardundan Nevzer'ün irdi qaşşāb koyuna girür arşlan cānevere girür bigi verdi girdi toğan keklige ve qurd kelleye döner bigi ḥamle kıldı Güstehem zaḥm-nāk olub qaçdı Nevzer leşkerinün a'yānlarından tamām biñ kişi ele getürdi nicesinün daḥı başların gevdelelerinden tığıla bī-dirīğ götürdi ve Nevzer'i daḥı bende vü zencīre çekdiler ve Īrān arşlanların naḥcīr itdiler çün ki Nevzer ele girdi andan Efrāsiyāb qarındaşı Dīse'ye buyurdı kim oğluñı Qārūn ardınca gönderdümü ki mebāzā ki çemş-i zaḥm irişe biraz leşker alub ardınca gitgil meded etgil hāl neye

irişdügin bilgil tefeħħuş idüb fikir kılgıl didi Dİse daħı biraz leşker alub gitdi Qārūn üzerine gelüb yetdi çün Qārūn'a yaħın irdi birbirini gördi Dİse Qārūn'a didi kim nireye gidersin tır ki saña eyü nesne muştulayayın ki Nevzer Beg begleriyle ele girdi İrān serverleri bend-i zencīrle naħcīr olub emegūñ yile virdi leşker-i İrān tağıldı ekşeri deryā-yı ħūn'a ġaltān olub yığıldı sen kimūñ çün zaħmet çekersin qanlar dökersin didi Qārūn aytdı ben anı bilmezem evet oğluñ rūħ-ı ħabīsini dergeh-i cehenneme viribdüm gel ki seni daħı anuñ ardınca göndüreyim hem civār kılayım ben daħı nolursam olayım didi Dİse oğluñ helākin kim işitdi cihān gözlerine qarañu 'aqlı gidüb eñü yañu oldı ammā kim yine ġayret kılub Qārūn çerisine leşkeriyle ħamle itdi çün ki biraz vaqt ceng oldı Qārūn pehlevānidi tīg-zen ve şāħib-kırāndı Dİse'nūñ çerisin tağıtdı Dİse qaçmağa yüz tıtdı Qārūn ekşerin kılıçdan [50a] geçürdi bedenlerinden cānların uçurdu tā kim Dİse birqaç Türkile qaçub Efrāsiyāb'a kim gelüb ki yetdi kendūñ hezīmetin ve Qārūn'un şavletin oğluñ vefātın ve leşkerūñ memātın ħikāyet itdi Efrāsiyāb ol ħālden tasa ve ıztırābu ħāşıl idüb buyurdu ki Nevzer'ūñ boynın urdular ol Ĥağ gölgesinūñ sāyesin yiryüzinden irdiler andan diledi kim cemī' dutsağ olan İrān serverlerin depeleye qahrını tīgını mīgından qanlarını bārān şıfat yiryüzine sepeleye qarındaşı U' ziret ve Dİse'ye diyeler kim çün kim pādişāhların qatlı itdük girü qalanıñ qatlınde teveqkuf itmek gerekdür bil kim anlara be-luţf göstermek saña yigrekdür anlarūñ sebebinle İrān-ı zeyn saña musaħħar ola cümle begler gelüb emrūne qaeker ola didilerse Efrāsiyāb anları bend idüb qal' ada mahbūs eyledi ve qardaşı U' ziret'i Tāberistān dutsağları üzerinde qodı oñat ħıfz eylegil diyüb söyledi ve kendüsi raħt vü büngāhile Rey şehrin taħtgāh idindi fetħ ü zafere sevindi ve İrānı vīrān itmek için zulm elin uzatdı ve cihānı cihān ehline qarañu itdi ve 'akılların deng añu yañu itdi ve nefsi-şüş anı toğru yoldan azıtdı ve ol şom qademile qatı qaħtılıq kıtluq belürdi şöyle kim on iki yıl tamān Efrāsiyāb ki ħalka ħükm kılurdu şāħib-külāhluq pādişāhluq eyledi ki ħarābluqdan ġayrı işi ve perişānluqdan özge teşvīşi yoğidi çün bu fetħ ħaberi Peşnuñ Şāħ'a ol melik-i ġühraha kim irişdi derħal ġāyet ferāħından cān teslīm kılub rūħ-ı ħabīsi cehenneme irişdi ve melik-i Tūrān vilāyet-i İrān Efrāsiyāb'a ve ol zulm-i Yār-Sūħāba şāfī oldı ammā

kim Nevzer ile muzâf kılduğı esnâda²⁴¹ Zâl-Destân'a ve Rüstem-i cihân-pehlevâna biraz leşker virmişidi anlar cenge meşğül olub kim Nevzere yarduma gelmeyeler meded kılmayalardı ammâ kim Rüstem-Dāsītân ol leşkeri müteferriķ pây-māl itmişidi ol çeriden bir kişi ħalâş olub Efrāsiyâb'a gelmeyüb helâke yüz dutmişidi.

Nazım:

[fâ' ilâtün / fâ' ilâtün / fâ' ilün]

Zâl-Destân anları kırmışidi
Kara yire kanların kırmışidi

Kimse andan olmadı kaç' â ħalâş
[50b] Begleri yolına cân virmişidi

5. Ender Dāsītân-ı Rüstem-i Zâl:

Ĥakīm kıavlınce çün kim Efrāsiyâb-ı kıahhâr ol melik-i rikâb-ı ħayyâr Īrân'a Turân'a müstaķil pâdişâh kim oldı Īrân serverlerini Kıārün'la sürüb Zâl-Destân kıatına sürüb kim geldi didiler kim kıanı ħayretünüz ħamiyyetünüz kim Nevzer ki pehlevânlarını ve Īrân'ın a' yânların bend-i zencîr ve nahcîr olubdurken Zâvil'de Kâbil'de sen rahat olasıñ ' işret kıılasız didiler ta'n urdılar Destân bu sözi kim işitdi Zâvil Kâbil serverlerin cem' itdi bunların cem' iyyetin Efrāsiyâb kıarındaşı U' ziret işitdi dağı ol maĥbûsların kıatına gelüb didi kim işitdüm ki şimdiki ħalde Īrân cem' iyyeti itmişlerdür bilürsüz Efrāsiyâb'ın zâtında zaĥmet ve şefkıat kıonulmamışdur zâlim ve kıahhâr ser-keş cebbârdurur Īrânluların cem' iyyetin işide sizi kıılıcdan geçüre ve eger kim ben sizi ħalâş idersem dağı kıor kıuram ki ol zâlim seķâk(?)idi ve melik-i nâ-pâkdı baña ħaķar zarar gele ammâ kim cevân oldur kim Zâl-Destân'a Rüstem-i cihâna ħaber gönderesiz tâ kim leşker çeküb gele sizi benüm elümden ħalâş kııla tağallüb ve tekeşşür ve teğallüb ve tecebbür şüretile ala ki ben ma' zür ve siz menşür ve mesrür olasıñ pes bu tedbîr taķdîre muvâfiķ geldi ki bu maĥbûslar Zâl'a ħaber gönderdiler Zâl Rüstem'i leşkeriyle gönderdi kim U' ziret'ün

²⁴¹ 'Eşnâda' şeklinde yazılmış

üzerine revâne oldu az zamân içre leşkerini tarrârile ve merdân-ı kâr-sâzile Tâberistân kal' asın kuşatdı kal' ayı hışâr itdi âhir mahbûsların hâlâş itdi U' ziret kaçub Efrâsiyâb katına varub ki yitdi şüret-i hâli kim ' arz itdi Efrâsiyâb ıztırâb ve sūziş ü tâb-i iltihâb hâşıl idüb aytdı kim yâ U' ziret çün kim leşkeriñle Rüstem-Destân le' addini(?) kıla benüm çün ol dutsaqları depelemedüñ kanların yire sepelemedüñ diyüb ol nâ-pâk bî-pâk U' ziret'i helâk itdi derhâl ne-dermân peşimâm oldu aytdı kim benüm mişlüm aña beñzer ki şağ el şol eli kese bağırlu yayın kesüb yaşa diyüb birkaç gün gâzâ resmin yirine getür andan soñnra tahta çıkub oturdı ve Rüstem-i Zâl dağı Īrân serverlerin hâlâş kılub gelüb Zâvilistân tahtında kim [51a] geldi gördiler Rüstem'ün hâk-i pâyine begler yüz sürdiler cân [u] dilden hizmetine turdılar ammâ kim Īrân beglerini yiglerini olmaduğ ecelden gam-nâk başsuz beden bigi cânsuz ten bigi yağaların çâk itdiler pes Rüstem-i Zâl dağı kaşd itdiler kim Īrân'a bir melik bulalar emrine muî' oldılar Efrâsiyâb'dan intikâm alalar.

Nażım:

[fâ' ilâtün / fâ' ilâtün / fâ' ilün]

Bu meşeldür söylemişdür nîk-baht
Şâhsuz²⁴² olmaz pâyidâr tâcile taht

Çün re' âyâ koyun olur şeh çoban
Koyunu kurd ala çobansuz hemân

Eyle tayanmaz erde baş olmaya
Kul kıvanmaz ere şâbâş olmaya

Yâ vilâyet şâhsuz olur üstüvâr
Nâ hu ayak başsuz olur pâyidâr

Söz budur ki dimişemdür saña pend
Vir şalâvât Muştafâ'ya her şemend(?)

6. Der Beyân-ı Kışsa-ı Sâm-süvâr:

²⁴² Yazmada "Şehsüz" şeklindedir.

Hākīm kavlince Zāl-ı Rüstem Zāvilstān'da Īrān begleriyle fikr ü firāsetde ve ez in-cānib daḡı Cālūt'ıla Tālūt Şāh muḡābil mu' arız olub ceng-i ḡuşūmetde ammā kim bizüm kışşamız **ez in-cānib** Sām-süvār'a ve ol melik-i nām-dāra geldi nite ol zamān kim perīler sultān kıızı Hümā-yı Dil-firüz ḡālī' rüz-ı pīrüz içre kim taḡt-ı ānbūs üzre Sām'ile kim ' işret kılırdı Sām daḡı kıza nīk cān [u] göñül birle ' aşık olub ' işḡına yanub kılırdı perīler daḡı ol taḡtı yirle gök arasında götürüb giderlerdi ' azm-i Zerrīn şehri'n iderleridi meger kim iblīs-i pūr-telbīs ol dem ki Sām'ı ejder aḡzına gitdi Sām helāk ola diyüb taşavvur itdi yine Kūh-ı Elburz diyārından ādem-zād memleketine giderken ve yirle gök arasından dem çeküb ' ālemi seyrān iderken gördi kim bir Süleymānī taḡt perīler çeğinlerine alub götürürler ' āc üzere iki melik-zādlar otururlar ammā kim birisi ādemī birisi daḡı perīzāde ellerinde ḡadeḡ ḡalblerin feraḡ ve şād İblīs didi kim hey hey Süleymān dünyāya gelmiş perīler daḡı aña muḡī' olmuş āh ki ḡorḡduğum işe uğrayıserem kendü elümle yüregüm tuḡrayıserem diyüb ḡavfile ḡururken yine vaḡt birle nazār kılıub gördi kim bu kıızla oturan Sām-süvār pehlevān-ı rüzigārdurur İblīs didi kim bu Sām-süvār'dur diyedüm helāk olmaduḡın bilüb ḡam-yiyedüm ammā kim inen gözümlle gördüm ki Sām'ı ejderhā yutdı şimdiye dek [51b] Sām'ıñ kemigi daḡı mār ḡarnında baḡş olub gitdi diyüb tekrār baḡınca ḡafasından bir perī gelüb irdi Racīm daḡı derhal perī şekline girüb Sām'ı şordı ol perī daḡı Sām'ıñ ejderhādan nice ḡalāş olduḡın perīler sultānı kıızı anı görüb aña ' aşık olduḡın tiryāḡ-ı ekber sürdüḡın Sām daḡı aña şıḡhat bulub aña göñül virdüḡın zikreledi bir daḡıḡa fevt itmeyüb küllī söyledi buḡur şeytān-ı bī-dīn ve Racīm-i la' īn göñlünde didi kim bu Sām'ı ben helāk yerini ḡāk idemdem ne Ġurgur Dīv ile hevāya ḡıḡardum felek yüzünden deñiz yüzine atdurdum ve ejderhā aḡzına koydurdum ve Sī-murḡ pencesine batdurdum ammā kim zafer bulmadum helāk kıılmadum hemān çārem aña ḡaldı kim bu kıızın atasına varam iḡvā virem tā kim Sām'ı helāk vücūdunu çāk yirini ḡāk ide didi daḡı göz yumub dem çeküb gitdi ḡarfet'ü-l' ayn içre Zerrīn şehri'ne gelüb yitdi andan kıızın lalası Ḥ'ace Serāy'i şuretine girdi daḡı perīler sultānı Hümāyūn Şāh-ı perīḡān nazārına vardı el ḡavşurub ḡapu kılıub melālet şureti urunub ḡarşusunda ḡırdı Şāh didi kim nīçün kıızum ḡoyub gitdiñ ḡizmetini terk itdün yoḡsa ol seni bir yemüşe mi gönderdi veyā senden i' tirāz idüb yüz mi dönderdi ya nīçün

perîşân hâtırsın didi Racîm didi kim Şâha kızuñ başdan çıkdı bir âdem-zâda gönül
yağdı nâm nâmus şişe yire bırağdı üş birkaç gündür anuñla yaturdurur naşîhat ideni
helâk itmekiçün el hancere urur gördüm ki sözüme eslemez fırsat bulub kaçdum bir
nefesde bir ayluk yol alub uçdum budur kim Şâha gelüb haber virem bâķisin Şâh
bilür diyüb Racîm çeşm-i güş olub tırdı Hümâyün Şâh bu vechile söz kim işitdi
derhâl katında hâzır olan perîlerine serhenglerine hükmitdi tâ kim birkaç yüz biñ
perîler cem^c idüb ‘arz itdiler bir ‘âc-ı âbnüs taht üzerinde perîler serhengle bile
Hümâyün Şâh oturdılar birkaç perîler ol tahtı çeginlarına alub götürdiler perîler
leşkeri dağı şol tirkeşe dizilmiş oğ bigi kanad kanada çatub taht kenarında ayağın
tururlaridî bâķisi kanad açub taht kenarunca [52a] sağ şol giderleridî yirle gök
arasından yiryüzini seyriderleridî perîler atları süheylinden şas-ı gerdün çigredi Çeres
bigi perîler nefesinden felekdeki güneş yüzi şarardı bozardı ‘Ades bigi perîler
kanadından hevâ yüzi neyistâna libâslarından zamân içi gülistâna dönmüşidi.

Nażım:

[fâ^c ilâtün / fâ^c ilâtün / fâ^c ilün]

Şöyle bî-hâd çoğidi anda çerî
Kim tıttırdı çarhı cîn-i bî-şumâr

Cin dehinden gök yüzün tıttı necâr
Perlerinden tozdı hâk oldı gubâr

Buncılayın leşkeriyle pâdişâh
Gıtdi düşmân üstine leyl ü nehâr

Çasdı bu ki kızını ide helâk
Kim eline gire anuñ Sâm-süvâr

Lik tağdîr işini gör ki nedir
Vir şalâvât Muştafa’yâ yâdigâr

7. Der Beyân-ı Ender Şıfat-ı Temşilât-ı Hikâyet-i Mâzî

[fâ^c ilâtün / fâ^c ilâtün / fâ^c ilün]

Güş [u] hüşı tıtariseñ nâm-ver

Bir meşel var idi sārem(?) mu‘ teber

Hoş me‘ ānīdūr be-gāyet dil-pezīr
Diñle imdi remz-i hāli lā-naẓīr

Ol perīler şāhıdur rūhuñ hemān
Kim anuñ hūkmindedür a‘ zā ‘ ayān

Tahtgāhıdur cesed itmez qarār
Hūkm-i cānile revandadır ayār

Nefs-i emmāredür İblīs ve hem
Kim işidür meger vü hīle bīş ü kem

Gāh gāhi cānuñı dīv azdurur
Azmayan cān ‘ ālem içre azdurur

Nefsüñ olub kıvāsı bī-gümān
Ol perīnūñ leşkeri zāhir nihān

Ol Hümā-yı Dil-firūz añla dağı
Zīnet-i dünyādurur bilgil ağı

Hīn ola kim aldana aña cānuñ
Aldanursa dūzağ olur meskenüñ

Nefsüñ olur uyarsa dīvine
Aldanur cānı cihānuñ dīvine

Ol perī-veş mişli düşeh ol
Bulmaya dermān ola gāyet melūl

Cehd kıl nefsüñe cān aldanmaya
Tehlikeye düşmege yiltenmeye

8. Der Beyān-ı Ender Münācāt-ı Firdevsī Der Hatm-i Mecālis-i Āhīr:

İlāhī pādīşāhī raḥmetüñ çok Firdevsī’ye raḥmet it luṭfuña keremüñe nihāyet
yoğ maḳāmum Firdevs-i Cennet it İlāhī ‘ āşīlerüñe ma‘ şiyet itdürdüğüñ mağfiretüñ
bildürmek içündür İlāhī kullaruña günāh itdürdüğüñ fazluñı göstermek için İlāhī
sırça şınub bütün olmayınca üstāzluğ belürmüz yir qazılıb büz qalmayınca ‘ imāret

olup yapulmaz şayd dāmına düşüb kırtulmayınca şayyād kıanı içmez ādem ma‘ şiyet
idüb bağışlamayınca şeytān kıatī incinür İlāhī Aħmed-i mürsel ħaķķıçün kim Furķān
itdüñ aña menzil hem şafī‘-i āħirdür hem evvel anuñ alın nūrı ħürmetiçün
Firdevsī’ye raħmet eyle bu Süleymān-nāme’sin tamām itmege [52b] Hidāyet virüb
aña ġāyet eyle.

Nazım:

[mefā‘ ilün / mefā‘ ilün / fe‘ ülün]

İlāhī ‘ āciz ü zār u nizāram
Bu cürmile be-ġāyet şerm-sāram

İlāhī olmışam ‘ işyāna men ‘ araf
Elüm dut ki menüm yā Rab umaram

İlāhī ‘ afvuñ olsun kıuluña ki
Dilüm yatur gözüm ħoż eşk-bāram

İlāhī nefsi şeytāna yolum urur
‘ İnāyet kııl ola taķvā ħişārum

İlāhī olsa tevfiķüñ enīsüm
Bu nefse olmayadı i‘ tibārum

İlāhī luţfuñı kııl destġir ol
Ki ayaķda kıalmışamdur Kırdġārum

İlāhī ħin-i mevtde sen ayırma
İmānumdan eyā ġāfir umarum

İlāhī kıuluña eyle ‘ ināyet
Tamām ola kıtāb olmaya ‘ ārum

İlāhī Aħmed ü muħtār için
Kıabül eyle du‘ ām perverdigārum

İlāhī umduġı Firdevsī’nüñ bu
Yerin Firdevs-i Cennet kııl kıarārum

9. Der Beyān-ı Ender Hıatm-i Kitāb ü Der Du‘ā-yı Pāzişāhü’l-İslām Ve’l-Müslimīn:

Ba‘de-mā şükri bī-kıyās ve minnet-i bī-ḥad sipās ol Kerīm ü Rahīm-i Zü’l-celāl ol Ḥakīm ü ‘Alīm-i bī-mişāl kim bu üç yüz altmış altı mücelled kitāb-ı Süleymān-nāme altıncı cildin daḡı ḡaleme getürdük bin sekiz yüz otuz meclis-i dāsitānuñ otuzuncu meclisin daḡı yitürdük menşūr-ı manzūm tamām ḡılub nihāyete yitürdük **ba‘de-mā İnşā’l-lāhu Te‘ālā** Sulṭan b. Sulṭan Bāyezid b. Muhammed Ḥān’uñ ol melik-i Rūmü’l-‘Acem server-i selāṭīn ḡākānuñ aṭā’l-lāhu ‘ömrehū devām-ı devletine eyyām-ı rif‘atinde bāḡīsın daḡı tamām ḡılub söyleyevüz nazm-ı şi‘āriyle ḡadış-i muḡtāriyle tamām eyleyevüz ol sāye-i luṭf-i Kirdḡāruñ ve şehinşāh-ı a‘zām-ı şehriyāruñ nām-ı nīkusi bu kitāb-ı Süleymān-nāme birle cihānda yādigār ḡala vaşf-ı cemīl ve şenā-i cezilü’l-‘āyet ed-dehri ve nihāyetü’l-ḡaşr-ı zıkr olub tāriḡ rüzigār ola.

Nazım:

[mefā‘ilün / mefā‘ilün / fe‘ülün]

Eyā şāh-ı cihān sulṭān-ı a‘zām
Sikender çākerüñ kemter ḡuluñ Cem

Muḡaddem ‘aḡıl rütbe mu’ahḡar
Mu’ḡḡar ahd-i fermānuñda müdḡam

Felek ḡadrüñle alur vālā vü ‘ālī
Cihān ḡizmetüñle alur bünyād-ı muḡkem

Kelāmuñ mu‘ciz-i Mūsā ṭapuñ Ṭūr
Lebüñdür nefḡ-i ‘İsā ibn-i Meryem

Süleymān’sın ḡamu millet muṭī‘üñ
Cihān destüñde hem çün naḡş-ı Ḥatem

Süleymān-nāme’si yād olduḡınca
Cihāndur ol cihān baḡşı ol mu‘azzam

ḡıluñ Firdevsī’ye şāhum naḡar ḡıl
Ki dā‘ıdır beñüm vallāhi a‘lem

Temmet bi‘avni’l-lāhi’l-müste‘ān

II - 7. CİLT : Topkapı Müzesi Kütüphânesi H 1525

[1a] CİLDÜ'S-SÂBİH

[1b]

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

Ḥālîk ol ki ḥikmetiyle ḥāki gūyā itdi ol
Et dürrü odu bostān bād-ı 'İsā itdi ol

Vāhid oldur lā-şerîk ü lā-yenām ü lā-yefüt
Ḳādiri kim ḳudret anuñ yoğ peydā itdi ol

Dön dimekden nola dönse çarḥa girüb her māh
Kün dimekden çünki düdī çarḥ-ı mīnā itdi ol

Gāh dikenden gül virüben dururdur nāyden şeker
Gāhī kilden şan'atiyle şatlu ḥurma itdi ol

Ṭā' atde sünbül zülfini idüb muṭarrā bī-gümān
Bāğda nergis çiçegin çeşm-i şehlä itdi ol

Ḳādir ol ki ḳudretine irmedi fehm ü 'uḳül
Kim semī' nā ne kim ister hem aṭa' nā itdi ol

Seyyid-i kevneyn-i 'ālem Aḥmed ü Ḳāsım nebī
Ferşden 'arşa çıkub 'arzı te'āla itdi ol

Her kime şer' -i dīnine i' timād idüb girür
Bil ki taḥḳîḳ āḥiretde cāy-i mev' ā itdi ol

Ol şacı ve'l-leyli yüzi ve'd-duḥā ki Aḥmeddürür
Ümmeti cürmin Ḥaḳdan ḥoş temennā itdi ol

Şacı tācı le-amrūke ḥāzīn-i esrār-ı vaḥy
Seyyidi evlādı Ādem dīni ihyā itdi ol

Her ki ruḥsārın gördi 'āşîḳ oldı cānile
Faḳr birle faḥr ḳılub terk-i dünyā itdi ol

Māh-i tābīñ tıfliken mehdīn olurudı Kā' be'de
Şaḳ idüb engüştile mu' cizi peydā itdi ol

Yā nebīya'l-lāh şefā' at eyle kim Firdevsī'ye
Üç yüz altmış cildde ni' met-i ḡarra itdi ol

Yā ḥabība'l-lāh günāhum dile 'afv itsün Ḥudā
Kim niçe mücrimlerin firdevsin me'vā itdi ol

Kim ki hubb-i Muşafâ'dur mu' teğiddür dînine
Çār-yârından anuñ sanma teberrâ itdi ol

[Bü Bekir Sıddîk] dindâr ol ' Ömerdür şâh-ı dîn
Kâtib-ı vahy oldu ' Oşmân âyet inşâ itdi ol

Haydar-ı Kerrâr şehdür Zü'l-fiğâr' uñ şâhibi
Dîn ' imâret olmağıçün katl-i a' dâ itdi ol

Meh Hasan'dur ol şehîd-i zehre ider hâki şifâ
Şeh Hüseyin-i Kerbelâ a' mâ bînâ itdi ol

Men muhibb-i hânedânem var Yezîd'e la' netüm
Hânedân-ı Aḥmedî zulmîyle yağma itdi ol

Zıll-i İzid şâh-ı gâzî İldırım Hân Bâyezid
Her gedâyı fazlı birle hoş tüvânâ itdi ol

Himmetinde Melik-i Rûm az görincek gözine
Mışr'ı Şam'ı fetḥ idüb ' azm-i Necâr itdi ol

Berre baḥrûñ ' adliyle Bağdâd idüpdür kendini
Yaptı hân ü çok ' imâret daḥı bînâ itdi ol

İldırım Şâh güne çün gösterdi devletle cemâl
Meh bigi çeşm-i naḫşa düşüb ' azm-i deryâ itdi ol

Hînk-i gök fi' ilini felek güşina kıldı güş-vâr
Hâk-i pâyuñ sa' âdeti ḥaş kimyâ itdi ol

Sîm yirine virdi altun eylediyse şeh şehâ
Söz yirine dökdi gevher nazmı peydâ itdi ol

[2a] Şâhımız Sultân Maḥmûd özümüz Firdevsî'dür
Ol sebebden medḥ-i şâhi ḥüb garre itdi ol

Bu Süleymân-nâme'siñi te'lîf itdi şâh için
Nazmını emlâḥ kelâm lülü-i lâlâ itdi ol

Vir şalāvât cân u dilden ' ışķile kim Aḥmed'e
Diñle imdi ne hikâyet daḥı peydâ itdi ol

a. Süleymān-nāmenüñ Otuz Birinci Meclisinüñ Zikrindedür

[mefā' ilün / mefā' ilün / fe' ülün]

Gel iy bülbül bahār irdi gülşen anca
Nür-ı pür-gam oluriseñ gelşen anca²⁴³

Kelām emlāḥ kelāmuñdur kelāmda
Bu gün söyle dime yārın kelāmda

Bilürsin ki beḳā yokdur dehirde
Ki fānīdür cihān ḥalḳı dehirde

Yirindügüm budur Şāhā bu yirde
Ki sizüñle bizi āḫir bu yirde

Ḳanı ḥāḳān [kanı sulṭān bu] rūzi
Çü mevt irdi ḳomadı nīm-rūzi

Nice Ḥüsrev türābı cem cemāle
Olubdur Ḳamḳam'a ol cem cemāle

Nice ni' met yiyenler sinümüzden
[-----]²⁴⁴

Bilişiken unıdub ola ol yād
Du' ādan itmeye hergiz sizi yād

Ḳanı ol Şāh Muḥammed yā Murādı
Ki sürdiler cihān içre murādı

Naḳar it Āl-i 'Osmān'uñ ḳamusın
Yatur toprāk olub ḳocar ḳamusın

Ḳanı Şeyḫī ḳanı Sa' dī Nizāmī
Ki naḳmıyla bulur 'ālem nizāmı

Ḳamusını yidi āḫir ḳara yir
Biri yir ki seni daḫı çün ol yir

Bu Firdevsī çü bildüğim olurmuş

²⁴³ Beytin vezni bozuk

²⁴⁴ İkinci mısra yazılmamış

Cānı gider teni Ƨoprāk olurmuş

Diledi kim kitāb andan Ƨala pes
Kim okuyan du‘ ā aña Ƨıla pes

Ki her kimüñ adı Ƨalsa ol ölmez
Adı dilden gidüb [kendüsi] ölmez

Anuñçün bu Süleymān-nāme’sinde
Tamām itdüm dağı yetdüm bu sīnde

Bu sīn içre diküb dürīn saña göz
Añasın yaz u Ƨış u yay u hem güz

Sen it Firdevsī ħayr ile yād
Ki tā biliş aña sizi dağı yād

Dilerseñ cennet ve dārü’s-selāmı
Şalāvātla edā itgil selāmı

1. Dāsītān-ı Ceng-i Cālūt u Tālūt:

Loğmān Ħakīm Ƨavlince Eflātūn-ı Yunānī nağlince bu üç yüz altmış altı mücellad kitāb-ı Süleymān-nāme’nüñ mü’ellifi bu biñ sekizyüz otuz altı matla‘ dāsītānuñ muşannifi kim Firdevsī-i ħağır Orğān fağirdür ol vechile eşağğ ħikāyet emlāğ rivāyet Ƨılıb aytdı kim Sām perī Ƨızıla yimekte içmekde ve Rüstem-Dāsītān dağı Zāvilstān ‘alā-rağm-ı rüzigār ħoş geçmekde ve Efrāsiyāb-ı Türk dağı Īrān’a Tūrān’a müstağil pādışāh olub zulum idüb Īrānlularuñ nā-ğaç yire Ƨanların içmekde ammā kim Ƨışşamız Tālūt Şāhile Cālūt-ı güm-rāh muğābil olub ceng itmekde nite çün kim ol Felestīn Irmağı kenarında İşmü’īl peygāMBER ‘aleyhi’s-selām Tālūt sürürinüñ nām-ı Benī-İsrā’īl çerīsine Ƨonub [2b] Ol cānibden dağı Cālūt leşkerini şubğ olmasına intizār olub Ƨururken nāgehān vağt-i seğergāğ yişitdi seğer Ƨuşcağızları dile gelüb ötüşdi.

Nazım:

[fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilün]

Çün seher vaqti yetişüb gitdi dün
Togdı Kāf'ın külesinden qutlu gün

Ğamze-veş gün ol seher gösterdi yüz
Māh-ı zerrīn qaçmağa yumardı göz

Çün niqābı götürür yüzden mihir
Māh evlād aqıdur gözden nehir

Ol seher ki gün gidüb itdi tññ
Viridi Tālūt-ı mü'ezzīn qutlu bañ

Çañ-ı Cālūt'ı çalınub ötdi kūs
Çağrısub ardu şıra ötdi ħorūs

Şubh-dem çün rüşen oldı şarq u ħarb
Diñle imdi nice oldı ceng ü ħarb

Neşir: Çün kim ol çarğ-ı ālem münevver ki oldı ol iki deryā-yı aħterān bigi leşker cüş idüben mevc urub atlar arqasına geldiler evvel **ez ān-cānib** 'Amālika sultānı Cālūt-ı güm-rāh dört yüz kırk dört biñ eri dört alay baqladı dört yüz kırk dört sancaq dikdi şaqların açdı ve çözdü dağı buyurdu dört yüz kırk dört biñ kūs-i ħarbiler urdılar boru şurnāların urdılar at yegin ceng-cūların urdılar qalb-i cenāħ ārāste olub düşmān alayına qarşu ħışm u kīnile turdılar meydān içre Tālūt çerisinden kim gele diyü göz qulaq urdılar **ez an-cānib** dağı İsmü'ıl resulullāh ve Tālūt pādişāh Benī-İsrā'ıl'ın a'yanlarıyla merd-i meydānlarıyla pāk şudan abdest alub şubħ namazın kıldılar andan namāzdan niyāzdan farīğ kim oldılar atlar arqasına bindiler evvel Yūsuf peygāber sıbtından İsmü'ıl peygāberile evvel nebi-serverile bu biñ yedi yüz yetmiş yedi 'ālimler Tevrāt-ı Mūsā'yıla sekīne başları üzre getürdiler geçmiş peygāber ervāħlarına şalāvāt virüb Allāh'a tekbīr getürdiler anlaruñ 'aqabince **Obīl** sıbtı yürüdi Ya'qūb'ın toquz yüz toqsān serverleriyle anlaruñ der-peyince dağı seksen biñ sekiz yüz seksen dil-āverleriyle **Şem'un** sıbtı getürdiler anlaruñ 'aqabince dağı biñ altı yüz altmış altı tīg-endāz-i nām-dārlariyle **Lāvī** sıbtı-ı düşmāna 'azm itdiler andan şoñra beş biñ beş yüz elli beş tīr-endāzile pehlevān-ı serfirāzile **Lādī** sıbtı yürüdiler dört biñ dört yüz kırk nām-dāriyle ehl-i kār-ı zāriyle **Zibālūn** sıbtı gidüb

her birisi uşığı irisi el kılıca urdılar üç biñ üç yüz otuz āhen-pūş bahādurlariyle **Sihir** sıbtı gitdiler iki biñ iki yüz yirmi iki al‘ a-gūşā-yı dil-āverleriyle **Behrām** sıbtı-ı cenge yitdiler ma‘a‘l-kışşa söz dirāz itmeyelüm iki biñ eriyle **Dārām** sıbtı üç biñ dil-āverleriyle **Şibār [3a]** sıbtı dört biñ bahādur erenleriyle **Esber** sıbtı yürüyüb gitdiler on bir sıbt ‘aabince **İbn Yāmin** ki Yūsuf’un kiçi arındaşıdır anlaruñ **Yürüdi** sıbtı ve cem‘İsinüñ öñüñce **Yehüdā** sıbtıyla at-yegin er-yegin Benī-İsrā‘il a‘yānlariyle ve merd-i meydānlariyle pehvān-ı şāhib-ırānlariyle Tālūt Şāh ol melik-ı şehinşāh yürüdi hayli haşemle abl u ‘alemle Cālūt çerİsinle muābil olub her biri el kılıca urdı ādem deryāsı iki cānibden mevc urdı cebe ve cevşen şu‘lesi göz irimi yirden arşu geldi ol leşker gūlūsından zemīn ü zamān oldı at ayağından ‘ālem-i fenāya vardı yitdi at süheyli cebeler ağşması evc-i āsumāna gitdi.

Nazım:

[fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilün]

Çün ki leşker iki cānib turdılar
Gez kirişe el kılıca urdılar

Başladı merdān olan baş açmağa
Gözledi nā-merd olan yol açmağa

Pehlevānlar gözedür meydān için
Tersine nā-merd olan döner ıçın

İki leşker halkı gözler yir yirin
Pehlevāndan kim dutar erlük yüzün

Erlük adın kim azanur göreler
Merd olanuñ pāyine yüz süreler

Erlügile ad ıkarar merd olur
Cenge ıçın dönen er nā-merd olur

Er gerek ki gayret ide ıla ceng
Hemçü ‘avdet laf urub almaya çeng

Lik açmağ key hūnerdür şimdi hoş
Kim bahādur ‘azl olupdur cümle uş

Ol cihetden Rūm'ũñ ehlin şan ' Arab
Kim bahādur ' azl olundı lā-sebeb

Degme kişi cān u bāş oynaymaz
[-----] ²⁴⁵

Sözidür Firdevsī'nũñ gāyet şaḥīḥ
Tut sözün ki tā olasın sen melīḥ

Kim bu sözden olduñise sen ḥabīr
Vir şalāvāt Muştafā'ya lā-naẓīr

Neşir: Kaçan kim Tālūtla Cālūt çerisi muḳābil mu'arız olub kim turdılar evvel Tālūt cānibinden ḳalḳanlar sīnelerine şalub ḳılıclar ḥamāyil ḳılıb Ḥaḳ Te'ālā'ya tevekkül ḳılıb tekbīr getirüb seyf[i] 'üryān ḳılıb Raḥş'[1] dūşmāna ḳarşu sürdiler Benī-İsrā'īl ḳavminũñ on iki sıbtı daḫı Tālūt yoluna gāzā āhengine dīn 'ıḣḳına cān baş terkin urub Cālūt cengine gitdiler ol ḫarafdan Cālūt-ı güm-rāḥ kibr ü kīniyle dūşmān ḫarafın gözleyüb tūrurken Tālūt cānibine göz ururken enı gördi kim Tālūt erligin urub cān baş terkin urub at sürüb kendüyile seyf yüzünde āhenge sa'ādet şanışmaq ḳünkü cenge gelür ol güm-rāḥ andan dört yüz kırk dört biñ erden yüz yigirmi āhen-pūş er yüz yigirmi güzīde serverleriyle griv idüb cümle tīg ü teber 'üryān ḳılıb gürleyü gümleyü birbirine irişdiler girişdiler ḳarışdılar ḳonışdılar tūş tūş ecel ḳūşın āteşin atışdılar farḳ üzre göz girenler [3b] sūñüşdiler tīg teberler ḳalışub başları biçdiler taşa topraḡa ḳanlar şaḳışdılar bir nücüm sa'at geḳince bir 'acā'ib ceng itdiler kim Rüstem-Dāsītān ḳahr-ı zamān Nerīmān-ı cihān dil-teng itdiler Efrāsiyāb-ı devrān ol zārb u ḫarbi görse taḫşīn kılurdu ve Cālūt-ı pelīd ol it-i Yezīd daḫı otuz dört arşı ḳaddü ḳāmetile bir siyāḥ pādişāḫın nāḫın Raḥş'a sūvār olub eline dört yüz baḫman demürden gürzin eline alub ḳünkü Benī-İsrā'īl ḳanlarından yiryüzün lāle-reng iderdi egerçi kim Tālūt'ũñ gāyret ḳılıb ceng ḫaşımların vālihū ve deng ḳılıb Cālūtīler'i gerüsine sürdiler delim ceng erin ḳırdılar anca ser-keşlerũñ yüzün yire sürdiler ḳanların ḳara yire ḳardılar tā sancaḳlarına irince vardılar at sürdiler ammā kim ez īn-cānib Cālūt-ı güm-rāḥ anı görüb ra'd-vār na'ra urub kırk dört

²⁴⁵ İkinci mısra yazılmamış

‘ Amālika serverleriyle dönüb düşmāna seyf ü şalıķ urdılar Cālūt kafasınca yüz altmış biñ cebe cevşen-püş eri ün urub at fıl ge[r]gedan sürdiler Tālūt Şāha baħr-i revānleyin karşı gelüb karşıub uruşub iki cānibinden er düşüb niceler zahm-nāk olub şaşub Tālūt Şāhı Benī-İsrā’ıl eriyle şıyub sancağına sürdiler delim er kırdılar anı görüb Dāvūd atası İşā na‘ra urub Yehū[dā] sıbtından toķuz biñ erkek atlu alub Mışrī kılıçlar çeküb ün urub tabl kaçub bahr-i Aķyanuşleyin revān olub süregelüb düşmān çerisünñ toķunub bir tarafın yardı Tālūtler’i şıyub gerüsine sürdi Tālūt Şāh daħı anı görüb dönüb yetmiş biñ eriyile düşmene tīg u teber urub Cālūt Şāhı şancağına varınca sürdiler delim dil-āverler kırdılar ceş-i ‘ Amālika anı görüb Baħr-i Kūlzüm mişalleyin gürleyü gümlüyü iki yüz biñ cengcū var olub revān olub ün şalub at fıl gergedan sürüb Tālūt Şāh cānibine irüb şalıķ u tīg u teber urub nice yüz biñ eri dönderüb Dāvūd atası İşā’yı şıyub kafasına dönderdiler ancaları kılıc yüzünde kabrine gönderdiler andan yine Tālūtler Benī-İsrā’ıl kavminñ dil-āverleriyle on iki sıbtuñ nām-vārlarıyla anı görüb on iki sıbtuñ merd-i meydānları at sürüb na‘ralar urub gayret ü ħamiyyet kılıb Tālūt Şāh yolına cān başla tırub on iki biñ er daħı urulub ğriv kılıb at sürüb Tālūt’ı karşılayub seksen iki biñ er alub şamānile karşıub uruşub ceş-i ‘ Amālika seyfile²⁴⁶ şıyub gerüsine sürdiler ancaların defterini dürdiler ol ħālī görüb ceş-i Cālūt ħaşemi ħademi şancaķ dünyāda koyub bākī mır u sipāhī dübdüz ün urub seyfi ‘ üryān kılıb at fıl gergedan sürüb Cālūt Şāh’ı karşılayub [4a] Dört kez yüz biñ er olub seyf ü şalıķ sū-i Tālūt’ı şıyub bī-ħad er kırdılar gerisüne urdılar şancaķlarına dögdider delim sīne ve bağrın²⁴⁷ sökdiler andan Tālūt Şāh şancaķlarından daħı Şem‘un sıbtından ve Yūsuf sıbtından İşmū’ıl ‘aleyhi’s-selām nazarında olan serverlerinden ğayrete gelüb ve ħamiyyet kılıb dersü ün urub ölüm ħavfin gönülden sürüb yedi biñ er olub Tālūt Şāhı karşılayub Dāvūd atası İşā’yı karşılayub Cālūtler’e karşıdılar karşıub uruşdılar şöyle kim kılıç şupuldusından oķ şıķıldusından gürzler güpüldüsinden teberler depüldüsinden at fıl süheylinden er ğrivinden tabl u duhül gürüldüsinden şurnā ve nefir fııldusından zemīn ü zamān u çarħ u āsumānı inledi ve gümledi vü hoş tıyūr mesnedinden mār u mūr maķ‘adında

²⁴⁶ Yazmada “şayf” şeklindedir.

²⁴⁷ Yazmada “yağrın” şeklindedir

beliñledi beş yüzer kılıç kınından çıkarub rezm-gāh içi elması şu'lesinden tutdı
düşmān yüzi dağı tākāt götürmeyüb döndi ol kadar kırıldı kim kan sel bigi yürüdi
hūn buhāri hevāya gubāri evc-i āsumāna irdi oğul atadan ata oğuldan bī-ḥaber vālihū
ve deng boz at kara at tozdan yek reng oldu ādem kanından dil-āverler pīr-i pelenge
döndi bir 'acā'ib ceng aşub oldu kim rü-yi zemīn kandan la'l-reng urunub Merrīḥ-i
felek ğazabdan yire indi taş taş mūr baş ādem kanına boyandı.

Nażım:

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

Buluşub Tālūtile Cālūt Hān
Ġayret idüb itdiler ceng-i kırān

Birbirini iki leşker uğraşub
Virmezidi bir nefer kat' ā emān

Rüz-ı maḥşer mişli ol hadsüz çerī
Ceng iderdi birbiriyle bī-gümān

Şanki kopdı ol kıyāmet gūnidür
Kim tolubdı yir gök içi fiġān

Eyle bī-ḥad kırdı ādem birbirin
Kim leş başdan bir oldu bu cihān

Çarḥa topuk taş taş bigi dökdi baş
Yire yağmūr şıfat yaġardı kan

Gav ü Hūt'uñ baġrını yarub kılıç
Tas-ı çarḥı gümlerderdi bozdoġān

Kan deñizler oldu leşker kūhsār
Yirde sinde çoġulurdu gökde cān

Diñle imdi noliserdür kışşa
Vir şalāvāt Muştafa'ya şādumān

Neşir: Hākīm kavlince egerçi kim Tālūt Şāh Benī-İsrā'īl kavmiyle dīn
gayretine çok ceng düşmān kanlarından rü-yi zemīni lāle-reng itdiler ammā kim

Cālütîler be-gâyet çokluk olduğu ecilden ve Cālüt dağı bahâdur olduğu sebebden el getürdiler Tālüt'a gâlib olub çerîsin şıdılar döndürüb şancağına götürdiler delim mîr ü sipâhı kırdılar Benî-İsrâ'îl'ün ' ömr defterin dürdiler andan Tālüt kaçā şancağına geldi ol demdeñ aḡşām dağı [4b] Dağı yitişdi göz gözi görmez oldu pes ceng kemâle iricek iki cānibden ṭabl çalındı leşker ayrılışdı rezm koyub odalu odasına gitmege 'azm kıılışdı ol yaña Cālüt çerîsi bār-gāhlarına varub ḡondılar Benî-İsrâ'îl ḡavmini şıduklarına şād olub sevindiler bu yañadan dağı Tālüt Şāh çerîsinle gelüb İşmü'îl'e yitişüb hezîmet olduklarına melül olub ṭurdılar iki yañadan birbirine ḡarşu iki leşker melikleri ḡaravul koyub döndiler gelüb çadırılu çadırına inüb oturdılar ol yañadan Cālüt-ı güm-rāh dönüb leşkeriyle otağına gitdi bu cānibden Tālüt Şāh çerîsin çeküb gelüb İşmü'îl peygāberüñ nazarına yitdi zaḡmluların bağılaşdılar ölenler için ağılaşdılar andan Tālüt Şāh İşmü'îl ki bir yire gelüb aḡşam namazın kılub namaz farîḡ oluncaḡ Benî-İsrâ'îl'ün a'yānlarıyla ve ol iki sıbtuñ merd-i meydānlarıyla ekābir ü İṡā ile Dāvūd atası İṡā ile bir yire gelüb ittifāḡ kılub İşmü'îl peygāberle ol resül-i rehberle düşmān işin ṭanışdılar soñı nolur diyü şanışdılar Cālüt helāk ve yirini ḡāk olmayınca biz bu ḡavme gâlib olamazuz ammā kim Cālüt'ı kim helāk ider bilemezüz didiler zîrā kim ol devr içinde Rüstem-Dāsitāndan ve Efrāsiyāb pehlevāndan ve Sām-süvār-ı şāhib-ḡırāndan aşığa Cālüt idi kim üç yüz batmān demürden başından ışıḡluḡı varidi pehlevān ol cihetden Benî-İsrâ'îl içre aña kimesne cevāb viremezdi ḡalḡ u a'yān pîr ü cüvān İşmü'îl'e 'aleyhi's-selām eyle diyicek İşmü'îl dağı 'aleyhi's-selām ḡalvete vardı 'ibādeteye yüz sürdi andan ol ḡāziü'l-ḡacāta ol refî'ü'd-derecāta bu vechile münācāt eyledi 'arz-ı ḡacāt eyledi.

Naḡım:

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

Didi iy ḡilḡat kılan ferş-i melek
Kün dimekden var iden 'arş-ı felek

İy 'anāsırdan yaradan 'ālemi
Bir avuc ṭopraḡ kılan ādemi

Şeş cihetden sen münezzeḡ bî-gümān

Lik senden toptoludur bu cihan

Adem ü Nuh-ı Necî İdrîs çün
Hüd Şâlih ‘izzeti Cercîs için

Ṭür-ı Mûsâ şabr-ı Eyyüb’ün haqqı
Ḥür-ı Me’vâ hüzn-i Ya’kûb’ün haqqı

Ferşün üzre şükriden insâniçün
‘Arşun üzre zikriden rûhâniçün

İşbu Câlüt’ün şerrinden yâ İlâh
Bizi kırtar it hâlâş iy pâdişâh

Kâfir ü zâlim elinden bu çerî
Saña ma’lûm oldu ‘âciz her biri

Ger bu kâfir olmaya âhîr helâk
İdiser sünnî yirin cümlesin hâk

Böyle diyüb evvel ağlaridi
Göz yaşî Nîl-veş çağlaridi

Ol gice tâ şubh olunca ol resûl
İtdi tâ‘at Ḥâlîk’ına pür uşûl

Sende Haqqâ tâ‘at idüb her zamân
[5a] Vir şalavat Muştafâ’ya şâdumân

2. Kışsa-ı Ameden-i Melek-i Kudsî:

Ḥakîm kavlince İşmü’îl nebî ‘aleyhi’s-selâm bu vechile kim du‘â kıldı Haqq sübhânehü Te‘âlâ du‘âsın müstecâb idüben hâcetin revâ kıldı ol peyk-i celîl ve melik-i Cebrâ’îl geldi selâm kıldı bir tennür getürdi aytdı kim yâ resûlallâh Haqq sübhânehü saña selâm kılub aydur kim Câlüt helâk idenün ‘alâmeti bu ola bu tennürün içine gire otura bu tennür aña tar ola ve ne hoz geñeş gele ve dağı ol dühn-i kudsî kim saña bundan ezel getürmişdüm Haqqun emriyle hâzretüne yitürmişdüm ol kişinün başına ol yağ süresin kafasından aşğa inmeye tamlamaya süresin didi dağı Cebrâ’îl ‘aleyhi’s-selâm ‘arşa ‘urüc itdi gitdi İşmü’îl dağı ‘aleyhi’s-selâm şâd olub

ol tennürü alub Tālūt'ı da'vet kılub Benī-İsrā'ıl kavmini cem' itdi ol tennürüla ve dağı ol dühn-i kudsiyle cemī' a'yānları ve merd-i meydānları imtiḥān kıldılar hıç birisine rāst gelmedi hıç bir 'alāmet zāhir olmadı buğur İşmü'ıl 'aleyhi's-selām yine ḥalvete vardı 'ibādete yüz sürüb münācāt kıldı yine Tāvus gelüb didi kim yā nebīyallāh Ḥaḫ Te'ālā saña selām kılub aydur ki biz Cālūt'ıñ ölümün bilübdürüz İṣā oğlanlarınuñ içinde kılub ṭururuz ki Cālūt'ı öldürüb ve senden ṣoñra yirüñe peygāber olacaḫdur ḥalkı Ḥaḫ dīne da'vet kılacaḫdur Benī-İsrā'ıl kavmine Tālūt'dan ṣoñra ḥākim dağı olacaḫdur ve aña Zebūr kitāb dağı nāzil olub geliserdür pes İṣā'ya oğlanların cem' idüb saña getürsün aña söylegil ol tennürüla ve yağıla tecrübe eylegil tā kim Cālūt'ı helāk yirini ḥāḫ idecek kimesneyi bulaşın kim idügin bilesin.

Nazım:

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

Eyle tennürüla yağıla imtiḥān
Tā kim ola saña ma'lüm ol hemān

Bilesin Cālūt'ı kimdür öldüren
Ḥaḫḫa şükridüb olasıñ şādumān

Neşir: Ḥakīm kavlince Tāvus-ı Kudsi böyle diyüb gitdi İşmü'ıl 'aleyhi's-selām Dāvūd atası İṣā kim qaravula binmişidi adem irsāl kılub kığırttı ve oğlanlarınuñ cem' itgil diyüb aña tenbīh itdi meger kim İṣā'nuñ dağı nitekim bundan ezel beyān eyledük ol cengde altı oğlı bile gelüb dururdu hemān Dāvūd kiçisi olduğı cihetden evde ḫalub dururdu pes ol altı oğlın bir bir ol yağıla ve tennūra tecrübe kıldı hıç birine muvāfiḫ gelmedi cemī' in red eyledi İşmü'ıl 'aleyhi's-selām müteḫayyır ḫaldı bizüm kışşamız Dāvūd'a geldi nite Dāvūd kim qarındaşlarınuñ kiçisiydi ammā kim dükelisinden Dāvūd kuvvetlüyidi egerçe kim şüretā bir za'if mizāc kışa boylu çağır [5b] gözlü buğday eñlüyidi velākin be-gāyet kuvvetlü ve ṣecā'atlü ve heybetlüyidi sözi gökcek āvāzı maḫbüb elfāzı mergüb cüvānidi velākin ḫoyun güderdi çobanidi.

Nazım:

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

Gerçi çoban şeklidi bu hey'eti
LİK vardı hemçü arslan heybeti

Erlük içre yoğidi mişli anuñ
Ejdehādan artuğidi kuvveti

Na' rasından zehra pīl oluridi çāk
Çahramān'a beñzedürdi şevketi

Çurd u çaplan özüni dutardı çün
Çartuben yir teb iderdi zahmeti

Canavardan canavar andan halāş
Olmayub görürdi cümle āfeti

Çoyunu tağ üzre güdüb her zamān
Haçça dilden ideridi tã' ati

Dinle Dāvūd'uñ noluser hālını
Vir şalāvāt Muştafa'ya key çatī

3. Kışsa-ı Şecā' at-i Dāvūd 'Aleyhi's-selām:

Hakīm kavlince ol vaçt kim Dāvūd'uñ atası çarındaşlarıyla kim gāzāya gitdi Dāvūd dağı bile gitmege niyyet itdi ammā kim Dāvūd'uñ ulu çarındaşı İlyā didi kim yā Dāvūd sen çoyun güdici çobansın huşuşa ki anañ südi ağzuñda çokar oğlansın senüñ ceng-ı düşmāna āheng itmege elüñden gelmez saña cenge gitmege lāyık olmaz didi İlyā eyle diyicek Dāvūd çoyunda çaldı anlar gitdiler Dāvūd'ı melül itdiler çün kim bunuñ üzerine birçaç gün geçdi bir gün Dāvūd çoyun güderiken bir yüce tağ eteginde çoyun yanınca seyrederken nāgehān bir çaplan çıkagelüb añırdı eyle kim na' rasından tağ taş ditreyüben felekler taşı çıñradı dağı bir çoyun dutdı kim çan içe ol gün hoş geçe Dāvūd çaplanı görüb üzerine sürdi çaplan dağı Dāvūd'ı görücek be-ğāyet gāzab-nāk olub çururdu nite çoyun yiyüb Dāvūd'a sürüb çamle çıldı Dāvūd dağı çaplanuñ²⁴⁸ kendüye geldügin kim görüb bildi çarşusına vardı kim dest-i çöpüle

²⁴⁸ Kelime iki kere yazılmış

urayidi cān-ı ḥabīsin qara yere qaraydı qaplan Dāvūd'ıñ üzerine atıldı Dāvūd daḥı canavarı qarşusından muştıle qafasında eyle urdı kim qafası tağılub beynisi yire döküldi eyegüleri söküldi andan iki ayagından yapışub çeküb pencesin yırtdı şöyle kim kaç ayaklarından döşüne varınca tartdı andan soñra aḥşam olıcaq koyun kim eve getürdi ve ol öldürdügi qaplanı daḥı sürüb atası nazarına yitürdi kim yā ata bu gün bu yaban çetügi benümle be-gāyet ceng eyledi eyle kim ejdehā-veş baña hamle kılub āheng eyledi ‘ākıbet dest-i çöpıle urdum depeledüm qanın qara yire sepeledüm atası daḥı qaplanı görüb ta‘accüb idüb didi kim yā Dāvūd ey cıger küşem sen pehlevān-ı zamānsın ve merd-i meydānsın [6a] Ammā kim zamānda senüñ başuña devlet qonacaqdur bu iş kim sen itdüñ qaplanı paçasından dutub yırtduñ hıç kimesne bu bahādurlıgi itmedi Rüstem-ı Zāl daḥı qaplanı paçasından dutub yırtamadı

Nazım:

[fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilün]

Buncıleyin erlügi Destān-ı Zāl
‘Ömri içre itmemişdür mäh u sāl

Bir bahādur olasın ki bu zamān
Çeşm-i devvār görmeye saña misāl

4. Kışsa-ı Kıuvvet-i Dāvūd ‘Aleyhi’s-selām:

Ḥakīm qavlınce Dāvūd anası şöyle diyicek Dāvūd kıvandı ferāh kesb idüb be-gāyet sevindi göñlinde didi kim bu qadarca nesne işlemek haz mi olurmuş didi daḥı yine ‘ādetince koyun sürüsin sürüb tağa varub yürürken bir ayu çıkageldi Dāvūd’ı gördi yirden bir taş alub ayı üzerine yürüdi Dāvūd sürevarub ol ayıyı belinden dutdı yire urdı eyle kim ayu ol dem içre cān virdi anuñ daḥı iki ayagından kim yapışdı çeküb yırtdı helāk itdi derisin çıkardı daḥı aḥşamın koyun kim eve getürdi ol ayunuñ derisin daḥı anasınuñ nazarına getirüb yitürdi ne vechile olduḡın söyledi nitdiyise beyān eyledi yine Dāvūd anası didi kim iy oğul eger señ cengde olsañ ‘Amālıqa sultānı Cālūt’uñ daḥı başını keserdüñ atunuñ terküsine aşarduñ Dāvūd didi kim ol

‘Amālika sulţānı kimdür aytdı kim ana Cālūt dirler ‘Amālika qavmine hākimdür senüñ atañ İşā ve qarındaşlaruñ dağı aña yıraşya(?) Tālūt Şāhile İşmü’ıl resülullāh ile ittifāk itdiler anuñla ceng itmege gāzāya ammā kim birqaç gün oldu hıç gelmediler azıqları dağı kıtdur bilmezem kim halleri noldılar didi Dāvūd didi kim yā ana baña azuq virseñ varub atamuñ ve qarındaşlarumuñ nazırlarına irsem anlaruñ halleri nedür kim görsem hem anlara azuq iletsem gerü gelüb qoyunum gütsem didi Dāvūd eyle diyicek anası dağı Dāvūd’ı göndermege niyyet itdi bir tağarcuğa on çift etmek dört baş peynir koydı koyunu çobana ışmarladı dağı Dāvūd ‘azm-i Tālūt Şāh kılub gitdi yolda giderken nāgehān bir quzı başı kadar nice bir qaçmaq taşından bir āvāze geldi kim yā Dāvūd beni al kim benümle Hārūn Melik-i Mağrib’i helāk itdi Dāvūd ol taşuñ āvāzın işidüb ta‘accüb idüb taşu yirden getürdi torbasına şaldı yine gitdi biraz yir gidincek bir taş dağı anuñ bigi Dāvūd’uñ ayağına toqandı āvāze geldi kim yā Dāvūd beni belince al kim ben Mūsā taşım kim benümle ‘Anter-i Kıbtı Fir‘avn çerisinden [6b] Helāk itdi Dāvūd ol daşı dağı aldı torbasına şaldı biraz dağı kim gitdi bir aq qaçmaq taşu dağı ayağına zahmet itdi āvāze virdi kim yā Dāvūd beni belince alğıl Cālūt’uñ ulusına Allāhu Te‘ālā beni sebep qoyubdurur Dāvūd ta‘accüb itdi kim bu taşdan nice āvāze geldi ol taşu dağı alub torbasına şaldı dağı dağı yine turmadı gitdi kâ kim gelüb bu iki leşker cānibine yitdi ammā kim aqşam dağı gelüb yitdi Dāvūd Feleştin Irmağı kenarında bir qaşılıq bulub içine girüb qarār itdi Hālık’a tã‘at kıldı namazdan fāriğ olıcaq uyquya varub²⁴⁹ yatdı rahat oldu yatmayan uyumayan milkinde ma‘zül işinde melül olmayan ol bî-zevāl pādişāh-ı bî-mişāl Allāh’durur celle celālehu.

Naızım:

[fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilün]

Cümlesindendür münezzeh ol İlah
 Qul olur dergāhına her mır ü şāh

Lā şerik velā yefütü ve lem yezel
 Ol Hudādur ‘aqliseñ it nigāh

²⁴⁹ Yazmada iki kere yazılmış

5. Der Beyān-ı Kışsa-ı Sām-süvār:

Hakīm kavlince Dāvūd kamışluğda yatmağda ve Tālūt ile Cālūt muķābil mu‘arız olub tırmağda ammā kim kışsamuz Sām’a geldi nite ol zamān kim Sām-ı cihān pehlevānı perīler taht üzerinde götürüb gitdiler gün ķubbe-i feleke dikilicek bir laḫif otlu şulu cennet misāl yire yitdiler dağı perī kıızı Hümā buyurdu perīler tahtı gök yüzünden yiryüzine indürdiler ḫaymeler ḫargāhlar dutulub sāyebān vü serāpardeler ķalkub perī çerīsin ķondurdılar otağlar kim ķuruldı kıız dağı biñ dürlü nāzile sözile gelüb ol ḫaymesinüñ içine girdi Sām’ı dağı bilesince alub bezm ķurdu perīler maḫbūbları sāzendeler ḫ[a]nendeler diz çöküb çeng kıılların çeküb tanburlaruñ ķulağın burdılar gūş-māl virdiler mihr ü dil-cū sāķiler zerrīn ķadeḫler ele alub gül-gün şarābları Sām’ile Hümā-yı Dil-firüz’a şundılar **ma‘a’l-ķışsa** Sām bunda kıızıla naql-i kitābdan yimekte şarābdan içmekte bu yañadan kızuñ atası Racīm’üñ söziyle Racīm’i lālā şanub sözine inanub kızını başdan çıķdı şanub leşkerin çeküb yaķın gelincek vaķt-i şām dağı irişdi eyle ķarañu oldu kim göz gözi görmez oldu.

Nazım:

[fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilün]

Çün ki gündüz gidüben irişdi şeb
Ķapladı zulmet içre ‘ālem ‘aceb

Şanki kaçran baḫrine taldı cihān
Kim yolını göremezdi keh-keşān

Gökde ne yıldız göründi ne ḫu ay
Çarḫ ne yoķsul görürdi ne ḫu bay

Neşir: Hakīm kavlince bunuñ bigi gice içre kızıñ ķonub oturduğı yirüñ üzerine gelincek emreyledi ne ķadar perī leşkeri [7a] Var ise Sām’uñ kıızla oturduğı çadırıñ üzerine gülü kılub ceng itdiler kılıç çeküb kim ḫancer çeküb kimisi dağı neftler ödler atdılar ol yañadan Sām kıızıla ‘ıyş u nūş vaķti ḫoş düşmān guşşasın ferāmūş ney

ķānūn ergānūn şadāsından gūş gāh gāh perī kızın der-āgūş iderken periler gelüb didiler kim ne tūrursın bezm koñuz rezm eyleñüz kim yād yağı perī çerisi geldi cenge ‘azm eyleñüz diyince Sām yirinden bebr ü peleng bigi şıçradı ayağı üzerine tūrdı ħaymeden taşra çıkub ol dem Raĥş’ınuñ üzerine süvār oldı Ķamķam kılıcını çeküb dağı ra‘d-vār bir na‘ra urdı didi kim iy ‘āşī ħā’in mel‘ün gelüñüz ceng idelüm ki yiryüzini ķanunuzdan lāle-reng idelüm benem Sām-ı cihān pehlevān Benī-Dā-i Nerīmān ve Zülāle-i Kerīmān ve nesl-i Kūştāb şāĥib-ķırān ve yādigār-ı Ŧehmürş dīv-i Ķahramān.

Nazım:

[fā‘ ilātūn / fā‘ ilātūn / fā‘ ilūn]

Böyle diyüb urdı na‘ra pehlevān
Na‘rasından ötdi güm güm āsumān

Ķorķusından gökdeki Merrīĥ-i çarĥ
Ħancer elden şalub istedi amān

6. Ceng-i Sām u Periyān:

Ħakīm ķavlince Sām’uñ na‘rasın kim periler sultānı kim işitdi ķorķısından ‘aķlı gitdi bir zamān bī-hūş olub yatdı bir nice yüz biñ perīnūñ ĥoz na‘radan zehreleri çāk olub kendüden gitdi ammā kim Hümāyūn Şāh-ı perīĥān yine ‘aķlın dirüb dönüb lala şandugı Racīm’e didi kim yā lala Şūr-ı İsrāfīl urdu mı yāĥūz gökler yaruldı mı ĥal nedür bu āvāze nedür didi Racīm didi kim ey şāh bu na‘ra ol kızını kuleden çıkarān Sām’uñdur kim pehlevāndur zamānında ķahramāndur bī-amāndur ĥayret eyle ‘aķluñı cem‘ idüb ceng eylegil didi iĥvā virdi andan Hümāyūn Şāh’ı dağı ĥükm eyledi perī leşkerini Sām’uñ üzerine ĥulüvv ķılıb ceng itdiler ol yañadan Sām-süvār dağı Ķamķam kılıcla ceng-i āheng idüb perīleri çāk yirlerin ĥak iderdi periler dağı Sām’uñ üzerine üşüb kimisi dağı neĥ odıyla ceng ķılıb iderleridi ammā kim Ħaķ Te‘ālā Sām’ı ķazādān bekleridi anlaruñ belāsından şaķlaridi velākin ‘āķıbet üzerine ol ķadar perī çerisi üşdi kim nihāyet yoĥidi ķavm-i maĥşerden artugıdi

‘ākıbet Sām kılıcın kınına koyub dağı Hızır nebīnūñ ‘aleyhi’s-selām kāmçısın ele aldı dağı sağ sol şaldı Hax Te‘ālā’nuñ emriyle ol kudret kāmçısunuñ ucundan bir od çıkdı dağı ol perī leşkerin qarāra dutub yağıdı perī çerisi helāk olub kırtulancası Hümāyūn Şāh’a geldi şikāyet kıldılar [7b] Bu ‘alāmeti göricek hemāndem kırkusından tahtdan aşığa inüb cengi koyub amān dilemege kaşdı kılub kefen boynına şalub perīler ulularıyla Sām’uñ nazārına gelüb amān diledi Sām dağı amān virdi andan Şāh dönüb kızınıñ çadırına girdi kıızı dağı gördi kim kendünüñ atası çadır kapusına geldi kıızından turub atasına qarşu varub elin öpüb didi kim pādīşāh-ı cihān bu dün içre benüm üzerüme leşker çeküb benümle şavaş kılmağ gelmek ve ceng idüb bilmez ben bunca leşker helāk olmağ neden gelür didi Hümāyūn Şāh didi kim senüñ lalañ baña gelüb kızuñ başdan çıkdı bir ādem-zād gönül yıkdı dā’im anuñla şöhbette ‘işrettedur didügi cihetden leşkerüm cem’ itdüm bunda gelüb yetdüm budur kim ceng gözüme ‘ālem teng oldu didi Şāh eyle diyicek kıız dağı ayag üzere kaķub faşih lisānıla dile geldi.

Nazım:

[fā’ ilātün / fā’ ilātün / fā’ ilün]

Sām’uñ ol kıız eyledi hālını şerh
Söyledi itmedi birden dağı tarh

Nice seyr itdügin ol Kūh u deşt
Nicesi geçürdügin yā ser-güzeşt

Dīvler anı göge dek iletdügin
Gökyüzünden baħre inüb yetdügin

Kaıduğın Sī-murğ ‘Ankā özünü
Gördü ki hem Hızruñ anda yüzünü

Şonra İblīs aña igvā kılduğın
Tağ içinde ejdehāyı bulduğın

Hanceriyle mühresini alduğın
Sām’ı zehri şonra bī-hūş itdügin

Kendü anuñçün ađlayu cūş itdügin

Tahta alub aña hizmet kılduğın

Aña tiryāk içürüben sürdüğin
Gözin açub kıız ol dem gördüğin

Cümlesin kıız eyledi Şāhā beyān
Vir şalāvāt Muştafā'ya şādumān

7. Kışşa-ı Perfhān u Sām:

Hakīm kavlınce Hümāyün Şāh kıızından bu sözi kim diñledi Sām-süvār'ıñ Nerīmān oğlı añladı yirinden kalķub Sām'ıñ elin öpüp 'özür diledi bildüm yā pehlevān ma'zür dutasın diyüb tazarru' eyledi andan hükm eyledi lalayı götürdiler Şāh didi kim yā lala hādım niçün baña gelüb bu sözleri söyledüñ bu kadar gavgā vaqtine gelüb yañlış söyledüñ lala ķasem yād kılub didi kim yā Şāh-ı cihān hāşā lillāh kim ben kemine Şāha varam buncileyin olmayacaķ haber virem ben kıızıñıñ kıatından ayrılmadım ırāk dağı olmadım benden bu günāh gelmedi şadır olmadı didi Şāh didi kim baķ bre hā'in nā-bekār mekkār beni yalan mı çıkarursın diyüb diledi kim helāk vücūdun çāk yirini hāk ide yirinden Sām ve kıızı ve bākī şehzādeler perī-zādeler dilek itdiler bu hādım şeklinde meger Şeytān ola diyüb Şāhı inandurdılar tā kim Şāh dağı vāz gelüb söz dutdı [8a] 'ākıbet Sām didi kim ol baña ejderhāya kıulağuz olan şeyh necedür kim aña Racīm-i bī-dīn İblīs-i la'īn dirler oldur kim bunıñ bigi mekri anıñ çoķdurur bu hādımüñ günāhı yoķdurur.

Nazım:

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

Hādımüñ şeklinde gördüğin yaķān
Bil ki İblīs olıserdürür hemīn

Buncileyin çoķdurur telbīs bil
Haķķa şığın şaķın andan eyü bil

İy niceyi çıkarırdur başdan ol
İy nicenüñ yolın urur şağ şol

Fıtne eyle dün ü gün kıılır fesād
İşı mekrūh iledürür hem ‘ inād

Böyle diyüb oldu hāmūş anda Sām
Vir şalāvāt Muştafa’ya şāz-kām

8. Kışsa-ı Dāvūd ve İsmū ’il ‘ Aleyhi’s-selām:

Sām böyle diyicek Hümāyūn Şāh dağı bildi kim bu mekr iden Şeytān-ı merdūd ve ol mekkār-ı hasūdemiş **ma’a’l-kışsa** ol gice anda olub yarındansı ‘ale’s-şabāh kızın ve Sām’ı bile alub taht üzerine Süleymān-vār oturdılar tahtı dağı perīler çıkınlarına alub götürdiler aḥşam olunca Zerrīn şehri’ne götürdiler bir zerrīn mihmān-hāneye kondurub ta’zīm kıılıb ziyāfet itdi gönli murādınca hoş dutdı andan Sām’ı ‘arusı kaydın kayurub yedi gün düğün eyleyüb kızın Sām’a virdi Sām dağı gerdege girüb kızuñ vişāline vuşul buldı perīler sultānı katında makbūl oldu.

Nazım:

[fā’ ilātūn / fā’ ilātūn / fā’ ilūn]

Buldı kızuñ vaşlına ol dest-res
Sürdi zevķin gice gündüz pīş u pes

Eyle ‘ izzet itdi Sām’a dağı Şāh
Andan ayru olmazıdi bir nefes

9. Ender Hātım-i Dāsītān-ı Maķālāt-ı Firdevsī

[fā’ ilātūn / fā’ ilātūn / fā’ ilūn]

Buñı temşil nedür işit pāk-i dīn
Ol perī kıızıdur añla hūru’ in

Sām olur cānuñ senūñ şāḥib-kemāl
Hızır olur ‘ aķluñ dağı iy ehl-i hāl

Cānuña ‘ aķluñ eger rehber olsa
Hūr u ğilmān tapuña çāker ola

Cehd kılub eylegil şālih ‘amel
İrmeye ‘aqlıla cānuña ḥalel

Mürşidüñ Qur’ān ola Rabbüñ delīl
Dü cihānda olmayasın sen zelīl

‘Aqluñı çün şerḥ ideyin bir mişāl
Cānuñ olsun ol sözümden gūşmāl

Bir muşayḳal²⁵⁰ aynadur ‘aql bil
Mün‘akis²⁵¹ anda keşir yile ḳalīl

Baḥr-i ezel şuyunda kim bir ḳatre nem
Şıçrayub rūḥa maḥal kim oldı hem

Oldı anuñla ‘ilm ü insān zāt bil
Bildi anuñla sifl ü mir’āti bil

‘Aqlıladur cennet-i t̄ā‘āt hem
‘Aklıla ele gelür cennāt hem

‘Aklıla esfel kişi ā‘lā olur
‘Aklıla cāhil kişi dānā olur

Zākir ol ki bāk ola ‘aqluñ tamām
Şākir ol ki diñlene naḳlūñ tamām

Bunda söz çok ḳoyalum ḫursun buni
Meclisi āḫir ḳılalum yā Ganī [8b]

10. Der Beyān-ı Meclis-i Āḫir:

[fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün]

Minnet-i bī-ḥad Ḥudāya şubḥ u şām
Kim otuz bir meclisüm oldı tamām

Ḳudretümce söyledüm şirīn seḥun
Diñlediler görüben ḥalḳ-ı kühün

Ḥaḳ Te‘ālā ‘ömre virürse amān

²⁵⁰ Yazmada ‘müşayḳıl’ olarak yazılmış

²⁵¹ Yazmada ‘mün‘akes’ olarak yazılmış

Kim ecelden bulam eger men zamān

Şāh Süleymān-nāme'sin söyleyevüz
Hoş garā'ib kışşayı şerh eyleyevüz

Gerçe āhir oldı kışşa-i pür-uşul
LİK vardur hācetüm kılıñ kabul

Dileñüz Firdevsiçün hayr u du'ā
Hācetüñüz Allāh ide tā revā

Haq Te'ālā rahmet itsün key ziyād
Aña kim Firdevsī'yi eyleye yād

İy Ğafūr u Sātir u Ğaffār çaq
Vi Şekūr ü Kādir u Qahhār u Haq

'Adl iderseñ yarlıgarsın Zühre'yi
Hışm iderseñ Hārūt almaz Behra'yı

Bu kuluñ Firdevsī itdi çok günāh
Nūr-ı Aḥmed haqqı 'afv it yā İlāh

Cürmi çokdur bendenüñ yoqdur qarār
Sen bağışla cürmüm iy Haq Kirdgār

Meclis āhir oldı bu dem iy aḡa
Vir şalāvāt sen be-cān-ı Muştafā

b. Süleymān-nāmenüñ Otuz İkinci Meclisinüñ Zikrindedür

[fāi' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

Ṭūṭiyā gel bir nefes ur söz di kim def' ola min
Güş idincek Sidre üzre yüz biñ āferīn

Ger füşürda olmaduñsa 'ıyş u nüş²⁵² urgıl nefes
Mürde güş idüb sözüñden hay ola ba' de ez īn

Furşatuñ fevt itme kim tezcek geçer ömr-i azīz
Kim beḡā yoqdur cihānda kıl nazar yarıña bīn

²⁵² Yazmada sadece 'ş' olarak yazılmış

Nice peneg(?) tūṭī vü bülbül nağme-sāz eyleriken
Dilini dutdı cihān eylemedi şavt-ı ḥazīn

Şāh Süleymān ḳanı kim hükm eyledi Ḳāf'dan Ḳāf'a
Tahtını bāda virüb terk eyledi tācı nikīn

Yā Sikender ḳanı kim nūş idem dirken ḥayāt
Görüben zūlmet-i memātın mesken itdi zīr-i zemīn

Nemce nemce şorar olsañ çeşm-i lebdür bu nehir
Zerre zerre arariseñ ḥaṭṭ-ı ḥāldür ḥāk-i ṭīn

Bir felek-rū çeşresidür bāğ içinde yiriñ gül
Bir şeker-leb-i la'ldürür bāğ içinde yāsemīn

Anca biñ Firdevsī pīrin ḥāk idübdür bu felek
Nice biñ Sulṭān Maḥmūd'ı ḳılupdur ḥāk yaḳīn

Demi sözüñ irişmedin derdi 'anā cānı dile
Aç gözüñ ṭoldurmadın ṭopraḳ içre rū-yı zemīn

Aç kitābuñ di Süleymān ḳışşasından ḥoş kelām
Ṭur yirüñden geymedin yeñsüz yaḳasuz bir kefin

Dem geçer devrān döner gör ḡanīmet 'ömri kim
Degme kez fırsat ele girmez şehā hem çünīn

Nāzenīnler cem' olupdur meclisüñe di seḡun
Söyle 'ayna zāta ḳarşu tūṭī nuṭḳ-ı şekkerīn

Nuṭḳını Firdevsī'nüñ gūş eylemek isterisüñ
Vir şalāvāt ola şāfi' ol şefi' ü'l-müznibīn

1. **Dāsītān-ı Dāvūd Peyḡāmbere 'Aleyhi's-selām:**

Loḳmān Ḥakīm ḳavlince Eflāṭūn-ı Şādıḳ naḳlince Firdevsī-i ḥaḳīr Süleymān-nāme muşannifi faḳīr ol vechile aydur kim Sām-süvār Zerrīn şehri'n Hümā-yı Dil-firüz ile 'ıyş u nūş itmekde ammā kim bizüm ḳışşamız ol yañadan Dāvūd'a geldi nite ol zamān kim Dāvūd mişede ḳaldı bu yañadan seḡergāh olucaḳ [9a] İşmü'ıl peyḡāmbere 'aleyhi's-selām ol nebīy-yi muṭaḥhar İşā'nuñ altı oḡlın daḡı tennürile

tecrübe kıldı ve yağıla imtihān itdi hıç birisi rāst gelmedi pes ‘āciz olub niçe dicigin bilmedi andan Īşā’ya didi kim hıç dağı ođluñ var mıdur kim imtiḥān kıladır tā kim Cālūt’ı kim helāk ider bilevüz Īşā didi kim yoğdur benüm çünki yarar oğlum yoğdurur ođlumıñ kuvvetlüsi İylā’dur kim dükelisinden kuvvetlü er yoğdurur niçün yođ didi anuñçün kim Dāvūd’dan ziyāde za‘if naḥīf oğlı yoğidi eyle şanurdı kim Dāvūd’dan ol altı ođlınuñ kuvvetleri artuğidi yođ didüğine sebep ol idi Īşā bunu diyicek İşmū’ıl yine ḥalvete vardı ‘ibādete yüz dutdı.

Nazım:

[fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilün]

Ol nebī göge tutub ol dem yüzün
Ḥaḳḳa nāliş kılub aydur ol sözün

Didi iy ḥilḳat kılan ‘arş-ı ‘azīm

Ṭā‘ at iden gökdeki Devhā için
Secde kılan yerdeki insan için

On sekiz biñ ‘ālemüñ ḥalḳı Ḥaḳḳı
Cümlesinüñ zıkriden ḥalḳı Ḥaḳḳı

Bī-nifāḳ-ı zākirüñ zıkrı için
Enbiyānuñ evliyānuñ şükri için

Şit u Ādem şuhuf-ı Mūsā ḥaḳḳı için
Cennetiyle Ḥür-ı Me’vā ḥaḳḳı için

İşbu Īşā didügi oğlum ḥaḳḳıdur
LİK bunlar çün ziyāde yođdurur²⁵³

Yā İlāhī müşkilātum eyle ḥall
Kim ezeldür pādişāh-ı bī-bedel

Ḥazretüñdür çünki ‘allāme’l-guyüb
Çāre senden dilerüz maḳşūd umub

Böyle diyüb oldu ḥāmüş ol resül

²⁵³ Yazmada “ İşbu Īşā didügi oğlum ḥaḳḳıdur çün,
LİK bunlar ziyāde yoğdurur” şeklindedir

Vir şalāvāt Muştafā'ya pür-uşül

Neşir: Hākīm kavlince ol nebī bu vechile münācāt idicek yine Cebrā'īl-i peyk-i celīl gelüb selām virüb didi kim yā Resūlallāh Allāhu Te'ālā saña selām virüb didi kim ben erenleri bahādurları şüretle görmezüz belki gönüllerinüñ şalāhiyyetleriyle bilürüz görürüz 'abeş haber dağı virmezüz İşā'nuñ bir oğlı dağı vardur ayıt ki anı dağı getürsün nazaruña yitürsün kim ol oğlan elinde Cālūt helāk yiri hāk ola didi Tāvus-ı Kudsī gitdi İşmū'īl şād olub İşā'yı kığırtıdı didi kim yā İşā Hāk Te'ālā seni yalanladı sen didüñ kim oğlum yoqdur Şāh didi kim yā Nebī-yi Allāh Hāk Te'ālā kavlinde şadıqdur şek götüren münāfıqdur benüm bir kiçi oğlum dağı vardur adı Dāvūd'durur tağda koyun güder gören bahādur dimege 'ar ider gāyet za'īf naḥīf ve kışa boylu ḥastacığı kişidür beñzi müteğayyır gözleri çağırdur ol cihetden ḥalkdan 'ar idüb cenge getürmedüm utandum ḥaḳırcıce olduğıçün koyuna gönderdüm istenilmeye şandum eger kim ḥacet olursa getürem Hāk Te'ālā resūlinüñ ḥizmetin [9b] Yirine yitürem didi İşmū'īl didi kim ben senüñle bile giderem varub ol oğluñı getürmege 'azm iderem diyüb ol seḥergāh dağı göz gözi görmedin Cālūt yirinden turmadın ikisi bile Dāvūd'a gıtdiler birer ata süvār oluben 'azm-i rāh itdiler anlar kim Dāvūd'a gelmege 'azm kıldı bizüm kışşamız bu yañadan Dāvūd'a geldi.

Nazım:

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

Ger dilerseñ söylene bu dāsītān
Vir şalāvāt Muştafā'ya şādumān

Kim şalāvāt virse dilden Aḥmed'e
Ola āḥir menzili ḥuld-ı cinān

2. Ender Dāsītān-ı Dāvūd b. İşā 'Aleyhi's-selām Helāk Kerden-i Beşer ü Rāst Ameden-i Dehün-i Kudsī Be-ser-ı Dāvūd:

Hakim kavlince rivāyet-i eṣaḥ budur kim çün kim ol gice Dāvūd İbn. İṣā ol yatdı meger kim ol meselünde bir arslan varidi kim ādem etin yiyici yırtıcı ‘āṣī canavaridi Dāvūd’uñ reyḥāsın alub adam varduğın bilüb sorub Dāvūd üzerine gelüb hamle kıldı Dāvūd daḥı ol arslanuñ geldügin bilüb eline şapanın alub içine Mūsā taşını koyub arşlanuñ gözedüb atdı arşlanı urub beynisin çıkarub helāk itdi daḥı bıçaq çıkarub arşlanuñ derisin yüzdi bir tulum çıkarub arḫasına urdı seḥergāḥ olucaq leşkere toğru gitdi omuzunda arşlan belinde şapan elinde tağarcuq yola düşüb giderdi Allāhu Te‘ālā’yı müdām zikriderdi ol yañadan Dāvūd gelmekde bu yañadan Dāvūd’uñ atası İṣā İṣmū’īl’le gitmekde yolda ikisi buluşdılar Dāvūd atası görüb bulub ḫatına geldi İṣā daḥı Dāvūd’uñ omuzında arşlan derisin görüb ta‘accüb kıldı aḥvālin şordı Dāvūd daḥı ser-güzeştin beyān eyledi ve bir ḫaplan daḥı helāk itdügin söyledi andan İṣā işāret itdi gelüb İṣmū’īl’uñ ‘aleyhi’s-selām mübārek elin öpdı ol resül daḥı Dāvūd’uñ ‘aleyhi’s-selām mihri eliyle arḫasın alub yibdi andan İṣā atdan aşığa indi Dāvūd’ı bilüb ḫāline muṭṭali‘ olub sevindi ve ol tennūr kim bile getirümişidi Dāvūd gelüb içine girdi oturdı şöyle tolu oldu kim ne boş ḫaldı ve ne ṭar geldi andan ol boynuzıla yağı Dāvūd’uñ başı üzerine ḫodı fi’l-ḫāl cūşa gelüb ḫaynadı riḫabından çıḫdan başı tolayu ṭutub yağladı ne yire ṭamladı ne ḫoz saçından çıḫub aḫdı ol resül bildi kim Cālūt’ı helāk yirini ḫāk idecek kimesne budurur andan Dāvūd’a su’āl itdi kim ḫiç ceng ve düşmāna āheng itmek elünden gelür mi özüñi ḫuvvetüñi nice bilürsin imtiḫān itdüğüñ var mıdurur didi Dāvūd didi kim kendümüñ ḫuvvetin ol ḫadar bilürem ki ḫaplanuñ ve ayunuñ çeñesinden dutam ḫıçına dek iki yırtam [10a] Bu arşlanı daḥı bu gice helāk kıldum postın daḥı yüzüb aldum.

Naẓım:

[fā’ ilātün / fā’ ilātün / fā’ ilün]

İtmişemdür buncileyin şır-i merd
Bir taşıla başın itdüm şöyle ḫurd

Nice arşlanı itmişemdür ben helāk
Anca düşmān yirin itdüm daḥı ḫāk

Himmet it ki ḫılavuz Cālūt’ı mürd

Eyleyem taşile başın dağı hürd

Qıvvet içre beşerse Cālūt Şāh
Eyleyem ‘ömrin anuñ lā-bud tebāh

Böyle diyüb anda Dāvūd ol zamān
Vir şalāvāt Muştafā’ya şādumān

Nesir: Hākīm qavlince İşmü’îl ‘aleyhi’s-selām Dāvūd’uñ sözini kim işitdi be-ğāyet begenüb erligüne taşsın kılub āferîn itdi andan Dāvūd’la sürüb leşkere geldiler şabağdan intizār çeküb Hālīq’a ‘ibādet kıldılar bu yañadan çünki ol gice geçdi ‘ale’ş-şabağ oldu cihān mülki gün şu‘lesiyle kim tıldı İşmü’îl’le Dāvūd ‘aleyhi’s-selām şubḡ namazın kılub namazdan niyāzdan kim fāriğ olıcaq ol nebī hükmine ol Tābūt-ı Tevrāt ile yedi biñ ‘ālim nevbetce başları üzerlerine getürdiler geçmiş mürsel nebīler ervāḡlarına şalāvāt virdiler Allāh’a tekbir getürdiler dağı düşmān cānibine yürüdiler ol yañadan dağı Cālūt Şāh seksen dört biñ Benī- İsrā’îl qavmiyle atlara süvār olub on iki sıbtuñ melikleriyle ceng āletin üzerlerinde ara yire kılub ‘alemlerin çözüb taḡl u nefirler urulub borı şurnalar urulub kūs-i harbīler çalınub düşmāna muqābil mu‘āriz olub tırdılar ḡışm u kīne el kılıçlarına urdılar Tālūt Şāh dağı bir bād-ı yay emr-i nāzır ata süvār olmışıdi ġavī ‘alemler şıqqasından rü-yi zemīn lāle-zār olub tılmışıdi erenler na‘rasından tağ u felekler gümledi ve atlar süheylinden taş-ı gerdün çıñradı.

Nazım:

mefā‘ ilün / mefā‘ ilün / fe‘ ülün

İki leşker muqābil ki tıruşdı
Toz ayağdan çıkub göge irişdi

Gören şandı kıyāmet günidür ol
Ḥalāyık dirilüb ḡaşre girişdi

3. Ceng-i Dāvūd u Cālūt:

Hakim kavlince Talut Şahuñ cengin ahengin kim ol canibden Calut gördi gazaba gelüb kaçuyub otuz altı päre ceng aletine müstağrak olub üç yüz batman demürden ışgın başına urdı taraba tahtası bigi kılıç taqınub Raşş'a süvâr olub dört yüz kırk dört biñ ' Amalıka dil-averlerin sağ şol yanına alub qalb-i cenah araste kılub pülâd süñüsin eline alub leşkerinüñ önünce gelüb bir adem irsâl kılub Talut'a gönderdi kim kendüzi meydâna gelsün ceng idelüm veyâhüz [10b] Kendüzi qorqarise yerine bir pehlevân göndersün anuñla ceng-i aheng idelüm eger kim ol benüm başımı keserse benüm taccum tahtum milk ü rahtum ol Talut'uñ ola memleketüme Talut beglük kıla ve ger kim ben anuñ başım kesersem bu kurulmuş yayını yaşarsam anuñ memleketi tacu tahtı devleti benüm ola didi ol kâşid dağı gelüb Talut'a Calut'uñ sözün kim degürdi Talut'uñ havfından beñzi tağyır oldı gevdesinüñ qanı qurudı sürüb İsmü 'il peygâmbere gelüb Calut'uñ haberin virdi İsmü 'il 'aleyhi's-selâm didi kim yâ Talut iy fertüt bu İşâ²⁵⁴ oğlı Dävüd bu gün Haq Te'âlâ'nuñ celle celâluhu emriyle Calut'uñ başım keser kılıcın 'arş ayağı altında aşar ammâ kim sen dağı buña 'ivaż ne virürsin söylegil idecegün ihsânı billü eylegil didi Talut Dävüd'ı gördi ta' accüb kılub tırdı andan yine ol nebînüñ sözünle 'amel kılub didi kim yâ resülallâh her kim ki Calut'ı helâk iderse bir kızum vardur aña virüb Urum memleketünüñ nişfin dağı aña virem didi bunuñ üzerine 'ahd u qarâr itdiler dağı Dävüd'ı ceng itmek için yaraqlarıla tonatdılar cebe cevşen geyürdiler eline kılıç virdiler bir ata bindürdiler Calut'dan yaña ceng itmege gönderdiler Dävüd biraz yir kim gitdi gönlinde tebdilât görüb sürüb yine gelüb Talut qatına yitdi didi kim baña yoldaş gerekmez Yarıcı Sübhân yeter baña bu at cebe vü cevşen gerekmez baña bilümdeki şapan yiter Hudâ râst getürürse bende üç şapan taşu vardur anı üç taşile helâk yirini hâk idem didi dağı ol yaraqları giderdi dağı yayan oldı eline şapanun alub 'azm-i Calut kıldı çünkü Calut'uñ leşkerinden yaña kim gitdi gelüb Calut'uñ meydânı içinde tıururken qatına yitdi Dävüd egerçi kim kiçi boyluyidi velâkin nübüvvet eşeri yüzünde zâhir ve kuvvet-i şalâbetle şecâcatle mâhir idi yayan sürüb Calut'a gidicek cenge aheng idicek Dävüd'uñ ulu qarındaşı İlyâ'nuñ yüregi doymadı Dävüd'uñ ardından yitdi yaqasından muhkem tıtdı cenge varmağa men' itdi didi kim sen bir za'if nañif hasta-

²⁵⁴ Yazmada ' İtâ ' şeklinde yazılmış

mizâc kişisin henüz oğlan ve yabanda yürür çobansın sen kıanden Cālūt bigi pehlevānla ol kıan içici yedi başlu ejdehāyla ceng-i hūşūşā kim yaraqsuz çıplaķ cenge āheng idesin didi verhem eyledi Dāvūd dönüb didi kim yā İlyā kıarındaşum baña hor bakma kıolına kıuvvet nuşret viren Allāh'dur diyüb sözüni eslemedi gitdiler gelüb Cālūt'ıñ kıırdığı meydān içine yetdi [11a] Ez ĩn-cānib Cālūt-ı güm-rāh dağı gördi kim bir çoban elinde bir şapan yayanla göreym kim eger cenge geldiye musahharaya alayım didi dağı at sürüb meydāna girdi şanasın kim bir kıağan arslan durur kim Dāvūd kıatına gelüb irdi andan Dāvūd'ıñ elin aldı kıırdı dağı at başın çeküb Dāvūd'a didi kim iy çoban nice bu yayan ve çıplaķ yaraqsuz neye meydāna geldüñ ki baña āheng idesin yoksa bu meydān için kıoyun ağılımı şanursın evvelā kim kıurdla ceng idesin Dāvūd didi kim geldüm senüñle ceng idem eger kim kıurd ola dirsın yevāhūz kıaplan veyā arslan olasın bu şapan taşınla kıafañı delüb kıanuñdan yiryüzini lāle-reng idem Cālūt aytdı kim iy çoban aduñ nedür söylegil bilem andan soñra bu kıılıķıla seni iki pāre idem Dāvūd didi kim benüm adum ĩşā oğı Dāvūd'durur bir güne hürce hāķırce çobanam ammā kim aşında ceng idicek kıağan arslanam ne arslan ki yedi başlu evrenem Cālūt didi kim iy çoban nice benüm atum yügrük kıılıcum keskün kıolum kıuvvetlü başum devletlü senüñ şilāhuñ yok elüñde bir deste çubuk vardur kim ceng yarağı degildür bir elüñde dağı şapanuñ var şapanıla kıurd kıuş kovulur it urulur bu meydāndan çık kı kıoyun otlağı degüldür.

Nazım:

[mefā' ĩlün / mefā' ĩlün / fe' ũlün]

Meger çoban Beni kıoyın şanursın
Ya bu cengüñ işin oyun şanursın

Nedür şapan anı cenge getürdüñ
Meger cānuñ kıazālara yitürdüñ

Eger ins ü ve ger cin ü yāhu dīv
Zafer bulmaz baña Güderz ile Gīv

Benem şır u ' adū hārgūş olur hem
Beni a' dā görüb bī-hūş olur hem

Yedi deryā gözümde nemce yokdur
Kamu ādem baña şalgamca yokdur

Ne ādem ki temī(?) ‘ İfrīt ü nerre
Degül cismüm önünde topu terre

Bu yirüñ kulpı olsa dutaydum
Hevāya kaldurub göge ataydum

Oķ atarsam felek tasın delem ben
Sünü dürtem öküz bağrın delem ben

Nedür çoban aña karşı varam ben
Sili şalsam kanın yire karam ben

Git iy çoban bu gün meydān içinden
Muħannessin özüñ merdān içinden

Bunı böyle diyüb na‘ ra ururđı
Sürüb Dāvūd’a ol gelürđi

Neşir: Hākīm kavlınce Cālūt-ı pehlevān-ı mekkār ve ol merdūd-i nā-bekār böyle diyüb laf urucaķ Dāvūd didi kim yā Cālūt ve iy laf urucı fertüt sen putuña şıgıñursın ben Allāhu Te‘ ālā’ya şıgıñuram ki Nemrūd bigi ‘ āşī-yi biryiem kıya birle helāk mağzını çāk yirini ħāk eyledi ve eger kim sen kuvvetüñe tayanursañ [11b] Ben ol Hālıķ’a tekbīr kılıuram ki yedi kıat yiri götüren öküzü bir sinege zebün eyledi ve toķuz kıat felegi kışadub içinde olan ejdehāyı bir za‘ if melege maħzün meftün eyledi yā Cālūt senüñ yarağuß varısa benüm Allāh’um var senüñ kuvvetüñ leşkerüñ ceng-cü serverüñ dil-āverüñ varsa benüm Hāfız u Nigeħdār Şāhum vardur lafı kıo erlik göster.

Nazım:

[fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilün]

Çün ki meydān içre Dāvūd ol zamān
Na‘ ra urđı daħı didi bī-gümān

Nice çoban key bahādur serverem
Kılıcumdan istedi Merrīħ amān

Pūşt-pā şalsam Semek bağrın üzem
Muşt urursam bozula çarh-ı girān

Ḳāf-ı Sī-murg okuma virür yelek
Kişeme(?) kavş-ı kuzahdurur gümān

Himmet itsem zer kuşanur bir gedā
Heybet istem kan kuşanur Ḳahramān

Şuya talsam kayd iderem men neheng
Tağa çıksam şayd idem pīr u peyān(?)

Bir taşıyla başuñ urub hürd idem
Şapma saqın şalar olsam taş-ı şapan

Ger eriseñ taşumı şavğıl benüm
Tā göresin kim olub işbu çoban

Böyle diyub anda Dāvūd iy emīr
Na'ra urdı virdi yanqu āsumān

Diñle imdi cīl u cāndan kışşayı
Vir şalāvāt Muştafā'ya şādumān

4. Dāstān-ı Helāk Kerden-i Cālūt-ı Kāfir-i Be-dest-i Dāvūd bin İşā:

Loğman hākīm kavlince rāvī aydur Dāvūd eyle diyicek Cālūt gāzaba gelüb ol taraba tahtasını gibi kılıcın çıkarub eline aldı dağı Dāvūd'un üzerine at şaldı Dāvūd dağı Allāhu Te'ālā'ya şıgıñuben ol üç taşu tağarcuğdan çıkarub şapan içine şaldı Hāk Te'ālā'nun kudretiyle ol üç taşu bir taşu bigi alub dağı Dāvūd bismillāh diyüb Cālūt'un karşudan gelür bikesen kafasın gözedüb atdı Hāk Te'ālā ol taşlara yeli havāle itdi yıl ol taşu kuvvetile alub Cālūt'un başına urdı gelüb ol işıguñ toğunub yoğurdu eyle kim beyni kafasından taşra çıkdı kan revān olub Nīl Irmağı bigi aqdı ol taşlar Cālūt'un kafasından çıkub rīze rīze olub tağıldı şol ocağ kum bigi Cālūt'un çerisi şağışınca tā andan her pāresi bir kişiye irişüb helāk yirini hāk eyledi nitekim ol server-i kā'ināt ve mefharü'l-mevcudāt müctebā ve muğtedā Muğammed Muştafā şallallāhu 'aleyhi ve sellem bir avuç toprak alub Bedr Ġazāsında kāfirlerden yaña

atdı Hax Te'ālā yeli ol toprağa havāle eyledi ol kāfirlerün dükelinün gözlerine toprak
toldı anuñla münhezīm olub helāk oldı bunda dağı Hax Te'ālā Dāvūd'ın [12a] Taşını
ancılayın kıldı çün kim ol leşker-i 'Amālika helāk olub kanlarından yiryüzi taldı
Dāvūd dağı defi' varub Cālūt'ın başını kesdi terküye aşdı atına binüb kılıç taqınub
tacıñı başına güyüb Tālūt'a geldi Tālūt görüb şād olub nüvaht kıldı ve İsmü'ıl dağı
'aleyhi's-selām Dāvūd'ın erligin dil-āverligin ki gördi du'ā kılub nuşret viren
Allāh'a delim şükürler itdi secdeye yüz urdı.

Nazım:

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

İtdi bī-ḥad şükri ol dem Rāzıka
Düşmene nuşret viren ol Hālık'a

Ḳul gerek ki ide Hālık şükriñi
Cān u dilden kıla Rāzık zıkrini

Hocaya Ḳul itdügince tāt ati
Bil kim artuḲ olur anuñ ni' meti

Devlet-i bākī dilersen kāmkar
Haxka tāt at eylegil leyl ü nehār

[-----]²⁵⁵
Vir şalāvāt Muştafā'ya pür-uşül

5. Dāsītān-ı Kışsa-ı İblis-i Aleyhi'l-la'ne:

Hakīm kavlınce çün kim Dāvūd 'aleyhi's-selām Cālūt'ı depeledi kanın
yiryüzine sepeledi fetḥ ü zafer ki buldı andan soñra Tālūt katında haş oldı andan
Tālūt kırk biñ er urundıleyüb 'Amālika kavminün vilāyetlerin gāret kavmini esir-
bend-i zencir kılub hasarat itdiler yedi gün ol ilde aqım kılub sekizinci gün şub-
demden göç idüb gitdiler Ḳudüs şehrine yitdiler Ḳudüs şehrine bir menzil yir qalıcak
çavuşlar gelüb Cālūt'ın başını Ḳudüs qal' asınuñ qapusına sünüye şancıdılar şazılıḲ

²⁵⁵ Mısra yazılmamış.

itdiler ve kılıcın dağı Kudüs kapısına aşdılar ve şehri tonatdılar ve ne kadar ekābir a‘ yān varsa pīr ü cūvān ‘ avrat ez cümlesi Tālūt’a karşı çıkdılar idi ‘ avratlar ellerinde defler çalub Dāvūd’uñ Tālūt’uñ öñünce yürüyüb medh itdiler şazılıklar kıldılar Tālūt’ı añmadılar Kudüs şehrine gelürken tabl u duhüller dögilüb Benī-İsrā’ıl şazılık kıılırken İblīs-i la‘ ĩn ve pūr-telbīs-i bī-dīn hevā yüzinden dem çeküb kendünün zürriyetiyle uçub giderken felek yüzünden rū-yi zemīni seyrider gördi kim Tālūt Cālūt’uñ başını kesmiş Kudüs şehrine aşmış Dāvūd’ı gördi bu bahādurlık Dāvūd itdügin kim bilüb şordı tācın yire urdı dağı rıkkatıle āh āhından felek zātın siyāh ‘ alevinden Kudüs şahrāsınuñ āhını kāh eyledi Kenes’le Dines görüb didiler kim ey emīr-i la‘ ĩn Şaytān-ı bī-dīn niçün āh vāh efgān gökyüzün duhānuñdan siyāh kıılırsın hālūñ zevālūñ yoksa Dāvūd oğlu Süleymān dünyāya mı geldi senūñ zürriyetūñ ayakda kaldı didiler Şeytān-ı Racīm didi kim bu Tālūt’uñ sağ tarafında Cālūt’uñ atın binüb kılıcın taķıman İşā oğlu Dāvūd’ı yoksa [12b] Kim gördüñüz ol Süleymān bunuñ bilinden vücūda gelse gerek benüm zürriyātuma ben bilürem ki neler kılsa gerek āh kim bu Dāvūd’ı eger helāk yirini hāk olmayacak olursa Süleymān yakın zamānda dünyāya gelür benüm hālüm müşkil olur velīkin buña bu Dāvūd’ı helāk itdürmek için Tālūt gönline vesvese düşürmek gerekdür diyüb Racīm kendüzin ol aydıcı ‘ Arab ‘ aķreb şüretine koydı yol kenārınca tırdı dağı eline def alub elhān-ı āvāzile Dāvūd’uñ atı öñünce yürüdi dağı bu vechile Dāvūd’ı medh idüb ebyātlar oķudı bülbul-veş dile gelüb şaķıdı.

Nazım:

[fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilün]

‘ Ālem içre kopmışdur bir bahādur pehlevān
Ki oldurur Cālūt üzerine ceng idüben bu zamān

Nice biñ biñ leşkeriyle geldi Tālūt aña pes
Bulmadı Cālūt’a fırsat eyledi ceng-i kırān

‘ Aķıbet Tālūt olunca ‘ āciz u zār u nizār
Virdi Dāvūd ayağına yas urub itdi figān

Tā ki Dāvūd acıyuben geldi cenge girdi ol

Kesdi Cālūt'ıñ ol başın atın binüben dökdi an

ılıcın bir alduınca biñ kişi öldürürdi ol
amlesine ırmadı [ol] dışmeni acdı hemān

Artuınca anadan Dāvūd'a beñzer oa key
Fal içinde atem oldur erlük ire ahramān

[-----]²⁵⁶
Devletiyle dā'im olsun 'ālem ire kāmurān

Nesir: akīm avlınce Racīm bunuñ bigi sızler sızleyüb Dāvūd'ı med eyleyüb Dāvūd'ıñ rikābı gidicek ne adar aydıcı begler med idici 'Arab 'avratları varısa gelüb Racīm'ıñ atına cem' oldılar Dāvūd'ı med idüb defler alub ulüb ıldılar hi birisi uřaı ve irisi ālūt'ı med itmedilerse anuñ öñünce ebyāt ouyub itmedilerse ālūt'ıñ öñli be-āyet perıřān olub öñlünde didi kim hey hey bu udüs alkı örün kim Dāvūd'ı nice ta'rif iderler ve atı önünce giderler benüm adum añılmaz kim pādiřāham Dāvūd'ıñ adını añub sızlerler med eylerler eger kim ben buña ızum virüb urursam ve memleketüñ niřfini virürsem bu Dāvūd'ı Benī-İsrā'ıl avmi bekleyüb benden yigleyüb beni milkden ıkarub aāret ilem ünem baña asāret iderler yigreki budur kim fuřatında Dāvūd vücutını yirden ayıram anını ara yire aram didi öñlinde kin dutdı fuřat.

Naım:

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

öñül ire baqladı Dāvūd'a kīni ol hemān
özedürdi fuşatı kim eyleye 'ömrin temām

ünde yüz kez ařd iderdi başına Dāvūd'ıñ ol
LİK anı aqlaridi āfız u Rabbü'l-enām

6. ışşa-ı Vaşıyyet Kerden-i İşmü'ıl 'Aleyhi's-selām Dāvūd Rā:

²⁵⁶ Mısra eksik

Hâkîm kavlince çün ki Tâlût ile Dâvüd ol zamân kim Kudüs şehrine yitdiler Kudüs halkı dağı ta' zîmile teklîfle Tâlût'ı sarayına kondurdılar 'izzet kıldılar andan sonra [13a] Dönüb Dâvüd'ı dağı i' zâz [u] ikrâmile bir mihmân-hâneye getürdiler kondurub hizmetin şerâ'itin yitürdiler andan İşmü'îl peygâmbere 'aleyhi's-selâm ve ol resül-i rehber dağı Kudüs mescidine vardı 'ibâdete yüz sürdi bunuñ üzerine iki ay geçdükdən sonra bir gün Tāvus-ı Kudsî gelüb selâm virüb didi kim yâ nebiyyallâh Hâk Te'âlâ saña selâm virdi dağı andan sonra şölye buyurdi kim vaqt oldi kim bizden yaña sefer dâru'l-fenâdan dâru'l-bekâya gūzer kıla imdi anuñ yirine Dâvüd peygâmbere hâlîfe ve server olucağdur Benî-İsrâ'îl kavmine hüküm kılacağdur gerekdür kim kendünüñ yirine Dâvüd veliahd sekîne ve Mūsâ 'aşâsın ve Yūşâ' 'ilmin aña virmek cehd eylesün didi dağı peyk-i celîl ve melik-i Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm 'arşa 'urüc itdi gitdi İşmü'îl 'aleyhi's-selâm ol gice tâ şubh oluncaya dek Hâkka 'ibâdet ve münâcât eyledi şubh oluncağ Tâlût-ı şehriyârî ve Dâvüd-ı nâm-dârî ve Benî-İsrâ'îl kavminüñ ekâbir ü eşyâsın pîr ü bernâsın İşâ'yıla on iki sıbtuñ a'yânların Âl-i Ya'kûb'uñ merd-i meydânların kığırub yirlü yirine kim oturdılar andan İşmü'îl nebiyle ol Allâhu Te'âlâ'ya hâmd idüb andan Benî-İsrâ'îl kavmine naşîhat eyledi didi kim ey kavm bize Hâk Te'âlâ hâzretine okudı aña teveccüh iderüz dâru'l-fenâdan dâru'l-bekâya rihlet kılub giderüz ammâ kim Allâhu Te'âlâ'nuñ emri bunuñ üzerinedür kim yirüme Dâvüd bin İşâ hâlîfe ola sefere hüküm-i hükümet kıla ve sekîneyi ve Mūsâ 'aşâsın ve Yūşâ' bin Nûn 'alemi aña teslim kılam benden sonra Dâvüd'a nübüvvet irsâl olucağdur ve Tâlût'dan sonra dağı Benî-İsrâ'îl'üñ on iki sıbtına hükümât kılacağdur pes size dağı lâzım gelen budur kim Dâvüd'a itâ'at kılasız didi andan sekîneyi ve 'aşâ-yı Mūsâ'yı ve Yūşâ' 'alemin Dâvüd'a teslim eyledi dağı dönüb Dâvüd'a bu vechile naşîhat kılub ta'lîm eyledi didi kim yâ Dâvüd kırk yaşuña kim giresin nübüvvet risâlete iricek saña Zebûr Kitâb Hâkdan münzel olucağdur ve tapuñ Benî-İsrâ'îl kavmine hâlîfe olub hüküm kılacağdur ammâ kim saña lâzım gelen budur kim 'ibâdetden hâlî olmayasın ma'siyet âb-ı rû-yı yire dökmeysin yaramazluğ tohumın yire ekmeysin kim bir kişi ne kim ekerse anı götürür ne hâlîçe şalarsa anuñ üzerine oturur ve dağı yâ Dâvüd Hâk Te'âlâ bir kişiye devlet 'aklı vire cihânda ol eylükden gayrı nesneye dürüşmeye ve 'âkil dağı oldur

kim kendüzinden ulularile ‘adâvet bağlayub irişmeye ve dağı yâ Dāvūd ve ‘ömre devlete mağrūr olmayasın ki yāhuz benlük ucından İblīs bigi Hāḡ dergehinden rüz il içinde hūr olmayasın ve dağı [13b] Yâ Dāvūd cehd it kim işüñ ‘ākıl yana ve ādemi yana ola ve azād ol kişidür kim ğuşşadan rencden emîn ola ve bay oldur kim nefsi kerīm ve Allāh virdüğine ḡanā‘at kıla ve dağı cehd it kim Hāḡ virdüğine ḡanā‘at kılasın ‘ālem içre rahatluḡ bulasın ḡarīş olan miḡnetden ḡalāş ḡalk içinde ḡürmetlü ve begler ḡatında ḡaş olur egerçi kim şüretā ḡarīş olan genc ḡazanur velīkin ma‘nīde derd ü renc zīrā mal oldur kim anı ḡayra viresin ḡayra gitmeyen malı niḡün diresin ve dağı yâ Dāvūd dünyāya aldanmağıl dünyā saña bāḡī ḡala şanmağıl dağı bir naşihatüm saña budur kim eger Ṭālūt saña yavuz şanursa ḡam degül kim aşil-zāde degüldür sen Yehūdā neslinden İşā oğlısen bugün Ṭālūt’dan ma‘nī yüzünde hem evlā hem aşılsın zīnhār aña uymağıl yavuz sözünü ḡulaḡa ḡoymağıl eylūḡi elden ḡomağıl didi dağı dönüb Ṭālūt’a didi kim yâ Ṭālūt zīnhār Dāvūd’ı arturmağıl ‘ahdüñden dönmeğıl Dāvūd’a yavuz şanmağıl şoḡbetinden uşanmağıl kızuñ Dāvūd’a ta‘cīl dutub nikāh it ‘ahdüñden dönüb zīnhār fesāda virme işiñi şilāḡ it ‘adl-dādı elden ḡomağıl ḡasūd sözine uymağıl.

Nażım:

[fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilün]

Eylūḡi elden ḡoyub olma yavuz
Añ anı kim ṭoliser ṭopraḡ bu göz

Eylük it kim eylük itse bir kişi
Dost oliser aña erlük gerdişi

Çün yavuz dimiş eyülükdür eyü
Kim yavuzuñ oliser başı ḡayu

Eylük eyle dā’imā Dāvūd’a sen
Tā ki yarın yanmayasın oda sen

Böyle diyüb oldı ḡāmūş ol resül
Vir şalāvāt Muştafā’ya pür-uşül

7. Der Vefât-ı Kerden-i İsmü'îl 'Aleyhi's-selâm:

Hakîm kavlince çün kim İsmü'îl 'aleyhi's-selâm bu vechile naşîhatlar kim itdi üç gün dağı ecel balını azığa(?) üzre yetdi dağı da' -ı Haq ve vidâ' kılub anuñ dağı felek cehresine türâb urtdı pāk şuyıla sünnet üzre yudılar andan harîr bezinden bir kefen şarub kara yirüñ qarının yarub defn itdiler felegüñ 'âdetidür kim her vücûdı helâk ide çarhuñ irâdeti bu kim her mevcûdı adem kılub hâk ide zîrâ kim çarh-ı gaddâr 'ömr-i nâ-pâyidârdur kanķı Yûsuf dâmeni bu Zelîhâ'yı birden çâk itdi kanķı nebînüñ vücûd-ı lâ ve bu felek-i keş-rev hâk itdi kanķı âfîtab-ı felekdür kim 'âkıbet oğul bulmadı ve kanķı Efrâsiyâb-ı nîk-bahtdur kim dünyâ hevesinüñ hevesinde yilerken tâcsuz kılmadı ve kanķı Süleymân-ı tâc-dârdur kim cihân sarayınuñ serîrine tâc u taht virmemiş taht devletsüz qalmaya kanķı Hüsrev'üñ Kubad Şâhdur kim bu mevt [14a] Şarâbın içmemiş ola ve kanķı Nüşîr-revân ve Hürmüz ü Hüsrev ü Kârûn'dur ki tâc u tahtından el çeküb qahırla yire girmemiş ola bu kûbbe-i eflâk bu 'azâmetile ahîr harâb olub bozulsa gerek ve bu rû-yi zemîni toz bigi tozuben Gav u mâhi bili üzülse gerek ve bu yüce tağlar ki görürsün çolah yayından çıkan penbe bigi tağılsa gerek ve bu çağlayub aşan şuları kim nazâr kılursın şoğulsa gerek ne bârüyidi cihân berg eger kim olmasayidi içinde derdile merg.

Nazım:

[fâ' ilâtün / fâ' ilâtün / fâ' ilün]

Bu saray-ı 'âlem olur gerçi berg
Lîkin âh ki içi tolu derd ü merg

Hâl-i 'âlem budur imdî zât-ı pāk
Her vücûdı idiserdür şoñra hâk

Var mı âdem olmadı sinde türâb
Var mı ma' mür olmadı ahîr harâb

Yirde lâle bite mi ki tağ yok
Var mı tûñî bâğ²⁵⁷-arâ ki zâğ yok

²⁵⁷ Yazmada "yağ" şeklindedir

‘ İşreti kim gördi yā zaħmet sözün
Vuşlatı kim sürdi yā ħasret sözün

Şıħħati kim gördi kim irmeye mevt
Furşatı kim sürdi kim bulmaya fevt

‘ Ālemüñ zevķi degür [mi] ħahrına
Şekkerinüñ lezzeti yā zehrine

Genc-i dünyā degmeye mārına hem
Genc-i gülzārı daħı ħārına hem

Ĥālî çarħuñ budurur Firdevsin pes
Çāre ol ki şabr idesin sözi kes

Ĥüb bilürsin irişür cisme ħalel
Kim gelür bu cān evine ol ecel

Sözlerümdür pend ü rāħ-ı mişl-i genc
Sözüme şalib benüm pır ile genc

Söz gerek ki şala senden yādigār
İde tārīh aña řānī rüzigār

Diñle imdi bu Süleymān ħıřřasın
Vir řalāvāt def idüb dil ħuřřasın

8. **Ķıřřa-ı İġvā Kerden-i İblīs:**

Ĥakīm řavlince çün kim İřmü’ıl ‘aleyhi’s-selām vefāt itdi Dāvūd daħı sekīne alub Mūsā ‘aşasıyla ve Yūřa’ ‘alemiyle ucun o Ĥūr ħıřarına iletđi atası İřā’ya emānet virdi daħı yine dönüb řālūt’a gitmek řālūt’uñ kıızın almaġa cehd itmek dileyicek İřā didi kim ey ciġer küřem gel zīnhār řālūt’uñ kıızın almaġıl řālūt saña yār yoldař ola řanmaġıl ben řālūt’uñ firāset yüzün cehresine kim nařar kıldum řať ā andan eyilük gelmeyeceġin bildüm zīrā kim řālūt’uñ ařlı bed-baħtdur egerçi kim řāħib-i tāc u taħtdur řorřaram ki andan saña zarar gele didi gerçi çoķ nařıřat virdi ammā kim Dāvūd sözün dutmadı bařumda taħdīr ne kim yazdıyısa ol gelür tedbīrile iř olmaz kim takdīrullāħ tedbīri bozar didi atası sözün iřitmedi andan soñra Dāvūd

diledi kim qarındaşların bile alub gide varub ʒālūt'a ʒizmet ide ammā kim Dāvūd'uñ [14b] Atası ve qarındaşları bile gitmediler Dāvūd'a itā'at itmediler Dāvūd yine yaluñuzca ʒālūt ʒatına yitdi gelüb ʒizmetine yüz tutdı ʒālūt ʒaşd eyledi kim İřmū'ıl'uñ 'aleyhi's-selām sözüni řimaya ʒızını vire nikāḥ ʒılayidi 'ahdinden dönmeğe fesāda varmış işini ıslaḥ ʒılayidi Dāvūd daḡı intizār ʒekerdi kim ne vaḡt ʒālūt'uñ ʒızı viřāle vuřul dergeħinde dāmādı maḡbūl olaydı ammā kim İblīs-i bī-dīn-i la'īn gördi kim ʒālūt İřmū'ıl nebī'nüñ sözüni ʒutar memleketünüñ niřfin ʒızını daḡı Dāvūd'a virüb urur Dāvūd'a virür didi kim hey hey ol benüm evvelki iḡvām ʒālūt'a te'řir itmedi bu kez daḡı iḡvā vireyim ola kim Dāvūd'ı öldürdem dostların aḡladuram dūřmānların güldürdem dönüb ol mel'ün fırsat gözetdi ol ʒadar řabr itdi tā kim bir gün ʒālūt Benī-İsrā'ıl a'yānlarıyla merd-i meydānlarıyla řikāra giderlerdi ʒudūs'uñ řaḡrāsında olan canavarları bāzile tāzile řikār iderdi nāḡeḡ gördiler kim bir pīr-řekil kimesne bir ulu aḡacuñ gölgesinde oturmuş öñünde bir reml taḡtası var řaḡ řol kitābların yıḡaḡomış 'ilm baḡrinde kendüyi yitürmüş kendü ʒatına varub ʒuzürile ʒuřu' ile ḡāḡ kitāblarından müḡāla'a ʒılıb ve ḡāḡ bir zamān ʒurub tefekkür 'ālemine varur ʒālūt ol pīri görüb atdan inüb yayan ʒatına vardı selām virdi ol pīr 'aleyte aldı andan ol pīre ʒālūt didi kim yā řaḡř-ı köħne ne ʒiřisin ʒanden gelürsin ve ʒande gidersin ve kitāblara baḡub ne dirsın ol pīr didi kim ben üstād-ı remmālem ḡaḡā milkinden gelüb geḡüb maḡrib zemāne giderin her ʒiřiye kim ʒuř olam müřkilātın ḡal ider men.

Nazım:

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

'İlm öküş her 'ulümü bilürem
Müřkilāti neyse ben ḡall ʒıluram

Var mı müşkil anı ben kim bilmedüm
Derd ola mı kim aña dermān ʒılmadum

Her ʒiřinüñ nīk-bedden bī-gümān
Başına [hem] ne gelürse bu zamān

Gelmişin²⁵⁸ ü geleceğin dağı hem
Şerh iderem cümlesini bîş ü kem

Böyle diyüb oldu hāmūş ol kişi
Diñleyüben şehriyār şaldı başı

Neşir: Ol pîr böyle diyicek Ẓālūt Şāh didi kim yā remmāl reml çizüb ẓālī⁶ dutub gör kim bu memleket sultānı ẓandedürür ve ne iştedürür ve ne cünbüşdedür bir reml çizüb nazār ẓılıb didi kim bu memleket Şāhın ‘alem birle yerde gökde istedüm bulmadum ammā kim bir remmālile bir ağaç dibinde oturur bigi görünür bu müşkili hāl ẓılmadum diyüb yine reml çizdi aytdı kim ol melik sensin kim aduñ Ẓālūt [15a] Durur bilesin baña gelüb kendüñi bildürmeyüb reml çizdürsin didi āgāh olasin Ẓālūt remmālūñ sözün kim işitdi taḥsīn ẓılıb āferīn itdi dağı didi kim yā remmāl rāstdur kim ben Ẓālūt Şāham seni imtihān itmek için kendümi bildürmedüm ‘ilmūñle bildüñ imdi benüm çün ẓālī⁶ ün ẓutub remlūñ çizüb görgil kim müşkilüm hāl ẓıl kim nitekim evvel ẓıldıñ bücür-fürüş ‘ālī baña ne ẓılacağdur didi Ẓālūt eyle diyicek remmāl ẓalem alub reml çizdi on altı eşkāl ẓıkaruben niḳāṭı kim bozdı andan şoñra aytdı kim yā Ẓālūt Şāh aḥkām-ı reml-i nücūmda görünen budur kim senūñ memleketūñ yaqın zamānda elūñden gidiserdür Dāvūd-nām kimesne intiḳām ẓılıserdür ve dağı Dāvūd’dan saña çok belā ve miḥnet iriserdür eger kim sen ol Dāvūd-nām kimesneyi helāk itmeyecek olursañ ol seni gümānsuz helāk idecekdür ya başuñı kesüben vücūduñ ḥāk idecekdür ve dağı ‘ahd eylemişsin kim aña ẓızuñ viresin dāmād²⁵⁹ idesin göñlüñi Dāvūd birle şād idesin ammā kim zīnhār ẓızuñ Dāvūd’a virme evermegil ola ki ‘aḳluñ saña yār ise başuñda devlet var ise Dāvūd’ı helākine ẓaşd ve anı dünyādan gidermege cehd idesin didi dağı ol ẓadar iğvā viridi kim Ẓālūt Dāvūd’ı öldürmege başını aldurmağa niyyet eyledi.

Nazım:

[fā⁶ ilātün / fā⁶ ilātün / fā⁶ ilün]

²⁵⁸ Yazmada “gelmişini” şeklindedir

²⁵⁹ Yazmada ‘dāmān’ olarak yazılmış

Gör ne mel' ün [u] pelîd olur la' in
Kimse andan ol[a]maz kaç' ā emîn

Kaşdı bu kim öldüre Dāvūd özin
Almaya Tālūt' uñ ol şeh tā kızin

Gerçi fitne kıluridi ol hasūd
Şakladı Dāvūd özin lîkin Vedūd

Hağ Te' ālā yāri kılsa kıluna
Haşmı noğşan irgürimez kılına

Vir şalāvāt Muştafa' ya bî-şumār
Tā ki hāfız ola saña Kirdgār

Nesir: Tālūt remmāldan bu söz kim işitdi buğur Dāvūd' uñ helākine cān u dilden kaçd itdi andan ol remmāla çıkarub biraz altun virüb kendüyi dağı Kudüs şehrine gönderüb tahtına çıkarub Dāvūd' un fikr ü firāsetinden tefüş itdi aytdı kim benüm hağkumda Dāvūd' ı şādık u toğrı bilürsin veyāhuz Dāvūd' uñ baña yavuz kaçdı mı vardur siz ne dirsiz didi Tālūt eyle diyicek vüzerā ve ümerādan dānā vü bünyād aytdılar kim yā melik-i zamān Dāvūd senüñ hağ kıluñdur mağbülüñdür imdi lāzım olan budur kim 'ahdüñden dönmiyesin kızuñ Dāvūd' a viresin ve Benī-İsrā' il' uñ on iki sıbtın dağı cem' kıluben toy²⁶⁰ [u] düğün kılub Dāvūd' ı everesin bilürsin kim Dāvūd-neng bigi erlük kılubdurur kim Cālūt bigi güm-rāh pehlevān anuñ [15b] Elinde olubdurur didiler Tālūt gördi kim Dāvūd' a hağkuñ meyli ziyāde olmuş şöyle kim Dāvūd muğabbeti göñüller içine tolmış göñlinde didi kim hey hey baña ol remmāl ne kim didiye vāki' olacağdur eger kim Dāvūd' ı helāk itmeyecek olursam milk ü māl elümden alub beni dil-şikeste kılacağdur diyüb Dāvūd' uñ helāk olmasına göñül içre kaçd eyledi öldürmesi nişāreginde(?) olub ne vechile öldürmek gerekdür diyü fikrini cehd eyledi ammā kim bilmezdi kim Dāvūd' ı ne vechile öldüreyidi tā kim kendüzi günāha mürtekib olmaya ve dağı beglerden kendüye nefrîn kılmayalardı çün kim bunuñ üzerine bir nice rüzigār kim geçdi bir gün Dāvūd kendünüñ yārenleriyle oturmuşidi ortaya Tālūt' uñ kızından evlenmesinden söz açub

²⁶⁰ Yazmada “taşv” şeklindedir

ortaya getürmişidi Dāvūd’uñ yārenlerinden birisi kim Hürmürd dirleridi ‘ākil ve nām-dāridi aytdı kim yā Dāvūd adam gönderüb Tālūt Şāh’dan kızını dileseñüz olmaya mı ve Tālūt hoz ‘ahdından tecāvüz itmez kızını saña virüb senün hizmetüñ kılmaya mı didi Dāvūd anuñ sözün müvecceh görüb birkaç ‘azīz ehl-i perhīz kişilerile Tālūt’a kızını dilemege gönderdi gelüb Dāvūd’un sözün söylediler ne kim didiyse bir bir taqrīr kılub şerh eylediler Tālūt didi kim eger Dāvūd dilerse kim baña dāmād²⁶¹ ola gerekdür kim baña şīr-behā getürüb hizmetüm edā kıla bu kişiler didiler kim Dāvūd’a cūd-i Cālūtī’yi helāk idicek ol vaqt İşmū’ıl peygāberüñ ‘aleyhi’s-selām huzūrında kızuñ ve dağı memleketüñüñ yarusın Dāvūd’a virmege ‘ahd itmedüñ mi niçün ‘ahduñdan tecāvüz idersin erlüge yavuzluk cehd idersin Dāvūd’a yavuz kaşd idersin didi ‘ahduñdan dönmek şimdiki halde yine şīr-behā dilemek dostuña lāyık ve ‘adl u dāduña ‘ahduña muvāfiķ olmaya didiler Tālūt didi kim ben ‘ahdumdan dönmezem ammā Dāvūd’dan dilerem ki ‘Amāliķa kavminden varub iki yüz adam başın getürsün kızum vireyim gerdege girüb murādın bulub otursun dağı soñra hīç sözüüm kılmaya ortada niza‘ Tevrāt haķķıçün olmaya didi Tālūt şöyle diyicek yirlerinden turub gelüb Dāvūd’a Tālūt’un sözünü naql eylediler kızın virmege dağı şīr-behā diledügin söylediler Dāvūd didi kim yakīn bildüm ki Tālūt Şāh baña kızın virmezimiş zīrā kim ol melikdür ben çobanam baña Şāh kızın almak ne lāyıkdur Dervīşe dervīş kıızı muvāfiķdur.

Nazım:

[fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilün]

[16a] Cinsile her cins urur pervāzını
 Kıazı kıaz ister toğan şehbāzını

Şāh olur şehzādeye lāyık begüm
 ‘Āşıkun ‘āşık bilür hem rāzını

²⁶¹ Yazmada “dāmān” şeklindedir.

9. Pādişāh Şoden-i Ṭahmāsab Şāh u Şulḥ-i Kerden-i Efrāsiyāb:

Hakīm kavlince Dāvūd Ṭālūt ucundan melül olub oturmaqda bezm-i rüzigāruñ şiddetine şabr kılmaqda ammā kim bizüm kışşamız ol yañadan Rüstem-Dāsītāna geldi Efrāsiyāb'ile nite çün kim rāvī aydur çün kim Efrāsiyāb Īrān'ı Tūrān'ı musahḥar kılub pādişāh kim oldı zulmile cihān mülkin ki ḥarāb kıldı pes Qārūn ve Güderz ve Güsthem ve Gīv bu dört pehlevān sürüb Rüstem-Dāsītāna geldiler Īrān'ıñ ḥarābetinden ḥaber virdiler ve bir melik bulub pādişāh naşb itmek için meşveret kıldılar didiler kim bize bir şehriyār gerekdür kim şehriyārsuz leşker düşmāna üstüvār olmaz başsuz ayak pāyidār birer pāre ve salṭanat cihāndārsuz musahḥar olmaz diyüb Ferīdūn'ıñ qardaşı Ṭahmāsab²⁶² ittifaq kılub salṭanat tahtını ve memleket bahtını erzāni kılub bi'at itdiler ve andan soñra leşker cem' idüb derḥāl Efrāsiyāb'a ḥaber gönderdiler ki ḥalāyık-ı қаhta giriftār ve bī-nevālīga nā-sāzkārdur ve anlar daḥı ac ve 'alefe muḥtācdur eger kim intikām kılıcın ortadan tapuñ kim götüresin ve kīne odı otura tā kim bu kıtlık mündefa' ve bu қаhtluk münқаtı' olunca cevāb ola diyü Efrāsiyāb bu sözi қаbul itdi artuq fuzüllük kılmadı söz tutdı ve Īrāniler için ol kıtlık zahmetinden ni'mete irişdiler cema'at idüb iki taraftan ortaya āḥiler düşdiler āḥirü'l-emr āña qarār itdiler kim bir tāb ideler Īrān'dan anlarıñ tarafına ol oq düşüñsi yirde şınur leşker fitne yayınyasalar pes cümlesinüñ iḥtiyāriyle tīr-endāzluḡı arşa virdiler ve bu arş bir terkeşidi begler қatında ḥās idi ammā kim seḥḥāre ve 'azīmet-şinās idi pes bir mücevvef oq yoñdı ve siḥir eyledi ili pādişāhuñ emīnleri daḥı bu oklara nişān eylediler rāzī oldı varış Demāvend қаğından ol oqı pertāb ki itdi Ṭāberistān'dan Bād-ı 'Īsā degin ol oq gitdi çün zevāl vaqt irişdi yire düşdi öyle zevāl giçencek ol ok girü қalkdı tā güneş batınca gitdi andan yire sancıdı Efrāsiyāb bu kavle rāzı olub Türkistān'a intikāl itdi epsem oturdı ve Ṭahmāsab Īrān zemīni dest-i taşarrufına götürdi rā'iyān ri'āyet itdi yoqsul ḥatırın Şāh yedi yıl bāc ve ḥarāc almadı 'adlile 'ālemi şād eyledi.

Nazım

²⁶² Yazmada 'taḥmaps' şeklinde yazılmış

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

‘ Ādli eyle itdi kim ol şeh tamām
Keñlüge menkar virürdi çok selām

[16b]

Çoyunile yürüdi şîr ü merd
Müşe gürbe eyledi hayli kirām

Fazlı birle buldı rev-nāķ bu cihān
‘ Adlile virdi cihāna ol niżām

Oldı hoşnūd ol melikden ħ̄āce kul
Çıldı alķış devletine ħ̄āş u ‘ ām

‘ Adlile ma‘ mūr idüben ‘ ālemi
Bay yoķsül olmişidi şāz-kām

10. Rüstem ‘ Azm-i Efrāsiyāb-ı Kerden:

Hakīm kavlince ol zamān kim Tahmāsab pādişāh oldı Rüstem-Dāsītān nev-cüvānidi zamānda Zāl-Destān²⁶³ şāhib-ķırānidi ol tārīķ iķre bir gün Zāl-Destān ol nerre-şîr ve pehlevān Zāvilstān memleketinde devletile salţanatıle taĥta geķüb oturmuşidi Īrān begleri Tūrān begleri cem‘ olub dīvān iķre yir yirin zīre ķeküb turmuşidi oĝlı Rüstem daĥı Sedd-i Īskenderān bigi baĝdaş ķurub oturdmuşidi Efrāsiyāb’uñ erlüginden serverlüginden ve Īrān milkin ĥarāb itmekden söz açıldı Rüstem ķulaķ urub diñledi Efrāsiyāb’uñ kim idüĝin añladı ĝöñline bu heves düşdi atasından uĝurlayın şüret tebdil ve cāme taĝyīr ķılıb varüb Efrāsiyāb’ıla ceng cihānı ĝözüne teng ķıla andan Rüstem baş getürüb didi kim bu Efrāsiyāb kim medĥ idersiz ķanĝı pehlevānuñ başın kesmişdür terküye aşmışdur ve ķanĝı dil-āveri ĝüreşde başmışdur şecā‘ at yayın yaşmışdur zamānuñ Sām-süvār’ı ve şāhib-ķırānı merd-i meydānı Nerīmān oĝlı var iken kim ĝöre Elburz’da dīvlerle ceng iderken Efrāsiyāb kimdür kim öĝersiz benüm ķatımda öĝersiz didi Rüstem eyle diyicek Dāsītān-ı Zāl didi kim yā ciger küşem Efrāsiyāb ķavī ķurtdur hem milk-i Tūrān’dur hem pehlevāndur medĥ idilse ‘ aceb midür didi Rüstem bu söze ĝāyet ķaķıdı berķ-veş

²⁶³ Yazmada ‘destā’ şeklinde yazılmış

şaķıdı daķı ol gazābile yirinden tırub taşra çıķdı gelüb odasına yetdi atını siyā[h] renye boyadı ve şüret tebdil cāme taġyir kılub daķı kaplan derisinden cevşen geydi Daķķāk kılıcın kuşandı Cemşid kalkanın kolına şaldı Raķş'ına süvār oldu daķı 'azm-i Efrāsiyāb kılub gitdi bir kaç gündür diyincek Efrāsiyāb taķt-gāhına yitdi meger kim bu Efrāsiyāb'ın bir laķif şirīn şoķbet-gāhı var idi çayır u çemen murġ-zāridi Efrāsiyāb dā'im ol maķām-ı şirīnde tenhā şoķbete kendünün yārenleriyle 'işret ideridi bād-ı nüş-ı cihān ġuşşasın ferāmūş kılurdi.

Nazım:

[mefā' ilün / mefā' ilün / feülün]

Bu şahrānuñ içi tölmiş çemenden
Çemen üstün bürümişdi semenler

Tebessümler kılur gonce budaķdan
Ĥaber remziyle söyler ter tudaķdan

[17a]

Nesīmī depredür çü gül baraġın
Mu'atķar kılur cānuñ damāġın

Öter servi aġacı üzre kumri
Çıġırur ser şafāyile bu 'ömri

Tırub bülbul ġüle karşı ötürdi
Ėöñüldeñ diñleyen cāna öterdi

Neşir: Çün kim Rüstem ol laķif cāy-gāh ġördi taķşin kılub at üzerinde bir zamān tırdı andan elü ota şaldı ve andan ġördi kim bir süri koyun yürür varub ol koyun ġörüb çobandan bir koyun istedi çoban kaķķahayla ġüldi didi kim bu koyun Efrāsiyāb'ındur ve bu maķām anuñ maķāmıdır iy derd-mende niçün anuñ bigi kaķķārdan cebbārdan ġavf itmeyüb ġeldüñ baña ta'addi daķı kılduñ didi Rüstem bu sözi çobandan kim işitdi ġazāba gelüb ol koyundan bir koyun dutdı alub giderken çoban ki Rüstem'ün koyun alduġın ġördi gelüb Rüstem'e yapışınca Rüstem çobanuñ iki kulaġın kopardı eline virdi didi kim var Efrāsiyāb'a virġil ben bu koyunu bunda kebāb idince ġelsün ben daķı kimüdüġüm bildürem bilsün didi çoban iki kulaġın

eline alub gitdi gelüb Efrāsiyāb'a şikāyet itdi Efrāsiyāb gördi kim çoBānuñ iki kulağı gitmiş yüzi fānıķ(?) tabağa döndi burnı dağı koptı başı kabağa dönmüş Efrāsiyāb ğazāba gelüb kaķıdı yıldırım bigi şaķıdı derhāl atına süvār olub bilesince dağı kimesne almağa ' ar kılub Rüstem'i helāk itmek kaşdına gitdi ammā kim bilmez ki bu gelen Rüstem'dür kimdür velīkin ol hāle Efrāsiyāb hışm itdi.

Nazım:

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

Ra' da beñzer kaķıyub Efrāsiyāb
İçini ateş tütuben gözin āb

Rağş'ı sürüb gider[i]di haşmına
Tā ki haşmuñ eyleye yirin türāb

11. Ender Şıfat-ı Hātım-e-i Dāsītān ve Makālāt-ı Firdevsī

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

Diñle bunuñ temsīli dağı nedür
Güş dut kim şerh idem iy sözdür

Nefs-i emmāredürür Efrāsiyāb
Ki işidür çün zulmile ' azāb

O koyun nefsuñ kara idür tamām
Çobanıdur dīv Şeytān-ı be-nām

Rüstem olur ' aķluñı bege sem'
Nefs-i emmāre şır kanı iderse def'

Bil kim olsun ' uķbānuñ destānı özüñ
Haķ katında dağı geçer her sözüñ

' Āķiliseñ gönül virme bu yire
Yidi ceddüñ seni dağı çün yire

Varıken firdevsile huld-ı berīn
Sifliyā gönül virendürür hazīn

Bir yire var ki irmeye cāna elem
Bunda hoş dıtrer beden nāgah olam

Cennete varmağa varsa cez[be] şevk
Hakkuñ emrin kıl gönül birini ne tok

Çün bilürdi yef' alu'l-lāhu mā yeşā
[17b] Vire maqşūduñ halel söz pādişā

Dest-gır ol iy kerīm Firdevsī'ye
Bu günāhın irgirüb Firdevsī'ye

12. Der Beyān-ı Meclis-i Āhır

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

Hakka minnet bī-^ç aded ez dıl ü cān
Meclis āhır oldı işit²⁶⁴ dostān

İş bu otuz iki meclis dağı pes
Gāyet āhır oldı bu nefes

Nazmını menşürünü didüm tamām
Cān [u] dilden dilediler hāş u 'ām

Hak ecelden virse ger mühlet baña
İRte yine eyleyem şöbet saña

LİK bu dem luğf kılub hāş u 'ām
Fātihayla rūhum idüñ şāz kām

Eyleyen Firdevsī cānına du'ā
Her kazādan şaklasun anı Huzā

Hācetin maqbül idüben Hak Te'ā[ı]
Devletine virmesün kaç'ā zevāl

Yā İlāhī ferdūd ana hazretüñ
[-----]²⁶⁵

Nür-i Aḥmed hürmetiçün yā kerīm

²⁶⁴ Yazmada "işitdi" şeklindedir.

²⁶⁵ Mısra eksik.

Cürmi ‘afv it raḥmet eyle yā kerīm

Rū siyāhumdur günāhda iy Ḥüdā
[-----] ²⁶⁶

Söz tamām oldu tamām pāk-i zāt
Vir şalāvāt Muştafā’ya ki oñat

c. Süleymān-nāme’nün Otuz Üçünci Meclisünün Zikrindedür

[fā’ ilātün / fā’ ilātün / fā’ ilün]

Bu müfettiḥ nāmedür nām-ı kadīm
Şāni’ ü [b]aḥşende ‘allām ü ḥakīm
Cürmüñi ‘avf ide dilerseñ ‘azīm
Di ki bismillāhirraḥmānirraḥīm

Murg-ı cān ider heves ol dāmene
İki ‘ālem teşne la’ l-i cāmene
‘Aklı şiftedürür anı nāmene
Di ki bismillāhirraḥmānirraḥīm

Bendin içre ‘uḳde iy her müşkilün
Gösterür rāhın tamām her maḳbülün
Silsile-yi cünbānīdürür her dilek
Di ki bismillāhirraḥmānirraḥīm

Def’ olur cehhāl dilden revān
Müjdedürür ümmete āḫir zamān
Vāsita-yı şulḥ u dāsitānı amān
Di ki bismillāhirraḥmānirraḥīm

Derd-mende yarıdır Ḥaḳ’dan devā
Müstemende istimā’ idür şifā
İsm-i a’zam budur oḳı rehnümā ²⁶⁷
Di ki bismillāhirraḥmānirraḥīm

Ey muvaḥḫid budurur nām-ı celāl
Bu isimden bulmuş mıdur vecd-i ḥāl
Vird idünüb oḳı her dem māh u sāl
Di ki bismillāhirraḥmānirraḥīm

²⁶⁶ Mısra eksik.

²⁶⁷ Yazmada “rehnemā” şeklindedir.

Dilde Hakk'ın nâmı çün dâ'im ola
Cennet içre 'âkıbet kâ'im ola
Cân u dilden mü'minân lâzım ola
Di ki bismillâhirrahmânirrahîm

Zâkir ol ki dâ'imâ Firdevsî sen
Tâ bulasın Cennet-i Firdevsi sen
Nuḡka gel kim Hakk'dan urub nâmı²⁶⁸ sen
Di ki bismillâhirrahmânirrahîm

Di Süleymân-nâme'sinden kışşayı
Vir şalāvāt bul şavābdan hişşeyi
Def kılmak isteriseñ ğuşşayı
Di ki bismillâhirrahmânirrahîm

1. Dāsītân-ı Kışşa-ı Dāvūd [18a] Peygamber 'Aleyhi's-selām:

Loḡmân Hakkîm kavlince râviyân-ı aḡbâr Eflâtûn-ı Yünânî naḡlince nâḡilân-ı muḡtâr Firdevsî muşañfi kitâb-ı Süleymân-nâme kim meşhûr oldubdur târiḡ-i ḡâs u 'âm ol vechile eşaḡḡ kitâbet emlâḡ rivāyet kılub aydur kim çün kim Rüstem ḡoyun kebâb itmekde Efrâsiyâb ol cânibden Rüstem üzerine gelüb gitmekde ammâ kim bizüm kışşamız yine Dāvūd'a geldi nite cün kim Ṭâlût kızını Dāvūd'a virmediyse Dāvūd daḡı melûl oldu oturdı 'ışḡ derdinden il ġayretinden âḡ idüb kendüyi ġam baḡrinde yitürdü bunuñ üzerine birkaç gün kim geḡdi meḡer kim 'Amâliḡa ḡavmi gelüb Ṭâlût'ın taḡtı yedinde olan Hürün şınurında birkaç bölük köyler urub ḡavmin kırub helâk itdiler ve malların rızḡların alub gitdiler bu yañadan feryâdcı gelüb Ṭâlût'a şikāyet ve 'Amâliḡa ḡavminün zulmini hikāyet itdiler Ṭâlût Dāvūd'ı kıḡırdub didi kim yâ Dāvūd kerem kıll var Hürün ḡal'asınıñ civārında olan memleketi urub ġâret kıllan 'Amâliḡa ḡavminle buluşub ceng eylegil ḡanlarından yiryüzün lâle-reng eylegil ve iki yüz baş getürüb baña kız çün şîr-behâ virgil tâ kim kızım saña virem maḡşûduña irgil didi daḡı Dāvūd didi kim yâ melik-i zamân eger kim beni kızın çün vir diyüb minnet iderseñ ben bir çoban kışiyem baña yine çoban kızını gerekdür hem şâḡ daḡı kızını şâḡzâdeye virmek gerekdür yoḡsa ben Şâḡuñ ġüvegüsü olmaḡa lâyıḡ

²⁶⁸ Yazmada "nâmını" şeklindedir.

degülem ammā kim var ol kāfirlere kıılıç urub helāk ve Hūrūn hışārını hālķını ol²⁶⁹
zālimler şerrinden pāk eylegil dirseñ başum üzre varayım elümden geldükçe
düşmāna tīg urayım yā budur kim bu yolda baş virem yāhūz düşmān çerīsin şıyuben
gelüb hıżmetüñe yüz sürem didi Tālūt didi kim yā Dāvūd bī-ħaķķ-ı Tevrāt-ı Mūsā
bī-ħaķķ-ı ‘arş u ferş-i siflī eger kim ol düşmānı hezīmet kılasın ve iki yüz baş
getüresin kıızum ve memleketümün nışfın saña virem murāduña irişüb fāriġu’l-bāl
taħtıma geçüb epsem oturasın ger dutarsañ.

Nazım:

[fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilün]

Ger dutarsañ cān u dilden sözümi
Bil ki Dāvūd alırsın kıızumı

‘Ahdumı ben gözedürem şek degül
İmtihān eyle ne versün özümi

Neşir: Tālūt eyle diyicek Dāvūd ‘aleyhi’s-selām daġı destūr alub ol gice arām
itdi şabaġ olucaķ kıılıç kıuşanub ceng āletin giyinüb bir pād-ı pāy āhen-i nāhun şeb-
renk Raġş’a süvār olub gitdi Allāhu Te‘ālā’ya şıġınub yaluñuzca revāne oldı [18b]
Hīç kimseyi bilesince alub gitmedi ki niyyet itdi yaluñuz yola girişdi üç gün
yürüyüben dördünci gün olucaķ Hūrūn hışārına irişdi yolda bir kışi buldı kim şehre
odun taşardı Dāvūd aña şordı kim bu ‘Amāliķa kıavmiñi bu vilāyeti ġāret kıavmin
kırub ġasāret eyledi ol leşker kıande gitdi diyü şorucaķ cevāb virdi kim bir der-bend
vardur kim Hūrūn şınurınuñ ucıdurur ol ‘Amāliķa kıavminüñ melikinüñ oġlı kim
anuñ adına Hürmürd dirler dört biñ erile anda oturub alduġı mallardan kıız ‘ıyāllardan
zevk sürer diyüb Dāvūd’a ġerkeşi cevāb viricek Dāvūd daġı kim bu sözi işitdi gelüb
Hūrūn’da kendüyi bildürmedi yaluñuzca atın sürüb gitdi nışf-ı leyl olıcaķ bu der-
bende irişdi der-bend ucuna çıkıncaķ bir puşte üzerine çıkdı daġı anuñ üzerinden
alçaġına nazār idüb baķdı ġördi kim bu yüce der-bend taġınuñ aşıġa alçaġında bir
şahrā var kim ol şahrānuñ tül-i ‘arzına ġözler irişmez ve şahrānuñ ortasında bir

²⁶⁹ Yazmada ‘ol’ kelimesi mükerrer yazılmış

‘azametlü çerī konmuş kim eger felekden Zühre zühde(?) öñüne düşerse er vü at çokluğundan yiryüzine girişmez bāringāhlar yiryüzini tutuben ḥayme vü ḥargāhlar kurulmuş tınāblar mīḥi tağ etegindeki mīşeler bigi ol şahrā yirine ḍarbile mīḥlanuben urulmuş ḥaymeler öñünde odlar yaquben leşker ḥalkı çaqmaqların çaqmış her birisi ocaq külhan bigi otaqlar otağı öñünde odlar yaqmış od şu‘lesinden cihān milki rüşen olmuş ki aña beñzemez gündüz daḥı ve ol leşkerüñ odına nazār idicek Dāvūd eyle sandı kim günden yiryüzine düşmiş eyle cemi‘ yıldız daḥı.

Nazım:

[fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilün]

Eyle bī-ḥad ol çerī kim yoq ḥisāb
Şan kıyāmet qopdı maḥşer qavmidür

Başmışıdi bir ayak biñ ayak
Çokluğu şankim Beriyye qavmidür

Neşir: Kaçan kim Dāvūd bu ‘azametlü çerīyi kim gördi barmağın ağızına alub daḥı fikr idüb çerīyi bir zamān tırdı bilki kim bu leşker ‘Amāliqa qavmi çerīsidür kim gelüb Hürün vilāyetin urdı gāret itdi ve qavmin qabīlesin qıruben ḥaşāret itdi andan Dāvūd ol puşte üzerinde şabāḥ olunca atdan inüb qazā qoyub abdest alub Hālīq’a tā‘ at eyledi düşmāna zafer bulmağı Haqdan temennā qılub seḥer-gāh olunca ‘ibādet-i iḥlāş u bī-riyā bu vechile münācāt eyledi.

Nazım:

fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilün

Göñül gözün Haqdan çün kim baqladı²⁷⁰
Nāliş idüb anda Dāvūd aqladı

Arza ‘arız sürüben toprāq mişāl
El yuqaru getürüb bayrāq mişāl

²⁷⁰ Mısranın vezni bozuk.

Didi iy ‘arşı yüce ‘ulvī iden
[19a] Ferşü’l-cinne düşüb sifli iden²⁷¹

Dön dimekden çarhı dā’im döndüren
Çudretile şemsi ğarba gönderen

Yā İlāhī ‘arş-ı a‘zam haqqıçün
Şit u Nūh faşl-ı Ādem haqqıçün

Lūt u İbrāhimile Eyyübçün
Hud u Şālih Yūsuf Ya‘küb için

Buňa nuşret ruzi kıl ki bu zamān
Eyleyem küffārıla ceng-i kırān

Yirlerini düşmenüñ ben ğak idem
Şerlerinden yiryüzini pāk idem

Yaluñuzam senden özge yarıcı
Yoğdur iy Hağ işlerüm oñarıcı

Yā İhāhī baňa virgil fırsatı
Tā ki bulam kāfir üzre nuşreti

Böyle diyüb anda Dāvūd ol zamān
Hağğa nāliş ideridi Key-cihān

Diñle Dāvūd özin imdi nidiser
Lik virgil sen şalāvāt yā piser

Neşir: Loğmān Hağim ğavlince Dāvūd şubh oluncaya degin Hağğ’a ‘ibādet dil ü cāndan ihlāşıla münācāt itmekde **ez an-cānib** Tālūt Şāh oğlı Yuğānāş geldi nite meger kim bu Tālūt’uñ bir oğlı varidi kim adını dirleridi ammā kim pehlevān dilir ve ceng-cū²⁷² vü serveridi Dāvūd ile dostluğı varidi cān u dilden muğibb ü yāridi işitdi kim Dāvūd tenhā bir Rağş’a süvār olub Pelestin ğalğınla ceng itmege gitmiş ve iki yüz baş dağı şer-behā(?) getürmege Tālūt Şāhile ‘ahd itmiş atasına be-ğāyet incinüben dört biñ kişi bilesince alub dört ‘alem çeküb ğabl u küsiyle ğayl-i ğaşemile Dāvūd’uñ ‘ağabince gitdi tā ki ol gece Dāvūd geçdügi der-bendüñ ağzına yitdi ğaşdı

²⁷¹ Mısranın vezni bozuk.

²⁷² Yazmada “ğū” şeklindedir.

bu kim Dāvūd'ı bula eger kim ceng iderse yardum kıla Yuḥānās daḡı gelüb der-bendüñ ağızından geçüben puşte üzerine çıkmakda ve Pelestin çerisini görüb bakmakda bu yañadan Pelestin meliki Hürmürd daḡı Hürün vilāyetin urub turuben ve ḡalkın sürüb ol der-bendi geçüb ol şahrāda yiyüb içüb ḡoş geçerken gül-gün şarābı zerrīn ḡadeḡ içinde içerken ol vaḡtde Pelestin beḡleri ve yigleri bir birin altun gümüş kürsiler üzerinde oturmuşlar idi Ṭālūt dāmādın Dāvūd'dan 'acabā nice intiḡām alavuz²⁷³ diyü Dāvūd sözün ortaya getürmişleridi Pelestin pehlevānları güm-rāh yārenleri ve Cālūt-ı güm-rāh yārenleri Dāvūd'dan ḡaçan ola kim Cālūt'uñ ḡanın alavuz ve Ṭālūt'uñ daḡı başın kesüben Benī-İsrā'ıl memleketine yine aḡın şalavuz diyüb her bir pehlevān pīr ü peleng kendüzün görüleridi ve ḡazanfer neheng bigi girinüb sevinüb tururlaridi [19b] Bunlar daḡı yiyüb içmekte ala raḡm-ı rüzigār ḡoş geçmekte bizüm kışşamız **ez İn-cānīb** Şeytān-ı Racīm'e geldi kim Dāvūd'uñ helākına ḡaşd eyledi pes Racīm Dāvūd'uñ gitdüḡin gelüb der-bend[d]aḡı puşte üzerine yetdüḡin yaluñuz Ḥaḡḡa 'ibādet itdüḡin kim görüdi daḡı barmaḡ ağızına alub bir zamān turdı didi kim hey hey bundan fırsat olmaya kim Dāvūd yaluñuzken varub Hürmürd Şāh'a ḡaber virem gelüb Dāvūd'ı ḡāfilken öldüre cihān ḡalkın Dāvūd'a güldüre diyüb ol la'īn ve ol re'is-i şeyāṭīn kendüzün ādem şüretine ḡoyub sürüb Hürmürd Şāh'uñ dīvānına girdi ḡaçan kim dīvān-ı Pelestin'i görüdi daḡı bir zamān dergāḡ ḡapusunda bir cāsus şekl ü şüret olub eline ḡācib degenegin alub daḡı ḡapuda Hürmürd Şāh'a ḡarşu turdı andan bu oturan Tūrān dīvān beglerine Racīm göz urdı görüdi kim bir şāhāne şohbetdür kim vaşfa ḡābil degül her birisi şarāb-ı ergavān nüş iderler ammā kim hīç birisi lā-ya'ḡıl degül andan Racīm ol ḡadar şabr itdi kim Dāvūd'dan yine pehlevānlar söz aḡdılar iy 'aceb Dāvūd'dan Cālūt ḡanın ḡaçan alavuz diyüb laf urub zerrīn ḡadehden mey-i şāfi içdiler daḡı Hürmürd Şāh ol merdūd-ı güm-rāh baş ḡaldurub begleri yüzine baḡub aytdı kim iy beglerüm serverlerüm pehlevān dil-āverlerüm bilürsüz kim Dāvūd Cālūt'ı ḡileyile helāk vücūdın ḡara yir üzerine bıraḡub ḡāk eyledi egerḡi kim Cālūt daḡı pehlevān serveridi nice yüz biñ çerisine at şalub baş keserdi ve illā kim bu Dāvūd daḡı bahādur kimesnedür Cālūt bigi pehlevānı şapan ḡayasıyla eyle darb urdı ol ḡaya Cālūt'uñ

²⁷³ Yazmada "alaḡız" şeklindedir.

tuğlasından cevşenden geçüb başın hürd kılub yuğurdı egerçe kim sizler dağı pehlevānlar şīr-i merd-i meydān içre düşmān kanın içici merdānlarsız ve illā kim Dāvūd'a zafer bulacağunuz ceng idicek helāk idüb muzaffer olacağunuz sizmezem hele şimdi Dāvūd bunda degüldür Dāvūd ele girinceye dek laf urunuz ve rüzigārına yüz gösterür soñra görünüz didi Hürmürd Şāh şöyle diyicek ol pehlevānları dağı Dāvūd kimdür kim biz Dāvūd'dan 'āciz olavuz Dāvūd'ı bize göster tā görsin Dāvūd'a biz neler kılavuz.

Nazım:

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

Kimdür ol çoban-ı becce bed güher
Ceng idüben bula ol bize zafer

Ger demürden tağ ola od özi
Gürzümüzden hūn ide cān u ciger

2. İgvā Dāden-i Şeytān-ı La' İn:

Loqmān Hākīm kavlince Hürmürd Şāh'ın ol pelīd [20a] Nā-merd-i güm-rāhuñ pehlevānları şöyle diyicek Racīm dağı ilerü yürüyüb Hürmürd'e du'ā devām-ı devletine alkış virüb eyyām-ı rif'atine şenā eyledi andan aytdı kim Şehā saña devlet yāri kıldı kim düşmān tenhā 'āciz ve şeydā ayağuna geldi nār nūr yāri kıldı Dāvūd dağı senün helākuñ kaşdına Tālūt Şāh'ın meclis-i hāşşında da'vā eyledi kim pes meliki tuta helāk ve leşker dağı kılıcdan geçürüb vücūdın helāk eyleye imdi dört gündür kim Kudüs şehrinden gıtdı bu gıce gelüb der-bend başındağı puštenün üzerine çıkub tağ yükseginden yir alçağına nazar itdi bu gıce atını kaza kodı süñüsin yire şaңcub kılıcın bilinden çıkarub terkeş kurbānın yanına alub yayın oğlarıla yanında dizekodı bu pehlevānların laf ururlar düşmānı hor görürler hāzā meydān Dāvūd imdi menden Dāvūd'ı göstermek bunlardan dağı Dāvūd'ı ele getürmek didi dağı Racīm Hürmürd'e kalқан urdı çeşm-i gūş oldu tırdı.

Nazım:

[fâ' ilâtün / fâ' ilâtün / fâ' ilün]

Gör ne mekkâr-ı la'în olur Racîm
Kim ider buncılayın sihr-i delim

Çaşdı bu kim öldüre Dāvūd özin
Havfi gidüb ola 'âlemde selîm

Neşir: Hürmürd Şâh ol pelîd-i güm-râh bu haberi kim Racîm'den güş eyledi cihân guşşasın ferâmüş gönlünü hoş eyledi dağı aytdı kim ey beglerüm serverlerüm bunuñ deminde yoldaş kılan dil-âverlerüm Dāvūd diyüb laf urduñuz Dāvūd elümüze²⁷⁴ gelse nice iderdüñüz diyü kendüñüzi görürdüñüz imdi kaçığı göz ola kim varub Dāvūd'ı ele getüre dağı benüm hükümüm mücibince erlük adın urunub hizmetüm şera'itîn yirine yitüre Hürmürd Şâh şöyle diyicek kaçını ol laf urub erlük da'vasın kılanlar hiçbirisi söylemediler ol degül bigi olub artuğ da'vâ eylelediler meger kim bir pehlevân varidi adına Kaylasun Türk dirleridi Deşt ilinde gelmiş pehlevânidi eyle kim zamânında Rüstem-Dâsitân'dı yirinden kaçâ vü kader bigi kaçıldı Şâh'dan destür alub otağ kapusından taşra çıktı leşkerden dört [biñ] er alub Rağş'lara süvâr olub kılıç hamâyili taşınub Racîm kulağuzluk kılub Dāvūd'a togru gitmekde bizüm kışşamız bu yañadan Dāvūd'[a] geldi kim atından inüb Hâlîk'a münâcât itmekde nâgah anı gördi kim bir boz atlu yüzi heybetlü devletlü şevketlü mürüvvetlü dili tatlu şalâbetlü şecâ'atlü kimesne peydâ olub namâzdan Dāvūd fâriğ olıcak ol şahş dağı dağ'ı atından inüb dağı gelüb Dāvūd ile görüşdi didi kim yâ Dāvūd gâfil olma kim dört biñ erile Hürmürd'ün pehlevânı Kaylasun Türk [20b] İrişdi Racîm seni anlara gamz kılub kulağuz olub gelür vaqtüñe hâzır olğıl düşmân gâfil olmak olmaz hâl ne olacağın kim ne bilür didi dağı dâne hurma virüb dağı Hızır 'aleyhi's-selâm Dāvūd ile vidâ'laşub gitdi Dāvūd hurmadan yiyüb atına gelüb anuñ kolanın muhkem çeküb şıçrayub atına süvâr olub merdân-vâr cevlan itdi vaqtına hâzır olub kendüye Allâhu Te'âlâ nâzır kılub secdeye yüz sürdi düşmen tarafına

²⁷⁴ Yazmada 'ölümüze' şeklindedir.

çeşm-i gūş olub tırdı anı gördi kim bu şahrānuñ düşmān kōnduđı şimāl cānibinden yaña at süheyli geldi erenler na‘rasından hoż felekde Merrīh vehm kıldı Dāvūd düşmān geldügin bilicek Allāhu Te‘ālāya münācāt kılub nāliş eyledi yā Rabbi ‘izzet-i celālūñ ve ‘azamet-i ikbālūñ haqqıçün baña nuşret fırsat sen virgil diyüb söyledi Dāvūd bunda münācāt kavm-i küffār üzere nuşret dileyüb ‘arz-ı hācāt itmekde bu yañadan Qaylasun Türk dađı Racīm’i kulağuz kılub bir pīlūñ üzerine süvār olubdurur biñ dört yüz batman pūlāz gürzin başı üzerine şalub Dāvūd’a diş bileyüb kaqırdı ejdehā bigi ağızından odlar saçuben ra‘d-veş çağırub berkleysin şaqırdı bu vechile ateş-veş içi taş yalñ olub giderdi tā kim şehergāh olunca Dāvūd’uñ Haqq’a ‘ibādet itdügi yire gitdi.

Nazım:

[fā‘ ilātūn / fā‘ ilātūn / fā‘ ilūn]

Ol şehir ki āfitābı çarhı yir
Lāceverdi tahta çıkdı dil-pezīr

Yüzi nūrı rüşen itdi ‘ālemi
Kıldı enver āsumān-ı a‘zamı

Çün kim Aḥmed nūrı gösterdi cemāl
Bū-Leheb zulmātı buldı pes zevāl

Çün ağardı tañ yiri oldı şabāh
Çağırurdu her mü’ezzin el-felāh

Neşir: Kaçan kim ol gice geçti vü tañ itdi Hürmürd leşkerini cānibinden kūs²⁷⁵-i ḥarbī çalunub nay-i rüyīn²⁷⁶ler dađı kim ötdi gün tođdı ve dün sürüldi saḥ-ı şebistān rü-yi zemīnden dürüldi ve leşker zulümāt arasından kim gitdi felek şāhı gelüb qar(?) nūrı çadırın kim tutdı Dāvūd Hürmürd çerīsin gördi kim dört biñ egin-düz yaraqlı sipāhī bedr Raḥş’a süvār olub gelürler taḥl u duḥūllar renc borı urub griv kılurlar kaçan kim Dāvūd’a yaqın gelüb ki yitdi emr eyledi Qaylasun Türk alay

²⁷⁵ Yazmada “gūş” şeklindedir.

²⁷⁶ Yazmada “ney-i rubīn” şeklindedir.

bağlayub muḳābil mu‘ārız olub şaf düzetdi daḫı ol tağ bigi ḳadd ü ḳāmetile şecā‘at [ü] şalābetile gergedanı meydāna sürdi bir ḳaç lu‘b hüner gösterüb cevlān eyledi leşker ḫalkı görüben silahşörlüğe taḫsīn ḳılıb ceng-cūları ḫayrān eyledi andan arḳasın kendünün leşkerinden yaña ḳılıb yüzünü Dāvūd’dan yaña dönüb ḫırdı ve başından ışığın ḳalduruben gök bigi [21a] Gürleyüb deñiz mişāl gümleyüb āvāz-ı bülendī bir na‘ra urdı daḫı aytdı kim benem Ḳaylasun Türk ki gözümde ten-i felek bir ḳuşca yoḳdurur benem devrümde Sām-süvār-ı cihān pehlevānı kim yedi ḳat yeri götüren öküz ḳatumda bir mūşce yoḳdurur eger kim ḫışm idüb şayād şalsam felekdeki Merrīḫ yüzini bozaram ve eger kim ol Kūh-ı Elburz şıfat ‘amūdum ele alub ḳarb ursam gözün mağzın çıkarub balıḡun baḡrın üzerem yedi ḳat yir benüm avucum içinde bir ‘adesce yoḳdur ḫoḫuz ḳat felegi ḳuşadub icine ilan ejdehā gözlerinde bir mekesce yoḳdur.

Nazım:

[fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilün]

Ben ven ol Ḳaylasun-i Türk-kāmiyān
Düşmenün ḳanın içerem çün şarāb

Hemçü bārān oḳ atarsam düşmene
Ḳan buḫārından felek baḡlar seḫāb

Ceng idersem efgenum Rüstem’dürür
Ḫışma gelsem üşenür Efrāsiyāb

Tiğ çeksem isteye Merrīḫ emān
Gürz urursam gümleye çarḫ-ı ḫolāb

Böyle diyüb urdı na‘ra anda Türk
Vir şalāvāt Aḫmed’e bulḡıl şevāb

Neşir: Ḳaçan kim Ḳaylasun Türk Dāvūd’a görünüb meydāna girüb buncılayın²⁷⁷ laf kim urdı daḫı gel yā Dāvūd ceng idelüm diyüb Ḫamza-vār bir na‘ra urdı andan Dāvūd daḫı ‘aleyhi’s-selām Ḳaylasun Türk’ün laf urduḡın göricek atın

²⁷⁷ Yazmada “bukılayın” şeklindedir.

sürüb meydāna geldi birḳac lu‘b hūner gösterüb cevln̄n ḳıldı daḫı üzengüye ṭayanub
kīṣ ḳaçub na‘ra urub evren misālinde añradı eyle kim Dāvūd’uñ şadāsından Behrām
felek ḳaçub yüz çinesine siñüb ṭas-ı gerdün zengüle bigi çıñradı daḫı Ḳaylasun’a
bülend avāzeyile çağırub didi kim yā Ḳaylasun Türk laf urmaḫı ḳo gel ceng idelüm
benüm Īṣā oḫlı Dāvūd kim ḳan içici ejdehā dillü ḳılıcumuñ ḳorḳusından felekdeki
Merrīḫ ḳāmeti ḳadīd oldı ve ben ol tīr-endāz şāhib-ḳırānum ki üç ḳanadlu yaraḫlu
la‘lin ṭudaḫlu ḳayın ağac oḫlarum ḳorḳusından Ḳavs burcından yukaruya ḳaçub
Zuḫal’uñ ḳar[a] şaḳalı sipīdī oldı müşt urursam yedi ḳat çarḫ yüzünü bozam oñca
ḳaḳsam yeri penbe bigi ayaḳdan didüb yiri götüren uzuñ(?) öküzüñ baḫrını üzem
ceng idincek Merrīḫ ḫaçerin elden biraḫuben amān isteyüb Zühre’nüñ zehresi çāk
ola na‘ra ursam gök velvele yire zelzele düşüb uyḳudan ṭurı gele maḫarasında
Aşḫāb-ı Keḫf vehm-nāk ola deñiz leşkeri gözlerümde ḳatrece yoḫdur ki ceng idüb²⁷⁸
şıram yüz ḳadar yüz biñ eger yir ṭolusu çerī olsa ḳatumda zerrece yoḫdur ki
ṭaḫıduram şol bir avuç toz ḳadar [21b]

Nazım:

[fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilün]

Çarḫ-ı ejder gözlerümde bir zübāb
Düşmenüñ baḫrın ider tıḫum kebāb

İl olamı itmedi vīrān özüm
Var mı düşmen ḳılmadum yirin türāb

Heybetümden ḳan ḳaşanur Zāl-ı Şāh
Ḳılıcımdan üşenür Efrāsiyāb

Yidi ḳat yir avcum içre bir ‘ades
Bu ṭoḫuz çarḫı gözümde bir kebāb

Ḥāsidiñ ḳanın içerem mişl-i mey
Düşmenüñ yüzün iderem men lübāb(?)

Gel senüñle ceng idelüm bu zamān
Kime yüz ṭutar görelüm bu fetḫ-i bāb

²⁷⁸ Yazmada ‘idüb’ kelimesi mükerrer yazılmış

Böyle diyüb Dāvūd urdı na‘ rayı
Vir şalāvāt Muştafā’ya bī-ḥisāb

Neşir: Üstāz kavlince Dāvūd şöyle diyicek Qaylasun Türk qağıdı berķ mişāl berķiyub şā‘ ika bigi şağıdı daḡı elindeki ol dōrt biñ dōrt yūz kırķ dōrt batman demürden gürzini taḡ bigi yirinden qaldurub daḡı Dāvūd’a ḡamle kıldı Dāvūd daḡı Qaylasun’uñ ‘amūdine ‘amūdin qarşu tıtdı ‘amūda eyle ḡarbile toḡıdı şadāsından leşker ḡalḡuñ ödi şındı Dāvūd Qaylasun’uñ ‘amūdin şıyıcaḡ Qaylasun qağıyub ol ḡarbe taḡtasınlayın kılıcın kınından ef‘ İyi ininden çıkarur bigi çıkardı eline aldı daḡı Dāvūd’a ḡavāle kıldı Dāvūd daḡı qarşudan Dımışķ kılıç çıkarub Qaylasun’uñ tıḡın eyle çaldı kim mānend-i ḡıyār tıḡın Qaylasun sınıḡ eyledi Qaylasun kāfir anı görüb ḡışmile gelüb pūlād sūnūsın alub Dāvūd’a sūñü şındı yine Dāvūd elindeki kılıçla qarşudan sūñünūñ dilin çalub kesdi şecā‘ at yayın yaşdı revān yire şaldı nevbet Dāvūd’a degincek elindeki kılıçla Qaylasun’ı çaldı egerçi kim Qaylasun Türk ḡayret kıldı Dāvūd’uñ tıḡına ḡalkān berāber dutdı velī ne ḡalkān çalacaḡ(?) Türkmen tıḡ ḡalkān çubuḡın taḡıdub Qaylasun’uñ ḡarbi başından dişine dişinden dōşine dōşünden eyer qaşına andan gergedanuñ bilinden geçüb yire mıḡlandı Dāvūd daḡı derḡāl inüb Qaylasun’uñ başın kesdi daḡı şıçrayub atına sūvār olub ol dōrt biñ ere ḡamle kıldı şāḡin serçe ḡuşına ne vechile taḡıdursa taḡıtdı altı yūz kışı kılıçdan geçürüb helāk yirlerini ḡāk itdi çünki Dāvūd’un erlüḡin ve dil-āverlüḡin serverlüḡin kim görđi engüşt ber-deḡān kılıub bir zamān fikir ‘ālemine varub tırdı daḡı didi kim hey hey bu Dāvūd’uñ bu kerre ben ele getürmeyecek olursam Süleymān bunuñ şūlbünden vücūda gelür Süleymān ḡoz dūnyāya gelincek benüm zürriyātum ayaḡ altında qalır diyüb ol la‘in dem çeküb def‘i Hürmürd Şāḡ’a gelüb tıpu kılıub külahın yire urdı daḡı [22a] Efgānın göḡe irgirdi didi kim yā Hürmürd Şāḡ neye oturursın ceng āletın üzerüñe geyin Dāvūd’ı ele getürmege ceḡd eylegil kim cemī‘ leşkerüñi ve Qaylasun Türk’i helāk eyledi ḡanların almaḡa ḡayret kılıub qaşdı eylegil ḡanı ol Qaylasun Türk kim cihān peḡlevānıdı ve bu ‘aşr içinde Qaḡramān-ı Kerīmān idi ol İşā oḡlı demürçi Dāvūd’uñ elinde helāk ve yiryüzinde vücūdı ḡāk oldu neye tırursın ḡayret eyle dimezem ki ‘avratlar bigi çeng çaldurub ‘işret eylesin Racīm şöyle diyicek

Hürmürd Şāh daḥı be-gāyet dil-i perīşān oldı içi tışı ğamlar ḥaşmlar tıoldı daḥı emreyledi ol kendüyile olan bī-nihāyet çerī atlar arḳasına gelüb ṭabl u ‘alem çeküb kūs çalub yurt idüb Racīm ḳulağuz ḳılub Dāvūd’a toĝrı gitmekde pehlevānlar at arḳasına düşüb leşkere yitmekde bizüm ḳışsamuz **ez İn-cānib** Ṭālūt Şāh oĝlı Yūḥūnās’a geldi kim leşkerinden dört biñ er secüb Dāvūd’uñ ardınca gidüb derbenden geçüb Dāvūd’ı ararken nāgehān ol yire geldiler Hürmürd Şāh’uñ leşkerine tuş oldılar gördiler kim bir ‘azīm leşker gelür kim ḳılıç belçaḳ şu‘lesinden gökdeki güneş tonmuş ve atlar ayaĝı mīḥından taĝ taşlar pāre pāre olub otlar rīze rīze olub yiryüzinde ḳuruyub ḥazāna dönmiş.

Nazım:

[fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilün]

Eyle çokluḳ leşkeridi ol çerī
Kim tutubdı at ayaĝı ḳışveri

Cevşen ışıḳ virmişidi çarḥa nūr
Toz içinde seçemüzi er eri

Neşir: Çün kim Ṭālūt Şāh oĝlı Yūḥūnās ‘Amāliḳa ḳavminüñ çerisinüñ ḥalkını gördi yatına yaraĝına milkünüñ seçā‘atine şalātebetine taḥsīn ve engüşt ber-dehān ḳılub ṭurdu andan Yūḥūnās’ın ol dört bin eri dört bölük ḳıldı daḥı dört yirden ‘alem çeküb ṭabl ü duḥül döĝüb Allāhu Te‘ālā’ya tekbīr getürdiler Mūsā peygāMBER rūhı çün şalāvāt virüb düşmānuñ cānibinden gözleşüb ṭurdılar ol ṭarafdan Hürmürd daḥı kendünüñ altı biñ eriyle Racīm ḳulağuzluḳ ḳılub giderken Dāvūd elümde ḳanca vire diyüb ḥisāb feraḥ iderken Ṭālūt’ı leşkerin gördi be-gāyet ta‘accüb ḳıluben at başın çeküb ṭurdu daḥı dönüb ol ḳulağuz Racīm’e didi kim yā mel‘ün ben saña ḥoz müdārā idermişsin dün ğün biraz çarḥ olub bu düşmāna iledüb helāk eyletdüñ andan yine gelüb beni daḥı uş düşmān aĝzına getürüb utduñ be-gāyet ğazāb ḳılub ḳılıç çıkarub Racīm’i gözleyüb [22b] ḳafasında çalınca Racīm ṭurduĝı yirden ğā’ib oldı şanasın kim yir yarıldı yire geçüb veyā budur kim nihānī dem urub uçdı Hürmürd Şāh ḳulağuz ğā’ib oldıĝın görücek be-gāyet ta‘accüb eyledi kim bu ḳulağuz ādemī

degildür dīvdür yāhūz Şeytān neslidür andan ol dem içre Hürmürd Şāh
pehlevānlarına hüküm altı biñ altı yüz er ‘alem şukqaların açub tabl u naqāreler ceng ü
hārbīler urub şurnā vü nefirde ecel ırın ırlayub ğriv kılub baħr-i cūşlayın düşmāna
karşu at sürdiler fevc fevc birbirine irdiler döş döşine tīg u teber birle seyf ü şalık
uruşdılar qol qol olub tırışdılar mīr ü bihterler biñ at sürüb qarışub qatışub ecel
peykin atışdılar bir bir kemendler kemişüb dutuşdılar ancalar savaşurken toqunuben
düşdiler delimler birbirinden zaħm yiyüb şaşdılar on biñ er birbirin qarışdı ve uruşdı
aşağa yuqaru sil-i ‘arīmleyin birbirin sürüşdı at ayağından gerd ü ğubār evc-i
āsumāna irişdı at ayağından qopan tozdan ğünüñ yūzi tondı at süheylinden er
ğrivinden zemīn u zamān inledi Merrīh felek burcına qaçub cenglerinden beliñlediler

Nazım:

[mefā‘ ilün / mefā‘ ilün / fe‘ ülün]

Yer ergüb göge tozmışdı ayakdan
Güneş tondı süñüyle nacaqdan

Çün ötdi nay [ü] zenc kūs-i hārbī
Zelāzil tutdı ol dem şarq u ğarbtı

Zemīn içi çerīdendi çü gülzār
Kılıç süsen siper gülşen [ü] tır hār

Deñiz gibi çü leşker eyledi cūş
Öküz balıq yūcenüb oldı bī hōş

Yedi yir qopdı şanki birbirinden
Yer ayrıldı felek yirlü yirinden

Żarār dilden irecegin bilüb çok
Süñü öĝdin boyardı qana bayraq

‘Alem serkeşlerin ğörüb elemde
Açub ğīsū niyāz itdi o demde

Kemān egrileri bulub hātarıda
Dönüb arqa qazā umdı qaderde

Siper yüz sözlerüñ bilüb belesin
Elin dutub ider Hakkı du' asın

Ziyā āvāzı ' amūduñ hoz şadāsı
Kaçan derdi idüb sersem o nāsı

Göge başlar çıkardı şanki zembür
Yire kanlar yağardı mişl-i yağmür

Kılıç şıpıldısı gürzüñ taraķı
' Arabdan tā tutupdurdı ' İraķı

İşit imdi neye vardı hikāyet
Di virgil Muhammed çün şalāvāt

Neşir: Loķmān Hākīm kavlince ol iki çerī ol gün bu vechile gün kubbeye-i feleke dikilince ceng itdiler birbirinüñ kanlarından yiryüzün lāle-reng itdiler öyle namāzınun vaķtı geçünce Hürmürd-i mel' ün çerisi ğālib gelüb Yūhūnās'ın [23a] çerisin tağıtdılar ekserī kılıçdan geçürüb o kemend birle tutdılar hayme ve hargāhın bār u büngāhın mālın atın atın yarağın yatın alub leşkerin şıyub nuşret yayın yaşur tār u mār itdiler Yūhūnās'dan ğayrı nām [u] nişān bellü Benī-İsrā'ıl serverlerin tutdılar andan Hürmürd Şāh ol zālīm-i güm-rāh düşmān çerisin şıyıcak emr eyledi leşker halka tabl-ı asāyiş çalub cengden vāz gelüb hargāhlar bār u büngāhlar dutulub üç biñ er daķı kaçan düşmānuñ ardın sürüb gitdiler Hürmürd Şāhla bākī begler ve serverler otaklı otakına gelüb karar itdiler andan şonra Hürmürd Şāh ol pelid ü güm-rāh tahta geçüb oturdı dīvān-ı sulţān turdı h'ān-salar daķı ortaya h'ān getürdiler h'ān yenildi vü içildi daķı sözlerden söz çığub İbn Bāşir'den söz açıldı andan Hürmürd Şāh buyurdu na' dutsaklar kavmi getürdiler daķı cellādlar varub Yūhūnās'ı otuz altı melikleriyle bisāt üzerine çökürdiler cellāduñ kılıç elinde ve katl-i yığın ideyim mi şāh dimeklik dilinde şāh didi kim amān virmegil Cālūt'un kanın Tālūt oğlı Yūhūnās'dan alğıl vücūdın hake şalğıl didi cellād daķı Yūhūnās'ı helāk idüb başın almağa kaşd idicek nāgehān Dāvūd'un şıduğı leşkerüñ birkaç begleri halāş olub kaçub gelüb Hürmürd Şāh'a tapu kılıb didiler kim yā Şāh ' ömrüñ ziyād-bād āğāh ol kim Dāvūd bizi şıyub Kaylasun Türk'ün başını kesdi andan ğayrı iki yüz adamun

burnın kulağın ve hayāsın kesüb ‘Amālika kavminüñ şecā‘at yayın yaşdı olub yaluñuz Raḥş’ı sürüb uş üstüne geldi neye tırursın buyurdı kim tabl [u] kūs çalına düşmān geldügi halka biline yoḳsa otağünü başub nuşretüñ yayını yaşar belkim başuñı keser didiler Hürmürd Şāh ol pelīd ü güm-rāh bu gelen şingun çerīyi görücek Dāvūd geldüğinden cāsūs haber viricek Yūḫūnās’ıñ kıysı kalmadı yine bende şaldı çerīsin cem‘ idüb atlara süvār oldu ol yañadan daḫı ol leşkeri şıyub Ḳaylasun’uñ başın kesüb iki yüz dil-āverüñ burunların kesüb hayāların çıkarub bir hemyāna koyub eyer terküsine aşub ‘azm-i Hürmürd ki kıldı nāgehān Hürmürd’üñ leşkeri kunduğı şahrāya çıkageldi gördi kim bir laṭīf şahrā bu şahrānuñ vasaṭında ol kadar hayme ve ḫargāh bār u büngāh kurulu nite şöyle kim ol ‘azametlü çerī kim ol yazıya konomış oturur şanasın kim ol kıyāmet günü konomış maḥşer yirine cem‘ olub [23b] tırur otağlar yir yirin kurulub perdeler tınābları yir yir çekilmiş bedevī ḫāş atlar kazlu koyuben katār u mihārlar tavīller ābı önünde çekilmiş ammā kim bu ‘azametlü leşkerüñ orta yirinde pādīşāh-āne bir otaḳ kurulmuş kubbesi kubbe-i keyvāne irişmiş ve daḫı ol otağün önünde kapusına karşı bir ulu dīvān-ḫāne tutulmuş ki tınāb mīḫnuñ ucu yedi kat yirden aşağa geçüb öküz arkasındağı ferşi içine girişmiş ve ol dīvān-hāne içinde ol kadar ḫalāyık belestim cem‘ olmuşlar kim āvāzlarından yedi kat felek taşu baḫr-veş gümlüyüb öterdi er deminden er nefesinden buḫār çıkub bulutlar bigi hevādan kat kat olub tırurdu.

Nazım:

[fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilün]

Ol çerīnüñ ḫaddi yoğ u bī-ḳarār
Yiryüzün tutmuş Belh-veş bī-şumār

At süheylinden felek güpülledi
At ayağından bu yir döpülledi

Nizelerden mişe yarunmuş yüzi
Ḫaymeden mantara beñzer yiryüzi

Çünkü Dāvūd ol çerīyi gördi pes
Barmağın ağızına alub tırdu pes

Vir şalāvāt Muştafā'ya şādumān
Tā ki diyem nitdi Dāvūd ol zamān

3. Kışsa-ı Sām-süvār u Ceng-i Erjenk-Dīv-i La'ın:

Hakīm kavlınce Dāvūd ol çerīyi görüb mutahayyır olub tırmağda engüşt berdehān urmağda bizüm kışsamuz bu tarafından Sām'a geldi nite ol zamān kim perīler sultānı Hümāyūn Şāh kızı Hümā-yı Dil-firūz'ı Sām'a nikāh kılub kim everdi Sām dağı gerdege girdi yine Şeytān-ı bī-dīn vü iblīs-i pür-kīn ol dem ki Sām'ıñ üzerine perīler üşürüb Sām'ıñ uş urub ceng gözine cihānı teng Racīm dağı Sām na'rasından vālihū deng kim oldı dağı ol aradan Sām'ı helāk ola şanub Tālūt'a Dāvūd'ı igvā virmege gitmiş idi Tālūt'dan yine gelüb Zerrīn şehri kenarına yetmişdi göñlinden geçürürdi kim Sām'ı zaħm-nāk perīlere helāk itdürem Dāvūd ise hoz Tālūt lā-cerem öldüriserdür şāzılıqla dem çeküb uçub giderken Kūh-ı Elburz diyārın seyr iderken yolu Zerrīn şehri'ne uğradı gördi kim Sām-ı cihān pehlevānı Dil-firūzı almış vişāline vuşul bulmuş 'ıyş u nüş göñlini hoş guşsa-yı gerdün ferāmüş ider Racīm Sām'ı hayātda 'ıyş u 'işretde şıhhatde salţanatda görücek dil perişān olub dönüb Dines'le Kenes'e didi kim iy benüm zürriyyātum bu Sām'ı ne kadar kim cehd eyledümse helāk olmadı Ğurgur Dīv'le felek yüzine çıkartdum deryāya atdurdum olmadı ejderhā ağzına koydum yine çıktı Sī-murg pençesine [24a] virem halāş oldı perīler cengine uğratdum perī çerīsin helāk itdükden beglerinüñ kızın dağı aldı çārem aña kaldı kim Kamkam Dīv'üñ oğlı Erjenk Dīv'e verem Sām'ı anuñ dağı cengine āhengine uğradam tā kim Erjenk Dīv Sām'ıñ gürzile başını hürd kılub cigerin kılıçla çıkardam didi dağı dem çeküb uçub gitdi Erjenk Dīv'üñ mağāmına yetdi meger kim bu Erjenk Dīv dağı Kamkam Dīv'üñ oğlıyidi nice yüz biñ dīv serhengiñe hākim ve dīvler içre bed-ħu[y]lu idi bu perīler sultān kızın birkaç diletmişidi virmedügi cihetden Hümāyūn Şāh'ile ceng itmişidi ammā kim ikisinüñ ortasında 'adāvet bāķī tururdu Racīm 'aleyhi'l-la'ne ol każiyyeyi bilürdi pes Racīm kendüzin kızuñ lalası hādīm şekline koyub sürüb Erjenk Dīv'e geldi selām virdi Erjenk Dīv görüb Hıce Serāy'ı konub Racīm didi kim ey dīvler sultānı ve Kūh-ı Elburz haķānı hazretüñe ben

hâş hâdimi ma'şuķuñ Hümāyūn Şāh kızı Hümā-yı Dil-firūz gönderdi saña cān [u] dilden muħıbb olub atasından i' rāz kılub yüz dönderdi sebeb-i қаziyye bu kim Sām-süvār ki añılur Nerīmān oğlıdur kim pehlevānlar içre ögölür şol Nerīmān'dur kim senüñ atañ Қамқам Dīv'i helāk yirini hāk itdi Қамқам kılıcın aldı buğur Nerīmān ölücek yirine oğlı Sām cihān pehlevānı oldı Kūh-ı Elburz'a gelüb Hümāyūn Şāh'ıla ittifāk kılub leşker çeküb senüñ üzerüñe gelse gerekdür senüñle ceng kılsa gerekdür қayğur Hümā-yı Dil-firūz hāsetüñden efgān kılub saña intizārdur gice gündüz kim gelüb beni alsun atamı helāk kılsun ve қанlusı oğlınuñ қanın қара yire қарsun vücūdın üzerümüzden ırsun beni kendüzi alub murāda ırsün şafāmı sürsün leşkerin cem' idüb gelsün didüğimi kılsun yoķsa atam leşker cem' idicek üzerine Sām'ı iledicek ma' lümdurur kim hāl ne olur diyüb fitne kıldı dağı Racīm Erjenk Dīv çeşm-i giryū oldı.

Nazım:

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

Gör ne mel' ün olur iblīs-i la' in
Kim işidür dā'imā iğvā hemīn

Olduğı çün hāsıd ü müfsīd anı
Dergehinden sürdi Rabbü'l-alemīn

4. İğvā Kerden-i İblīs Şeytān-ı La' in Bend Dāden-i Erjenk Dīv Rā:

Hakīm kavlınce Erjenk Dīv bu sözi kim işitdi rāst şanub def' i ol gün içinde hāzır olan çerīsin cem' itdi dīvler serhenglerin kığırtıdı ceng yarağın görü görüñüz göçere perīler şāhiyle ceng idüb anuñ қanın қана қана [24b] içerem didi dīvler serhengleri üç güne dek yaraқların gördiler taht-ı ābnūs üzerine Erjenk Dīv geçüb Racīm birle oturdılar ol tahtı dīvler gelüb çeğinleri üzerine göturdiler bākī dīvler dağı tahtuñ kenarınca şağ şol uçub giderleridi dem çeküb 'azm-i Zerrīn şehrin iderleridi Baħr-i Zulumāt'dan қopmış şol қара bulut²⁷⁹ bigi hevā yüzün dutub yirile gök

²⁷⁹ Yazmada "bulub" şeklinde geçmektedir

arasından gidüb nişfu'l-leyl olucağ ol kara dün içre yetdiler mağrīb cānibinden yañasında bir tağ eteginde şol başına tuman çöker bigi çöküb nefeslerinden felek-zātın siyāh itdiler Erjenk Dīv dağı bir ferseng şehirden ırāk yirden tahtını hevādan yire indürdi ol tağ eteginde kim kondurdu Racīm'i dağı Hümā-yı Dil-firūz'a gönderdi didi kim yā hādīm varub bizden Hümā-yı Dil-firūz'a selām eylegil geldüğüm çerimle gelüb yitişdüğümden aña haber virgil didi Racīm başum üzre varayım yine ta' cīl bu dem haber götüreyim diyüb taşra çıkub ki gitdi gelüb Zerrīn şehri'ne yetdi dağı kendüzin bir dīv şüretine koyub Hümāyūn Şāh'ın sürü katına yitdi geldi selām işāret kıldı didi kim Şehā āgāh ol kim dīvler sulţanı Erjenk Dīv leşkerin cem' idüb bu dem üstüne geldi kim ceng cihānı gözüne teng ide gāfil mebāş diyince birkaç perīler dağı gelüb dīvün leşkerile geldüğün söylediler leşkerinün çoğluğundan şerh eylediler Hümāyūn Şāh Erjenk Dīv'ün geldüğün işidicek tiz hācib gönderüb Sām'ı da' vet itdi Erjenk Dīv'ün geldüğünden hikāyet şikāyet ezelki mācerāsın dağı rivāyet itdi be-gāyet melūl olucağ Sām didi kim Şehā ğam yimegil sen devletile kal'ada otur ben kal'adan taşra çıkam ol dīv çerisinle ceng Hūdā rāst getirürse kanlarından yiryüzini lāle-reng ideyim didi Sām eyle diyicek perīler sulţanı dağı hüküm eyledi kal'anuñ kapuların yaptılar ve ceng-cūlarıla ceng āletine el urdılar ellerine neft ödin alub burclar üzerindeki erlülklerle çıkub tırdılar Sām'ıla Hümāyūn Şāh dağı burc-ı bārū üzerine çıktılar dağı kal'adan aşağa dīvlerün konduğı yire baqdılar ol ay aydunluğı içre mağrīb cānibinden yaña gördiler kim 'ifrīt çerisinden Zerrīn şehri'nün şahrāsı deryā-yı zifte dönmiş ve nerre-dīvler gürzlerinden tağlar başı görünmez olub şahrā yüzi harpuşte dönmiş.

Nażım:

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

Çünkü dīvün leşkeri bağladı şaf
Na' radan belinledi²⁸⁰ Ashāb-ı Kehf

Eyle bī-ħad dīv elinde taş ' amūd
Tolmuşıdı gürzile çarḥ-ı kebūd

²⁸⁰ Yazmada "belinleri" şeklindedir

Her birinüñ kâmeti ber-küşidi
[25a] Gözleri eyle yanar fanusidi

Omuz ursa çarhı tağı büzeler
Oñca kaçsa mâhi bağrın üzeler

Âdemüñ kanın içerler çün şarâb
Düşmenüñ bağrın ider hoş kebâb

Göriccek dîvüñ çerîsin şehriyâr
Oldı deng u vâlih u her şerm-sâr

5. Kışsa-ı Dāvūd Peygâmbere ‘Aleyhi’s-selâm:

Hakîm kavlince Sām ile Hümāyūn Şāh burc üzerinde dîvler çerîsin teferrüc itmekde ve Sām dağı şabāh olmasını gözetmekde bizüm kışsamuz yine ol yañadan yine Dāvūd’a geldi kim ol adem-zād çerîsin kim püşte üzerinde gözetdi andan çerîden dil almağičün atına süvār olub gelüb çerîsi kenarına yitdi gördi kim bir kişi bir bınar kenārında tırub şu içere defî‘ Dāvūd ol şahşı dutdı bu leşker ne leşkerdür diyüb ol kişiden teftiş itdi ol kişi haber virdi kim bu leşker Cālūt Şāh oğlu Hürmürd Hān’uñdur kim Hürün kal‘ asınuñ vilāyetin urdı ‘ākıbet gelürken Tālūt oğlu Yūhünāş ki buluşub iki leşker birbiriyle ceng eyledi Yūhünāş dutub çerîsin şıyub yiryüzini lāle-reng eyledi soñra kim Yūhünāş tıtdı cellād getürüb boynın urmağa hükm itdi ammā kim bilmezem ki helāk oldı mı olmadı mı noldı diyince Dāvūd ol merdūdi katlı itdi andan atından inüb Raşş’a iki yirden kulak çeküb berkitdi Allāhu Te‘ālā’ya tekbîr getürüb andan bismillāh diyüb sıcrayub at üzerine binüb dağı otağına toğru gitdi her kimi kim buldıysa tıgıla iki dilüb şāk itdi tā kim otağ kapusına gelüb ki irdi bu yañadan Hürmürd Şāh dağı henüz gelen dutsağdan haber alub çerîsine yaraqlanuñ diyince kapudan gavgā belürdi hey görüñ ne gavgādur diyince birkaç pehlevānlar merd-i merdānlar içere girüb didi kim ne tırursun kim Dāvūd’uñ yalın kılıc elinde vallāhu Te‘ālā’nuñ nām-ı şerîfi dilinde leşkerüñ kırub burub üşde otağna geldi diyince Hürmürd’e at çekdiler yetdi dört biñ erile atlara süvār olub ‘alem çeküb Dāvūd’a çapındı ol cānibden Dāvūd dağı Hürmürd’üñ dört biñ eriyle şavaşa çıkdıgın

kim gördi kılıç kınına katuben ‘amūdīn topuzdan çıkarub Allāhu Te‘ālā’ya tekbīr
getürüb Mūsā peygāmbere rūhı çün şalāvāt virdi dağı āvāz-ı bülendī çağırdı yā
Hürmürd ve iy pelīd-i nā-merd ya‘ nī kim Yūhūnās öldürdüñse ben saña anuñ kanın
koyam mı ya şol pelīd-i mühmel gevidenüñ cānın koyam mı kanuñı yire dökmevince
tīgıla bağıruñ bağırsıguñ sökmeyince koyıcağ degülem vaqtuña [25b] hazır olasın
eriseñ ben İşā oğlu Dāvūd’a cevāb virmege kādır olasın benem ol Dāvūd ki Cālūt bigi
pehlevānı bir şapan kayasınla öldürmişem bilesin halkın helāk idüben Benī-İsrā’ıl
kavmin şāz kılıb güldürmişem kılıcumdur kazāyıla kader okumdur kan içici ejder.

Nazım:

[fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilün]

Hem çü Rüstem çekerisem haşma tīg
Kan buhārında kapa göklerde mīg

Yire şıgımaz leşkerüñ tuzca koyam
Baħre beñzer olsañ buzca şıyam

Çarh-ı Merrīh özine kim ok atam
Yidi kat gök taşını [-----]²⁸¹ adam

Qāf-ı Sī-murg öñümüzde serçedür
Qāf’ı gürzüm tağıdur şan şırçadur

Na‘ ra ursam çıkar ya taş-ı felek
Sünü dutsam çāk ola bağır-ı Semek

Sen rezimde şıriseñ arşlan özüm
Sen peleng olsañ eger evren özüm

Tāli‘ üm şems ü ‘adūmuz zerredür
Hüzmürd Şāh gözlerümde terredür

Çün ki geldüñ yā melik meydāna sen
Cānuñı kurbān idem peykāna sen

Tīgıla bilüñ hıyār bigi biçem
Kānuñı ejder bigi şorub içem

²⁸¹ Yazmada boş bırakılmış

Böyle diyüb anda Dāvūd Şāh
Ur na' ra ditredi mihr ile mäh

Fā' ilātun fā' ilātun fā' ilāt
Vir şalāvāt Muştafā'ya pāk-zāt

Neşir: Loqmān Hākīm kavlince çün ki Dāvūd böyle diyicek Hürmürd Şāh'ı meydāna okuyuben kıgırıcak meger kim bu ' Amālīka sultānı Hürmürd daḥı bahādur pehlevān zamānında Ḳahramān-ı Nerīmān idi naẓar kılub Dāvūd'ı gördi kim bir serverdür kim Kerīmān'lara heybet itse ḳan ḳaşandurur kılic alub cenge girse Merrīḥ felekde ḳ[orḳ]usından ḥancerin elden bıraḡub baḡrını dilmiş pūlāddan ḳatı Dımışḳī yay tuncını sürüyüb zīh ucını kīş aḡzına şalmış Sī-murḡ yileklü demür ḳaynaḳlu la' l- i Bedaḥşān tuḫaḳlu seksen oḳı kīş aḡzına çıḡışır.

Naẓım:

[mefā' ilün / mefā' ilün / fe' ülün]

Berāberdür kim gelür Rüstem şıfat ol
[E]ger destān olurısa düşmene²⁸²

Atı aşkār özi server bahādur
Ne dīv andan ḥalāş olur ne ḥod ḡul

6. Ender Şıfat-ı der Temşil-i Dāsītān u Maḳālāt-ı Firdevsī

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

Diñle temşilātı cāndan kışşanuñ
Gūş iderseñ gücin üzdüñ ḡuşşanuñ

Hürmürd nefsüñ olub zālīm pelīd²⁸³
Leşkeri nefsüñ kıva mı iy mürīd

' Aḳluñ olur cāna Dāvūd-ı emīr
Şarşa nefsüñ hevāsın dil-peẓīr

²⁸² Beytin vezni bozuk.

²⁸³ Mısranın vezni bozuk

‘Aķ[1]ınuñ milkin dutub řāh olasın
Men ‘arefe nefsehu tā bilesin

Cehd idegör olmağıl mağrūr-cāh
Mevt irincek bir olur řāhile kāh

Var mı řāh kim cāhı anuñ çāh olmya
Sinle içre ĥāk yā kāh olmaya

Ĥırş u şehvet terk idüben pādiřāh
[26a] Nefs-i emmāreye uymayanuñ ĥāh

Tā ki ‘ulvī yaķılasın sen güzār
Söz budur kim zıkre ķıldum muĥtařār

7. Der beyān-ı Meclis-i Āĥir

[fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilün]

Ĥaķķa minnet şad hezārān nīk-nām
Otuz üç meclis dağı oldu tamām

Ĥaķ Te‘ ālā irgürürse yārına
Dil-i ‘āřıķı bi-teşevvürse yārına

Söyleyevüz bir ‘acā’ib dāsitān
Āferīn ide işidüb dositān

Key ġarā’ib ola zībā ü ĥoř kelām
Diñlemedüñ ola anı ĥāř ü ‘ām

Līk bu dem dilegüm vardur benüm
Kim du‘ ā-yı ĥayrıla umar cānum

Nola sinde çürü dise cismümüz
Bu kitābla yādigārdur ismümüz

Ĥılasız Firdevs için ĥayr-ı du‘ ā
Yā ġünāhın afv ide anuñ Ĥuzā

Rabbenā senden umaruz ĥāceti
‘Afv idüb cürmüm eyle raĥmeti

Na‘ t-1 levlāk olanuñ Aḥmed ḥaķı
Taḥt-1 eflāk ol Muḥammed ḥad ḥaķı

Eylegil Firdevsī’ye raḥmet-Ḥuzā²⁸⁴
Senden özge aña yoķdur rehnümā²⁸⁵

Mücrim ü ‘ āşīdürür ol derd-mend
Raḥmuñ olsun aña oldur ehl-i pend

Hem şalāvāt viresin sen şıdķıla
Aḥmedi cāndan severseñ ‘ ışķıla

d. Süleymān-nāmenüñ Otuz Dördünci Meclisinüñ Zikrindedür

[mefā‘ ilün / mefā‘ ilün / fe‘ ülün]

Gel iy ma‘ nī şırında gūş eyleyen yār²⁸⁶
Mu‘ āriz şerbetin nūş eyleyen cān

Dilersen kim ola göñlüñ kūşāde
Sözüñ revnaķ bula daḥı ziyāde

Göñül pāk itmek isterseñ bu işden
Gider dilden ne kim var ğıll u ğışdan

Gidergil inüñden tīr-i jengi
Ki yeksān göresin bu heft rengi

Oluncaķ göñlüñüñ aynası rūşen
Baķıncaķ göresin her söz yirin sen

Bilesin bir sözüñ ma‘ nāsıdur kaç
Sözün bilmez kişiden tırmağıl kaç

Ḥaber añlarısañ bu söz yüzinden
Niķābuñ gösterigör süz gözinden

Bu göñlüñüñ aynasın rūşen eyle
Cānuñuñ her birini gülşen eyle

Şaķınma dürrüñi sen cevheriden

²⁸⁴ Yazmada “ ḥuzāyi” şeklindedir

²⁸⁵ Yazmada “rehümāyi” şeklindedir

²⁸⁶ Mısranın vezni bozuk

Dirîğ itme metâ' uñ müşteriden

Süleymân-nâme'den diñle hikâyet
Ki ' aşıkdur saña halk-ı vilâyet

Di Firdevsî senüñ başlamamdı
Şalāvāt vir dağı andan kelâmdı

1. **Dāsītān-ı Ceng Kerden-i Dāvūd ' Aleyhi's-selām ve Hürmürd Pehlevān-ı Cihān:**

Loğmān Hākīm-i ekber ol tayrib-i hünerberdür naqlince kim İbn-i ' ibād'dur ve Eflātūn-ı Yunānī kavlince kim tabīb-i üstāddur kim Firdevsî-i haķır²⁸⁷ anlaruñ tārīhlerinden te'lif idübdür bu vechile taşnif kılubdur **kim** nite ol zamān kim Hürmürd Şāh ol pelid-i güm-rāh Dāvūd'uñ şalābebtin ve şecā'atin ve heybetin suñunın kuvvetin göricek göñliñden āferin eyledi dağı gayret [26] hamiyyet kılub ad u şān gözleyüb muķaddem gelen pehlevānlar izin izleyüb atına mehmiz urub kağan arşlan bigi meydāna girdi neheng-veş na'ra urdı dağı kaba kaba çağırdı didi kim yā Dāvūd-ı āhenger hāzır ol kim gökden nāzil oldı saña kazā belā kader. Sen ne demürçisin kim melik-zādelerile ceng idesin Rübāha dağı cevāb virmeziken nerre-şire āheng idesin benem ' Amāliķa sulţānı Hürmürd Hān ki ceng itsem Ejdehā-yı felek kılıcumdan amān ister Merrīh-i āsumān cengümden kaçub burcına siñüb ' ömr-i zamān ister.

Nazım:

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

Karşu gelmez cengüme Efrāsiyāb
Çarh-ı ejder gözlerümde bir zübāb

Gücine ger hoş eyleyemden derdüñüz²⁸⁸
Kuş uçarsa üzerümden deñiz

²⁸⁷ Yazmada "caķır" şeklindedir

²⁸⁸ Mısranın vezni bozuk

ılıcımdur yidi başlu ejderhā
Kimse bulmaz Ejdehādan hem rehā

Üç anād açub oum unki uçar
Toynağı demürden ‘ adū anın řaar

olın alub řalar olsam řalığūñ
řuda başın şağıdam ol balığūñ

Leşkerüme yodurur at‘ ā arār
İlüm öküş serverümdür bī-řumār

Yaluñuz hayfā şükür merdānumuz
Yaluñuz leşkerlerin řircānumuz(?)

Böyle diyüb urdı na‘ ra Hürmürd
Vir řalāvāt Muřtafā‘ ya řīr-merd

Neřir: Andan Hürmürd bu vechile laf urub dağı ol Kūh-ı Elburz’a beñzer gürzini opuzından ıkarub Dāvūd’a havāle kim itdi. Dāvūd dağı alkān muābil tutdı. ‘ Amūdīn red eyledi. Hürmürd gażab itdi, ılı çekdi kendünüñ ılıcın mukābil tutdı. ılı ılıca ounub Hürmürd ılıcı buz pāresi bigi řa olub bela elinde aldı. Hürmürd buğur sūñusin ele alub at řaldı. Dāvūd’uñ gögsin gözetdi kim uraydı. Düşmānın helāk ılıben mařūdına ireydi. Dāvūd dağı ‘ amūdīn ele alub Hürmürd’uñ sūñusin arřudan gelürken gürzile urub yalman ucın yuğurdı gürz arbindan sūñü Hürmürd’uñ elinden düşdi alı řařdı. Buğur nevbet Dāvūd’a irince elineki gürz-i ırānla sürevarub irüb Hürmürd melike bir gürz urdı kim alkān olından yire řağılub arb depesine ounub bařın ĥurd ılıb cān virdi def‘ i ‘ uāb bigi atından inüb Hürmürd’uñ bařın kesdi eyer terküsine ařdı bu nükūñ ā‘ idesi oldur kim begleri helāk olunca ceng itmezler bařsuz aya bigi andesine gitmezler hemān dem erīsi řınub adı yüz řuyun yire řadı dağı Dāvūd řol řıgırcuları řāhīn ovar bigi ovdı ve řağıtdı ne adar pehlevānları varısa birer arbile atlarından yire yıub dutsa itdi [27a] Andan dönüb Hürmürd’uñ otağına girdi oturdı andan hükm eyledi ĥacibler virüb Yūhūnāř dutsalarıyla getürdi İřā bin Dāvūd Yūhūnāř řağ esen görücek Dāvūd řād olub gelüb iki gözinde öpüb arasın yibüb ĥil‘ at-ı ĥāř geyürdi

kendüzi tahtdan aşğa inüb yirine Yūhūnās çıkarub sağ tarafında geçüb otudı andan soñra buyurdı ne kadar Benī-İsrāʾil kavminden halāş olmış kişiler varısa bendden çıkarub hilʿ at geydürdi kimine mal kimine hoş dīl virdi ve andan soñra şolar kim şehīd olub küffār elinde ölmüşler idi Dāvūd cān fedā kılmışlardı Tevrāt hükmince şehīdler tariķince sinleye koyub defn itdiler ve her birinüñ nicesi²⁸⁹ taşlarında ve ne vechile helāk olduğın beyān idüb tārīh yazdılar ol tārīh-i haṭṭını pūlād tīgıla kazdılar andan soñra ol kavm-i ʿAmāliķaʿdan ne kadar dutsaķ ele girdiyse emr eyledi yaralusınıñ başın kesüb sağ olanuñ zaḥm-ı sūzınıñ boyunlarına zencīr taķub altı yüz kişi dutsaķ üç biñ üç yüz baş daḥı kendünüñ ezelki cengde Qaylasun Türk başınla iki yüz hayā kim nişān olmışıdi kim kıza şīr-i bahā olsun için Tālūtʿıla ʿahd [ü] peymān kılmışıdi andan ol gice Hürmürd Şāh otağında tā şabāh olunca ʿıyş u nüş itdiler Yūhūnās bākī serverleriyle zerrīn kadeḥden şarāb-ı erguvānī içüb cihān gamıñ ferāmuş itdiler gün yüzlü şehlā gözlü şīrīn sözlü nāzlu tuzlu ḥūblar maḥbūblar mergūblar maṭlūblar gümüñ bilekleriyle altın kadeḥ getirüb oturan Tūrān beglere yiglere serverlere dil-āverlere mih-terlere kih-terlere rāḥatüʿl-ervāḥ diyüb şarāb-ı erguvānī şundılar ve andan soñra Zühre sāzlu Dāvūd āvāzlu güyendeler ḥʿānendeler şāffile Yūhūnāsʿı Dāvūd karşına diz çöküb sāzlu sāzın önlerine getirüb ceng kullarına çeng k̄ānūnī k̄ānūn üzere düzen virüb şantūruñ tellerin daḥı çekdiler ve barbūṭ ṭānbūr ve ʿūduñ kulaķlarını burdılar ve şīşe ve rūḥ-efzāya gümüñ māl virdiler kemānceler sūrbādları iñletdiler kılların dile getirüb söyletdiler.

Nazım:

[fāʿ ilātün / fāʿ ilātün / fāʿ ilün]

Çeng ü def çalınur ṭānbūrile
Muṭribān itdi şadā cumhūrile

Nüş idüb gül-gün mey mestāneler
Ceng iderdi gözleri maḥmūrile

Fāḥiz-i kulķul diyüben veşrebū
Bāde-perdi āb-ı pāk-engūrile

²⁸⁹ Yazmada “hicesi” şeklindedir

Meclis içre otururdu serverān
Tahtuñ üzre Yūhūnāşın hūrile

Çün kamer devrān idüb altun kadeh
Devr ider mi zātı şemsi hūrile

Neşir: bir cānibden Tālūt oğlu [27b] Yūhūnāş kendünūñ hāş melikleriyle şoḥbet [ü] ‘ışret iderdi. Bir ḥalvetde Dāvūd ‘aleyhi’s-selām pāk şudan ābdest alub Hālīk’a secde-i şükr kılub ihlāşıla ‘ibādet iderdi. Çün kim ol gice geçüb seḥergāh kim oldı. Āfītāb u mihr-i ‘ālem nūrile cihān milki māla māl olub tıldı.

Naızım:

[fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilün]

Çünkü şark-ı tahta çıkdı şems şāh
Kodı başı üstine altun külāh

Garba dek menşūrını yazdı ‘ayān
Ur şoñra nūrıla aña nişān

Urdı tuğlı başına zerrīn t̄ac
Düşdi yirūñ yüzine zer bāc

‘Adl-i nūrı rūşen itdi ‘ālemi
Sürdi devrān içre düni zulemi

Halk-ı ‘ālem uykudan uyandılar
Şan küfürden dīn-i Hākka döndiler

Neşir: Çün kim ol gice şabāh mü’ezzinler dillerinde ḥayyālel-felāḥ kim oldı. Dāvūd ‘aleyhi’s-selām yirinden t̄urub şubh namāzın kıldı. daḥı du‘āyı tamām idüb el yüze kim sürdi. Andan Yūhūnāş ḥüküm eyledi kim leşker halkın āgāh ideler ḥaymelerin indürüb bār u bünghāhların yükledüb ‘azm-i rāh itdiler andan Yūhūnāş çavuşlar tenbīh itdiler çerī halkın bilüb güç yarağın itdiler ve daḥı ‘ālem çeküb Dāvūd nazarına geldiler. Dāvūd daḥı bir şeb-reng katıra binüb Yūhūnāş daḥı bir hāş bedevī raḥşa süvār oldı ‘azamet salṭanat şecā‘at şalābet ü şevketile ‘azm-i Kudūs

kılub gitdiler at ayağı tozlarından felek yüzün kaçran deryası bigi siyāh itdiler kūs-i
 harbī şadāsından taş-ı çarḥ-ı kebūd gümledi atlarıñ na‘lı mıḥlarından darbı öküz
 baluğa irişüb inledi bu vechile şevketle feraḥlığıla Dāvūd Yūḥūnās’la Kudūs’e toḡru
 gitmekde bizüm kışşamız **ez-ān cānib** yine şeytān-ı Racīm’e geldi kim maḥşūdına
 irmedi Hürmürd elinde Dāvūd helāk olub cān virmedi yine bunuñ bigi gazālar kılub
 muẓaffer olduḡın kim gördi ‘āciz ü dermānde ḳalub gözleri yaşın deryāya ve āhını
 Şüreyyāya ırgürdi ağladı gözleri yaşı Nīl Ceyhūn Furāt Dicle bigi çağladı daḡı
 Dinesle Kenes ehl-i la‘īn bu üç melā‘in ü yārenleri daḡı ḳatına ḥāzır olub Racīm
 anlara didi kim hīç bilür misiz kim Dāvūd nice muẓaffer oldı ‘ Amāliḳa ḳavmine zor-
 ı bazuyıla pehlevānluḡıla ḡālib olub ‘adūya zafer buldı ne kadar kim tedbīr eylediyse
 taḳdır māni‘ olub rāst gelmedi sihrüm bāḡıl sözüm mechül olub gönlüm arzusın
 maḥşūdın bulmadı zī ḥayf kim bu Dāvūd’ı helāk olmaz yine ol Süleymān bu Dāvūd
 bilinden dünyāya gelecekdür [28a] Benüm zürriyetüm ayağı altında yitecekdür diyüb
 efgān bu yarānların daḡı dil-i perīşān eyledi Racīm şöyle diyicek Dines didi kim ya
 nice tedbīr kılduñ kim Dāvūd helāk ola tā kim Süleymān bunuñ bilinden dünyāya
 gelmeyüb neslüñüz feraḥ-nāk ola Racīm aydur çāre budur kim Ṭālūt’a varub iḡvā
 virüb Dāvūd’uñ helāk olmasın Ṭālūt elinde ḳoyvirevüz diyüb Racīm birle ol üç
 melā‘in dem çeküb Ṭālūt’a toḡru gitmekde Ṭālūt’a iḡvā virmege niyyet itmekde
 bizüm kışşamız **ez ān-cānib** Ṭālūt’a geldi çün kim ol zamān ‘ Amāliḳa ḳavminden
 Dāvūd iki yüz adam öldürüb nişānın şīr-bahā çün getürmege kim gitmişidi Yūḥūnās
 daḡı atası Ṭālūt’dan nihānī yedi biñ er alub gelüb Hürmürd Şāh ile buluşub ceng kim
 itmişidi Ṭālūt oḡlınuñ daḡı Dāvūd ardınca gitdi kim bildi tācın yire urub taḳtından
 inüb ḡam-ḡīn olub āh [u] zārı kıldı diledi kim bāḳī leşkeri alub Dāvūd oḡlı Yūḥūnās
 ardınca gideydi eger kim düşmāna buluşurlarsa yardım ideydi ammā kim İşmū’ıl
 peygāmber ‘aleyhi’s-selām ḥışmı Aşaf bin Berḥiyā’yın engine ḳomadı men‘ eyledi
 Allāhu Te‘ālā anlara ḥāfız u niḡāhdārdur ḡam yemegil dönüb söyledi illā kim Ṭālūt
 Şāh’uñ şabr u ḳarārı ḳalmamışidi. Yūḥūnās ḳatından gidelden berü hīç şāz u ḥürrem
 olmamışidi bir gün göñli seyrān diledi Ceyhūn şuyı kenārında şikār-ḡāhına binüb
 gitdi hevā ḳuşlarından tīr vūḥūşlarından şayd kılub daḡı gelüb bir ağaç gölgesinde
 oturub ḳarār itdi şayd etlerinden kebāb bişürdi yidi Ḥālīḳ’a şükrin didi ammā kim

gönlinden oğlu Yūhūnās hasreti çıkmazdı ağlamağdan gözleri yaşı seylābidi, ağırdı, āh itdükce dütün göge çıkardı.

Nazım:

[fā' ilātūn / fā' ilātūn / fā' ilūn]

İtdügince oğlu için āh [u] vāh
Ditredi āhından anuñ mihr ü māh

Servi bigi baş açub kaldı cāk
Çün nesīmī başı üzre şaçdı hāk

Ḳumrı bigi āh idüb ağladı çok
Yaşı Ḳulzüm mişli hem çağladı çok

İş bu oğul derdi gāyet acıdur
Kim oğul derdi yüregi acıdur

Ol acıdan dileriseñ sen necāt
Vir şalāvāt Muştafā'ya pāk zāt

Neşir: Pes Ṭālūt, oğlu derdinden def'-i melāl için şarāb içerken 'alā rağm-i rūzigār derde mübtelā olub 'ömri hasretile geçerken nāgehān gördiler kim bir aq şakallu pīr u siyāh-pūş bir zişt kıtırā süvār olub gelür yaqīn gelincek kıtırādan inüb kıza kıoyub 'aşāsın tayanub [28b] Ṭālūt Şāh'ın nazarına geldi dağı kıāmetin lām kılub kıtapu kıldı. Ṭālūt Şāh dağı 'izzet idüb sağ kıtarında yir gösterdiler diz çöküb serīr-i şandal üzerinde oturdı ḥ'ān-salar dağı ḥāzır olan kebābdan getürdi. Ṭālūt ol siyāh-pūşe ta'ām tekellūf eyledi. Siyāh-pūş didi kim kırk yıldur kim ben gündüz ta'āmın yimedüm perhīz-kāram dünyāya dağı gönül virmedüm ki temīz-kāram Ṭālūt didi kim sen kimsin bize beyān eylegil ne vücūd idüğüñ söylegil diyincek siyāh-pūş aydur yā Ṭālūt benüm saña rāzum vardur kim bu dem Allāhu Te'ālā'ın emriyle söyleyem senün devletüne sa'ādetüne lāyık naşīhat eyleyem didi Ṭālūt ḥükm eyledi cümle ḥavāş kıturub kıtarından kışra gitdiler hemān ol ağac dibinde siyāh-pūşla Ṭālūt tenhā kıaldığına ḥalk ta'accüb itdiler andan siyāh-pūş aytdı kim yā Ṭālūt ben kıtuşbu'l-aqkıtabam eyle bilgil bugün baña Ḥaḳ Te'ālā'dan nidā-yı uluhiyyet irişdi kim yā

ķutbe'l-aķķāb Ŧālūt'a varub benden selām eylegil ol demürce ođlı Dāvūd'ı Ŧālūt öldürmege ķaşd itdi ođlı Yūhūnāşın vezīr idinüb kendüzin Benī-İsrā'īl'e melik olmađa 'ahd itdi imdi Dāvūd gelincek Dāvūd'uñ alķaķ sözine aldanmasun ve Dāvūd'ı kendüzine yār-ı şādıķ şanmasun hemān Dāvūd'ı helāk yiryüzin anuñ şerrinden pāk eylesün imdi Haķ sözi budur kim saña yitürdüm Allāhu Te'ālā'nuñ emriyle geldüm hizmetini hatta yirine getürdüm diyüb siyāh-pūş yirinden ķalķub biraz yir gitmedin ğā'ib oldu haķ görüben Şāh cümlesi ta'accüb ķıldı egerçi kim bu ķavm gelüb Ŧālūt'a siyāh-pūş haberinden su'āl itdiler kim līkin Ŧālūt kimesneye haber virmedi rāzın söylemedi ki rāzı dinildi ķıncıķ lā-cerem dūşmān işidür diyüb şerh eylemedi.

Nazım:

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

Sırrı diyincek tuyulur yoķdur nizā'
Küllü sırrın cāvezeli işneyn-i şā'

Sırruñı söyleyicek şāhā diliñ
Bil ki dūşmān işidür tuyur iliñ

Çünki sırrı şaķlamaya özüñüz
Ğayrı kimse şaķlaya mı özüñüz

Sırrı cāndan şaķlar olur merd olan
Sırruñı fāş ider ü nā-merd olan

Sırruñı fāş itmeyüben nām-ver
Vir şalāvāt Muştafā'ya mā hazar

Neşir: Haķīm ķavlince Ŧālūt İblisi ķutbu'l-aķķāb şanub iġvāsına aldanub Dāvūd'a şöyle ķın dutdı kim Dāvūd'ı helāk ide amān virmeye tā kim Dāvūd'uñ anı şaltanat tahtına [29a] irmeye pes Ŧālūt Şāh ol perişānluđıla otururken nāgehān Dāvūd'uñ leşkerinden birķaç nām-ver pehlevān otururken nāgehān gelüb atlarından inüb Ŧālūt'uñ elin öpüb dūşmāna feth [ü] nuşret bulduķların beyān ser-güzeştlerin dađı taķrīr ķılıb 'ayān itdiler Ŧālūt Şāh işidüb şād [u] ğamdan āzād olub kendünün

hās begleriyle ol şikār-gāhda hāzır olan dil-āverleriyle atlarına süvār olub oğlu Yūhūnās bir ‘ azīm leşker gelür kim atlar ayağı tozından felek-zātı kaṭrān deryāsı bigi kararımış er deminden çarḥ üzerindeki güneş beñzi kızarmış leşker önünce Yūhūnāsın daḥı bir bād-pāy āhen-nāḥun²⁹⁰ ata süvār olmuş sağ tarafından Dāvūd gider ‘ aḳablarınca Benī-İsrā’īl ḥalkı çok çok gelürler oḡlı bir ‘ azemetlü şehriyār olmuş ‘ Amāliḳa ḳavminūñ ḥoz dutsaḳınuñ nihāyeti yok elleri baḡlu cigerleri ṭaḡlu gözleri yaşlu baḡırları başlu olub gelürler her birisi feryād u fiḡān ḳılurlar çün kim Ṭālūt yaḳīn geldi evvel Dāvūd’ı bilüben atından inüb yayan olub Ṭālūt’uñ üzengüsin ve ayaḡın öpdi Ṭālūt daḥı āferīn yā pehlevān-ı zamān taḥsīn senūñ erlüḡüne diyüb nevaḥt ḳılub arḳasın yetdi Yūhūnāsın daḥı babasın bilüben şıçrayub atından inüb piyāde oluben ḥāk-i pāyine yüz sürdi andan Ṭālūt Şāh buyurdı ikisinle atlarına süvār olub gitdiler Ḳudūs şehrine gelür yetdiler buḡur Ṭālūt buyurdı dīvān ṭurdı cemī‘ i begler gelüb dīvān içine girüb şandal şandalı üzerinde oturdu Dāvūd ile Yūhūnās daḥı geldiler Ṭālūt’uñ eyyām-ı rif atine devām-ı devletine du‘ ā ḳıldılar ba‘ de ne ḳadar kim ‘ Amāliḳa ḳavminden dutsak varısa naḳarına yitürdiler ve Ḳaylasun’uñ ve Hürmürd’uñ başın getürdiler ve ol iki yüz serverleruñ kim Dāvūd birer ḥayāsın ve birer şırça barmaḡın kesüb almışlaridi ‘ arz eyledi şīr-bahā çün dur diyüb Dāvūd söyledi ve andan şöñra ne ḳadar ḡazā mālın cem‘ itdiyse şāha getürüb peş-keş çekdiler Ṭālūt görüb şād u ḡamdan āzād oldu Dāvūd’uñ erliğine ve İbn Yāsir’uñ daḥı serverlüğine taḥsīn ḳıldı buyurdı ḥāş ḥil‘ at getürdiler ikisine daḥı muraşşa‘ cāme geyürdiler ba‘ d ez-ān ḥān-salar ḥān getürdiler ḥān yenildi ve içildi Dāvūd’uñ itdüḡi ḡazālardan söz açıldı Dāvūd daḥı söyledi yaluñuz varub ceng idüb Ḳaylasun’uñ başın kesdüḡin andan Hürmürd’i helāk ve andan çerīsin şıyub şerlerinden yiryüzinden pāk itdüḡin ve andan şöñra Yūhūnāsımı ḥabsden ḥalāş [29b] ve āzād itdüḡin kendüzi el ḳavşurub ana ḥızmet yād itdüḡin ve andan şöñra gelüb Ḳudūs’e yitdüḡin şerḥ idicek rāst söz söyleyüb kızbi aradan ṭarḥ idicek cümle oturan begler ayaḡ üzerine ḳalḳub Ṭālūt Şāh’uñ devām-ı devletine du‘ ā ḳılub didiler kim yā şāh-ı cihān milkinde serverlüğine ancaḳ ola leşkeri şıyub düşmān başın kesüb bu ḳadar pehlevānluḡ idüb dil-āverlüḡise ancaḳ ola şimden girü şāha lāzım gelen budur

²⁹⁰ Yazmada “nāhin” şeklindedir.

kim ŧir-bahāsin getüren Dāvūd'a kıızıñu helālluġa viresin te'ħır kılmayub 'ahduñdan dōnmeyüb Dāvūd'ı everesin.

Nazım:

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

'Ādil olub eyle ŧāha cehdi sen
ŧımayasın dil u cānd[an] 'ahdı sen

'Ahduña turub viresin kızuñı
İtmiyesin ħalk arā ħor özüñi

'Ahd u peymān beklemeyen er degül
Ķavle himmet itmeyen server degül

ŧāh gerek ki kıluña himmet kıla
Tā ki ħızmet ehli de devlet bula

Devlet-i bākī dilerseñ kām-kār
Vir ŧalāvāt Muŧafā'ya yādigār

2. Kıŧŧa-ı İġvā Kerden-i İblīs Be-ĶaĶ-ı Dāvūd:

Ṭālūt Benī-İsrā'ıl beglerinüñ Dāvūd ħaĶkında bu Ķadar yardum kılduĶların kim diñledi siyāh-püş sözin ħatırına getürdi daĶı ney bigi cān u dilden inledi gönül içre didi kim hey hey ŧimden bu ħalāyık Dāvūd'a bu Ķadar yardım iderler ve eger kızum virüb yanuma çeküb ħalk kıamusı Dāvūd kıatına güyegü idinürsem ħoz hemān tāc u taĶtum elden gidecekdür²⁹¹ bu ħalk-ı Benī-İsrā'ıl beni kıoyub Dāvūd'a ħızmet idecekdür diyüb gönül içre Dāvūd'ı öldürmege kıaŧd eyledi ammā kim rāzın Dāvūd tuymamaġa cehd eyledi ammā kim zāhire nesne dimeyüb cevāb virüb aytdı kim ben Dāvūd'ı kendümüñ bilür kim pehlevān-ı cihāndur kızum virmek degül tāc u taĶtum daĶı dilerse dermiyāndur inŧāllāhu Te'ālā birĶaç gün içre yaraĶ kılub uram ve memleketümüñ niŧfin daĶı Dāvūd'a virem didi daĶı buyurdı dīvān-ı sultān taġıtdılar begler kıalkub odalu odasına ġitdiler ammā kim Davūdile Yūħünāŧın daĶı anuñ bigi

²⁹¹ Bu kelimededen sonra eserde "diyüp gönül" yazılmış fakat sonradan üstü çizilmiş

yärenler olupdurdı kim bir laḥza birbirinden ayru olmazıdı birbirinsüz şabr u ārāmı kılmazıdı gāh ‘ışret gāh şayd iderlerıdı gāh bāzī gāh tāzī birle gök kuşların yir vuḥuşların kayd iderlerıdı kaçan kim bunuñ üzerine kim rüzıgār geçdı bir gün Dāvūd yine Ṭālūt’uñ kızından söz açdı ‘aceb şāh-ı cihān baña ol nigārı virür mi ki ola diyüb rāz-dāşlarınla söyleşürken vaşf-ı ḥālın beyān eyleşürken bir ḥācib varub Yūḥūnās’a bu sözi [30a] naḳl eyledi ol daḫı yirinden tırub atası ḳatına varub el ḳavşurub ayaḡın tırdı daḫı Dāvūd çün bu vechile söz söyledı didi kim iy şāh-ı cihān ‘ālī ḥazretüñüñ ḳatında bir dilegüm vardur eger ḳabül olunursa sözüüm söyleyeyim ve eger kim sözüüm red iderseñ ḥāmūş olub şabr eyleyeyim didi ammā kim Ṭālūt Yūḥūnās’ı sözüünden bilüben aytdı kim senüñ dilegüñ bilürem ki Dāvūd’a memleketüñ nişfin virmege kız ḳarındaşuñ daḫı virüb Dāvūd’ı evermek dilersin bu söz senüñ sözüñ degüldür artuḳ buncılayın kelāmı benüm ḳatında söyleme Dāvūd çün baña söz söyleyüb gavḡā eyleme didi daḫı Yūḥūnās ḳalkdı gitdi gelüb atası Ṭālūt’uñ sözüni şerḫ itdi Dāvūd işıdıub bildi kim Ṭālūt’dan kendüzine ḫayır gelecek degüldür pes Dāvūd diledi kim yine atasına varaydı ḳarındaşlarıyla tā ölünce bile olub ‘ömr süreydi rüzıgār ‘ālemine yüz gösterür göreydi ammā kim Yūḥūnās dilek eyledi ḫızmetine yüz sürdi gitmege ḳomadı Dāvūd daḫı anuñ söziyle ‘amel kılub birkaç gün daḫı tırdı ammā kim ezeldi bigi Ṭālūt’uñ dergāhına varub gelmezdi eger kim varasa daḫı ṭāpū kılub mu‘azzam teklīf kılmazıdı Ṭālūt daḫı fırsat gözedürdi kim Dāvūd’ı añsuzın öldüre ḡāfiliken ḳazā vü ḳader destin Dāvūd yaḳasında ildüre.

Nazım:

[fā’ ilātün / fā’ ilātün / fā’ ilün]

Gözedürdi anda Dāvūd’uñ özin
Kim kesüb başın çıḳaraydı gözin

Lik fırsat bulmazıdı ol melik
Vercinene(?) söylerıdı ol sözin

Neşir: Çün kim bunuñ üzerine rüzıgār kim geçdı bir gice Ṭālūt ḫalvet-i ḫāşşında yiyüb içdi daḫı nişfu’l-leyl olucak cāme-i ḫāba girüb yatdı henüz uyḳuya

varmadın nazār itdi anı gördi kim sarayuñ saqı şaqk oldı felekden yatduğı yire bir pīr yeşil seccāde üzerinde oturur aq saqallu siyāh-pūş za‘ if-mizāc kişi geldi bir şeyh-i şüyūh şekil gelüb başını üzerine inüb yetdi Ṭālūt Şāh dağı yirinden qalkub ol pīre ‘ izzet itdi yirine geçüb pīr oturdı andan selām virdi Ṭālūt ‘ aleyke aldı dağı Ṭālūt didi kim yā şeyh men hāzretüñ kim idügin luṭfuñuzdan ‘ ayān idüñüz bilelüm aña göre ‘ ālī hāzretüñüze ‘ izzet kılalum didi Ṭālūt eyle diyicek ol pīr āhı āhından zāt-ı eflākı siyāh eyledi dağı aytdı kim yā Ṭālūt ben senüñ devletüñem benüm avucumda bir hār-keşken²⁹² Benī-İsrā’īl’e melik olduñ benüm himmetümle Benī-İsrā’īl’e hükm kılduñ henüz beni bilmez misin devletüñ fikr kılmaz mısın Ṭālūt didi kim yā dostum [30b] ya niçün qaralar geyüb mātem tutarsın şāzıluğūñ ğama şatarsın aytdı kim nice mātem tutamayam ki yaqın zamānda Dāvūd seni öldürecekdür ‘ Amāliqa milklerin saña güldürecekdür ben devlet başuñdan gitmedügime ve seni terk itmedügime melālet çeküb mātem dutaram didi dağı başladı yandı yaqıldı bu vechile sözler söyleyüb Ṭālūt dili perīşān kıldı.

Nazım:

[fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilün]

Gör ne iğvā virdi Ṭālūt özine
Ya‘ ni giri getüreydi yüzine

Gör ne fettān kimsedürür ol la‘ ĩn
Kim işidür meger hīle kibr ü kīn

Anca ‘ ābid anca zāhid azdurur
Haq Te‘ ālā tāt atinden bozdurur

Ol la‘ ĩnüñ āh elinden āh u vāh
Kim nice Ṭālūt özin azdurdı vāh

Gör nice mel‘ ün olur merdūd özi
Getdi Ṭālūt’ uñ özine kār sözi

Ger dilerseñ fitnesinden sen necāt
Vir şalāvāt Muştafā’ ya pāk zāt

²⁹² Yazmada “ hār-keş” şeklindedir

Neşir: Ʀālūt Racīm'ün sözini işidüb devlet şanub didi kim iy devletüm sa'adetüm ya nice ola kim beni Dāvūd helāk itmeye ve bu sen devlet başumdan gitmeye Racīm aydur yā Ʀālūt dilerseñ kim ben başumdan gitmeyem sözümi tuymayasın oyun ütmeyeyüb Dāvūd'ı ütesin düşmānuñ Dāvūd'ı oyunda māt idesin iblīs Dāvūd'ün vücūdın yiryüzün şerrinden pāk iblīs zinhār bu işüñ ta'cıl dut teħīr itmegil ğāfil olub düşmān elünde yitmegil didi Ʀālūt Şāh Racīm'ün sözünü kim işiddi rāst şanub daħı katline āh itdi andan soñra ol dem Racīm daħı yine bir sihr oқudu efsün itdi sarāyuñ saқfi yaruldu daħı seccādesiyle felek yüzine çıқub gitdi Ʀālūt ol gice tā şubħ olıncaya dek uyumadı rāħat olmadı ārām kılmadı şubħ oluncaқ adam gönderüb cüsteletdi kim Dāvūd қande 'işret ider ҳaber geldi kim Dāvūd fülān mevzi' de bir maғarada yalnız oturub Hāққ'a 'ibādet ider pes Ʀālūt eline bir 'aşā aldı kim ol 'aşānuñ ucu bir ҳarbeyidi kim kılıç yalmanı bigi yalman-ı tīridi varı daħı elmasa beñzer sitiz idi daħı sürüb Dāvūd'ün 'ibādet itdügi maғaraya vardı çün kim maғara қapusından iчерü girdi gördi kim Dāvūd yüzünü kıbleye dönüb namāz kılırdı Ʀālūt şabr eyledi Dāvūd'ün қafasında тұrdı қақан kim Dāvūd namāzı kılub Dāvūd'ün қafasından Ʀālūt daħı hemān iki yağrını ortasın rāst nişānlayub gözetdi daħı elindeki 'aşāyıla Dāvūd'a atdı Hāқ Te'ālā Dāvūd'a öksürmek virdi başı aşāğa egüb elin yüzine tutub elini tā dizine degin egüb öksürince ol demür şış Dāvūd'un başı üzerinden [31a] geçüb maғaranuñ dīvārına iki arşın var ola kim girdi Dāvūd şışi görüb dönüb ardına baқub Ʀālūt'ı görüb bildi kim Ʀālūt kendüzün helāk itmege қаşd kıldı ammā kim Allāhu Te'ālā қudret birle Dāvūd'a öksürük virdügi iħlāş oldu Dāvūd bildi kim Ʀālūt'ı helāk ide ammā kim gönline bu geldi kim bu bir melikdür kim İşmü'ıl peygāMBER birle Allāhu Te'ālā'nuñ emri gelmişdürür Benī-İsrā'ıl қavmine melik olmuşdurur ben beni helāk itmek Hālıқ'a 'āşī olmakdurur 'āşī olmaқ hoз ebedī cehennemde қalmaқdurur Hāқ Te'ālā buña inşāf vire eger kim bu ecelüm bunuñ elinde ise hoз emri Hāққuñdur degülse hoз bundan baña ne ziyān ire didi daħı yirinden тұriyelüb Ʀālūt'a aytdı kim yā şāh-ı cihān ve iy 'ādī-i pādīşāh-ı şāħib-қırān ben ne günāh itdüm ki öldürmege cehd beni ҳarbe ile қafamdan atub helāk itmege қаşd idersin yoқsa günāhum bu mı kim Cālūt'ı öldürdüm düşmānlaruñ ğamġin kılub

dostlarıñ güldürdüm veyā günāhum ol mıdur kim Yūhūnās'ı cengden hālāş itdüm
sağ selāmet nazaruña getürdüm veyā cürmüm bu mıdur kim iki yüz adamıñ hayāsın
çıkarub helāk idüb şīr-bahā çün saña nişān getürüb nazaruña yitürüb veyā günāhum
bu mıdur kim saña bunca māl virdüm toyurdum cemī' kayduñ kayurdum ammā kim
yā Tālūt men senden kat' ā qorqmazam havf dağı yimezem ki baña yardımcı Hāfiz u
Kirdgār'dur kim nigehdār-i 'ālem-i sāz-kārdur.

Nazım:

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

Düşmenümden gam yimezem şehriyār
Kim penāhum oldı Hāfiz [u] Kird-gār

Şuda gam yok Nūh oluncak keşt-i bān
İrilür maqşuda devlet olsa yār

Neşir: Hākīm qavlınce çün kim Dāvūd'uñ sözün Tālūt kim dinledi fırsat
bulmaduğına be-gāyet incinüb gönlünden āh idüb inledi ammā kim zāhir yüzünden
hile kılub didi kim yā Dāvūd vallāhi bu degül kim ben seni öldürmege qaşd idüb ol
harbeyi atdum ammā kim göreyin Dāvūd'uñ yüregün şecā'atin kimesneden ve
yaraqdan qorqmaduđın imtihān itdüm diyüb gelüb Dāvūd'uñ iki gözünden öpdü ve
arkasın dağı yibdi ve aytdı kim yā Dāvūd şağın baña gümān yüz qaşd itmegil ve
yāhūz benüm dergāhumdan çıkub mekānuña gitmegil kim şimden girü kızum hemān
saña virürem bu birkaç ay içinde hazretüni everürem benüm günāhum baña
bağışlağıl ben yaramazluq dağı itdümse sen cürmümi 'afv kılub luţf u ihsān eylegil.

Nazım:

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

Dutalum iki elüm qande imiş
[31b] Qanı lüţfuñ yā kerem qande imiş

Quluñam itdüm haţā kılgıl kerem
Şuçuma qatma günāh bende imiş

[Neşir:] Loqmān Hākīm kavince çün kim Tālūt Dāvūd'a tazarru' kıldı yine Dāvūd'uñ gönli tesellā oldı ammā kim ol ezelki i' tiqādı bozuldı ve Tālūt'dan ihtiyā-
ı ebedī oldı

[Nazım]

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

İtmeye düşmāna ' āqıl i' tiqād
Getmek olmaz haşma hergiz i' timād

Kişinün biñ dostı olsa ola az
LİK bir düşmān ola olur ziyād

Neşir: Dāvūd dağı yine ezelki bigi Tālūt'a gelür giderdi velikin Yūhūnāş Dāvūd'a be-gāyet dostluq iderdi atasınuñ Dāvūd'a qaşd itdüğine incinürdi hizmetine gāh gāh dostluq iderdi Dāvūd Tālūt hizmetin terk itmek diledüğünce māni' olurdu ve Tālūt'a dağı Dāvūd haqqında müdām dilekler kılub yalvarurdu qaçan kim bunuñ üzerine dağı bir nice vaqıt rüzigār kim geçdi Dāvūdıla Yūhūnāş dağı yiyüb kim içdi bir gün Racīm ' aleyihi 'l-lā' ne Dāvūd'ı gördü kim bir büstān arasında Hālīq'a ' ibadet ider Haq'dan hidāyet vilāyet vilāyet münācāt ider Racīm dutub yārenlerine didi kim ey benüm zürriyyātum yaqīn kıldı kim ol benüm düşmānum Süleymān şol Dāvūd bilinden dünyāya gele dağı şeyāfīn nesline ol Süleymān cezālar kıla cem' i cin [ü] dīv [ü] gul [u] ' ifrīt ol Süleymān'a musahhar ola ne qadar kim bu Dāvūd'ı öldürmege qaşd ve Tālūt'a iğvā virüben bunuñ kıtl-i nefsine cehd eyledümse tedbīrümü taqdīr-i Haq bozub rāst getürmedi Dāvūd'ı benüm sihrüm birle hāle şalub yitürmedi diyüb Racīm āh eyledi āhından gökyüzin güneş āyinesin siyāh eyledi.

Nazım:

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

Gayretinden itdi iblīs eyle āh
Kim duhānından qarardı rü-yi māh

Sağı sağıb ağlayub itdi figān

Kim esirgerdi alan aa zigh

Neir: İblīs-i la' n ol merdūd-ı rabbū'l-‘ lemn efgn eyleyicek bu vechile sz syleyicek Dines'le Kenes didiler kim y re's-i eytn ve iy emr-i mel'n eger kim lt'n elinde Dvd' atlı itdrmek dilerseuz biz lt'a igv virelm gresiz kim lt Dvd' def'  helk ide siz daı masduuza iresiz Racm didi kim saın sizn igvuz benm igvmdan ziyde mi oluser veyhz kird olan stzlı da' vsn m ılıser amm kim da' v ılıuz ma' nsin daı gstern grelm bu szn alı nedr bir zamn daı bu intizrla uralum didi andan Dines'le Kenes lt'a igv virmege [32a] gitdiler dem ekb def'  gelb lt'n bstn ire yitdiler kim lt bir hrm aacı dibinde tenh oturmsidi Dvd' ne vechile helk itmesinde fikre varub hyret barında vcdn gra virb bitrmsidi an grdi kim iki vs ekli iki u amm kim u anu bigi zibdur kim ra' ndur kim gzler grm degl kimesne anu bigi udan haber virm degl birisi gelb hrm aacı zerine ond ve birisi daı gelb lt glgesinde yatduı aac zerine indi andan bu uu birisi ' İmrn dilince aytd kim h bilr misin kim bu hrm aacı dibinde yatan melik ne melikdr ki bunda gelmdrr ol u daı didi kim na' am bilrem lt'dur kim Ben-İsr'l'e melik olmsdurur yine ol mur didi kim rst dimilerdr kim kk adam fitne v irrr²⁹³ eyle kim bir ama olur amm kim avl kii eyle ama olur ol u aytd kim nice ol didi kim bu lt'n meti yce olduı ecilden H Te' l ' inyet ıldı kim Ben-İsr'l avmine melik oldu amm kim amalıa nin bu yitmez mi kim ub'l-tb bu lt'a gelb irdi İ olı Dvd bu lt' helk idb memleketin elinden alacaın syleyb hber virdi ora kendnn devleti daı siyh-p olub mtem utub geldi Dvd seni helk itmedin sen Dvd' helk idegrgil diyb bua nahat ıldı henz bu ama gr kim Dvd' helk itmeyb Dvd'n errinden emn olub yaz ire oturmsdur bar-i zlmet ire vcd- rev- nan gra virb bitrmsdr didi ol u daı didi kim bu lt yed Dvd' nice kez ldrmege ad ve kendzin Dvd errinden hl olmaa cehd itm ola ill kim fırsat el vimeyince neylesn ulu iin H Te' l oarmayca nice eylesn

²⁹³ Yazmada ‘ir’ eklinindedir

yine ol kuş didi kim rāst idersin kim düşmān helāk olmasına fırsat el virmesine ta‘ alluḡdur ammā kim ‘ āḡil kiři düşmāndan ḡazer kim ider düşmān řol ejderhā kim gūn gōgeldūke řerri cihān tūtar ammā kim ḡayret ehli melikler bir lu‘bile ol ejderhāyı helāk ider vücūdın ḡāk řerrinden yiryūzin pāk ḡılır düşmān olan gōzlerine uyḡuya ḡarām ider dimezem ki bu Ṭālūt cāhil bigi düşmān ḡamın gōñlinden sūrūb ḡurmā gōlgesinde eyyām ider.

Naḡım:

[fā‘ ilātūn / fā‘ ilātūn / fā‘ ilūn]

Buncılayın virūben iḡvā Kenes
Dil-periřān itdi řāhı ol nefes

Ol la‘ ĩnūñ fitnesinden her zamān
Ḥaḡ Te‘ ālā řaḡlasun iy kām-rān

Nice Ṭālūt azdurubdur ol la‘ ĩn
[32b] Kimse andan olmaz şat‘ ā emīn

Anca zāhid olamı bī-dīn ider
Anca ‘ ābid menzīlin siccīn ider

Ger dilerseñ itmeye mekr-i la‘ ĩn
Vir řalāvāt Muřtafā’ya pāk-dīn

3. Neřir-i Ḳıřřa-ı Dāvūd u Yūḡūnāřım:

Loḡmān Ḥakīm řavlınce Dines’le Kenes’le bu sōzleri sōylediler daḡı uḡub gitdiler gelūb virdūkleri iḡvāyı Racīm’e beyān itdiler Racīm getūrūb taḡsīn řād oldı Dāvūd’ı Ṭālūt buḡur helāk ider diyū ḡamdan azād oldı bu yañadan Ṭālūt daḡı bu iki řāvūs řekil řuřlaruñ gelūb ‘ ĩmrān dilince sōzlerini kim iřitdi bunları feriřtehlerden řanub Dāvūd’ı helāk itmeḡe cān u dilden gōñlinden muḡkem itdi niyyet daḡı sūrēvarub taḡt ūzere řarār ḡıldı andan ḡūkm eyledi dīvān-ı sulṡān oldı Benī-ĩsrā’ıl řavminūñ erkān-ı dostından ve a‘ yān-ı memleketinden Āřaf bin Barḡıyā bin Enḡıyā

ve Dāniyāl-ı kāmille gelüb oturdılar h̄ʿān-salar daḥı h̄ʿān getürdiler h̄ʿān yinildi içildi yine Dāvūd'dan söz açıldı buḡur Āşaf ki Dāniyāl ile Benī-İsrāʿīl'üñ ʿālimleri idi cümlesinüñ ulusı hoş hulüsü aytdılar yā Ṭālūt Şāh Dāvūd bendeñüñ dest-ḡiri olub yirden qalduracaḡ kızuñı virüb memleketiñüñ nışfin bildirecek vaḡt oldu nice bir te'h̄īr virmemege tedbīr dāmāduñı ḡaḡīr idersin didiler Ṭālūt cevāb virdi kim inşaallāh Te'ālā yaḡīn zamānda Dāvūd'ı maḡşşūdına irgürdem göresen Dāvūd'a aytdı kim eyilüğe ta'accüb kılub ṭurasın didi bunuñ üzerine dīvān ṭaḡıldı ve gitdi ammā kim ʿālimler Ṭālūt'üñ sözün ta'accüb itdiler Āşaf ʿālim kişiydi gelüb Dāvūd'a didi kim yā Dāvūd bu Ṭālūt saña kızın virecek taḡḡıḡ bildüm ki kızın everecek degüldür varub atañ İşā'ya varḡıl bir zamān şabr kılub ṭurgıl tā ki rüzigāruna yüz gösterür görelüm aña göre ʿamel kılub seni everelüm didi Dāvūd daḡı diledi kim Āşaf sözün ṭutub Ṭālūt kıatından gideydi varub atası kıatında bir zamān şabr ideydi ammā kim Ṭālūt'üñ oḡlı Yūḡūnāş kıomadı men'eyledi ben daḡı atama söyleyeyim senüñ çün dilek eyleyeyim diyüb söyledi çün kim bunuñ üzerine birkaç gün kim geçdi bir gün Ṭālūt bezm kıurub tenhā begleriyle şarāb içdi çün şarāb gözlerin bāb-ı dillere ıztırāb virdi Ṭālūt oḡlı Yūḡūnāşın kıatına oḡuyub didi kim yā ciḡer küşem senden dilek kıluram ki bu gice Dāvūd'ı birkaç ḡāş kıullarumıla varub depeleyesin ve kıanın yiryüzine sepeleyesin Yūḡūnāş didi kim ḡāşā kim ben Dāvūd'a yavuz şanam bunuñ bigi iş idem ve anuñ üzerine helāk kıaşdunuñ gidem didi Ṭālūt'üñ oḡlınuñ sözni kim işitdi be-ḡāyet ḡāzaba gelüb kıaḡıdı berḡ-veş şāḡıdı [33a] daḡı Ṭālūt'üñ altı yüz kıulı varidi kim dükelisi pehlevān u nām-dāridi Dāvūd'ı helāk itmege ittifāḡıdı bu kıavl üzerine aḡşām olmış gözetdi Yūḡūnāş daḡı kıatından ayırmadı kıandesine kıoyuvirmedi kim şāyed Dāvūd'a ḡaber kııla Dāvūd bu sırdan āḡāh ola didi ammā kim Yūḡūnāş'üñ bir kıulı varidi adına Gilbū'ide dirleridi meḡer kim Dāvūd bir kıarıcuḡı ana idinüb anuñ evinde oluridi ol kıarı daḡı Dāvūd'a ḡızmet kıılurdı ol kıul ol kıarıcuḡa sırrıla didi kim Dāvūd'üñ kıulaḡına diyesin kim büstān bozuldı ḡülüñi şakınsun zīnhār bu gice evinde yatmasun kıılıç kıalkān ṭaḡınsun didi getdi Dāvūd daḡı ṭaşradan içeri kim girdi ol kıarıcuḡ kıul gösterdüḡi sözden Dāvūd'a ḡaber virdi Dāvūd didi beni kim öldürürmüş ve başum kim aldururmuş ol kıarıcuḡ didi kim Ṭālūt kendü kıullarıyla gelse seni yatduḡıñ yirde helāk kıılsa gerek imiş Dāvūd didi kim ben ne ḡünāḡ itdüm ola

kim beni ʦālūt öldüre benüm bī-günāh başum aldura ol ʦarıcuḡ aytdı kim ol Yūhūnās baña bir ʦulile ḡaber göndermiş saña dostlık ʦılub atasından yüz döndermiş yā Dāvūd bu söz yalan degüldür ammā nola kim bu gıce yırūnden ayrılāsın tā kim bu söz vāḡi‘ midür degil midür görevüz olmasun kim nā-gāh ʦazāya irevüz didi andan Dāvūd’uñ kendünüñ döşegi içine bir tulum şarāb ʦoldurub ʦoydı ve daḡı üzerine yorḡanıla örtüdi Dāvūd kendüzi evden ʦaşra ʦıkub getdi ʦarınuñ sözün ʦıtdı çün kim nişfu’l-leyl oldı ʦālūt altı yüz ʦulile yirinden ʦırdı Dāvūd’uñ ḡaremin çevre alub kendüzi bir ḡāş ʦulile içeri girdi ol ʦarıya Dāvūd kandedür diyü şordı ol ʦarıcuḡ daḡı Dāvūd’uñ döşegin gösterdi ʦālūt daḡı hemān ʦılıc çeküb Dāvūd’uñ döşegin ortasında eyle ʦaldı kim ʦılıc yorḡanı döşegi deldi tulumile ikiye bölüdi şarāb tulumdan ʦıkdı aḡdı şarāb ʦoḡusu cihānı ʦıtdı ʦālūt’uñ burnına şarāb ʦoḡdı Dāvūd’ı öldürdüm şanub şād olub ʦahḡahāyıla güldi didi kim Te‘ālā Dāvūd’a raḡmet itsün kim ḡamrumı ne ʦok içmiş mest olub kendüden geḡmiş diyüb feraḡlıḡıla ʦıkub gitdi gelüb odasına yetdi döşeginde yatdı bu yañadan Dāvūd ʦālūt’uñ ʦullarile getdügin kim görüdi gelüb evinüñ içine girdi daḡı ol ʦarıcuḡa Allāhu Te‘ālā Yūhūnās’a ve daḡı saña ve daḡı ḡaber getürene daḡı raḡmet itsün kim baña ḡaber virdi bunuñ bigi ʦazāyı başumdan şavdurdı ammā kim şimden yegreki budur kim şabāḡ bu diyarı terk idevüz başumuş ele alub atamız ʦatına gidevüz didi daḡı secde-i şükr itdi döşegine girdi yatdı şabāḡ olmasına intizār ʦıldı çün kim ol gece geḡüb [33b] şabāḡ oldı.

Nazım:

[fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilün]

Ol seḡer kim āfitāb-ı enverī
ḡamza bigi bindi şır-i Aşḡarī

Tiḡ-ı Daḡḡāk baḡlanub belcaḡ-ı zer
ḡuşanub ʦabz-ı gümişden ḡançeri

ḡamza mişli ʦonanuben ʦırdı gün
Māh-ı zübīn fecri pes kezī

Çün ‘ayān itdi cemālin şems ü mihr
Māh-ı öled oldı vālih ser-serī

Çün tāk itdi irişdi hem seher
Viridi kutlu bañ mü 'ezzini seheri

Döŝeginden tırdı Tālūt ol zamān
Oldı meŝgöl işine andan giri

Ger dilerseñ diye bu Firdevsî söz
Vir ŝalāvāt yād id peygāmbəri

4. Neşir: Kışsa-ı Tālūt :

Çün kim 'alā ŝabāh oldı Tālūt'a geldi kim yā Tālūt ŝāh varub kılıcıla çalduğın²⁹⁴ ŝarāb tolumıŝ Dāvūd ŝağ esen kaçādan hālāŝ olduğına göñli ŝen didiler Tālūt Dāvūd'un helāk olmaduğın işitdi buğur Dāvūd'dan vehm idüb dağı ölet altı yüz kulını kığırdı her birine hil'at geydürdi didi kim bu gice nişfu'l-leyl olucağ yirüñüzden toz varuñuz Dāvūd'un başın kesüb baña getürene kızım virem everem didi kullar bu sözi dinleyüb ŝāz oldılar yarağların gördiler vaqtlerine hāzır olub tırdılar ammā Yühünās bin Tālūt bu sırdan āgāh oldı ammā kim kendüzi Dāvūd'a varmağa haber kılmağa havf itdi yine ol ezel gelüb kaçıcuğa haber viren kulına nihānī söyledi tā kim ol kul dağı Dāvūd'un sözünü gelüb sırrıla Dāvūd'a 'arz eyledi Dāvūd işidüb yirinde yine döŝegin barıgub üzerine yorğan örtüdi kaçıcuğa tenbīh itdi dağı kendüzi bir yirde pinhān olub yātdı bizüm kışsamuz Tālūt'a yetdi kaçan kim ol gice ol gün gecüb aŝŝām oldı cihān milki zulmetile kim tıldı.

Naşım:

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün]

Ol gice ki siyāhī reng urundu hemçü kır
Neğu behrām görünürdi neğu keyvān neğu tır

Neğu kuş oldı felekde neğu kühdı ne de vühuş
Neğu yoğsül uyanuğdı neğu ŝāh ne vezir

²⁹⁴ Yazmada " Tālūt'a ----- çalduğın" mükerrer yazılmış

5. Ender hâtm-i Dāsītān-ı Maḳālāt-ı Firdevsī

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

Bu Süleymān-nāme'sin kim söyledüm
Remzile çok nesneyi şerḥ eyledüm

Ger dutarsañ sözüme 'aqlile gūş
Remzile rāzum diyeyin saña hoş

Nefs-i emmāre turur Tālūt Şāh
Kim işi turur fesād olgıl agāh

Ḳulları nefsün kuvāsıdur yaḳın
İrmesün şerri saña cāndan şaḳın

'Aḳluñ olur ḥazreti Dāvūd hem
Kāmil ü fāzıldurur şāhib-kerem

Nefs elinden eyleseñ nefsün ḥālaş
Ḥaḳ ḳatında olırsın merd-i ḥaş

'Aḳlıñı gāyet şaḳın emmāreden
Cehd ḳıl kim ḳurtula mekkāreden

Çün be-hem nefsün ki yir tuymaz 'alef
Seb' adur aşlı ider cānuñ ḥedef

[34a]

Ḳuvvet-i 'aqlile itseñ nefsi rām
Cānuña menzıl ola dārü's-selām

Ger daḳāyık gözleriseñ lā-naẓır
Pes ḥaḳāyık izleyesin ey başır

Ehl-i irfān nefsiñe ḳādir gerek
Ḥaḳ rızāsın ister ü şākir gerek

Nefsi teskīn ideriseñ 'aqlile
Ḳalmayasın sifil içre cehlile

Bunda söz çok naḳl idersem tā ḥaşir
Āḥir bu ḳadar olmaz pes der neşir²⁹⁵

²⁹⁵ Mısranın vezni bozuk

Ṭut sözin Firdevsî'nüñ şāhib-kemāl
Nefsüñe vir bendi birle gūş-māl

6. Der beyān-ı meclis

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

Ḥaḳḳa minnet kim otuz dōrt meclisüm
Aḥir oldı diñlediler mūnisüm

Şi'ir-i zībā neslidür gāyet laṭīf
Her 'ibārātı işārāt-i şerīf

Her sözi kim bunda ben şerḥ eyledüm
Rāst diyüb kezbini tarḥ eyledüm

Şol evinde oқыıcaḳ kāmīlān
Bir du'ādan yād ideler ol zamān

İy kerīm ü kār-sāz u reh-nümā
Ferd u Vāḥid ḥāzretüñdür iy Ḥuzā

Efḍal öküş bī-'adeddür [r]aḥmetüñ
Rūzi ḳıl Firdevsî'ye sen cennetüñ

Nūr-ı Aḥmed ḥürmetiçün yā İläḥ
'Afv eyle ne kim itdüm ben günāḥ

Ḥaḳ Te'ālā raḥmet hem itsün aña
Ḥayrile Firdevsî'yi bu dem aña

Her kim okur fātiḥa Firdevsî'ye
Cānını irgüre Ḥaḳ firdevse

Kim şalāvāt viribirse Aḥmede
Ḥaḳ Te'ālā cānına raḥmet ide

e. Süleymān-nāme'nüñ Otuz Beşinci Meclisünün Zikrinde[dür]:

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

Ol Muḥammed ḥürmetiçün yā İläḥ
İt 'ināyet söyleyem şirīn güvāḥ

Şaklağıl sehv-i zeleden dilümi
Pāk idü vuḥş u ḥalelden yolumı

Murğ-ı cānum itmedin terk-i kafes
Ṭūṭī-i dilüm diriken şīrīn nefes

Dürrr-i ṭab‘um bilüriken çün şadef
Mevt irişüb olmadın ‘ömrüm telef

Vir feşāḥat söylerüm ola faşīḥ
İt hidāyet nazmumur(?) düşe melīḥ

Eyle yā Rab nuṭkumı ‘İs[ī] dem²⁹⁶
Gūş idenler gömeye vü zerre ḡam

Bu Süleymān-nāme kim maḥbūb olur
Çehresi Belķıs-veş merḡūb olur

Çün bezer ve cān içinde dā‘imā
Ṭālī‘i ola mübārek iy Ḥuzā

Gezdügince ‘ālemi ḥürrrem kıla
Mūnisi olan kişi bī-ḡām ola

Gūş idenler sözime taḥsīn ide
Ḥayrıla yād itmege ta‘yīn ide

Yād idüb Firdevsiçün kılan du‘ā
Devletile dā‘im olsun dil-güşā

Dil-güşā olmak dilerseñ cāvidān
Vir şalāvāt cān u dilden bu zamān

1. Dāsītān-ı Dāvūd u Ṭālūt Şāh:

Loķman Ḥakīm ḡavlince nāķilān-ı aḥbār-ı Eflātūn-ı ḡakīm naķlince nāķilān-ı muḥtār aydur kim ol zamān kim aḥşām olub gün ṭolunıcaķ [34b] Ṭālūt’uñ ḡulları cem‘ olub cümlesi cebe vü çevşen geyüb tiḡ ḡuşanub ceng yaraḡınla Dāvūd’uñ serv-i ḡatına gelüb yetdiler pencereden iķerüye nazār itdiler gördiler kim Dāvūd’uñ

²⁹⁶ Mısranın vezni bozuk

döşegini bırağılmışdurur analığı qarıcıq başı ucunda oturur Dāvūd'ı döşekde şanub haremün çevresin alub tırdılar yetmeyüb rāhat olmayub kılıç kabzasına el urdılar çün kim gece getdi sehergāh yitdi Tālūt sarāyında kūs-i harbī ötdi ve Kudüs mescidinde mü'ezzinler ezān oqudılar seher kuşcuğazları dile gelüb şağıdı.

Nazım:

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

Çün seher ki yetdi gündüz bir çırāğ
Şu' lesinden rüşen oldı köhne bāğ

Eyledi nūrān-ı 'ummān yine cūş
Cümle millet kıldı pes ol dem hūrūş

Dün gidüben ol seher ki itdi tññ
Sünni bañ bañladı rāhib çaldı çāñ

2. Kıssa-ı Ser-encām-ı Dāvūd Peygāmbere 'a.s. :

Hakīm kavlince şabāh kim oldı göz gözi gördi bu kullar dağı Dāvūd'un kapısı kenarında kim tırdı gördiler kim bu döşekde Dāvūd gelüb taşra çıkmadı kapuyı bozub içerü girdiler ol döşek üzerine gelüb ol qarı hātuna Dāvūd kanı diyüb şordılar ol qarıcıq aytdı kim hastadur döşeginde yatur görmez misin dil-şikestedür didi bunlar dağı gerçek Dāvūd döşegi üzerinden gitdiler gelüb Tālūt'a kažiyyeyi 'arz itdiler Tālūt didi kim duruñ ol Dāvūd'ı döşegile getiruñ bu dem benüm katuma yitürüñ başın gevdesinden götürüñ çü hizmetümi yirine yitürüñ Dāvūd öliceğ gavgā kesilür siz dağı fāriğ oluñ oturuñ didi kullar ol sözi işitdiler gelüb Dāvūd'un evine yetdiler andan ev içine girüb gözlediler kim ol döşegi örtüsüyle getürdiler gördiler döşek boş kimsene yok ammā kim döşegün üzerinde yorgān ve örtüsü çok melül olub gelüb Tālūt nazarına kim irdiler Dāvūd'ı döşeginde degildügin haber virdiler Tālūt perişān olub emr emr eyledi kullar varub ol qarıyı getürdiler öldürdi ölüsün dağı Dāvūd'a bildürdi bu yañadan Dāvūd dağı aç u 'üryān yālin ayak bir bñaruñ gelüb yetdi ol vartadan halāş olduğına secde-yi şükr eyledi bu yañadan Yūhünāş dağı bir

ata süvār olub geldi Dāvūd ile nihānī buluşdı biraz ağlaşdı hālın hatırın şordı Dāvūd didi kim baña lāzım gelen budur kim bu vilāyetden gidem atam Īşā kal‘ asına varam bu qahra şabr idem didi Yūhūnās aytdı kim bu gün Ṭālūt şikāra gidecekdür fülān mevza‘ da bınar kenarında qonub ‘ıyş u nūş guşsa-yı gerdūn ferāmūş idecekdür sen ol yirde sebze-vāt içre gizlen didi ṭur mūnācāta yüz ur didi ben atam Ṭālūt’dan seni dilek kılam eger kim [35a] Qabūl olursa taşra çıqub nişāna üç oq oqum nişānı aşā ‘alāmetin dağı eyle bil kim ol vaqtin cem‘ itmege kul göndericek çağıram ki benüm oqlarum nişānı geçübdür anda arayasın bulasın diyem eger kim atam sözüm tutmayıcaq olursa kaqıyub fužüllik kılıcaq olursa ol kuluma kaqıyub söyleyem ki oqlarum nişāna irişmedi diyüb gavgā eyleyem saña Ṭālūt’uñ hāl-i ef‘ āli mālum ola diyüb bu qavli eyleyüb andan oturub peynir etmek biryān-ı ta‘ām yidiler şükri didiler biraz dağı Yūhūnās azıq götürmişidi Dāvūd’a virdi Dāvūd dağı ol yirden ṭurub Ṭālūt’uñ şikār-gāhına vardı bir yerde nihān olub yetdi Ṭālūt çün kim şikāra yitdi şebbāzıla gökdeki kuşları şayd ve gāh tāzıllarıla vūhūşları kayd itdler şikārdan soñra gelüb ol maqāma yetdigi andan ezel Dāvūd nihānī yetdi çün kim Ṭālūt gelür maqāma qondı şayd etlerinden kebāb kılub yinildi pīrler dilinden du‘ā dinildi andan şarāb-ı gül-gūn getürüb içildi Buğur Dāvūd’dan söz açıldı Yūhūnās ayağ üzre qalqub Dāvūd’ı dilek itdi bu vechile aytdı kim Şehā Dāvūd senüñ riyāsuz muhibbündür minnetsüz kulundur gönlünde maqbūlündür ne revādur kim nefsüne uyub aña yavuz qaşd idersin nola mücrīm dağı olduysa anuñ günāhın baña ‘afv idüb bağışla kerīmsin kerem kılub ihsān işle didi Yūhūnās eyle diyicek Ṭālūt gazaba gelüb kaqıdı yıldırım-veş şaqıdı qaşd itdi kim oğlını öldüre cellādlara başın aldura ammā kim begli dilek kılub def‘ ol qaşāyı Yūhūnās üzerinden def‘ itdiler Yūhūnās Ṭālūt’uñ ol hālın görüb taşra gelüb ol nişāngāha üç oq atdı kuluna çağırub benüm oqlarum nişāna yetmedi diyü rumūzile Dāvūd’a tenbīh itdi Dāvūd yatduğı yirden bildi kim Ṭālūt oğlunuñ dilegin qabūl itmedi andan Dāvūd yirinden qalqub getdi kimesne tuymadın yine ol bınaruñ kenārına yetdi ac u muhtāc anda aḥşām olunca yatdı vaqt-ı şām olıcaq Yūhūnās yine biraz azuq Dāvūd’uñ katına geldi yetdi Dāvūd dağı qarşu gelüb Yūhūnās ile görışdiler ağlaşdılar Ṭālūt’uñ qahr odından cān ciger tağlaşdılar biraz etmek yediler andan Dāvūd didi kim yā qarındaşum Yūhūnās bizi du‘ādan unutma

kim ben giderem gurbetliği ihtiyār iderem atam İřā katına varmağa yuzum yoğdurdu kim baña Tālūt'dan hayır gelmez baña kızın virmege rāzı olmaz didi anuñ pendini şabul itmedum naşihatin tutmadum buğur şimdi yine yuzum goturub ve [35b] varursam baña atam şarındaşlarum dağı ta'n iderler yigregi budur kim gurbete varam başuma ne gelirse eyi yatlu acu şatlu gōrem didi Dāvud eyle deyicek Yuhunās didi kim ya Dāvud egerçi kim Tālūt'uñ yaramazlığı çoğdur illā ki mādem ben hayātdayam saña Tālūt'dan zevāl yoğdurur ammā umizdurur kim Tālūt yerine sen melik olasin ben saña vezir olam yağud devletunde emir olam illā ki sen kerem kıl Kudus'e vargil birķaç gun birķaç Kudus şehrinde olgil yine řarh-ı gaddar ne yuz gōsterur didi ikisi vedā' kılub ağlaşdılar bir ahile biñ ciger şağlaşdılar dağı Yuhunās şurub atası Tālūt şehrine getdi Dāvud dağı efgān u zarla nevha-yı bi-řumāriye yirinden şalkub Kudus şehrine getdi uç gun dun u gun ki getdi dōrdunci gun gelub Kudus şehrine yetdi meger kim Kudus şehrinde birķaç seyyidler varidi ba'zısı Yehudā aşlından 'ibadet iderleridi cumlesinuñ evlāsınıñ adı 'Imran dilince Ahī Melih dirleridi Dāvud gelub ol zahidile buluşdı ammā kim kenduyi bildurmedi 'ar itdi egerçi kim eger buluşdı andan bir pare etmek diledi zira kim uc gun idi etmek yimemişidi açdı bir pare etmege muhtacidi Ahī Melih didi kim oyun vaştinde gelmeduñ hař etmek vardur kim zahidler içun bişubdurur saña virecek hāric etmek yokdurur kim yiyessin şukrin diyessin didi Dāvud didi kim ben ol hař etmege laıyık olmadum mı ben İřā oğlı Dāvud degul miyem baña hař etmek virseñ ca'iz degul mi ol ķadar mertebe bulmaz mı didi Dāvud eyle diyicek Melih dağı Dāvud'ı avāzından bildi yirinden şurub 'izzet ķıldı dağı didi ma'zur tut kim ben řazretuñ bilmedum ol cihetden 'izzet ķılmadum didi 'ozur diledi dağı ol hař etmekden ve ta'āmdan geturdi Dāvud'uñ şarşusına diz çokub oturdu Dāvud dağı ta'āmdan yidi şukrini didi ba' dehu ta'ām Ahī Melih aytdı kim bu gedā şuretle dilenci kisvetle şande gidersen ve ne yire 'azm idersen Dāvud didi kim Tālūt'uñ izniyile Cālūt milkine cāsuslıđa giderem ol cihetden bu kisvetile tenhā sefere giderem kim kimesne vāķıf olmadın beni bilmedin varam dağı Tālūt'a şaber virem didi Ahī Melih Dāvud'ı evine ilette uc [gun] tamām aña şizmet itdi Dāvud dağı diledi kim Kudus şehrinde şuratdı leyl u nehār Hālık'uñ ta'ātına yuz uraydı nık-bedden başına ne gelur gōreydi meger kim ol Kudus şehrinde

Ṭālūt'ın bir sübaşı varidi kim adı 'İmrān dilince Devākīhādūmī dirleridi pelīd ḥasūs ḥaṣūd nā-bekāridi Dāvūd'ı görüb bilüb didi kim yā Dāvūd sen bunda neylersin [36a] nireye gidersin bu şüretle bu kisvetle ne yirine 'azm idersin kaçğuna benzersin ben seni dutaram elüni bağlaram Ṭālūt'a giyünderürem cigerün tağlaram Dāvūd aytdı kim yā mel'ün benüm elümi dest-i gerdün bağlaymaz kim ben ol Cālūt'ı helāk iden Dāvūd pehlevānam yüz biñ senün bigi nā-bekār öldürmiş pehlevānam kande gerekse yüriyem saña ne ta'alluḫ senün bigi ite ne temelluḫ var didi Dāvūd aña verhem idicek Devākīhādūmī Dāvūd'dan ḫorḫub nesne nesne dimedi ammā kim Ṭālūt'a nāme yazub bir peyk gönderdi kim Dāvūd Ḳudūs'e geldi Ḳudūs'ün zāhidleri aña 'izzet kıldı ne buyurursın didi peyk kim getdi Dāvūd daḫı bunuñ adam gönderdigim işitdi pes Devākīhādūmī'den Ṭālūt'a nāme-yi peyk gönderdügin ḫavf idüb Āḫī Melīḫ'den kim icāzet istedi kim gide varub 'Acem milkini daḫı seyrān ide ve Cālūt kılcı daḫı Ḳudūs mescidinde aşılbudururdu Āḫī Melīḫ'den dilek itdi ol kılcı daḫı aldı biraz etmek ve biraz peynir getirüb yayan 'azm-i sefer kıldı çün kim ol Āḫī Melīḫ'le vidā'laşdı ve getdi tā kim eyyām-ı miḫnet furḫat [u] zaḫmetile meṣaḫḫatile gelüb Belḫ şehri'ne 'azm itdi göz yaşlu bağı başlu ḡarīb ac u muḫtāc yolca giderken elḫān-ı āvāzile bu ebyātı felekden şikāyet kılub aydur kim.

Nazım:

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

Āhum ol ki çarḫ-ı ḡaddār ider oldı 'anatı
Cāna yitdi derd u zaḫmet gitdi başum devleti

Ac u yalın ḫalka muḫtāc olmışamdur derd-mend
Azuk az u yolum uzak çeşmümüñ yok rāḫatı

Ḳanı atam yāḫū anam ḫavm ü ḫardaş ḫışmımız
Kim añincek yüregümi yaḫdı anlar ḫasreti

Bir yaña ḫāsīd belāsı bir yaña derd-i nigār
Bir başum var iki derdüm nice çekem ḡayreti

Bir ḫarafdan ḡurbet içre olmuşam der[d]men[d] ḡarīb
Bir ḫarafdan devr-i 'ālem çekdürür çok şiddeti

Şabr-ı Eyyüb iderisem lele ‘ömr-i Nūh
Māl-ı Kārūn elde yoķ ki eyleye ‘işreti

Eyle ger varurisem cevr ider Tālūt Şāh
Gurbet içre alurısam halk urur nekbeti

Böyle diyüb anda Dāvūd aqladı bī-ad tamām
Diñle imdi noliserdür vir şalāvāt key ati

3. ışsa-ı Rüstem ü Efrāsiyāb:

Hakīm avlınce Dāvūd derd-mend olub felek şiddetinden neva ılıb gelüb ‘Acem milkine gitmekde bizüm ışsamuz **ez an-cānib** Rüstem ile Efrāsiyāb’a geldi kim ikisi birbirin bilmedin ceng-i āheng itmekde **nite** ol zamān kim Rüstem oyunu kebāb kim itdi bu cānibden obān ulauzlı ılıb Efrāsiyāb’ıla ki gelüb yitdi Efrāsiyāb gördi kim bir pehlevān-ı cihān Aferīdūn’a beñzer oturmuş bütün oyunu sūñü dudaına sancub yer kebāb idüb yemege ögünde getürmüş Efrāsiyāb azaba ılıb biraç hāciblerine didi kim varuñ ol kişiye deñüz kim gelüb ademümde bař oyub ‘özür [36b] dilesün velākin varub derisin yüzerem tulum düzerem didi hācibler daı Rüstem Efrāsiyāb sözün kim söylediler verhem ılıb avā eyledilerse Rüstem aırub didi kim Efrāsiyāb kimdür gedā mıdur ya kimdür ben kebāb yimeyince yirümden alub gitmezem biñ Efrāsiyāb gözümde zübābca yodur söz daı işitmezem hācibler bu sözi kim işitdiler hücüm ılıb Rüstem’e amle itdiler coblerin omuzlarına urdılar daı Rüstem üzre vardılar kim birac cob uralar yirinden ireler Rüstem birinden ‘uāb bigi ırdı ol Ferīdūn gürzin eline aldı eyle rüzdı ol hācibler amle ılıb kim yetdi birer gürz urub urd ılıb cümlesin mürd ıldı daı ırcayub Raşına süvār olub sürüb Efrāsiyāb’a arřu gelüb sūñü Efrāsiyāb selām virdi daı řa elin řol kirdgāhında řol elin řa kirdgāhına oyub ra‘d-vār bir na‘ra urdı ki na‘rasından řas-ı gerdūn ıñladı ve Merrī-i felek orusından burcınıñ içine siñüb Kāf Daı Sī-murg per döküb ‘arşı uşadub içine alan ejdehā berk-ırān bigi belinledi andan Rüstem-i Zāl Raş’ın sürüb kīř aub ol Daāk-mārī ılıcın ef‘i ininden ıkarur gibi eküb ıkarub Efrāsiyāb’a amle ıldı ol yañadan Efrāsiyāb

dağı Tehmürş-ı dīv-bendūñ gürzin tağ kullesi bigi eline aldı dağı baş üzere çarh-ı
gerdün bigi çevürdi Rüstem'e muqābil-i mu' arız olub turdı Rüstem'ün öñin çevürdi
dağı didi kim yā cüvān bu ne hareketdür kim gelüb koyunum alasin ve çobānum
zaḥm-nāk verān ḥāciblerüm helāk idesin sen қandeki Efrāsiyāb'a muqābil olasin
meger anı dilersin kim elümde ölesin benüm ol Ferīdün Nīl pehlevānı Efrāsiyāb kim
қuşlar üzerümde per döker geçer olsa garāb yedi başlu evren öñümüzde mekesçe bu
қadar rub' -i meskūn heft-kişver avucum içre bir ' adesce yoқdur ben Efrāsiyāb'am
Īrān қılıcıyla gāret ve Zāvil'e Kābil vilāyetin ḥasārat қılan benem қorқumdan
Rüstem-i Zāl rāḥat olub yatmazlar üşenürler benüm gürzüm ḥavfindan nerre-dīvler
Kūh-ı Elburz'da қan қaşanurlar.

Nazım:

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

Düşmenüñ bağrın iderem ben kebāb
Ḥāsidüñ қanın içerem çün şarāb

Қılıcımdurur қазāyıla қader
Ḥaşma lā-büdd buluram fetḥ ü zafer

Қayın demrenidür oқum şā' iқа
İtsem ider zaḥm gāv u balıқа

Nīzem olur ejdehā-yı heft-ser
Kime şunsam cānın alur mā-ḥazar

İlüm öküş leşkerüm ḥū çoқdurur
Şeh benem ki eksügümüz yoқdurur

Şem' ümüñ pervānesi Çemşīd olur
Қaşrumuz penceresi ḥurşīd olur

Devletüme gelmedi gelmez ḥalel
Otağumdur ya nedür gökde Zūḥal

[37a]

Kem қulumuñ kemteri ḥāқān olur
Dergehüñe ḥizmet iden ḥān olur

Böyle diyüb na' ra urur Efrāsiyāb

Diñle imdi nicedürür bu cevāb

Ger dilerseñ söyleye Firdevsī söz
Vir şalāvāt Muştafā'ya bul şevāb

Neşir: Hākīm kavlince Efrāsiyāb eyle diyüb lāf urıcaķ Rüstem didi kim yā Efrāsiyāb gerek tağdan inmiş şīr ü pīr ü peleng ol veyā deñizden çıķub gelmiş neheng ol lāf urmağıl hüner göster Rüstem eyle diyicek Efrāsiyāb vey kim қақıdı ra' d bigi çağırub berk bigi şaқıdı dağı ol tağ bigi gürzini Efrāsiyāb Rüstem'e havāle kıldı Rüstem dağı қalkān muқābil dutdı velikin Rüstem-i Zāl'uñ қalkānı alacağ Türkman bigi tağıtdı atdı Efrāsiyāb hışmıla gitdi Rüstem Sedd-i İskender bigi yirinde itdi ikisinüñ cengi aralandı veli Efrāsiyāb el kirişe urub Sī-murg yelekslü bir ayaқlu la' lin tuţaқlu oқ eline aluben қavs-ı қуzaғ yay çıkarub göz қulaқda demren dırnaқda қıluben Rüstem'e atdı ol yañadan Rüstem dağı oқunı gözledi anca kim yaқın geldi sırça barmağıla urub şaқ itdi bu yañadan Efrāsiyāb Rüstem'üñ erligin gördi yā Rab meger bu Rüstem-i Zāl'durur diyüb gümāna vardı andan yine Efrāsiyāb Dağhāk қılıcın ele alub üzerine sürdi Rüstem'üñ қafāsında gözleyüb bir қılıc urdı Rüstem қılıca қılıç muқābil dutdı Efrāsiyāb қılıcın kesüb şaқ itdi nevbet çün kim Rüstem'e degdi çağırub didi kim yā Efrāsiyāb hamleñ tamām oldu kim üç hamle kılduñ Efrāsiyāb didi kim yā pehlevān ne' am hezār ahsent erligüne kim benüm hamlelerüñ red itdüñ ammā billāhil' aзіm di ki ne kişisin bu yād illerde kimüñ bilişisin kim sen cihān pehlevān görmedüm baña ceng ki muқābil olur bahādura irmedüm.

Nazım:

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

Ömrüm içre sencileyin pehlevān
Görmemişem gerçi hayli çok zamān

Diye billāh özüñi kimdür özüñ
Kim diyemez cümleñe şāhib-қırān

Neşir: Efrāsiyāb eyle diyicek didi kim Efrāsiyāb benüm ne kişidügüm saña bildüreyim ol zamān kim ‘ amūdum başum üzerine kalduram ammā kim üç hamleñ Sām-süvār-ı cihān pehlevān ve Zāl-ı Nerīmān ve Nebīre-yi Kerīmān ve ol kürşeb-i şāhib-ķırān ve nesl-i Tehmürş-ı dīv-bend-i qahramām ‘ ışķına bağışladum ki Kūh-ı Elburz’a şiyāfīn nesliyle ceng-i dīvler qanlarından yüzinden lāle-reng idüb ve ikinci dağı cümle bağışladum Sām-süvār oğlı Zāl-Destān ‘ ışķına yā ‘ Acem’üñ pehlevānı zamānuñ şāhib-ķırānı Īrān u Tūrān’uñ nigeħ-dārı yedi iqlīmüñ nām-dārıdurur ammā kim yā Efrāsiyāb bir hamle duyariseñ bugün pehlevān-ı ‘ ālemsin hāzır ol ki vardum [37b] qanıñu qara yire qardum didi dağı Ferīdün’uñ gürzüni ele aldim alub Efrāsiyāb’a hamle itdi Efrāsiyāb gürzini çıkarub muqābil tutdı velīkin gürz-i Rüstem qazā vü qader-veş Efrāsiyāb gürzine toqunub gürz-i Efrāsiyāb elinden düşdi ‘ aklı şaşdı gürzi indi kafasına toqunub dem-i nefesi bağlanub atından dırāz-be-dirāz yıkıldı şarka garba vardı duyıldı ve [i]şitildi Rüstem def’-i ‘ uqāb bigi Rağş’ından inüb Efrāsiyāb’uñ ellerin kafāsında bağladı cigerin qahr odıyla tağlayub hānçerin çıkarđı kim başını kese terküye aşı Efrāsiyāb dağı gürzin açub görđi kim dest-i felek elin bağlamış başın kesmege turur Efrāsiyāb didi kim yā pehlevān-ı cihān kes benüm başımı aqıtmağıl qanıñı gözümdeñ yaşımı sencileyin bir nā-bedīd kişi beni atdan yıkdı ve dağı başum kesmege göğsüm üzerine çıkdı ben eyle şanurdum Rüstem-i Zāl’dan ve Sām-süvār’dan ğayrı baña kimesne muqābil olmaya eger kim ceng iderse baña ğābir gelmeye çünki senüñ gibi bir pehlevān belürsüz baña zafer buldıysa baña amān virmesün helāk hānçeriyle vücudum hāk eylesün baña bu dir[i]lükden ölüm yigdüñ ammā kim öldüğüm çün melül olmadum velī melāletüm ehem oldur kim kişi elinde ölmedüm ben Efrāsiyāb Nevzer pādīşāhı öldürüb şāz olmadum mı ve Īrān şāhı Nevzer’üñ başın almadum mı yalunuz başıma nice biñ biñ arşımadum mı ben şöyle şanurdum dest-i gerdün dağı benüm elümi bağlamıyadı cihānda qanlı yaşlar döküb düşmānuñ elinden ağlamıyadı ben cihānda Sām-süvār’dan özge er görmedüm ammā kim sencileyin pehlevāna irmedüm billāhi yā pehlevān baña aduñı bildür andan şoñra beni öldür ben dağı kimüñ elinde öldüğümü bileyim ölürisem andan şoñra öleyim.

Nazım:

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

Eyle diyüb ağladı Efrāsiyāb
Cigeri hūn oldu vü bağı kebāb

Müşkil işdür düşmene olmak zebūn
Andan özge olmaya xanı 'azāb

Haşmını gālib göricek ol emīr
Yüregini taşa tıtdı gözin āb

Līk Rüstem elde tıttub hancerin
Kaşd idüben diledi kıla 'azāb

Diñle nolur imdi anuñ hālını
Vir şalāvāt Muştafā'ya bul şevāb

Neşir: Hākīm kavlınce Efrāsiyāb eyle diyicek erlig içre Sām-Destān ve Rüstem'i yād kılıcağ Rüstem didi kim yā Efrāsiyāb benüm Rüstem-i Zāl-Dāsītān kim elümden Efrāsiyāb dağı hālāş olmaz bu zamān murādum buyidi kim seni öldüreydüm başuñı alduraydım velīkin çün benüm erligümi medh idüb söyledüñ atam dedem serverligin yād eyledüñ seni āzād kıldum didi Efrāsiyāb'ıñ üzerinden tırdı Efrāsiyāb gelüb Rüstem nazārında baş qodı dağı didi kim benden ne dilerseñ saña virem hizmetüñe yüz [38a] sürem Rüstem didi kim evvel dilek budur kim atıñ yarağüñ cümle bile viresin melül olmayasın ikinci dilek dağı budur kim zinhār benüm zamānumda leşker çeküb gelmeyesin fužüllük kılmayasın didi Rüstem'üñ sözini Efrāsiyāb qabül kıldı maqşüdını dağı buldı andan soñra Efrāsiyāb bendüñi atı kılıcım qalkānın üzerinde olan otuz altı pāre ceng āletin Rüstem'e virdi hıl' at geydürdi dağı Rüstem'e 'ahd itdi kim Īrān'a varmaya dağı leşker çekmeye Īrānlu qanın dökmeye Rüstem dağı Efrāsiyāb'ıñ raşşına süvār olub dağı kendü atın yetdi getürdi Tahmāsab Şāh'a virdi 'azm etdi tā kim zamānile 'Acem sultānı Tahmāsab Şāha yetdi Efrāsiyāb'ıla ceng itdügin 'arz itdi ve Efrāsiyāb'ıñ atın yarağun Tahmāsab Şāha virdi Tahmāsab Şāh dağı Rüstem-i cihān pehlevān kılub Sām-süvār kürsisine geçüb oturdu 'ālemüñ şahib-qırānı Rüstem-Dāsītān oldu Zāl dağı işidüb şādlık kıldı oğul olursa Rüstem bigi olsun didi varub Efrāsiyāb'ile ceng kılsun didi.

Nazım:

[fâ' ilâtün / fâ' ilâtün / fâ' ilün]

Oğlunuñ serverligin kılub ziyād
Zāl-Destān olmışidi kıti şād

Çün ki cānuñ vaşlasıdur bu veled
Cān oğulsuz şāha Hürrem pes mebād

4. Kışsa-ı Benî-Dāvūd 'Aleyhi's-selām:

Hakīm kavlınce Rüstem-Dāsītān Tahmāsab Şāhile yiyüb içmekde bizüm kışşamız yine Dāvūd'a geldi nite çün kim Dāvūd Kudüs şehrinden gidüb Cālūt'ıñ kılıcın kuşanub Tālūt'dan üşenüb getdi bir gün Tahmāsab Şāh taht-gāhına yetdi ammā kim Dāvūd beni bilmesünler diyüb ihtiyātından bir nemed geyüb başına külāh urunub yalın ayak elinde bir tabağ gören şanur kim bir çıblağ torlağ pes bir mecnün yirinde tırdı gelüb dīvān-ı sulţāniye girdi meger kim Tahmāsab Şāh dağı kodi oturmışidi ve Rüstem-Dāsītān Sām kürsisinde ceng urub tırmışidi hācibler Dāvūd'ı görüb mecnündür diyü incitmedi bilmeyüb nesne dimekleri cihetden kapudan itmediler Dāvūd gelüb Tahmāsab Şāh'ıñ dīvānına girdi dīvān-ı sulţānī girdi Tahmāsab Şāhuñ tāt u tahtın salţanatın Rüstem'üñ şalābetin şecā' atin görüb taşsın yüz biñ āferīn eyledi.

Nazım:

[fâ' ilâtün / fâ' ilâtün / fâ' ilün]

İtdi taşsın ol emīrūñ bahtına
Kaldı hayrān tātına vü tahtına

Çavm-i maşşer mişli dīvānıdurur
Şandal üzre Rüstem-i Zāl oturur

Heybetinden kan kaşanur Çahramān
Devletinden üşenürdi Nerīmān

Çıyamından isteye Merrīğ amān
Çılcından durmaya vü nehremān

Diñle imdi Dāvūd özi noliser
LİK virgil sen şalāvāt yā püser

5. **Ꞓıŝŝa-ı İġvā Kerden-i İblīs-i la'İN:**

[38b] [Neŝir:] Hākim Ꞓavlince meġer kim iblīs-i la'İN-i bī-dīn ve ŝeytānū'r-Racīm ŝāh dīvānında Dāvūd'ı ġördi ta'accübe varub tırdı didi kim hey hey bu Dāvūd Tālūt'dan Ꞓaçub bunda gelübdür Tāhmāsab ŝāh'a diyem helāk ve yirini ġāk itsün diyüb bir tācir ŝüretine ġirdi ŝāhuñ Ꞓarŝusına gelüb oturdı birazdan kim dīvān aralandı ġalvet oldı iblīs yirinden tıru geldi didi kim yā ŝāh devletüñ ebedī pāyende saña yüz ŝeneler zelİL efgende ola kim Cālūt ŝāhı ol fertüt-ı ŝehenŝāhı helāk iden Dāvūd eger kim elüñüze ġirse ne kılayduñ ve anı saña ġösterüb elüñe virene ne himmet eyleyeydüñ didi Tāhmāsab ŝāh didi kim bizüm Cālūt yārimuz varımızdı anuñ vücüdını çāk yirini ġāk eyleyen kim Dāvūd'durur baña daġı ġaŝüddur elüme ġirse mecāl virmez depelerüm Ꞓanın yiryüzine sepelerüm didi ŝāh eyle diyicek Racīm Dāvūd'ı ġösterdi didi kim Cālūt'ı öldüren baŝın alduran bu Dāvūd'dur bilüñüz henüz Cālūt'uñ kılıcı belindedürür ŝāhid ol yiter fikr kılıñuz Dāvūd ol ġālī ġörüb HālīꞒ'a tevekkül kılıub āh āhından felek zātın siyāh eyledi kendüzin delüligе urdı aġzınuñ ŝalyaların aġıtdı uġurlayın ve nemed altından burnınuñ sümüġin yüzine ġözlerine sürdi ġācibler daġı Dāvūd'ı döġüb söġüb ŝāh naġarına ġetürdiler çün kim Tāhmāsab ŝāh'uñ naġarına yitürdiler ŝāh naġar kılıub ġördi kim bir mecnün nemed pūŝ ġözi çapaġlı aġzı ŝalyarı aġar cevre yaña delü-ŝıfat aŝaġa yuġaru baġar ŝāh Rüstem'e yā Rüstem bu ġod mecnündürur kim neden ola bu Cālūt'ı helāk idebile veyā Ꞓaçan ola bu Dāvūd ola Rüstem aytdı bu bir mecnündürur ġörünüyor ġümānsuz buna Dāvūd ola bunuñ bigi çok olur yalan söz Racīm bunlaruñ ŝühbesin ġörüb ilerü varub Dāvūd'uñ bilinden nemed altından Cālūt'uñ kılıcın çıkardı kendüzin delüligе vurub Dāvūd baġardı kılıcın Racīm Rüstem'uñ elinde tıtdı Rüstem kılıcı Racīm'uñ elinden alub Ꞓınından çıkardı üzerinde Cālūt niŝān yazılmıŝ ġöricek didi kim eġerçi kim kılıç Cālūt'uñdur ammā kim bu kiŝi delüdüdür kim bilür Ꞓanden ele ġetürdi ŝöyle beñzer bu mecnün bu kılıç varub Ėudüs mecidinden uġurladı ġetürdi ola didi

Rüstem diyicek andan Dāvūd'a şordılar bu kılıc nedür kimden alduñ ve sen ne kişisin diyü gördiler Dāvūd kendüzin delülige urub hiç cevāb virmedi ol cihetden Dāvūd'uñ üzerine kimsenüñ 'aqlı irmedi Racīm didi bir kişi kim Cālūt mişāli gāzi öldürse [39a] başın aldursa ol kişinüñ 'aqlı ıışşı dīn ü ĩmānı bu hāle yetse nūr u nār anı rencīde dutsa 'aceb bu Dāvūd ol hasūd u lā-yesüddurur ben Dāvūd'ı görmedüm niçün baña i'tikād sözüme i'timād ol kadar fitne yüzinden söyledi Dāvūd'ı öldürmege cehd eyledi 'ākıbet Tahmāsab hükme eyledi Dāvūd'ı öldüreler başın alduralar pes cellād gelüb Dāvūd'ı tutdılar yüzine sille urdılar incitdiler ellerin kafāsına bağladılar cigerin kahr odıyla tağladılar ammā kim Dāvūd hiç tınmayub Haqqā tevekkül itmişidi każāya rızā virüb boyun uzmatmışidi buğur Rüstem Dāvūd'a özi göyünüb yirinden tırdı cellātları urdı Dāvūd'uñ ellerin çekdi yūri git diyü gāzab itdi Dāvūd delü şıfatında baqaridi hācibler Dāvūd'ı döge dīvandan andan Rüstem Tahmāsab Şāh'a didi kim yā Şāh bu ne işdür kim bir tācir fellāh söziyle 'amel kılub bir delüyi Dāvūd adına öldüresin cemī'-i begler bir delüyi Dāvūd diyü öldürmiş diyü saña güldüresin benüm söziyi tut kim Cālūt bigi cihān pehlevān 'ālemde yoğidi meger kim benüm ceddüm Sām-süvār ki fevt oldı andan artuğ adı pes eyle olsa Cālūt pehlevānı cengde öldüren başın kesüb tāt u tahtın alduran yine oldı ol ziyāde pehlevān-ı şāhib-kırān olmak gerekdür buna Dāvūd kañkı tekyeden kacub ne delüdür kim bilsün didi Rüstem eyle diyicek Şāh dañı nesne timedı inandı Dāvūd degül şandı ammā kim yine söylemek gavgā eylemek diledi velākin Racīm'i hükme-i Rüstem oğudılar sözine 'amel itmediler anuñ söziyle Dāvūd incitmediler ancak didi Dāvūd budur söziyi işitmediler buğur Racīm nāçār Dāvūd'uñ ardınca çıkdı getdi ammā kim çağırub aydur kim bu dīn düşmānı Dāvūd'ı öldürseñüz ne nār u nūr ehlini şād eyleseñüz ne diyüb çağırdı kıyruğı kesilmiş eşek bigi bağırdı meger kim birkaç Cālūtīler o dīvānda hāzırıdı bu işe vākıf olub nāzırıdı Dāvūd'uñ ardınca çıkub getdiler Racīm söziyle Dāvūd'ı taşa tutdılar incitdiler ol kadar taş urdular kim Dāvūd'uñ 'aqlı getdi ve yatdı gönünden Haqqā münācāt iderdi.

Nazım:

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

Anda Dāvūd ağlayub itdi fiğān
Həqqa nāliş eyleyub itdi nihān

Didi yā Rab ʿ izzetüñüñ həqkıçün
Fazl u lütf u [-----]²⁹⁷ gök həqkıçün

ʿ İlm-i Ādem hüsn-i Havvā həqkıçün
Heft-cennet Hūr-ı Meʿvā həqkıçün

Şit [ü] Hūt hüd-i Şāliḥ hürmeti
Yūsuf u Yaʿqūb u Lūṭ'uñ ʿ izzeti

Ol Həlil'üñ āteş-i gülzāriçün
Ol kelimüñ gördügi dīzāriçün

Bu ʿ adūlardan meni eyle ḥalāş
Kim olubdur baña düşmen ʿ ām u ḥāş

[40a]

Yā İlähī çün şıgındum қаpuña
Yüz ururam iş bu ʿ āli қаpuña

Bu laʿ inüñ fitnesinden yā İläh
Vir necāti itmiyevüz tā kim āh

Böyle diyüb anda Dāvūd ol zamān
İtdi nāliş vir şalāvāt şādumān

Neşir: Həqim qavlince çün kim Dāvūd ol Həlīq'a münacāt itdi Həq Te'ālā ʿ ināyet itdi Rüstem dīvān-ı Şāhdan taşra çıqdı atına süvār olub ki getdi gelüb Dāvūd üzerine yetdi nazar itdi Dāvūd Rüstem'i görüb yirinden tırub gelüb anuñ ayağına baş koydı gözlerinden yaş aqıdub meded yā pehlevān didi tazarruʿ itdi egerçi kim Rüstem Dāvūd'ı bildi velākin Yezdān-perest olduğı cihetden Dāvūd'ı bilüb beñzetdi ammā kim teraḥḥum idüb Rüstem-i Zāl gürzin çıkarub Cālūtīler'i Dāvūd üzerinden tağıtdı menʿ itdi Racīm daḥı Rüstem'i görüb çağırdı ya pehlevān bu Dāvūd'ı niçün qomazsın nisbet idersin kim helāk yirini ḥāk ideler didi Rüstem Racīm'üñ sözinden incinüb gürzile gözleyüb Racīm'e atdı Racīm qorqusından tırduğı yirden gā'ib olub gitdi şanasın kim yir yarıldı yire yitdi Rüstem görüb ta' accüb itdi kim bu iğvā viren bildi kim şeytān-ı laʿin ve iblīs-i bī-dīndürür andan Dāvūd'ı Rüstem kendünüñ

²⁹⁷ Yazmada bu kısım boş bırakılmış

odasına getürdi yedürdi içürdi anuñıla bile oturdı buğur Rüstem gördi kim Dāvūd’uñ ‘aklı kāmīl kendüzi fāzıl ‘āķil andan Rüstem Dāvūd’a aydurdı kim yā Dāvūd kendüzüñ benden gizlemegil ve benden saña yaramazlık gelür diyü beni yavuz nazarla gözlemegil kim kerem kıl ser-güzeşti başuñdan geçübdürür söylegil baña evvel min āķiri şerħ eylegil didi Dāvūd daħı Rüstem’uñ keremin görüb qorquyı dilden sürüb dile gelüb kendüñüñ aħvālin Ṭālūt elinden qaçub derd ü zevālin taķrīr kılub beyān ‘ayān eyledi buğur Rüstem Dāvūd’uñ göñlin ele aldı Cālūt’uñ kılıcın ve kendüzüñüñ zırħın ‘atā kılub bir at üç kıub bağışladı lütf u iħsān işledi andan eline bir aķ nişān virüb didi kim ve bu nişānı alğıl ‘aķluñ başuña dirgil ‘Amāliķa sulṭānı Sührāb’a virgil ve senüñ ħalkuñı ehl-i ‘ayāluñı milk ü māluñı alub anuñ kıatına varğıl Ṭālūt vilāyetinden kendüñi ırğıl didi Dāvūd daħı Rüstem’uñ himmetiyle ol üç kıulıla atlara süvār olub getdüler ‘azm-i Ĥürün Ĥişārın itdiler bu cānibden Racīm’uñ Rüstem’uñ qorqusından nā-bedīd oldı Dāvūd’uñ getdügin ‘azm-i Ĥürün itdügin göricek yine tācir şuretine girüb ol Cālūtīler’e geldi ħaber virdi kim gelüñ Dāvūd’ı size bulıvireyim öldürüñ başını alduruñ didi bir nice yüz kışi Cālūtīler’den atlara süvār olub Racīm kıulağuz olub gitdiler ‘azm-i Dāvūd itdiler tā kim [40b] Dāvūd’uñ vaķt-i şām olıcaķ ardından yetdiler bu yañadan Dāvūd gördi kim ardından toz belürdi qorqdı bir mağara varidi adına Adūlām Mağarası dirleridi kāfirler geldügin kim gördiler qaçagelüb ol mağara içine girdiler gizlendiler Allāh Te‘ālā’nuñ emriyle gögercin gelüb mağaranuñ ağızında yuva yapıdı yavru çıķardı kıpusına örümcekler ağı gerdi ol yañadan kāfirler gelüb mağara kıpusına irdiler kıanı Dāvūd diyü Rācīm’e bunlar şordı Racīm daħı cevāb virdi kim bu mağaranuñ içindedür giriñüz boynın uruñuz didi Cālūtīler ol sözi işidüb Racīm’e ġāzab kılub didiler kim bu ne sözdür kim söylersin didi bizüm yüzümüze gülersin ġavġā eylesin bu mağaraya adam girse kıpusına örümcek ağı mı gererdi ya gögercin yavru mı başardı ne senden ġayrı Dāvūd’ı görmiş ne bu yıl bu ay içinde bu mağaraya kimse bu ay girmiş degül hemān bizüm yüzümüze güldüñ bu araya geldük kıulağuzlık kılduñ Dāvūd’ı bulamaduk Dāvūd yirine seni bu dem öldürelüm kelleñi kesüb deriñi yüzüb şaman ṭolduralum diyü Racīm’uñ üzerine kılıç çekdiler Racīm ṭurduğı yirden ġā’ib olub getdi şanasın kim yir yarıldı yire batdı Cālūtīler görüb ta‘accüb itdiler.

Nazım:

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

Şanasın kim yire geçdi ol la' in-i bed fa' al
Ya perîdür oldı ğayb ü itdü mekr u hîle al

Ol la' inüñ şirretinden ger dilersen sen necât
Vir şalāvât Muştafâ'ya dil u cāndan mäh u sâl

6. Kışsa-ı Pezer-i Dāvūd 'Aleyhi's-selām:

Hakīm kavlince Dāvūd mağarada gizlenüb tırmağda Cālūtiler'den beni halāş it yā Rab diyüb tā' ate yüz urmağda bizüm kışşamuz Dāvūd atası İşā'ya geldi nite ol zamān kim Dāvūd Cālūt'ün başın ki kesdi getürüb Kudüs şehrinde kim aşdı dağı Tālūt Şāh Dāvūd'a kızın virmedüğüçün 'ahdında döndüğüçün Tālūt'a İşā biraz verhem gör ne söz söyledi 'ahdından dönmek rucū' itmek devlete lāyık tāt u tahta muvāfık degüldür didigi cihetden Tālūt İşā'yı öldürmege Dāvūd'dan qorqub dergehinden red eyledi İşā dağı Dāvūd'dan qorqub ne qadar kim cehd eyledi Tālūt'dan saña fā'ide gelmez gel vilāyetümüze gidelüm diyü qaşd itdi Dāvūd rızā virmedüğü cihetden İşā Dāvūd'a verhem itdi qaşdı küsüb getdi andan şonra ne kendünün oğullarından ve ne hod kendüzi Dāvūd'ı añmadı Dāvūd'dan iğrāz kılub yüz çevürdi erligin dağı añmadı çün kim bunun üzerine birkaç rüzigār kim geçdi intizār ki hadden aşdı Dāvūd'ün muhabbeti hasreti furqatı İşā'nuñ gönlinde düşdi dağı ulu oğlu İlyā'yidi İlyā'ya didi kim nola kim varub Dāvūd'ı görseñ bu yaña gelmege [41a] naşihat eyleseñ furqatı hasreti odı cigerüm tağladı gözlerüm yaşı seylāb olub çağladı didi. İlyā didi kim yā ata Dāvūd'ı getürmege bu hizmeti yitürmege baña cemī'-i qardaşlarımı ve akrabālarımı yoldaş qoş kim Dāvūd'a varavuz Dāvūd'ün yüzünü görevüz Tālūt yanından alavuz saña gelevüz didi. İşā dağı Dāvūd'ün qarındaşlarıyla kim ittifaq ki nā-gāh bir gün Dāvūd'a dağı haber geldi kim Tālūt Dāvūd'ı üç dört kez öldürmek istedi şonra Dāvūd qaçub getdi varub 'Acem vilāyetine yetdi İşā ol sözi kim ne qadar hişār içre māl rızık rüz-i tavāri varısa qavm

ü kabilesinle geçüb dört yüz er alub neleri varısa bile alub Dāvūd'ıñ ardınca gitdiler kudret-i Rabbānī şöyle vāki^c oldu kim Tālūt memleketinden çıkub giderken gelüb ol mağara kenārına yetdi kim Dāvūd dağı ol mağaraya ol gün gelüb girüb dururdi mağara içre haramilerden halāş olmağıçün gelüb dergāhına yüz urdı pes Dāvūd içeri ve mağarada Dāvūd'ıñ atası qarındaşları ol mağaranıñ öñinde kim bir bınar varidi kim ol bınaruñ çevresi sebze-zāridi anda kondılar biraz ta^cām yidiler şu içdiler dağı Dāvūd'ı kande bulavuz diyüb söz açdılar bunlar bunda öyle zevālinde konub oturmağda kimi namāz kılub kimi dağı hizmete tırmağda bu yañadan Dāvūd dağı ol mağara içinde anca şabr kıldı ol Cālūtiler'üñ gavgāsı kesildi āvāze gelmez oldu andan Dāvūd ol kullarıñ birisine didi kim yā gulām elüñe maşraba alğıl mağaradan taşra çıkub çevre yaña bağğıl gör kim ol Cālūtiler'den kimesne dağı var mıdur getmişler mi veyāhūd bizüm ardumuzca olub mağara kapusın gözetmişler mi didi kul dağı maşraba alub mağaradan taşra kim çıkdı çevre yaña bağdı Dāvūd'ıñ akrabāsın gördi diledi kim dönüb mağaraya gire adamlar vardur diyüb Dāvūd'a haber vire ol yañadan dağı kuluñ mağaradan çıkduğın Dāvūd'ıñ atası gördi oğlı Oynāzū'ya gönderdü kim gelüb kuldun haber şordı kim ne kişisin kanden gelürsin veyā bu mağarada kim var kime hizmet kılırsın baña haber virgil yalan söyleme rāstın di 'ağluñ başuña dirgil didi ol kul dağı didi kim benüm bir mevlām vardur adı Dāvūd'dur Benī-İsrā'ıl kavmindendür Cālūtiler aña hasüddur atasına İşā dirler ardumuzdan Cālūtiler irdi mevlām dağı düşmān geldügin kim gördi kaçub bu mağaraya girdi şimdi [41b] baña mevlām buyurur kim mağaradan çıkub görem kimesne var mıdur aña haber virem çıkub sizi gördüm bilmedüm ki kimlersiz söyleñüz ki Dāvūd'a varayım ne kişilersiz aña haber vireyim didi Oynāzū Dāvūd haberin alıcağ şāz olub kavli atası İşā nazarına getürdi kuldun Dāvūd haberin aldı şāzılığ kılub yirlerden kalğub mağaraya girüb Dāvūd ile buluşdılar görışdiler birbirinüñ ahvālinden haberler şoruşdılar iki hasret birbirine koşdılar birbirinüñ ser-güzeştlerin şoruşdılar.

Naızım:

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

Hoşdur ey cān iki hasret şoruşa
Birbirine irişüben görişe

Qalmaya hasret kıyāmet günine
Yūsuf'a Ya' qūb-veş [hem] irişe

7. Der Fevelid-i Terk-i Nefs-i Emmāre

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

Ger kulağın dutarsan benden yaña
Bir meşel vardır diyem şimdi saña

Ma' rifetle sözlerüm hikmetdürür
Zire her bir nuḡkum şāhadur

Ol mağara fi'l-meşel sende cesed
Nefs olur Mihrāb Şāh ider ḡased

Ol kuvāsı nefsünün Cālūtler
Kibr ü kīn ehli tamām şehvātler

Dāvūd olur rūḡunuz daḡı tamām
Kim anuñla zindedürür ten-i 'ayān

Varlığı cismüñdürür rūḡ-ı revān
Cāndan özge nesne yoḡdur der cihān

Dāvūd atası oldı İşā hem 'aḡıl
Rūḡa virür pendi kıılır ḡüb 'aḡıl

Rūḡun eger 'aḡılıla dāniş kııla
Birlik idüb dirliği kim iş kııla

Nefs-i emmāre itmeye aña zarar
Gerci lāzım eylemek andan ḡazar

Nefsün olursa rūḡuña cānum ḡicāb
Çekdürür bu cismüñe āḡir 'azāb

İy göñül sen nefsüñe uyma saḡın
Cānile ol nefsüñe olma yaḡın

Nefs-i emmāre  urur bil d şmen n
  Aqla uy ki  urtarasın t  c nu 

Nefs-i emm re   aceb  add r olur
Heft-sabrun ejdeh  bir m r olur

  Aklıla itmeyesin ger [sen] zeb n
D za   cre ilette seni o [mel   n]

Ger dilerse  nefsu n ola bir melek
Menzil ola a a   ar  u n h-felek

Pes gerek d v n  f t  ma v ola
T  meleklik mertebesin o bula

D v  f t nadurur   aceb  azab
Kibr   k n [ ] h r   ılmaqla sebeb

Hem feris tanu n  f t  da ı hem
 ilm     ilm  abr u t kat mu terem

 un ki sen[i ] h k a lu dur t r b
 h k-ve  ol al a  iy  ah-ı k miy b

Od bigi yanub yu aru dutma ba 
Gönül al a ²⁹⁸ olg l u   yet yavaş

Na ih n Firdevs 'n n dutg l tam m
Vir  al v t Mu tafa'ya hem sel m

8. Der M n c t-ı Firdevs  Ender  atm-i Kit b:

 l h  sen ba a benden ya ınsın ben d ram, eger kim Firdevs  beni bilmezisem
[42a] ve    zrem,  l h  benden   ib det gerek senden   in yet gerek,  uldan t  at
gerekse  a dan hid yet gerek,  l h  yaramazlıklardan nice  avf idersem bel  ola
diyü, dan dağı ol  adar  or aram ibtil  ola diyü,  l h  g n hum bildüm

²⁹⁸ Yazmada “al a   ıl”  eklinindedir.

ķapuņa geldümse red itme İlähî beni niyâzuñ dīvarından itme, İlähî ecel deminden perîşân itme, İlähî elüm alacaķ vaķtda pâyimâl itme, İlähî Muħammed ü Aħmed Maħmûd Ķâsım ħürmetiçün ‘inâyet ķıl bu Firdevsî günâhkâruñ günâhıñ ‘afv idüb maķâmın Firdevs-i cennet ķıl, İlähî bu Süleymân-nâme’nüñ ihtişâmın sen müyesser eylegil kim tamâm ola neşrüm aħsenü’l-ħadîs şe‘ ârum emleħü’l-kelâm ola

Nażım:

[mefâ‘ İlün / fe‘ ülün / mefâ‘ İlün / fe‘ ülün]

İdüb tevbe günâha tevekkeltü ‘alâ’l-lâh
Yüzüm dutdum İläha tevekkeltü ‘alâ’l-lâh

Ķılub Ħaķķa iṭâ‘ at idüb nefsümi ġâret
Ħudâ ķıla ‘inâyet tevekkeltü ‘alâ’l-lâh

Benüm işüm ħaṭâdur Ħaķuñ fazlı ‘aṭâdur
Şeff‘ üm Muştafa’dur tevekkeltü ‘alâ’l-lâh

Çü Ħaķ Perverdigârum çün ol emr-i kelâm[un]
Raħîm ü Kirdgârum tevekkeltü ‘alâ’l-lâh

Ħakîm-i ġaybdandur Kerîm ü mihrübândur
Ķamuya rüz-sândur tevekkeltü ‘alâ’l-lâh

Bu Firdevsî muşannif diler Ħaķdan o taşnîf
Tamâm ola bu te’lîf tevekkeltü ‘alâ’l-lâh

9. Der Du‘ â-yı Pâk-ı Şâmîyi’l-İslâm ve’l -müslimîn Ender Hatm-i Kitâb:

Ba‘ dehü ħamd ü bî-ħad ü şenâ‘ -i bî-‘add ħazret-i Bârî Te‘âlâ cellâ celâluhu ‘amme nevâluħu kim bu üç yüz altmış altı mücellled Kitâb-ı Süleymân-nâme’nüñ ve biñ sekiz yüz otuz maṭla‘ -ı dâsitânuñ yedinci cildini daħı tamâm eyledük otuz beşinci cild-i manzûm menşür emlâh-ı kelâm söyledük ba‘ dehü ez ân inşaa’llâhu Te‘âlâ

Sultān bin sultānuñ sultān İldırım Hānuñ Bāyezid bin Muḥammed Hānuñ ol azā udret adar mekbet Őāh-ı Keyvānuñ himmetünden ol melek-Őüret felek-Őaęlet melek-sıret Őāhib-ırānuñ devām-ı devletinde bā kitābuñ bāısin daęı manzūm menŐūr tamām eyleyüb eylevüz [İ]skender-Devrān'uñ evsāf-ı cemīl vü Őenā-yı cezīl ilā ęāyibü'd-dehr ve nihāyeti'l-aŐr bu kitāb böyle bāı ala tārīh-i rūzigār ola.

Nazm:

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

Adl-i re'yüñ birle Őāhā memleket ma' mūr ola
Fazl u luḥfuñ birle Hātem-mekremet meŐūr ola

Şeh Süleymān milkin Allāh apuña ılsun mezīd
İns ü cinn ü milk ü millet emrüne me' mūr ola

Çün Sikender fitne-yi ye'cüce adlün urdısa

Çün muzaffer lā-fetā küffāra manŐūr ola

Nice mālı yād ola mürsel Süleymān ıŐŐası
Anca kim evrāka naŐŐ-ı hātemi mestūr ola

Devlet u baḥt u sa' ādet birle bāı ur ider
Dostānuñ Őād u hūrrem hāsidiñ mahūr ola

ādiye'l-hācātı her dem hācetiñ ılsun revā
Nekbet ü derd ü anā noŐŐān senden dūr ola

[42b]

Himmet idüb luḥtfile Firdevsī'ye eyle nazar
Sen Süleymān dergehinde adr bula nūr ola

SONUÇ

Dil ve kültür alanında ilim dünyasına bilgiler sunan eski harfli metinlerin günümüz harfleriyle okuyucuların hizmetine sunulması çalışmaları önemli bir fonksiyon üstlenmiştir. Bu açıdan bakıldığında bu çalışma da böyle bir hizmeti eda etmektedir. Eski Türk Edebiyatının kaynaklarından Kur'ân-ı Kerîm, hadis, mitoloji ve peygamber kıssalarından beslenerek oluşturulmuş Süleymân-nâme adlı eser bu kaynakların eserde nasıl işlendiği hususunda da önemli bilgiler içermektedir. Yapılan bu çalışma ile Süleymân-nâme'nin iki cildi daha gün yüzüne çıkarılmıştır. Gelecekte yapılacak çalışmalarla bu eserin tamamı ilim dünyasına aktarılabilirse bu çalışmalardan, farklı çalışmalar da üretilebileceği kanaatindeyiz. Bu Yüksek Lisans Tezi ile aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

1. Firdevsî'nin Süleymân-nâme'sinin 6. ve 7. ciltlerinin sağlam bir transkripsiyonlu metni ortaya konuldu.
2. Süleymân-nâme'nin kaynağının Kur'ân-ı Kerîm, Kitab-ı Mukaddes'ten olan Tevrat, Firdevsî'nin Şehnâme'si, Yahudi ve Fars mitolojisi, Tarih-i Taberî olduğu tesbit edildi.
3. Metinde geçen özel isimler hakkında ayrıntılı bilgi verildi.
4. Yazmada geçen manzum parçaların şekil ve türleri tesbit edilmeye çalışılarak vezinleri bulundu.
5. Metinde geçen bilinmeyen kelimelerin tamamına yakını sözlük oluşturularak verildi.
6. Metinde geçen özel isimlerin indeksi hazırlandı.

FONKSİYONEL SÖZLÜK

A

Ābād kııl-: mâmur etmek, şen etmek, bayındır kıılmak

‘**Ābid**: kul, köle

‘**Ābide**: ibâdet (kulluk) eden, tapınan

‘**Abîr**: güzel koku

Āb-ı rû: yüz suyu, şeref, haysiyet, onur

Ābnûs: abanos denilen sert ve siyah ağaç

‘**Āc**: ağaç

‘**Adâvet**: düşmanlık, yağılık

‘**Ades**: mercimek

Adem-zâd: ademden doğma, insandan doğma, insanoğlu

‘**Adû**: düşman

Ağdur- : kaldırmak, yukarı çıkartmak, yükseltmek

Ağul: ahır, ağıl, hayvan barınağı

Ahad: kişi, kimse

Ahbâr: haberler

Ahb̄es: en pis, en murdar

‘**Ahd-güzâr**: söz veren, yemin eden

Āhen: demir; zincir; kılıç; sert, katı.

Āhenger: demirci,

Āhen- nâhun: demir tırnaklı

Āher: başka

Ahterân: ahterler, yıldızlar

Ahvâl: haller, durumlar

Aksır- : hapşirmek

‘**Ākıbetü’l-ömr**: ömrün sonu

‘**Anîd**: inatçı

Akvâl: sözler, lakırdılar, kaviller

‘**Ala rağm-ı rûzigâr**: zamanın aksine

‘**Alef**: ot, hayvan

‘**Ale’ş-şabâh**: sabahleyin, erkenden

‘**Ale’t-tertib**: sırasıyla, bir düzen üzere.

‘**Amüdf**: dikey olarak, yukarıdan aşağıya

Ancılayın: Onun gibi, o kadar, öyle.

Añra-: homurtulu ses çıkarmak, kükremek, haykırmak

A’lem: en biligi

Ārâ: süsleyen, bezeyen

Ārâm: durma, eğlenme, dinlenme; yerleşme, istirahat etme; karar kıılma

‘**Ar’ar**: dağ servisi, dikenli ardıç ağacı; mecazen: güzeldeki boy bos

Ārâste: bezenmiş, süslenmiş,

‘**Arîm**: inatçı, kafa tutan

Artuk: Başka, gayri, maada; fazla, ziyade.

Āsiyāb: değirmen
Āşkār: koyu al; kızıl saçlı adam; doru at
Āşufte: çıldırırçasına seven, bu yüzden perîşan bir halde, azgın ve baştan çıkmış deli gibi olan, iffetsiz kadın
‘**Aṭā:** bağışlama, bahşış
Avadan: iyice, adamakıllı, tamamiyle
‘**Avn:** yardım
Aydıcı: eydici, şarkı okuyan, hanende
Āyine-dār: ayna tutan; berber
‘**Ayyār:** hileci
‘**Azā:** sabır, başsağlığı ziyareti, cenaze alayı
Azduruver-: azdırıvermek, azdırmak
‘**Azm kıl-** : kastetmek , niyet etmek, karar kılmak

B

Bād: olsun, ola, olaydı; yel rüzgar
Baḥşāyende: affedici, bağışlayıcı
Baḥşāyiş: bağışlayış, veriş, ihsan ediş; afv; merhamet, şefkat
Bāk: korku
Bañ: ezan, ses
Bang-ı ceres: zil sesi
Ba‘ de zān: bundan sonra
Ba‘ dehū: ondan sonra

Barıġ-: bırakmak, ayrılmak
Bārū: kale duvarı, hisar burcu, sur, sığınak, siper
Başar: göz
Batdur-: batırtmak, batmasına sebep olmak
Bay: zengin, müstağni, ulu, kibar, soylu
Bebr: eski kitaplara göre, Hindistan'da ve Afrika'da bulunur, kediye benzer, gayet büyük, üstü yol yol tüylü, saldırdığı zaman derisindeki tüyleri kabarıp korkunç bir manzara arzeden, arslanın bile korktuğu, azgın bir canavarmış
Becce: insan veya hayvan yavrusu
Becid: acele, çabuk, derhal
Bed-ḥulū: kötü huylu, huysuz; kötü huy
Bed-kār: işi, hareketi kötü; işi, hareketi fena.
Bed-şerm: utanmaz
Belġ: fasîh, düzgün söz söyleyen, fasih söz
Belinle- : korku ile sıçramak, irkilmek
Benāġūş: bināġūş, kulak memesi, kulak tozu, kulak ardı
Beñiz: Renk; Çehre, yüz.
Beriyye: halk, insanlar, yaratık.

Berk: (perk) sağlam, sıkı, muhmem, kuvvetli

Berkit-: sağlamlaştırmak, pekiştirmek

Bernā: genç, delikanlı

Berr: kara yolu, toprak

Besāt: düz yer, kazan, tencere

Beşer: insan, ademoğlu

Bey'at kı1- : biat etmek, tabi olmak, emrine girmek

Bezm: içki meclisi, meclis

Bıñar: pınar, çeşme, su başı

Bīdār: uyanık, uykusuz

Bid'at: sonradan meydana çıkan şey.; peygamber zamanından sonra dinde

Bī-ḥayā : arsız, utanmaz, hayâsız

Bī-hūş: kendinden geçmiş, şaşkın, sersem, akli başında olmayan, baygın

Billü: belli, açık, aşikar

Bisāt: busat, kilim, minder, döşeme, keçe, yaygı

Biş- : pişmek, olgunlaşmak

Bud: olmak

Buğur: bundan sonra, bu kez, bu defa

Būm: baykuş

Burka' : peçe, yüz örtüsü

Burunduk: boyunduruk, öküz veya devenin zapt edilmesini sağlayan yular veya halka

Busu: pusu, kapan, tuzak

Büt: put

C

Cāme: elbise, çamaşır

Cāmid: donmuş, donuk; cansız

Cānib: taraf, cihet, yan

Cāvidān: ebedi, ölümsüz

Cāy-gāh: yer, mevki, rütbe.

Cāzū: cadı, sihirbaz, büyücü

Cebe: demirden örme zırh, zırh, zırhlı

Cehhāl: cahil,

Cem: toplama, yığma

Ceng-cū: cenk arayıcı, kavgacı

Cevr: haksızlık, eza, cefâ, eziyet, gadir, zulüm; sitem

Ceyb: gömleğin açıklığı, gömleğin yakası, cebi

Cezzār: deve kasabı, zalim, eli kanlı

Cihet: yön, taraf, yan

Cīl: cemâat; insan güruhu, taife; millet; aşîret; nesil, kuşak.

Cinān: cennetler

Cumhūr: cemahir, halk ahali, kalabalık

Cüst: arama, araştırma

Cüstelet-: aratmak, araştırtmak

Cünbānī: tahrik edicilik

Cünbüş: hareket etmek, kıvıldamak

Cür' a: yudum, içim.

Cüvān: genç, delikanlı

Ç

Çapın-: hızlı hareket etmek, saldırmak, hızlı koşmak, atılmak

Çarh: çark, tekerlek; felek, gök; yaka [elbisede]; ok yayı; çakır doğan; devreden, dönen.

Çarh-ı mînâ: gökyüzü,

Çegin: çigin, omuz, omuz başı

Çegzin- : döndürmek, devrettirmek

Çeng: el, pençe; kanuna benzer, dik tutularak çalınır bir çeşit saz

Çetr-i meh: ay,

Çetüg: kedi

Çez-: çözmek, açmak

Çığşa- : çığlık atmak, ses çıkarmak

Çıkın: bohça, azık torbası

Çıñra-: çınlamak, şingirdamak

Çigrin-: dönmek, dolaşmak

Çin: gerçek

Çökür-: çökmek, çöktürmek, oturtmak

D

Dād: adalet, doğruluk; ihsan, vergi

dağ'ı: kötü, zelil, hakir

Dalālet: doğru yoldan sapma

Dāmen: etek, elbise eteği, dağ eteği

Dānā: bilen, bilici, bilgiç

Dā'i: dua eden, duacı

Dārā: Cenāb-ı Hakkın isimlerinden biri

Dārū'l-fenā: fena alemi, yokluk alemi, dünya

Darū'l-bekā: ahiret

Dāye: hizmetçi, bakıcı, lala

Def: : aşğılamak, kovmak

Def i: kez, defa, bu sefer

Değşür- : değıştirmek, değışmek

Değür-: değırmek, eriştirmek, yetiştirmek, ulaştırmak; dokundurmak, değıdirmek

Dehi: köy

Delim: çok, pekçok

Dem ur-: nefes almak, nefes çekmek, üflemek

Demren: temren

Depret-: kımıldatmak, sarsmak, harekete getirmek

Depüldü: tepinmek, ayak vurmak

Der: ter, terleme

Der-bend: boğaz, dar geçit

Derzi: dikiş ile yiv yapan, terzi.

Dest-res: kuvvet ve zenginlik

Destür : izin, müsâade, ruhsat; zerdüşť dñinin ruhanî başkanı; izin verin geçelim,

Devād: divit

Devhā : büyük, ulu ağaç
Dımışk: Şam şehri
Dırāz: uzun
Di-: söylemek, konuşmak
Did-: yolkmak, didiklemek, kurcalamak, karıştırmak
Dilr: yürekli
Dil-ārām: gönül rahatlığı, gönül ferahlığı
Dil-āver: yiğit, yürekli.
Dil-cū: gönül arayan, gönül çeken
Dilet-: istetmek, talip olmak
Dil-riş: yüreği yaralı, dertli
Dir-: dermek, toplamak, biriktirmek
Dirāz: deraz, uzun
Doyma- : sabretmek, dayanmak
Dögil-: dövölmek, vurulmak, (kös, davul, demir vb.)
Döşek: yatak, yatma yeri; tohum ve fidan ekilen yer.
Duhter: kız, kız çocuğı
Durut-: Durdurmak, kaim kılmak, tututmak
Dühn-i kudsī: kutsal yağ. Cebrail'in İsrailoğulları peygamberi İşmuil'e getirdiğı ve meliklerini tesbit etmek için kullandıkları, boynuz içindeki yağ.
Dükeli: hep, hepsi, bütün, cümle, herkes

Dün: gece
Dürer-bār: inci gibi yağdıran, inci gibi söz söyleyen
Dürüd: dua, selam,
Dürüş-: gayret etmek, çalışmak, çabalamak
Dütün: tütün, duman

E

Ebter: kuyruğı kesik [hayvan].
Ecil: -den dolayı, sebebiyle edilen, tarafıısı olan.
Efgende: yıkılmış, yıkık, düşkün, biçare
Eflāk: semâlar, felekler, gökler, küreler; zamanlar; bahtlar, talihler,
Ef āl: fiiller, işler, ameller
Ef i: engerek yılanı
Egin: sırt, arka
Eg- : meylettirmek, ikna etmek
El kavşur- : birinin karşısında el bağlamak, el pençe divan durmak
Elfāz: kelimeler, sözler.
El-hāletü hāzihi: şimdiki halde
Enīs: dost, arkadaş; yar, sevgili
Ender: içinde,
Engür: üzüm, üzüm şarabı
Engüşt-ber-dehen: parmağı ağzında olmak, hayret etmek

Enhār: gündüzler
Envār: nurlar, ışıklar
Epter: kuyruğu kesik hayvan;
zürriyetsiz, hayırsız
Erīs-i nās: insanların akıllısı, çiftçi
Erat: erler, askerler
Erguvān: ergevan da denilen
kırmızımtırak bir çiçek
Ersi: erkek gibi
Erzān: uygun, layık, yerinde
Erzāni: lâıyık görülme, liyākat.
Eşahh: (sahih'den) daha (en, pek)
sahih, doğru.
Esbāb: elbise, giysi
Esfel: en sefil, pek aşağı, çok bayağı
Esle- :dinlemek, kabul etmek, baş
eğmek
Eşkāl: biçimler, suretler, tarzlar
Eşk-bār: gözyaşı döken
Etmek: ekmek
Ever- : evlendirmek
Evin-: sevinmek, şad olmak
Evlā: daha uygun, daha lâıyık, daha iyi,
üstün
Evrāk: varaklar, yapraklar, kâğıtlar
Evren: büyük yılan, ejderha, evran
Eyegü: kaburga kemiği

F

Fān: fānî, ölümlü
Fanus: küre veya silindir şeklinde cam
kapak; içinde mum yakılan büyük
fener, camlı mahfaza, abajur
Fāş: ortaya çıkmak, ortaya koymak
Fazīlhat: edepsizlik, alçaklık
Felāh: kurtuluş, selâmet, onma;
mutluluk, kutluluk
Felek-i kej-rev: ters giden felek
Ferāmūş: unutmama, hatırdan çıkma
Ferd: tek, yalnız olan şey, çift
olmayan, eşi bulunmayan
Feres: oyun, satranç oyununda at
Ferhunde: mübarek, mes'ut,
meymenetli, kutlu, mutlu, uğurlu
Ferişte: melek
Fermān-berdār: ferman dinleyen,
fermana uyan
Ferseng: fersah, bir uzunluk ölçüsü
birimi
Ferş: döşeme, yayma; halı, taş ve şâire
döşetme; yeryüzü, kır, sahra
Fertüt: pek ihtiyar, kocamış, bunak
Feryād: yardım istemek için çıkarılan
yüksek ses; bağışma, çağırışma
Ferzīn: ferz, satranç oyununda şahın
müşaviri, vezîri suretinde kullanılan
bir taş.
Fevt: bir daha ele geçmemek üzere
kaybetme, elden çıkarma, kaçırma

Fırıldu: vırıltı, uğultu; topaç
Firifte: aldatmak
Firāset: yiğitlik, mertlik; binicilik, at yetiştirme bilgisi
Firāş: döşek, yatak; yaygı, şilte
Furkân: iyi ile kötü ve doğru ile yanlış arasındaki farkı gösteren herşey; Kur'ân-ı Kerîm
Furkat: ayrılık
Fuzûl: faziletli
Fülfül: karabiber
Fürüş: satan, satıcı, tüccar

G

Ġā'it-i hācet: tuvaletini yapmak, hacet gidermek, büyük abdest bozmak
Ġabilān: ahmakça, kabiliyetsiz
Ġābir: kalan, gelecek zaman,
Ġadr: eziyet, zulüm, kötülük
Ġaffar: Allah'ın sıfatlarından biri, çok affedici
Ġāfil mebāş: “gafil olma”
Ġāfir: mağfiret eden, yarlıgayan, affeden; Allah.
Ġaltān: yuvarlama, yuvarlanan, tekerlenen. **Eñü yañu ol-:** şaşmak, şaşırmak
Ġalať: hata, yanlış
Ġalbîr: elek, kalbur

Ġam ye- : keder ve tasa etmek
Ġamdan azād ol- : keder ve tasadan kurtulmak
Ġam-gîn: kederli, tasalı, hüznü
Ġamz: kaşla, gözle işaret, göz kırpma; münafıklık etme, koğulama.
Ġarā'ib: tuhaf, şaşılacak şeyler
Ġāret: yağma, çapul, talan
Ġarra: ak, parlak, güzel, gösterişli, nümayişli, şatafatlı
Ġarūr: aldatan, aldaticı
Ġav: öküz, sığır
Ġavvāş : dalgıç
Ġā'ile: dert, sıkıntı, keder; felâket, musibet
Gedā: dilenci, yoksul
Gehvāre: beşik
Genc: hazîne, define
Geñeş: danışma, istişare
Geñsüz: istemeyerek, ister istemez
Gerd: toz, toprak
Gerden: gerdan, boyun
Gerdış: dönme, dönüş
Gevde: gövde, vücut
Gevher-feşān: inci saçan
Geyür- : giydirmek, elbise giydirmek
Ġill u Ġış: gizli kin ve garez, düşmanlık, kin ve hile
Ġışıldu: hışırtı
Gil: kil, çamur

Giriftār: utulmuş, yakalanmış, esir; düşkün, uğramış, tutkun
Girin-: gerinmek, böbürlenmek
Giryān: ağlayan,
Gīsū: omuza dökülen saç, uzun saç, saç örgüsü, kâhkül
Göçer: göçebe
Göñel-: yüzünü döndürmek, teveccüh etmek, yöneltmek
Ġrīv: bağırma, bağırışma
Gubār: toz
Ġulām: tüyü, bıyığı çıkmamış delikanlı, genç; köle, esir, kölemen
Ġulüvv: haddini aşma, ileri gitme, aşkınlık, taşkınlık.
Güne: türlü, gidiş, tarz, yol; sıfat
Ġurāb: karga
Gūş: kulak; işitme, dinleme.
Gūşmāl: kulak bükme, yola getirme
Gūş-vār: kulağa takılmaya lâayık küpe.
Güyende: söyleyen, söyleyici
Gümren-: homurdanmak
Günbed: üstü yuvarlak şekilde
Günile- : kıskanmak, çekememek, hased etmek
Güpüldü: gümbürtü, güürültü
Gürbe: kedi
Gürbe: kirbe, kedi
Gürüldü: güürültü
Güvāh: şahit, delil, tanık

Güvegü: güveyi, damat
Güyür-: geyürmek, giyirmek, sokmak, koymak, yerleştirmek, eklemek, katlamak
Güzer: geçme, geçiş; geçen, geçici

H

Ĥab: uyku
Ĥān: sofrā
Ĥin: an, zaman, vakit, sıra.
Ĥin-i mevt: ölüm anı, ölüm sırası
Ĥabāb: su üzerindeki kabarcık
Ĥabs: hapis
Ĥācib: kapıcı, perdecı
Ĥādī: sırada ilk, birinci; hayvanları, en çok develeri şarkı ile süren kimse; yenilene yardım eden, yardımcı
Ĥadem: hizmetçiler, odacılar
Ĥādīm: hizmet eden, yarayan
Ĥāk: toprak
Ĥālī: hal'e mensub, şimdiki
Ĥālī: uzak
Ĥalāş: kurtulma, kurtuluş
Ĥalāvet: tatlılık, şirinlik; zevk
Ĥalāyık: İnsanlar, yaratıklar, mahluklar, satın alınan kadın hizmetçi
Ĥalef: babadan sonra kalan oğul; me'murlukta, birinden sonra gelip onun yerine geçen kimse.

Ḥall: çözmek
Ḥalva: helva
Ḥamrā: kırmızı
Ḥāmūş: susma
Ḥanedān: kökten asil ve büyük aile, ocak
Ḥānende: şarkıcı, şarkı söyleyen
Ḥarīr: ipek
Ḥarīş: kökten asil ve büyük aile, ocak
Ḥarāc: vaktiyle Müslüman olmayan teb'adan alınan vergi
Ḥarbe: kısa nızrak, süngü
Ḥāre: sert taş, kaya
Ḥargūş: tavşan
Ḥār-keş: odun taşıyan, çalı çırpı taşıyan
Ḥarpūşte: harpuşta, balıksırtı biçiminde olan
Ḥāsen: hüsünlü, güzel
Ḥaşm-efgen: düşmanı mağlub eden
Ḥāşş: mahsus, özel.
Ḥasūd-ı lā-yesūd: hasetçi kimse faydalanmaz ve onmaz
Ḥaşem: maiyet, yanında bulunanlar; aile; hademe
Ḥaşyet: korku
Ḥatmī: ebemgümeceye benzeyen fakat ondan daha büyük bir çiçek olup hekimlikte kullanılır
Ḥatar: tehlike

Ḥavf: korku; korkma.
Ḥayfā: haksızlık, çevir, zulüm; yazık ki, heyhat, vah!; ilenç, ah, beddua
Ḥayl: at, at sürüsü, atlı sürüsü, zümre, takım, guruh.
Ḥayvā: ayva
Ḥazer: çekinme, utanma
Ḥāzık: işinin ehli, usta, hazakatli
Heft: Arapça'da yedi rakamı
Hem-vār: düzlük yer, daima
Hemyān: heybe, dağarcık, çanta
Hengām: zaman, çağ, sıra, vakit, mevsim
Hergiz: asla, kat'iyen, kesinlikle
Hezār : bin rakamı
Ḥitā: ülke, memleket
Ḥil'at: eskiden, pâdişâh veya vezir tarafından takdîr edilen, beğenilen kimseye giydirilen süslü elbise, kaftan.
Hirāsān: korkan, korkak
Ḥirmān: nasipsizlik, mahrumluk; mahrum olma.
Ḥişm-nāk: hışımlı, öfkeli, kızgın
Ḥin: zaman, vakit, esna.
Ḥink-i gōk: gök atı, güneş
Ḥisāb: hesap, sayma, aritmetik
Ḥişār: kuşatma, etrafını alma; kale, etrafı istihkâmlı kale, bent
Ḥüb: güzel, hoş, iyi.
Ḥūnī: katil, kan dökücü, kanlı

Ḥānende: şarkıcı, şarkı söyleyen,
Ḥān-sa: sofracıbaşı, kilerci
Ḥun-ḥār: kan dökücü, kan içici
Ḥūr: ahver'den, ahu gözlüler,
gözlerinin akı karasından çok olanlar;
hūri, cennet kızı
Ḥurd u ḥaṣḥâş: kırık dökük,
paramparça
Ḥürşid: Güneş
Ḥurūş: coşma, çağıldı, gürültü
Ḥuşemā: hasımlar, düşmanlar
Ḥuşūl: üreme, türeme, çıkma
Ḥuşū: gönül alçaklığı; tas. Allah
huzurunda boyun eğme, nefsin hor ve
hakir görme.
Ḥūt: balık
Ḥutūṭ: yazılar, hatlar
Ḥuzū': alçakgönüllülük, gönül
alçaklığı
Ḥükemā: hakimler, âlimler, bilginler
Hüner-mend: hüner sahibi
Ḥürrem: hurrem, şen, sevinçli,
güleryüzlü, gönül açan; taze

I

Ir: şarkı, türkü
Ira-: uzaklaşmak, ayrılmak, uzamak
Irla-: şarkı söylemek, türkü söylemek,
teganni

Iss: sahip, malik
'Iyāl: bir kimsenin geçindirmek
zorunda olduğu kimseler; kadın, eş.
'Iyş: içki içip keyfetmek

İ

İblis-i pür-telbis: çok hileli şeytan
İclāl: büyültme, saygı gösterme,
ikram; büyüklük, kudret ve kuvvet
İgvā: azdırma, azdırılma, baştan
çıkarma, çıkarılma, yolunu şaşırtma,
ayartma, ayartılma
İkdām: kademden, gayret ve sebatla
çalışma, devamlı çalışma
İldür- : ildirmek, değdirmek,
dokundurmak, iliştmek
İlig: ilik, kemiğin içinde bulunan yapı
'İmāret: ümran, bayındırlık
İmtişāl: icâb edeni, gerekeni yapma;
bir örneğe göre hareket etme; Alınan
emre boyun eğme
'İnān: dizgin, yular
İnbisāt: yayılma, açılma, genişleme; iç
açılma, ferahlık
İnen: çok, pekçok, ziyade
İnkisār: kesr'den, kırılma; gücenme;
beddua, ilenç

İnkıyāt: inkiyad, boyun eğme; kendini teslim etme

İn‘ām: nimet verme, iyilik etme

İntizār: bekleme, beklenilme; gözleme, gözlenilme

İ‘tikād: düğümlemlenip kalma, bir şeye bağlanma; inanma, gönülden tasdik ederek inanma

İ‘zāz: aziz kılma, saygı gösterme; ikram etme, ağırlama

İrādet: irade dileme, gönül isteği

İrgür-: irürmek, ulaştırmak, eriştirmek, kavuşturmak

İrme- : vermemek, göstermemek

İrsāl eyle-: gönderme, gönderilme, yollama

İrte: ertesi, gelecek sabah, yarın

İsr: iz, eser, alamet, nişane, meslek, gidiş

İssi: sahip, malik

İstihrāc: çıkarma, çıkarılma; netice çıkarma; mânâ çıkarma, anlama; ileriye görme; bâzı hususlara göre mânâ çıkarma

İstimā‘: dinleme, dinlenilme, işitme, işitilme; dinleyip kabul etme; kulak verip dinleme.

‘İvaz: karşılık, bedel

‘İzz: değer, kıymet; yücelik, ululuk; güçlülük

J

Jāle: çiğ tanesi

Jeng: pas, küf, kir

K

Ḳabīh: pis, çirkin

Ḳaçan: ne zaman, ne zaman ki

Ḳaçansa: kaçan, ne zaman, her ne zaman, vaktaki, ne suretle

Ḳaçgun: kaçkın, kaçak

Ḳāğan: kızmış, kükremiş, çok öfkeli (arслан ve kaplan için kullanılır)

Ḳāh: saman

Ḳaḥḫlık: kıtlık, açlık

Ḳāhil: kühûlet sahibi, olgun, orta yaşlı [kimse], 30 50 yaş arasında bulunan [kimse], erişkin; hareketi ağır, gayretsiz, tenbel; durgun, râkid.

Ḳaḫı- : kahımak, öfkelenmek, kızmak, itiraz etmek, azarlamak, tekdir etmek

Ḳalil: az, çok olmayan; killet’ten

Ḳāl‘ a-güşay: kale açan, kale feth eden

Ḳāmile: kâmil’in müennesi; bütün, tam, noksansız eksiksiz; kemâle ermiş, olgun; yaşını başını almış, terbiyeli, görgülü, pişmiş

Ḳand-i nebāt: şeker kamışı

Ḳankı: hangi

Ḳaḅlı: kağı arabası

Ḳānūn: ilk defa olarak Fārâbî tarafından yapıldığı söylenen, bir köşesi kesik dik dörtgen şeklinde ve dizler üzerinde parmaklarla çalınan bir çalgı.

Ḳa' r: dip, derinlik

Ḳaraḅu: karanlık

Ḳaravaş: hizmetçi, cariyeye

Ḳaravul: gözcü, nöbetçi, karakol

Ḳār-sāz: iş işleyen, becerikli

Ḳarye: köy

Ḳasem: Allâh'ın kutsî adına olan yemin

Ḳaşan- : büyükbaş hayvanların işemesi, idrarını yapması

Ḳāşkî: keşke, ne olurdu

Ḳaṭar: birbiri ardınca sıralanmış hayvan sürüsü, dizisi

Ḳattāl: çok katleden, öldüren,

Ḳavs: yay, keman.

Ḳavs-ı Ḳuzaḅ: gökkuşağı

Ḳayduḅ Ḳayur-: idam etmek

Ḳayḡur: kaygılanmak, esef etmek, üzölmek

Ḳaysı: hangi

Ḳayu: kaygı, tasa, endişe

Ḳaziyye: iş, husus, madde, mesele; dâva

Ḳebş: erkek koyun, koç, çebiş

Ḳeh-keşān: saman uğrusu, hacılar yolu, samanyolu

Ḳehrübā: kehlibar, saman kapan

Ḳej it- : sağır etmek

Ḳeleci it-: söz etmek, laf söylemek, lakırdı, konuşmak

Ḳemiş-: koymak, bırakmak, atmak; atılmak, düşmek

Ḳevn: olma; var olma, varlık, vücut

Ḳıḡılcım: kıvılcım

Ḳıḡurt- : çağirtmak, davet ettirmek, tellal çağirtmak, nida ettirmek

Ḳıvan- : övünmek, sevinmek, güvenmek; haz duymak, heveslenmek

Ḳıyḡım: çalım, şiddet, heybet, görkem

Ḳiçi: kici, küçük

Ḳifāf: yaşayacak kadar rızık

Ḳifgir: kevgir, delikli kaşık

Ḳih-ter: yaşça çok küçük

Ḳıl u Ḳāl: dedikodu

Ḳird-gār: Allah

Ḳiş:

Ḳişver: iklim; memleket, vilâyet, ülke

Ḳoc-: kucaklamak, sarılmak

Ḳocal-: kocamak, yaşlanmak

Ḳocun- : korkmak, çekinmek

Ḳolaḅ-: yaban eşegi; zengin malı mülkü olan kimse; semeri bağlayan ip

Ḳop: çok, fazla, büyük

Kūh: dađ, cebel
Ḳulāguz: kılavuz, yol gösterici
Ḳulḳul: sūrahinin boşaltılırken çıkardığı ses; söyle söyle
Ḳull: tepe, zirve, dağın tepesi
kullanılan âlet
Ḳurbān: Allah'ın rızâsını kazanmağa vesile olan şey; eti, fikarâya parasız olarak dağıtılmak niyetiyle farz, vâcib kurbet veya sūnnet olarak kesilen hayvan
Ḳuşađı berk kıl- : hizmet etmek
Kūy: köy
Kūffār: kâfirler, hak dīnini inkâr edenler
Kūlbe-yi aḥzān: hüzünler evi, Hz. Ya'kub'un evi için kullanılır.
Kūmelā: kamiller, olgunlar,
Kūrde: şiş gibi ince bir çeşit kılıç
Kūrde-gah: kılıç kabı
Kūyün-: beklemek, sabretmek, çevreyi gözetlemek

L

Līk: lâkin, fakat, amma, ancak
Lā-büdd: lazım, gerekli şey
Lā-cerem: şüphesiz; besbelli, elbette,
Lā-nazīr : eşsiz, benzersiz, görülmemiş

La'īn: lanetli, kovulmuş; nefret kazanmış; istenilmeyen
Lebān: dudaklar
Lenk: topal, aksak
Leyl ü nehār: gece ve gündüz
Lu'b: oyun, eğlence

M

Mā: su
Mābeyn: aradaki iki şeyin arası
Mağz: beyin, dimağ; anat. İlik; iç, öz
Māh: ay, kamer
Maḥlūkāt: yaratılmış şeyler, canlılar, yaratıklar
Makālid: kilitler, kilit dilleri, anahtarlar, hazineler
Maḥhūr: hakir, aşağılık
Maḳ'ad: oturulacak yer, minder; oturak yeri, geri, kıç, makat
Ma' dilet: adalet, âdillik; insafılık
Ma' şiyet: âslik, itaatsizlik; isyan, günah
Mār: yılan
Marāz: hastalık; mec. dert, belâ, dayanılması güç durum
Marāz: hastalık; mec. dert, belâ, dayanılması güç durum
Maşrūf: sarf eden, harcayan
Mazarrat: zarar, ziyan, muzırlar

Meşel: örnek, benzer, numune; dokunaklı ve manâlı söz; terbiye ve ahlâka faydalı, yararlı olan hikâye

Mebādâ: başlangıç

Me-bāda: sakın, olmaya ki

Medîd: çekilmiş, uzatılmış; uzun, çok uzun süren

Mekes: meges, sinek

Mehār: devenin burnuna geçirilen burunluk; yular, dizgin

Mekkār: hileci, dalavereci

Mekr ü āl: hile, dalavere

Melāḥat: güzellik

Melā'în: mel'unlar, herkesin lanet ve nefretini kazanmışlar

Melfûf: sarılmış, dürülmüş; bir zarf veya mektup içine konulmuş

Memāt: ölüm

Menķūr: delinmiş, oyulmuş

Me' ānî: manalar

Merdān: mertler, insanlar, erkekler, yiğitler

Merdūd: reddedilmiş, kovulmuş

Mergūb: rağbet edilmiş, beğenilmiş, herkesçe sevilip aranılmış; istenilen, sevilen

Merķad: mezar, kabir

Merkeb: rükûb edilecek, binilecek şey, binek; vapur, gemi, kayık gibi şeyler; eşek

Meşūr: yazılmış, yazılı, satırlanmış

Mesned: isnâd edilen, dayanılan şey; rütbe, derece, paye, makam

Mestāne: sarhoşane, sarhoşa yakışır şekilde

Mevc: dalga

Mevlā: efendi, sahip, malik, Allah, veli, karışmaya hakkı olan, şanlı şerefli, terbiye eden

Me'vā: yurt, mesken, yer, makam, sığınacak yer

Mevt: ölüm

Meymene: sağ cenah, ordunun sağ kanadı

Meysere: sol cenah, ordunun sol kanadı

Meyyit: ölmüş; çok zayıf

Mezîd: artma, arttırma, çoğalma; artmış, arttırılmış, büyümüş, çoğaltılmış.

Mezbele: süprüntülük, süprüntü dökülen yer

Mezellet: zelillik, horluk, hakirlik; alçaklık, itibarsızlık

Mihmān-hāne: misafirevi, konukevi

Mihr: Güneş

Mihter: daha büyük, yüksek rütbeli hizmetkar, çadırlara bakan uşak, at uşağı mızıkacı, kavas

Mikrâz: makas

Min ba' d: bundan böyle, bundan sonra

Minkâr: kuşun gagası

Mîr: âmir, baş; kumandan; bey; vali

Mişe: meşe, küçük koruluk, orman

Mu'trib: itrâb eden, çalgı çalan, çalgıcı, şarkıcı, şarkı okuyan

Mu'tribân: tarab'dan, itrab edenler, çalgı çalanlar; şarkıcı, şarkı okuyan

Mücib: icab eden, gerektiren

Mu'hanneş: korkak, alçak, kadın tabiatlı, kalles

Muhibb: seven

Mu'kem: tahkim edilmiş, sağlam kılınmış, sağlam, berk, sağlamlştırılmış, kuvvetli

Mu'hsine: muhsin'in müennesi: ihsan eden, iyilikte, bağıştta bulunan

Mu'kim: ikamet eden

Mu'kâbil: karşılık, karşı

Mu'kallid: bir şeyi takan, kuşatan, boynuna asan; taklitçi

Mu'karred: kararlaştırılmış

Mu'kayyed: kayıtlı, bağlı, bağlanmış; ayağında zincir ve pranga bulunan; bir işe ehemmiyet veren; kaydolunmuş, deftere geçmiş

Mu'kirr: doğruyu söyleyen, ikrar eden

Mu'ktedâ: iktida edilen, uyulan, örnek tutulan, imam, reis

Mülâkî: buluşan, kavuşan; görüşen

Münka'tı': inkıta eden, kesilen, kesilmiş, kesik; aralıklı; arkası gelmeyen; son bulan; arada bağ kalmayan, ayrılmış; herkesten ayrılıp bir kişiye bağlı kalan.

Mun'tazır: bekleyen

Münis: ünsiyetli, cana yakın

Mu'în: iane eden, yardımcı; yardımcı

Mu'ahhar: ahir, son

Mu'allak: sürüncemede kalmış; ta'lik edilmiş, asılmış, asılı; havada, boşta duran

Mu'ayyen: ayan olmuş, belirli, açık

Mürçe: küçük karınca; metal, maden pası; mecazen: alçak, rezil, değersiz kimse

Murğ: kuş

Musahhar: ele geçirilmiş

Muštula-: müjde verme, müjdeleme

Mu'ttali': öğrenmiş, haber almış, bilgili, haberli

Muvâşala: vasıl olma, ulaşma, varma

Mü'eddeb: te'dîb edilmiş, edeplendirilmiş, edepli, terbiyeli; okumuş, bilgili

Mütâla'a: okuma; tetkik; düşünce

Mücedvel: cetvellenmiş, çizilmiş
Mücelled: teclîd olunmuş, ciltlenmiş
Mücevvef: tecvîf olunmuş, oyuk, içi boş
Mücrimîn: cürümlüler, suçlular
Müctebâ: seçilmiş, seçkin
Müdâm: devam eden, süren, sürekli; devam eden, arası kesilmeyen; şarap
Müdârâ: yüze gülme, dost gibi görünme
Müdğam: arka arkaya gelen iki kelimededen birincisinin son, ikincisinin baş
Müfehhem: fehm edilen, anlaşılan, anlaşılır
Müfettih: fetheden, açan, açıcı
Müheyâ: hazırlamak, ortaya koymak
Mülâzım: ibadete çalışmak, gayret etmek
Mülhid: dinsiz, ateist
Mültema': parlayan, parıldayan
Mülük: melikler, hükümdarlar
Mündefa': def edilmiş, kovulmuş
Münhezîm: inhizâm eden, hezimete uğrayan, bozguna uğrayan, uğramış, bozgun.
Münka'î': inkıta eden, kesilen, kesilmiş, kesik; aralıklı.
Münzel: inzal olunmuş, aşağı indirilmiş, gökten indirilmiş.

Mü'min: îmân etmiş, islâm dînine inanmış,
islâm, Müslüman
Mürd: ölmüş, maktül
Mürtekib: irtikabeden, bekleyen, göz hapsine alan.
Müşâhere: gece uyuyamayıp uyanık durma
Müslime: müslüman kadın
Müstağrak: gark olmuş, batmış
Müstecâb: isticâbe edilmiş, dileği kabul olunmuş
Müstemend: üzüntülü, kederli, hüznü; bîçare, zavallı; talihsiz, mutsuz
Müste'ân: kendisinden yardım beklenen, yardım istenen (Allah'ın sıfatlarından)
Müşk: misk, güzel koku
Müşkil: güç, zor, çetin
Müteellim: elemli, üzgün
Mütehhevîr: tehevür eden, birden bire hiddetlenen, cinli, öfkeli
Mütemekkin: temekkün eden, mekânlanan, yerleşen, yerleşmiş, oturan.
Mütezahhir: biri tarafından yardım
Müvecceh: tevcih edilmiş, yüzü bir tarafa döndürülmüş; makbul, kabul görmüş

Müyesser: kolayı bulunup yapılan;
kolay gelen, kolaylıkla olan

N

Ne‘am: evet, doğru

Nāb: hâlis, saf, arı; katıksız; berrak;
oluk

Nā-bedīd: görünmeyen, belli olmayan

Nā-bekār: yaramaz, işsiz, işe yaramaz

Nā-çār: çaresiz

Nāgehān: vakitsiz, birdenbire, ansızın

Naḥcīr: av yeri, avlak.

Naḥs: uğursuz

Nāḥun: tırnak

Naḳāre: davul, kös, dümbelek

Nāḳilān: işittiğini anlatan; taşıyan;
geçiren; çeviren

Naḳmeh: intikam, öç alma, eza vererek
cezalandırma

Nāliḥ: inleyiş, inleme, inilti.

Nā-müstakīm: doğru olmayan,
istikametli olmayan

Na‘l: ayakkabı, papuç

Nāpāk: temiz olmayan, pis

Nāḫiye: alın yazısı, kader

Nāḫī: neşet eden, ileri gelen, dolayı,
sebebiyle

Nā-tüvān: zayıf, kuvvetsiz

Naḫ: sofraya bezi; meşinden yapılan
döşek

Nāy: kamış;müz. ney, kamıştan
yapılan düdük

Nay-i rūyīn: eski savaşlarda çalınan,
tunçtan yapılmış boru

Nebīre: torun

Necis: pis, murdar

Nedāmet: pişmanlık

Neffir: cemaat, topluluk, askeri
toplamak için çalınan boru

Nefrīn: lanet okuma, sövüp sayma

Nefs-i emmāre: çok zorlayan nefis,
insanı kötülüğe sürükleyen nefis

Neheng: timsah

Nehy: yasak etme

Ne‘am: evet, pek güzel, hayhay

Nemed: keçe, kebe.

Nerre: erkek

Nevaḫt: okşama; saz çalma

Nevḫā: ölüye sesle ağlama

Nıḫf: yarım, yarı

Nıḫfū'l-leyl: gece yarısı

Nigāh: bakış, bakma

Nigeh-dār: muhafaza eden, koruyan,
koruyucu

Nihānī: gizli saklı, gizlilik

niḳāḫ: noktalar

Niḳāb: peçe, yüz örtüsü

Nīm-rūz: yarım gün

Niṣādır: amonyak

Nīze: kargı, mızrak, süngü

Nuḥās: bakır, bakır para

Nuḫūṣ: nakışlar

Nuṣret: yardım

Nücūm: yıldızlar

nūvaḥt: nevaht, okşama; saz çalma

O

Oñar-: ıslah etmek, yoluna koymak, rast getirmek

Oñat: doğru, uygun, mükemmel, layıkıyla, tamam

Onuṣ-: barışmak, uyuşmak

Oran: ölçü, nispet, miktar

Otur-: sakinleşmek, sükunet bulmak

Ö

Ödi şıt- : çok korkmak, ödü kopmak

Ög-: övmek, methetmek

Öküṣ: çok

Ölet: öled, salgın halindeki ölüm, kırgın, kıran

Öyün: öğün, belli yemek zamanında yenen şey, yemek, belli zaman

P

Pā: ayak

Pelīd: pis, murdar, alçak, rezil

Peleng: kaplan, leopar

Penāh: sığınma

Pend: nasihat, öğüt

Per: kanat, tüy, kuş kanadının büyük tüyleri

Perd: kıvrık, katı, büküm

Perdāht : cilâ, parlaklık, parlama; perdah.

Perverdigār: Allah

Peşimānluk: pişmanlık

Peşkeş çek- : hediye etmek, armağan vermek

Pey (pāy): arka, ard, ayak

Peydā it-: meydana çıkarmak, açığa çıkarmak

Peyk: elçi, ulak

Peykān: temren, başak, okun ucundaki sivri demir; mec. sevgilinin kirpiği

Peymān: aht, yemin, and

Pīl: fil

Pīl-bān: filci, fil eğitmeni, fil bakıcısı, fil besleyen

Pinhān: gizli, saklı

Pīr: yaşlı, bilge

Pīrehen: gömlek

Pīre-zen: ihtiyar kadın, koca karı

Pīrūz: kutlu, hayırlı, uğurlu

Piṣvā: öncü, önder, önde giden

Pūṣide: örtülmüş,

Pūṣte: örtü

Puṣte: püšte, yığın, tepe.

Pür: çok, dolu

R

Rāḥ: kaygı, keder

Ra' d: gök gürlemesi

Rā' iyān: riayet edenler, uyanlar, saygı gösterenler

Rāst: doğru, müstakim

Rāvī: rivayet eden, aktaran

Rāviyān: rivayetçiler, rivayet edenler

Rāz: sır

Rebāb: gövdesi hindistan cevizi kabuğundan yapılmış bir çeşit kemançe

Refīk: arkadaş, dost, refakatçi

Ref: yükseltmek

Reh: tarik, yol

Rehvār: gösterişli yürüyüş

Reml: bir takım nokta ve çizgilerle kayıptan haber verme dolandırıcılığı, remil; kum

Re'fet: merhamet etmek, esirgemek

Revān: yürüyen, giden, akan, su gibi akıp giden

Revḥān: gönüle ferahlık veren

Revnāk: parlak, ışıltılı

Reyhā: koku

Rezm: savaş

Rıḥlet: göç etmek; ölmek

Rıḳkat: rakiklik, yufkalık, incelik; merhamet, acıma.

Ri' āyet: gütme, gözetme; sayma; saygı

Rīze: kırıntı, döküntü, saçıntı, ufak parça

Rub'-i meskūn: dünyanın kara olan dörtte bir kısmı

Rūh-efzā: ömür arttıran

Rumūz: remizler, işaretler; mânâsı gizli olan sözler

Rūzī: gündüze ait, gündüzle ilgili; rızık, azık; nasip, kısmet.

Rüsvāy: rezil, alçak

S

Şad: yüz rakamı

Şadır ol-: çıkmak, sudur etmek

Şāgar: kadeh, içki bardağı

Şağış-: sırayla gitmek; savuşmak; sevk etmek, sevkedilmek

Sağū sağ-: ölünün iyiliklerini acıyla sayıp dökmek

Şāhib-ḳurān: her zaman başarı, üstünlük kazanan hükümdar

Sāhir: sihir yapan, büyücü

Şah̄tiyān: sepilenererek boyanmış ve cilalanmış deri
Şāim: oruç tutan, oruçlu
Şakīm: sekamet, hasta, hastalıklı, yanlış
Şakf: tavan, çatı, dam
Şāl: yıl, sene
Şalāhiyyet: yetki, bir işe karışmaya veya vazife icâbı bir iş yapmaya, bir harakette bulunmaya haklı olma
Şalık: ucunda kısa zincirlere bağlı birkaç demir yuvarlağı bulunan sopadan ibaret savaş aleti, gürz, çomak
Şamed: pek yüksek, ulu, dâim, ezeli, ebedî
Şanç-: saplamak
Şanevber: çam fıstığı ağacı
Şanış-: anlamak
Şantür: santur, kanun biçiminde tokmaklarla çalınan telli bir çalgı
Şanu: fikir, düşünce, istek, dilek
Şā' ika: yıldırım
Şat̄h: satıh, zemin, yüzey
Şavma' a: ibadet yeri, tekke, özel tapınak, Nesara rahiplerinin halktan inkıta ve inzivası için tesis edilmiş olan hücre
Şavt: ses, sada; bağırma, haykırma, çığlık

Şāyebān: gölgelik
Şayyād: avcı
Şāzende: çalgıcı
Sebet-i hār: diken dolu sepet.
Seg: köpek, it
Sehā: cömertlik
Sehāb: bulut; karanlık; bulut gibi uçuşan böcekler
Sehūn: söz, sūhan
Sehv: hata, yanlış
Sehv: yanlış, yanılma, yanılğı
Sekīne: gönül rahatlığı, İsrailoğullarına ihsan olunan bir mucize (tabutla gezdirilir, kendilerine güven, düşmanlarına korku verir)
Selāfīn: sultanlar, hükümdarlar
Selef: bir yerde, bir işte, bir vazifede başka birinden önce bulunmuş olan kimse
Sem: zehir
Semek: balık, mâhi
Seng: toprak
Seng-i rīz: toprak parçası,
Sepele- : serpmek, saçmak
Serīr: taht, yatacak yer
Serheng: çavuş, yasakçı, kavas
Server: baş, başkan, reis, ulu
Serzeniş: şikayet etme, yakınma
Şı-: kırmak, bozmak, yemek, mağlup etmek

Şibt: nebire, torun, soy
Şindu: sındı, makas
Şingun: singın, mağlup, hezimete uğramış, münzehim
Sınuç: kırık, mağlup
Şıyāh: sayhalar, bağırmalar, haykırışlar
Siccīn:
Sifli: süfli, aşağıda bulunan; alçak, bayağı
Sīle: sille, tokat
Simāk: yıldız, gezegen
Sin: mezar, kabir, merkad
Sīn: yaş, ömrün derecesi; diş kökü
Sīne-kūb: sineyi dövmek, göğse vurma
Sipīd: sepid, beyaz
Sipās: şükretme, dua etme
Sipih: talih, asman, sema
Sitīz: kavgacı, dövüşken
Sitāre: yıldız; talih, kader, baht,
Sitr: perde, örtü
Siz-: sezmek, hissetmek, tahmin etmek
Şoğul-: Suyu çekilmek, kaynağı kaybolmak veya kurumak, ferî gitmek, solmak, nuru sönmek; darlaşıp çukurlaşmak
Şor-: emmek, soğurmak
Söyün-: sönmek, parlaklığı gitmek
Şu' bān: büyük yılan, ejderhâ

Suhandān: söz bilen, şair, güzel söz söyleyen
Şurnā: zurna, üflemeli çalgı
Sūziş: yanma, yakma, büyük acı
Sūlb: soy, sülale
Sūñūk: kemik
Sūrūs: melek, Cebrāil
Sūsen: botanikte susam, lāt. sesamum
Süst: gevşek, tembel; manasız ve değersiz kelime

Ş

Şābāş: takdir etme, beğenme, "aferin!" deme
Şāk: ikiye bölmek
Şākird: öğrenci, talebe
Şalgām: turpgillerden bir sebze
Şa' r: kıl, tüy
Şavķ: ışık, parıltı, şule
Şāyi' : duyulmuş, herkesçe bilinmiş
Şāz: şād, neşe sevinç,
Şecā' at: cesaret, yiğitlik
Şehlā: ela göz, koyu mavi göz; ela gözlü kadın
Şehriyār: padişah, hükümdar
Şek: şüphe, zan, tereddüt
Şemā' il: huylar, tabiatlar, ahlâklar; tasavvufta güzelliğin ve büyüklüğün bir araya gelmesi

Şenâ'at: kötülük, fenalık
Şerer: kıvılcım
Şerm-sâr: utangaç, mahcup
Şevket: büyüklük, heybet
Şeydâ: aşktan aklını kaybetmiş, dîvâne, düşkün, şaşkın.
Şıkıldı: şıkırtı, şıplı
Şifte: kaçık, düşkün, tutkun, meftun
Şikâr: av
Şikeste: kırılmış, kırık,
Şîr: aslan
Şom: şum, uğursuz
Şupuldu: şıplı, şırdama
Sûrbâd:
Şûrîde: karışık, perişan, aşık, tutkun
Şürûr: şerler, kötülükler, fenalıklar; kavgalar, gürültüler

T

Tagallüb: zorbalık, zorla hüküm sürme
Tagyîr: gayrı'dan, başkalaştırma; değiştirme; bozma,
Tahmîd: hamdetme, elhamdülillah deme, şükretme
Tahrîr: yazma, yazılma
Taḥsîn: aferin, beğenme
Takrîr: yerleştirme, yerleştirilme; sağlamaştırılma; anlatma, anlatış.
Ta'accüb: şaşakalma, hayret etme

Ta'addî: düşmanlık
Ta'alluk : asılı olma, asılma; ilişiği, ilgisi olma; sevme; ait olma
Ta'allül: vesile ve bahane arama, yalandan bahanelerle bir işten kaçınma
Ta'azzur: özür dileme
Ta'cîl: acele ettirme, çabuklaştırma
Ṭanbûr: tambur, Türk halk müziğinde kullanılan, cura, bulgari, çöğür, bağlama gibi mızrapla çalınan telli çalgılara verilen genel bir ad.
Ta'zîm: saygı göstermek ululamak
Târâc: yağmalamak, yağma, çapul, talan
Tastîr: satır dizme, yazı yazılma
Taynağ: tırnak, toynak
Tebâh: bozuk, çürük, berbat, harap, mahvolma; yıkılmış, yıkıntı; tükenme
Tebdilât: değiştirme, değiştirilme, başka bir hâle getirme
Teberrâ: uzaklaşma, uzak durma, çekilme
Teberükkâ: mübarek sayma, uğur sayma
Tecebbür: kibirlenme, büyüklenme
Tefehḥuş: inceden inceye araştırma
Teferrüc: açılma, ferahlama, gezinti, gezintiye çıkıp gam dağıtma
Teferrüs: sezme, anlar gibi olma, firsat gösterme

Tehî: boş, تنها, ıssız

Tehlîl: islâm dîninin tevhit akidesini hulâsa eden "lâilâhe-ill-Allah"sözünü tekrarlama

Tekâsül: üşenme, tembellik, ilgisizlik

Tekellüf: külfetli, zahmetli iş görme; özenme, bir işi gösterişli bir hâle koymak için uğraşma; gösteriş, yapmacık.

Tekeşşür: çoğalma

Temellük: yaltaklanma, dalkavukluk

Temhîd: yayma; döşetme; düzeltme; düzenleme

Temkîn: ağır başlılık; ihtiyat, tedbir

Teng: dar, sıkıntılı; küçük, yapışık, zavallı, nadir, denk

Te'cîl: sonraya bırakma, geciktirme

Terahhüm: acımak, rahmet etmek

Tercîb: deneme, sınama

Tergîb: arzu ettirme, istek verme, isteklendirme.

Terkeş: sadak, ok kuburu, ok çantası, ok mahfazası

Terkü: Eyerin arka bölümü, terki

Tersân: korkan, korkak

Tesâbih: tesbihler, Allah'ı zikir etmeler

Teskîn: sakin kılma, kılınma, yatıştırma, yatıştırılma

Teşvîş: karıştırmak, karmakarışık etme

Tevakkü': bekleme, umma, umulma; arzu etme, istem

Tevânâ: güçlü

Teveccüh: çevrilme, yönelme, doğrulma; bir yere doğru hareket etme; güler yüz gösterme, yakınlık duyma; hoşlanma, sevgi

Teverru': din işlerine bağlanma, dinin yasakladığı şeylerden kaçınma

Tevfîz: vazifelendirmek, görevlendirmek

Tezcek: cabucak, tez elden, hızlıca

Tezvîc: kocaya verme, evlendirme; huk. birine eş olma, nikahlanma, eş kılma.

Tezyîn: zînetlendirme, süsleme, süslenme

Tîmâr: yara bakımı; ağaç bakımı; hayvanı temizleme, tımar; Beslediği sipahilerle harbe giden beylere -öşrünü almak üzere- ayrılan arazi

Tınma-: dınmamak, söylememek, ses çıkarmamak

Tünd-bād: kasırga, sert rüzgâr

Türâb: toprak

Ṭağarcuğ: Meşin torba

Ṭāk: kubbe, künbet; bina kemeri; yarım dâire şeklinde kapı ve pencere üstü

Ṭālī': nişangâhın arkasına düşen ok;
tulû' eden, doğan

Ṭal'at: yüz, surat, çehre, güzellik

Ṭañla-: hayret etmek, şaşmak,
şaşırmak

Ṭañlaş-: hepsi birden hayrette kalmak

Ṭā'at: Allah'ın emirlerini yerine
getirme, ibâdet.

Ṭā'ün-i ekber: hekimlikte veba,
yumurcak denilen salgın hastalık
(Büyük Veba)

Ṭapu kıl-: hizmet etmek; itaat etmek,
boyun eğmek; yüceltmek, saygı
göstermek

Ṭarîk: yol

Ṭarfetü'l-'ayn: bir kere göz açıp
kapayınca kadar geçen zaman

Ṭavîl: uzun, çok süren

Ṭavar: davar, binek hayvanı; mal

Ṭāvus: Cebrâil aleyhisselâm

Ṭekāzâ: alacaklının borçluyu
sıkıştırması; sıkışarak söz söyleme;
başa kakma

Ṭmâb: kazığa bağlanan çadır ipi.

Ṭîg-zen: okçu, ok atan, iyi kılıç
kullanan

Ṭîn: can; incir

Ṭîre: bulanık, kara, karanlık

Ṭîr-endâz: ok atan, okçu

Ṭolab: dolap

Ṭon: elbise, kılık kıyafet

Ṭuru gel-: turı gelmek, kıyam etmek,
ayağa kalkmak

Ṭuruñla-:

Ṭuş ol-: yönelmek, rast gelmek, isabet
etmek, erişmek; delalet etmek, uygun
gelmek

Ṭüñ: papağan

U

'Ubbâd: abidler

Uc: sebep

Ucundan: sebepten, yüzünden, -den
dolayı **'Ûd**: ağaç, odun, ödağacı

'Ukalâ: akıllılar, akıllı olanlar

Ur-: vurmak, çarpmak; Belli bir sesi
yüksek olarak çıkarmak, haykırmak

'Urûc: yükselmek, yukarı çıkmak

Uru tur-: örü durmak, ayağa kalkmak

Urun-: giyinmek

Uşturlâb: yıldızların Arz'a nazaran
yükseklik derecesini bulmakta
kullanılan bir alet

Ustuñân: kemik

Uş: işte

Uşat(d)-: parçalamak, ufaltmak

Ût- yenmek, oyunda kazanmak

Uyluğ : kalçadan dize kadar olan
bacak kemiği

‘Uyüb: ayıplar,

Ü

Ümerā: emirler, beğler; askerlikte binbaşı, yarbay, albay rütbelerinde bulunan fermanlı subaylar

Ün: ses, seda

‘Üryān: çıplak, anadan doğma çıplak

Üş-: topluca gelmek, toplanmak, üşüşmek

Üşde: işte

Üşür-: üşüştürmek, musallat etmek

Üt-: yenmek, oyunda kazanmak, yararlanmak, yutmak

Üz-: koparmak, kazmak, kesmek, yüzmek, ayırmak uzaklaştırmak

V

Vāfir: çok,

Vālā: yüksek, yüce, âlî

Vālîh: şaşkın, hayret eden, şaşırılmış

Varta: kuyu gibi oyuk ve derin yer; uçurum; mec. tehlike, içinden çıkılması güç iş

Vaz’: koyma

Veliahd: varis, mirasçı

Verhem : incitmek, ters, kaba, sert, huysuz, (steingass-1465)

Veşrebū: ‘içiniz’

Vuhūşān: vahşiler, yabaniler

Vukū: düşme; rastlama, isabet etme; olma, oluş; bir hâdisenin çıkış şekli, cereyan

Vuzū: abdest

Vüzerā: vezirler

Y

Yağrın: sırt, sırtın yukarı kürek kısmı

Yalman: kılıcın, kamanın, bıçağın, mızrağın ağzı ya da ucu

Yankū: yankı, aksiseda, sesin yansımaları

Yañul-: yanılmak, hataya düşmek

Yār: dost, sevgili

Yarağ: silah, hazırlık, levazım, teçhizat, pişkin ve idmanlı at

Yarıcı: Yardımcı, muin, şefaathçi

Yarındansı: ertesi, ertesi gün

Yarlığa-:bağışlamak, affetmek

Yaşdan-: yaşlanmak, dayanmak, kendine yastık edinmek

Yatlu: kötü, uğursuz, adi, fena

Yavu kıl- : kaybetmek, yitirmek

Yavuz: kötü, yaman

Yay: yaz mevsimi

Yayın yaş-: yayın kirişini gevşetmek, düz hale getirmek

Yazı: düzlük alan, ova, sahra, ıssız kır
Yed: kuvvet, kudret, güç; yardım;
vâsıta, mülk, el
Yegin: üstün, baskın, galip, kuvvetli,
şiddetli
Yemiş: yemiş, meyve
Yeñ: Elbise kolunun el üzerine gelen
kısmı
Yet- : varmak ulaşmak, huzura çıkmak
Yib- : okşamak, sıvazlamak.
Yepemek,
Yig: kuvvetli, baskın, üstün
Yigle- : yeğlemek, üstün tutmak, tercih
etmek
Yigrek: daha iyi, daha hoş, üstün
Yil- : koşmak, gitmek
Yiliş- : koşuşmak, birlikte koşup
gitmek, yarışmak
Yilten-: yeltenmek, heves etmek,
meyletmek, özenmek
Yoğur-: yoğurmak, karıştırmak, ezmek
Yoñ-: yontmak, traş etmek, silmek,
yok etmek
Yören-: dolaşmak, yaklaşmak, bir
şeyin çevresinde dolaşmak, hatıra
gelmek
Yud- : yutmak, yemek, içmek
Yuğur-: yoğurmak, eğip bükme
Yügrük: yürük, hızlı giden, çok
konuşan, işlek,

Yüñ: tüy, kuş tüyü
Yüzin koyu düş-: yüzükoyun, yüz üstü
düşmek

Z

Zāğ: yayın ucuna sarılan deri
Zāhid: çok, aşırı sofu; kaba sofu.
Zağm-nāk: yaralı
Za‘ firān: safran, zaferan bitkisi
Zāt: kendi, kendisi
Zebūn: zayıf, güçsüz, âciz
Zenbūr: arı, arı böceği
Zeng: zenci, pas, zil, çalpara
Zengüle: zengele, çan; çingirak; tef
pulu; şark müziğinde bir makamın
adı.
Zer: altın
Zerrīn: altından yapılmış, altın; altın
gibi sarı.
Zevāl: yerinden ayrılıp gitme, zail
olma, güneşin başucunda bulunma
zamanı, öğle vakti
Zıll-i İzid: Allah'ın gölgesi, zıllullâh
Zibā: süslü, yakışıklı, güzel
Zih: kiriş, yay kirişi
Zinhār: sakın! asla, olmaya, aman
Zire: kimyon
Zişt: çirkin, kabîh
Ziyā: ışık, aydınlık

Zübān: zeban, dil, lisan

Zünüb: günahlar

Zühhād: zahidler

KAYNAKLAR

AHMED CEVDET PAŞA; Kısas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ, Bedir Yay. , İstanbul, Cilt. I-II

ASİL, Yasin Şeref; Dini Terimler Sözlüğü, Alter yay., Ankara 2011, 457 s.

BANARLI, Nihat Sami; Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, M.E.B. Yay., İstanbul 2004, Cilt. I-II

DEVELLİOĞLU, Ferit; Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Eski ve Yeni Harflerle, Aydın Kitabevi, Ankara 2012, XX+ 1393+319 s.

DEVLETŞAH; Şair Tezkireleri, Çev. Necati LUGAL, Pinhan Yay., İstanbul 2011, 688 s.

DİLÇİN, Cem; Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, T.D.K. Yay., Ankara 2009, XII+531 s.

DİLÇİN, Cem; Yeni Tarama Sözlüğü, TDK yayınları, Ankara 2009,495 s.

EBU CAFER MUHAMMED b. CERİRÜ'T-TABERİ; Tarih-i Taberî; Haz., M Faruk GÜRTUNCA, Sağlam Yayınları, İstanbul, Cilt I-II,

ECE, Selâmi; Klasik Türk Edebiyatı Araştırma Yöntemleri, Fenomen Yay., Erzurum 2007, XIII+ 341

ERASLAN, Kemal; Dîvân-ı Hikmet'ten Seçmeler, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1983, 504 s.

ESED, Muhammed; Kur'an Mesajı (meal-tefsir), İşaret Yay., İstanbul 2002, XXIX + 1375 s.

FİRDEVSÎ; Şehnâme: Çev. Necâti LUGAL, Maarif Basımevi, İstanbul 1955, Cilt. I-II-III-IV

FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ; Kitab-ı Kısâ-nâme-i Süleymân Aleyhisselâm üzerine söz dizimi çalışması (Süleymân-nâme 74.cilt) Haz. Mehmet Dursun ERDEM, Yayınlanmamış doktora tezi, Samsun 2005, XI + 703 s.

FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ; Kutb-nâme, Haz. İbrahim OLGUN-İsmet PARMAKSIZOĞLU, TTK Yay. Ankara 1980, VII+380 s.

FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ; Süleyman-nâme-i Kebir (8-9. Ciltler) , Haz.: Murat VANLI, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzincan 2012, XIII+576 s.

FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ; Süleymân-nâme-i Kebir, Haz. M. Atâ, ÇATIĞKAŞ, TDK, Ankara 2009, 480 S.

İPEKTEN, Haluk; Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz, Dergah Yay. İstanbul 2011, 348 s.

KAÇALİN, Mustafa S.; Kazan Bey Oğuznâmesi, Kitabevi Yay., İstanbul 2006, 406 s.

KALKAN, Ahmed; Ansiklopedik Kur'ân Kavramları ve Güncel Yansımaları, Davud Emre Yay. , İstanbul 2011, (10 C.)

KANAR, Mehmet; Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü, Say Yay., İstanbul 2011, 814 s.

KANAR, Mehmet; Etimolojik Osmanlı Türkçesi Sözlüğü, Derin Yay., İstanbul 2010, 1264 s.

KARABEY, Turgut; Gülşen-i Râz (Şeyh Mahmud-ı Şebüsterî), Fenomen yay., Erzurum 2007, 312 s.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad; Divan Edebiyatı Antolojisi, Akçağ Yay. , Ankara 2006, 588 s.

KÜLEKÇİ, Numan; Edebi Sanatlar, Akçağ Yay., Ankara 2003, 312 s.

LATÎFÎ Tezkiresi; Haz.: Mustafa İSEN, Akçağ Yay., Ankara 1999, XX+532 s.

MAHMÛD BİN KÂDÎ-İ MANYÂS; Gülistan Tercümesi (Giriş- İnceleme-Metin-Sözlük), Haz.: Mustafa ÖZKAN, Ankara 1993, XIV+479 s.

MENGİ, Mine; Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Akçağ Yay. ,Ankara 2011, 445 s.

MENİNSKİ; Franciscus a Mesgnien Meninski, Lexicon Turcico-Arabico-Persicum, Baskıya Haz: Mehmet ÖLMEZ, Simurg Yayınları, İstanbul 2000, v. 3-4221-6081 s.

MÜTERCİM ASİM EFENDİ; Burhân-ı Kâtı', Haz: Mürsel ÖZTÜRK- Derya ÖRS, TDK Yayınları, İstanbul 2009, XLIX+1195 s.

NİYAZİ; El-lugâtu'n-Nevâ'iyye ve'l-İstişhâdâtu'l-Çağâtâ'iyye, (Nevayi'nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar), Haz. Mustafa S. KAÇALİN, TDK Yayınları, Ankara 2011, 1110+190y. s.

ÖMER BİN MEZİD; Mecmûatü'n-nezâir(Metin-Dizin-Tıpkıbasım) , Haz: Mustafa CANPOLAT, TDK Yayınları, Ankara 1995, 370+552 s.

SARAÇ, M.A. Yekta; Klasik Edebiyat Bilgisi ve Belagat, Bilimevi Yay. , İstanbul 2001, 295 s.

ŞEMSEDDİN SAMİ; Kamus-i Türki, Çağrı Yay., İstanbul 2010, 16+1573 s.

ŞENTÜRK, Ahmet Atilla; Osmanlı Şiiri Antolojisi Yapı Kredi Yay. , İstanbul 2009, XVI+ 576 s.

TAŞ, İbrahim; Süheyl ü Nev-bahar'da Eskicil Öğeler, Palet Yay., Konya 2009, 181 s.

TİMURTAŞ, F. Kadri; Osmanlı Türkçesine Giriş, Alfa Yay. , İstanbul 2011.

TİMURTAŞ, F. Kadri; Osmanlı Türkçesi Grameri, Alfa Yay. , İstanbul 2011.

Türkçe Sözlük; TDK Yay. , Ankara 2011, XXX+ 2763 s.

DİA; TDV Yay. , İstanbul 2010, c. 38, 587 s.

Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü; TDK yayınları, Ankara 2009,
c. I-II-III-IV-V-VI,

Yazım Kılavuzu; TDK Yay. , Ankara 2005, VII+ 505 s.

YILDIRIM, Nimet; İran Mitolojisi; kökenleri, kaynakları, ana temaları,
Pinhan Yay. , İstanbul 2012, 591 s.

YUNUS EMRE DİVANI; Haz. Dergah Yayınları, İstanbul 1981, 491 s.

YUSUF HAS HACİB; Kutadgu Bilig, Haz.,Reşit Rahmeti Arat, Kabalcı Yay.
İstanbul 2008, 1285 s.

<http://www.kimkimdir.gen.tr/kimkimdir.php?id=506>

<http://www.osmanli700.gen.tr/padisahlar/04index.html>

<http://www.osmanli700.gen.tr/padisahlar/08index.html>

<http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/docs/cakeri.pdf>

DİZİN

A

Âbir, 34, 273
Acem, 160, 173, 268, 311, 321, 420,
421, 423, 425, 431
Âd Kavmi, 17, 110, 120, 111, 121,
133, 212, 265, 295, 307
Âdem Peygamber, 60, 61, 62, 63, 64,
65, 73, 80, 82, 84, 85, 87, 90, 91,
99, 123, 128, 191, 243, 249, 263,
267, 275, 324, 333, 347, 374, 428
Adûlâm Mağarası, 13, 56, 67, 430
Âferîdegâr, 249
Aferîdûn-Ferîdûn, 142, 143, 146, 147,
156, 159, 169, 176, 268, 312, 366,
421
Âhî Melih, 54, 419
Ahit Sandığı, 111, 122
Ahmed, 116, 134, 135, 136, 138, 181,
182, 211, 212, 223, 263, 308, 320,
321, 324, 345, 370, 379, 393, 415,
434
Ahmed Paşa, 10, 136
Ahmedî, 134, 139
Ahsenü'l-Kasas, 94
Ahura Mazda, 140, 141, 143, 158,
169, 171
Akşemseddin, 132
Âl-i Osmân, 326
Allâh (c.c.), 18, 19, 20, 21, 23, 25, 26,
27, 29, 31, 34, 35, 37, 45, 51, 52,
53, 54, 56, 58, 59, 60, 61, 62, 63,
64, 66, 68, 70, 71, 72, 74, 76, 77,
79, 80, 81, 82, 83, 84, 86, 87, 88,
90, 91, 92, 93, 94, 96, 98, 99, 110,

112, 113, 117, 119, 120, 121, 123,
124, 128
Allâhu Teâlâ, 18, 20, 58, 63, 65, 67,
76, 80, 81, 84, 86, 97, 98, 113, 118,
120, 162, 217, 221, 233, 235, 237,
243, 248, 250, 257, 265, 268, 272,
275, 304, 338, 347, 349, 353, 354,
358, 373, 378, 383, 390, 399, 400,
406, 412
Amâlîka Kavmi, 25, 27, 45, 47, 48,
51, 56, 67, 68, 76, 84, 113, 123,
173, 204, 205, 218, 244, 247, 248,
265, 281, 301, 307, 308, 309, 310,
328, 330, 337, 350, 354, 355, 365,
372, 373, 374, 383, 385, 391, 395,
396, 398, 401, 405, 430
Amasya, 130, 131, 133, 134
Aminâdûm, 24, 201, 202, 203
Anân, 199
Ankâ, 26, 152, 171, 215, 341
Anter-i Kibtî, 67, 338
Arab, 61, 310, 329, 356, 357
Aras, 264
Âsaf, 51, 53, 88, 111, 410
Ashâb-ı Kehf, 111, 112, 113, 381
Askalân, 204
Asuman Akay, 5
Avesta, 140, 141, 143, 146, 148, 154,
155, 162, 166, 169, 176
Avrâ, 34, 273
Azdûn Irmağı, 307
Azrâil, 60

B

Bâbil, 59, 72, 119, 146, 151, 156
Bağdâd, 116, 145, 184, 230, 325

Bahr-i Kulzüm, 330
Bahr-i Ummân, 195
Bahr-i Zulûmât, 388
Bakarâ, 20, 60, 62, 63, 72, 77, 98, 114,
123, 266, 276, 304
Balıkesir, 6, 8
Barman, 119, 314
Bâyezid, 2, 19, 129, 130, 131, 135,
202, 282, 321, 325, 435
Bedir Gazâsı, 103, 115
Bedir Savaşı, 45
Behra, 345
Behrâm, 245, 328, 380
Bekr-i Sıddık, 182
Belh şehri, 420
Belkıs, 89, 416
Benî-İsrâîl, 24, 25, 27, 30, 31, 34, 36,
38, 39, 51, 52, 68, 69, 73, 76, 77,
92, 93, 96, 97, 98, 99, 115, 123,
124, 157, 198, 199, 200, 201, 202,
203, 204, 205, 216, 222, 243, 244,
245, 247, 250, 265, 267, 268, 270,
271, 272, 273, 275, 276, 281, 283,
285, 287, 301, 302, 305, 307, 311,
327, 328, 330, 332, 334, 355, 357,
358, 362, 364, 375, 385, 390, 396,
400, 401, 403, 404, 406, 409, 410,
432
Beyt-i Mukaddes, 97
Bibl. Nationale, 5
Boğad, 216, 242, 272
Bonelli, 7
Bû Leheb, 116, 182, 308, 379
Buhârî, 19, 21
Bursa, 2, 129, 131, 134, 190
Bursalı Mehmet Tâhir, 1, 7, 8, 9
Bünyamîn, 92, 95
Büyük İskender, 17, 29, 150

C

Câlût, 14, 25, 27, 30, 31, 36, 38, 39,
41, 42, 44, 45, 48, 50, 55, 66, 68,
77, 84, 110, 113, 114, 115, 120,
121, 123, 124, 125, 142, 148, 173,
174, 204, 205, 217, 243, 244, 245,
246, 247, 248, 265, 266, 281, 283,
301, 303, 304, 306, 307, 308, 309,
310, 311, 317, 327, 328, 330, 332,
333, 334, 335, 337, 338, 346, 348,
349, 350, 353, 354, 355, 356, 364,
375, 385, 390, 406, 419, 426, 427,
429, 431, 433
Câlûtiler, 249, 330, 428, 430, 432
Câme-şuy-nâme, 9
Câfer-Sâdık, 107, 109, 182
Cebrâil, 27, 34, 41, 44, 46, 58, 63, 72,
73, 74, 76, 78, 79, 85, 157, 219,
221, 334, 347, 358
Cem, 18, 130, 131, 132, 140, 282, 322
Cemri, 24, 199
Cemşîd, 18, 31, 140, 141, 146, 156,
159, 174, 186, 251, 295, 367
Ceyhûn, 188, 235, 399
Cibril, 219
Circîs (Cercîs) Peygamber, 64, 333

Ç

Çâkerî, 134, 135, 136, 138, 212
Çerubâ, 273
Çimşîd, 311, 422

D

Da'vet-nâme, 8
Dahhâk, 31, 120, 140, 141, 142, 143,
144, 146, 156, 157, 161, 204, 251,
311, 367, 412, 421, 423

Dâniyâl, 410
Dârâ, 151
Daram, 41
Dâvûd Peygamber, 13, 29, 34, 42, 44,
45, 46, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54,
55, 56, 58, 65, 66, 67, 71, 76, 77,
84, 87, 89, 97, 104, 111, 113, 114,
117, 120, 121, 148, 154, 173, 174,
197, 205, 233, 255, 264, 272, 273,
275, 285, 303, 306, 330, 333, 335,
336, 337, 338, 342, 346, 348, 349,
350, 351, 353, 354, 355, 356, 357,
359, 361, 363, 364, 365, 372, 373,
374, 375, 377, 379, 380, 381, 383,
385, 386, 390, 391, 392, 394, 395,
396, 397, 398, 400, 401, 403, 404,
405, 407, 408, 410, 413, 414, 416,
417, 420, 421, 426, 428, 429, 431,
433
Dede Korkut Hikâyeleri, 3
Dehistân, 314
Demâvend Dağı, 25, 27, 30, 31, 69,
156, 157, 203, 204, 205, 216, 242,
247, 366
Derâ, 199
Devâkihâdûmî, 419
Dımışkî, 14, 246, 302, 391
Dicle, 19, 93, 145, 146, 177, 230, 398
Dines, 30, 33, 51, 52, 53, 235, 236,
261, 356, 387, 399, 408, 410
Dîse, 40, 119, 314
Düldül, 100
Düşmia, 272

E

Ebû Bekir, 100, 101, 102
Ebû Leheb, 115, 116
Eflâtûn-ı Yunânî, 1, 116, 184, 219,
242, 296, 327, 395

Efrâsiyâb, 3, 5, 14, 39, 40, 41, 47, 54,
119, 141, 143, 144, 147, 148, 149,
156, 160, 162, 163, 167, 172, 173,
176, 187, 289, 311, 314, 316, 327,
330, 333, 360, 365, 367, 368, 369,
372, 380, 381, 395, 421, 422, 423,
424, 425
Egrîres, 143
Ehrimen, 141, 143, 148, 158, 167, 174
Elburz Dağı, 24, 29, 33, 38, 156, 158,
171, 174, 175, 177
Elyasa Peygamber, 24, 67, 68, 115,
202, 203, 204, 242
Erjenk Dev, 50, 387, 388
Esber, 41, 328
Eski Ahit, 58, 111
Evînâ, 272
Eyvân-ı Kısra, 164
Eyyûb Peygamber, 68, 78, 92, 223,
239, 333, 420

F

Fâriz, 34, 273
Fars, 59, 69, 97, 125, 139, 145, 146,
148, 151, 156, 158, 162, 165, 166,
167, 170
Fâtih Millet Kütüphânesi, 4, 9
Fâtih Sultân Mehmed, 130, 131, 132,
133
Fatma Büyükkarcı, 8
Felestin Irmağı, 31, 36, 39, 42, 244,
245, 249, 305, 307, 309, 327, 338
Ferîdûn,
Ferhâd, 145, 230
Fırat Nehri, 304
Filistin, 64, 69, 75, 80, 91, 113, 114,
126, 204
Firâset-nâme, 10
Firavun, 80, 81, 118, 119, 160

Firdevsî, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 12, 13,
14, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 64, 65,
66, 67, 68, 75, 79, 80, 83, 85, 86,
91, 94, 96, 100, 101, 102, 103, 104,
106, 107, 110, 116, 117, 119, 124,
129, 130, 138, 141, 142, 144, 155,
159, 160, 164, 169, 170, 182, 184,
193, 199, 200, 203, 210, 211, 225,
232, 239, 240, 241, 242, 262, 263,
264, 293, 294, 296, 320, 321, 322,
324, 325, 326, 327, 329, 343, 345,
346, 369, 370, 371, 372, 392, 393,
394, 395, 412, 413, 414, 415, 422,
434, 435, 436
Fuat Köprülü, 7, 9
Furkân, 320

G

Gav, 124, 125, 332, 360
Gâyil, 273
Gelûdî, 200
Gilbûide, 411
Gîv, 147, 148, 149352, 365
Golyat, 113
Gûderz, 147, 148, 149, 167, 173, 352,
365
Gurgur, 22, 23, 26, 29, 32, 38, 50, 89,
153, 159, 171, 177, 178, 179, 180,
188, 190, 192, 193, 194, 195, 196,
208, 214, 216, 223, 232, 235, 237,
250, 257, 292, 299, 318, 387
Gülistan, 1, 8
Gülnaz Genç, 5
Güstem, 148, 149, 314, 365

H

Hâce Serây, 224, 229, 387
Hâbil ve Kâbil, 63

Hacı Genek Bey, 2
Hacı Mahmut Efendi, 7
Hadikatü'l-Hakayık, 10
Hadramut, 110
Hak Teâlâ, 70, 71, 77, 84, 118, 157,
178, 197, 204, 207, 213, 215, 216,
219, 222, 231, 233, 242, 243, 249,
250, 257, 263, 265, 266, 268, 271,
272, 274, 283, 301, 304, 305, 330,
334, 340, 345, 348, 351, 354, 357,
363, 393, 400, 405, 406, 409, 410,
415, 429
Hâlet Efendi, 7
Hâlık (Allâh), 120, 159, 191, 214, 215,
216, 232, 235, 243, 250, 265, 293,
305, 323, 334, 338, 350, 353, 355,
374, 378, 397, 399, 406, 427, 429
Halil İbrâhîm Usta, 5
Halilullâh, 71, 72
Hâmâverân, 144
Hamdi Güleç, 5
Hâmûl, 24, 199, 200
Hamza, 103, 104, 380, 412
Hâric, 24, 25, 27, 198, 199, 200, 204
Hârûn Peygamber, 24, 42, 69, 71, 81,
96, 99, 122, 203, 248, 273, 305, 338
Hârût, 60, 345
Hârût ve Mârût, 59, 128, 157
Hasan, 122, 133, 182, 200
Hatem, 18, 116, 117, 154, 322, 356
Havvâ, 62, 63, 64, 84, 91, 94, 223, 428
Hayât ve Memât, 6, 7
Hayât-nâme, 2, 6, 7
Haydar-ı Kerrâr, 100, 324
Hazaralmevt şehri, 36, 142, 204, 283
Heft kişver, 245
Heft-Hân, 167
Hemân, 187, 199
Hırkıl, 82, 243

Hısrun, 24, 199, 200, 201, 202
Hızır (a.s.), 26, 29, 43, 49, 70, 71, 96,
152, 213, 233, 234, 254, 259, 340,
378
Hızkıl Peygamber, 99, 249
Hindistan, 101, 152, 157, 167
Hristiyan, 58, 78, 102
Hûd Peygamber, 65, 87, 110, 121, 333
Hulkul, 199
Hûr-ı Me'vâ, 64, 333, 347, 428
Hûriyûn, 284
Hûrûn şehri, 31, 37, 48, 56, 248, 272,
273, 286, 372, 373, 374, 375, 390,
430
Hût Peygamber, 125, 332, 429
Hümâ-yı Dil-firûz, 33, 36, 38, 43, 50,
170, 178, 179, 260, 279, 296, 298,
299, 317, 320, 339, 346, 386, 388
Hümâyûn Şâh, 33, 41, 43, 50, 60, 178,
179, 260, 318, 340, 342, 343, 386,
388, 390
Hürmürd Şah, 48, 49, 50, 51, 62, 364,
373, 375, 377, 379, 382, 383, 385,
390, 391, 392, 394, 395, 396, 398,
402
Hüsrev, 139, 145, 149, 150, 164, 326,
360
Hz. Ali, 99, 100, 104, 105
Hz. Hasan, 104, 106
Hz. Hüseyin, 104, 105, 106, 109, 124
Hz. Osman, 99, 101, 102
Hz. Ömer, 19, 101, 102, 103

I

Ildırım Şâh, 282, 325
Ir, 24, 198

I

İbn Bâşir, 385
İbn Yâmin, 27, 34, 35, 41, 217, 267,
271, 273, 285, 306, 328
İbrâhîm Peygamber, 68, 71, 72, 73,
75, 76, 78, 79, 80, 82, 92, 98, 119,
218, 243
İbrâhîm Köz, 5
İbrâhîm Olgun, 1, 3, 8
İdris Peygamber, 65, 73, 74, 82, 87,
189, 243, 333
İlhama Jafarova, 5, 6
İlyâ, 34, 42, 45, 56, 272, 336, 351, 431
Îlâ, 27, 30, 31, 59, 123, 217, 219, 221,
242, 243, 244, 245, 246, 247, 249
Îlâf, 27, 30, 31, 123, 217, 242, 243,
244, 245, 246, 247, 249
İlyâs, 68, 202
İlyâs b. Hızır, 1, 8
İmam Askerî, 106
İmam Câfer-Sâdık, 107
İmam Muhammed Bakırî, 107
İmam Mûsâ Kâzım, 107
İmam Nâki, 108
İmam Şâh Rızâ, 106, 108, 182
İmam Tâkî, 109
İmam Zeyne'l-Âbidîn, 107, 109, 182
İmrân, 34, 80, 81, 97, 198, 248, 272,
273, 409, 410, 419
İncil, 4, 74, 85, 91, 117
Îrân, 119, 148, 163, 165, 177, 229,
231, 251, 253, 265, 276, 287, 311,
314, 316, 317, 365, 367, 422, 423,
425
Îrânîler, 366
İrem Bağları, 18, 121
Îsâ Peygamber, 18, 64, 71, 74, 75, 91,
97, 98, 112, 223, 322, 323, 366

İshâk Peygamber, 68, 71, 73,75,
76,80, 92, 98, 218
İskender-i Kübrâ, 70, 232
İskendernâme, 134
İsmet Parmaksızoğlu, 1, 3, 8
İsm-i Â'zam, 29, 88, 111, 117, 128
İsrâfil, 43, 60
İsrâiloğulları, 12, 66, 67, 68, 69, 74,
76, 77, 80, 81, 82, 92, 93, 94, 96,
97, 98, 111, 113, 114, 118, 122,
123, 157, 160
İstanbul Arkeoloji Kütüphânesi, 1
İstanbul Arkeoloji Müzesi, 8
İstihze şehri, 32, 255, 256
Îşâ, 13, 34, 35, 37, 39, 42, 44, 46, 56,
65, 97, 117, 118, 272, 273, 275,
285, 303, 306, 330, 333, 334, 335,
337, 346, 347, 348, 351, 354, 356,
358, 361, 380, 382, 390, 396, 409,
411, 417, 431, 433
İşmûil Peygamber, 25, 27, 30, 31, 33,
35, 37, 38, 39, 41, 44, 46, 51, 58,
68, 73, 75, 76, 77, 82, , 92, 97, 98,
115, 117, 204, 219, 221, 242, 243,
247, 250, 265, 266, 268, 269, 271,
272, 273, 276, 279, 281, 284, 285,
301, 302, 305, 307, 311, 327, 328,
331, 332, 334, 335, 337, 342, 346,
348, 349, 350, 351, 354, 357, 359,
361, 365, 399, 406
İylâ, 346

K

Kâbe, 64, 72, 85, 90, 152
Kâbil şehri, 40, 90, 161, 165, 166,
172, 176, 215, 228, 231, 277, 316,
422

Kaf Dağı, 152, 153, 158, 190, 192,
193, 195, 226, 233, 234, 245, 292,
327, 345, 353, 391, 421
Kahramân, 31, 139, 153, 154, 162,
175, 188, 192, 213, 251, 257, 289,
290, 299, 335, 339, 353, 356, 391,
426
Kamkam Dev, 23, 26, 50, 89, 162,
177, 178, 179, 180, 187, 192, 194,
196, 213, 215, 233, 235, 254, 257,
280, 326, 339, 340, 387
Kâbe, 264, 324
Kârûn, 14, 40, 118, 119, 148, 164,
313, 314, 316, 360, 365, 420
Kâve-yi Âhenger, 146
Kaylasun, 22, 49, 104, 378, 379, 380,
381, 385, 397, 402
Kaytân Peyk, 205, 224, 229
Kemâl Hocendî, 134, 135, 136, 138,
212
Kemûran, 34, 273
Kenan, 75, 85, 92, 95
Kenes, 30, 33, 51, 52, 53, 235, 236,
261, 356, 387, 398, 408, 410
Kerîmân, 70, 154, 162, 175, 188, 213,
232, 237, 251, 257, 259, 260, 279,
290, 299, 339, 382, 423
Kerbelâ, 105, 124
Keşiş Dağı, 190
Keyv, 155, 287
Kitmîr, 112
Kitab-ı Mukaddes, 58, 117
Kubad, 360
Kudüs, 45, 51, 54, 55, 72, 77, 75, 88,
102, 152, 174, 355, 357, 362, 364,
377, 398, 402, 416, 419, 426, 427,
431
Kûfe, 85, 105
Kûh-ı Âheni, 228

Kûh-ı Elburz, 90, 159, 197, 208, 213,
214, 223, 233, 235, 236, 260, 279,
290, 298, 299, 317, 379, 387, 396,
422, 423
Kulzüm Deryâsı, 26, 208, 213
Kur'ân-ı Kerîm, 4, 20, 29, 59, 60, 67,
69, 70, 86, 94, 97, 100, 101, 112,
113, 114, 118, 122, 343
Kutb-nâme, 1, 7
Külbe-i Ahzen, 92
Kütahya, 129, 139

L

Ladi, 41
Latîfî, 2
Lâvî, 41, 76, 80
Levh-i Mahfûz, 30
Lokmân Hakîm, 1, 79, 111, 116, 184,
212, 219, 242, 253, 255, 256, 265,
311, 327, 346, 372, 375, 385, 391,
395, 407, 410
Lût Peygamber, 79, 80, 85, 96, 113,
118, 122, 155, 160, 191

M

M. Ata Çatıkkaş, 2, 3, 4, 5, 7, 8
Macaristan İlimler Akademisi, 5
Manisa İl Halk Kütüphânesi, 9
Medîne, 78, 83, 101, 103, 104, 105,
107, 108, 109, 124
Mehmet Dursun Erdem, 3, 4, 6
Mekke, 78, 83, 85, 100, 101, 102, 110,
124
Melik-i Mağrib, 338
Melik-i Rûm, 325
Menûçehr, 39, 143, 146, 147, 155,
156, 157, 159, 160, 162, 169, 176,
251, 268, 311

Merrîh, 113, 121, 125, 127, 128, 259,
289, 298, 307, 331, 340, 353, 378,
379, 380, 383, 391, 395, 421, 426
Mısır (Mısır), 72, 81, 82, 94, 113, 116,
134, 160, 204, 270, 274, 325, 330
Mihrâb Şah , 28, 31, 35, 140, 160,
161, 165, 172, 185, 186, 224, 227,
228, 230, 251, 252, 277, 311, 433
Muâviye, 100, 104, 105, 124
Muhammed (s.a.s.) Peygamber, 13,
18, 67, 71, 82, 83, 84, 90, 99, 107,
108, 122, 132, 133, 163, 181, 182,
191, 200, 211, 237, 239, 240, 241,
242, 278, 279, 281, 294, 313, 326,
354, 384, 393, 415, 434
Murat Vanlı, 6
Mûsâ Peygamber, 18, 27, 46, 67, 69,
70, 71, 75, 77, 80, 81, 82, 91, 97,
217, 219, 223, 243, 248, 264, 270,
273, 284, 285, 286, 303, 322, 328,
333, 338, 347, 348, 358, 361, 372,
383, 390
Musallah-nâme, 11
Mustafa Aksoy, 5
Mustafâ (s.a.s) Peygamber, 84, 104,
106, 181, 182, 183, 190, 191, 193,
197, 199, 200, 203, 232, 234, 237,
245, 247, 250, 252, 256, 262, 263,
268, 271, 272, 287, 290, 291, 293,
296, 300, 302, 305, 306, 308, 310,
317, 319, 329, 332, 334, 336, 341,
342, 345, 347, 348, 349, 354, 355,
359, 364, 370, 381, 386, 391, 396,
400, 401, 403, 405, 410, 422, 425,
430, 434, 435
Münâzara-i Seyf ü Kalem, 8, 10, 11
Müşterî, 125, 126, 182, 297

N

Nâhîd, 125, 128, 141, 144, 159
Nahsun, 201
Nahşûra, 34, 273
Nasîreddîn-i Tûsî, 9
Nehr-i Arma, 39, 304
Nemrûd, 59, 72, 119, 120, 221, 305, 353
Nerîmân, 154, 160, 161, 162, 168, 169, 175, 177, 178, 179, 180, 185, 188, 192, 213, 215, 235, 237, 251, 257, 259, 260, 279, 290, 299, 330, 339, 342, 367, 387, 391, 423, 426
Nevzer, 14, 22, 39, 119, 143, 148, 149, 155, 160, 162, 163, 165, 176, 252, 311, 314, 316, 424
Nihad Sâmi Banarlı, 2, 3
Nil nehri, 34, 81, 160, 188, 235, 264, 267, 268, 304, 334, 354, 398, 421
Ninova, 93
Nianil, 272
Nizâmî, 134, 135, 136, 137, 138, 145, 139, 212, 326
Nûh Peygamber, 70, 71, 80, 82, 84, 85, 86, 110, 142, 191, 243, 248, 374, 407, 420
Nûh-ı Necî (Nûh Peygamber), 65, 87, 333
Nuruosmaniye Kütüphânesi, 7
Nûşîrevân, 163, 164, 360

O

Obil, 41
Ocem, 34, 272
Onat, 24, 198
Osmân (Halîfe), 102, 103, 182, 324
Orhan, 1, 9
Osmanlı Müellifleri, 8, 135

Oynâzû, 432

P

Pehlevî, 141, 142, 158, 166, 169
Pelîd-i Encenis, 282
Pend-nâme-i Eflâtûn, 8
Perec, 22, 24, 35, 198, 199, 200, 202, 217, 273
Peşnun, 164, 165, 312, 315
Pîşdâdî, 140, 141, 142, 146, 158, 159, 162, 176

R

Racîm (Şeytân), 30, 32, 33, 41, 43, 45, 46, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 55, 60, 61, 62, 89, 90, 162, 178, 179, 235, 236, 237, 239, 242, 249, 250, 257, 258, 259, 261, 262, 318, 339, 340, 342, 356, 357, 376, 377, 382, 383, 386, 388, 398, 405, 408, 410, 426, 429
Rahş, 124, 141, 143, 171, 188, 197, 205, 209, 213, 215, 216, 223, 232, 235, 238, 253, 258, 259, 280, 296, 314, 330, 339, 350, 367, 369, 373, 375, 378, 379, 385, 390, 421, 424
Râm, 35, 201, 273
Rey şehri, 40, 138, 156, 315
Rûhu'l-emîn, 58
Rûhu'l-kudüs, 58
Rûzâbe, 22, 23, 25, 28, 31, 32, 35, 37, 140, 145, 161, 165, 166, 168, 172, 176, 177, 184, 185, 186, 187, 188, 205, 207, 208, 223, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 232, 242, 250, 252, 253, 265, 277, 278, 288
Rüstem, 3, 13, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 47, 54, 55, 56, 141, 143, 144, 147,

148, 149, 152, 154, 155, 156, 160,
161, 162, 165, 166, 167, 168, 172,
173, 174, 176, 177, 187, 276, 278,
279, 281, 287, 289, 290, 292, 301,
311, 315, 316, 317, 327, 330, 333,
337, 365, 367, 368, 369, 372, 378,
391, 392, 421, 422, 424, 425, 426,
427, 429

S

Sa'dî (Şîrâzî), 134, 135, 136, 137, 138,
139, 212, 326
Sâlih Peygamber, 65, 86, 87, 333, 374,
429
Sâm (ya da Sâm-süvâr), 12, 14, 15, 23,
26, 28, 29, 31, 32, 33, 36, 37, 38,
39, 41, 43, 50, 55, 70, 71, 74, 85,
90, 126, 127, 144, 153, 154, 157,
159, 160, 161, 162, 163, 166, 168,
169, 170, 171, 173, 175, 176, 177,
178, 179, 180, 188, 190, 191, 192,
193, 194, 195, 196, 197, 205, 208,
210, 212, 214, 216, 223, 227, 229,
231, 232, 234, 236, 237, 239, 242,
250, 253, 254, 255, 256, 257, 258,
259, 260, 261, 262, 265, 276, 279,
281, 287, 290, 291, 296, 297, 299,
300, 301, 307, 311, 317, 319, 327,
333, 338, 339, 340, 341, 342, 343,
346, 367, 379, 386, 389, 390, 423,
425, 426, 428
Sâmîrî, 69, 118
Sasani, 147, 149, 150, 163
Satranç-nâme, 7
Sebe, 61, 88, 89
Selmâ, 24, 27, 35, 69, 157, 203, 204,
205, 216, 242, 248, 273
Selmân (Sâvecî), 134, 135, 136, 138,
212

Selûne, 34, 273
Semek, 126, 127, 194, 195, 209, 214,
254, 298, 308, 353, 391
Semûd, 86, 110
Seyyid Nesir Bağdâdî, 116, 184
Sezer Özyaşamış Şakar, 5, 9
Sibar, 41
Sibla, 24, 198
Sihir, 41
Sikender (Büyük İskender), 17, 152,
288, 295, 322, 345, 436
Simâk, 194, 308
Sîmurg, 26, 38, 50, 153, 159, 166,
169, 170, 171, 172, 175, 193, 208,
213, 214, 254, 290, 291, 292, 293,
299, 318, 341, 353, 387, 391, 392,
421, 423
Sohrâb (Sührâb), 165, 167, 172, 173,
289, 430
Sultân İkinci Murad, 133
Sultân Mahmûd, 325, 346
Sultân-ı Hân bin Murâd, 17, 111, 133,
295
Sûr-ı İsrâfil, 340
Süleymân, 1, 3, 6, 17, 18, 29, 32, 45,
49, 59, 67, 71, 79, 87, 88, 89, 90,
97, 111, 116, 117, 140, 150, 183,
184, 191, 210, 211, 212, 233, 234,
235, 236, 240, 241, 242, 255, 263,
264, 265, 272, 289, 291, 295, 296,
318, 320, 321, 322, 325, 326, 327,
343, 344, 345, 346, 356, 360, 361,
370, 371, 372, 382, 394, 399, 408,
413, 415, 416, 434, 435, 436
Süleymâniye Kütüphânesi, 7, 9
Süleymân-nâme, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 12,
14, 15, 96, 116, 150, 183, 184, 210,
211, 240, 241, 242, 263, 265, 296,
320, 321, 322, 325, 326, 327, 344,

346, 370, 371, 372, 394, 413, 415,
416, 434, 435
Süryânî, 58

Ş

Şeddâd, 17, 18, 110, 111, 120, 121,
133, 295, 307
Şehîd Ali Paşa, 9
Şehnâme, 139, 140, 141, 142, 143,
144, 146, 148, 162, 164, 165, 167,
169, 170, 172, 174, 175, 176
Şehr-i Zerrîn, 291
Şemun, 41
Şeyhî, 137, 139, 326
Şeytân, 12, 49, 51, 52, 56, 58, 60, 61,
67, 89, 98, 178
Şîrîn, 145, 150, 230, 240
Şit Peygamber, 64, 90, 91, 94, 223,
347, 374, 429
Şinduht Bânû, 29, 31, 35, 161, 172,
230, 232, 250, 252, 277

T

Tâberistân, 156, 160, 312, 315, 316,
366
Tâbût, 25, 27, 30, 31, 36, 37, 39, 41,
68, 77, 82, 99, 114, 115, 122, 123,
157, 203, 204, 205, 216, 222, 242,
243, 244, 245, 247, 248, 276, 279,
281, 283, 285, 301, 302, 350
Tâhâ, 21, 81
Tahmâsab, 47, 55, 173, 174, 365, 366,
367, 425, 426, 427
Tâli-i Mevlûd-ı Kebîr, 10
Tâlût, 13, 34, 35, 37, 38, 39, 41, 44,
45, 46, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54,
56, 62, 66, 77, 97, 113, 115, 117,
123, 125, 173, 174, 267, 268, 269,

271, 272, 273, 275, 276, 285, 286,
287, 301, 302, 304, 305, 307, 309,
310, 311, 317, 327, 328, 330, 332,
334, 337, 338, 350, 354, 355, 356,
357, 361, 362, 363, 364, 365, 372,
373, 375, 377, 382, 383, 385, 386,
390, 397, 399, 400, 401, 403, 404,
405, 407, 408, 410, 412, 413, 416,
417, 420, 426, 427, 429, 431

Tâlûtiler, 330

Tâvus, 77, 308, 334, 335, 348, 357

Tehmûrs, 140, 154, 174, 175, 299,
339, 421, 423

Tebriz, 122, 136

Tecnîsât-ı Süleymân, 10

Teşhîsü'l-İnsân, 10

Tevârîh-i Taberî, 281

Tevrît (Tevrât), 198, 220

Tevrât, 4, 24, 27, 35, 42, 46, 51, 67,
68, 69, 71, 76, 80, 82, 85, 91, 97,
111, 113, 117, 118, 122, 156, 170,
202, 219, 223, 265, 273, 328, 350,
365, 372, 396

Topkapı Müzesi Kütüphânesi, 1, 4, 5,
6, 7, 12, 323

Tuğa, 198

Tûr Dağı, 18, 69

Tûrân, 12, 32, 47, 143, 146, 147, 148,
149, 156, 157, 162, 164, 167, 176,
253, 312, 315, 327, 365, 367, 376,
423

Türkistan, 47, 143, 366

U

Uziret, 22, 40, 312, 315, 316

Uzun Hasan, 121, 122

Uzriyâ, 199

Ü

Ülker, 127, 310
Üniversite Kütüphânesi, 4, 8
Ürdün Irmağı, 39, 304

V

Vaticano-Turco, 5

W

Wicherhauser, 7

Y

Yahudi, 58
Yahyâ Peygamber, 71, 76, 91, 92, 97,
98, 218
Ya'kûb Peygamber, 24, 34, 69, 71, 80,
82, 92, 93, 94, 96, 123, 191, 197,
199, 202, 205, 223, 242, 243, 267,
271, 273, 328, 333, 358, 374, 429,
432
Yâsîn, 21
Yavuz Sultân Selim, 2
Yehûdâ, 24, 34, 27, 34, 65, 69, 93, 96,
157, 197, 198, 199, 201, 202, 203,
205, 216, 242, 248, 271, 272, 273,
285, 303, 306, 328, 359, 419
Yemen, 144, 310
Yerhaml, 200
Yezîd, 104, 105, 123, 124, 182, 188,
283, 301, 324, 330
Yûhûnâs, 13, 22, 48, 49, 50, 51, 52,
53, 54, 382, 383, 385, 390, 396,
397, 398, 401, 402, 403, 406, 408,
411, 412, 413, 417, 418
Yûnus Peygamber, 91, 93, 94, 223

Yûsuf Peygamber, 24, 69, 71, 82, 92,
93, 94, 96, 191, 197, 203, 223, 245,
270, 328, 331, 360, 374, 429, 432
Yûsuf u Züleyhâ, 135
Yûşa Peygamber, 77, 82, 97, 99, 243,
249, 358, 361

Z

Zâl, 13, 23, 25, 26, 28, 31, 32, 35, 37,
40, 47, 55, 143, 144, 145, 153, 155,
159, 160, 161, 162, 165, 166, 168,
169, 170, 172, 175, 176, 177, 182,
184, 185, 186, 187, 188, 205, 207,
208, 215, 223, 225, 226, 227, 228,
229, 230, 232, 242, 250, 252, 253,
256, 257, 265, 276, 278, 279, 281,
287, 290, 291, 293, 296, 311, 315,
316, 317, 337, 367, 381, 421, 423,
425, 426, 429
Zâvil, 215, 277, 316, 422
Zâvilistân, 292, 316, 317, 327, 367
Zebûr, 4, 35, 66, 117, 273, 334, 358
Zekeriyâ Peygamber, 71, 73, 76, 91,
92, 97, 98, 218
Zelîhâ, 95, 360
Zelkefil (Hızkıl) Peygamber, 33, 98,
265
Zerdüş, 140, 155, 157, 159
Zerrîn şehri, 33, 36, 38, 41, 50, 170,
178, 260, 280, 281, 287, 300, 317,
343, 346, 387, 388
Zeynep Çelik, 6
Zill-i İzid, 325
Zibalün, 41
Zû Şah, 28, 31, 32, 35, 37, 39, 160,
162, 176, 177, 228, 250, 253, 255,
256, 276, 287, 311
Zuhal, 380
Zulumât, 232

Zü'l-fikâr, 100, 324
Zühal, 128, 307, 422

Zühre, 125, 126, 128, 141, 307, 345,
373, 380
Zülkarneyn, 70, 150, 151